PRAELECTIONES
THEOLOGICAE

QUAS IN COLL. ROM. HABEBAT

IOANNES PERRONE

E SOCIETATE IESU

AB EODEM IN COMPENDIUM REDACTAE

PRAEMISSA EST EIUSDEM HISTORIAE THEOLOGIAE CUM PHILOSOPHIA
COMPARATAE SYNOPSIS

Editio XXX. ab auctore revisa et aucta

VOLUMEN II.

TAURINI
EX OFFICINA STEREOTYPOGRAPHICA
HYACINTHI MARIETTI
MDCCCLX

PRAELECTIONES THEOLOGICAE

TRACTATUS
DE INCARNATIONE.

PROOEMIUM

1. *Magnum pietatis sacramentum quod manifestatum est in carne,* ut incarnationem vocat apostolus (1), duae potissimum hominum classes adortae sunt: et illi videlicet, qui *nihil omnino de hoc mysterio credunt*, cuiusmodi sunt hebraei, rationalistae et increduli; et illi, qui illud *non sicut est, credunt*, uti haeretici multiplicis denominationis. Cum utrisque propterea nobis res est. Adversus priores nobis adstruenda est promissio, expectatio et adventus Messiae, adversus posteriores germana huius mysterii veritas est vindicanda. Quod quidem duabus partibus, in quas tractationem hanc distinguimus, efficere adnitemur.

PARS I.
DE MESSIA ADVERSUS HEBRAEOS

2. Quae ad Messiam referuntur, revocari possunt ad eius promissionem et expectationem; ad eiusdem adventus epocham, munia et officia; ad personam denique, in qua haec omnia adimpleta sunt. De his propterea singillatim totidem capitibus agere aggredimur.

CAPUT I.
DE MESSIAE PROMISSIONE ET EXPECTATIONE

3. Circa hunc articulum duplex exortus est error: tum eorum, qui nullum umquam Messiam a Deo in scripturis, praesertim in lege, promissum autumarunt, atque ab hebraeis expectatum; tum eorum qui, etsi utrumque dent, tamen Messiae nomine non peculiare aliquod individuum, sed vagum ac indeterminatum, immo et multiplex designatum esse effutierunt. Ad priorem censum praeter Orobium haud pauci liberiores in Germania protestantes spectant, nec non Voltaire; ad posteriorem vero iudaeo-incredulus spectat Salvador, qui non alium Messiam aut promissum aut expectatum censuit praeter temporalem liberatorem consilio et virtute pollentem, ad suppetias populo ferendas destinatum, quamvis ethnicum et idololatram, cuiusmodi Cyrus extitit, qui *Christi* seu *Messiae* nomine in scripturis donatur. Ex quo infert et Messiam iamdiu advenisse, et adhuc expectari.

4. Neque ab hoc auctore valde abludunt sansimoniani, qui et ipsi rati sunt politicae libertatis assertorem et vindicem, aut etiam hu-

(1) I Tim. III, 16.

manae naturae moralem restauratorem Messiam significare; quod quidem munus et ipsis foeminis credi posse, immo et debere non dubitant affirmare.

5. Rationalistae ad eludenda omnia scripturarum oracula singulare quoddam *messianismi* aut *christologiae iudaeorum* systema invexerunt, quo Messiae nomine idealis cuiusdam felicissimique regni fundatorem venire arbitrantur; per hunc vero aurea illa aetas, varie a prophetis descripta et iudaicae genti promissa, efflorescet, et illa verorum Dei cultorum societas ad honeste beateque vivendum hic in terris instituetur, quae in futura dein vita continûabitur, novaque exornabitur felicitate, cuius spei semina in V. T. libris sparsa reperiuntur.

6. His porro duas opponimus propositiones, in quarum altera promissionem et expectationem Messiae adstruemus; in altera promissum hunc et expectatum Messiam peculiare ac determinatum individuum esse ostendemus. Cuiusmodi vero ille sit, patefiet ex illis, quae de Messiae muniis et officiis paulo infra disseremus.

Propositio I. ***Aliquis Messias fuit a Deo in lege promissus et quovis tempore ab hebraeis expectatus.***

7. *Legis* nomine hic intelligitur universus Pentateuchus, seu quinque Moysis libri, qui *lex* in utroque foedere passim appellantur. Iam vero aliquem Messiam a Deo in lege fuisse promissum, tum ab hebraeis quovis tempore expectatum, facile evincimus sive ex legis oraculis, sive ex numquam interrupta hebraeorum traditione, cui traditio pariter omnium antiquissimorum populorum suffragatur.

8. Sane Genes. III, 15 Deus serpenti, seu potius daemoni sub serpentis larva latenti, his verbis poenam comminatus est: *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius.* Quibus in verbis tria habentur: *primo* poenam denunciatam serpenti, seu daemoni; *secundo*, poenam hanc inferendam daemoni esse a Messia; *tertio*, homines a diaboli servitute esse eripiendos. Etenim ad primum quod spectat, ex substrata materia id constat, quae est de auctore seductionis ac peccati, qui certe materialis serpens esse non potest, atque ex sensu totius antiquitatis; siquidem Sap. II, 24 legitur: *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum;* Christus pariter de diabolo ait (1): *Ille homicida erat ab initio;* et Apoc. XII, 9: *Et proiectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus et satanas, qui seducit universum orbem;* et reipsa a iudaeis malorum daemonum princeps *serpens vetus* vocatur. Poenam autem diabolo inferendam a Messia esse, liquet tum ex antithesi inter semen diaboli et *semen mulieris* antonomastice nuncupatum, et ex praenomine *ipsa* vel *ipsum*, siquidem הוא hebraici textus in utroque genere legi potest; si legatur *ipsa*, sensus erit *ipsa per ipsum;* si vero legatur *ipsum*, refertur ad *semen*, quovis modo semper erit Messias, qui conteret serpentis caput seu debellabit diaboli potentiam, qui ad peccatum protoparentes induxit; liberatio denique hominum a servitute diaboli est effectus et consequentia triumphi, quem Messias laturus de diabolo est. Hac de causa merito hoc oraculum *protevangelium* vulgo vocatur.

9. Hanc eamdem promissionem labentibus temporibus Deus excita-

(1) Ioann. VIII, 44.

re non destitit, ut viva iugiter servaretur, et quo propiora tempora erant magis illustraretur; sic Gen. XII, 3; item XVIII, 18; XXII, 18; XXVI, 4; XXVIII, 14, promisit Deus Abraham, Isaac et Iacob in eorum semine omnes gentes benedicendas esse. Agi autem his in locis de benedictione per promissum Salvatorem obtinenda constans evincit iudaeorum sensus traditionalis, iuxta quem apostolus eam de Messia exponit, dicens (1): *Providens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae: quia benedicentur in te omnes gentes*. Quae quidem confirmantur ac robur accipiunt ex Iacobi oraculo, atque ex prophetarum vaticiniis, in quibus promissi Messiae adventus epocha, locus, proprietates, munia ac officia praedicuntur, ut paulo post ostendemus.

10. Constantem praeterea huius Messiae tum promissionis tum expectationis traditionem penes hebraeos viguisse vel ex eo constat, quod sectae omnes, licet in pluribus a se invicem discrepantes, circa hunc articulum plane consentiant. De antiquis pharisaeorum, esseniorum, sadducaeorum ac herodianorum sectis nullum movetur dubium. De recentioribus karraitarum, qui sadducaeis successerunt, quique respuunt traditiones, et rabbanitarum successorum pharisaeorum, qui traditiones praeterea admittunt, circa hoc dogma consensionem unanimem, qui de illis scripserunt, luculenter ostendunt. Hinc quamvis samaritani pluribus ante captivitatem babylonicam saeculis a iudaica tribu divisi fuerint, atque ex plerorumque criticorum sententia nonnisi Pentateuchum admitterent, attamen et ipsi in futurum promissum Messiam credebant eumque expectabant, uti aperte colligitur ex Christi colloquio cum muliere samaritana (2). Quapropter neque Christus neque apostoli umquam disceptare cum iudaeis debuerunt circa eiusmodi promissionem atque expectationem messianam, sed eam uti ratam penes omnes habentes, de persona tantummodo, cui messiana dignitas esset adscribenda, discussio versabatur, vaticinia et miracula eo referebant.

(1) Gal. III, 8. (2) Ioann. IV, 25-29 et 42.

11. Neque intra Iudaeae fines firma haec persuasio se continuit, sed percrebuit per omnes orientales regiones, prout Suetonius ac Tacitus testantur. Sic enim scribit Suetonius (3): *Percrebuerat oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur*. Tacitus vero (4): *Pluribus persuasio inerat*, inquit, *antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Iudaea rerum potirentur*. Id ipsum confirmat Plutarchus in lib. *De Iside et Osiride;* virique eruditi monumentis in medium adductis apud aegyptios, persas, chaldaeos, zabianos, graecos, romanos, immo vero et apud indos, sinenses, iapones, americanos, hanc eamdem persuasionem obtinuisse ostendunt; ita ut vere scribere potuerit doctus Prideaux (5), expectationem sive necessitatem cuiusdam mediatoris Deum inter et homines ab ipso mundi exordio *apud omnes populos* invaluisse.

12. Constat igitur tum in lege a Deo Messiam fuisse promissum, tum quovis tempore ab hebraeis expectatum; quod probandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

13. I. Obi. 1. De promisso aut expectando Messia nihil prorsus in

(3) *Vespasian.* c. 4. (4) *Hist.* l. V, c. 13. (5) *Hist. Iudaeor.* part. I, lib. V.

lege occurrit, non in decalogo, non in levitico aliisve mosaicis libris. 2. Nuspiam legitur: *Credite in Messiam.* 3. Dicendum igitur est messianam ideam ex divinis minis atque promissis divinando ortam esse. 4. Quae cum in quinque libris fundamentalibus haud expresse contineatur, nullo modo fidei articulum respectu hebraeorum constituit, secus ac Maimonides contenderit, qui proinde a R. Iosepho Albo eo nomine vapulat, quod numerum articulorum fundamentalium amplificaverit legis mosaicae, inter quos et hunc retulit de expectatione Messiae. 5. Hoc ipsum iamdiu praestiterat Rabbi Hillel, synedrii praeses ante Hierosolymorum excidium, qui affirmavit, Israëlem nullum habere quem expectet Messiam. Ergo.

14. Resp. Ad 1. *Neg.* Si *legis* nomine universus veniat Pentateuchus; etenim praeter oracula, quae ex Genes. cap. III, XVIII, XXII, XXVI, XXVIII attulimus, in quibus futuri liberatoris seu Messiae aperta promissio continetur, nota sunt Moysis verba (1): *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus ; ipsum audies ;* tum verba Dei ipsius (2): *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui ; et ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quae praecepero illi ; qui autem verba eius, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Quae non de sola prophetarum serie, uti post Orobium intelligenda esse contendit Salvador, sed de prophetarum maximo, scilicet Messia, dicta esse praeter veteris synagogae rabbinos, universa iudaeorum natio semper intellexit. Hinc nemine prorsus contradicente, Petrus (3) et Stephanus (4) pro concione de Messia illa exposuerunt. Sane nullus in Israël unquam surrexit propheta, excepto Messia, qui sub quovis respectu Moysi similis dici possit, prout etiam Deut. XXXIV, 10 annotatum est. Falsum igitur est in lege neque promissum neque expectandum iuxta eam esse Messiam. Quod si in decalogo nulla eius mentio iniecta est, ratio patet, quia decalogus agendorum, non credendorum, normam continet. In *Levitico* autem caeremoniales seu rituales leges levitis tantum traduntur.

15. Ad 2. *D.* Expressis verbis, *C.* aequivalentibus, *N.* Obligatio credendi ex ipsa divina manifestatione necessario oritur; nam si Deus revelavit aliquam veritatem, obligatio eam credendi suapte natura exsurgit; haec enim relativa sunt. Quamvis propterea nuspiam in lege legatur: *Credite in Deum,* nemo tamen dubitavit umquam, ex eo quod se Deus manifestaverit, esse in eum credendum.

16. Ad 3. *Neg.* Sed orta messiana haec idea est ex promissione Salvatoris, primum Gen. III ac deinceps patriarchis saepe iterata. Comminationes ac pollicitationes divinae ad summum eam foverunt. Prophetae sequioribus temporibus divinam Messiae promissionem passim hebraeorum mentibus excitarunt; tale est messianae ideae, seu potius fidei fundamentum.

17. Ad 4. *Neg.* Ut constat ex dictis; in libris symbolicis iudaeorum et hic articulus praecipuus recensetur, et merito; siquidem Messiae expectatio perpetuum obiectum fuit hebraeorum antiquiorum ac recentiorum fidei: Messias enim finis est mosaicae legis. Hinc in *Thalmude, Tract. Sanhedrin*, cap. *Chelech*, diserte legitur: *Omnes prophetae non vaticinati sunt nisi de diebus Mes-*

(1) Deut. XVIII, 15. (2) Ibid. v. 18.

(3) Act. III. (4) Ibid. c. VII.

siae. Ex his patet, quo iure vapulet a Rabbi Albo Maimonides, qui tamen praecise eum non reprehendit quod inter fundamentales articulos recensuerit expectationem Messiae.

18. Ad 5. *D*. Postquam Messias advenit ac repudiatus est, *C*. absolute, *N*. En verba Hillelis ex *Thalm*. tract. cit. *Sanhedrin*, cap. XI ex edit. Coccei excerpt. 31 et 36: *Expirarunt omnes termini: iam nullus Messias pro Israële*. Cum nempe Hillel cum gente sua noluerit messianam dignitatem in Christo Iesu agnoscere, compereritque elapsas esse epochas omnes a prophetis pro adventu Messiae determinatas, in desperationem actus prorupit in adducta verba. Ex his specimen habemus doctrinae ac sinceritatis increduli Salvador.

19. II. Obi. Cum rationalistis: 1. Expectatio Messiae est idealis conceptus de quodam felicissimo quondam regno orituro, cuius germina iam ab ipso patriarcharum aevo praeiacta erant. 2. Diviso davidico regno, sub quo florentissima fuit hebraeorum conditio, multo magis conceptus ille idealis invaluit ex spe de novo regno davidico instaurando. 3. Laetam spem hanc prophetae potissimum foverunt, qui aut paulo ante captivitatem aut sub ipsa captivitate babylonica floruerunt, ad iudaeos solandos ob tot calamitates, quibus eos obrui cernebant. 4. Inter hos eminet Daniel, qui describit imperium *ideale theocraticum* sub symbolica *filii hominis* persona iudaeis destinata, ut quinta orbis terrarum monarchia post varias quidem calamitates obventura, sed aeterna et immutabilis mansura, cum mortuorum resurrectione et iudicio extremo coniuncta. 5. Promissio igitur et expectatio Messiae non est nisi vana spes idealis, orta ex melioris conditionis desiderio ac prophetarum poëticis fictionibus fota. Ergo.

20. Resp. Ad 1. *Neg*. Sed idealis conceptus totus ac unice existit in capite rationalistico adversariorum, qui systema hoc sibi confixerunt, non solum absque vel levi fundamento, sed contra scripturarum totiusque traditionalis sensus auctoritatem. Sane germina futuri regni huius, quae ab aevo ipso patriarcharum praeiacta dicuntur, alia non sunt praeter benedictionem patriarchis promissam, atque obtinendam ab omnibus gentibus per Messiam, qui erat ex eorum semine nasciturus: *In semine tuo benedicentur omnes gentes terrae*, quae verba de fide in Messiam exponit apostolus (1), qui certe praeferendus est omnibus simul rationalistis.

21. Ad 2. *Neg*. Tum quia promissio et expectatio Messiae, uti vidimus, longe regno ipso davidico anterior est, cuius passionem et gloriam perpetuo David celebrat in psalmis suis; tum quia post davidici regni divisionem non alium iudaei Messiam praestolati sunt, quam promissum patriarchis et a Davide ipso celebratum. Regnum davidicum instaurandum est ecclesia a Messia constituenda, ad quam gentes omnes vocandae erant, prout vocatae sunt, constituuntque non *ideale*, sed vere *reale* Christi seu Messiae regnum.

22. Ad 3. *D*. Prophetae cuiusvis aetatis laetam foverunt spem de bonis spiritualibus per Messiam obtinendis, *C*. spem regni idealis iuxta gratuitum adversariorum systema, *N*. Prophetae quidem iudaeorum animos ad fidem atque spem messianae expectationis iugiter erexerunt, spiritualia bona, quae esset

(1) Gal. III, 8.

Messias hominibus allaturus, modo aperte modo sub symbolicis descriptionibus exposuerunt; ast numquam spem inanem ac mere idealem foverunt. Fieri potuit, ut symbolicae ac typicae descriptiones materiali sensu a non paucis intelligerentur, prout reipsa a carnalibus iudaeis, sub finem iudaicae praesertim reipublicae, factum est. Verum enim vero aliud est perperam aliquid intelligere, aliud vero ex toto fingere rem ipsam, uti adversarii autumant. Nisi fundamentum praecessisset realis huius expectationis, numquam iudaei errassent circa eius intelligentiam.

23. Ad 4. *Neg.* Neque enim Daniel *ideale theocraticum* imperium praenunciat, sed *reale* Messiae regnum in aeternum mansurum, quodque universam terram occupaturum sit. Falsum insuper est regnum hoc messianum sub symbolo *filii hominis* venientis in nubibus coeli describi, siquidem filius hominis, ut ibid. legitur cap. VII, 13 seqq., qui pervenit usque ad thronum Altissimi, ille est, cui data exhibentur potestas et honor et *regnum*, et populi omnes, tribus et linguae; adeoque distinguitur a regno quod ei confertur. Quod porro ibid. v. 9 legitur de mortuorum resurrectione, deque iudicio extremo, ac de Filio hominis veniente in nubibus coeli, Christo ipso interprete, de secundo et glorioso ipsius adventu intelligi debet, ut constat ex Matth. XXIV, ac locis parallelis Marci et Lucae.

24. Ad 5. *Nego* hanc *sequelam*, utpote provenientem ex gratuito ac male consuto rationalistarum systemate, quod repugnat non solum scripturae, sed et universae constantique iudaeorum et christianorum traditioni, immo et traditioni omnium antiquorum populorum, prout ostendimus.

Propositio II. ***Messias a Deo promissus atque ab hebraeis expectatus singularis et unicus est.***

25. Scripturae numquam nisi de singulari et unico Messia loquuntur; hebraei singularem quovis tempore et unicum Messiam praestolati sunt; characteres denique et officia, quae Messiae tribuuntur, singularem et unicum postulant. Ergo Messias a Deo promissus atque ab hebraeis expectatus singularis et unicus est.

26. Sane cum scripturae non per quamdam impropriam denominationem, qua reges et sacerdotes interdum Christos seu Messias vocare consueverunt, sed proprie de promisso liberatore loquuntur, qui per antonomasiam Messias dicitur, nonnisi singularem et unicum constanter significant. Sic Genes. III ille promittitur, qui conterat serpentis caput; item Genes. XII, 18, 22, 26 ille promittitur, in quo benedicendae sunt omnes gentes; ibid. XLIX, 10 ille praenunciatur, qui mittendus est, qui est expectatio populorum, seu cui obedient populi. Hic ipse est, qui oriundus praedicitur ex familia David, ita ut per excellentiam Messias *filius* David nuncuparetur. Ille cuius adventus epocha, et nativitatis locus accurate determinantur, uti latius postea expandemus. Atqui is certe singularis et unicus est. Ergo.

27. Neque alium praeter hunc ipsum hebraei quovis tempore expectarunt. Quamvis enim identidem hebraici populi surrexerint strenui liberatores, qui illum e captivitatis eripuerunt iugo, qui fines hebraicae reipublicae extenderunt, extiterintque florentissimi reges, nemo umquam illorum Messias salutatus est, nec destitit umquam universa natio, quin Messiam sibi promissum praestolaretur. Contra vero fatiscente iudaica republica ac in finem vergen-

te, iuxta prophetarum oracula avitamque traditionem ad unum omnes Messiam aut advenisse aut proxime sese manifestaturum pro certo habebant. Etenim per id temporis, ut legitur Luc. III, 15 de Ioanne Baptista: *Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus;* ad eumdem, ut habetur Ioann. I, 19, solemnis sacerdotum ac levitarum legatio missa est ad eum interrogandum, si esset *Christus*. Ibid. cap. IV mulier samaritana dicit ad Iesum: *Scio quia Messias venit;* Matth. II, 2 magi Hierosolymam veniunt interrogantes fidenter: *Ubi est, qui natus est rex iudaeorum?* Cumque a sacerdotibus sciscitatus esset Herodes ubi *Christus nasceretur*, ipsi incunctanter responderunt: *In Bethlehem Iudae*, iuxta Michaeae V vaticinium. Hoc ipsum testatur Iosephus Flavius tum alibi, tum *De bello iudaico*, lib. IV, cap. 5.

28. Huc denique spectant characteres promissi atque expectati Messiae, nec non officia ac munia ab ipso iuxta vatum oracula obeunda. Describitur enim venturus Messias ab Isaia, cap. XI, 1 seqq. nec non capp. XLII, 3; LXI, 1 mansuetus et humilis, cuius vox non esset audienda foris, qui calamum quassatum non conterat, nec linum fumigans extinguat, qui sit evangelizaturus pauperibus, allaturus lucem populis, aliaque prope innumera, de quibus in tractationis decursu agendum a nobis erit.

29. Iam vero haec omnia unicum ac singulare individuum necessario exposcunt, ut per se patet. Messias igitur a Deo promissus atque ab hebraeis expectatus singularis et unicus est.

DIFFICULTATES

30. Obi. 1. Messiae nomen ac dignitas ex scripturis nulli peculiari individuo alligata est; tot proinde tributa est, quot notas messianas prae se tulerunt. 2. Has vero describit Isaias, dum viros sapientia atque intelligentia praeditos, spiritu consilii et fortitudinis exhibet, qui prophetarum exemplo idonei sint ad populum ab oppressione liberandum, excutiendosque animos, ut subita mutatione, ex servitute in libertatem, ex abiectione ad honorem revocetur. 3. Itaque iuxta hebraicam doctrinam liberator istiusmodi seu Messias naturae limites haud praetergreditur. 4. Huc Balaami spectat vaticinium de stella, quae orietur ex Iacob, de radice, quae consurget ex Israël ad populum firmandum, ut fortiter agat. 5. Unaquaeque oppressionis periodus suos peperit salvatores, inter quos Cyrus, quamvis ethnicus *Christus* seu *Messias*, immo et *Salvator* ab Isaia, cap. XLV, 6, nuncupatus est. 6. Atque post *magnam dispersionem* quotquot iudaicum populum e servitute liberare adnisi sunt, potuerunt inter Messias computari, uti Barcochebas ac Sabathai Levi, si felicior exitus ipsorum conatibus respondisset. Ergo.

31. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem nonnisi unus notas messianas prae se ferre potuit, prout ostendimus, verus scilicet Messias in lege promissus atque ab hebraeis immo ab universo humano genere expectatus, non autem fictitius, qualem Salvador imaginatione sua sibi finxit.

32. Ad 2. *D.* Isaias unici Messiae characteres et notas exhibet, *C.* Messiarum in genere, quasi plures esse possent, *N.* Etenim Isaias postquam cap. VII vaticinatus est Emmanuelem, scilicet Messiam ex Virgine concipiente et pariente nasciturum, cap. XI eiusdem Messiae dotes ma-

gnifice describit, dicens: *Et egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet. Et requiescet super eum Spiritus Domini; Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini*; cum iis quae sequuntur. Quomodo vero haec transferri possunt ad eos, quos adversarius noster sibi confingit?

33. Ad 3. *Neg.* Nam vel ipse Isaias, ad quem provocat adversarius, exhibet cap. VII Messiam nasciturum ex Virgine, quod suo loco vindicabimus, et cap. XI eumdem perhibet thaumaturgum, qui aures surdorum patefaciat, caecos illuminet, claudos exsilire faciat, ut alia silentio praetereamus; uti prophetam eum praenunciavit Moyses, Deut. XIII, atque ut prophetam, thaumaturgum, ac Salvatorem etiam spiritualem praestolabantur iudaei, ut ex Ioann. III, 2; IV, 42; VI, 14; VII, 35, constat, et alibi passim. Dixi *etiam* spiritualem; nec enim inficiamur, sub finem praesertim iudaicae reipublicae, invaluisse aliam opinionem de Messia quoque temporali, uti ex libris N. T. compertum est; sed eiusmodi idea superinducta numquam ideam, ut ita dicam, primigeniam de Messia spirituali delevit, sed utraque simul coniuncta est. Immo haec fuit lapis offensionis, in quem iudaei impegerunt.

34. Ad 4. *Neg.* Ex unanimi enim constantique iudaeorum traditione, Balaam locutus est de supremo illo rege Messia, cuius adventus fama longe lateque per orientales populos diffusa erat. Quanam porro ratione Messias devastaturus esset *omnes filios Seth*, seu *omnes homines*, ut exponit Onkelos, facile deprehenditur ex armorum genere, quibus esset usurus. Iam vero ipse *percutiet terram*, inquit Isaias XI, 4, *virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

35. Ad 5. *D.* Unaquaeque oppressionis periodus suos peperit salvatores improprie dictos, *C.* proprie dictos seu Messias in sensu, quo eam vocem hic accipimus, *N.* Neque alio sensu nisi latissimo, Cyrus *Christus* seu *Messias* ac *Salvator* ab Isaia nuncupatus est, ob figuram etiam, quam suo modo Christi gessit per liberationem populi electi a captivitate temporali, quae typus fuit liberationis spiritualis, quam Messias allaturus erat a captivitate peccati et diaboli. Alioquin reges et iudices vere dii essent, eo quod hoc nomine interdum in scripturis donentur.

36. Ad 6. *D.* Per spiritum vertiginis, *C.* iure meritoque, *N.* Adeoque nec Barcochebas neque Sabathai aut alius quivis potuerunt aut umquam poterunt inter Messias annumerari, quicumque fuisset aut futurus sit illorum conatuum exitus, cum Messias ex hactenus disputatis nonnisi unus sit, talibusque notis insignitus, ut cum alio permisceri numquam ullatenus possit.

CAPUT II.

DE EPOCHA ET OFFICIIS PROMISSI MESSIAE

37. Triplex a recentioribus iudaeis effugium excogitatum est, ut se a christianorum argumentis subducerent, quibus hi ostendunt Messiam promissum iamdiu advenisse Aut enim inficiantur determinatam esse epocham adventus Messiae, aut si determinata sit, conditionatam eam esse autumant; aut demum si determinata et absoluta sit, nondum eam esse completam. His totidem propositiones opponimus, quibus ostendimus tum determinatam, tum absolutam, tum denique elapsam eiusmodi epocham esse. His quartam

adiicimus, qua id ipsum ex officiis iuxta prophetas a Messia obeundis conficiemus.

PROPOSITIO I. *Epocha adventus promissi Messiae ex sacris litteris certa ac determinata est.*

38. Impetit haec propositio Paraphrasten chaldaeum, R. Ioseph Ben Iachia, Maimonidem aliosque omnes, qui nihil certi de tempore adventus Messiae in scriptnris constitutum affirmant.

39. Ast falsitatis arguitur eiusmodi assertio: 1° ex Iacobi, Danielis, Aggaei ac Malachiae vaticiniis, in quibus epocha adventus Messiae determinatur ab interitu iudaici sceptri et ab eversione urbis ac templi, ita ut ulterius protrahi non possit; 2° ex iudaeorum traditione agendique ratione sub illud tempus. Etenim iuxta scholam elianam Messias adventurus erat anno ab orbe condito quatermillesimo, ad quem thalmudistae referunt *dies regis Messiae*. Et reipsa hac aetate magna animorum contentione exoptatus et expectatus Messias fuit, cuius rei fidem faciunt Solymorum commotio ac perturbatio ad magorum adventum, Herodis timor, infantium caedes, ac paulo post interfectio eorum omnium, qui ex stirpe davidica provenire deprehenderentur, desperatio Hillelis, tumultus hac de causa excitati, veteratorum apparitio, qui se Messias venditarent, fama per id temporis longe lateque vulgata de dominatore a Iudaea egressuro, aliaque id genus multa, quae aperte evincunt persuasum fuisse et ex sacris litteris et ex traditione constanti iudaicae genti universae de epocha determinata adventus promissi Messiae. 3° Falsitatis arguitur ex ingenua tot rabbinorum, qui nobis id ultro concedunt, confessione. 4° Ex ipsa rei, de qua agitur, natura, cum Messiae expectatio fuerit obiectum desiderii universae gentis, quae in hoc praefinitum tempus intuens, mirum in modum concitabatur ac permovebatur ad eum excipiendum, praesertim cum et genus et nativitatis locus, et characteres, et officia, et vitae ratio promissi Messiae in scripturis patefacta ei fuerint.

DIFFICULTATES

40. Obi. 1. Doctiores rabbini inter septem res hominibus ignotas recensent tempus restitutionis regni davidici seu adventus Messiae; 2. Danielis XII, 9 legitur angelum prophetae sciscitanti tempus adventuri Messiae respondisse: *Clausi sunt signatique sermones usque ad praefinitum tempus*. Ergo.

41. Resp. Ad 1. *D.* Recentiores seu qui post Christi adventum scripserunt, *Tr.* vel *C.* antiquiores seu ante illius adventum, *N.* In primis nonnisi pauci rabbini ita sentiunt; deinde cur et isti pauci in hanc sententiam concesserint, ratio aperta est. Nullum post tot saecula viderunt apparere Messiam, postquam scilicet verum Messiam repudiaverant; adeoque nil mirum si animum despondentes, negarunt epocham illius adventus determinatam esse. Deberent hi ostendere ante Solymorum excidium eamdem viguisse sententiam penes suos. Ast documenta omnia et publica facta contrarium evincunt.

42. Ad 2. *Nego* agi in obiecto loco de tempore adventus futuri Messiae, cum hoc tempus angelus iam patefecerit Danieli, ut legitur ibid. cap. IX; fieri igitur nequit, ut Daniel sciscitatus fuerit ab angelo, cap. XII, quod antea aperte adeo didicerat. Igitur sermo est in allegatis verbis de eo, quod toto hoc capite agitur; quidnam vero istud sit, res adeo obscura et incerta est, ut inter se nondum convenerint interpretes sive iudaei sive christiani. Ne-

quit idcirco ullum ex incerta re argumentum deduci.

Propositio II. *Epocha adventus Messiae in scripturis determinata retardari nequit.*

43. Nimia luce perculsi plerique iudaei oraculorum propheticorum traditionisque universae, haud inficiari potuerunt epocham, de qua disserimus, determinatam esse. Argumentis idcirco christianorum pressi, confugerunt tanquam ad extremam tabulam, ad dilationem huius epochae ob iudaici populi peccata et demerita. Inane porro eiusmodi effugium esse sic ostendimus.

44. Si dilata esset epocha adventus promissi Messiae, ideo differri potuisset, quia conditionate praenunciata. Atqui hoc falsum est: 1° quia nuspiam eiusmodi conditionis vestigia in scripturis occurrunt, sed constanter in omnibus oraculis absolute epocha determinata exhibetur: 2° quia hanc conditionem non patitur res ipsa, de qua agitur; siquidem Messias non pro solis iudaeis venturus erat, sed etiam pro gentibus; absonum autem est gentes ob demerita iudaeorum detrimentum pati debuisse; 3° quia expresse in scripturis conditio omnis excluditur, Danielis siquidem cap. IX, 24 tempus adventus Messiae *decisum* seu *determinatum* dicitur, iuxta hebraicae vocis vim; ac Deus praeterea, Is. LII, 3 seqq. et alibi, protestatur se populum suum redempturum *propter se et propter gloriam nominis sui;* 4° quia supervacanea fuisset toties in scripturis epochae huiuscemodi determinatio; 5° quia hanc conditionem numquam suspicata est vetus synagoga; 6° quia denique absurdum est peccata in causa fuisse dilationis Messiae, eius nempe qui ad peccata delenda venturus erat. Quae cum ita se habeant, iure concludimus effugium de dilatione promissi Messiae vanum esse atque iuridice ad christianorum argumenta eludenda a serioribus iudaeis excogitatum.

DIFFICULTATES

45. Obi. 1. Plura sunt vaticinia in scripturis absolute enuntiata, quae tamen conditionem saltem implicitam continere eventus patefecit; id ipsum igitur evenire potuit in vaticiniis messianis. 2. Nec desunt prophetiae, licet messianae, quae conditionem tamen expresse continent: sic Deut. XXX, 10 redemptio Israël promittitur: *Si tamen audieris vocem Domini Dei tui... et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo et in tota anima tua.* 3. His permoti auctores *Pesichtà*, et thalmudistae in *Ghemarà babylonica*, quos plerique omnes rabbini sequuntur recentiores, poenitentiae defectui adscribunt dilationem adventus Messiae, quamvis transacti termini sint a prophetis constituti. Ergo.

46. Resp. Ad 1. *D.* Quae tamen conditio sive ex subiecta materia, sive ex adiunctis, sive denique ex aliis locis appareat, *C.* secus, *N.* Haud inficiamur in scripturis quandoque reperiri vaticinia conditionata, quae tamen absolute enunciantur. Verum ab ipsa substrata materia, e. gr. comminationibus aut promissionibus temporalibus, conditio innuitur, eamque satis aperte conditionem, quae alibi etiam exprimitur, patefaciunt scripturae. Contra vero vaticinia messiana neque conditionem patiuntur, neque alia loca scripturarum insinuant, uti ostendimus, immo eam prorsus excludunt.

47. Ad 2. *Neg.* Siquidem in adducto Deuteronomii testimonio nullus est de Messia sermo, sed de sola felicitate aut punitione israëlitarum, prout diversa ratione in ordine ad legis observationem aut transgressionem se gererent. Promittit tamen

Deus se eos revocaturum a captivitate, in quam forte ob peccata sua incidissent, si eorum sinceram poenitentiam egissent, prout reipsa saepe factum esse sub iudicibus et regibus ipsorum historia testatur.

48. Ad 3. *D.* Postquam scilicet elapsae omnes epochae sunt, verusque Messias abiectus est, *C.* ante id tempus, *N.* Deberent ostendere rabbini, qui hoc perfugium invexerunt, veterem synagogam id ipsum sensisse, cum epochae illae nondum transactae essent.

Propositio III. ***Advenisse Messiam a Deo promissum atque a iudaeis expectatum, iamdiu elapsae epochae, prophetarum oraculis determinatae, luculentissime ostendunt.***

49. Prophetarum oracula, in quibus epocha promissi Messiae determinata est, quatuor praecipue sunt; oraculum videlicet iacobaeum, vaticinium Danielis, prophetiae demum Aggaei ac Malachiae. Haec igitur expendenda suscipimus singillatim, ne simul congesta confusionem pariant.

§ 1. *Iacobaeum vaticinium expenditur.*

50. Celeberrimum hoc vaticinium exhibetur Gen. XLIX, 8 seqq. Cum enim Iacob iamiam moriturus ad se vocasset filios suos, ut eis benediceret *benedictionibus propriis*, annunciaretque ipsis obventura in diebus novissimis, cum ad Iudam pervenisset quartum filium suum, sic ei fausta ominatus est: *Iuda, te laudabunt fratres tui, adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Iuda; ad praedam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo et quasi leaena; quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium;* seu ut postrema haec verba in hebraico textu leguntur: *Non recedet sceptrum a Iuda, et legislator de inter pedes eius, donec veniat Sciloh et ei obedientia populorum.*

51. Tria, ut rem conficiamus, hic nobis evincenda sunt: 1° hoc oraculum ad Messiam pertinere; 2° eiusdem adventus epocham determinare; 3° iamdiu fuisse completum.

52. Primum autem evincitur tum ex vi vocis שִׁילֹה tum ex iis, quae huic *Sciloh* tribuuntur. Iam vero etsi multiplex a philologis radix voci *Sciloh* assignetur, tamen omnes in eo collineant, ut de Messia intelligi debeat. Etenim qui eam derivant a שָׁלָה, *tranquillus* aut *quietus fuit*, hunc ei sensum tribuunt oraculo: *Non recedet sceptrum a Iuda... donec veniat pacificus* aut *tranquillator*. Huic interpretationi favet codex samaritanus, in quo legitur: *Donec veniat pacificus.* Messias porro ab Isaia, IX, 7, vocatur *princeps pacis*, utpote qui venturus esset ad tranquillitatem ac pacem afferendam. Si vero eam vocem repetamus a radice שִׁיל vel שָׁלַל, tunc idem est *Sciloh* ac *Filius eius*, seu qui antonomastice filius Iudae dici potest, scilicet Messias. Qui demum malunt legere שֶׁלֹּה pro שֶׁלּוֹ, huic voci vim tribuunt significandi *quod ei* seu *cuius est*, nempe sceptrum, de quo hic loquitur Iacob. Quo sensu hanc vocem videntur plerique veteres accepisse. Sane LXX habent: *Donec veniat quae ipsi reposita sunt*, seu ut alii legunt: *cui repositum est*, ut etiam interpretantur Aquila et Symmachus. Hi igitur hunc sensum referunt: *Donec veniat regnum, quod repositum est ei*, videlicet Messiae. Hunc sensum clarius expressit Onkelos scribens: *Donec veniat Messias.* Vere igitur, hic saltem, Rosenmüller scripsit interpretes omnes *raro consensu*, quavis etiam admissa etymologia vocis *Sciloh*, conve-

nire in illa de Messia intelligenda aut aliqua eius proprietate. Hinc veteres hebraei in Thalmude, *Tract. Sanhedrin, Perek Chelek, in Berescith rabbà* vocem *Sciloh* inter Messiae nomina retulerunt.

53. Non minus luculenter id ipsum evincitur ex iis, quae huic *Sciloh* tribuuntur; subdit enim Iacob: *Et ipse erit expectatio gentium,* seu: *Et ei obedientia populorum*, quae verba Onkelos reddit: *Et ei obtemperabunt populi;* Iarchi vertit: *Et ei congregatio populorum;* uterque arabs interpres: *Et ad eum congregabunt se populi;* alexandrini, quos secutus est s. Hieronymus, habent: *Ipse expectatio gentium;* quibus consonat syrus: *Et eum expectabunt populi.* Iam vero ille qui κατ' ἐξοχὴν *expectatio gentium* dicitur, cui erit *obedientia populorum*, ad quem se populi congregabunt, ad quem confluent gentes omnes, profecto alius non est nisi Messias, prout prophetae saepe declarant, praesertim vero Isaias tum alibi, tum XI, 10; XLV, 6; LI, 5; LXV, 1; LXVI, 19; et hebraei ipsi contendunt. Exploratum igitur est, quod primo loco constituimus, tum ex voce *Sciloh*, tum ex iis quae *Sciloh* tribuuntur, sermonem in hoc oraculo de Messia esse.

54. Epocham porro in hoc ipso oraculo determinari adventus promissi Messiae, constat: 1° ex ipsis particulis עַד־כִּי, quae semper vertuntur: *donec*, *usque dum*, *usque ad*, etc. Constat 2° ex Iacobi scopo vaticinantis nunquam ablatum iri *sceveth* sive *sceptrum*, nempe supremam potestatem, aut tribum e Iudae pedibus, seu de medio eius, donec veniat *Sciloh* seu Messias, ut hac ratione signum praeberet adventus eiusdem Messiae; iam vero si nullum terminum praestituisset Iacob in adductis particulis, nullum signum dedisset quo et expectaretur et agnosceretur promissus Messias. Constat 3° ex communi antiquorum interpretatione, qui cum viderent iudaicum regnum ad finem properare, tempus, ab hoc vaticinio pro adventu futuri Messiae praestitutum, advenisse collegerunt.

55. Transactam demum hanc epocham esse, seu adimpletum iacobaeum vaticinium facile ostenditur: ex Iacob non erat auferendum a Iuda sceptrum, donec veniret Messias; atqui iamdiu sceptrum defecit; ergo iamdiu transacta designata epocha est, completumque est vaticinium.

56. *Sceveth* porro nomine significari *supremam potestatem, imperium, imperatoriam dignitatem*, patet tum ex Num. XXIV, 17; Is. XIV, 6; Zachar. X, 11; ubi identica phrasis reperitur: *Et sceptrum Aegypti recedet;* tum ex versione alexandrina et Theodotionis, ubi vox *Sceveth princeps* vertitur, in Symmachi translatione vero *potestas;* tum denique ex paraphrastis chaldaeis, inter quos Onkelos posuit: *exercens dominium*, Ionathan vero et Ierusalmi exposuerunt de *rege*. Confirmatur autem vocis *Sceveth* hoc in loco data significatio ex altero membro, ubi voci *Sceveth* respondet vox מְחֹקֵק *(mechokek)*, quae proprie eum, *qui aliquid statuit, decrevit*, significat, et *legislatorem* denotat, ac in universum de *primoribus praefectis* populi exercitusve usurpatur, ut Iudic. V, 14; Psalm. vero LIX, 9 Iudas vocatur *princeps antesignanus*, *mechokek*.

57. Constat igitur ex dictis oraculum iacobaeum et Messiae adventum respexisse, et illius certum tempus praenuntiasse; hoc denique iamdiu praeterlapsum esse, adeoque oraculum completum, Messiamque advenisse.

DIFFICULTATES

58. I. Obi. 1. Iacobaeum vaticinium habere pro obiecto Messiam, res admodum incerta est, cum aeque Moysi, Sauli, Davidi, Ieroboamo, potissime vero Nabuchodonosor aptari possit, quibus gentes seu populi obediverunt. 2. Potest praeterea vox *Sciloh* de urbe huius nominis intelligi, adeo ut sensus oraculi sit: *Non recedet sceptrum a Iuda*, seu Iudas non desinet esse antesignanus et dux populi israëlitici universi donec venerit *Silunlem*; nempe, iuxta vocabuli vim, donec venerit ad *quietem* post longas in deserto peregrinationes. Haec interpretatio communis iam est; eam siquidem propugnant rab. Lippman, Teller, Zirkel, Iustius atque Gesenius. Ergo.

59. Resp. Ad 1. *N.* Notae siquidem, quae *Sciloh* tribuuntur in iacobaeo vaticinio, nulli praeterea quam Messiae convenire possunt. Quominus enim intelligatur vaticinium de Moyse, Saule, Davide aut Ieroboamo obstat perduratio sceptri seu supremae potestatis, quae longe post ipsos in Iuda perseveravit, uti ex historia constat; nulli horum insuper competit, quod de obedientia populorum ibidem dicitur. Multo vero minus ea conveniunt Nabuchodonosor, sub quo suspensa quidem est suprema potestas in tribu Iuda, non autem penitus ablata; quamvis autem pluribus populis dominatus hic fuerit rex, quum tamen eiusmodi obedientia violenta fuerit, non ea est, de qua loquitur Iacob, qui de subiectione aut confluentia spontanea disserit iuxta vim hebraicae vocis יִקְּהַת et allusionem ad benedictionem omnium gentium, obtinendam ex semine Abraham, Isaac et Iacob ipsius.

60. Ad 2. *Nego*, iacobaeum oraculum *frigidam* hanc interpretationem, ut vocatur ab ipso Rosenmüller, admittere posse; tum quia Iacob loquitur de persona, non autem de urbe; tum quia notae *Sciloh* tributae aptari urbi *Silo* nullo modo possunt; tum quia denique contraria eiusmodi interpretatio est sensui traditionali totius synagogae et antiquiorum interpretum hebraeorum, uti ostendimus. Communis porro ea expositio non est nisi penes paucos rationalistas protestantes.

61. II. Obi. Saltem nulla epocha adventus Messiae determinata deprehenditur in verbis Iacob: 1. Particulae enim עַד־כִּי, quae verti solent *donec*, *usque*, *usque dum*, non terminum sed continuationem significant, quod innumeris prope utriusque foederis exemplis ostendi potest: e. gr. in Ps. CIX, 1 legitur: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis donec ponam inimicos tuos* etc.; Matth. I, 25 de Ioseph legitur: *Et non cognoscebat eam* (Mariam) *donec peperit filium suum primogenitum*, ostenditque ex professo s. Hieronymus, *Comment.* in hunc locum. Sensus igitur huius oraculi est, ut animadvertit rab. Aben-Ezra: ***Non recedet sceptrum a Iuda, donec veniat Sciloh*, id est**, *numquam auferetur*, seu *numquam recedet sceptrum a Iuda, multo minus quum venerit Sciloh*, cuius locutionis exemplum suppetit Gen. XXVIII, 15 ubi Deus Iacob iuxta hebraicam veritatem sic affatur: *Non deseram te, usque dum fecero quod locutus sum tibi*, id est, *multo minus te deseram cum te reduxero in terram hanc*. 2. Accedit, quod particula עַד non solum significet *donec*, *usque dum*, sed etiam *perpetuo*, ut patet ex Exod. XV, 18, ac propterea hic sensus exsurgit: *Non recedet sceptrum a Iuda in perpetuum, quia veniet Sciloh*. 3. Insuper *Sceveth* pas-

sim in scripturis significat *virgam afflictionis*, ut liquet ex Ps. II, 9, et Is. X, 5, adeoque sic exponi potest oraculum Iacob: *Non recedet virga afflictionis a Iacob, donec veniat Sciloh*. Ergo.

62. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Particulae *donec*, *usque* etc. non semper significant terminum aut cessationem in propositione *enunciativa, C. prophetica, N.* Etenim in prophetia seu futurorum eventuum praedictione, particula *donec* semper terminum significat, alioquin vaticinium vagum fieret, vimque suam amitteret; propheticum vero est oraculum iacobaeum, adeoque particula *donec* terminum exprimit. Exempla, quae allata sunt, aliaque eiusmodi quae adduci possent, ad rem praesentem non referuntur. Concidit proinde Aben-Ezra expositio et argumentum superstructum.

63. Ad 2. *D.* Si particula עד solitarie sumatur, *C.* si coniuncta cum כי reperiatur, *N.* Nusquam in scripturis coniunctio particularum עד־כי significat *in aeternum*, *in perpetuum*, aut *perpetuo*. Sane exempla ab adversariis adducta exhibent solam particulam עד; contra vero quoties coniunctae illae duae particulae occurrunt, toties in significatione *donec, usque ad* etc. reperiuntur. Adeoque falsitas allatae expositionis colligitur, quae praeterea nova est, ac tum scopo Iacobi, tum sensui traditionali contraria.

64. Ad 3. *D.* Si adhibeatur *Sceveth* cum epitheto afflictionem significante, *C.* per se in usu biblico, praesertim vero in casu nostro, *N.* Obiecta porro exempla responsionem nostram confirmant; in Psalmo enim II dicitur *virga ferrea*, apud Isaiam legitur *virga furoris*. Hunc autem sensum excludit Iacobi oraculum, in quo omnia fausta Iacob ominatur Iudae, *legislator* sive *princeps, antesignanus* et *dux* contraponitur in altero hemistichio voci *Sceveth*; ut praeteream eiusmodi violentam interpretationem ab historia explodi.

65. III. Obi. Nondum exploratum est iacobaeum vaticinium esse completum. Nam 1. dici nequit desiisse sceptrum a Iuda, cum adhuc vigeat regnum florentissimum sub Echmalotarcha seu principe captivitatis, in quo iudaei propriis legibus ac institutis vivunt. 2. Retinent praeterea iudaei ius ad regnum patrum suorum, quo per summum nefas a romanis exspoliati sunt. 3. Nisi porro hoc ius sufficeret ad sceptrum retinendum, defecisset sceptrum a tribu Iuda quinque ad minus saeculis ante generalem dispersionem, quod profecto christiani non admittunt. 4. Cum demum ex Levit. XXVI, XL et XLI; Deut. XXX, XXXII et XLIII iudaica respublica restitui debeat, praesens iudaeorum conditio precaria dici potest, adeo ut templum Iehovah ac palatium legis iterum excitari debeant. Ergo.

66. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* Eiusmodi enim florentissima regna nullibi existunt nisi forte in imaginatione rabbinorum. Mirum est in tanta geographiae luce iudaeos adhuc eiusmodi fabulis delectari, ac sibi turpiter illudere.

67. Ad 2. *D.* Si Iacob de *iure* locutus esset, *Tr.* si de facto, *N.* Iam vero Iacob loquitur de *ablatione sceptri*, adeoque de facto, alioquin nullum prorsus signum praenunciasset de adventu futuri Messiae; atque hinc vetus synagoga non de iure, sed de facto hoc oraculum intellexit.

68. Ad 3. *Neg.* Captivitate enim babylonica sceptrum iudaicum non penitus ablatum est, tum quia captivitas illa brevi perduravit; tum

quia Deus per prophetas populum suum saepe certiorem fecit de reditu seu proxima liberatione ab eadem captivitate; tum quia denique cum sceptri nomine, ut postea declarabimus, non regalis, sed suprema potestas veniat per collectionem eiusdem Iudae tribus, quae semper perstitit, nec cessavit hoc sensu, tota illa captivitatis periodo, sceptrum a Iuda.

69. Ad 4. *D.* Quatenus Deus miseraturus aliquando sit caecitatis iudaicae gentis, *Tr.* in sensu adversariorum, *N.* Nempe in allegatis testimoniis vel agitur de partialibus captivitatibus, in quas incurrere debuerunt hebraei ob ipsorum peccata, et a quibus liberandi erant, si eos patratorum scelerum poenituisset; aut agitur de conversione hebraeorum ad Messiam, quem repudiarunt, uti paulo post ostendemus. Caeterum cum de facto iudaica gens privata sceptro sit ab octodecim saeculis, quaecumque demum futura sit eius conditio, certum est oraculum iamdiu fuisse impletum, adeoque Messiam iamdiu advenisse.

§ 2. *Expenditur vaticinium Danielis.*

70. Daniel in babylonica captivitate peccata sua ac populi universi confitens affligebatur, veniam eorum et liberationem per promissum Messiam enixe rogabat. Adhuc oranti adstitit angelus Gabriel, qui eum his verbis, cap. IX, 24, affatus est: *Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum.* Vers. 25: *Scito ergo et animadverte; ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Ierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duae erunt; et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum.* Vers. 26: *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis eius vastitas, et post finem belli statuta desolatio.* Vers. 27: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.*

71. Ita quidem vulgata versio, a qua in nonnullis discrepat textus originalis; praecipuae autem variantes hae fere sunt: in v. 24, pro *abbreviatae* hebraica veritas habet *decisae*, *resectae*, vel *decretae* aut *statutae* sunt; et quod noster vulgatus vertit *Sanctus sanctorum*, hebraicus habet *Sanctissimum*, aut *Sanctitas sanctitatum*. Sic v. 26, pro *occidetur Christus et non erit* etc., legitur in textu originali: *extirpabitur* vel *excidetur unctus (Christus), et non ei. Urbem et sanctuarium destruet populus principis venturi, et finietur in inundatione, et usque ad finem est bellum, decretum ruinarum.* Demum v. 27 illud: *Et erit in templo abominatio desolationis* etc., ita se habet in textu: *Et super extremitatem* seu *culmen abominationum vastator*, *et quidem usque ad completum et resectum stillabit*, seu *fundetur supra vastatum.*

72. Quibus praenotatis tria pariter hic praestare debemus, tum videlicet Danielis vaticinium ad Messiam pertinere; tum epocham promissi Messiae in eo determinatam esse; tum denique elapsam iamdiu eiusmodi epocham esse.

73. Porro oraculum Danielis Messiam unice spectare, primo quidem

vaticinii verba, secundo vero characteres et notae, tertio demum veteris synagogae sensus traditionalis apertissime evincunt. Etenim ille promittitur, qui vocatur *Sanctus sanctorum*, seu *Sanctitas sanctitatum*, seu etiam *Sanctissimus*. Iam vero talem futurum Messiam nemo est qui ambigat, cum Ps. XV, 16, et Is. XII, 6, expresse per excellentiam *sanctus* vocetur; item qui ibidem promittitur, dicitur *Messias* et *princeps* sive *dux*, qui praeterea debebit pactum, sive foedus Dei cum hominibus confirmare; quamvis autem improprie plures alii in scripturis *Uncti*, *Christi*, aut *ducis* nomine donentur, solus Messias est, cui proprie competit eiusmodi denominatio, qui ab Isaia XLII, 6, et XLIX, 8, datus dicitur in *foedus populi*, et a Malachia III, 1, *Angelus testamenti* seu *foederis* vocatur. Et haec quoad verba. Si nunc characteres et notas expendamus, quae huic *Messiae* seu *duci* tribuuntur in vaticinio, melius adhuc res conficitur. Siquidem ille promittitur venturus, qui praevaricationem consummet, finem imponat peccato, deleat iniquitatem, atque iustitiam adducat sempiternam. Atqui haec munia propria esse Messiae, prophetae omnes uno animo tradunt, Isaias LXI, 1; Zacharias III, 8; Malachias capp. III et IV; ita ut Petrus pro concione, Act. X, 43, de Christo dicere non dubitaverit: *Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum*. Sive igitur verba ipsa Danielis sive characteres illius, qui in vaticinio promittitur, spectentur, constat alium hunc non esse aut esse posse nisi Messiam.

74. Haec autem mirifice confirmantur ex veteris synagogae sensu traditionali, cuius rei testes locupletissimi sunt Rabbi Manasses, et Iosephus Flavius, qui tum in *Antiquit.* lib. X, cap. 11, § 7, tum *De bello iudaico*, lib. IV, cap. 6, § 2, habet, omnes iudaeos ex antiqua traditione ad Messiam retulisse oraculum Danielis, eaque de causa sub Vespasiano ac Tito arma sumpsisse adversus romanos. Id ipsum constat ex eo, quod refert R. Rasci in *Seder holam*, in *Jalkut Simeoni*, II, fol. 79, ideo Jonathano Ben-Uziel interdictum fuisse ne suam paraphrasin in *Chetuvim* seu *Hagiographos* evulgaret, quia nimirum messiani adventus epocha manifestius statueretur. Iuxta rabbinos in *Berescit Rabba* in cap. 14 *Genes.* pag. 264, Messias adducere debet *iustitiam saeculorum;* immo vero iuxta Nachmanidem, Mosem Geronensem ac Mosem Haddarschan, apud Schöttgenium (1), ipsemet Messias iustitia est sempiterna, et Sanctus sanctorum; R. Mordachai in *Scemen Amischà Aphtarà*, I, fol. 12, fatetur Messiam illum esse, ad cuius adventum perducunt LXX Danielis hebdomadae. Exploratum igitur est veterem synagogam praecipuosque rabbinos pro certo habuisse Messiam obiectum esse Danielis vaticinii.

75. Multiplici vero ex capite adstruitur, quod secundo loco constituimus, determinatam scilicet esse adventus messiani epocham in hoc vaticinio; ac 1° ex relatione LXX harum hebdomadarum cum ann. LXX a Ieremia constitutis captivitatis babylonicae, singulis enim annis hebdomada respondet; porro LXX anni determinati sunt, igitur et LXX hebdomades tempus determinatum significant; 2° ex partitione harum hebdomadarum in tres periodos: nempe in septem, in sexaginta duas, et unam, scilicet postremam; esset enim partitio haec supervacanea, nisi de tempore determinato ageretur;

(1) *De Messia*, lib. II, p. 264.

3° ex duplici termino *a quo* et *ad quem*, qui in vaticinio constituitur; terminus enim *a quo* decurrere debent illae hebdomadae, est *exitus sermonis ut iterum aedificetur Ierusalem*; terminus autem *ad quem* seu in quem desinunt, est urbis templique excidium; 4° ex analogia huius vaticinii cum reliquis, in quibus tempus ab eodem propheta praefinitur, ut patet ex capp. 4 et 12; demum 5° ex veterum iudaeorum consensu, ut constat ex allatis documentis.

76. Completum denique vaticinium esse seu transactam iamdiu praefinitam epocham adventus Messiae ex dictis res aperta est. Ex Daniele intra duos terminos *a quo* et *ad quem* septuaginta hebdomades annorum, id est, ann. 490 effluere debuerunt; intra id tempus et Messias venire, inungi, et morti tradi debuit, abolenda erant V. T. sacrificia, complenda visio, delenda iniquitas, et iustitia sempiterna adducenda; atqui terminus *ad quem*, urbis scilicet ac templi destructio una cum abolitione veterum sacrificiorum, ab octodecim saeculis transactus est; ergo et adimpleta caetera sunt, quae intra utrumque terminum adimpleri debebant, scilicet et venit Messias, et unctus est, ac morti traditus. Completa igitur est visio et prophetia, seu epocha transacta est a Daniele determinata pro Messiae adventu.

DIFFICULTATES

77. I. Obi. 1. Incertum in primis est utrum in hoc vaticinio de uno an vero de duplici Christo seu Messia sermo sit. 2. Incertum utrum vaticinium Danielis ad Messiam referatur, an potius pro obiecto habeat aut Cyrum, aut Antiochum Epiphanem, ut placuit Marshamo; aut Alexandrum M., uti contendunt Bertholdt ac Rosenmüller; aut demum Seleucum II aut Seleucum IV, ut alii existimant. 3. Marshami expositio, in quam quoad rei substantiam caeterae conveniunt, praeferenda videtur; eam enim veriorem esse suadet scopus prophetae, qui sollicitus erat de futura populi sui, ac templi urbisque sorte; item calculus chronologicus, qui nos ad ea tempora perducit: inauguratio sancti sanctorum, nempe templi, quae sub Iuda Machabaeo facta est: templi desolatio, quae perduravit usque ad finem belli: confirmatio pacti cum multis hebdomada una ex parte fidelium iudaeorum adhaerentium Iudae: defectio hostiae seu victimae et farti in medio postremae hebdomadae, quae per id temporis contigit; demum deletio peccati et iniquitatis, id est, poenae peccatis debitae, quae quidem poena *peccatum* passim in scripturis vocatur, praesertim Ier. L, 20, ad quem locum alludit Daniel; nec non adductio iustitiae sempiternae seu legalis, quoniam ex eo tempore numquam iudaei sese idololatria polluerunt. 4. Cum igitur omnia apprime in tempora Iudae Machabaei collineent, quum etiam occisus sit Christus, id est Onias sacerdos, nil mirum si in eamdem expositionem concesserint Harduinus et Calmet catholici interpretes. 5. Nisi dicere malueris cum Bertholdt ac Rosenmüller, totam hanc prophetiam a quodam veteratore fuisse confictam post rerum eventum ad consulendum honori Ieremiae, cuius vaticinium de futura iudaici populi felicitate post 70 annos verificatum non est. Ergo.

78. Resp. Ad 1. *Nego* incertum esse utrum de uno vel duplici Messia loquatur Daniel. Etenim 1° ex orationis serie luculenter patet unum eumdemque esse *Christum ducem* venturum, et Christum occidendum post hebdomadas LXII, seu potius LXIX, a publica eiusdem ma-

nifestatione. 2° Messiae mors ponitur in nexu causali cum excidio urbis ac templi, prout eius adventus, v. 25, nectitur cum collatione bonorum, v. 24. 3° Ex morte violenta subeunda a Messia venturo, prout etiam vaticinati sunt David, Ps. XXI, 17; Isaias, cap. LIII, 5; et Zacharias, cap. XII, 10.

79. Ad 2. *Neg.* Tum quia nemo illorum, qui recensiti sunt, occubuerit morte violenta: de Cyro siquidem res admodum incerta est; caeteros vero certo constat morte naturali occubuisse: Messias tamen venturus ex Daniele occidendus erat; tum quia nulli eorum quadrant adducta vaticinii adiuncta; tum demum quia haec omnia absque ullo vel levissimo fundamento excogitata sunt, nec nisi per summam violentiam Cyro, Alexandro, Seleucis etc., ab interpretibus anti-messianis, quae in vaticinio recensentur Danielis, applicantur.

80. Ad 3. *Neg.* Nam 1° non congruit scopus prophetae, qui non de sola populi, urbis templique futura sorte sollicitus erat iuxta lectionem vaticinii Ieremiae de septuaginta captivitatis annis, sed praecipue, ut ipse Daniel v. 19 seqq. fatetur, de peccatorum remissione, adeoque de Messia, cuius munus erat iuxta omnes prophetas ea delere ac tollere; cum Messia vero connexa erat sors populi, urbis ac templi, ac proinde de iis omnibus loquitur angelus ad Danielem.

81. 2° Non congruit calculus chronologicus, siquidem ex angeli verbis LXX hebdomades decurrere debebant ab *exitu sermonis*, seu decreto reaedificationis Hierusalem, quod datum est ann. 20 Artaxerxis Longimani (1); iam vero si ab ann. 20 regni Artaxerxis supputemus ann. 483, incidimus in ann. 782 urbis conditae, sive in ann. 15 imperii Tiberii Caesaris, id est, pervenimus ad publicam Christi manifestationem (2); longe igitur hoc tempus excedit omnes commemoratos principes, quos vellent interpretes nonmessiani constituere uti terminum *ad quem* vaticinii Danielis.

82. 3° Non congruit templi inauguratio sub Iuda Machabaeo facta, *a*) quia in nostro vaticinio non agitur de *inauguratione*, sed de *unctione*, secundum vero templum numquam inunctum fuit; *b*) quia non est sermo in Daniele de templo materiali, sed de *persona*, ut evincunt veteres versiones, veterum rabbinorum expositio et contextus; *c*) quia eiusmodi unctio contigisset in hypothesi, quam impugnamus post ann. 490; attamen v. 27 templum hoc tempore praedicitur *destruendum*; *d*) quia non congruit chronologica supputatio, uti ostendimus.

83. 4° Non congruunt templi desolatio, confirmatio pacti cum fidelibus iudaeis ac defectio victimae et farti. Adversarii enim in hac expositione falso assumunt illam desolationem de *profanatione;* contra vero propheta loquitur de *destructione*, *vastatione* et *inundatione;* item perperam assumunt illud *usque in finem perseverabit desolatio* intelligendum *de fine belli*, cum Daniel disserat de destructione perpetua. Gratis pariter exponunt confirmationem pacti seu foederis de adhaerentibus Iudae Machabaeo, cum sermo in vaticinio sit de foedere per Messiam ineundo cum populo fideli. Demum quod de sacrificiorum legalium cessatione perpetua in vaticinio dicitur connexa cum templi destructione, violenter trahunt adversarii ad suspensionem sacrificiorum, quae sub Antiocho Epiphane contigit.

84. 5° Non congruit quod dicitur de peccato seu poena peccati, ac de

(1) Nehem. II seqq. (2) Luc. III, 1 seqq.

iustitia legali; est enim sermo apud Danielem de peccato proprie dicto, proindeque de proprie dicta iustitia; peccatum enim heic coniungitur cum *iniquitate* seu *culpa* עָוֹן, quae significat actionem personalem sive reatum, quodque iuxta Isai. X, 11 auferendum a Messia erat; cum vero iustitia ablationem peccati necessario in praesenti providentia sequatur, iure infertur hanc a Messia esse afferendam. Iustitia porro legalis per templi ac sacerdotii destructionem erat abolenda, dum iustitia afferenda a Messia debeat esse aeterna.

85. Ad 4. *D.* Si subsisteret veritas praemissarum, *C.* si haec non subsistat, uti ostendimus, *N.* Quamvis Harduinus et Calmet non omnem excluderent a vaticinio Danielis relationem ad Messiam, imprudenter tamen se gesserunt, dum saltem ex parte Marshami expositionem admiserunt. Onias nequit dici *Sanctus Sanctorum*, neque per eum deleta iniquitas, neque adducta iustitia sempiterna: quam ob causam, ut caetera omittam, vaticinii obiectum nullatenus esse potest.

86. Ad 5. *D.* Omnem repudiando historicam veritatem ac per summam impietatem, *C.* secus, *N.* Mirum est veritos haud esse scriptores christianos, si christiani rationalistae vocandi sunt, contra Christi auctoritatem, qui aperte hoc vaticinium Danieli adscribit (1), illud tribuere veteratori pseudo-Danieli; et quidem ut alteri veteratori, scilicet Ieremiae, qui falso vaticinatus esset, suppetias ferret. Huc pervenerunt protestantes, qui puro verbo Dei innituntur. Sed praeterea eiusmodi assertio est contra omnem veritatem historicam, cum, referente Iosepho Flavio, volumen Danielis oblatum fuerit Alexandro M., in quo eius victoriae erant praenunciatae.

(1) Matth. XXIV, 15; Marc. XIII, 14; Luc. XXI, 20.

87. II. Obi. Plura obstant, quominus dicamus determinatam epocham esse adventus Messiae in vaticinio Danielis; ac 1. quod angelus praenunciare potuerit id, quod Christus non solum angelis sed sibimetipsi manifestum esse negavit, Matth. XXIV, 36; Marc. XIII, 32; ac post suam resurrectionem, Act. I, 6, 7; incredibile 2. videtur Deum voluisse, ut fides a chronologia penderet. Ergo.

88. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Denegat Christus angelis cognitionem temporis gloriosae suae manifestationis, *C.* sibi, *N.* Itaque in primis Christus in allegatis textibus loquitur de secundo suo in terram adventu, uti manifestum est: frustra igitur quod de gloriosa hac sua manifestatione dicitur, permiscetur cum primo eius adventu. Numquam praeterea sibi denegat cognitionem secundi adventus sui, sed solum (ut alias exposuimus illud *neque Filius* quod legitur apud Marcum) illius diei revelationem, quam Deus omnibus occultam voluit.

89. Ad 2. *Neg.* Contrarium siquidem constat ex facto; innumera pene vaticinia sunt, in quibus tempus accurate determinatur, uti Genes. XV, 13; Is. VII, 8; XVI, 14; XXI, 16; XXIII, 25; Ierem. XXV, 11; XXVIII, 16; Matth. XXVI, 34 et alibi passim. Sane non differunt notae chronologicae a caeteris adiunctis accidentalibus praedictorum eventuum; nihil igitur vetat, quominus fides nostra sicut a caeteris adiunctis, ita et a temporis determinatione pendeat. Deo quippe omnia futura praesentia sunt, adeoque potest etiam tempus revelare; quod si faciat, eidem fidem adiungere debemus.

90. III. Obi. Nondum saltem exploratum est transactam esse epocham in vaticinio definitam, 1. quia

incertum est utrum Daniel loquatur de hebdomadibus annorum, an non potius de hebdomadibus dierum aut septenniorum, aut decenniorum, aut iubilaeorum; 2. quia incertum utrum illae LXX hebdomades continuae sint, an vero in tres distinctas periodos dispesci debeant, ita ut indefinitum intervallum interponatur, prout insinuat accentus *athnach* in hebraico textu post hebdomadas septem constitutus, quo admonetur lector eas dividendas esse ab hebdomadibus LXII quae sequuntur; quod a fortiori dici debet de postrema hebdomada, catholicis ipsis adsentientibus; 3. nec desunt ecclesiae patres, qui illas hebdomadas protrahunt usque ad mundi finem. Ergo.

91. Resp. *N. A.* Ad 1. Resp. 1° non posse intelligi eiusmodi hebdomadas de hebdomadibus dierum, cum hoc refugiat substrata materia, quae sedecim mensium spatio compleri non potest; eo vel magis quod Daniel, volens hebdomadas dierum significare, *dierum* expresse meminit (1); 2° non posse autem intelligi de hebdomadibus septenniorum, decenniorum aut iubilaeorum ex eo facile colligitur, quod nondum elapsa esset maior pars illarum hebdomadarum, et transactus iamdiu esset terminus *ad quem* eiusdem vaticinii, qui est urbis ac templi destructio. Reliquum igitur est ut nonnisi de hebdomadibus annorum accipiantur hebdomadae vaticinii, quae in usu erant apud hebraeos, ut patet ex Genes. XXIX, 27, 28; Levit. XXV, 8, 26, 34, 35, 43; et II Paral. XXXVI, 21, ubi septimus annus magnum sabbatum vel sabbatum simpliciter appellatur, seu annorum hebdomada. Immo vero hic annorum cyclus in usu erat vel apud ethnicos, ut patet ex A. Gellio (2), ubi *duodecimae annorum hebdomadae* mentio occurrit. Ratio autem, qua Daniel permotus est ad LXX ann. hebdomadas commemorandas, petitur ex harum relatione ad annos LXX Ieremiae, ita ut singulis captivitatis annis responderet annorum hebdomada usque ad postremum urbis excidium.

92. Ad 2. *Neg.* Sed quod iam compendiosa ratione in v. 24 definitum fuerat implendum intra LXX hebdomadarum, seu 490 annorum spatium, in v. 25 ratione distinctorum eventuum in tres partes dividitur. Nec refert accentus *athnach* interpositus inter hebdomadas priores septem et reliquas sexaginta duas, siquidem hic accentus adhibetur ab hebraeis tum ad maiorem tum ad minorem interpunctionem significandam, non ad res descriptas dividendas ac secandas. Idem dic de postrema hebdomada, quae pariter ab illis seiungi nequit. Illi, qui censuerunt postremam hanc hebdomadam, aut etiam dimidiam huius hebdomadae partem separandas esse vel a reliquis hebdomadibus vel posteriorem ab alia saltem priore hebdomadae parte, ex falsa suppositione decepti sunt; quippe existimarunt urbis templique excidium contingere debere intra LXX hebdomadarum cyclum, quod tamen in vaticinio non dicitur; immo eiusmodi excidium post illas transactas exhibetur complendum.

93. Ad 3. *D.* Mediate, *C.* immediate, *N.* Scilicet nonnulli patres excidium Hierosolymorum spectarunt uti figuram et typum cladis universi orbis, atque hoc sensu quod praedictum a Daniele est de eversione Solymorum, extremo huius orbis fini applicarunt.

(1) Cap. X, 2, 3.

(2) *Noct. Attic.* lib. II, c. 10.

§ 3. *Expenduntur vaticinia Aggaei et Malachiae.*

94. Duo haec vaticinia simul iunximus, quia de eodem argumento sunt, et lucem sibi vicissim afferunt. Ad solandos enim iudaeos a captivitate babylonica reduces, qui, memores salomonici templi magnificentiae, moesti erant ad conspectum templi zorobabelici, sic eos Deus per Aggaeum allocutus est (1): *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? Et quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?... Adhuc unum modicum est, et ego commovebo coelum et terram, et mare et aridam. Et movebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus: et implebo domum istam gloria, dicit Dominus... Meum est argentum et meum est aurum... Magna erit gloria domus istius novissimae plus quam primae, dicit Dominus exercituum... et in loco isto dabo pacem.*

95. Rursum cum increduli non pauci iudaei de divina providéntia quererentur, ita eos Deus per Malachiam affatur (2): *Ecce ego mitto angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quaeritis, et angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum.*

96. Tria quoque iuxta methodum, quam sectari constituimus circa ambo haec vaticinia nobis ostendenda sunt: tum ea ad Messiam spectare; tum epocham, saltem negative, in illis determinari adventus Messiae; tum denique eiusmodi epocham iamdiu elapsam esse.

97. Primum porro ita evincimus: Ex allatis vaticiniis supra gloriam prioris domus seu templi, posterioris gloria efflorescet, quippe ad hoc venturus *desideratus cunctis gentibus, dominator*, quem iudaei expectabant, quique *angelus testamenti* seu foederis vocatur, ac venturus erat ad templum *suum*, et ad cuius adventum commovendi erant coeli ac terra, mare et arida, ac brevi quidem venturus erat. Iam vero haec nonnisi de Messia intelligi possunt, qui solus *desideratus cunctis gentibus, dominator, angelus foederis*, cuius templum proprium sit, dici potest, et ad cuius adventum omnia essent elementa commovenda. Nec dissentiunt celebriores ipsi rabbini, inter quos eminet R. Sira, qui ante secundi templi eversionem floruit, in *Thalmude*, tract. *Sanhedrin*, cap. 2, nec non Rasci in eodem tr. fol. 95, R. Achibà et R. Manasses in *Conciliatore*, parte III, pag. 184, ac non pauci in *Devarim rabbà*, sect. 1, fol. 250 apud Raymundum Martini in *Pugione fidei*, nec non apud Schoëttgenium (3), et apud Bern. de Rossi (4).

98. Alterum autem conficimus ex termino, qui, ut innuimus, negative saltem huic adventui assignatur, scilicet stante adhuc secundo templo, ad quod praesentia sua cohonestandum promissus Messias venturus erat iuxta utriusque prophetae vaticinium, quod proinde destruendum non erat antequam Messias advenerit, a quo maiorem gloriam prae templo priore derivare debebat.

99. Ast ab octodecim saeculis zorobabelicum templum solo aequatum est; ergo ab octodecim saeculis adimpleta sunt utriusque prophetae vaticinia, seu, quod idem est, ab octodecim saeculis Messias advenit.

(1) Cap. II, v. 4 seqq.
(2) Cap. III, 1 seqq.
(3) *De Messia*, lib. II.
(4) *De vana expectatione hebraeorum.*

DIFFICULTATES

100. I. Obi. Aggaei vaticinium ad Messiam trahi nullatenus potest. Etenim 1. Non repetit Deus gloriam posterioris domus a praesentia Messiae, sed a copia auri et argenti, dicens: *Meum est argentum et meum est aurum.* Quam ob causam gentes omnes Deus erat excitaturus, ut ad templum exornandum mira quadam consensione confluerent; hoc profecto innuitur ipsis verbis, prout in hebraico textu leguntur: *Et venient desiderium* חֶמְדַּת (singulare collectivum) seu *desideria cunctarum gentium;* nempe res pretiosissimae omnium gentium, non autem, ut habet vulgatus interpres, *desideratus cunctis gentibus*, quasi de persona ageretur. 3. Accedit, quod alterius templi *gloria* relativa esse debebat ad gloriam prioris; sed ea consistebat in ornamentis argenti et auri, ergo et gloria secundi templi in iisdem consistere debuit; 4. quod congruit scopo vaticinii solandi moestos iudaeos ob nuditatem seu paupertatem zorobabelici templi comparati cum magnificentia ac divitiis, quibus affluebat templum salomonicum. Ergo.

101. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* 1° quia expositio haec non-messiana adversatur sensui traditionali synagogae veteris, quae non ex divitiis sed ex Messiae praesentia repetebat maiorem templi zorobabelici gloriam; 2° quia vaticinium falsum fuisset, siquidem numquam secundum templum etiam ab Herode refectum pervenit ad illam divitiarum copiam, qua affluebat templum salomonicum; 3° quia ex hebraeorum confessione quinque illa decora a secundo templo abfuerunt, quibus templum primum instructum erat, nempe Urim et Thummim, seu rationale iudicii, arca, ignis et praesentia Dei in propitiatorio, et Spiritus sanctus; 4° quia absonum est tam magnifica oratione Deum ad materiales eiusmodi divitias alludere voluisse, nulla ratione habita praesentiae futuri Messiae, de qua loquitur etiam Malachias, a quo templum Messiae esse dicitur, et ad quem Aggaei vaticinium pertinere declarat apostolus (1). Denique 5° quia sibi ipsis in hac expositione adversarii contradicunt, siquidem Rosenmüller, quem etiam hic impugnamus, semel et iterum fassus est vaticinium Aggaei ad Messiam pertinere.

102. Ad 2. *Nego* suppositum. Si enim, uti ostendimus, non a gentium divitiis, sed a praesentia Messiae secundi huius templi gloria repetenda erat, iam sequitur Deum non esse universum orbem commoturum ad gentes cum divitiis ad templum pertrahendas. Addo gentes non tam divitias quam profanationem in templum attulisse, ut constat de Alexandro prius, deinde de Pompeio, demum de romanis sub Tito et Vespasiano. Neque obstat phrasis hebraica *venient desiderium:* siquidem, ut ostendit Scheibel (2), constructio singularis cum plurali infrequens non est, cum sequitur plurale, ut in casu nostro *cunctarum gentium*, etiam ad denotandam personam; quod confirmatur a Glassio (3). Hinc optime vulgatus interpres reddidit sensum hebraici textus.

103. Ad 3. *D.* Loquitur propheta de gloria templi, comparati cum gloria prioris templi, sed diversi generis, *C.* eiusdem generis, *N.* Immo ex antithesi patet gloriam secundi templi opponi gloriae primi templi veluti in alio constituendam ab eo, in quo gloria illa consistebat.

(1) Hebr. XII, 26.
(2) *Observation. critic. et exegel.*
(3) Lib. III, tract. III, can. 34.

104. Ad 4. *D.* In adversariorum hypothesi, *C.* iuxta germanam vaticinii intelligentiam, *N.* Hoc ipso enim quod propheta seu potius Deus solatium voluerit afferre lugentibus iudaeis ob defectum auri et argenti, in secundo templo excludit aurum et argentum, quasi diceret: quid solliciti estis de auro et argento? Haec mihi praesto essent, si vellem ab his gloriam huius templi pendere; sed gloria secundae huius domus non ex magnificentia auri et argenti, sed ex eo quod in eam venturus sit desideratus cunctis gentibus, est repetenda; atque ex hac parte domus haec longe priori domui praestabit. Simili locutione usus est Deus Ps. XLIX, 10 seqq.

105. II. Obi. Orationis series in vaticinio Malachiae Messiam excludit, subdit enim immediate post allata verba: *Et quis poterit cogitare diem adventus eius, et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans et quasi herba fullonum; et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum et quasi argentum*, etc. Haec porro componi nequeunt cum miti Messiae indole, qualem describit Isaias, XLII, 1 seqq. Ergo.

106. Resp. *N. A.* Immo vero apprime omnia cohaerent. Nam iudaei querebantur de divina providentia, dicentes sub finem praecedentis capitis: *Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent; aut certe ubi est Deus iudicii?* Adeoque expetebant dominatorem, qui eos eriperet e gentium iugo. Hinc Deus ait: *Ecce ego* etc., subnectens porro adiecta verba: *Et quis poterit* etc.; praenunciat nullum istorum querulorum blasphemantium substiturum, cum expetitus Dominator venerit, qui sumpturus sit vindictam ab eis, quippe sint eum experturi longe diversum ab eo, quem expetebant; nam ipse discriminabit bonos a malis, quos perditurus et exterminaturus sit, non quidem per se, sed gentium armis, prout reipsa factum est adversus iudaeos incredulos in Solymorum eversione. Sicque optime componuntur, quae de personali Messiae mansuetudine vaticinatus est Isaias, et quae de punitione incredulorum blasphemantium praedixit Malachias.

Propositio IV. *Officia ac munia a promisso Messia iuxta prophetas obeunda eumdem advenisse luculenter ostendunt.*

107. Duo haec munia sive officia a promisso Messia obeunda praecipue sunt, scilicet abrogatio veteris cultus ac sacerdotii, et novi suffectio; vocatio gentium ad Dei cognitionem et amorem, atque synagogae reiectio; si igitur constiterit duo haec peracta esse, hoc ipso constabit Messiam promissum iamdiu advenisse.

108. Ac primo quidem abrogandum fore veterem cultum in ordine ad alterius suffectionem, adeoque et alterius sacerdotii, adveniente Messia, aperte liquet ex Malach. 1, 10 seqq., ubi Deus ita loquitur: *Non est mihi voluntas in vobis* (sacerdotibus levitici generis), *dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus.* Agitur porro in hoc vaticinio de sacrificio externo, cui proinde novum sacrificium externum pariter sufficiendum sit, illudque mundum ex *ferto* seu *dono* constituendum, quod offerendum inter gentes sit in omni loco. Sacrificio porro immutato, quod pars essentialis est religionis seu cultus, ob intimam relationem, quam ad se

habent sacrificium ac sacerdotium, et hoc abrogetur, seu immutetur in aliud necesse est. Haec autem, adveniente Messia, compleri debere constat ex Danielis paulo ante expenso vaticinio, in quo sacrificiorum legalium cessatio praedicitur una cum destructione ipsius templi. Cum igitur ab octodecim saeculis cultus publicus iudaici populi per oblationem sacrificiorum legalium abolitus sit, cumque novus ubique gentium fuerit institutus, consequens est ex primo hoc Messiae munere, ab octodecim saeculis eum advenisse.

109. Nec minus luculenter id ipsum conficitur ex altero eiusdem Messiae officio, de vocatione scilicet gentium ad Dei cognitionem. Iamdiu, ut vidimus, praedictum fuit veteribus patriarchis in ipsorum semine benedicendas fore omnes gentes. De Messia Iacob moriturus dixit: *Et ipse erit expectatio gentium:* nihil frequentius in psalmis legitur et in prophetis, quam haec gentium ad veri Dei cognitionem vocatio; in Ps. II dicitur Messiae: *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae;* in Ps. XXI, 28 seqq.: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terrae, et adorabunt in conspectu eius universae familiae gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.* Isaias passim id ipsum praenunciat, praesertim cap. II, 2 seqq.; et cap. LV ubi de gentibus per Messiam vocandis haec habet: *Ecce testem populis dedi eum, ducem et praeceptorem gentibus. Ecce gentes, quae te non cognoverunt, ad te current.* Et haec quidem speciminis gratia.

110. Eadem porro perspicuitate, qua vocatio gentium, iudaeorum reprobatio in poenam interfecti Messiae praenunciata est. Siquidem Dan. IX, 26 praedicitur: *Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, et non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Isaias autem, cap. VIII, 14, loquens de Messia: *Et erit,* inquit, *vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis et in petram scandali duabus domibus Israël: in laqueum et in ruinam habitantibus Ierusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent et conterentur, et irretientur, et capientur.* Eadem occurrunt Oseae III, 4; Ierem. XXX, 9; Ezech. XXXIV, 23; XXXVII, 24. Hoc adeo exploratum erat apud priscos iudaeos, ut chaldaeus interpres verba Oseae: *Et post haec revertentur filii Israël, et quaerent Dominum Deum suum et David regem suum,* sic enarret: *Quaerent cultum Domini Dei sui, atque obedient Messiae filio David regi suo.*

111. Iam vero tum vocatas gentes ad unius veri Dei cultum, tum super universam terrae faciem iudaicam gentem esse extorrem a patria sua sine rege, sine sacerdotio ac sacrificio, facta sunt luculentissima, quorum nos pars, utpote ex gentibus vocati, et testes sumus reiecti iudaici populi, et quidem a saeculis octodecim, ex quo ea contigerunt. Nullum iam cernitur signum specialis illius providentiae, qua Deus olim hunc populum complectebatur, etsi numquam amplius in idololatriam defluxerit, immo certet Deum placare sibique propitium facere. Tum igitur abolitum fuit vetus foedus, tum reiecti Messiae populus hic reum se constituit. Quod quidem energice non minus quam eloquenter prosequitur Hieronymus (1), ac omni ex parte evolvit Grotius (2).

(1) *Epist.* CXXIX, *ad Dardanum*, n. 7.

(2) *De veritate religionis christ.* l. V, § 16

112. I. Obi. Nihil evincitur ex Malachiae vaticinio; nam 1. nil aliud significat, quam quod gentes praeter deos suos supremum sint Deum adoraturae, uti David Kimki, ac R. Salomon exponunt; aut hypothetice Deus loquitur, ut vult Aben-Ezra, perinde ac si diceret: si gentes iussissem offerre mihi munus ac sacrificium, purum illud et exquisitum offerrent, non autem hostias mutilas et languidas, quales vos mihi offertis; aut sermo in eo est de sacrificio improprie dicto, quod in precibus ac laudibus consistat. 2. Fieri enim nequit Malachiam cap. I loqui de abolitione sacrificiorum legalium, cum cap. III, 4 sic de levitis scribat: *Et erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iuda et Ierusalem, sicut dies saeculi, et sicut anni antiqui;* ac demum vaticinium suum, cap. IV, concludat hoc monito: *Mementote legis Moysis servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël, praecepta et iudicia. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis.* Ergo.

113. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* Nulla siquidem ex tribus rabbinorum recensitis expositionibus admitti potest. Non prima, ut patet ex antithesi a Deo instituta inter sacrificia utique externa iudaeorum, et sacrificium offerendum a gentibus in omni loco, ac proinde pariter externum, quo Deus agnosceretur et adoraretur a gentibus, sicut per sacrificium externum agnoscebatur et colebatur a iudaeis. Ut omittam absurdum, quod Deus praediceret magnum fore nomen suum in gentibus, quia cum idololatria adiiciunt adorationem summi Dei, quum ipse saepe adeo protestetur se zelotem Deum esse, nec pati deos aemulos. Non secunda, quia verba Dei non sunt *hypothetica*, sed *absoluta: offertur.* Non tertia, quia, ut vidimus, Deus loquitur de sacrificio externo proprie dicto offerendo in *ferto puro.*

114. Ad 2. *D.* Si loqueretur propheta de sacerdotibus levitici generis, *C.* si de sacerdotibus ex gentibus assumendis, *N.* Porro non loqui prophetam in obiectis verbis de sacerdotibus leviticis ex eo liquet, quod ipse praedixerit, cap. III, eos a Messia mox futuro puniendos atque exterminandos esse utpote detrahentes providentiae ac iustitiae suae, uti ostendimus; sermo igitur est de sacerdotibus a gentilitate per Messiam conversa assumendis, de quibus Isaiae cap. LXVI, 21 dicitur: *Et assumam ex eis* (gentibus) *in sacerdotes et levitas.* Ideo vero utitur Deus similitudine levitarum ac sacrificii, quod offerebatur in Ierusalem, ut sensibili ratione ob oculos iudaeorum rem hanc poneret, quo facilius ab eis intelligeretur.

115. Nec obest monitum datum a propheta de observatione legis mosaicae; cum enim adhuc per quinque saecula esset lex illa perduratura, tenebantur iudaei eam sedulo observare, donec aboleretur quoad partem iudicialem ac ritualem, adveniente Messia, iuxta praedictionem Danielis, cap. IX, 27, prout reipsa *iure* abolita est per mortem Messiae, *facto* per templi eversionem. Elias vero mittendus erat ut Messiae praecursor ad viam ei praeparandam, quo populus disponeretur ad ipsum recipiendum, ut patet ex eodem propheta, cap. IV, ubi post obiecta verba immediate adiicit: *Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam et percutiam terram* (*hanc*, ut legitur in hebr. textu) *anathemate*; prout reipsa

factum est per romanorum arma.

116. II. Obi. 1. Quae de gentium vocatione praenunciantur, intelligi debent de cognitione veri Dei, quam gentes ope iudaeorum adepturae sunt. 2. Haec adimplebuntur, cum gentes omnes subiicientur iudaeorum ditioni, duce Messia, qui ipsas debellaturus est. 3. Quo bello confecto, perpetua ac universalis pax ubique obtinebit. 4. Sub ea autem iudaei ingenti gloria bonorumque omnium fruentur affluentia iuxta repetita prophetarum oracula. 5. Ex his intelligimus plura adhuc vaticinia esse adimplenda, siquidem adhuc debellandi sunt Gog et Magog a venturo Messia, ex Ezechiel XXXVIII, adhuc restaurandum templum hierosolymitanum ex eodem vate, cap. XL et seq. 6. Sed neque completa sunt, quae praedixit Isaias, cap. II, 2, eventura *novissimis diebus*, cum scilicet *mons Domini exaltabitur super omnes colles*, aliaque non pauca, quae nondum evenere, quibus admonemur praestolandum adhuc esse Messiam. Ergo.

117. Resp. Ad 1. *Neg.* Etenim munus hoc adimplendum erat a Messia, quem Deus se daturum pollicetur, Is. LV, 4: *Ducem ac praeceptorem gentibus;* sane quamvis iudaei ante Solymorum cladem longe lateque dispersi fuissent inter assyrios, persas ac romanos, numquam tamen potuerunt gentibus persuadere, ut abiecto polytheismo ac idololatria, unum verum Deum colerent, neque unum oppidum aut vicum converterunt.

118. Ad 2. Resp. *Nego* suppositum de gentibus ditioni iudaeorum per Messiam subigendis. Nihil umquam tale occurrit in prophetarum vaticiniis. Immo Deus iudaeos a praeconcepta eiusmodi idea abducere numquam destitit, sive cum iudaeos potius puniendos ac dispergendos praedicit, Dan. IX, et Malach. III; sive cum praenunciant prophetae Messiam gentibus propitium fore, ut Zach. IX, 10 dicit de Messia: *Loquetur pacem gentibus;* Is. LXII, 3 de eodem ait Dominus: *Dedi te in foedus populi, et in lucem gentium;* et cap. XI, 10: *Radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur,* ut alia non pauca silentio praeteream, quae etiam paulo ante attigimus. Itaque non gentes debellaturus erat Messias, sed idololatriam; adeoque bellum hoc totum spirituale est, quod etiam constat ex armorum genere, quibus usurus erat Messias iuxta Isaiam, qui: *Percutiet*, inquit (1), *terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium, et erit iustitia cingulum lumborum eius, et fides cinctorium renum eius.*

119. Ad 3. *D.* Spiritualis, *C.* temporalis, *N.* Pax enim est belli fructus; porro ex dictis bellum a Messia gerendum est spirituale, spiritualis proinde est pax, in tranquillitate conscientiae consistens, afferenda.

120. Ad 4. *D.* Si iudaei Messiam suscepissent, *Tr.* hoc reiecto, *N.* Longe verisimilius eiusmodi vaticinia de regno spirituali Messiae, seu de eius ecclesia intelligi debent, ut eventus ostendit; gloria autem regni Messiae sub sensibilibus symbolis adumbrata est. Quod si hebraei contendant ea litteraliter esse accipienda, non abnuimus, sed ea bona obtinenda ab ipsis erant mediante receptione Messiae; sibi tribuere debent, si illis destituti sint.

121. Ad 5. *Trans.* Omnia siquidem incerta sunt, quae de Gog et Magog praenunciavit Ezechiel, ac ita discrepant interpretes non modo christiani, verum etiam hebraei a

(1) Cap. XI, 4.

se invicem, ut nihil ex illis constitui possit. Idem dic de adumbratione templi ab eodem propheta, cap. XL seqq., facta.

122. Ad 6. *D.* Si perperam intelligantur, quae figurata locutione prophetae vaticinati sunt, *C.* si rite, *N.* Etenim cum ex factis luculentissimis pateat iamdiu praeterlapsam esse epocham a prophetis determinatam pro adventu Messiae, necessario inferri debet, si nonnulla, quae ab iisdem praenunciantur complenda, adveniente Messia, litteraliter adimpleta non sunt, ea esse figurate dicta ac spirituali sensu esse accipienda. Haec unica via suppetit in quavis hypothesi ad veritatem vaticiniorum cum eventibus conciliandam. Qui aliter se gerit, velum sibi obducit, ac viam sibi praecidit ad veritatem assequendam. Adeoque quod dicitur de elevatione montis Domini super omnes montes, de stabulatione leonum cum ovibus, de lusu infantium cum anguibus, aliaque eiusmodi metaphorice dicta, sunt intelligenda ut alia plura in sacris litteris. Pro *novissimis diebus* venire dies Messiae vel ipsi interpretes iudaei propugnant.

123. III. Obi. 1. Foedus, quod saepe *aeternum* in scripturis dicitur, rescindi non potest, tale autem est initum inter Deum ac populum israëliticum per Moysen. 2. Adeoque nec reiici absolute a Deo potest populus iudaicus, qui, si deliquerit, corripiendus praedicitur, non autem reiiciendus, si proinde facti poenitens resipiscat, iterum a Deo paterno amore in gratiam recipietur, ut reipsa saepius factum est. 3. Praesens proinde iudaeorum conditio non arguit populi reiectionem aut abrogationem foederis, sed paternam correptionem, qua expleta, Deus iuxta pollicitationes suas, Deut. XXX, 2 seqq., populum suum iterum congregabit ab extremis terrae in patriam suam. 4. Huius providentiae et amoris argumentum est ipsa populi conservatio iugis inter tot gentes dispersi. 5. Alioquin deterior esset populi electi conditio, quam sit impiorum hominum, qui in hac et in altera vita poenas lueret. Ergo.

124. Resp. Ad 1. *D.* Quatenus foedus mosaicum in nexu et continuatione cum foedere messiano, quod illud complet, spectatur, *C.* in se, *N.* Aeternum dici potest ac in aeternum duraturum foedus mosaicum quatenus suam perfectionem adipiscitur a foedere per Messiam ineundo non solum cum iudaeis, sed etiam cum gentibus; quatenus vero in se spectatur ac typicum et praeparatorium est, adveniente Messia, seu figurato, necessario cessare debuit. Atque hoc est quod Deus per Ierem. praedixit (1): *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israël et domui Iuda foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum... pactum, quod irritum fecerunt.* Eadem leguntur Is. LV, 3.

125. Ad 2. *D.* Perseverante foedere, *C.* hoc rescisso, saltem ex parte iudaici populi, *N.* Quamdiu perseveravit foedus inter Deum ac Israëlem initum, Deus reipsa ita constanter cum populo se gessit, eum corripiendo, ac veniam poenitenti largiendo; non item vero postquam populus per repudiationem Messiae ex parte sua pactum seu foedus rescidit. Sibi propterea iudaei imputare debent, si Deus rationem pristinam non servat. Non aliter foedus reviviscere potest, quam per conversionem ad repudiatum Messiam.

126. Ad 3. *Nego*, hoc ipso quod Deus diversam agendi rationem se-

(1) Cap. XXXI, 31.

ctetur ab ea, quam antea tenebat. Cum olim populum ob frequentes legis transgressiones plecteret, solabatur tamen spe veniae ac reditus, mittebat ad eum prophetas, praenunciabat captivitatem eiusque solutionem, aliaque eiusmodi paterni amoris signa exhibebat; ex quo autem populus Messiam repudiavit atque extorris a propriis sedibus factus est, templo ac urbe eversis, nullum iam specialis illius providentiae signum suppeditavit Deus, qui propterea non solum corripit, sed vere ut in populum rebellem animadvertit. Atque id iuxta vaticinia expensa Danielis, Isaiae, Oseae, etc.

127. Ad 4. *D.* Quia non in perpetuum Deus populum suum abiecit, *C.* in signum actualis amoris, *N.* Nempe, quamvis Deus abiecerit populum suum in poenam reiecti Messiae, attamen ob patrum sanctitatem, cum quibus foedus inivit, non abiecit absolute, sed olim eum revocaturus est ad repudiatum Messiam per universae gentis conversionem iuxta antiqua prophetarum oracula, ac Pauli praedictionem (1).

128. Ad 5. *D.* Prout populus collective spectatur, *C.* prout singula spectantur individua, *N.* Punitio populi temporaria est, seu poenis temporalibus populus plectitur; spiritualibus vero et aeternis poenis non afficientur individua nisi pro uniuscuiusque merito, et eo gradu, quo singulorum peccata merentur. Si proinde iudaei singillatim deteriores fuerint incredulis et impiis, gravius punientur, secus vero si minoribus culpis detineantur.

CAPUT III.

DE IESU NAZARENO VERO MESSIA

129. Messias ex demonstratis certissime venit; inquirendum igitur unice superest, quisnam ille sit. Iam vero alius esse nequit nisi ille unus, in quem et epochae a prophetis determinatae, et officia ac munia a Messia iuxta eosdem prophetas obeunda, et characteres et notae promissi Messiae conveniunt. Hic autem alius non est nec esse potest nisi solus Iesus Nazarenus. Ipse igitur Messias est in lege promissus et ab hebraeis quovis tempore expectatus. Cum vero, praeeunte Orobio, contenderit Salvador iure merito morti addictum Iesum Nazarenum esse atque ad legis praescriptum, nostrum erit ostendere non solum iniuste latum esse in eum synagogae iudicium, sed exinde invicte ostendi et confirmari Iesum Nazarenum verum esse Messiam.

PROPOSITIO I. *Iesus Nazarenus verus Messias est in scripturis promissus atque ab hebraeis expectatus.*

130. In Iesum Nazarenum quadrant epochae messianae, notae et officia a Messia promisso obeunda. Ergo Iesus Nazarenus verus Messias est in scripturis promissus atque ab hebraeis expectatus.

131. Ac primo quadrant in Iesum epochae messianae; Messias enim venturus erat stantibus adhuc urbe ac templo, ablato sceptro a Iuda, ad finem properantibus LXX Danielis hebdomadis, quibus expletis, sacrificium cessare debebat et cultus leviticus una cum aaronico sacerdotio. Atqui Iesus hoc praecise tempore venit in mundum, stantibus scilicet adhuc urbe ac templo, fatiscente civili iudaeorum republica, quae sub ditionem deciderat Herodis ex patre idumaeo ac matre ascalonitide; venit sub finem LXX hebdomadum Danielis, ita ut sub initium postremae huius hebdomadae publicam sui fecerit manifestationem, in ipsius autem medio morti sit traditus, quam necem paulo post

(1) Rom. XI. 31.

subsecuta est etiam de facto sacrificiorum legalium ac sacerdotii aaronici destructio per urbis ac templi eversionem; venit ea aetate, qua messiani adventus expectatio universalis propemodum facta erat tum apud iudaeos, cum apud finitimas nationes. Ergo primo epochae adventus Messiae in Iesum Nazarenum mirifice conspirant.

132. Conspirant praeterea in Iesum Nazarenum characteres ac notae messianae. Etenim Iesus ortus est ex tribu Iuda et ex familia David; natus ex virgine matre iuxta vaticinium Is. VII, 14, quod suo loco expendemus, atque in civitate Bethlehem, ut praedixit Michaeas, V, 2; vitam humilem ac pauperem vixit, iuxta Zachar. IX; magnus extitit thaumaturgus, ut praedixit Isaias XXXV, 6 seqq.; quae vaticinia omnia messiana esse cuncti fatentur iudaei, uti ostendit, praeter Raymundum Martini in *Pugione fidei*, Schoettgenius, op. citato *De Messia*. Morti addictus est a populo suo, iuxta Dan. IX, eoque supplicii genere quod praedicitur Ps. XXI, et Is. LIII, ut caetera omittamus vaticinia, quae futuram eius resurrectionem et gloriam afficiunt, iuxta Ps. CIX, et Ps. XVI, et alibi passim.

133. Cum vero repudium synagogae, deletio urbis ac templi, cessatio victimarum legalium et sacerdotii levitici a prophetis in nexu causali ponantur cum repudio Messiae, et haec omnia evenerint paulo post eiusmodi repudium, cum praeterea novus cultus, novum sacrificium, novum sacerdotium suffectum fuerit veteri a Iesu Nazareno, cumque ipse per apostolos a se missos in universam terram gentes omnes ad veri Dei cognitionem reduxerit; iure inferimus ipsum munia obivisse, quae a promisso Messia iuxta prophetas obeunda erant, adeoque et ex his constare ipsum verum esse Messiam.

134. Haec porro, quae de Iesu diximus, facta sunt luculentissima ac in omnium conspectu posita, quae in dubium revocari nequeunt, nisi ab eo qui sceptice omnem reiiciat historicam veritatem. Cum igitur res ita se habeat, propositionem hanc concludemus eadem argumentatione, qua usus est R. Nachmanides in disputatione habita cum Paulo Burgensi, paucis in rem nostram mutatis. *Ego ostendam*, inquiebat Nachmanides, *neutiquam Messiam venisse. Non enim quispiam fuit, qui aliqua similitudine et specie veri, aut se ipsum Messiam profiteretur, aut Messias ab aliis fuerit appellatus praeter Iesum Nazarenum. Atqui Messiae nomen ac dignitas in Iesum Nazarenum conferri nequit; Messias igitur nondum venit.* Nos e contra sic in iudaeos hanc argumentationem intorquemus: *Messias iamdiu certissime venit; atqui nemo se ipsum Messiam professus est, aut cum aliqua similitudine et specie veri Messias ab aliis appellatus et creditus est praeter Iesum Nazarenum; ergo Iesus Nazarenus solus est, cui Messiae nomen ac dignitas tribui iure optimo possit.*

DIFFICULTATES

135. I. Obi. Adimpleta in Christo non sunt vaticinia, quae epocham Messiae adventus definiunt. Etenim 1. iacobaeum vaticinium vel ipsi christiani diversimode exponunt, dum alii sceptri nomine significari contendunt regiam dignitatem, alii potestatem supremam aut legislativam; alii autumant solam tribum Iuda, alii universam gentem israëliticam oraculum respicere. 2. Sceptrum praeterea a Iuda cessavit sub Nabuchodonosor, nec umquam deinceps ad eum rediit, cum iudaei primo sub persis, deinde sub graecis,

postea vero sub assamonaeis levitis fuerint. 3. Sed neque Herodes alienigena fuit, sed, teste Iosepho (1), extitit *genere et religione iudaeus;* quod Scaliger, adnotante Valesio, abunde ostendit in notis ad Eusebii Chronicon. Ergo.

136. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Diversimode christiani iacobaeum oraculum exponunt quoad accidentalia, *C.* quoad rei substantiam, *N.* Omnes mire consentiunt in agnoscendo iacobaei vaticinii adimplemento in Christo Iesu ; dissentiunt autem circa rationem eius adimplementi; ex hoc autem nihil aliud inferri potest, quam plures vias esse ad ostendendum completum in Iesu istud vaticinium. Caeterum verior nobis videtur Petavii expositio, quod sceptri nomine suprema significetur potestas, quae iugiter in tribu Iuda usque ad Messiam perseverare deberet. Sane sola tribus Iuda numquam dissipata est, ut tribus caeterae omnes; sola semper integrum corpus constituit, licet diversas regiminis formas subierit. Nihil propterea officit, quod soluta captivitate sub persarum, graecorum ac machabaeorum ditione fuerit, cum politicus huius tribus status numquam desierit.

137. Ad 2. *Neg.* Etenim iuxta datam expositionem, tribus Iuda neque sub Nabuchodonosor, neque post solutam captivitatem cessavit, sed iugiter uti corpus politicum perseveravit propriis se legibus regens, licet sub aliena ditione, nec umquam tribus confusa est, ut aliis tribubus contigit.

138. Ad 3. *Neg.* Iosephus enim Flavius saepe expresse scribit Herodem idumaeum genere esse, refellitque Nicolaum damascenum, qui ex assentatione Herodem iudaeum dixerit; obiecta autem verba non sunt Iosephi, sed iudaeorum altercantium cum syris circa ius, quod praetendebant in Caesaream ab Herode aedificatam. Caeterum in data explicatione parum refert utrum Herodes indigena an alienigena fuerit.

139. Nec obstat oraculi veritati, quod Iudae tribus adhuc post Christum per aliquot annos perseveraverit; nam cum agitur de politicis eiusmodi rerum conversionibus, sufficit si per gradus compleantur; et reipsa iudaica potestas imminuta prius est sub Pompeio, magis vero sub Herode, donec omnino desierit sub Vespasiano ac Tito. Hinc quemadmodum mori eum dicimus, qui ad extremum spiritum exhalandum proximus est, ita plane defecisse iudaicam potestatem affirmabimus, dum in praeceps ruebat.

140. I. Inst. 1. Disceptant christiani inter se circa initium et finem LXX Danielis hebdomadarum. 2. Ostendi nequit Iesum Nazarenum in medio septuagesimae hebdomadae morti datum esse. 3. Multo vero minus defecisse in medio eiusdem hebdomadae hostiam et sacrificium ; aut per Iesum *finem accepisse peccatum, consummatam praevaricationem, deletam iniquitatem, et adductam iustitiam sempiternam*, cum tam late post ipsum patuerit iniquitas ac ante ipsum. 4. Numquam Iesus inunctus legitur, ut in Danielis vaticinio praedicitur. Igitur neque epocha, neque adiuncta huius oraculi in Iesu Nazareno adimpleta sunt.

141. Resp. Ad 1. *D.* Circa supputationes chronologicas disceptant christiani inter se, *Tr.* vel *C.* circa utrumque terminum *a quo* et *ad quem*, inter quos vaticinium concluditur, *N.* Quicumque dicuntur, et revera sunt christiani, in eo ad unum conveniunt, quod terminus *a quo* saltem incipiat cum reaedifica-

(1) *Antiquit.* lib. XX, c. 6.

tione urbis et templi, et terminus *ad quem* desinat saltem in utriusque excidium, prout et ipsi iudaei antiqui consentiebant. Discrepantia igitur tota unice versatur circa accuratam chronologiae determinationem, et ut plurimum tota haec discrepantia intra 10 annorum periodum continetur; et hoc pendet a supputatione annorum, quibus regnavit Artaxerxes, a quo decretum datum est reaedificationis urbis ac templi.

142. Ad 2. *Neg.* Si enim ann. 20 Artaxerxis incipit *terminus a quo*, ascendendo pervenimus ad ann. 15 Tiberii Caesaris, quo anno, teste Luca, cap. III, 1, Christi publica manifestatio facta est, nempe ann. 782 ab urbe condita; quo intervallo fluxerunt ann. 483, nempe hebdomades LXIX. Christus, uti colligitur ex Ioanne, praedicavit tribus annis cum dimidio, quo tempore cruci affixus est, ac propterea in dimidio hebdomadis septuagesimae. Adeoque epocha apprime collineat cum morte Christi.

143. Ad 3. *D.* Ostendi nequit defecisse *facto*, *C.* defecisse *iure*, *N.* Hoc ipso siquidem quod vetera sacrificia typica fuerint, significarentque magnum sacrificium expiatorium a Messia in cruce offerendum, patet, hoc oblato, illa iure cessasse; quod etiam exterius apparuit per templi velum, quod in morte Christi *scissum est in duas partes a summo usque deorsum* (1). Facto autem paulo post etiam cessarunt, ut notum est.

144. Atque exinde patet, quomodo expiatorio Christi sacrificio tum finem acceperit peccatum, tum consummata fuerit praevaricatio, deleta iniquitas et adducta iustitia sempiterna, non quidem *subiective*, auferendo libertatem, sed *obiective*, quatenus remissionem culpae ac poenae promeruit peccatorum omnium, et gratiae sanctificantis et actualis largitatem, qua per eius merita iusti efficeremur.

145. Ad 4. *D.* Numquam legitur Iesus inunctus unctione *materiali*, *C.* spirituali ac mystica, *N.* Cuiusmodi enim futura esset haec Messiae unctio, habetur in Ps. XLIV, 8: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae;* ac rursum Is. LXI, 1: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annunciandum mansuetis misit me*, etc. Hoc autem contigit in ipso incarnationis instante, cum eius humanitas assumpta est a divini Verbi persona, ut paulo post ostendemus, et patefactum est solemni eius baptismo.

146. II. Inst. Saltem Aggaei ac Malachiae oracula in Iesu adimpleta non sunt. Etenim 1. iuxta utrumque prophetam Messias venire debebat ad secundum templum, zorobabelicum videlicet, quod tunc excitabatur; at vero Iesus venit in tertium, nempe herodianum. Teste enim Iosepho Flavio (2), Herodes, *sublatis veteribus fundamentis* (templi zorobabelici) *et iactis aliis, super eis templum erexit.* 2. Dicitur Messias *desideratus cunctis gentibus;* adversus Iesum autem gentes omnes insurrexerunt. 3. Intra *modicum* tempus, immo *statim* ad templum zorobabelicum venturus erat Messias, Iesus vero post quingentos plus minus annos apparuit. 4. Demum nulla, adveniente Iesu, coeli terraeque commotio contigit, prout ab Aggaeo praenunciatur. Ergo.

147. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Si herodianum templum reipsa *tertium* sit, *Tr.* vel *C.* si non sit nisi *secundum*, instauratum et amplificatum, *N.* Iam vero Herodes nonnisi per partes, vetere destructo,

(1) Matth. XXVII, 5.

(2) *Antiq.* lib. XV, c. 11, n. 3.

novum templum aedificavit, ita ut saepe ab eodem Iosepho herodianum opus vocetur *instauratio;* sane nunquam interruptum fuit iuge sacrificium. Accedit, quod in sensu religioso et theocratico *secundum* templum semper spectatum fuerit templum herodianum; quapropter hebraei ipsi vocant templum *tertium* olim iuxta ipsos excitandum a Messia. Hinc universa natio, uti vidimus, in expectatione Messiae erat sub Herode.

148. Ad 2. *D.* Antequam agnosceretur, *C.* postquam agnitus est, *N.* Nam vix agnitus ab ipsis populis est Christus, ut mirabili prorsus ratione in eius amorem exarserint, ac commoda omnia, immo et vitam ipsam pro ipso dare non dubitaverint, iique pene innumeri.

149. Ad 3. *D.* Relative, *C.* absolute, *Tr.* Illud *modicum*, vel *adhuc semel*, ut est in hebr. textu apud Aggaeum, ac *statim* apud Malachiam, de postrema periodo, quae effluere debebat usque ad Messiae adventum, intelligenda sunt, quae relate ad transactas, ex quo promissio Messiae facta fuerat, his verbis enunciari poterat.

150. Ad 4. *D.* Prout iudaei sibi fingunt, *C.* in sensu vaticinii, *N.* Totius enim, ut ita dicam, naturae commotio facta est ad Iesu adventum sive physica sive moralis. Physica quidem in tot miraculis, quae aetate illa contigerunt; moralis vero in tanta atque universali humani generis immutatione.

151. II. Obi. 1. Si reipsa in Iesu completa messiana vaticinia fuissent, hanc dignitatem in ipso agnovissent synedrium doctoresque legis ac sacerdotes; atqui eam non agnoverunt; immo Iesum repudiarunt ac reum mortis uno animo edixerunt, etsi Messiam vehementer expeterent. 2. Sane ut christiani in Iesu messianam dignitatem admittant, coguntur contra sensum traditionalem synagogae et nativum oraculorum sensum quaecumque de humili Messiae conditione, afflictione, aerumnis efferuntur, intelligere in sensu litterali proprio; quae autem ad eius gloriam, triumphos, bonorum affluentiam referuntur, accipere in sensu spirituali ac mystico; quod vere est sibi ultro illudere. 3. Sane quoties in psalmis aut in prophetis sermo de Messia occurrit, toties sub imagine potentissimi regis et gloriosissimi reipublicae restitutoris pacem et felicitatem temporalem ac politicam afferentis iudaico populo exhibetur, a regno davidico coloribus petitis. Quod si alicubi humilis, afflicta ac patiens effertur Messiae conditio, nonnisi raro ac obiter id fit. 4. Quapropter vel ipsi discipuli Christi nonnisi temporalem hanc praestolabantur restitutionem Israël ab ipso, etiam post eius mortem, qua maxime offensi sunt. 5. Quod si aliquanto serius ad Iesum retulerunt vaticinia, quae portendebant Messiam afflictum et patientem, ut ipsius honori consulerent, id effecere nativo tamen sensui obluctantes, quae per prosopopoeiam integrum populum respiciebant afflictum et patientem vel propter peccata deterioris partis populi, vel propter peccata gentilium, cuiusmodi est vaticinium Is. LIII et seqq. Ergo.

152. Resp. Ad 1. *D.* Si depositis animi praeconceptis iudiciis et cupiditatibus, quibus aestuabant, rem in se et ex veritatis amore expendissent, *C.* si secus omnino egerunt, *N.* Iam vero synedrium aetate illa constituebatur hominibus nutu potentium electis, sacerdotes pharisaeismo imbuti arrogantia tumebant ac ambitione, aut etiam sadducaeismo infecti inhiabant vitae commodis, divitiis ac voluptatibus.

Cumque praeterea in Messia sibi fingerent domitorem gentium, qui ipsos e romanorum iugo eriperet, conspecto Iesu paupere et humili, qui verbo et exemplo ipsorum agendi vivendique rationem arguebat et se Messiam profitebatur, in transversum acti sunt, et scandalum passi eum repudiarunt ac morti addixerunt. Hac ratione mensuram revera impleverunt patrum suorum, qui eodem modo missos ad eos prophetas exceperunt ac morti addixerunt; et quin adverterent, vaticinia de repudiatione ac nece Messiae executioni mandarunt. Qui vero cupiditatibus liberi rem in se spectarunt, messianam dignitatem in Iesu agnoverunt.

153. Ad 2. *D.* Ad diversam illam oraculorum intelligentiam coguntur christiani ab ipsa natura rei, ac veritate eorumdem vaticiniorum, *C.* ex arbitrio seu pro lubito, *N.* Ex una parte negari non potest plura oracula messiana etiam iuxta antiquiorum rabbinorum confessionem portendere promissum Messiam humilem, pauperem, despectum, doloribus ac morti violentae obnoxium; ex altera vero plura item sunt, quae eumdem gloriosum, regem, dominatoremque exhibent; iam vero haec inter se conciliari debent; conciliantur autem apprime in Iesu Nazareno, spectato duplici eius statu ante et post resurrectionem: ante siquidem pauper et humilis, aerumnisque ac morti obnoxius fuit, postea vero gloriosus, institutor novi regni, quod extenditur super universam terram, complectiturque gentes omnes, quas sibi fide subegit. Hanc autem conciliationis rationem admittendam esse suadent: 1° *veritas* utriusque generis vaticiniorum, quae procul dubio subsistere debet. 2° *Nexus causalis*, qui constanter reperitur inter vaticinia, quae Messiae futuram passionem et ignominiam, et vaticinia, quae eiusdem Messiae gloriam portendunt; e. gr. in Ps. CIX, 7 dicitur: *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput;* Is. LIII, 20: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaevum et voluntas Domini in manu eius dirigetur*, et ita porro. 3° *Epochae* determinatae adventus Messiae, quae omnes desinunt in urbis ac templi excidium, nisi admitteretur expositio christianorum, elapsae omnes iamdiu essent, quin tamen Messias advenerit, completaque fuerint, quae intra illud spatium adimpleri debebant. 4° Dei gloria, quae profecto longe melius elucet in spirituali regno, quam in terreno, in divitiis gratiae, quam in divitiis temporalibus et carnalibus. Quae cum ita se habeant, evidenter patet non pro lubito confictam christianorum expositionem esse, verum realitate ac veritate factorum, et vaticiniorum comprobatam.

154. Ad 3. Vel *N.* vel *D.* Id est, sub illis symbolis futura praenunciatur gloria spiritualis promissi Messiae, et quidem uti fructus voluntariae eiusdem passionis et humiliationis, iuxta dicta, *C.* alio sensu, *N.* Nunc addimus falsum praeterea esse, quod adversarii adiiciunt, vaticinia, quae praenunciant humilem et afflictam Messiae conditionem, pauca esse, nec nisi obiter reperiri; pleni siquidem sunt horum vaticiniorum psalmi davidici, plena prophetarum oracula, ut cuilibet ea percurrenti facile patebit. Hinc nonnulli iudaei veriti non sunt horum vaticiniorum numero ac perspicuitate perculsi, contra constantem antiquae synagogae traditionem, duplicem distinguere Messiam, alterum patientem, scilicet filium Ioseph; alterum gloriosum, nempe filium David.

155. Ad 4. *D.* Quamdiu et ipsi carnales fuerunt et communi illius aetatis anticipato iudicio abrepti, *C.* postea vero, quando scilicet cognoverunt mysterium sublimissimum crucis, *N.*

156. Ad 5. *D.* In sententia rationalistarum seu incredulorum, *C.* iuxta rei veritatem, *N.* Nam apostoli vix accepto Spiritu sancto, quo illustrati sunt, illico coeperunt Iesum crucifixum praedicare, in cruce Iesu omnem constituerunt gloriam suam, cuius crucis et ipsi participes effecti sunt. Si proposuerunt Christi mortem uti sacrificium expiatorium, ideo est, quia luculenter id praedictum fuerat a prophetis omnibus, non autem ut honori consulerent magistri, cui satis per gloriosam eius a mortuis resurrectionem fuerat consultum. Caeterum contra nativum sensum vaticinium Isaiae illos exposuisse, assertio est digna rationalistarum, qui contra expressam Christi ipsius interpretationem (1), Isaiam ad metaphoram et ad prosopopoeiam trahunt. Praetermissis porro aliis animadversionibus circa absurdam hanc et violentam interpretationem, mirum est protrahi metaphoram ac prosopopoeiam per sex fere capita, quin ullum illius indicium praebeatur, quod nec adversarios ipsos fugit.

Propositio II. *Iudicium in causa Christi Iesu latum fuit iniquum in se, illegale in formis iudiciariis, saevum in executione, novumque suppeditat divinae Christi missionis ac messianae eius dignitatis argumentum.*

157. Impetit haec propositio incredulo-iudaeum Salvador, qui vestigiis Orobii insistens, tria constituit (2): 1° iudicium in Christum latum aequissimum in se fuisse, eo quod iudices Iesu ipsi applicaverint articulos Deut. IV, 15; XIII, 1; et XVIII, 20; 2° sententiam in Christum fuisse prolatam iuxta formas iudiciarias tunc vigentes; 3° iudaeos, praesertim vero principes, seniores ac sacerdotes immunes omnino esse ab omni saevitia, cui Christus obnoxius fuit, quae in solos ministros refundi debet. His vero tria pariter nos contradictoria opponimus, ac 1° allegatos articulos Iesum non afficere; 2° neglectas immo ac proculcatas fuisse formas omnes iudiciarias vigentes in Christi iudicio; 3° iudaeorum proceres ac sacerdotes primariam causam extitisse saevitiae, quam Iesus passus est. Quae si ostenderimus, non modo refellimus adversarium nostrum, verum etiam novum argumentum eruimus ad vindicandam Christo messianam dignitatem. Sic porro ex ordine rem conficimus.

158. Ac primo inique prorsus illos Deuteronomii articulos Christo Iesu fuisse applicatos exinde constat, quod eiusmodi articulis morti addicatur, qui populum vel ad idololatriam vel ad polytheismum inducere adnisus fuerit; etenim Deut. IV legitur: *Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis;* cap. autem XIII dicitur: *Si surrexerit in medio tui prophetes... et dixerit tibi: eamus et sequamur deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis, non audies verba prophetae illius aut somniatoris... propheta autem ille... interficietur, quia locutus est ut vos averteret a Domino Deo vestro.* Demum cap. XVIII: *Propheta, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praecepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur.* Atqui tantum abest, ut Christus Iesus populum adnisus fuerit aut ad idololatriam aut ad poly-

(1) Luc. XXII, 37.

(2) *Hist. institut. Moysis*, II, lib. IV, c. 3.

theismum inducere, ut utrique bellum perpetuum indixerit, atque ad utrumque evertendum se missum perhibuerit, et ex nomine suo ad id perficiendum in universum orbem miserit discipulos suos.

159. Sane primo constanter Iesus se missum profitetur a Deo Abraham, Isaac et Iacob; monotheismum uti fundamentum iecit doctrinae suae, Matth. XXIII, 9, Marc. X, 18, Ioann. IV, 24; et in compendium doctrinam suam circa hunc articulum redegit in oratione quam ad Patrem suum fudit, dicens (1): *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum*, quibus et unitatem Dei adstruit, et omnes deos falsos ac vana gentium idola excludit.

160. Quod si Iesus se ipsum filium Dei praedicavit, non ideo multiplicavit divinitatem, quin potius se ipsum *unum* dixit cum Patre, seu eiusdem naturae ac substantiae cum Patre, adeoque se quidem uti personam distinctam a Patre exhibet, eiusdem tamen divinitatis cum Patre. Pluralitatem autem personarum non officere singularitati naturae divinae docet christiana religio, et nos suo loco ostendimus. Libri ipsi veteris testamenti non uno in loco apertissime eamdem in uno Deo pluralitatem praedicant personarum; neque hoc latuit ipsos antiquiores hebraeos, ut constat ex arcana *Kabbalae* seu *traditionis* doctrina, et ex libro *Sohar* aliisque certissimis documentis. Nihil igitur hac in parte novi intulit Christus in mundum, si excipias eius applicationem ad se ipsum, quod innumeris miraculis et vaticiniis iure se id facere demonstravit. Haec expendere debuissent pharisaei ac sacerdotes, antequam Iesu applicarent articulos Deuteronomii, qui profecto nihil habebant commune cum Iesu. Proinde merito inferimus iniquum eiusmodi iudicium in eum fuisse.

161. Illegale praeterea in formis iudiciariis vigentibus idem extitisse iudicium evincimus ex adversario ipso; etenim Salvador, septem recenset eiusmodi formas (2), ac 1° tribus opus fuisse tribunalibus, quae in reum praesumptum inquirerent; 2° hunc praesumptum reum nulli esse subiiciendum subdolae interrogationi, ne arma contra se praeberet; ac probitatem expendendam testium esse; 3° accusato facultatem faciendam esse se defendendi; 4° esse differendam sententiae executionem in diem insequentem, immo usque in diem tertium; 5° suffragiorum pluralitate opus esse ad rei condemnationem; 6° comitatum duorum magistratuum usque ad supplicii locum, ut si quid per viam offerretur, quod reo faveret, retractari sententia posset; 7° demum adigendum reum ad confessionem criminis.

162. Iam vero formas istas non solum neglectas, sed prorsus proculcatas fuisse in Iesu iudicio evangelica historia, quam basin suarum probationum adversarius assumit, evidenter ostendit. Etenim ex ea liquet 1° pharisaeos invidia permotos fuisse, non religionis causa ad eum perdendum (3); 2° machinatos fuisse eidem mortem et quidem *dolo* longe antequam comprehenderetur (4); 3° plures eidem structas fuisse insidias ut eum caperent in sermone et accusarent (5); 4° in conciliabulis ad hoc constitutis communi consilio eius mortem decrevisse (6); 5° pe-

(1) Ioan. VII, 3. (2) Op. cit. lib. IV, c. 2.
(3) Matth. XXVII, 18; et alibi.
(4) Ibid. XII, 14; XXVI, 4; Marc. III, 6; Luc. VI, 11; et alibi. (5) Matth. XXII, 15; XXIII, 34; Marc. XII, 13; et alibi.
(6) Matth. XXVI, 3, 4; Ioan. XI, 47 seq.

cunia eius discipulum corrupisse, ut eum proderet (1); 6° vix Iesu capto consuluisse inter se sacerdotes et seniores circa modum, quo eum possent morti addicere (2). Praeterea 7° eosdem fuisse iudices et accusatores hostes nempe eius acerrimos (3); 8° omnia tumultuarie, paucarum scilicet horarum spatio, gesta fuisse, nempe captum, accusatum, iudicatum, cruci affixum, neque ob delictum religiosum, sed ob crimen politicum sine testibus, renuente praeside, cui vim per tumultum et incussum timorem intulerunt. Hae ne fuerunt formae iudiciales a Salvador enumeratae? Iudicet vel adversarius ipse.

163. Saevum denique Iesu iudicium in executione ex parte ipsorum procerum fuisse luculenter patet 1° ex eo, quod nulla summo sacerdoti ac reliquis adstantibus cura fuerit de alapa Iesu inflicta, dum eius causa agitaretur (4); 2° ex eo, quod totam noctem illum dimiserint ministrorum insolentiae ac voluntati, quibus cum probe prospectus animus dominorum suorum esset, nihil omiserunt, quo eum affligerent eique insultarent; secus ac leges ferrent (5); 3° ex eo, quod vel ipsi pontifices supplicium crucis a praeside expetierint (6); tum 4° ex eo, quod principes sacerdotum cum scribis ac senioribus Iesu iam cruci affixo barbare omnino illuserint, amarissime eum irriserint, insultaverint, blasphemaverint (7). Non igitur ex militum solum ac ministrorum licentia, sed ex procerum, seniorum ac sacerdotum maligno animo repeti ea debet inaudita crudelitas, qua in patientem ac morientem Iesum saevitum inhumaniter est.

164. Quibus constitutis ac demonstratis pronum iam est inferre novum exinde argumentum pro divina Christi Iesu ac messiana ipsius dignitate. Sic enim ad amussim impleta sunt, tum quae veteres praedixere vates de violenta et crudeli ex parte populi sui subeunda morte a promisso Messia, ut Ps. XXI, vers. 17; toto Psalmo LXVIII; Dan. IX, 26; Zachar. XII, 10; tum quae Iesus ipse adiuncta omnia mortis suae praenunciaverat, Matth. XVI, 21, seqq.; XVII, 21, 22; XX, 18; Marc. IX, 30; X, 33; Luc. IX, 44; XVIII, 31. Adeoque, quod consequens est, reprobatio iudaicae gentis, dispersio, eiusque miseranda conditio post 18 saecula adhuc perdurans, in poenam acciderunt repudiati Messiae et in eam propterea sanguis recidit interfecti Salvatoris, prout dire in se illum imprecata est.

DIFFICULTATES

165. 1. Obi. Iure merito in Iesum animadversum est uti reum criminis religiosi: 1. siquidem ipse de se tamquam de Deo locutus est; iam vero iudaeorum lex morti eum addicebat, qui novitatem circa hunc articulum machinatus esset; sane offensi iudaei sunt, quod Ioann. VI, 41 de se diceret: *Quia de coelo descendi;* et cum iterum, ibid. X, 30, 33, dixisset: ***Ego et Pater unum sumus, sustulerunt lapides iudaei, ut lapidarent eum***, adiicientes: ***de bono opere non lapidamus te***, ***sed de blasphemia; et quia tu***, ***homo cum sis***, ***facis te ipsum Deum.*** 2. Porro si se ipsum Iesus prophetam exhibuisset, seu depravatorum morum censorem, omnes eum suspexissent, prout ius publicum ferebat; ast cum hos fines transilivisset, ideo morti adiudicatus est ex legis praescripto. Ergo.

(1) Matth. XXVI, 15; et alibi.
(2) Matth. XXVII, 1.
(3) Ioan. XVIII, 13 seq.
(4) Ibid. XVIII, 22 seq.
(5) Luc. XXII, 63 seq.
(6) Ioan. XIX, 6, 15.
(7) Matth. XXVII, 41; Luc. XXIII, 35.

166. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Iesus de se tamquam de Deo, seu verius tamquam de Filio Dei locutus est, nihil detrahens Dei unitati, *C.* illi detrahens, *N.* Scopus Christi Iesu fuit divinam missionem suam comprobare, quod reipsa effecit per omnia credibilitatis motiva, praecipue vero per miracula. Qua constituta, reliquum erat ipsi auscultare; cum igitur Iesus se veluti Filium Dei, utique natura, praedicaret, ac simul dogma inculcaret monotheismi, si quam iudaei difficultatem in arcana hac doctrina invenirent, nodi ab eo solutionem petere debuissent, non autem velut blasphemum eum traducere. Hoc autem praetermiserunt, ideo impegerunt, ac rei effecti sunt. Eo vel magis quod, uti animadvertimus, in V. T. saepius divinitas Messiae aperte enunciata sit, et exhibeatur uti Dei Filius a Patre genitus ab aeternitate, e. gr. Ps. II, 7; Ps. CIX, 3; Mich. V, 2; Is. IX, 6; et alibi passim.

167. Ad 2. *Tr.* vel *N.* Antiqui vates se ipsos tamquam prophetas solum exhibuerunt ac depravatorum morum censores; attamen iudaei eos ingenti furore persecuti sunt; etenim Ierem. 2, 30 legitur: ***Devoravit gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator,*** adeo ut vere exprobrare Stephanus eis potuerit, Act. VII, 52: *Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui praenunciabant de adventu Iusti, cuius vos nunc proditores et homicidae fuistis.* Sane universa evangelica historia testatur pharisaeos, ac sacerdotes cum senioribus in Christum insurrexisse, eo quod depravatos ipsorum mores insectaretur. Quid igitur nobis obtrudit Salvador publicum ius? Veritas redarguens semper odium parit.

168. II. Obi. Saltem ut in perturbatorem publicae quietis iudaei in Iesum insurgere potuerunt ac poenae subiicere. Ipse enim 1. dissensiones in populo serebat (1); ac 2. plures perditae vitae homines ad suam admittebat sequelam, ut ad bonam quidem frugem eos revocaret; hi tamen timores ingerebant concilio nationali (2). Augebantur 3. eiusmodi timores ex concionibus suis ac declamationibus, anathematibusque in divites (3); 4. in eiusmodi rerum adiunctis concilium deliberat: nonnulli censent eum uti insanum spectandum (4), alii ut seducentem turbas (5). Caiphas pro munere suo deliberat bonum totius societatis unius individui bono esse praeferendum, quare se ipsum eius accusatorem constituit (6). Huic tamen *iudicio comprehensionis* 5. aliud praecesserat *admonitionis* (7), eo quod sibi arrogaret auctoritatem iuri communi contrariam. 6. Duplicis idcirco criminis Iesus incusatus est, religiosi ac politici, et ob utrumque damnatus. Ergo.

169. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *N.* Sed cum Christus coelestem plane doctrinam traderet eamque communiret uti divinam prodigiis omnigenis, cumque perspectum odium esset, quo in eum ferebantur pharisaei ac principes sacerdotum, quorum hypocrisim detegebat, ideo factum est ut turbae diversum ferrent de Iesu iudicium, et hi quidem bonum, prophetam, thaumaturgum dicerent, hi vero malum, seductorem, novatorem existimarent; ast diversitas haec sentiendi circa Christi personam nullum effectum politicum turbationis et agitationis, unde timores exsurgere possent, produce-

(1) Ioan. VII, 43; Luc. XXIII, 5.
(2) Matth. IX, 10; Marc. II, 15; Luc. XV, 1.
(3) Matth. XXIII, 13 seq. (4) Ioan. X, 20.
(5) Ioan. VII, 12. (6) Ibid XI, 47—50.
(7) Luc. XX, 1 seq.; Ioan. VII, 38; Matth. XXI, 21.

bat; uti liquet ex allegato ipso Ioannis textu.

170. Ad 2. *Nego* eiusmodi homines timorem ingerere potuisse, de qua re nullum apparet in tota historia evangelica vestigium. Recipiebantur enim a Christo uti a patre perditi filii, a pastore oves errantes, a medico infirmi. Nonnisi tumidi pharisaei aegre Christi mitem erga peccatores agendi rationem ferebant, quia falsa iustitia, quam ipsi affectabant, dura et immitis est.

171. Ad 3. *Neg.* Nec enim in divites, sed in scribas et pharisaeos multiplicia *vae* Christus protulit (1), eo quod plebis favore abutentes, retraherent homines a salutis via; interdum quidem et in divites insurrexit sed avaros; divites enim in se spectatos comites semper excepit et fovit. Longe acrius invexerunt antiqui prophetae in eosdem divites duros ac avaros, ut patet ex Is. V, 8; XXXII, 9; Ierem. XV, 13; Amos VI, 1, et alibi passim. Itaque non *conditionem*, sed *mores* divitum perstrinxit Christus, uti *censor depravatorum morum* ad normam publici iuris, ut loquitur adversarius.

172. Ad 4. *Nego* universam texturam mendaciorum, quam Salvador orditus est ut suis patrocinaretur. Etenim 1° falsum est deliberasse concilium in illis adiunctis, sed deliberavit ob excitationem Lazari, ob quam multi credebant in Iesum; 2° falsum est in concilio nonnullos Iesum ut insanum traduxisse aut seducentem turbas, de quibus actum in concilio illo non est; 3° falsum est Caipham his de causis se accusatorem Iesu constituisse; sed cum diceretur in concilio: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum; et venient romani, et tollent nostrum locum et gentem*, Caiphas confirmavit hoc assertum, deditque consilium de interficiendo Iesu, *ne tota gens pereat*, in quo nesciens et contra mentem suam vaticinium edidit, sed sensu plane contrario, ut eventus probavit, et prout passim contingere solet pseudopoliticis.

173. Ad 5. *Neg.* Duo siquidem haec iudicia *comprehensionis* et *admonitionis* duo somnia sunt patrocinatoris nostri, de quibus nihil occurrit in evangeliis. Iudicium, quod adversarius vocat *comprehensionis*, fuit conspiratio, ut vidimus, et deliberatio perdendi Christum et quidem *dolo*, uti habetur Matth. XXVI, 4, Marc. XIV, 1, ob multitudinem miraculorum, quae ab ipso patrabantur; iudicium vero, quod vocat *admonitionis*, non fuit nisi disceptatio excitata a principibus sacerdotum et senioribus circa doctrinam et missionem Iesu, quos ipse ad silentium redegit, proposita quaestione de baptismo Ioannis Baptistae. Quae vero attexuit adversarius ex Ioann. VII, 38, Matth. XXI, 21, nihil habent commune cum iudicio *admonitionis*; sed sermo in iis est de fide et de credentibus in Iesum.

174. Ad 6. *D.* Accusatus de duplici crimine est, sed sine fundamento et probationibus, et damnatus sub utriusque criminis praetextu, *C.* convictus et iure damnatus ob utrumque vel alterutrum crimen, *N.* Numquam sibi constiterunt accusatores Christi, qui modo eum de religioso crimine incusarunt, modo de politico; et rursus hoc omisso, ad primum pervicaciori mente rediere, ut constat ex Ioann. XVIII et XIX. Ast crimen religiosum nihili fecit Pilatus, qui Iesum a crimine politico iterum iterumque absolvit, eo quod de eo non posset constare; nec nisi victus clamoribus ac minis multitudinis tandem invitus cessit eorum voluntati. Hac ratione et inno-

(1) Matth. XXIII, 13.

centia Christi, et malitia aemulorum suorum, Deo ita providente, clarissima in luce positae sunt.

175. III. Obi. 1. Ratione habita personarum, sacerdotum videlicet et seniorum, ordinis quem in processu iidem tenuerunt, et causae ob quam Iesus morti addictus est, fieri nequit ut ironice atque ad irridendum prolata illa verba censeamus: *Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere; si rex Israël est, descendat nunc de cruce et credimus ei* (1); 2. miraculum tunc fuisset decisivum. 3. Non iudaei sed vaticinia ipsius Iesu ipsum interfecerunt; nam si iudaei non interfecissent, falsa eius vaticinia reddidissent, adeoque fuissent deicidae; quemadmodum et interficiendo fuere deicidae. Ergo.

176. Resp. Ad 1. Immo vero ratione personarum et adiunctorum habita, luculentissime patet ad insultandum ac irridendum morientem Iesum adducta verba prolata fuisse. Erant enim sacerdotes et seniores acerrimi eius hostes et aemuli, invidia et impotenti odio acti, qui vias omnes ad mortem ipsi inferendam pertentaverant, nunc vero voti compotes facti, barbare omnino canebant triumphum. Sane ex evangelistis novimus etiam qua ratione ea verba proferrent, scilicet *moventes capita sua, et dicentes ad alterutrum cum scribis: alios salvos fecit*, etc. (2). Nec advertebant se ad litteram vaticinia complere ea ipsa proferentesquae David, Ps. XXI, 8, 9, praenunciaverat.

177. Ad 2. Resp. I. *Tr.* Quos enim non tetigerant tot alia miracula, quorum ipsimet spectatores fuere, nec miraculum mortis tempore patratum commovisset. Quid agas cum hominibus in malitia obfirmatis? Resp. II. Neque haec miracula hora illa defuisse; talia fuere veli scissio a summo usque deorsum, tenebrae, terrae concussio (3), praecipue vero gloriosa Iesu a mortuis resurrectio; quin tamen illis permoti fuerint excaecati sacerdotes et pharisaei.

178. Ad 3. Resp. argutiolam obiectam veram scurrilitatem esse indignamque gravitate argumenti, de quo agitur. Ordine ac ratione, seu logice, praevisio futurorum liberorum posterior est deliberatione, a qua pendet; nisi enim libera deliberatio praecessisset, ea futura nec praevisa, nec praenunciata fuisset.

CONCLUSIO

179. Ut in synopticam veluti tabulam revocemus hactenus fuse discussa, colligimus: 1° Ab ipsius mundi primordiis promissum a Deo Liberatorem, seu Salvatorem ac Messiam fuisse; iteratam eamdem promissionem patriarchis fuisse, immo labentibus iugiter saeculis, et ad praefinitum diem adventantibus, illustriora edita vaticinia; fidem hanc atque expectationem propagatam apud omnes gentes, praecipue vero in sua integritate viguisse et conservatam esse apud israëliticam gentem; 2° promissi Messiae adventus epocham fixam ratamque, praenunciatos characteres, officia et munia; adeoque nonnisi unicum esse, cuius adventus retardari non potuit. 3° Colligimus iamdiu elapsas esse epochas omnes adventus promissi et expectati Messiae; munia insuper ac officia completa esse Messiae eiusdem, adeo ut spes omnis ablata sit illum in posterum praestolandi. Colligimus 4° denique hunc alium non esse, nec esse posse nisi unum Iesum Nazarenum, qui et ea praecise

(1) Matth. XXVII, 42.
(2) Marc. XV, 29, 31; Luc. XXIII, 35; Matth. XXVII, 39—41.
(3) Matth. XXVII, 45 — 51 seq.; Marc. XV, 33—38; Luc. XXIII, 44.

aetate apparuit, quao designata erat ab antiquis vaticiniis, a quo adimpleta munia omnia sunt messiana quoad vocationem gentium, abolitionem veteris foederis, novique suffectionem, repudiationem synagogae. Ipse solus illos characteres personales ac notas prae se tulit, quibus Messias a prophetis praesignificatus est: originem siquidem a tribu Iuda duxit et a familia David, ortus est ex virgine matre in Bethlehem terra Iudae; humilis fuit et pauper, doctor ac thaumaturgus; neci violentae addictus, ac redivivus post triduum e sepulcro, gloriosus, novique regni theocratici seu ecclesiae institutor, quae per universum mundum illico dilatata est.

180. Cum vero pleraque vaticinia messiana talia sint suapte natura, ut nonnisi semel compleri potuerint, cuiusmodi sunt, quae addicta erant tempori, loco, characteribus personalibus; plane consequitur vana omnino spe iudaicam gentem sibi illudere, quae adhuc praestolatur venturum eum, qui iamdiu venit. Cum enim stantibus adhuc urbe ac templo venire deberet Messias, cum haec solo aequata sint, iam patet fieri haud posse, ut venturus adhuc sit. Sed praeterea cum census tribuum ac familiarum omnino perierint, cum omnes de stirpe davidica progeniti ablati sint, numquam poterunt ostendere iudaei quempiam esse promissum Messiam.

181. Ex his non solum confunduntur iudaei, sed increduli pariter arguuntur, dum non agnoscunt in admirabili hac factorum serie argumentum ineluctabile divinae ac supernaturalis revelationis. Divina enim prorsus providentia elucet in populi iudaici fatis tum ante tum post Messiae a se repudiati adventum. Siquidem olim numquam Deus destitit ab hac gente conservanda, colligenda, tutanda ingi, ut ita dicam, prodigiorum serie, et prophetarum missione; post dispersionem vero magnam, quae contigit post repudiatum interfectumque Messiam, iam nullum amoris signum eidem exhibet post tot saecula, ubique dispersae, ubique invisae, notam veluti in fronte gerenti occisi Messiae; conservatur tamen, quia illius testimonium prodest gentibus ab infidelitate conversis aut convertendis, et quia cum gentium plenitudo ad Christi cognitionem pervenerit, tandem et ipsa iudaeorum gens ad Christum convertetur, ad unum idemque ovile efficiendum sub unico pastore Christo eiusque in terris vicario.

PARS II.

ADVERSUS HAERETICOS

182. Germana de incarnatione doctrina melius erui non potest quam ab eiusdem definitione. Est igitur *incarnatio*, ab antiquis *oeconomia* etiam seu *dispensatio* nuncupata, *assumptio naturae humanae a Verbo divino facta in unitate personae ad humanum genus redimendum*. Verbum hoc divinum homo factum *Christus* vocatur.

183. Ex hac definitione intelligimus ad plenam dominicae incarnationis adstruendam doctrinam opus esse ut vindicemus in Christo 1° naturam divinam; 2° naturam humanam; 3° unitionem, seu unionem ambarum naturarum in una divini Verbi persona; 4° integritatem utriusque naturae post unionem; 5° utriusque proinde naturae operationem ac voluntatem; 6° idiomatum communionem, theandricas actiones ex hypostatica coniunctione provenientes, adorationemque Christo debitam; 7° eiusdem titulos, munia et excellentiam; 8° meritum actionum Christi;

9° exhibitam denique ab eo satisfactionem pro peccatis nostris et redemptionem.

184. In his igitur singillatim constituendis ac vindicandis tota exinde versabitur tractatio nostra adversus antiquiores ac recentiores haereticos, rationalistas et incredulos, qui nullis pepercerunt nisibus ad haec catholica dogmata evertenda.

CAPUT I.

DE DIVINA CHRISTI NATURA

185. Divinitatem Christi directe impugnarunt sociniani, haeresim Photini, Theodoti ac Pauli samosateni renovantes. Impietate rationalistae socinianos superarunt; hi enim in Christo non agnoscunt nisi philosophum seu sapientem a divina providentia excitatum ad hominum aetatis suae mores rite informandos, prout excitati fuere Zoroaster, Confucius, Mahumedes.

186. Cum vero Verbi seu Filii Dei divinitatem eiusque cum Patre consubstantialem naturam abunde vindicaverimus in tractatu de Trinitate, ad divinitatem idcirco Christi evincendam satis nobis erit ostendere Christum Iesum esse idem Dei Verbum humana carne indutum seu in assumpta humanitate. Hoc vero tum ex sacris litteris tum ex perpetua constantique ecclesiae traditione ac doctrina efficiemus, adiicientes etiam probationes, quae magis directe Christi adstruant divinitatem.

Propositio. *Vera ac proprie dicta divinitas seu natura divina in Christo Iesu agnoscenda est ac profitenda.*

187. De fide propositio est, ut constat ex professione fidei in omnibus symbolis exhibita, et ex perpetua ecclesiae doctrina. Adiecimus autem: *Vera et proprie dicta divinitas*, ad excludendam impropriam ac late sumptam divinitatem, quam in Christo agnoscere sociniani non renuunt.

188. Ita vero enunciatae propositionis veritatem evincimus: Verbum, de quo loquitur Ioannes initio evangelii sui, ut constat ex tract. *De Trinitate,* verus Deus est, omnium rerum conditor, Patrique Deo coaeternus; atqui hoc evangelii initium: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, ad alium referri nequit, nisi ad Christum; ergo ex Ioanne vera et proprie dicta divinitas, seu natura divina in Christo est agnoscenda. Porro minor propositi argumenti nec ab adversariis ipsis in dubium revocatur, cum de hoc ipso Verbo scribat evangelista, v. 14: *Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Reipsa ideo magnificum illud exordium ab evangelista praemissum est, ut lux affulgeret iis omnibus, quae in totius evangelii decursu erat scripturus, quod scilicet Iesus e coelo venerit, Filius Dei fuerit antequam mundus fieret, extiterit apud Patrem, ex Patre ac Deo processerit, quod ipse esset in coelo, dum loqueretur in terra, aliaque id genus multa, quae praemisso illo exordio facile intelliguntur, eo sublato totidem inextricabilia aenigmata fiunt nullo modo explicanda.

189. Insuper Christus verus Deus agnoscendus est, si ipse sibi veram tribuit divinitatem eiusque attributa; si verba ipsius iudaei de vera intellexerunt divinitate; si denique scriptores omnes inspirati huius articuli professionem veluti praecipuum fundamentum constituunt fidei a Iesu praedicatae. Atqui ita est.

190. Sane Christus veram sibi tribuit divinitatem, 1° dum se *Filium Dei* toties vocavit, ut Ioann. III, 16, ubi de se ita loquitur: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum u-*

nigenitum daret: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam; ac ita se vocat *Filium Dei et unigenitum Dei*, ut unum se cum Patre suo dicat, uti Ioann. X, 30: *Ego et Pater unum sumus;* et unum cum Patre suo profitetur, *quia*, ut subdit, ibid. v. 38: *Pater in me est, et ego in Patre;* adeoque saepe inculcat, quod ipse a Deo venerit, de coelo descenderit, processerit a Deo; sic Ioann. VI, 51: *Ego sum*, inquit, *panis vivus, qui de coelo descendi;* et ibid. XVI, 27: *Ego a Deo exivi;* et ibid. VIII, 42: *Ego enim ex Deo processi.* 2° Hac de causa sibi tribuit *aeternitatem* dicens, Ioann. XVII, 5: *Clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te;* et ibid. VIII, 58: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Tribuit *omnipotentiam*, ut Ioann. V, 19: *Quaecumque ille* (Pater) *fecerit, haec et Filius similiter facit... Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat: sic et Filius, quos vult, vivificat.* Tribuit sibi scientiam comprehensivam ipsius Patris dicens, Matth. XI, 27: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius.* Tribuit sibi cultum supremum, dum templum sibi vindicat dicens, ibid. XXI, 13: *Domus mea domus orationis vocabitur.* 3° Exigit fidem in se tamquam in Filium Dei, ut Ioann. IX, 35 seqq.: *Tu credis in Filium Dei?* dixit caeco nato; cumque hic quaesiisset, quisnam hic esset, respondit ei Iesus: *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo, Domine, et procidens adoravit eum;* et ibid. XIV, 1 dicebat apostolis suis: *Creditis in Deum, et in me credite.* Exigit in se spem, dum promittit se facturum quidquid discipuli eius a se petierint, ibid. v. 13: *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Exigit caritatem in se super omnia, ut Matth. X, 37: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus;* et iterum, Ioann. XIV, 21: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me;* et v. 23: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Et haec speciminis gratia ex aliis pene innumeris, quae afferri possent.

191. Iudaeos autem ac discipulos Christi eius verba de divinitate proprie dicta intellexisse nullum dubium esse potest. Etenim in primis iudaei hoc ipso quod verba Christi de vera divinitate intellexerint, saepe eum uti blasphemum interficere voluerunt, ut Ioann. V, 18: *Propterea ergo magis quaerebant eum iudaei interficere: quia... Patrem suum* (graece ἴδιον, *proprium*) *dicebat Deum, aequalem se faciens Deo:* et ibid. X, 33: *Responderunt iudaei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia; et quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Cumque in concilio interrogatus esset Iesus, immo et adiuratus a summo sacerdote, Marc. XIV, 62: *Tu es Filius Dei?* respondit: *Ego sum;* quod quidem responsum uti blasphemum tum summus sacerdos tum reliqui omnes adstantes habuerunt, ut enim legitur Matth. XXVI, 65 seqq.: *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam: quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis.* Hoc ipsum crimen Iesu obiecerunt coram Pilato, Ioann. XIX, 7: *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Iam vero hic sermo profecto non est de appellatione improprie dicta Filii Dei, quam iustis omnibus, immo et sibimetipsis iu-

daei tribuebant, Ioann. VIII, 40, adeoque in vero et presso sensu, prout iudaei intellexerunt, Christus se Filium Dei professus est, alioquin eos debuisset ab hac persuasione retrahere, ne reos eos faceret iniustae necis; quo casu ipsemet Iesus eos in peccatum induxisset, quod impium vel cogitatu est. Demum nonne Orobius, ut vidimus, et Salvador aequitatem propugnant iudicii in causa Christi, eo quod se vere Deum et Filium Dei fecerit? Iudaei igitur et increduli socinianos impietatis arguunt.

192. Quod vero attinet ad Christi discipulos, eos veram semper in Christo divinitatem ex eius doctrina agnovisse non minus evidens est; nam ut insistamus in apostolo Paulo, ipse, in Epist. ad Hebr. I, Christum ita vocat *Filium Dei*, ut *sit splendor Patris et figura substantiae eius portansque omnia verbo virtutis suae;* et cap. III: *Qui creavit omnia;* ac rursum I, 10 eidem applicat illud Ps. CII, quae manifeste de Deo solum dici possunt: *Et tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli; ipsi peribunt, tu autem permanebis... Tu autem ipse es, et anni tui non deficient.* Rom. VIII, 32 vocat Iesum filium Dei *proprium;* Coloss. I, 16: *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt; et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.* I Timoth. III, 16: *Deum* dicit *manifestatum in carne;* et Rom. IX, 5· *Deum benedictum in saecula*; ad Tit. II, 13: *Magnum Deum;* ad Philipp. II, 6 de eodem scribit, *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.* Eadem habent Petrus, I Epist. II, 3; s. Iudas, Epist. sua, v. 4 et 5; s. Ioannes, I Epist. I, 2, vocat Christum *vitam aeternam, quae erat apud Patrem, Verbum vitae, verum Deum.* Hinc evangelistae sua commentaria a testimonio aliquo divinitatis Christi exordiuntur. S. Matthaeus, cap. I, 23, ei applicat vaticinium Isaiae: *Ecce virgo concipiet... et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus*; cap. XVI inducit Petrum profitentem divinitatem Christi illis verbis: *Tu es Christus, Filius Dei vivi*, ob quam confessionem Petrus fundamentum ecclesiae designatus est. S. Marcus incipit: *Initium evangelii I. C. Filii Dei.* S. Lucas inducit, cap. I, 16, angelum sic alloquentem Zachariam de filio illi nascituro: *Multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum, et ipse praecedit illum* (Dominum Deum) *in spiritu et virtute Eliae.* Post tantam itaque argumentorum seriem concludere iam liceat cum s. Hilario(1): *Deum igitur Dominum nostrum Iesum Christum his modis novimus, nomine, nativitate, natura, potestate, professione;* quibus ea omnia complexus est, quae hactenus evolvimus. Tum etiam exinde inferimus; aut Christus verus Deus est, seu in ipso vera et proprie dicta divinitas est agnoscenda, aut totus christianismus non est nisi vana chimaera; nec nisi uti schola ad summum philosophica spectari posset, in qua ethices principia evoluta essent, sed eiusmodi erroribus, immo et ipso idololatrico cultu deturpata, ut iure merito despici deberet. Attamen sociniani, rationalistae, protestantes universim hunc fidei articulum evertunt totius religionis christianae fundamentum; et hi sunt, qui disseminare profitentur *verbum Dei purum* in bibliis, quae ubique diffundunt, immo proiiciunt!

193. Hic adiicere possemus documenta omnigena, quibus constat

(1) *De Trin.* lib. VII, n. 9.

hanc fidei doctrinam constanter a christianae rei primordiis usque ad nos in ecclesia catholica viguisse; verum cum haec iamdiu evolverimus in tract. *De Trinitate*, ubi egimus de divinitate Verbi, ne actum agere videamur, cum ea huc pariter referantur, ab iis propterea hic iterandis supersedemus, cum illinc peti possint.

DIFFICULTATES

194. I. Obi. 1. Ideo Christo Dei nomen, proprietates et cultus in scripturis tribuuntur, quia utpote Dei legatus, Dei ipsius personam sustinuit; quaecumque idcirco Dei sunt, de se et ipse praedicavit, ac praedicarunt scriptores hagiographi. 2. Sane licuit angelo in V. T. sibi vindicare Dei nomen, proprietates et cultum, dicens Moysi (1): *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob... Ego sum qui sum... Solve calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est;* a fortiori eadem sibi vindicare Christus potuit, qui longe sublimiori inter homines pro Deo legatione fungebatur, quamvis reipsa Deus non esset. Ergo.

195. Resp. Ad 1. *Neg.* Etenim 1° numquam Christus ut merum Dei legatum se exhibuit; 2° se constanter distinguit a Patre, a quo et genitus et missus est; 3° quamvis divinam naturam cum divinis attributis sibi adscribat, haec tamen omnia a Patre sibi communicata ab aeterno praedicat; 4° ea et ipse de se, et inde de eo docent scriptores sacri, quae non sine impietate Patri, soli nempe personae divinae in socinianorum hypothesi, tribui possent, et nihilominus Christi Iesu divinitatem mirifice adstruunt; e. gr. quod ipse genitus sit a Patre, sit unigenitus Patris, in sinu Patris, exierit a Deo, processerit a Deo, unum sit cum Patre suo, aequalis Patri; quod descenderit e coelo, et cum in forma Dei esset, acceperit formam servi, et in hac obediverit, passus et mortuus sit, aliaque eiusmodi.

196. Ad 2. Resp. I. *Tr.* Siquidem antiquissimi patres graeci atque latini usque ad s. Augustinum uno consensu tradunt nomine angeli *Iehova* aut *foederis* ipsum Dei Filium significari, qui antiquis patriarchis ac Moysi apparuit. Quo admisso, quin ex obiectis locis aliqua oriatur difficultas, thesis nostra potius mirifice confirmatur.

197. Resp. II. *Nego paritatem.* Dato enim, quod vere angelus Dei nomine locutus Moysi sit, sibique propterea uti legato Dei nomen et attributa vindicaverit, nihil exinde contra nos conficitur, quia ea non occurrunt in angelo illo adiuncta ac locutiones, quae occurrunt in Christo, uti ex dictis patet.

198. II. Obi. Scriptura ipsa causas patefacit, ob quas Christus Filius Dei nuncupatus fuerit; ac 1. ratione *admirabilis suae conceptionis.* Nam angelus alloquens b. Virginem: *Spiritus sanctus,* inquit (2), *superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei;* quo sensu etiam Adam, Luc. III, 38, *filius Dei* dicitur, eo quod patrem terrenum non habuerit; sane angelus non dixit *erit*, sed *vocabitur* Filius Dei. 2. Ratione *resurrectionis ex mortuis*, ut declarat apostolus (3), dicens eam praedictam fuisse illis verbis psalmi secundi: *Filius meus es tu, ego hodie genui te;* nec non in Epist. ad Rom. I, 3, 4 scribens: *De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum spi-*

(1) Exod. III, 5 seqq.

(2) Luc. I, 35. (3) Act. XIII, 33.

ritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum I. C. D. N. 3. Ratione *missionis* ac *sanctificationis* suae, prout declarat ipse Christus, Ioann. X, ubi cum blasphemiae accusaretur a iudaeis, eo quod se Filium Dei dixerit, respondit: *Nonne scriptum est in lege vestra: Quia ego dixi: dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est; et non potest solvi scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas; quia dixi, Filius Dei sum?* Ergo non alia de causa Christus *Filii Dei* denominationem sibi tribuit, quam tributa fuerit iustis, prophetis ac iudicibus in vetere lege, quamvis peculiari ratione sibi eam vindicet prae illis ob missionem nobiliorem, quam adeptus est. Porro si natura Filius Dei esset Christus, eam hoc in loco silentio non praeteriisset. Ergo.

199. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Si particula *ideoque* sit causalis, *Tr.* si sit *explicativa*, *N.* Transmisimus vero primum distinctionis membrum, quia etiam in hypothesi quod ea particula causalis sit, non sequitur quod contendunt adversarii, admirabilem scilicet conceptionem Christi causam esse denominationis Filii Dei, cum possit causam exprimere, quare sic Christus concipiendus fuerit, nempe quod sit natura Filius Dei. Hoc ipsum autem melius apparet, si cum omnibus interpretibus particula *ideoque* dicatur *explicativa*, quatenus scilicet angelus exponit rationem, ob quam Spiritus sancti virtute in Virgine esset concipiendus Christus. Iam enim angelus aperte alludens ad vaticinium Isaiae, capp. VII et IX, cuius verba usurpat, dixerat: *Ecce concipies in utero et paries filium. Hic erit magnus et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis*, nempe annunciat eam esse concepturam et parituram *Emmanuelem*, qui vocandus erat *admirabilis, Deus, fortis, Pater futuri saeculi* etc., seu Filium Dei; cum vero b. Virgo interrogasset de modo, quo haec fierent, respondit angelus obiectis verbis: *Spiritus sanctus* etc., demum rediens ad id, quod prius proposuerat, adiecit: *Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*, seu haec est ratio, ob quam sic debet concipi et nasci Dei Filius humana carne indutus. Alioquin a sublimi illa idea filii Dei concipiendi abduxisset in exilem illam, quod hic concipiendi modus sit unica ratio, ob quam hic esset appellandus *Filius Dei*.

200. Neque obstat verbum *vocabitur*, quo usus est angelus, cum nemo ignoret vocem istam penes hebraeos idem valere ac *esse*, ut loquendi usus ostendit. Eodem enim sensu hoc verbum occurrit, Is. I, 26; IV, 3. Nobis hic satis sit afferre exemplum ex Iacobo, cap. II, 23, ubi de Abraham scribit: *Et amicus Dei appellatus est;* Iudith vero, cap. VIII, 22, de eodem patriarcha dicitur: *Et amicus Dei effectus est.* Nec pariter obstat, quod ponatur in futuro, *vocabitur*, sermo enim est de *Deo-homine*, qui uti talis nondum conceptus erat.

201. Falsum porro est, quod dicitur de Adam, a Luca cap. III *filio Dei* nuncupato; solum scribit evangelista: *Qui fuit Dei*, id est, non ab alio genitus, sed a Deo creatus.

202. Ad 2. *Neg.* Neque enim colligit apostolus in duobus obiectis locis Christum ideo dici Filium Dei, quia excitatus a mortuis et sacerdos constitutus, sed e converso ex eo, quod fuerit filius Dei, colligit debitam ei fuisse et resurrectionem et sacerdotium, cum utriusque funda-

mentum sit *filiatio*, ut ita dicam, naturalis divina Christi. Hinc verba psalmi priora: *Filius meus es tu*, seiungi debent ab insequentibus: *Ego hodie genui te*, id est, quia *filius meus es tu*, ideo hodie *suscitavi te*, quia resurrectio in scripturis consideratur veluti nova generatio; alioquin ex iisdem psalmi verbis idem apostolus non intulisset Christi excellentiam super angelos scribens (1): *Cui enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu: Ego hodie genui te?* In epistola vero ad Rom. iuxta vim graeci textus, resurrectio et effusio Spiritus sancti sunt declaratoria divinae Christi naturae, per ea siquidem agnitus est Christus verus Filius Dei; iuxta vulgatam lectionem latinam referuntur verba apostoli ad humanitatem Christi, quae praedestinata est ad unionem hypostaticam cum Dei Verbo, et unio haec causa extitit resurrectionis et effusionis Spiritus sancti. Utra admittatur lectio et interpretatio, omnis eliminatur difficultas.

203. Ad 3. *Neg.* Christus enim missionem et sanctificationem seu destinationem ad munus messianum explendum attulit ad amovendum a se blasphemiae crimen, eo quod se dixerit *Filium Dei*, argumentum instituendo ad hominem a minori ad maius. Hoc porro crimine amoto, pergit ostendendo se reipsa verum Filium Dei esse, dicens: *Ego in Patre, et Pater in me est:* quod ut evincat, provocat iudaeos ad opera sua, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et ego in Patre.* Quod cum probe intellexissent iudaei, multo magis quaerebant ipsum lapidare. Patefecit proinde hoc in loco Christus, immo et inculcavit se vere naturalem Filium Dei esse; tantum abest, ut silentio praeterierit.

204. I. Inst. Apostolus de Christo scribit (2): *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri... Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* 1. Christus igitur regnum suum tradet Patri, eo pacto, inquit Grellius, quo dux potestatem sibi concessam, bello confecto, regi tradit; 2. subiicietur et ipse aliquando Patri, qui subiecit ei omnia. Non est ergo Deus summus.

205. Resp. *Nego* primam illationem; neque enim Christus iuxta apostolum resignabit regnum suum Deo, ut belli dux imperium sibi traditum, bello confecto, resignat regi suo, sed tradet regnum ut filius Patri suo, cum quo et cum Spiritu sancto unum habet imperium; alioquin regnum Christi finem haberet, secus ac angelus dixerit b. Virgini (3): *Et regni eius non erit finis:* quod ibidem exprimit apostolus scribens: *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius;* cum hi devicti fuerint, multo magis regnabit.

206. *Nego* alteram illationem, siquidem non in propria persona Christus subiiciendus erit Patri ex apostolo, sed ut caput ecclesiae cum integro corpore mystico, completo scilicet electorum numero. Alioquin nunc subiectus non esset Patri, quod nemo dicet; itaque subiicietur cum corpore suo mystico; cum hic sit unicus sensus, qui admitti possit.

207. II. Inst. Ex eodem apostolo (4) quidquid Christus habet, ei essentiale non est, sed communicatum habet a Patre, seu a Deo summo. Cum enim praemisisset Chri-

(1) Hebr. I, 5. (2) I Cor. XV, 24.

(3) Luc. I, 33. (4) Hebr. I, 4 seqq.

stum omnibus peractis consedisse ad dexteram Dei in excelsis, subdit: *Tanto melior angelis effectus, quanto differentius prae illis nomen haereditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu: Ego hodie genui te?* Et rursum: *Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium?* Ex his porro habemus 1. comparationem inter angelos et Christum; esset autem comparatio inter disparata, si Christus naturalis filius Dei esset; 2. *effectum* meliorem angelis, quatenus nomen excellentius prae illis *haereditavit;* quod vero haereditate obtinetur, non est naturale, neque generatione proprium; 3. idque in futuro enunciatum per illa verba: *Ego ero illi in Patrem* etc., et quidem in typo, qui praecesserat, scilicet in Salomone, de quo litterali sensu haec dicta sunt a Nathan (1). Salomon autem non potuit typus esse Christi quoad aeternam generationem. 4. Nec obest ibidem dici: *Per quem fecit et saecula;* illud enim *per quem*, uti animadvertit Grotius, exprimit causam finalem, quasi diceret: *propter quem* iuxta opinionem hebraeorum, quod omnia facta fuerint in gratiam Messiae. 5. Proinde ibid. apostolus vocat Christum *splendorem gloriae et figuram* (characterem) *substantiae Dei*, ut alibi enim vocaverat *imaginem Dei invisibilis;* iam vero splendor, seu ille, in quo refulget Dei gloria et imago Dei, nequit eiusdem numero substantiae cum illo esse, alioquin sui ipsius splendor et imago foret. Ergo.

208. Resp. *D. A.* In natura humana, *C.* in natura divina, vel *N.* vel *subd.* per aeternam generationem, *C.* secus, *N.*

209. Ad 1. prob. *D.* Instituit apostolus comparationem inter angelos et Christum spectatum in natura assumpta, *C.* in natura divina in se spectata, *N.* Spectato Christo Deo-homine seu in assumpta natura, comparatio non amplius versatur inter disparata, cum haec natura, sicut angeli, creata fuerit, nec nisi ratione unionis hypostaticae cum persona Verbi dicatur et sit filius Dei naturalis.

210. Ad 2. *D. Effectus* melior angelis est, et *excellentius nomen haereditavit* in assumpta natura, *C.* in se, *N.* Nam hoc ipso quod haec natura humana elevata fuerit ad unionem hypostaticam, in hac Christus *effectus* est melior angelis; et cum in hac natura obediverit, passus sit et mortuus, haereditavit iure merito nomen excellentius prae angelis.

211. Ad 3. *D.* In futuro verba illa enunciata sunt in ordine ad naturam assumendam, *C.* quoad naturam divinam, *N.* Et hoc sensu intelligitur, quomodo Salomon potuerit typus esse Christi, seu Dei hominis.

212. Ad 4. *D.* Quae tamen animadversio Grotii falsa est, *C.* vera, *N.* Iam enim aures socinianis Grotius praebuerat, dum sua commentaria edidit, adeoque ubique ipsis favet. Iam vero falsam atque violentam eiusmodi animadversionem esse patet 1° ex eo quod contra innumera prope scripturarum testimonia, quibus Verbo seu Christo rerum tribuitur creatio, contendat perinde valere *per quem* ac *propter quem;* 2° quia repugnat contextui, in quo Paulus Christo tribuit fundationem seu creationem terrae et coeli, et ita, ut omnia portet verbo virtutis suae. Quapropter vel ab ipsis rationalistis biblicis ea expositio excluditur.

213. Ad 5. *Nego*, apostolum vocare Christum *splendorem gloriae, et figuram substantiae Dei;* sed *Patris* eum dicit splendorem et figuram, quatenus proprium filii est patris

(1) II Reg. VII, 24.

gloriam et figuram, seu *characterem substantiae* patris referre, quod non efficit nisi filius naturalis, qui Patri coaeternus ac consubstantialis est.

214. Ideo vero ad Coloss. I, 15, Paulus vocat Christum *imaginem Dei invisibilis*, aut etiam *primogenitum omnis creaturae*, quia, ut adiicit, *in ipso condita sunt universa, in coelis et in terra, visibilia et invisibilia... Et ipse est ante omnes et omnia in ipso constant*, seu Deum invisibilem visibilem reddidit per universi creationem, et ipse causa efficiens est creaturae omnis; vox proinde *Dei* hic usurpatur in significatione *Patris*.

CAPUT II.

DE NATURA CHRISTI HUMANA

215. Qui Christi negarunt humanitatem, anteriores iis sunt, qui eiusdem inficiati sunt divinitatem, indignum autumantes Deum coniungi cum humana natura eique annexis infirmitatibus. Alii peccarunt circa naturam ipsam, alii circa eiusdem proprietates, alii circa originem.

216. Circa naturam peccarunt, tum qui nonnisi carnem apparentem Filium Dei assumpsisse censuerunt, *docetae* propterea nuncupati aut *phantasiastae;* tum qui animam ipsi vel denegarunt omnino, quemadmodum nonnulli ex arianis, ut scilicet Verbum animae vices in Christo sustinuisse docerent, vel irrationalem unice concessere, nempe, ut loquitur s. Augustinus, *dederunt ei animam pecudis, subtraxerunt hominis.*

217. Circa proprietates errarunt ii omnes, qui corpus nescio quod aethereum aut sidereum ac coeleste Christo tribuerunt, quod per Mariam transiit ut aqua per tubum aut fistulam. Recentiores non pauci protestantes cum antiquis gnosticis insanierunt tribuentes et ipsi Christo corpus quodammodo coeleste.

218. Circa originem e vero desciverunt, quotquot ex antiquis autumarunt Christum ex s. Ioseph progenitum esse, ut cerinthiani, carpocratiani, ebionitae, nostraque hac aetate illorum vestigiis insistentes rationalistae, qui Christi conceptionem et nativitatem e virgine mythis accensent.

219. Cum docetarum, gnosticorum, apollinaristarum commenta iamdiu obsoleverint, vere tempus frustra tereremus, si illorum erroribus refellendis insisteremus. Ideo duo hac in parte praestabimus: 1° generali propositione adstruemus veram ac perfectam in Christo humanitatem, ex quo uti totidem corollaria deducemus veritates contradictorias recensitis erroribus; 2° Christi conceptionem et ortum ex virgine matre vindicabimus.

Propositio I. *Verbum divinum naturam humanam nobis consubstantialem assumpsit integram atque perfectam.*

220. Propositio de fide est ex concilio chalcedonensi definiente, Actione V, Christum *perfectum in humanitate; Deum verum et hominem verum, eumdem ex anima rationali et corpore, consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia similem nobis absque peccato;* atque ex symbolo athanasiano, in quo Christus dicitur: *Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens.*

221. Eius veritatem scriptura, traditio, et constans ecclesiae doctrina patefaciunt. Etenim non modo scripturae passim Christum *hominem* et *filium hominis* appellant, verum etiam ea referunt, quae nonnisi de vera humanitate intelligi possunt; exhibent siquidem Christi conceptionem, nativitatem, genealogiam, universam vitae rationem, mortem ac

resurrectionem, quae sine vera perfectaque humanitate intelligi nequeunt. Patres praeterea plura argumenta congerunt ad eamdem veritatem persuadendam; ac 1° ex eo illam adstruunt, quod si alterutra pars humanitatis, anima scilicet aut corpus, defuisset Christo, non fuisset verus homo; 2° ex fine incarnationis Deique consilio, qui voluit ut per hominem homo liberaretur; 3° ex eo quod Christus naturalis mediator fuerit, nec talis extitisset nisi simul Deus et homo fuisset; 4° denique ex eo quod totus et integer homo esset liberandus, adeoque totus ac integer homo esset assumendus. Horum singillatim testimonia protulit et expendit Petavius (1). Constans demum ecclesiae doctrina liquet ex symbolis, fidei professionibus, conciliorum definitionibus, quas partim attulimus, partim etiam inferius afferemus. Ex hoc porro generali constituto fundamento inferimus:

COROLLARIUM I. *Christi caro est vera, solida et expressa, non autem ficta, umbratilis, apparens aut phantastica.*

222. Nisi enim vera esset Christi caro, non esset nobis consubstantialis. Carnis autem suae veritatem Christus ipse his verbis comprobavit (2): *Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum; palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere;* ex quibus sic argumentatur s. Augustinus (3): *Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus; et si fefellit, veritas non est. Est autem veritas Christus. Non igitur phantasma fuit corpus eius.* Idem argumentum iamdiu confecerant Irenaeus, Tertullianus, Epiphanius, aliique.

DIFFICULTATES

223. Obi. 1. Christus ex scripturis non habuit nisi similitudinem hominis, dicente apostolo (4): *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo;* et in Ep. ad Rom. VIII, 3: *Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati.* 2. Id ipsum confirmat, scribens (5): *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt,* adeoque nec caro Christi. 3. Hinc resipiscens a sententia in qua prius fuerat de vera Christi carne: *Itaque,* inquit (6), *nos ex hoc neminem novimus secundum carnem; et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non novimus.* 4. Quamvis propterea Verbum in V. T. humana carne indutum saepius apparuerit, prout et angeli apparuerunt officia hominis propria exhibentes, inferri tamen nequit carnem illam veram fuisse. 5. Indignum denique Deo est sibi coniungere carnem immundam, corruptibilem, mortalem totque imperfectionibus obnoxiam. Ergo.

224. Resp. Ad 1. *D.* Non habuit Christus nisi similitudinem hominis aut carnis *speciei*, *C.* naturae, *N.* Significat apostolus in primo textu Christum per omnia et in omnibus similem caeteris hominibus apparuisse, etsi Deus praeterea esset; in altero vero *similitudo* refertur ad *carnem peccati*, non autem ad carnem simpliciter, quatenus carnem passibilem et corruptibilem gessit nostrae similem, excepto peccato, quo caro nostra passibilis et corruptibilis effecta est.

225. Ad 2. *D.* Quatenus in sensu morali caro et sanguis usurpantur per oppositionem ad spiritum et sanctitatem, *C.* in sensu physico et in se, *N.*

226. Ad 3. *D.* Affectu carnali ratione eiusdem originis ex Abraham, *C.* alio sensu, *N.*

(1) *De incarn.* l. V, c. 11. (2) Luc XXIV, 39.

(3) L. LXXXIII *quaestionum*, q. 14.
(4) Philipp II, 7. (5) I Cor. XV, 50.
(6) II Cor. V, 16.

227. Ad 4. *D.* Quia tum Verbi tum angelorum apparitiones symbolicae in V. T. fuerunt, *C.* reales quoad carnem, *N.* Quod et scripturae identidem monent, uti Tob. XII, 18.

228. Ad 5. *Neg.* Divina profecto caritate indignum non est censendum, quod fit ad hominum redemptionem et salutem.

COROLLARIUM II. *Christi corpus non e coelo delapsum est, aut ex coelesti substantia consistens, sed est humanum ex virgine matre susceptum.*

229. Nisi enim eiusmodi esset Christi corpus, non descendisset ex semine veterum patriarcharum, nec posset Christus dici filius David, quibus tamen promisit Deus Messiam ex eorum semine esse nasciturum, ut in prima parte ostendimus. Praeterea angelus Mariae dixit (1): *Ecce concipies in utero et paries filium;* et Matthaeus intexuit Christi genealogiam ab Abraham et David usque ad Ioseph et Mariam. Hinc apostolus de Christo scribit (2): *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem,* et Gal. IV, 4: *Misit Deus filium suum factum ex muliere,* adeoque conceptum in utero virginis ex eius substantia. Ex his porro non solum veteres haeretici valentiniani falsitatis arguuntur, sed et insanientes protestantes illi, qui *purum Dei verbum* consectantes coeleste nescio quod corpus Christum prae se tulisse autumant contra scripturae et traditionis auctoritatem perpetuamque ecclesiae doctrinam.

DIFFICULTATES

230. Obi. Terrenam carnem Christus a se amovet 1. dum, Ioann. III, 6, affirmat: *Quod natum est ex carne, caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est;* repugnat autem dicere Christum *carnem* fuisse; 2. dum, ibid. XIII, adiicit: *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, filius hominis qui est in coelo.* Porro Christus descendit in natura assumpta, qua pariter in coelum conscendit; ergo de coelo ipsam detulit; quod confirmat Ioann. VI, 41, ubi de corpore suo sub panis metaphora ait: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi.* 3. Angelus proinde de b. Virgine ait (3): *Quod in ea* (non autem *ex ea*) *natum est, de Spiritu s. est.* 4. Hac de causa Christus numquam b. Virginem *matrem* appellavit; 5. quin immo admonitus his verbis (4): *Ecce mater tua et fratres tui,* respondit Iesus: *Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei?* 6. Hinc apostolus Christum cum Adam conferens, *primus homo,* scribit (5), *de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis.* Ergo.

231. Resp. Ad 1. *N.* Loquitur enim Christus in obiecto textu de regeneratione spirituali, quae fit per baptismum in oppositione ad generationem, quae fit per carnem.

232. Ad 2. *D.* Ratione personae et quoad *effectum*, *C.* ratione assumptae naturae, *N.* Idem dicatur de eo, quod dixit sub metaphora *panis* (6). Nam loquitur de toto se.

233. Ad 3. *D. In ea*, et *ex ea*, ut dicitur Luc. I, 35, *quod nascetur ex te sanctum*, et iterum Gal. IV, 4, *C.* secus, *N.*

234. Ad 4. *D.* Ita tamen ut suppleverint evangelistae vocantes b. Virginem *matrem Iesu*, *C.* ut non suppleverint, *N.* Nam caeteris omissis, Ioann. XIX, 26, legitur: *Cum vidisset Iesus matrem... dicit matri suae: Mulier, ecce filius tuus.*

235. Ad 5. *D.* Praeferendo cognationem spiritualem carnali, *C.* ad illius exclusionem, *N.*

236. Ad 6. *D.* Vocat apostolus Christum coelestem ratione perso-

(1) Luc. I, 31. (2) Rom. I, 3.

(3) Matth. I, 20. (4) Ibid. XII, 47.
(5) I Cor. XV, 47. (6) Ioan. VI.

nae aut verius resurrectionis gloriosae, quae dotes attulit Christi corpori plane coelestes, *C.* ratione naturae, *N.* Exinde etiam in sensu mystico hortatur fideles ut annitantur in anima eas dotes prae se ferre, quae elucent in corpore Christi glorificato.

COROLLARIUM III. *Animam, eamque rationalem, Verbum assumpsit.*

237. Etenim 1° Christus est homo perfectus; iam vero, uti argumentatur s. Augustinus (1): *Non est homo perfectus, si vel anima carni, vel animae ipsi mens humana defuerit.* 2° Iuxta veteres patres Verbum corpus *mediante anima* assumpsit; 3° id omne praeterea assumpsit quod sanavit, sanavit autem peculiariter animam; 4° iuxta symbolum apostolicum Christus post mortem *descendit ad inferos;* at non descendit divinitate, quae ubique est, non corpore, quod mansit in sepulcro, descendit igitur anima; 5° Christus mortuus est, atqui mors in separatione animae a corpore consistit. Christi porro animam rationalem esse, evincunt illae omnes proprietates, quas de anima Christi praedicant sacrae litterae, quod affecta fuerit *tristitia*, *pavore*, *metu*, *exultatione*, *dolore* etc., de quibus paulo post agemus; et ex operatione et voluntate humana, ut suo loco vindicabimus, quae sine anima rationali nec esse nec intelligi possent.

DIFFICULTATES

238. Obi. Tum scriptura, tum sana ratio a Christo animam excludunt. Nam 1. Ioann. I, 14 dicitur: *Et Verbum caro factum est;* ergo solam carnem Verbum assumpsit; 2. nam Verbum ipsum animae vices in Christo gerebat et mentis; 3. alioquin necessario in humana mente carnales cogitationes, carnisque prudentia, quam reprobat apostolus (2), inveniri debuissent. Ergo.

239. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Id est, Verbum factum est *homo*, *C.* caro ad animae exclusionem, *N.* Etenim loquendi usus in scriptura obtinet, ut carnis nomine totus homo significetur, ut patet ex Gen. VI, 12: *Omnis caro corruperat viam suam;* plures autem rationes afferunt patres, quare hac locutione Ioannes usus fuerit, quas refert Petavius, lib. IV, cap. 2. Caeterum scriptura saepe meminit Christi animae.

240. Ad 2. *N.* Alioquin Christus non fuisset homo.

241. Ad 3. *N.* Siquidem in Adam innocente nullae eiusmodi fuere carnales cogitationes; nec esse poterat in Christo prudentia carnis, cum humana natura regeretur a Verbo.

COROLLARIUM IV. *Christus humanis affectibus, doloribus, et corruptioni obnoxius fuit, ex naturae suae conditione.*

242. Prior enunciationis huius pars de fide est; posterior vero, qua dicitur *ex naturae suae conditione*, non est nisi *fidei proxima.* Sane de fide esse primam partem, patet ex omnibus fidei nostrae symbolis, in quibus Christus dicitur *passus* et *mortuus*, adeoque ante resurrectionem passibilis et corruptibilis. Quoad alteram partem ex eo liquet, quod viguerit controversia inter catholicos, nec quidpiam ecclesia definierit.

243. Evincitur porro veritas primae partis ex iis omnibus scripturae locis, quae Christum exhibent in ordine ad corpus esurientem, sitientem, flentem, ex itinere defatigatum, et prae doloris acerbitate clamantem. Hinc, Is. LIII, Christus dicitur *vir dolorum et sciens infirmitatem*, *vulneratus, attritus;* in ordine vero ad animam Christus ipse suas patefecit angustias, cum dixit (3): *Pater, si vis, transfer a me calicem*

(1) Ep. CLXXXVII, n. 4. (2) Rom. VIII, 6.

(3) Luc. XXII, 42.

istum; adiicit autem evangelista: *Apparuit illi angelus de coelo confortans eum, et factus in agonia prolixius orabat.* Quae profecto doloris arguunt vehementiam, prout Christus ipse testatus est, dicens (1): *Tristis est anima mea usque ad mortem.*

244. Utrum autem has affectiones Christus ex natura sua, seu ex insita humanae naturae infirmitate passus fuerit, an vero extraordinaria quadam lege, ac velut per miraculum eas sit expertus, magna olim exarsit controversia inter Philippum abbatem Bonae Spei negantem, et Ioannem praepositum affirmantem ex naturae conditione, licet voluntarie suscepta, illis affectionibus Christum obnoxium fuisse. Haec Ioannis sententia communis evasit: ei enim aperte scripturae adstipulantur et ecclesiae patres. Sane apostolus scribit (2), debuisse Christum *per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari;* eadem ferme inculcat ibid. c. IV, 15. Iam vero ad solatium nostrum haec parum apte dicta viderentur, si quae passus est Christus, humano modo haud sustinuisset; in quo et unanimes habemus patres consentientes, licet fateantur, quod et nos ultro profitemur, Christum non invite, sed libere dolores et cruciatus pertulisse.

DIFFICULTATES

245. I. Obi. Patres inficiari videntur Christum ullo dolore aut tristitia affectum esse, 1. quia affectiones et passiones eiusmodi Deo indignas esse censebant, et imperfectionem arguere. 2. Insignis est Hilarii pictaviensis locus, ubi scribit (3): *In quo, quamvis aut ictus incideret, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevaret, afferrent quidem haec impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aëra verberans.... Passus quidem est Dominus Iesus Christus, dum caeditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur; sed in corpus Domini irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exseruit: dum et poenali ministerio desaevit, et virtus corporis sine sensu poenae vim poenae in se desaevientis excepit.* Qui praeterea adiicit cum nonnullis aliis patribus Christum nullum metum aut mortis dolorem sensisse. Ergo.

246. Resp. Ad 1. *D.* In natura divina, *C.* in humana, *subd.* passiones, quae ex humanae naturae vitio vel ex prava hominis voluntate procedant, *C.* quae innoxiae sunt ac naturales, *N.* Hae siquidem Deo amplius indignae censeri nequeunt, postquam Deus caritate compulsus, qua dilexit nos, eas in se admisit, et hanc nostram induere naturam dignatus est.

247. Ad 2. *D.* Loquens de natura divina, *C.* de humana, *subd.* ut ostendat Christi passiones et infirmitates voluntarias fuisse, eiusque imperio dominioque subiectas ac temperatas, *C.* ut eas a Christo prorsus eliminet, *N.* Etenim s. Hilarius profitetur (4), se librum decimum conscripsisse adversus arianos, qui, ut loquitur (5), *quae ab eo* (Christo) *secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturae divinae infirmitatem mentiuntur.* Hos igitur refellens ostendit passiones non ad divinam, sed ad humanam Christi naturam esse referendas. Ostendit praeterea ibidem

(1) Matth. XXVI, 31. (2) Hebr. II, 17.

(3) *De Trinit.* l. X, n. 23.
(4) L. I, n. 32. (5) L. XI, n. 5.

Hilarius Christi infirmitates quadruplici ratione a nostris differre: nostrae enim sunt coactae, promeritae, in nos dominantur, nec quidquam in nobis est, quod non eis subiaceat; contra vero infirmitates in Christo fuerunt voluntariae, propter nos susceptae, ad nutum voluntatis eius temperatae, nec divinam sed humanam naturam attingentes. Sic tum Hilarius tum patres illi, qui negant Christum aut ullum metum aut mortis dolorem sensisse, aut de morte contristatum, de metu, dolore aut perturbatione loquuntur, quae in Christum invitum dominarentur.

248. II. Obi. Tristitia et dolor cum gaudio profluente ex visione beatifica, qua perfruebatur Christus, simul consistere nequeunt, ut patet ex beatis, qui hac de causa nullo dolore aut tristitia affici possunt. Si igitur Christus illis obnoxius fuit, non ex naturae conditione, sed praeter naturam, seu per miraculum, talia ipsum fuisse perpessum dici debet.

249. Resp. Cum Verbum naturam humanam hunc in finem sibi copulaverit, ut patiendo moriendoque nos redimeret, gaudium ex divina visione profluens ita attemperavit, ut sive ab anima sive a corpore affectiones et passiones naturales non removeret. Hac ratione ambo haec inter se componuntur. Quae ratio cum non militet aeque pro beatis comprehensoribus, qui iam in termino constituti sunt, exinde patet inter illos et Christum discrimen, qui simul comprehensor et viator extitit.

PROPOSITIO II. *Christus Dominus de Spiritu s. conceptus est, atque ex Maria virgine, salva ipsius integritate, natus.*

250. De fide propositio est; in symbolo enim apostolico de Christo dicitur: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.*

251. Cum hanc veritatem adoriantur iudaei et haeretici, atque in his protestantes non pauci biblici et rationalistae, ad eam proinde evincendam iis argumentis biblicis, criticis, exegeticis ac traditionalibus uti debemus, quae omnibus refellendis inserviant.

252. Exordimus porro a celebri vaticinio Is. VII, 14. Cum enim incredulus Achaz reiecisset signum ultro sibi a Deo oblatum de imminente liberatione a Rasin rege Syriae et Phacee rege Israël Hierusalem obsidentibus, dixit Isaias: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel.* Hoc autem signum de virgine concipiente et pariente Spiritus sancti virtute interpretatus est s. Matthaeus, I, 22 seqq.; cum enim supernaturalem b. Virginis conceptionem retulisset, addidit: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce virgo in utero habebit et pariet filium; et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Ad hoc ipsum oraculum manifeste alludit angelus b. Virginem alloquens illis verbis (1): *Ecce concipies in utero et paries filium.* Ex his exploratum est apud christianos tum Isaiae vaticinium ad Christi conceptionem et nativitatem pertinere, tum de virgine matre esse intelligendum.

253. Porro evangelistas genuinum vaticinii sensum ac traditionalem exhibuisse constat 1° ex eo quod alioquin ipsi iniecissent novam difficultatem sine causa; 2° ex eo quod congruat ipsorum expositio cum eo quod legitur Michaeae V, 2, 3, ubi propheta veluti de re nota loquitur,

(1) Luc. I, 32.

cum ait: *Parturiens pariet... et egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis,* quibus describit Messiae nativitatem sine viri opera iuxta Isaiae oraculum; 3° ex Isaiae proposito, vocibus et contextu. Propositum enim Isaiae fuit exhibere Achaz signum prorsus extraordinarium promissae liberationis; et hoc in extraordinaria Messiae conceptione ac nativitate, veluti iam nota, collocat, dicens: *Ecce virgo illa* cum articulo; hac ratione confirmabat promissionem, quod non esset interitura domus David, si virgo ex eius stirpe debebat concipere et parere Messiam; porro nullum extraordinarium dedisset signum, si de virgine communi more concipiente et pariente locutus esset. 4° Ex veteris synagogae traditione cuius vestigium occurrit Ioann. VII, 27, et expresse exhibent plures rabbini, quorum testimonia collegerunt Du Voisin, in *Observ. ad pugionem fidei* Raymundi Martini; Schöttgenius, *De Messia*, aliique passim, praesertim vero cl. Drach, in *tertia epist.* part. I. Demum 5° constat ex traditione, quae apud omnes ferme gentes dimanavit de nascituro ex virgine matre, qui salutem et iustitiam esset in terras allaturus; satis hic sit commemorare, quae habet Virgilius, *Ecloga* IV, v. 4 seqq., quibus aperte alludit ad traditionem, quae ex Isaiae vaticinio longe lateque diffusa erat.

254. Tum igitur argumenta interna tum externa conspirant in exponendo Isaiae vaticinio de matre virgine concipiente et pariente; adeoque Christus vere ex virgine conceptus et natus est, salva illius integritate.

DIFFICULTATES

255. I. Obi. 1. Vox עַלְמָה, (*alma*), qua utitur propheta, exprimit solum *aetatis* conditionem, non autem *statum* solutae aut coniugatae. 2. Iudaei virginem illibatam voce בְּתוּלָה (*Bethulah*) designant; 3. virginis illibatae significatio ab *alma* excluditur saltem ex Prov. XXX, 19, caetera siquidem alia loca aequivoca sunt. 4. Hinc veteres interpretes Aquila, Symmachus et Theodotion vocem *alma* verterunt *iuvenem*. Ergo.

256. Resp. Ad 1. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Ex Hieronymo in hunc Isai. locum novimus tum ex etymologiae vi, tum ex loquendi usu vocem *alma* non solum *virginem* generatim significare, sed *virginem in primis iuventutis annis*, *virginem absconditam et secretam, quae numquam virorum patuerit aspectibus*, *sed magna parentum diligentia custodita sit.*

257. Ad 2. *D.* Virginem illibatam sive iuvenem sive aetate provectam, *C.* iuvenem tantum seu *non nuptam*, *N.* Hoc igitur interest inter utramque vocem *alma* et *bethulah* discrimen, quod haec promiscue adhibeatur ad significandam virginem sive iuvenem sive provectam, illa vero ad iuvenem virginem tantum, eamque integerrimam. Locus Ioël. IV, 8, qui obiici solet quoad vocem *bethulah*, est incertae significationis.

258. Ad 3. *N.* Nam ex omnibus locis, quae ex scripturis afferri possunt, in quibus vox *alma* occurrit, quae praeter locum nostrum, non plus quam sex sunt, numquam de nupta, sed ubique de innupta foemina usurpatur, quorum quinque certissime sunt de virgine tori nescia; sextus vero qui occurrit Prov. XXX, 19, ubi legimus: *Viam viri in adolescentia*, seu uti fert hebr. textus: in *adolescentula*, est de virginea professione; hic vero Salomon exprimit difficultatem cognoscendi, utrum talis, quae in communi existimatione virgo habetur, reipsa sit

nec ne; ac propterea retinet etiam hoc in loco vox *alma* suam significationem *de virgine innupta*, quod fatetur vel ipse Rosenmüller, et patet ex vers. sequenti per oppositionem adulterae, quae quid sibi haereat vitii dissimulat.

259. Ad 4. *D.* Interpretes iudaizantes ad eripiendum christianis hoc vaticinium, *C.* vetustiores, *N.* Etenim Alexandrini verterunt: παρθένος, *virgo*.

260. II. Obi. Scopus et adiuncta, in quibus Isaias vaticinium edidit, excludunt interpretationem messianam. Etenim 1. signum exhibere Isaias voluit Achaz de imminente liberatione Hierusalem; iam vero si referendum esset ad Messiam, nullius valoris signum esset. 2. Potuit praeterea nasci Messias ex stirpe davidica, quin conservaretur actualis reipublicae status, prout eventus ostendit. 3. De eodem insuper filio nascituro loquitur propheta in cap. VII ac in cap. VIII, nomen siquidem et nativitas pueri in utroque capite pro signo exhibentur liberationis a dominio syrorum; iam vero in cap. VIII mater illa pueri, et puer ipse non sunt nisi uxor et filius prophetae, ergo et mater et filius, de quo sermo fit in cap. VII. Quod 4. declarat ipse Isaias, c. VIII, 18, dicens: *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israël.* 5. Filius igitur nasciturus in *signum*, de quo cap. VII, 14, est filius nasciturus ex uxore, quam propheta virginem duxit post priorem iam defunctam; vel si magis cum antiquis hebraeis lubet, est filius Achaz, nempe Ezechias. 6. Eatenus vero ad Christum a Matthaeo refertur, quatenus instans eventus, quem proxime propheta respexit, signum fuit et figura Christi nascituri; divina proinde providentia factum est, ut iis verbis uteretur propheta disserendo de puero mox nascituro, quae melius Christo, quam puero illi aptari possent. Ergo.

261. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg. min.* Duplici siquidem ratione scopo prophetae inserviebat exhibitum signum: primo quidem veluti certissimum pignus erga populum israëliticum amoris Dei, qui ipsius praesertim bono tale ac numquam antea auditum prodigium erat patraturus. Deinde vero secura domus David reddebatur contra omnes, quotquot ipsam funditus evertere adoriebantur; prout reapse rex Syriae et rex Israël tunc temporis pertentabant. Ipsius enim ex semine, licet pluribus saeculisl abentibus, Messias modo adeo prodigioso erat oriturus.

262. Ad 2. *D.* Nisi praeterea Deus aliud adiecisset signum et vaticinium ad utrumque in praesens confirmandum, tum scilicet liberationem proximam, tum futurum partum virginis, *Tr.* vel *C.* si aliud adiecit, *N.* Iam vero post vaticinium editum c. VII, 14, ibid. v. 16 de Iasub, quem propheta ex mandato Dei (v. 3) secum detulerat, cum venit in occursum Achaz, dixit: *Quia antequam sciat puer reprobare malum et eligere bonum, derelinquetur terra a facie duorum regum suorum;* seu antequam Iasub perveniat ad annos discretionis, liberata erit Iudaea a duobus illis regibus. Nec enim frustra iussus est propheta secum puerum Iasub deferre.

263. Ad 3. *Nego*, quia c. VII, mater pueri vocatur *alma* seu *virgo*, ut constat ex dictis; capite vero VIII vocatur *neviah*, *prophetissa* seu *uxor prophetae;* in C. VII vaticinium tantum exhibetur futuri pueri nasciturі ex virgine; cap. VIII fusior habetur narratio cum apparatu testium, instrumenti etc.; c. VII mater nomen dat filio iuxta hebrai-

cum textum; c. VIII nomen filio imponit pater; cap. VII filius nasciturus ex virgine vocandus erat *Emmanuel;* cap. VIII vocatus est *Maherschalal-Chaschbaz* seu *Accelera spolia detrahere - festina praedari;* evidens igitur est de duobus plane diversis filiis agi in utroque capite.

264. Ad 4. *Neg.* Filii enim, qui dati sunt Isaiae in signum, sunt *Iasub*, de quo cap. VII, 3; et *Maherschalal-Chaschbaz*, ob nomina symbolica ipsis imposita.

265. Ad 5. *Neg.* Non potest esse filius prophetae, alioqhin ipse foret *Emmanuel*, de quo dicitur cap. VIII, 8: *Et erit extensio alarum eius implens latitudinem terrae tuae*, o *Emmanuel*, nempe dominus Iudaeae. Quod vero propheta, defuncta priore uxore, aliam duxerit, quae virgo esset, est gratuita adversariorum assertio, de qua nihil in scripturis habetur. Neque potest esse Ezechias filius Achaz, qui iam annos novem natus erat, cum hoc vaticinium edidit Isaias; ut caetera omittam, quae falsas omnes eiusmodi antimessianorum interpretum coniecturas evincunt; omne siquidem prodigium seu portentum in illis evanesceret.

266. Ad 6. *Neg.* Hoc enim effugium de sensu figurato in filio prophetae uti typo nascituri Messiae invectum est ab antimessianis interpretibus, ut se subducerent ab auctoritate evangelistae Matthaei. Hi porro non advertunt, quod si in uxore prophetae, quae more consueto concepit et peperit, illud vaticinium adimpletum est, cesset omnis figura et typus virginis concipientis et parientis sola virtute Dei. Ita se implicant, qui nobis celebre hoc vaticinium eripere annituntur.

267. III. Obi. Plura suadent conceptum prodigiosum Christi Iesu ad mythos amandandum esse; etenim 1. hoc receptum est apud gentes omnes, quae ut augustiora redderent primordia civitatum aut virorum illustrium, a divinitate illa repeterent. 2. Id ipsum contigisse in casu nostro ex eo patet, quod Cerinthus, Carpocrates, Ebion consueta ratione a Ioseph genitum Iesum dixerint; 3. cuius rei indicium praebet s. Lucas, qui, cap. II, 48, vocat Iosephum patrem Iesu, quod Iesus ipse, oblata sibi opportunitate, Ioann. VII, 27, non negavit; et s. Paulus, Rom. I, 3 et alibi, Iesum dicit genitum ex *semine David*, et Gal. IV, 4 affirmat Iesum *factum ex muliere;* 4. et sane cum virginitate in conceptione et ortu servata componi nequeunt, quae scripsit s. Lucas, c. II, 22: *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius . . . sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur*. Ergo.

268. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Et hoc ipso quod gentes illae fingerent heroas suos ex virgine operante numine conceptos et natos esse, patefaciunt talem suos heroas decuisse conceptum et ortum eisque notam esse antiquam traditionem vaticinii nostri, *C.* ex hoc colligitur fictam aut mythicam esse conceptionem et nativitatem Christi Iesu, *N.* Numquam fortasse gentes illae in eam persuasionem venissent de conceptu et partu virginis, nisi ipsis illuxisset cognitio vaticinii nostri. Caeterum quod attinet ad factum, profecto nullis documentis historicis illud gentes communiverunt, prout munita est conceptio et nativitas Iesu Christi, ut patet ex dictis.

269. Ad 2. *D.* Si ratio aliqua habenda esset illorum haereticorum, qui ab ecclesia universa damnati sunt, *C.* si nulla sit eorum ratio habenda, *N.* Iam vero illi obscuri haeretici ita se gesserunt contra apertam evangelistarum auctoritatem,

quemadmodum se gerunt rationalistae vulgares aetatis nostrae, qui falsitatis arguere audent Christum et apostolos. Cum porro neutri documenta afferant, quibus impietatem suam fulciant, ideo utrique pari ratione contemni debent.

270. Ad 3. *D.* In communi existimatione, *C.* in veritate, *N.* Nam idem evangelista, c. III, 23, scribit: *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph.* Exinde patet quare Christus, data sibi opportunitate (ut hoc liberaliter adversariis concedamus), non patefecerit originem suam ex virgine; nam nondum a mortuis excitato, prudens oeconomia exigebat, ut iudaei in sua relinquerentur persuasione.

271. S. Paulus, Rom. I, 3, scripsit Iesum esse ex *semine David* remote seu ratione originis, non proxime seu ratione generationis; in epistola porro ad Galatas ideo dicit Iesum *factum ex muliere*, quia *carnem suam materna traxit ex carne*, uti exponit Beda, et constat ex historia evangelica; vocem *mulieris* usurpavit in ordine ad sexum; non in ordine ad statum seu conditionem.

272. Ad 4. Resp. optime componi, si dicatur b. Virginem ultro se legi subiecisse oeconomiae et humilitatis gratia, qua minime adstringebatur, ut patet ex ipso eius conceptionis modo, et patres omnes uno animo docent. Evangelista porro phrasibus utitur ex lege depromptis, quin insinuare voluerit b. Virginem consueto modo concepisse aut peperisse, alioquin sibi ipsi contradixisset.

CAPUT III.

DE UTRIUSQUE CHRISTI NATURAE HYPOSTATICA CONIUNCTIONE

273. Naturam divinam et humanam Christo vindicavimus. Superest ut disseramus de modo, quo inter se duae istae naturae connexae sint. Hic alius esse nequit nisi hypostaticus seu personalis, ita ut una sit persona, quae ambas in se naturas sustentet, regat possideatque.

274. Cum vero in eiusmodi ambarum naturarum hypostatica unione nucleus, seu ratio formalis incarnationis consistat, praestat ad dicendorum intelligentiam, unionis hypostaticae praemittere accuratam et germanam definitionem, ut deinceps ex ea consectaria deducamus, quae suapte natura profluunt.

275. Hypostatica unio sive unitio est coniunctio illa, qua duae naturae, divina et humana, integrae, inconfusae, impermixtae, ac suis proprietatibus et operationibus praeditae in se permanentes, subsistunt in una divini Verbi persona.

276. Ex qua definitione sequitur 1° eiusmodi coniunctionem immediate factam esse *in persona*, qua fit, ut una eademque ambarum naturarum subsistentia seu personalitas sit, sive ratio suppositi seu subiecti. 2° Cum hypostasis seu persona Verbi iam extiterit ante unionem seu assumptionem humanae naturae, sequitur naturam humanam non concurrisse per modum partis ad constituendam personam, quae proinde in se simplicissima est; ideo vero, peracta incarnatione, composita dicitur, quia totum suppositum, quod est Christus, ex ambabus naturis coalescit; hinc *formaliter* persona in Christo simplex est, *materialiter* composita. 3° Sequitur personae Verbi non cohaerere naturam humanam ad instar accidentis *subiecto*, quod eam sustentet, sed ad instar *termini*, quatenus eiusmodi coniunctio in unam subsistentiam ac personam desiit. 4° Cum subsistentia Verbi se porrigat ad humanam naturam regendam, fit ut haec humanitas sit

propria seu *iuris* Verbi; persona proinde Verbi, peracta incarnatione, utitur ut sua huiusmodi natura humana, in ea et per eam operatur tamquam *principium quod*, prout ante incarnationem utebatur natura divina, agebat et operabatur in ea et per eam, quemadmodum etiam pergit uti, agere et operari post incarnationem in iis, quae a sola natura divina pendent; naturae vero operantur tamquam *principium quo*. 5° Adeo vero arcta est ambarum naturarum in Christo coniunctio, ut quamvis in se realiter semper distinctae et impermixtae perseverent, attamen nonnisi *ratione* seu *cogitatione* a nobis distinctae concipi possunt. 6° Cum naturae existentia pendeat a subsistentia, consequitur quod humana natura, quae suam subsistentiam habet a persona Verbi, concipi nequeat existens nisi in indivisibili instanti, in quo Verbum suam subsistentiam eidem communicavit eam assumendo, adeoque totam rationem existentiae huius humanitatis esse subsistentiam ei communicatam a Verbo; hac enim dempta, non esset amplius humanitas Christi, sed ens rationis, seu humana natura alterius cuiuscumque, qui non esset Christus. 7° Cum denique haec unio *immediate* facta sit in persona, non autem in naturis, sequitur has naturas ab invicem realiter distingui, adeo ut unaquaeque realiter distinctas retineat suas proprietates, suasque eliciat operationes proprias; cumque natura virtualiter ac ratione distinguatur a persona, sequitur *mediate* factam esse coniunctionem inter naturas; et hac de causa haec ipsa unio *physica* etiam et *substantialis* nuncupatur.

277. Nobis igitur vindicanda est 1° unitas personae in Christo divinae; 2° adeoque filiatio naturalis divina Christi Dei-hominis; 3° integritas uniuscuiusque naturae in Christo, peracta incarnatione; 4° conservatio denique proprietatum naturalium et operationum uniuscuiusque naturae in Christo. Haec autem praestabimus distinctis articulis.

Articulus I.
De unica Christi persona.

278. Disceptationem hanc suscipimus adversus Nestorium; hic prius monachus et presbyter antiochenus evectus est ad constantinopolitanam sedem ann. 428. Cum discipulus fuerit Theodori mopsuesteni haustam ab eo haeresim vix episcopus constitutus disseminare coepit, tum per se tum per alios. Eius haeresis in eo sita erat, ut autumaverit nonnisi externam ac moralem intercessisse inter Deum et hominem unionem. Ex quo sequebatur duas esse in Christo admittendas personas; Deum in Christo habitasse sicut in domicilio et in templo; Christum esse *theophorum* seu portantem Deum; incarnationem non esse nisi *connexionem;* b. Virginem non peperisse nisi purum hominem cum quo, licet excellentiori gradu, Deus coniunctus est sicut cum sanctis, adeoque eam *Christiparam* proprie esse vocandam, non autem θεοτόκον seu *Deiparam*.

279. Non abnuebat tamen, ut se tegeret, latiori sensu tum Christum vocare Deum, prout et Moyses dictus est Deus Pharaonis, et b. Virginem Deiparam eodem sensu; volebat nempe haereticus esse, et catholicus apparere. Eius versutia non latuit s. Cyrillum alexandrinum, qui duodecim ei subscribenda proposuit capitula, quae vocavit *Anathematismos*, in quibus dilucide et accurate doctrinam catholicam exposuit; non modo autem Nestorius iis subscribere recusavit, sed totidem anathematismos suos cyrillianis opposuit, in

quibus virus suum totum evomuit. Quare in concilio ephesino, quod celebratum est ann. 451, Nestorius cum doctrina sua damnatus est ac depositus ab episcopatu, et fides catholica asserta. A Theodosio Nestorius relegatus primum Antiochiam, demum Oasim, misere periit.

280. Ob locutiones in specie catholicas, quibus Nestorius usus interdum est, nonnulli audaciores critici inter protestantes Nestorii patrocinium suscepere, quasi actum esset in eius causa de pura logomachia; sed perperam. Si de vocibus unice lis fuisset, certe Nestorius potuisset ac debuisset fidem catholicam aperte profiteri, quod numquam fecit; atque eius discipuli sectarentur articulos de unica in Christo persona, ac dicerent Virginem Deiparam, a quibus tamen semper abhorruerunt et adhuc abhorrent.

281. Cum haec ita se habeant, duo nos efficere debemus: 1° unicam eamque divinam in Christo adstruere personam; 2° vindicare b. Virgini veritatem et denominationem *Deiparae*. Ad haec duo siquidem tota revocatur haec controversia.

Haud leviter aetate hac nostra circa hunc articulum a vero ablusit Gunther, qui cum in sua *Propedeutica* I, p. 260 et 327 constituisset personam non aliud esse quam *conscientiam sui*, intulit duas in Christo personalitates adeoque et personas, divinam et humanam, admittendas esse, nec nisi *relatione* unam posse dici personam. Item distinguens inter *subsistentiam* et *personam*, concedit quidem Christum hominem non habere subsistentiam propriam, quippe qui sit iuris Verbi, attamen contendit duas in eo distingui personas. Iam vero ecclesia in suis dogmaticis decretis ex unitate subsistentiae colligit unitatem personae, anathema dicens ei: *Qui in mysterio Christi introducere conatur duas subsistentias*, SEU *duas personas, et non confitetur Dei Verbum carni secundum subsistentiam unitum esse, et propter hoc unam eius subsistentiam, seu unam personam* (Conc. Gen. V, Ep. 11, c. 5). Quapropter merito Pius IX in cit. epist. ad card. de Geissel, archiep. coloniens. die 15 iunii 1857 scripsit: *In compertis pariter habemus, neque meliora neque accuratiora esse, quae traduntur* (a Gunthero) *de sacramento Verbi incarnati, deque unitate divinae Verbi personae in duobus naturis divina et humana.*

PROPOSITIO I. *Unica in Christo est eaque divina persona.*

282. De fide propositio est definita ab oecumenico concilio ephesino, et iterum a constantinopolitano II, can. VII et VIII, dum Christus dicitur *ex duabus naturis in una subsistentia et in una Verbi persona*; in symbolo vero athanasiano habetur: *Non duo tamen sed unus est Christus.*

283. Scripturae, fidei symbola, patres uni eidemque Christo tribuunt, quae in utraque natura gessit, eumdemque constanter Deum hominemque esse docent, seu de Christo Deo-homine tamquam de uno eodemque subiecto loquuntur; ergo unica eaque divina in Christo persona, unusque Christus agnoscendus.

284. Sane apostolus ita scribit de Christo (1): *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Quibus verbis ille idem, qui antea solum erat in forma Dei, dicitur exinanitus, dum accepit formam hominis; et in hac assumpta humana

(1) Philipp. II, 6 seqq.

forma seu natura, ut postea prosequitur, *factus est obediens usque ad mortem*, et exaltatus est; atqui profecto, qui eiusmodi est, non est nec esse potest nisi unum subiectum, una eademque divina persona. Rursum de Verbo divino scribit Ioannes, I, 14: *Et Verbum caro factum est;* ergo idem Verbum, quod antea erat apud Deum et Deus erat, illud est, quod factum est caro sive homo; ergo eadem semper unica divini Verbi persona mansit cum et in assumpta natura. Demum eaedem scripturae de Deo-homine tamquam de eodem subiecto loquuntur, uti cum eumdem vocant filium Dei et filium hominis; ubi commemorant *Dominum gloriae crucifixum*, ut I Cor. II, 8; dum dicunt *Deum ecclesiam acquisivisse sanguine suo*, ut Act. XX, 28; filium hominis existentem in coelis, dum loqueretur in terra, ut Ioann. III, 13; existentem antequam Abraham fieret, ibid. VIII, 38; aliaque eiusmodi de Christo affirmant, quae de duabus personis aut individuis nullo modo enunciari possunt. Ergo iuxta sacras litteras nonnisi una persona eaque divina, nec nisi unus Christus Deus-homo agnosci potest.

285. Nec aliam Christi notionem nobis constanter ingerunt fidei nostrae symbola; etenim tum symbolum apostolicum, tum nicaenum et constantinopolitanum proponunt nobis fidem in Christum unicum filium Patris, Deum de Deo, qui incarnatus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, ac pro nobis passus et mortuus est. In quibus persona regens, seu subiectum non est nisi unum, quod in utraque natura agit et operatur.

286. Cohaerenter ad has fidei tesseras locuti sunt patres, ex quibus s. Ignatius M. haec luculenter scribit (1): *Unus medicus est carnalis et spiritualis, genitus et ingenitus* (seu *factus et non factus*), *in carne genitus Deus... et ex Maria et ex Deo... Iesus Christus Dominus noster;* et iterum (2): *In uno Iesu Christo secundum carnem et ex genere David, filio hominis et filio Dei.* Idem igitur est ex Ignatio filius Dei et filius Mariae. Sic etiam, caeteris omissis, qui recoli possunt apud Petavium (3), scribit s. Augustinus (4): *Unus Dei filius idemque hominis filius; unus hominis filius idemque Dei filius; non duo filii Dei, Deus et homo, sed unus Dei filius; Deus sine initio, homo ex certo initio, Dominus noster Iesus Christus.*

287. Huc accedit ratio theologica, qua docemur, quod semel morali aut etiam relativa unione admissa, licet in summo gradu inter Deum et hominem, duo necessario deberent Christi admitti: evanesceret dogma de Christi divinitate, oeconomia incarnationis, redemptionis et satisfactionis, quibus nihil fingi potest magis abhorrens a christiana omnium saeculorum doctrina.

DIFFICULTATES

288. I. Obi. 1. Scriptura duplicem assignat Christo generationem adeoque filiationem, alteram ex Deo, alteram ex Maria; duo igitur filii in eo agnosci debent, quorum alter dicitur *filius Dei*, alter *filius hominis;* 2. quoties proinde aut generationem eius ex Maria aut eius mortem commemorat, toties vocat *Iesum* aut *Dominum*; 3. rationem assignat quare Deus per gratiam sit homini coniunctus in Christo, siquidem, Ioann. VIII, 29, ipse Iesus ait: *Qui me misit mecum est, et non reliquit me solum, quia ego, quae placita sunt ei, facio semper*. 4. Hinc de Verbo pronunciat Ioannes, I, 14: *Et habitavit in nobis*, nempe in carne seu in

(1) *Ep. ad Ephes.* c. 7. (2) Ibid. c. 20.

(3) L. III, c. 11. (4) *Enchirid.* c. 35.

humana natura, et ibid. II, 19 Christus vocat corpus suum seu humanitatem *templum;* et apostolus, Hebr. VIII, 2, et IX, 11, *tabernaculum;* ad Philipp. vero II, 7 *habitum*. Porro inter templum, tabernaculum, domum et habitantem in eis, inter habitum et illum qui eo induitur, non intercedit nisi coniunctio extrinseca et moralis. Ergo et in Christo inter Deum et hominem.

289. Resp. Ad 1. *D.* Duplicem scriptura generationem assignat Christo nempe uni eidemque Verbo seu filio, *C.* assignat diverso subiecto, *N.* Duplex revera Verbo competit generatio, aeterna in natura divina, temporalis in natura humana; subiectum igitur duplicis istius generationis unum idemque est, scilicet Verbum divinum. Hinc filiatio, quae pro termino habet personam, nonnisi unica est; quae pro duplici natura, qua constat, modo dicitur filius Dei, modo filius hominis, quia eadem persona genita est et in aeternitate et in tempore.

290. Ad 2. *Neg.* Sed promiscue Iesus, Dominus ac Deus dicitur, filius Dei, filiusque Mariae; sane apostolus ait, loquens de ecclesia (1): *Quam Deus acquisivit sanguine suo;* ad Galat. IV, 4 scribit: *Misit Deus filium suum factum ex muliere;* ad Philipp. II scribit: *Christum*, *qui* cum in *forma Dei* esset et *aequalis Deo, accepisse formam servi.*

291. Ad 3. *Neg.* Ad prob. *D.* Si particula *quia* causalis esset, *C.* Si *signum* solum exhibeat et effectum divinae missionis, *N.* Sensus enim verborum Christi est: ex hoc poteritis cognoscere me esse a Deo missum, quia ego, quae placita sunt ei, facio semper, ut patet ex scopo eius sermonis, et ex iis quae adiecit, ibid. v. 42: *Ego ex Deo processi et veni.*

292. Ad 4. *D.* Admissa absurda adversariorum interpretatione, *C.* in genuino sensu quem obiecta loca prae se ferunt, *N.* Iam vero Ioannes, I, 14, de Verbo homine facto scribit: *Et habitavit in nobis*, nempe Deus-homo habitavit inter homines.

293. Christus, ibid. II, 19, corpus suum vocat templum respectu animae, a qua dissolvendum erat per mortem, non respectu divinitatis seu respectu personae Verbi, a qua numquam poterat dissolvi.

294. Apostolus vocat Christi corpus *domum, tabernaculum, habitum,* improprie seu metaphorice, prout corpus nostrum pariter *domum, habitationem, et tabernaculum, vestimentum* vocat (2), quin inferri possit non intercedere inter corpus et animam nostram nisi moralem et externam unionem.

295. II. Obi. Patres eadem ratione qua Nestorius de Christo locuti sunt. 1. Nam alii affirmant Deum assumpsisse *hominem*, ut Ambrosius et Augustinus, qui praeterea scribit (3), Christum *esse aliud propter Verbum, et aliud propter hominem.* 2. Alii vocant Christum hominem *Deiferum*, ut Basilius; alii vero hominem *Dominicum*, ut Athanasius, Epiphanius, Augustinus. 3. Nec desunt qui Christi humanitatem aut *organum*, aut *templum*, aut *vestem*, aut *sponsam* esse divinitatis dixerint. 4. Prae caeteris Io. Chrysostomus explanans verba Ps. XLIV relata ab apostolo: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*, haec pro causa nestoriana scribit (4): *Hic* (apostolus) *et iudaeos et Pauli samosateni asseclas et arianos, Marcellumque et Sabellium feriit et Marcionem. Quomodo? Iudaeos quidem, ostendens unum esse duo et Deum et homi-*

(1) Act. XX, 28. (2) II Cor. V, 1 seqq.

(3) Enchirid. c. 35.
(4) Hom. III, in cap. 1 Epist. ad Hebr. n. 1.

nem... Adversus Marcellum et alios, quod sunt duae personae divisae per hypostasin ; adversus Marcionitas autem, quod divinitas non ungatur, sed humanitas. Ergo.

296. Resp. *D. A.* Eadem ratione patres interdum locuti sunt qua Nestorius, sed sensu plane diverso, *Tr.* vel *C.* eodem sensu, *N.* Id enim liquet ex diverso scopo , quem sibi patres proposuerunt, dum illis formulis interdum usi sunt et ex catholica illorum mente.

297. Ad 1. prob. *D. Hominem* pro *humanitate* seu concretum pro abstracto usurpantes, *C.* pro humano individuo seu persona, *N.* Hoc eodem sensu patres posteriores, immo et ecclesia ipsa in suis precibus eadem locutione usi sunt absque ulla nestorianae labis suspicione. Dum Augustinus scribit Christum esse *aliud* et *aliud*, de naturis id asserit, non de persona, quam unicam ibidem apertissime adstruit.

298. Ad 2. *D.* Christum dixerunt hominem *Deiferum, Dominicum*, etc. ratione hypostatici nexus inter utramque naturam, *C.* ratione moralis et extrinsecae unionis , *N.* Ita eas phrases Maximus martyr et Theodoretus ipse exposuerunt. Caeterum illae locutiones sunt minus exactae; Christus enim proprie *Deus* et *Dominus* dici debet, ut ipsemet Augustinus se corrigens animadvertit (1). S. Basilius vero proprie non *hominem*, sed *carnem* Deiferam appellat.

299. Ad 3. *D.* Dixerunt humanitatem *organum, instrumentum, templum* divinitatis in ea habitantis per hypostaticam unionem, *C.* alia ratione , *N* Ad eum scilicet modum respectu personae Verbi vocarunt interdum patres humanitatem Christi organum et instrumentum, quo organum et instrumentum vocantur brachium aut manus alicuius respectu animae his utentis. Voces autem *vestis, sponsae, trabeae*, etc. adhibuerunt ad realem utriusque naturae distinctionem significandam.

300. Ad 4. *Neg.* Etenim Chrysostomus verbis: *unum esse duo*, utitur ad duplicem in Christo naturam distinguendam; adiicit enim: *Deum et hominem ;* illis vero: *duae personae divisae per hypostasin* utitur in ordine ad duas personas in Deo distinguendas, quae per hypostasim seu subsistentiam ac personalitatem propriam ab invicem distinguuntur. Id enim ferebat eius scopus adversus Marcellum et sabellianos, qui unicam in Deo personam admittebant, saltem sabelliani. Quod probe intelligens Nestorius numquam ad Chrysostomi patrocinium confugit; Cyrillus vero ac Coelestinus papa summopere eiusdem orthodoxam fidem commendant.

301. III. Obi. 1. Dogma catholicum variis ac saepe repugnantibus philosophicis notionibus personae et naturae inniti nequit. 2. Porro inter naturam ac personam nulla distinctio intervenit, aut nonnisi metaphorica, ut patet ex qualibet re in concreto existente. 3. Sane ad hominem constituendum satis est ut corpus et anima rationalis iungantur; quod nisi sufficeret, 4. iure possemus usque dubitare, utrum nobis persona insit nec ne. 5. Sed dato etiam , quod divina virtute fieri posset, ut Christi humanitas in persona divini Verbi subsisteret, nonne melius effecisset Deus ut persona humana cum divina persona substantialiter coniungeretur? In hac hypothesi, praeterquam quod aptissime mysterium explicaretur, illud tolleretur inconveniens, quod de una eademque persona enuncientur, quae inter se pugnant. 6. Eo vel magis quod personalitas ad huma-

(1) *Retract.* lib. I, c. 50, n. 8.

nae naturae perfectionem spectet, qua Christus homo destitutus esset. Ergo.

302. Resp. Ad 1. *D.* Et illis notionibus nititur incarnationis mysterium, *N.* illis nos utimur ad mysterium divinitus revelatum exponendum, *C.* Mysterium hoc perinde ac mysteria caetera unice innituntur divinae revelationi. Cum vero ex eadem revelatione deprehendamus unicum subiectum esse, quod Deus simul et homo est, ad hoc aliquo modo declarandum, notionibus sumptis ex philosophia, quod unicum est, vocamus *personam*, quod multiplex est, vocamus *naturas;* persona enim est, quae possidet naturam eamque adhibet; est enim quod nunc dicitur *proprium ego;* natura vero in sua notione complectitur constitutiva ac proprietates, quibus aliquid in suo esse concipimus. Contra vero in Trinitate, quod commune tribus personis est, dicitur natura, quod peculiare est possidetque naturam, dicitur persona; et quidem analogice id dicimus, cogentibus nos haereticis, qui aut confuderunt personas in Deo, aut naturas in Christo. Hae igitur notiones a nobis accommodatae sunt mysteriis, non autem mysteria notionibus, cum mysteria divinitus acceperimus.

303. Ad 2. *D.* Quatenus nihil existere possit quin subsistat, *C.* quatenus inter naturam et subsistentiam seu personalitatem in suis conceptibus nullum intercedat discrimen, *N.* Quidquid existit in concreto, profecto subsistit; at haec subsistentia seu modus existendi potest esse proprius vel alienus, saltem divina virtute, ut patet in mysterio de quo agimus, ex quo dignoscimus humanam naturam in Christo subsistere subsistentia divini Verbi, in quo nulla concipi repugnantia potest.

304. Ad 3. *Neg.* Sed praeterea requiritur, ut sit sui iuris, ita ut *proprium ego* possideat, uti suam naturam, animam et corpus, iisque utatur tamquam suis. Persona enim est, *quae habet* naturam per propriam subsistentiam.

305. Ad 4. *Neg.* Intimo enim sensu edocemur de *proprio ego*, et quod ab alio non regamur.

306. Ad 5. *Neg.* Quia Deus non potest efficere quod in se repugnat, aliquod nempe individuum esse iuris sui et non esse; hoc enim esset contradictorium. Porro si humana persona esset in Christo simul cum persona divina, vel duo essent individua, vel si unum esset, hoc iuris Verbi esset, et non esset; in hac sententia non explicaretur melius mysterium, sed plane destrueretur. Nullum porro inconveniens est, quod respectu duarum naturarum eiusdem personae de ea enuncientur, quae inter se pugnant, e. gr. quod eadem persona respectu naturae divinae dicatur aeterna, immortalis, immensa, respectu vero naturae humanae eadem dicatur nata in tempore, passibilis, circumscripta; uti de homine dicitur quoad animam immortalis, mortalis vero quoad corpus.

307. Ad 6. *D.* Si a nobiliori subsistentia non suppleretur, *C.* si suppleatur, *N.* Nemo est qui dubitet subsistentiam ad perfectionem immo et ad humanam dignitatem spectare; ast pariter in dubium revocari nequit, divina virtute fieri posse, ut haec ipsa subsistentia aliena sit, praesertim divina, quae si adsit, quin detrimenti aliquid patiatur natura humana, mirum potius in modum elevatur ac nobilitatur, ut si aedificio luteo basis adamantina subiiciatur. Cum igitur humana natura coeperit existere in subsistentia divinae personae, haec propria

humanae naturae facta est, qua haec regeretur et sustentaretur. Hoc porro nihil nobilius excogitari potest.

PROPOSITIO II. *B. Virgo vere et proprie Theotocos, seu Dei genitrix vocatur et est.*

308. Hanc propositionem de fide definivit concilium constantinopolitanum II collat. VIII anathematismo VI his verbis: *B. Virgo proprie et veraciter Dei genitrix est.* Eam vero sic evincimus. B. Virgo vere et proprie Deipara vocatur et est, si quem genuit, Deus seu divina persona est; talis porro ex s. litteris est Christus; etenim, Luc. I, 35, ait angelus Mariae: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*, et apostolus scribit (1): *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula;* atque rursum (2): *Misit Deus filium suum, factum ex muliere.* Ac demum huc ea omnia referuntur, quae paulo ante adduximus ad divinitatem Christi probandam.

Sed et apostolica traditio, uno pene consensu conspirante, b. Virginem Deiparam vocat atque veneratur; testibus enim duobus Nestorii fautoribus, Ioanne antiocheno in epist. ad Nestorium, et Theodoreto cyrensi (3), denominatio haec a remotissima obtinuit antiquitate, atque ab ipsis apostolis profluxisse dicenda est. Sic enim Ioannes hortatur Nestorium, ut deposita contentione nomen illud impugnare desinat, *quod a permultis patribus compositum, scriptum et pronunciatum est... Hoc enim nemo doctorum ecclesiasticorum repudiavit. Nam et plures eo usi sunt, iique celebres; et qui usi non sunt, utentes non reprehenderunt.* Theodoretus vero testatur: *antiquissimos catholicae fidei praecones, ex apostolica traditione, docuisse, matrem Domini memorandam, colendamque esse ut Dei genitricem.* Sane hoc nomine mira quadam consensione Virginem appellarunt Origenes, Dionysius alex., Alexander item alexandrinus, Athanasius, Basilius, Gregorius nazianzenus, quorum testimonia profert Petavius (4). Quid quod ipse apostata Iulianus de hoc universali consensu testem se nobis praebet? Profecto ita ipse apud Cyrillum alexandr. christianos lacessebat: *Atqui vos Mariam non cessatis vocare Theotocon,* id est, *Dei genitricem.* Constat igitur longe ante Nestorium in ecclesia universa eiusmodi obtinuisse denominationem.

309. Ratio vero theologica petitur ex termino generationis; hic enim est persona seu totum suppositum, non autem aliqua eius pars; atqui haec persona, hoc integrum suppositum est Deus et filius Dei, quem b. Virgo in assumpta natura genuit in utero ac peperit, fatente Nestorio. Ergo b. Virgo Dei mater vere est, et Dei mater appellari debet.

310. Ex his deprehendimus 1° duplici ex titulo nomen patris aut matris ac proinde filii haberi in re, de qua agimus, aut ratione *generationis* per communicationem substantiae, iuxta tritam generationis definitionem, quod scilicet ea sit: *Origo viventis a vivente principio in similitudinem naturae;* aut ratione *hypostaticae unionis*, quatenus persona divina in qua natura subsistit assumpta. Ratione generationis Christus est filius b. Virginis, ex qua Verbum filius Dei hypostatico nexu sibi assumpsit et copulavit naturam humanam: ratione vero hypostaticae unionis b. Virgo est mater Dei in assumpta carne; e converso Pater aeternus pater est naturalis Christi ratione hypostaticae unionis, in qua natura humana

(1) Rom. IX, 5. (2) Gal. IV, 4.

(3) *De haeres.* l. IV, c. 12. (4) L. V, c. 15.

subsistit, et est pater Verbi ratione aeternae generationis. Deprehendimus 2° latius patere terminum filiationis quam generationis, cum omnis quidem genitus filius sit, non autem omnis filius sit genitus.

DIFFICULTATES

311. I. Obi. 1. B. Virgo divinitatem, cui originem dare non potuit, minime genuit; ergo mater Dei neque est, neque appellari debet. 2. Proprie enim Virgo hominem genuit, cui Deus unitus erat, quique per Mariam solum transiit; ergo Christi mater solum vocari potest. 3. Hinc qui Mariam Dei matrem esse contendunt, ei absurde divinitatem conferant necesse est, imitantes gentiles, qui Cybelem deorum matrem fabulati sunt. 4. Scriptura propterea numquam hac voce usa est. 5. Patres vero nicaeni definierunt quidem *Christum* ex virgine matre conceptum et natum, non autem Deum, nec Mariam uspiam *Theotocon* appellarunt. Ergo.

312. Resp. Ad 1. *D.* Adeoque catholici b. Virginem ratione hypostaticae unionis cum humana Christi natura Deiparam vocandam esse docent, *C.* ratione generationis divinitatis, *N.* Recolantur, quae paulo ante diximus de duplici titulo, ob quem parens aut filius dici potest, et difficultas, quam tanti faciunt adversarii, evanescit.

313. Ad 2. *D.* Hominem Virgo genuit, seu potius humanam naturam hypostatice cum persona Verbi coniunctam, *C.* hominem seorsum sumptum, *N.* Exinde etiam observatio Nestorii concidit, iuxta quam Deus nonnisi per Mariam transiisset, siquidem Deus seu persona Verbi sibi assumpsit et hypostatice copulavit humanam naturam, quae de Virgine efformata est. Quo fit, ut cum ille qui natus de Virgine Deus sit, merito Deipara Virgo est appellanda. Non abnuimus posse etiam eam vocari Christiparam, cum reipsa talis sit; sed cum hac voce abusus Nestorius fuerit ad suam haeresim adstruendam, ideo adversus nestorianos Deiparae potius quam Christiparae penes catholicos nomen invaluit.

314. Ad 3. *Neg.* Ut patet ex respons. ad 1. Ethnici porro vere Cybelem aliasve deas divinitatem seu deos quoad naturam genuisse fabulati sunt, a quo errore tam absunt catholici, quam veritas divina ab absurdissimo distat commento.

315. Ad 4. Vel *N.* cum inveniamus, Luc. I, 43, Elisabeth exclamantem: *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* Quo sensu, ibidem v. 46, b. Virgo dixit: *Magnificat anima mea Dominum:* vel *D.* Non habet scriptura hanc vocem, *Tr.* non habet rem per vocem significatam, *N.* Nam cum scriptura exhibeat Christum natum ex Maria virgine Deum et filium Dei, hoc ipso exhibet Mariam Dei matrem ac genitricem.

316. Ad 5. *D.* Expresse non dixerunt nicaeni patres b. Virginem Theotocon, cum nemo id inficiaretur, *C.* non dixerunt acquivalenter, *N.* Nam cum Iesum Christum definierint esse *Deum de Deo, consubstantialem Patri*, conceptum et natum ex Maria Virgine, apertissime docuerunt b. Virginem Dei matrem esse.

317. II. Obi. 1. Quamvis anima intimo nexu cum corpore coniuncta sit, inepte quaevis mater animae diceretur, sed rite mater hominis vocari debet; sic etiamsi hypostatica unione persona Verbi fuerit cum humanitate coniuncta, inepte Virgo Dei mater dicitur, sed Christi est mater vocanda, seu totius suppositi, quod est Christus. 2. Alioquin eadem ratione Deipater Spiri-

tus sanctus, de quo Christus conceptus est, esset potiori iure vocandus. 3. Sane numquam angeli mater ea vocaretur, in qua humanum corpus angelus sibi copulasset hypostatica unione; adeoque hypostatica unio non est ratio quare b. Virgo Dei mater appellari iure possit. 4. Admissa praeterea Deiparae appellatione, admitti deberent Dei etiam avus et avia, fratres ac sorores, quod absonum esse declaravit proscriptio, quae Romae facta est libri Thomae a s. Cyrillo, *De laudibus b. Annae*, in quo auctor docuerat Annam Verbi incarnati aviam esse. 5. Non expedit saltem Virginem compellare Deiparam, cum hic titulus rudibus et imperitis erroris occasio esse possit, dum sibi facile persuadent eam divinitati originem dedisse. 6. Ex quo reipsa titulus hic assertus est, idololatrica superstitio catholicam ecclesiam invasit. 7. Melius proinde meritus de ecclesia Nestorius fuisset, si admissa eius esset doctrina, quam Cyrillus, qui machinationibus omnigenis ac vi adversarium suum oppressit. Ergo.

318. Resp. Ad 1. *D.* Et hac ipsa de causa b. Virginem Deiparam vocandam esse contendimus, *C.* secus, *N.* Ideo enim quae hominem genuit, hominis mater nuncupatur, quia denominatio non ad hanc vel illam geniti partem refertur, sed ad integrum suppositum, quod homo est. Sic etiam b. Virgo mater Dei est appellanda, quia integrum suppositum quod genuit, Deus est, aut si placet, Verbum carne indutum, seu Verbum caro factum; quo sensu si Nestorius aut quilibet alius vocet b. Virginem Christi matrem, nihil est quod repugnet, ut supra animadvertimus; ast cum ille Christi nomine purum hominem significaret, et hoc sensu contenderet Virginem vocandam esse Christiparam, ideo ad haereticum hunc sensum excludendum b. Virgo Dei mater nuncupata est.

319. Ad 2. *Neg.* Neque enim Spiritus s. quidpiam contulit de sua substantia ad conceptionem Christi; immo per solam *appropriationem*, ut vocant, Christi conceptio tribuitur Spiritui sancto, cum omnes tres divinae personae ad incarnationem Verbi concurrerint.

320. Ad 3. *Neg.* Nam iure hac in hypothesi mulier illa mater angeli vocaretur.

321. Ad 4. *D.* Adiecta formula *secundum carnem*, *C.* absolute, *N.* Nullum porro inconveniens est, ea clausula adiecta, dicere Deum et avum et aviam habere, siquidem in scripturis legimus commemoratos *fratres Domini*, prout in antiquis patribus invenimus David vocatum *Deipatrem* fuisse; referuntur haec enim ad assumptam humanitatem. Quod si Romae proscriptus est liber *De laudibus b. Annae*, non praecise ob eiusmodi denominationes id contigit, sed ob doctrinas erroneas, quibus liber adspersus est.

322. Ad 5. *D.* Si reipsa eiusmodi error mentes rudium incessere posset, *Tr.* si id fieri nequeat, adhibita instructione opportuna, *N.* Nemo profecto inter fideles invenietur adeo stolidus, ut sibi persuadeat b. Virginem divinitati originem dedisse conceptu suo ac partu.

323. Ad 6. *Neg.* 1° Tum quia haec denominatio longe ante concilium ephesinum in ecclesia obtinuit, quin idololatricae superstitioni locum dederit; 2° tum quia, fatente ipso Bayle, eaedem consecutiones ex titulo *Christiparae* deductae fuissent; tum quia denique negamus falsum adversariorum suppositum de idololatrica superstitione in ecclesia catholica vigente, cum non

vigeat nisi in adversariorum mente.

324. Ad 7. *D.* Si bene quispiam mereri de ecclesia posset, qui incarnationis ac redemptionis doctrinam labefactat et evertit, *C.* si secus, *N.* Talis porro fuisset exitus, si Nestorius vicisset; ast cum portae inferi praevalere adversus ecclesiam nequeant, ideo causa Nestorii ut caeterorum haereticorum omnium necessario perire debuit. Quae de Cyrillo adiiciunt adversarii, calumniosa ab historicis documentis declarantur.

ARTICULUS II. *De adoptianismo.*

325. Adoptianismus ortum habuit in Hispania sub finem saec. IX opera Felicis urgellitani episcopi, et Elipandi archiepiscopi toletani. Considerari autem potest adoptianismus uti nestorianismi propago. Adoptiani enim distinguebant in Christo duos filios pro ratione duplicis naturae, alterum quidem Dei filium natura, alterum vero adoptione et gratia. Cum vero terminus filiationis sit persona, consequens erat in istorum systemate duplicem distingui debere personam in Christo.

326. Dogma catholicum nos docet unicum filium seu unicum Christum subsistentem in duplici natura et agnoscere et fateri, quatenus in concreto existit, seu quatenus *hic homo est.* Utrum vero natura humana, prout in Christo per mentis operationem distincta a persona Verbi, in qua subsistit, spectatur, seu in se, possit dici adoptata, quaestio est agitata inter scholasticos, nec dogma attingit. Nos arbitramur quaestionem hanc otiosam esse et aleae plenam. Hac igitur dimissa, sic pergimus ad catholicum dogma adstruendum.

(1) Ioann. III, 16; Rom. VIII, 32.
(2) Luc. III, 22.
(3) Matth. XVI, 16.
(4) Ioann. IX, 38.

PROPOSITIO. *Iesus Christus est Filius Dei naturalis, non autem adoptivus.*

327. De fide propositio est, definita a concilio francofordiensi in epistola synodica probata a romanis pontificibus, nominatim vero ab Hadriano, atque ab universa ecclesia; in ea Christus in utraque natura subsistens declaratur *Filius Dei proprius et naturalis, nequaquam adoptivus.*

328. Eius veritatem adstruimus I. ex sacris litteris; in his enim Christus tamquam filius Dei proprius et naturalis perhibetur, quem Pater dedit pro mundi salute, atque pro nobis omnibus tradidit (1), et in quo idem Pater sibi complacuit (2). Atqui eum dedit ac tradidit pro salute nostra crucifigendum ut hominem, in eo ut homine Pater sibi complacuit; ergo Christus ut homo est filius Dei proprius et naturalis adeoque non gratia et adoptione. Rursum, quem Petrus Dei filium confessus est (3), quem uti Dei filium caecus natus adoravit (4), quem tamquam affectatae divinitatis reum Caiphas morti adiudicavit, est Christus homo; ergo Christus homo est vere et proprie filius Dei naturalis.

329. Adstruimus II. ex patribus, qui uno ore docent 1° Christum Deum esse, ut constat ex eorum testimoniis paulo ante allegatis; 2° unam in Christo esse personam, unum filium, unum Christum Deum-hominem, quorum pariter testimonia adduximus adversus nestorianos, quibus adiicimus verba concilii chalcedonensis ex Act. V profitentis: *Sequentes igitur sanctos patres, unum et eumdem confiteri Filium et Dominum nostrum I. C. communi omnes consensu docemus.* 3° Huc pariter referuntur fidei nostrae symbola, in quibus Christus perhibetur Filius Dei, qui natus est ex Maria Virgine. Quapropter sic iure syno-

dus francofordiensis in Epist. synodica auctorem haeresis adoptianae compellabat: *Tu vero, quisquis es, qui Christum praedicas adoptivum, unde tibi iste sensus venisset, volnissem scire: ubi hoc nomen didicisses, ostende. Patriarchae nescierunt, prophetae non dixerunt, apostoli non praedicaverunt, sancti tractatores hoc nomen tacuerunt, doctores fidei nostrae non docuerunt.*

330. Adstruimus III. ratione theologica desumpta ex adoptionis natura. Adoptio enim est assumptio personae extraneae in propriam haereditatem: iam vero Christus, qua hic homo est, dici nequit persona Deo extranea, quin duae in ipso admittantur personae; ergo cum Christi Dei-hominis nonnisi una persona sit, filius Dei proprius et naturalis, nequit esse adoptatus; unum siquidem eumdemque posse respectu eiusdem patris esse natura et adoptione filium, proprium et extraneum repugnat.

DIFFICULTATES

331. I. Obi. 1. Loquens apostolus de Christo ait (1): *Qui praedestinatus est filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis.* Iam vero praedestinatio non est nisi adoptio in filium; non est autem praedestinatus, adeoque adoptatus Christus in natura divina, ergo in natura humana, qua sola filius Dei adoptivus est. 2. Hinc ibid. cap. VIII, 17, sub hoc respectu comparatur Christus cum hominibus iustis qui *sunt filii Dei; si autem filii et haeredes, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi:* et v. 19 dicitur idem Christus *primogenitus in multis fratribus.* Si igitur iusti, qui sunt filii Dei adoptivi per gratiam, sunt *cohaeredes* Christi, si Christus primogenitus eorum est, patet eiusdem esse Christum cum his conditionis, nempe per gratiam secundum humanitatem adoptatum. 3. His consonant patres, qui passim docent Christum secundum humanitatem adoptatum esse in filium Dei; luculenta sunt Hilarii verba, qui scribit (2): *Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur.* Ergo.

332. Resp. Ad 1. *D.* Christus praedestinatus est ad gratiam unionis, *C.* adoptionis, *N.* Ut enim post s. Augustinum animadvertit s. Thomas (3), aeternam praedestinationem Iesu Christi in filium Dei habere pro obiecto gratiam unionis duarum naturarum, quae fieri debebat in tempore, et per quam Deus factus est homo, et homo Deus. Nam unio duarum naturarum in persona Christi cadit sub aeterna praedestinatione, et ratione huius Christus dicitur praedestinatus filius Dei. Nec omittendum quod in graeco textu habeatur ὁρισθέντος, nempe *definitus* aut *declaratus* iuxta cuius vocis potestatem factum est ut plerique graeci patres exponant Paulum de declaratione filii Dei, quatenus nempe ob miracula, praecipue vero ob resurrectionem Christus declaratus et agnitus sit filius Dei. Quo sensu omnis evanescit difficultas.

333. Ad 2. *D.* Comparatur Christus cum hominibus iustis sub aliquo respectu, *C.* sub omni respectu, *N.* Comparatur scilicet quoad haereditatem, non autem quoad ius ad haereditatem; ipsi siquidem haereditas competit ut filio naturali Dei, nobis autem, sive iustis, ut filiis adoptivis; sic etiam comparatur quoad communem naturam quam suscepit, quo sensu frater noster est, primogenitus in multis fratribus, qui elevati per gratiam sunt ad Dei filiationem, cuius gratiae incapax est natura a Verbo assumpta; hinc vo-

(1) Rom. I, 4. (2) L. I, *De Trinit.*

(3) Part. III, qu. 24, a. 1.

catur filius Dei *proprius* ab eodem apostolo, et *Unigenitus* a Ioann. I, 14.

334. Ad 3. *D.* Edocent patres Christum secundum humanitatem adoptatum esse in filium Dei in sensu improprio, *C.* in sensu verae adoptionis de qua disserimus, *N.* Etenim patres vocem *adoptati* usurpant in sensu *adsciti*, *coniuncti*, *assumpti*, ut huius vocis vis fert; aut etiam quatenus significant illam numero humanitatem per gratiam electam et praedestinatam esse ad hypostaticam cum Verbo unionem, sed tunc eam considerant in abstracto, ut patet. Utroque porro sensu potuit Hilarius in obiecto loco scribere, *dum carnis humilitas adoptatur, seu adsciscitur, eligitur, evehitur.*

335. II. Obi. 1. Christus ut Deus genitus a Patre est eiusdemque cum eo substantiae, ut homo neutrum ei competit. 2. Exinde factum est ut in catechismis dicatur, Christum uti Deum patrem habere sine matre, uti hominem matrem habere sine patre. Adeoque ut homo filius Dei naturalis esse nequit. 3. Sane ut homo Christus fuit gratia habituali instructus, quae efficit filium Dei adoptivum, quo sensu Christus est caput nostrum, cum eiusdem conditionis esse debeant caput et membra; 4. alioquin grave illud incommodum vitari non posset, quod idem filius duos patres habeat naturales, Deum nempe, et David. 5. Hinc si de Christo recte dicimus esse hominem natum, passum et mortuum, quare eum dicere etiam cum scripturis non poterimus *servum* ac proinde filium adoptivum, cum aeque relativa sint nomina *servi et filii?* Ergo.

336. Resp. Ad 1. *D.* Et proinde ut homo Christus dicitur naturalis filius Dei ratione unionis hypostaticae, *C.* ratione generationis eiusdemque cum Patre substantiae, *N.* Recolantur quae paulo ante scripsimus de duplici titulo, ob quem Christus ut Deus potest dici filius naturalis Mariae, et ut homo dici filius naturalis Patris.

337. Ad 2. *D.* Id est, docent catechismi Christum uti Deum non habere matrem divinam et uti hominem non habere patrem humanum, *C.* non esse filium naturalem respective Patris et Mariae in utraque natura ratione unionis hypostaticae iuxta dicta, *N.*

338. Ad 3. *D.* Praeditus fuit gratia habituali proveniente ex unione hypostatica, *C.* qua fieret filius adoptivus, *N.* Cum enim Christus homo ipso existentiae instanti esse coeperit filius Dei naturalis vi hypostaticae unionis, gratia habitualis supervenit, ac propterea non amplius potuit ipsi communicare adoptionem in illum, cum filium naturalem repererit. Ex quo patet eiusdem nobiscum conditionis esse non potuisse Christum, qui ut est caput nostrum excellentiori ratione, atque ut aiunt *eminenter*, continet in se quod est in nobis in inferiori gradu et ordine.

339. Ad 4. *D.* Sub eodem respectu, eademque ratione, *C.* sub diverso respectu, diversaque ratione, *N.* Etenim Christus habet ut Deus patrem naturalem vi aeternae generationis, atque ut homo eumdem patrem habet vi hypostaticae unionis; et e converso, ut homo David patrem (mediatum) habet naturalem vi generationis, et eumdem patrem naturalem habet ut Deus vi hypostaticae unionis.

340. Ad 5. *D.* Secundum humanam naturam seu secundum carnem, *C.* secundum totum suppositum quod est Deus-homo, *N.* Naturae siquidem est nasci, pati ac mori, neque haec directe de per-

sona praedicantur, contra vero filium esse, terminus personae est subsistentis. Idem dic de *servi* notione, quo fit ut rigoroso sensu Christus non possit servus appellari, cum sit *dominus*. Improprie autem apud Isaiam servus vocatur aut ratione voluntariae Christi subiectionis, aut ratione naturae humanae, quae, remote et in abstracto spectata, debitum habuit servitutis ut creatura respectu Dei; sed in concreto postquam scilicet iuris Verbi eiusque propria effecta est, non amplius serva dici potest, nec proinde Christus servus ratione etiam assumptae naturae. Atque ex his disparitas patet, quae intercedit inter appellationem servi et filii adoptivi. Nullo enim sensu Christus Filius Dei adoptivus dici potest, cum sit terminus personalis; duplici autem ratione allata, latiori sensu potest dici servus.

Articulus III. *De distinctione duarum naturarum in Christo post unionem hypostaticam.*

341. Eutyches archimandrita monasterii constantinopolitani ex odio nestorianae haereseos in haeresim oppositam dilapsus est, unam post incarnationem praedicans in Christo naturam. Qua de causa accusatus apud Flavianum episcopum constantinopolitanum ab Eusebio Dorylei episcopo, ipse in publica synodo in hanc vocem erupit: *Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante unitionem, post unitionem vero unam naturam confiteor.* Cumque ab hoc errore revocari non potuerit, damnatus a synodo est, a qua Eutyches ad Leonem pontificem appellavit, at is, certior factus per acta synodalia ad ipsum a Flaviano transmissa de rei veritate, sententiam confirmavit. Agente nihilominus Dioscoro episcopo alexandrino, ann. 449 in latrocinio ephesino Eutyches fuit absolutus et damnatus Flavianus, qui, cum Romam ab iniqua hac sententia appellasset, graviter adeo a Dioscoro percussus est, ut post triduum Deli e vita migraverit. Interim convocata oecumenica synodo chalcedonensi, ann. 451 rescissa fuerunt acta latrocinii ephesini, Eutyches et Dioscorus depositi sunt, et asserta catholica veritas.

342. Praecipue eutychianae haeresis natura consistit in eo, quod unica, peracta incarnatione, sit in Christo agnoscenda natura, reliqui autem errores hunc vel supponunt vel sequuntur. Utrum vero *ex duabus ante unitionem naturis*, ut aiebat Eutyches, in Christo *post unitionem* unica effecta fuerit, per utriusque *commixtionem*, an vero per alterius in alteram *mutationem* seu *conversionem*, an denique per *compositionem*, nec ipse neque eius asseclae umquam determinare potuerunt. Sic pariter inter se non potuerunt convenire circa tempus, quo haec unitas naturae facta sit, an in incarnationis instanti, an post resurrectionem, an vero post ascensionem; ac propterea in varias partiales sectas, ut solemne est apud haereticos, diffluxerunt.

343. Verum quacumque hypothesi admissa, illud certum est, quod semel admisso eutychiano principio universa labefactetur incarnationis ac redemptionis oeconomia, prout vidimus eamdem labefactari in systemate nestoriano. Inter utramque haeresim catholica veritas consistit, ut scilicet admittantur duae naturae distinctae et inpermixtae ac inconfusae in unitate personae. Ad hanc veritatem vindicandam sit

Propositio. *Duae sunt in Christo naturae distinctae, inconfusae atque impermixtae.*

344. De fide est propositio ex definitione concilii chalcedonensis de-

cernentis, Act. V: *Christum, filium, Dominum, unigenitum in duabus naturis, inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia post unitionem, magisque salva proprietate utriusque naturae, et in unam personam atque subsistentem concurrente.*

345. Hanc autem veritatem evincunt illa omnia, quae sive ex scriptura sive ex patribus attulimus ad vindicandam Christo tum veram divinitatem, tum veram humanitatem. His duo peculiaria adiicimus ex scripturis, quae rem praesentem conficiunt adversus eutychianam haeresim; loquens Ioannes in exordio evangelii sui de Verbo quod Deum praedicavit, concludit: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Huius autem Verbi incarnati genealogiam texuerunt evangelistae Matthaeus et Lucas. Verbum igitur caro factum duas in se distinctas complectitur naturas, divinam et humanam. Rursum idem Ioannes ita cap. VIII, 40, Christum se hominem esse profitentem inducit: *Quaeritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum;* et de hoc ipso Christo, in I Epist. v. 20, scribit idem evangelista: *Hic est verus Deus et vita aeterna.* Apostolus Paulus, ad Rom. I, 3, utramque naturam coniungens, sic scribit de Christo: *De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* Ergo etiam post unitionem et Deus est et Filius Dei, et homo est et filius hominis ex semine David procreatus.

346. Ex patribus vero tot huius veritatis testes et assertores habemus, quot aut contra docetas aut deinde contra apollinaristas veram carnem et integritatem Christo vindicarunt humanae naturae; et quot adversus cerinthianos, photinianos, samosatenos aliosque haereticos divinam eiusdem Christi naturam propugnaverunt.

347. Nec aliud nos docent fidei symbola; in symbolo enim nicaeno post verae fidei circa Christi divinam naturam professionem adiicitur: *Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelo et incarnatus est... et homo factus est, passus* etc. Idem symbolum concilia constantinopolitanum et ephesinum professa sunt; utraque igitur natura divina et humana distincta post unitionem ex fidei regula admitti debent.

348. Ex ratione demum theologica veritas catholici dogmatis non minus aperte elucet; licet enim praetermittamus, concipi omnino non posse, cum in se repugnet, qui tandem duae naturae adeo inter se disparatae, cuiusmodi sunt divina et humana, et ex quibus prior completa est quoad subsistentiam, in unam coalescere queant aut *conversione* alterutrius, aut utriusque *commixtione*, aut demum *compositione*, quibus tertia assurgat divino-humana; hoc, inquam, praetermisso, certum est, quod in quacumque hypothesi, in qua eiusmodi unitio contigerit, natura haec unica ex duabus coalescens non esset nec divina nec humana; adeoque, quod consequens est, inepta ad redemptionem operandam, nisi absurde quis contenderet divinam naturam ut coalescentem cum humana, potuisse pati et mori, quod repugnat, utpote abhorrens a notione divinitatis; haec insuper natura tertia nec esset consubstantialis Patri, nec consubstantialis matri, siquidem cum neutra plane conveniret, secus ac senserit universa antiquitas. Duae igitur necessario in Christo naturae, etiam peracta unitione, distinctae sunt agnoscendae.

DIFFICULTATES

349. I. Obi. 1. Incarnationis oeconomiam complexus Ioannes est,

dicens: *Et Verbum caro factum est*, ad eumdem modum quo, ib. cap. II, legitur *aquam vinum factam*, quod certe sine conversione fieri non potuit. 2. Id ipsum declarat apostolus, scribens de Christo (1): *Qui cum in forma Dei esset... semetipsum exinanivit, formam servi accipiens;* si formam servi accipiens exinanitus est, mutavit igitur se ipsum. Ergo.

350. Resp. Ad 1. *D.* Verbum caro factum est per assumptionem humanitatis in Deum, *C.* per conversionem divinitatis in carnem, *N.* Hoc enim repugnat; Deus enim natura sua immutabilis est. Itaque non alio sensu potuit dici de Verbo, quod factum fuerit caro, quam per assumptionem eiusdem carnis, qua sibi coniuncta, ut subdit evangelista, *habitavit in nobis*, uti etiam quovis tempore patres exposuerunt, inter quos s. Ambrosius sic Ioannis verba enarrat (2): *Hoc est illud Verbum, quod carnem suscepit; hoc habitavit in nobis, hoc est, in carne habitavit humana.* Sic etiam s. Ioann. Chrysostomus: *Unitate*, scribit (3), *et coniunctione Deus Verbum et caro unum sunt, sine ulla confusione, vel substantiarum ablatione; sed per unionem ineffabilem inexplicabilemque.*

351. Paritas porro inter aquam, quae in vinum est conversa, et Verbum, quod factum est caro, nulla prorsus est. Nam pro diversa substrata materia diversam significationem verbum *fieri* accipiat necesse est; alioquin concludi deberet Christum *factum* per conversionem esse *maledictum* aut *peccatum*, eo quod apostolus ita scripserit de Christo (4), prout patres observant agentes adversus apollinaristas.

352. Ad 2. *D. Accipiens formam servi*, ut ait ipse apostolus, seu assumens naturam nostram, *C.* amittens formam Dei, *N.* Itaque eiusmodi exinanitio tota extrinseca est, quatenus Verbi persona sibi univit humilitatem seu abiectionem naturae nostrae, in qua et per quam obedivit, et caetera praestitit, quae ibidem apostolus commemorat.

353. II. Obi. Ex patribus 1. alii docent ita inter se duas in Christum convenisse naturas, ut anima et corpus nostrum, ex quibus nonnisi una natura exsurgit, ut s. Leo, Cyrillus, aliique; 2. alii comparant incarnationem cum eucharistia, in qua panis in corpus Christi convertitur, ut s. Iustinus (5); alii aperte docent: *Ex duabus naturis unionem esse factam, post unionem vero unam esse naturam Verbi incarnatam* in Christo, ut s. Cyrillus (6); 4. alii appellant *mixtionem, mixturam, conversionem* etc., unionem utriusque naturae; 5. inter hos eminet s. Gregorius nyssenus, qui tum *Oratione* IV contra Eunomium, tum potissime contra Apollinarem, statuit 1° humanum corpus, cum a Verbo assumptum est, id factum esse quod est ipsa natura divina assumens, atque humanam naturam in id, quod divinum est, esse mutatam; 2° carnem divinitati commixtam non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, sed hac mixtione divinitatis participasse virtutem, eo fere modo quo, si aceti gutta in oceanum proiiciatur, ipsa per hanc mixtionem fit mare, suamque amittit qualitatem naturalem. Ergo.

354. Resp. Ad 1. *D.* Ad significandam unitatem personae seu suppositi, in quod ambae naturae concurrunt, *C.* ad significandam unitatem naturae, *N.* Hunc sensum egregie expressit auctor symboli athanasiani illis verbis: *Unus omnino*,

(1) Philipp. II, 7. (2) *De domin. incarn.* c. 4, n. 59. (3) *Hom.* XI *in Ioann.* n. 2.

(4) Gal. III, 13; et II Cor. V, 21.
(5) *Apolog.* I, n. 66. (6) Ep. I, *ad Succensum*.

non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.

355. Ad 2. *D.* Quoad praesentiam, *C.* quoad conversionem, *N.* En integra ipsius Iustini verba: *Quemadmodum per Verbum Dei caro factus Iesus Christus et carnem et sanguinem habuit nostrae salutis causa, sic etiam* (in alimonia eucharistiae)... *incarnati illius Iesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus.*

356. Ad 3. *D.* Docent post unionem unam factam esse naturam *incarnatam, C.* absolute, *N.* Strenue enim s. Cyrillus formulam suam defendit ab omni apollinarismi suspicione, de quo accusatus fuerat, sic scribens in Ep. II ad eumdem Successum: *Si dicentes unam Verbi naturam, tacuissemus, ac minime adiunxissemus incarnatam* (haberent in quo reprehenderent)... *sed quia et illa in humanitate, et essentiae nostrae declaratio illata est, dum dicimus incarnatam, desinant baculo inniti arundineo. Nihil iam intelligere prohibet, Christum, cum sit unus ac solus Filius, eumdem Deum esse et hominem, ut in deitate sic etiam in humanitate perfectum.* Quo nihil luculentius praeter totius epistolae argumentum, proferri a Cyrillo poterat ad catholicum dogma de distinctione duplicis in Christo naturae asserendum. Attamen effatum cyrillianum fuit scopulus, in quem stolidus Eutyches impegit, et quo haeresim suam excogitavit. Dum igitur videtur s. Cyrillus asserere ita inter se unitas ambas in Christo naturas esse, ut nonnisi mentis cogitatione secernantur, dum videtur realem naturarum distinctionem inficiari; haec referri debent ad hypostaticum nexum, quo arctissime in una divini Verbi persona subsistunt ambae naturae.

357. Ad 4. *D.* Salvis integrisque manentibus utriusque naturae proprietatibus, *C.* his sublatis, *N.* Obiectae elocutiones aliaeque eiusmodi a patribus usurpatae sunt ad summam naturarum unionem in eadem persona significandam, divinae praesertim naturae in humanam immeationem, ut sic sese illi opponerent nestoriano errori moralem unionem adstruenti. Id enim fert patrum scopus et subiecta materia; sola siquidem corporea inter se permisceri, componi, confundique possunt, non autem spiritualia, cuiusmodi est divina natura summe simplex, et anima humana, multo vero minus potest intercedere commixtio aut compositio in sensu Eutychetis inter divinam naturam et corpus.

358. Ad 5. *D.* Salva humanae naturae integritate, ut ipsemet nyssenus declarat, et per mutationem improprie dictam, *C.* cum humanae naturae detrimento et per mutationem proprie dictam, *N.* Totus in eo est nyssenus, ut efferat humanam Christi naturam a Verbo susceptam atque pervasam, et decora, quae ex eadem natura Verbi in humanam provenerunt exaltet, quod et praestiterunt alii patres, qui et ipsi aptissimis similitudinibus ad id adumbrandum usi sunt. Alii enim ferri igniti, alii aëris luce perfusi, alii superexcedentis luminis, quo lumen minus evanescere videtur exemplum attulerunt. S. Gregorius vero usus est similitudine guttae aceti in pelagus immissae; attamen omnes in eo conveniunt, ut salvent semper essentiales humanae naturae proprietates. Hoc ipsum praestitit Nyssenus, qui quamvis asseruerit carnem Christi non amplius in suis terminis mansisse, statim se ipsum exponens subiicit in obiecta *Orat.* IV adversus Eunomium: *Carnis tamen et divinitatis proprietatum in-*

confusa permanet contemplatio, quod etiam ibid. fuse prosequitur, praesertim vero contra Apollinarem, ubi ea similitudine usus est; adeoque patet, ipsum locutum esse de proprietatibus accidentalibus in obiecto loco.

Articulus IV. *De duplici in Christo voluntate et operatione.*

359. Uti adoptianismus ex haeresi nestoriana, sic monothelismus seu error de unica in Christo voluntate et operatione ab haeresi eutychiana ortus est. Huius erroris semina ieceral Anastasius iacobitarum patriarcha ann. 630, et Heraclii imperii ann. 20. Agentibus deinde Sergio episcopo constantinopolitano, et Cyro Phasidis primo, deinde alexandrino episcopo, incrementum ac firmitatem nactus est monothelismus. Utrique fortiter restitit Sophronius monachus, ac deinceps episcopus hierosolymitanus, qui coacta synodo tum ad Sergium, tum ad Honorium pontificem romanum epistolas dedit, quibus de haeresi monothelitica hunc certiorem fecit. Ast Sergius eodem anno, quo Sophronius pariter ad Honorium scripsit ad eum decipiendum, dum assertores duplicis voluntatis traduxit, quasi pugnam inter utramque voluntatem in Christo inducerent, eumque adhortatus est ut efficeret, ne in posterum sive una sive duplex voluntas commemoraretur, sed potius altum utrique parti silentium indicens totam sopiret controversiam. Istius artibus deceptus Honorius eius consilio cessit, unam adstruens voluntatem ad conflictationem duarum voluntatum removendam a Christo.

360. Eiusdem Sergii fraude deceptus Heraclius imperator probavit et ipse oeconomicum silentium, publicata *Hectesi* a Sergio conscripta. Hoc ipsum silentium inculcavit Constans Heraclii successor, suasione Pyrrhi episcopi constantinopolitani monothelitae, proponens edictum *Typum* nuncupatum. Sic diffusa haeresis est, donec sub Constantino Pogonato et Agathone rom. pontifice ann. 680 celebrata est oecumenica synodus VI, et constantinopolitana III, in qua haeresis cum suis auctoribus et fautoribus damnata est, et asserta catholica veritas de duplici in Christo voluntate et operatione.

361. Dogma monothelitarum praecipuum erat, ut unicam naturalem seu physicam in Christo propugnarent voluntatem, sive prout *facultas* est, sive prout est *actio* seu *energia* seu *vis*, quam etiam *personalem* vocabant ac *electivam*, ne si duae voluntates in Christo physicae et electivae admitterentur, hae inter se pugnarent. Illam unicam voluntatem, quam admittebant in sensu exposito, dicebant esse divinam seu Verbi. Solebant praeterea hanc unicam voluntatem cum Pseudo-Dionysio areopagita vocare *theandricam* seu *deivirilem*, veluti coalescentem ex divina et humana, ita tamen ut humana esset iners instrumentum passivum, uti est corpus nostrum respectu animae.

362. Ad hoc perversum dogma tegendum, vix umquam solebant nominare voluntatem *naturalem*, aut naturalem *actionem* aut *operationem*, ne unicam sic viderentur adstruere cum eutychianis naturam; sed caute contenti erant hi haeretici voluntatem simpliciter nominare, ut innuerent se unicam asserere voluntatem moralem in Christo ob conformitatem humanae cum divina. Dum vero ita se tegebant, conflabant invidiam assertoribus duarum voluntatum, quasi isti pugnam inter duas Christi voluntates propugnarent. Ast cito ipsis larva detracta est.

363. Nostrum igitur est adstruere in Christo duplicem voluntatem naturalem, divinam et humanam, non solum quatenus voluntas humana pro facultate volendi accipitur, sed etiam quatenus et actionem et operationem volendi denotat, nec non ostendere eiusmodi actionem et operationem humanae voluntatis activam esse et ex proprio motu profluere. Sit igitur

Propositio. *Duae naturales operationes et voluntates indivisae et inconfusae in Christo sunt confitendae.*

364. De fide propositio est his verbis definita a concilio generali VI seu constantinopolitano III: *Et duas naturales voluntates in eo* (Christo) *et duas naturales operationes, indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum sanctorum patrum doctrinam adaeque praedicamus.*

365. Duas naturales in Christo operationes tot in locis scripturae praedicant, quot divinas et humanas eiusdem Christi actiones et operationes exhibent, quae innumera prope sunt. Etenim Christum exhibent vaticinia edentem, miracula patrantem, quae certe solius divinae virtutis sunt, et ad eius manifestandam divinam naturam ordinata, exhibent item ambulantem, loquentem, cibo se potuque reficientem, esurientem, sitientem, lassatum, gaudio exultantem, moestitia angentem, lacrymantem, patientem, vulneratum, morientem, quae quidem omnia solius humanae naturae sunt, et ordinata ad ipsum verum hominem patefaciendum. Cum igitur absonum sit tum quae divinae naturae proprie actiones sunt, humanae adscribere, tum quae sunt naturae humanae, naturae tribuere divinae, cum ambae distincte recenseantur de Christo, omnino fatendum est duplicem actionem et operationem naturalem in Christo admitti oportere.

366. Id ipsum constat de voluntatibus, prout naturales facultates seu motiones et operationes naturae sunt. Tot enim eiusmodi voluntates praedicat in Christo scriptura quot naturas, eo ipso quod naturales facultates et operationes sunt; iam vero paulo ante luculentissime ostendimus duas distinctas et inconfusas in Christo naturas scripturam praedicare, divinam et humanam; ergo totidem in Christo naturales voluntates esse docet distinctas et inconfusas, divinam et humanam.

367. Sic pariter ex scripturis duas agnoscere in Christo debemus voluntates, prout hae actus elicitos dicunt seu *volitiones*. Volitionem divinam in Christo ultro admittebant adversarii; superest igitur, ut ex scripturis ostendamus fuisse seu esse in Christo etiam volitiones activas humanas. Iam vero id efficiunt omnia illa biblica testimonia, quae tribuunt Christo voluntatem distinctam a voluntate Patris, quae plura sunt. Sane Matth. XXVI, 39; et Marc. XIV, 36, ita Christus orat Patrem suum: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu;* seu ut legitur Luc. XXII, 42: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Ibi certe non est sermo de voluntate divina, quae una in Patre et Filio est, ergo de humana voluntate locutus est Christus. Rursum Ioann. VI, 38: *Descendi de coelo,* inquit Christus, *non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me;* ubi idem redit argumentum. Hinc apostolus de Christo scribit (1): *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem... propter quod et Deus exaltavit illum.* Christus igitur Deo ac Patri suo obedivit, promeruitque hac

(1) Philipp. II, 5.

obedientia exaltationem suam ac redemptionem humani generis; atqui neque obedivit neque meruit voluntate divina; ergo obedivit ac meruit voluntate humana. Huc referuntur, quae de Christo homine passim leguntur, e. gr. Marc. VI, 48, quod accedens ad apostolos *volebat praeterire eos;* et ibid. VII, 24: *Ingressus in domum, neminem voluit scire, et non potuit latere;* tum XXVII, 34: *Et dederunt ei vinum cum felle mixtum, et cum gustasset, noluit bibere;* aliaque id genus multa in scripturis occurrunt, quae aperte evincunt Christum actus elicuisse humanae voluntatis proprios.

368. Patres ea principia constituunt, ex quibus eorum circa duplicem Christi voluntatem naturalem et operationem doctrina manifeste colligitur; alii siquidem ex diversis operationibus Deum et hominem Christum esse inferunt, ut Ignatius, Iustinus, Irenaeus, Hippolytus, Tertullianus apud Petavium (1); alii disputantes adversus arianos constituunt actiones infirmitatis, quae de Christo in scripturis referuntur, non posse naturae divinae tribui, sed humanae, uti Athanasius, Eustathius, Cyrillus hieros., Epiphanius, Basilius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, aliique apud eumdem; alii demum ex distinctione operationum colligunt adversus apollinaristas duas esse in Christo distinctas et inconfusas naturas, uti Basilius, uterque Gregorius, Cyrillus alex., Theodoretus, Ambrosius, Leo M., Fulgentius.

369. Nec solum duas in Christo voluntates naturales operationesque patres adstruunt, sed conceptis verbis duas etiam in eodem adstruunt voluntates, prout hae in actus seu volitiones erumpunt. Etenim s. Athanasius, adductis Christi verbis: *Pater, si fieri potest*, etc. subdit (2): *Duas hic voluntates ostendit: unam scilicet humanam, quae est carnis propria; alteram divinam.* Sic etiam s. Gregorius nyssenus apud Agathonem in *Epist. ad Imper.* ex eodem evangelii textu infert: *Quoniam igitur alia est voluntas humana, alia divina;* et s. Io. Chrysostomus ibid. scribit: *Propriam quidem habere voluntatem manifeste demonstrat, sed ubique paternam voluntatem anteponit suae.* S. Ambrosius: *Sed alia,* inquit (3), *voluntas hominis, alia Dei..... Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam... Mea est voluntas, quam suam dixit.*

370. Demum ex ratione theologica id ipsum conficitur: operatio seu energia ex omnium philosophorum consensu est motio substantialis naturae eiusque nota essentialis, cum natura sine operatione, vi, ac energia propria, neque sit, neque intelligi possit. Tot igitur in Christo operationes agnosci debent, quot sunt in eo naturae; duae autem distinctae et inconfusae ex demonstratis sunt in Christo naturae, duae igitur sunt in eodem distinctae et inconfusae operationes. Rursum si unica in Christo esset operatio et naturalis voluntas, haec vel esset simplex vel composita; neutrum porro dici potest: si enim esset simplex, haec esset vel divina vel humana; si esset divina, Christus non esset homo; si humana, non esset Deus. Quod si composita dicatur conflata ex utraque natura, esset simul divina et humana, creata et increata, finita et infinita, seu potius nec divina nec humana foret. Quae omnia absurda sunt.

371. Voluntatem porro humanam activam ac liberam esse in Christo ex eo liquet, quod libertas sive contradictionis sive specificationis spe-

(1) L. VIII, c. 8, § 1. (2) *De incarn.* n. 21.

(3) *De fide*, lib. II, c. 7, n. 8.

ctet ad perfectionem naturae rationalis et intelligentis; cum igitur Christus perfectam habeat humanam naturam, libertate destituta esse non potest. Alioquin nec mereri potuisset nec satisfacere pro peccatis nostris. Quaquaversus igitur res spectetur, patet duas necessario in Christo esse agnoscendas et admittendas naturales voluntates et operationes, easque etiam liberas et deliberatas.

DIFFICULTATES

372. I. Obi. 1. Duabus in Christo admissis voluntatibus, pugna pariter inter utramque admitti deberet, ut patet ex allatis scripturae textibus litteraliter acceptis; metaphorice proinde sunt isti intelligendi, nec duplex voluntas ex illis in Christo conficitur. 2. Quapropter patres docent, vel Christum natum *absque carnalibus voluntatibus et cogitationibus humanis*, ut s. Athanasius; vel 3. Christi *velle* totum fuisse *deificatum*, ut s. Greg. nazianzenus (1); vel 4. *carnis quidem fuisse passionem*, *Dei autem operationem*, ut Gregor. nyssenus; vel 5. Christum *unam cognatam operationem per ambas naturas* demonstrasse, ut Cyrillus alexandrinus; vel 6. denique Christum *unam quamdam theandricam (deivirilem) operationem nobiscum conversando exhibuisse*, ut Dionysius areopagita (2). Ergo.

373. Resp. Ad 1. *Neg.* Neque enim hanc pugnam exhibent 1° Christi verba, Matth. XXVI: *Si fieri potest* etc.; haec siquidem non exprimunt nisi naturalem affectionem naturae mortem refugientis, hanc porro vicit voluntas humana presse sumpta in Christo dicente: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*; seu *non mea voluntas, sed tua fiat*, in quibus tantum vis argumenti catholicorum consistit, dum duplicem adstruunt in Christo voluntatem. 2° Neque hanc pugnam exhibent, quae leguntur Ioann. VI: *Descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me;* nam exprimunt quidem duas voluntates, ast plene inter se conformes, cum numquam humana voluntas a divina difformis fuerit.

374. Ad 2. *D.* Id est, sine corruptione ab Adam inducta, *C.* sine humana voluntate simpliciter, *N.*

375. Ad 3. *D. Velle deificatum,* adeoque velle humanum a divino distinctum, *C.* absorptum aut confusum, *N.* Quod enim divinum est, non potest *deificari*, ut iamdiu animadverterat s. Agatho; itaque eo sensu nonnulli patres humanum Christi velle dixere deificatum, quatenus intime coniunctum erat cum velle divino; uti ipsa humana natura cum divina.

376. Ad 4. *D.* Dixere Dei operationem esse, carnis vero passionem, quatenus Dei operatio principalis est et humanam voluntatem movet et excitat, quin ipsa moveatur, *C.* quatenus excludat activam voluntatis humanae motionem, *N.* Humana enim voluntas in Christo semper movebatur ad nutum Verbi, a quo regebatur natura; quo sensu improprie haec motio *passio* vocata est ad discrimen divinae, quae a nullo accipit impulsum.

377. Ad 5. *D.* Ob indivisum utriusque naturae et operationis concursum, *C.* ob unicum naturale operationis principium, *N.* Utraque enim operatio per modum unius concurrebat in Christo ob intimum utriusque naturae nexum.

378. Ad 6. *D.* Unam seu potius *novam* theandricam operationem Christus ostendit ob mirabilem utriusque naturae unionem et concursum ad operandum, *C.* ob unitatem principii, *N.* Attamen hoc

(1) *Orat.* XXXVI. (2) *Ep.* IV, *ad Caium.*

Pseudo-Dionysii effatum erat Achilles monothelitarum.

379. II. Obi. 1. Unica est in Christo persona; ergo in ipso unica est operatio. 2. *Actiones enim sunt suppositorum*. 3. Sane in Christo unus est volens et operans, adeoque una voluntas et operatio. 4. Quod quidem analysi accurata incarnationis mysterii melius patefit; 1° natura enim humana in Christo nihil ex se operari potest, sed solum quatenus mota est a Verbi persona, quo fit ut duo quidem *operata* exsurgant, non autem duae operationes; 2° *esse* ad hypostasin subsistentem pertinet, adeoque et *operari;* 3° si operatio tribuatur naturae, cum eadem sit natura Verbi, ac Patris, et Spiritus sancti, sequeretur operationes divinas Christi tribus divinis personis esse tribuendas; 4° persona Verbi adhibet naturam humanam ut instrumentum, ut patres loquuntur; porro una est artificis et instrumenti operatio; 5° hinc merito Honorius pontifex unam asseruit in Christo voluntatem in duabus epistolis ad Sergium datis, in quibus eiusdem Sergii prudentem probavit oeconomiam. Ergo.

380. Resp. Ad 1. *D. Cons.* Unica est operatio *personalis*, *C. naturalis* et *elicitiva*, *N.* Operatio, ut diximus, est naturae; personalitas non est nisi conditio necessaria ut natura subsistat, existat et operetur; cum igitur persona ea sit, quae habet naturam, ideo prout actiones personales sunt, tribuuntur personae.

381. Ad 2. *D.* Actiones sunt suppositi, ut principii *quod*, uti loquuntur scholae, *C.* ut principii *quo*, iuxta dicta, *N.*

382. Ad 3. *D.* Christus est unus volens et operans, ut persona, *C.* ut naturae in ipso spectantur, *N.*

383. Ad 4. *Neg.* Itaque ad confirmat. 1.^m, *D.* Non operatur humana natura in Christo nisi mota et excitata a persona Verbi, salva naturali eius activitate, *C.* hac perempta, *N.* Aliud est regi humanam naturam et moveri quoad actiones suas elicitivas ad nutum personae Verbi, aliud privari seu destitui propria activitate; prius verum est, posterius est falsum. Ut si quis ad secandum utatur ferro ignito, hoc urit et secat per virtutem propriam ignis et ferri; motio Verbi est consentanea liberae naturae quam excitat.

384. Ad confirmat. 2.^m, *D.* Ast diversa ratione, *C.* eadem ratione, *N.* *Esse* pertinet ad personam tamquam terminum individuantem naturam; *operari* vero pertinet ad personam ut conditionem sine qua natura sicut neque existere, sic nec operari potest; posita semel personalitate, natura exerit vires et operationes suas.

385. Ad confirmat. 3.^m, *D.* Si tribuantur naturae in se spectatae, *C.* si tribuantur naturae subsistenti sua personalitate, *N.* Iam vero cum Verbum assumpserit naturam humanam, prout est persona realiter a reliquis distincta, seu cum sua personali nota et characteristica, eadem ratione prout est cum humanitate coniuncta, vult, agit et operatur, nempe ut persona distincta.

386. Ad confirmat. 4.^m, *D.* Adhibet naturam humanam ut instrumentum vivum et activum, *C.* iners et passivum, *N.* Persona Verbi non aliud tribuit humanae naturae quam subsistentiam: iam vero natura humana perfecta vivens ac activa est, etsi in Verbo subsistat, adeoque motu suo volebat, patiebatur, etc.

387. Ad confirmat. 5.^m, *D.* Unam asseruit Honorius in Christo voluntatem *humanam* ad excludendam pugnam carnis et spiritus, *C.* ad ex-

cludendam voluntatem divinam, *N.* Etenim, praeter apertum testimonium de sincera Honorii mente Ioannis IV eius successoris, s. Maximi martyris, Ioannis abbatis qui fuit Honorio a secretis, id aperte patet ex eiusdem Honorii verbis, quae in *Epist.* I *ad Sergium* ita se habent: *Unde et unam voluntatem fatemur* D. N. I. C., *quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa; illa profecto quae ante peccatum creata est, non quae post praevaricationem vexata... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit, vel contraria Salvatori, quia supra legem natus est humanae conditionis.* Sic porro dilucide Honorius in altera *Epist.* data ad eumdem Sergium, catholicum dogma de duplici voluntate profitetur: *Utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes atque operatrices confiteri debemus, et divinam quidem, quae Dei sunt operantem, et humanam, quae carnis sunt exsequentem, non divise, neque confuse aut convertibiliter..... sed naturarum differentias integras confitentes.*

388. Quod si Honorius probavit Sergii consilium circa oeconomicum silentium, deceptus istius vaferrimi viri fraude, ita se gessit, sperans fore ut ecclesiae tranquillitati et paci post tot in oriente exortas dissensiones ac iurgia, hac ratione tandem consuleret. Sed de Honorio recolantur, quae scripsimus in tractatu *De locis theologicis*, ubi de infallibilitate rom. pontificis.

CAPUT IV.

DE COMMUNIONE IDIOMATUM ET ADORATIONE IESU CHRISTO DEBITA

389. Ex vindicata hactenus incarnationis dominicae doctrina corollaria consectemur oportet, quae ex ea proveniunt. Duo vero praecipua haec sunt, nempe idiomatum seu proprietatum communio seu communicatio, et adoratio Iesu Christo debita. Id autem prosequemur distinctis articulis, ne simul proposita confusionem ingerant.

ARTICULUS I.

De idiomatum communione.

390. *Communio idiomatum* a graecis ἀντίδοσις seu *mutua communicatio* aut *permutatio* nuncupata, id dicitur quo utraque natura et utriusque naturae proprietates sic enunciantur de Christo, ut quae conveniunt homini, tribuantur Deo, et quae conveniunt Deo, de homine praedicentur. Huius enunciationis fundamentum est hypostatica duarum naturarum unio.

391. Plures solent a patribus ac theologis regulae tradi ad rectum huius idiomatum communionis usum, ne quis, his neglectis, in nestorianorum aut eutychianorum errores incurrat. Princeps ac fundamentalis regula, ad quam caeterae facile revocantur, haec est, ut quaecumque de naturis mutuo praedicantur, aut de Christo contraria enunciantur, ea ad suppositum seu personam referantur, non autem ad naturas seorsum sumptas; seu quod idem est, enuncientur in *concreto*, non vero in *abstracto*. Nestorius priorem huius regulae partem impugnavit, Eutyches posteriorem. Nos utriusque veritatem adstruere aggredimur.

PROPOSITIO I. *Admittenda est in Christo idiomatum communicatio in concreto.*

392. Ad fidem propositio haec pertinet, quam semper professa ecclesia est. Fundatur autem in scripturis, quae de uno eodemque Christo disserentes, modo eum Deum ac filium Dei vocant, modo hominem et filium hominis, modo eumdem ex-

hibent ab aeterno genitum, existentem ante omnia saecula, modo vero in tempore natum ac novissimis diebus hominem, aliaque eiusmodi enunciant, quae contraria invicem sunt. Innititur praeterea symbolis fidei nostrae, quae de uno eodemque Christo dicunt eum Deum de Deo esse, et simul natum ex Maria virgine, passum, mortuum ac sepultum.

393. Patres non solum uno animo hanc communionem idiomatum in concreto probant, verum etiam exinde argumenta promunt ad refellendum Nestorium abhorrentem a voce *Deiparae*, quae huic regulae innititur. S. Gregorius nyssenus adhuc ante Nestorium sic Apollinarem perstringebat: *Propter exactam assumptae carnis assumentisque divinitatis unitatem, mutuo nomina permutantur, ut quod humanum est divino, quod divinum est humano nuncupetur* (1).

394. Ratio vero theologica est personae unitas, quae ambas naturas in se complectitur et proprias habet; hinc quemadmodum de homine, spiritu et corpore constante, dicimus eum esse immortalem, rationalem, etc. et corruptibilem, corporeum, etc. sic de Christo iuxta diversas has naturas Deus dicitur et homo, passibilis et impassibilis, aliaque eiusmodi de ipso enunciantur, quae ad idem referuntur suppositum.

DIFFICULTATES

395. Obi. 1. Licet omnes homines eadem fruantur natura, nemo tamen de uno enunciat, quod proprium est alterius hominis; multo igitur minus potest in Christo enunciari, quod proprium est unius naturae de altera. 2. Multo magis inter se conveniunt divinae personae, quam duae naturae in Christo; attamen nonnisi absurde quispiam diceret Patrem esse Filium et vicissim, neque idcirco quod spectat ad unam Christi naturam praedicari de altera potest. 3. Sic neque de homine dici debet *corpus* esse *animam* aut e contrario, etsi idem homo utrumque possideat. 4. Accedit, quod quae enunciantur de Deo, *absolute* toti Trinitati conveniant; si proinde aliquid de Deo in incarnatione praedicetur, praedicatur de tota Trinitate; adeoque haec propositio: *Homo est Deus*, huic equivalens esset: *Homo est Deus; sed Deus est Pater, Filius et Spiritus sanctus; ergo homo est Pater, Filius et Spiritus sanctus;* prout ratiocinabatur Scotus. Ergo.

(1) *Adv. Apoll.* Opp. tom. II.

396. Resp. Ad 1. *Nego* paritatem; siquidem homines in eadem personalitate non subsistunt, uti duae naturae in Christo.

397. Ad 2. *D.* In ratione naturae, *C.* personae, *N.* Tres enim in Deo personae realiter inter se distinguuntur, eadem porro est persona, quae ambas in Christo regit naturas.

398. Ad 3. *D.* In abstracto, *C.* in concreto, *N.* sed dici debet: homo constat anima et corpore.

399. Ad 4. *D.* Si *Dei* nomen pro *natura* assumatur, *C.* si pro *persona*, *N.* Et haec de his subtilitatibus scholasticis satis sint.

PROPOSITIO II. *Admitti nequit communicatio idiomatum in abstracto, nec tribui proinde possunt Christi humanitati omnipotentia, ubiquitas seu omnipraesentia.*

400. Et haec propositio ad fidem spectat, quam constanter ecclesia catholica professa est. Lutherani ad adstruendam realem Christi praesentiam adversus sacramentarios excogitarunt divinas proprietates per incarnationem communicatas esse humanae naturae, adeoque *ubiquitatem*, seu, ut ipsi loqui adamant,

omnipraesentiam, sicque in eutychianismum lapsi sunt.

401. Eiusmodi lutheranum dogmatismum evertunt I sacrae litterae, quae Christum exhibent in loco, ita ut non sit in alio, ambulantem de loco in locum; sic Ioann. XI, 15, Christus loquens de Lazaro ait: *Gaudeo propter vos, ut credatis, quia non eram ibi, sed eamus ad eum.* Marc. XVI, 6, angelus ad mulieres, quae parentandi causa venerant ad Christi sepulcrum, dixit: *Surrexit, non est hic: ecce locus ubi posuerunt eum.* Rursum Petrus de Christo ait (1): *Quem oportet quidem coelum suscipere usque in tempora restitutionis omnium;* atqui haec aliaque eiusmodi pene innumera falsa essent in adversariorum hypothesi. Ergo.

402. Evertunt II fidei symbola, quae unigenitum Dei filium perhibent in virginis utero conceptum, indeque in lucem editum, descendisse ad inferos, in sepulcrum illatum, ac indidem resurgentem in coelum conscendisse, illinc venturum ad iudicium; quae pariter ostendunt Christum ut hominem definito in loco consistere et aliquo spatio comprehensum.

403. Evertunt III oecumenica concilia chalcedonense, constantinopolitan. II et III, quae constituunt duas in Christo convenisse naturas inconfusas, impermixtas, cum perfectione et differentia uniuscuiusque propria; item conc. generale VII seu nicaenum II, quod damnavit iconoclastas asserentes Christum in humana natura *incircumscriptum*. His consonant omnes ecclesiae patres, qui adversus apollinaristas et eutychianos distinctionem naturarum post unitionem in Christo propugnavere.

404. Evertit denique IV lutheranorum commentum ipsa theologica ratio, iuxta quam divinae proprietates seu attributa unum *formaliter* sunt, ita ut nequeat una sine alia communicari, adeoque non potuit ubiquitas aut omnipraesentia sine aeternitate, infinitate, immo sine ipsa divinitate, cum qua identificantur, humanae Christi naturae tribui, seu sine huius absorptione et destructione, quod et absurdum et contra fidem omnino esset.

DIFFICULTATES

405. I. Obi. Scripturae tum indirecte tum directe Christo competere ubiquitatem adstruunt; indirecte quidem 1. iis omnibus in locis, in quibus omnia a Patre Filio communicata asserunt, e. gr. Luc. X, 22, ubi Christus de se ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, seu clarius adhuc, Ioann. XVI, 15: *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt;* quibus significatur divinas proprietates humanae naturae communicatas esse, prout colligitur ex apostolo, qui scribit (2), in Christo *omnem plenitudinem divinitatis corporaliter inhabitare;* 2. iis omnibus in locis, in quibus peculiaria attributa omniscientiae et omnipotentiae Christo competere testantur, e. gr. Coloss. II, 3: *In quo* (Christo) *sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.* Ioann. II, 25 scribit evangelista de Christo: *Opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine;* et Apoc. V, 12 de Christo dicitur: *Dignus est accipere virtutem, et divinitatem, sapientiam, et fortitudinem, et gloriam, et benedictionem*, seu omnia divina attributa. 3. Directe vero patefacit scriptura omnipraesentiam Christo homini competere, dicente ipso Christo, Matth. XVIII, 20: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum;* et ibid. XXVIII, 20: *Ecce ego vo-*

(1) Act. II, 21. (2) Coloss. II, 9.

biscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Paulus vero (1): *Qui descendit,* scribit, *ipse est et qui ascendit super omnes coelos, ut impleret omnia.* Sane Christus sedet ad dexteram Dei, porro Dei dextera est ubique; ergo et Christus.

406. Resp. *N. A.* Ad 1 et 2 prob. *D.* Et haec omnia dicuntur de Christo seu de toto supposito, *C.* de humanitate eius formaliter sumpta, *N.* Sicque omnia concidunt, quae magno molimine adversarii congesserunt ad suum absurdum commentum persuadendum ex scripturis privato sensu intellectis.

407. Ad 3. *D.* Protectione et assistentia sua, *C.* praesentia corporali, *N.* ut duo priores loci. Vel de potentia dominationis suae, ut Ephes. IV, 10, *C.* de omnipraesentia humanitatis, *N.*

408. Ad confirm. deductam ex sessione ad dexteram Dei, *D.* Ratione suppositi, *C.* ratione humanitatis, *N.* Alioquin etiam animae iustorum, quae in manu Dei esse dicuntur, ubique pariter essent.

409. II. Obi. 1. S. Cyrillus alex. docet (2), *Christum ubique esse.* 2. Sane Christus est Verbum divinum, sed Verbum divinum ubique est; ergo et Christus. 3. Deus est ubique praesens, sed homo in Christo factus est Deus; ergo homo in Christo ubique praesens est. 4. Christi humanitas est hypostatice unita naturae divinae; ergo ubicumque est natura divina debet esse natura humana; alioquin dici non posset unita toti naturae divinae, sed alicui eius parti; vel saltem alicubi esset divinitas quae coniuncta non esset cum humana natura, quod dicere nefas est. Ergo.

410. Resp. Ad 1. *D.* Quoad totum suppositum, aut ratione assistentiae et dominationis, uti diximus, *C.* ratione formalis ubiquitatis respectu humanitatis, *N.* Cum s. Cyrillus prae caeteris hypostaticam humanae naturae cum Verbo divino unionem propugnaverit adversus Nestorium, de toto supposito, quod est Christus, affirmavit *ubique esse*, non autem ratione formalis humanitatis. Accedit quod ex patrum sententia possit Christi humanitas reduplicari, atque hoc sensu quamdam communicatam habere ubiquitatem, quae permisceri non debet cum immensitate, quae est attributum divinitatis incommunicabile.

411. Ad 2. *D. mai.* Quatenus est persona seu suppositum, *C.* quatenus est humana natura, ut ab adversariis sumitur, *N.*

412. Ad 3. *D. min.* Homo in Christo factus est Deus denominative ratione hypostaticae unionis, *C.* formaliter, *N.*

413. Ad 4. *D. mai.* Inadaequate, *C.* adaequate, *N.* Hypostatica unio efficit ut humanitas subsistat in persona Verbi, ab eaque regatur, non autem ut immutetur vel acquirat proprietates divinae naturae, quarum incapax est. Exinde fit, ut ubicumque est humanitas Christi, ibi sit divinitas, at non e converso, ut patet ex sole invadente crystallum, ex vento appensum urgente velum, aliisque eiusmodi exemplis. Error adversariorum ex eo provenit, quod apprehendant hanc unionem per modum cuiusdam coëxistentiae et adaequationis, quod omnino absonum est.

ARTICULUS II. *De Christi adoratione.*

414. Circa Christi adorationem errarunt ex antiquioribus haereticis apollinaristae, eutychiani ac nestoriani; ex recentioribus wicleffitae et sociniani plerique. Apollinaristae et eutychiani unam latriae adora-

(1) Eph. IV, 10. (2) *In Ioann.* l. XII, c. 32.

tionem Christo tribuendam censuerunt ex haeretico illorum principio de naturarum confusione et permixtione. Nestoriani rati sunt Christo ut homini etiam debitam esse latreuticam adorationem; attamen duplicem distinctam adorationem introduxerunt, alteram Deo, alteram homini, idque ex errore de duplici in Christo persona. Sic etiam Wicleffus contendit Christo homini, prout seorsum spectatur a divinitate distinctus, cultum divinum deberi, non secus ac ipsi Verbo divino. Sociniani, qui Christi negant divinitatem, divisi sunt in *adorantes* et in *non adorantes;* adorantes contenderunt Christo deberi cultum latriae ut Dei legato seu referenti personam Dei, quod non adorantes negant.

415. Synodus pistoriensis ut sibi viam sterneret ad impugnandum cultum sanctissimi cordis Iesu, Prop. LXI, asserit: *Adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam eius partem, fore semper honorem divinum datum creaturae.*

416. Ad tuendam germanam ecclesiae doctrinam duo a nobis praestanda sunt: 1° adversus antiquos haereticos ostendendum uno eodemque latriae cultu adorandam esse humanitatem Christi cum Verbo in quo subsistit; 2° adversus synodum pistoriensem ac iansenistas reliquos vindiciae sumendae sunt cultus, quem s. sedes probavit erga ss. cor Iesu.

PROPOSITIO I. *Uno eodemque supremo latriae cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino, cum quo est hypostatice coniuncta.*

417. De fide est propositio, cuius contradictoria proscripta est in concilio generali V, can. IV: *Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo duas adorationes introducunt, semotim Deo Verbo et semotim homini; aut si quis ad peremptionem carnis, aut ad confusionem deitatis et humanitatis, unam naturam sive essentiam convenientium portentose dicens, sic adorat Christum, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum eius carne adorat, iuxta quod sanctae Dei ecclesiae ab initio traditum est; talis anathema sit.*

418. Ad maiorem dicendorum perspicuitatem animadvertendum est I aliud esse *obiectum* cultus nostri, in re de qua agimus, aliud *motivum*. Obiectum est ipsa caro seu verius humanitas Christi prout subsistit in Verbo, seu *in concreto*, quae adoratur directe et in se; motivum est unio hypostatica, qua caro illa facta est *propria Verbi*, seu *caro Dei*, ut patres loquuntur. Quamvis haec caro adoretur *in se*, non adoratur tamen *propter se*, quod est proprium solius Dei, qui est simul et obiectum et motivum cultus latreutici, adeoque adoratur *in se*, et *propter se*. Cum igitur motivum adorationis supremae, quae Christi humanitati tribuitur, sit unio hypostatica, sequitur eiusmodi adorationem non terminari seu sistere in ipsa Christi humanitate, sed in Verbo, quod ei factum est subsistentia, ut loquitur s. Io. damascenus (1).

419. Animadvertendum II est unum idemque esse adorare Christi humanitatem seu carnem, ac Christum, qui Deus-homo est. Non igitur adorari potest Christi humanitas in abstracto, sed in concreto, prout nempe in Verbo subsistit, adeoque totus adoratur et integer Christus, qui profecto in partes discerpi nequit.

420. His praemissis, propositionis enunciatae veritatem adstruimus tum ex sacris litteris, tum ex perpetua et constanti traditione, tum denique ex ratione theologica.

(1) *De fide*, lib. III, c. 8.

421. Ac primo sacrae litterae Christo deferendum atque delatum esse supremum hunc cultum aperte docent. Apostolus scribit (1): *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei.* Sane caecus natus sciscitanti Christo: *Tu credis in Filium Dei?* respondit (2): *Credo, Domine, et procidens adoravit eum;* quem etiam apostoli *videntes adoraverunt* (3). Agi porro in his de adoratione latriae exhibenda aut exhibita Christo homini Deo tum ex contextu, tum ex universae ecclesiae sensu traditionali constat.

422. Patres proinde eos, qui Christo latriae cultum negabant, ut ariani plerique, aut qui Christo homini deferre eum recusabant, ut apollinaristae, qui propterea catholicos ἀνθρωπολάτρας vocabant seu *hominicolas*, insectati sunt. Unanimi praeterea consensione Verbo incarnato latriae cultum asseruerunt. Sic inter caeteros scribit s. Augustinus enarrans verba Ps. XCVIII: *Adorate scabellum pedum eius: fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quaero hic; et invenio quomodo sine impietate adoretur terra... Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est; et de carne Mariae carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.* Quibus in verbis pene exscripsit s. Ambrosium, et patefecit praxim universae ecclesiae in latriae cultu Christi carni deferendo. Huic adiicimus s. Io. damascenum, qui rationem etiam theologicam affert scribens (4): *Neque enim adorandam esse carnem eius negamus, quippe quae adoratur in una Verbi persona, quae quidem ipsi persona et hypostasis facta est. Qua in re non creaturae servimus: non enim illam ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam, et quia duae ipsius naturae ad unam Dei Verbi personam reducuntur unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob ignem cum ligno coniunctum vereor. Ambas Christi naturas ob unitam carni divinitatem adoro.*

1) Hebr. I, 6. (2) Ioann. IX, 8.
3) Matth. XXVIII. (4) *De fide*, l. III, c. 8.

423. Ex quibus Damasceni verbis patet rationem theologicam huius adorationis peti ex hypostatica unione, qua fit ut una ambarum naturarum persona sit; cumque terminus adorationis sit persona, exinde fit ut nos adoremus Verbum cum carne sua.

424. Quo dogmate constituto, inquiri a scholasticis solet utrum praeter latriae cultum, qui Christi humanitati tribuitur ut in Verbo subsistenti, tribui eidem possit cultus *hyperduliae* prout mentis praecisione ea humanitas apprehenditur a Verbo distincta. Nobis videtur eiusmodi quaestionem otiosam esse nec ullum habere sensum; siquidem Christi humanitas sic apprehensa non est amplius humanitas Verbi. Deinde nulla est ratio cur excogitetur diversa eiusmodi adoratio, quasi nempe carni Christi non sufficeret cultus ipse latriae.

DIFFICULTATES

425. Obi. 1. Latriae cultus deferri nequit creaturae, cuiusmodi humanitas Christi est. 2. Hinc s. Augustinus: *Honoratur*, inquit (5), *homo Christus, sed non sicut Pater Deus. Quare? Quia secundum hoc dixit: Pater maior me est.* 3. Et s. Cyrillus Alex. *Anathematismo* XII

(5) *Tract.* XXII, *in Ioann.* n. 15.

contra Nestorium, affirmat *nefas esse hominem assumptum cum Deo Verbo adorare*. 4. Unio hypostatica efficit humanitatem colendam esse cultu relativo, iam vero cultus latriae semper absolutus est. 5. Durandus censuit Christi humanitatem adorandam esse *per accidens*. Ergo.

426. Resp. Ad 1. *D.* Per se ac ratione sui, *C.* ratione Verbi divini, in qua humana Christi natura subsistit, *N.* Adoratur enim Verbum in carne sua cultu latriae.

427. Ad 2. *D.* Spectata humanitate in se ipsa, *C.* subsistente in Verbo, *N.* In concreto enim s. doctor constanter divinos honores Christi humanitati vindicat, ut patet ex allegatis eius verbis.

428. Ad 3. *D.* In sensu Nestorii dividentis personas, *C.* in sensu catholico, *N.* Semel enim seiuncta a persona divina humanitate Christi, nonnisi impie huic tribueretur latriae cultus. Iure igitur merito arguitur Nestorius a Cyrillo quod duplicem cultum vellet latreuticum invehere, alterum Verbo, alterum homini deferendum iuxta illud eiusdem Nestorii effatum: *Propter gestantem gestatum veneror; propter latentem adoro spectabilem.* Cui anathematismum VIII opposuit: *Si quis audet dicere assumptum hominem coadorari cum Deo Verbo oportere, et connuncupari Deum, tamquam alterum cum altero... et non magis una reverentia veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem impendit, iuxta quod Verbum caro factum est; anathema sit.*

429. Ad 4. *Neg.* Cum enim per unionem hypostaticam facta sit caro illa caro Dei, Deum cum carne sua adoramus.

430. Ad 5. *D.* Id est, docuit Durandus Christi humanitatem non esse adorandam propter se sed propter Verbum, *C.* alio sensu, *N.* Voluit enim significare Verbum, cui hypostatico nexu coniuncta est humanitas, esse motivum huius adorationis supremae, quam eidem impendimus.

Propositio II. *Cultus sacratissimi cordis Iesu, prout ab apostolica sede probatus est, atque in ecclesia catholica frequentari consuevit, pius est, et ab omni superstitionis labe immunis.*

431. Propositio est *certa*, ut patet ex censura lata a Pio VI in dogmatica constit. *Auctorem fidei*, in propos. LXII synodi pistoriensis: *Doctrina, quae devotionem erga sacratissimum cor Iesu reiicit inter devotiones, quas notat* (synodus) *velut novas, erroneas, aut saltem periculosas, intellecta de hac devotione, qualis est ab apostolica sede probata; falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in apostolicam sedem iniuriosa;* nec non propos. LXIII: *Item in eo quod cultores cordis Iesu hoc etiam nomine arguit* (synodus), *quod non advertant, sanctissimam carnem Christi, aut eius partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione aut praecisione a divinitate adorari non posse cultu latriae. Quasi fideles cor Iesu adorarent cum separatione vel praecisione a divinitate, dum illud adorant ut est cor Iesu, cor nempe personae Verbi, cui inseparabiliter unitum est ad eum modum, quo exsangue corpus Christi in triduo mortis sine separatione aut praecisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro; captiosa, in fideles cordis Christi cultores iniuriosa.*

432. Ex his porro liquet 1° obiectum cultus, de quo agimus, esse cor carneum seu physicum Christi Iesu seu personae Verbi incarnati; 2° cultum hunc esse latriae; 3° cultum istum, prout ab apostolica sede probatus est, ab omni prorsus superstitionis labe immunem esse.

433. Verum cum *obiecto* nequit eiusdem cultus *motivum* confundi. Hoc vero multiplex est. 1° Ipse Christus cor suum sacratissimum nobis exhibuit, veluti sedem omnium piarum suarum affectionum, ad quas pro virili imitandas nos agit dulcissimis his verbis (1): *Discite a me quia mitis sum et humilis corde;* 2° quia cor ex communi hominum sensu ac recepto loquendi usu, a scriptura ipsa consecrato, symbolum amoris est, ac proinde cor Iesu symbolum est immensae illius caritatis et amoris, quo tot tantaque pro nobis passus Christus est ad nos redimendos, ac pro nobis eucharistiae sacramentum instituit corporis ac sanguinis sui; 3° quia per hoc sanctissimi cordis symbolum vehementer fideles incalescunt ad rependendum eidem Christo amorem et grati animi sensum pro tot beneficiis, quibus ab eo cumulati sunt. Et haec sunt quae substantiam, ut ita dicam, et spiritum constituunt eiusmodi devotionis et cultus, prout non semel rom. pontifices declararunt.

434. Ex obiecti et motivi collectione seu unione exsurgit *materiale* et *formale* istius cultus; materiale enim est ipsum cor Iesu, quod latriae cultu adoratur: formale est ratio ob quam speciali ratione prae reliquis corporis Christi partibus directe adoratur, prout in se spectatur, praecisione facta a reliquo corpore, non autem diviso aut avulso, ut huius cultus adversarii calumniantur. Simul duo haec comprehenduntur in corde, quod est cultus obiectum et symbolum amoris.

435. Cor itaque reale ac physicum Christi Iesu, quod obiectum huius devotionis et cultus est, iuxta censuram proposit. pistoriensium, supremo latriae cultu esse adorandum in se; motivum vero eiusdem cultus certum suppeditare fundamentum, quo speciali ratione dirigatur adoratio ad cor Iesu prout symbolum amoris Christi est; specialem demum hunc cultum, qui cordi Iesu defertur, tum ratione sui, tum ratione symboli pium ac immunem esse ab omni superstitionis labe, sic per partes ostendimus.

436. De fide est, ut ex demonstratis constat, integram humanitatem cum singulis partibus suis immediate cum persona Verbi unione hypostatica coniunctam esse, immo vi istius unionis subsistere, quae etiam ratio formalis est latriae cultus, qui eidem humanitati impendi debet. Igitur uti integra humanitas, sic cor Iesu cultu latriae debet adorari. Sane pars istius humanitatis, scilicet corpus, quod exsangue in triduo mortis Christi, et sanguis etiam a corpore separatus, erant obiectum adorationis ob eorum subsistentiam in persona Verbi; quidni igitur cor Iesu in se spectatum, prout est cor personae divinae adorandum non erit latriae cultu? Hoc adeo apertum est, ut neque ipsi adversarii impugnare potuerint. Ergo.

437. Motivum porro fundamentum praebere speciali cultui, qui dirigitur in cor Iesu, non minus facile evincitur; etenim eiusmodi fundamentum suppeditat motivum, de quo loquimur, si proprium sit istius partis, ita ut eam a caeteris distinguat et illis commune non sit; hac enim de causa ecclesia iamdiu probaverat officium et missam *quinque plagarum;* siquidem in oratione quae dicitur *Postcommunio*, sacerdos dicit: *Ut qui vulnera D. N. I. C. hodie devote colimus.* Ast quare specialis cultus erga vulnera Christi probatus est, nisi quia specialia motiva militant pro vulneribus, quae propria horum sunt nec caeteris corporis Christi partibus sunt commu-

(1) Matth. XI, 29.

nia? Atqui, uti vidimus, tria specialia motiva pariter peculiaria militant pro ss. corde Iesu; ergo quemadmodum speciale festum et specialis cultus decretus est pro vulneribus Christi, ita speciale festum et specialis cultus decerni potuit erga sanctissimum cor Iesu.

438. Demum specialem hunc cultum pium esse, ac ab omni superstitionis labe immunem, non est nisi dictorum consectarium. Si enim cor Iesu per se adorabile est latriae cultu, si peculiaria motiva aperte ostendunt cor istud prae caeteris corporis illius sanctissimi Christi Iesu esse colendum, utpote illis non communia, plane consequitur specialem hunc cultum cordis Iesu et pium esse et ab omni superstitionis labe immunem, prout, adversariis fatentibus, et pius et immunis a superstitione omni est specialis cultus qui defertur *quinque vulneribus* Christi.

439. Cum vero ex dictis ratio formalis adorationis Christi humanitatis aut alicuius eius partis sit unio hypostatica, sequitur ipsam personam Verbi seu totum Christum adorari, dum aut humanitas ipsa aut peculiaris eius pars adoratur, licet adoratio dirigatur specialius ad aliquam partem ob specialia motiva, adeoque dum adoratur cor Iesu, adoratur Verbum in corde suo. Et sic tollitur omnis suspicio divisionis.

440. Huc demum accedit ad dictorum confirmationem huius cultus usus frequentissimus in universa ecclesia, ac plurium indulgentiarum largitio facta a rom. pontificibus huius devotionis cultoribus; nam non sine insigni temeritatis nota ecclesiam universam et summos eius pontifices quispiam accusabit, quod foverint cultum superstitiosum et Deo indignum.

DIFFICULTATES

441. I. Obi. 1. Contra sedis apostolicae mentem est cultus realis ac physici cordis Iesu, quae non probavit nisi cultum cordis symbolici. 2. Id non semel ipsa declaravit, tum nempe in decreto, quod pro hoc cultu dedit sacra rituum congregatio, die 6 febr. 1765, quo edixit per eiusmodi cultum *symbolice renovari memoriam illius divini amoris, quo unigenitus Dei filius humanam suscepit naturam*, tum in Lect. III sec. Nocturni huius festi illis verbis: *Quam caritatem... ut fideles sub sanctissimi cordis symbolo devotius ac ferventius recolant, eiusdemque fructus uberius percipiant, Clemens XIII, eiusdem ss. cordis festum, quibusdam petentibus ecclesiis, celebrare permisit.* 3. Nec ab his dissentit card. Gerdilius. Ergo.

442. Resp. Ad 1. *Neg.* Etenim s. sedes probavit cultum ab episcopis Poloniae et ab archiconfraternitate in urbe sub titulo cordis Iesu erecta petitum; probavit cultum, quem antea probare recusaverat; probavit cultum, iam longe lateque in ecclesia receptum; atqui, ipsis adversariis fatentibus, hic cultus est cordis veri et realis Christi Domini. Sane nisi ita esset, eum minime impugnassent anticardiani. Demum omne dubium circa verum huius cultus obiectum sustulit Pius VI in allata censura prop. LXIII synodi pistoriensis.

443. Ad 2. *D. Symbolice*, per ipsum cor quod simul symbolum est amoris, *C.* ad cordis realis exclusionem, *N.* Scilicet sacra rituum congregatio complexa est obiectum materiale et formale huius cultus, quod simul habetur, iuxta dicta, in corde Iesu; ideo enim colitur specialim cor Iesu, quia symbolum caritatis est. Idem dic de lectione obiecta, quae habetur in officio huius festi; siquidem in ea dicitur concedi festum cordis Iesu, quod sym-

bolum est caritatis, iam vero symbolum distinguitur a re significata, cum nihil sit symbolum sui ipsius; praesertim cum ibid. dicatur concedi festum *quibusdam petentibus ecclesiis;* ecclesiae porro non petierunt cultum mere symbolicum, ut fatetur ipse Blasius adversarius noster et Grégoire episcopus ianseniaaus. Demum hic sensus patefit tum ex lectione s. Bernardi, in qua est sermo de *corde* Iesu *vulnerato*, et ex hymnis eiusdem officii, in quibus exhibetur ut obiectum cultus cor *vulneratum, percussum lancea et ex quo aqua manavit et sanguis;* nescio porro utrum ex symbolo ideali scaturire umquam possint sanguis et aqua, illudque percuti lancea, etc.

444. Ad 3. *Neg.* Hoc est apertum mendacium; cl. Gerdilius immo impugnavit notas, quas Feller opposuit censurae Pii VI, in quibus verum huius cultus obiectum impetitur.

445. II. Obi. Semel admisso cultu realis cordis Iesu, sequeretur 1. exhiberi cultum materialem directum ad determinatam partem corporis Christi; 2. introduci nestorianismum per uniuscuiusque naturae divisionem tribuendo alteram adorationem Deo, alteram homini contra ecclesiae doctrinam; 3. Dei cultum fore secundarium et concomitantem cultum novae huius devotionis. Ergo.

446. Resp. Ad 1. Vel *Neg.* vel *D.* Si cultus, qui tribuitur sanctissimae Christi humanitati aut eius parti, materialis dici posset, *C.* si sine impietate id dici nequeat, *N.* Eadem porro ratio formalis cultus, qui tribuitur cordi Christi, militat pro singulis eius partibus scilicet unio hypostatica. Dum colitur cor Iesu, colitur cor Verbi seu personae divinae, uti diximus. Adeoque merito haec propositio censura notata est a Pio VI in allegata constitutione.

447. Ad 2. *Neg.* Haec enim mera calumnia est. A cordis Christi cultoribus una eademque adoratione colitur cor divini Verbi, seu potius persona Christi in corde suo.

448. Ad 3. *Neg.* Si enim ex dictis colitur persona Verbi in corde suo, iam patet non tribui cultum secundarium Deo; sed potius propter Deum, seu propter unionem hypostaticam adoratur cor Iesu *in se* quidem, sed *non propter se.*

449. III. Obi. 1. Nulla est ratio adorandi partem, quae iam adoratur in toto, seu in Christi corpore; 2. nec apparet quomodo dirigi possit cultus ad cor, quin laniatio ac discerptio quaedam introducatur in eiusdem Christi corpus; 3. et quare cor potius quam oculi, pedes, aut manus colatur, ut arguebat Benedictus XIV. 4. Accedit falsum esse ex physiologia cor esse humanarum affectionum sedem, cum cor sit musculus sine nervis et centrum systematis vascularis seu sanguinei, systema vero nerveum sit sensationum ac proinde affectionum principium et organum, quo anima utitur; porro nervei systematis centrum cerebrum est, aut spina dorsalis aut diaphragma; melius proinde institueretur festum sacri cerebri, spinae dorsalis, diaphragmatis, unde istorum cultores dicerentur *cerebellistae, pinealistae*, etc. 5. Quare hic cultus incognitus fuit toti antiquitati; 6. nova eius introductio ubique turbas excitavit; 7. ter a sacra congregatione reiectus, donec factiosorum machinationibus extorta approbatio est. 8. Iure proinde hi superstitiosi cultores dicti sunt *cordicolae, cardialatrae, sectarii.*

450. Resp. Ad 1. *D.* Si specialia motiva non haberentur, quare haec peculiaris pars colatur, *C.* si haec

adsint, *N.* Haec motiva recensuimus; hinc eadem ratione, qua ob specialia motiva coluntur quinque vulnera, colitur etiam cor Iesu.

451. Ad 2. *D.* Si excluderentur ab adoratione reliquae corporis partes, *Tr.* vel *C.* si sola mentis praecisione fertur adoratio in cor personae Christi, *N.* Porro adoratur totus Christus in corde suo.

452. Ad 3. Resp. Ideo prae oculis, pedibus, etc. colitur cor, quia mysticam habet significationem; quia est amoris symbolum; quia a Christo ipso exhibetur tamquam sedes piarum suarum affectionum. Haec porro non habentur in oculis, pedibus, etc. Benedictus XIV, seu potius Prosper Lambertini, pro munere suo promotoris fidei haec obiiciebat, ad pontificatum evectus hunc cultum indulgentiis ditavit.

453. Ad 4. *D.* Et ratio, quae a nobis affertur, innititur principio physiologico, *N.* rationibus quas recensuimus, *C.* Numquam a sacra congregatione vel ab aliis dictum est ideo peculiari cultu adorari cor Iesu, quod sit sedes affectionum; sed ideo quia Christus exhibuit *tamquam* piarum affectionum sedem, quae longe diversa inter se sunt. Caeterum vere adversarii supinam patefaciunt ignorantiam physiologiae, dum haec obtrudunt. Etenim nunc exploratum est nervos neque a solo cerebro exclusive, nec a sola spina dorsali, neque a solo diaphragmate originem trahere, sed etiam a gangliis et plexibus peculiaribus veluti totidem centris; exploratum est cor innumeris prope nervis praeditum esse adeoque sensibilitate summa donari; quae cum ita sint, patet quo in sensu haberi debeant scurrilitates adversariorum huius cultus ab ecclesia probati.

454. Ad 5. *D.* Quoad festi celebrationem, *C.* quoad rem ipsam, *N.* Nam plures sancti iamdiu specialem affectum erga cor Iesu patefecerunt, ut ex vita s. Gertrudis, ex scriptis s. Bernardi, s. Francisci Salesii aliorumque notum est. Alioquin sub hoc praetextu plura alia festa deberent aboleri, quae cum primum instituta sunt, nova fuere.

455. Ad 6. *D.* Turbas excitavit apud iansenianos, *C.* apud sinceros catholicos, postquam praesertim hic cultus ab apostolica sede probatus est, *N.* Multo plures excitarunt difficultates in festum immaculatae b. V. conceptionis, et ss. corporis Christi, quae tamen evanuerunt.

456. Ad 7. *D.* Quae proinde agendi ratio prudentiam summam ac maturitatem s. congregationis commendat, *C.* causae huic nocet, *N.* Sacra siquidem congregatio ideo distulit probationem, quia nondum satis eliquatae erant difficultates, quae opponebantur; post maturum deinde examen hae dissipatae sunt, atque idcirco probavit, quod antea probare renuit. Nam quod adiicitur de machinationibus factiosorum, dimittimus adversariis s. sedis.

457. Ad 8. *D.* Ad eum modum, quo olim catholici ab apollinaristis vocati sunt *anthropolatrae* seu *hominicolae*, *C.* secus, *N.* Si ad impugnandum cultum ss. cordis Iesu placet adversariis causam communem agere cum perditissimis haereticis, ostendunt nihil ab ipsis habere catholicos piosque huius cordis cultores quod pertimescant, qui potius in instituto valide confirmantur.

CAPUT V.

DE CHRISTI TITULIS ATQUE MUNERIBUS

458. Tituli ac officia, quae ex scripturis Christo tribuuntur, profluunt ex hypostatica unione. Haec autem praecipua sunt capitis hominum et angelorum, prophetae, regis, iudicis, sacerdotis, Dei hominumque me-

diatoris. Quatuor priores titulos, cum in controversiam non veniant, explanasse contenti erimus. Posteriores reliquos duos appositis propositionibus adversus socinianos vindicabimus.

459. I. Igitur Christus caput hominum dicitur et angelorum. *Hominum* quidem ratione animarum, in quas influit per gratiam suam sive actualem sive sanctificantem; ratione corporum, quia ea aliquando Christus a mortuis excitabit; ratione finis seu beatitudinis, ad quam homines eius munere ordinati sunt. Qua ratione omnium omnino caput dicatur et sit sive in *potentia* sive in *actu*, sive pro *praesenti* vita, sive pro *futura*, exponit s. Thomas (1). *Angelorum* praeterea Christum caput esse declarat apostolus, scribens (2): *Qui est caput omnis principatus et potestatis;* et rursum Ephes. I, 18. Nam angelis et dignitate praestat et potestate, suntque praeterea angeli *administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis* (3). Quo fit, ut Christus ecclesiae caput sit, prout ea distinguitur in triplici suo statu militantis, purgantis et triumphantis.

460. II. Christum praeterea prophetam ac magistrum esse, qui homines coelestem plane doctrinam docuerit, omnia veteris ac novi testamenti eloquia testantur.

461. III. Eidem denique regiam competere dignitatem, angelus b. Virgini patefecit, dicens de Christo Deo-homine (4): *Regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis;* atque interrogatus Christus ipse a Pilato, num esset rex? respondit (5): *Tu dicis: quia rex sum ego.* Christi autem regnum in terris inchoatur et in coelis perficitur. Cum regia dignitate adnectitur iudiciaria potestas quam pariter Christus sibi vindicat, dum ait (6): *Pater . . . omne iudicium dedit Filio;* et Petrus (7): *Ipse est*, inquit, *constitutus a Deo iudex vivorum et mortuorum;* ut alia silentio praetermittam.

462. His igitur breviter delibatis, superest ut adversus socinianos catholicam tueamur doctrinam de Christi sacerdotio eiusque mediatione.

463. Circa sacerdotium sociniani contendunt Christum proprie in terris sacerdotem non fuisse, eiusque proinde mortem in cruce non fuisse sacrificium, sed praeparationem illius oblationis, quam Christus solum in coelis offerre coepit, ubi etiam quotidie interpellat pro nobis. Nam ex istorum theoria Christus post suam in coelum ascensionem vere sacerdos constitutus est, ibique solum munia obivit sacerdotalia, quae in sacrificii oblatione et intercessione consistunt.

464. Sic etiam contendunt Christum improprie mediatorem esse, quatenus ipse velut internuncius ac sequester inter Deum et homines eos sibi invicem conciliat, atque apud Deum ut intercessor et advocatus est. Hac ratione sibi viam sternunt ad satisfactionem ab ipso exhibitam pro peccatis nostris eliminandam. Exitialibus istis erroribus doctrinam catholicam opponimus insequentibus propositionibus.

Propositio I. *Christus verum ac proprie dictum habuit sacerdotium eiusque munia in mortali etiam vita complevit.*

465. Utraque propositionis pars ad fidem pertinet, doctrinamque continet catholicam, quam tridentinum asseruit, sess. XXII, can. I seqq.

466. Ac primo Christum vere et proprie ab ipso incarnationis instanti sacerdotem fuisse non quidem se-

(1) Part. III, q. 8, a. 3. (2) Coloss. I, 10. (3) Hebr. I, 14 (4) Luc. I, 33.

(5) Ioann. XVIII, 37. (6) Ibid. V, 22. (7) Act. X, 42.

cundum ordinem leviticum, sed secundum ordinem Melchisedech, aperte praenunciavit David illis verbis (1): *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, idque declaravit apostolus (2), qui ei non solum allegatum davidicum applicat oraculum, sed praeterea *primo* ostendit quibus potissimum rebus Melchisedech Christi sacerdotium adumbraverit, *nomine* scilicet, *persona* et *oblatione; secundo* praeeminentiam huiusce Christi sacerdotii super sacerdotium aaronicum fuse prosequitur.

467. His non contentus apostolus, postquam docuit duo praecipua sacerdotium munia complecti, sacrificii scilicet oblationem atque intercessionem, dicens: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*, pergit ostendere quomodo Christus utrumque munus in mortali vita sua obierit.

468. Nam de sacrificio, quod praecipuum est, haec habet in cit. epist. cap. IX, 11: *Christus assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum... Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta aeterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?* His verbis apostolus comparat pontificem veteris legis cum pontifice novae legis, Christo, ut quemadmodum ille per singulos annos, immolato sacrificio legali, ingrediebatur in sancta sanctorum ad offerendum effusum victimarum sanguinem, quas immolaverat; ita Christus, immolato vitae suae sacrificio in cruce, ingressus est coelum ad offerendum sanguinem in cruce effusum. Iam vero in illa victimarum immolatione sacerdos veteris legis verum offerebat sacrificium, seu praecipuum hoc sacerdotii munus obibat, sic ex apostolo Christus verum obtulit sacrificium in morte sua cruenta, adeoque munus praecipuum sacerdotii sui in mortali vita sua obivit; antequam scilicet ingrederetur ad sanguinem suum offerendum in coelum.

469. Prosequitur apostolus, ibid. v. 24: *Non enim in manufacta sancta Iesus introivit... sed in coelum ipsum... Neque ut saepe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno; alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi, nunc autem semel in consummatione saeculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium, sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Quatuor hic complexus est apostolus, quae necessario postulant Christum in mortali adhuc vita verum et proprie dictum sacrificium obtulisse in morte sua. Etenim 1° assumit apostolus Christum nonnisi semel obtulisse semetipsum, adeoque loquitur de oblatione seu sacrificio in cruce peracto, non autem in coelo ubi iugiter se ipsum offert; 2° assumit ideo Christum semel obtulisse seipsum, quia alioquin oportuisset eum frequenter pati, pro certo igitur habuit Christum in oblatione sua passum esse; porro passus Christus est in terris, non autem in coelo; 3° assumit Christum per *ho-*

(1) Psalm. CIX, 4. (2) Hebr. V, et seqq.

stiam suam apparuisse, iam vero dum in coelum receptus est, non apparuit, sed ab oculis nostris potius se eripuit, apparuit autem per hostiam in cruce; 4° assumit Christum oblatione sua peccata multorum exhausisse, seu delevisse; porro, teste Petro (1), id praestitit Christus in cruce moriendo. Ex doctrina igitur apostoli luculenter evincitur non solum Christum in mortali vita sua verum sacerdotem fuisse, verum etiam et in eadem mortali vita praecipuum sacerdotii munus per sui ipsius sacrificium obivisse.

470. Quod vero ad alterum sacerdotii munus seu ad intercessionem spectat, eo pariter Christum in mortali vita sua perfunctum esse praeter alia, constat ex celebri oratione, quam pridie mortis ipse effudit, quamque refert Ioannes, cap. XVII.

471. Utrumque autem munus in terra inchoatum, Christum in coelo perficere per iugem sacrificii mortis suae oblationem et intercessionem, qua interpellat pro nobis, nemo est qui dubitet. Inquiri tantum solet, in quo praecise huiusmodi Christi intercessio consistat; alii, inter quos s. Augustinus (2), censent vere Christum oratione intercedere pro nobis; alii vero communius censent in sola praesentia et applicatione meritorum suorum eam sitam esse, eo quod statum gloriosum Christi dedeceat veram orationem ac interpellationem.

472. Cum quaeritur, qua ratione Christus fuerit sacerdos, an prout Deus, an vero prout homo est, haeretici iuxta principia a se adoptata diversimode respondent; ariani siquidem ut constituant Filium diversum a Patre natura esse ac inferioris conditionis, autumant Christum fuisse sacerdotem ut Deum; nestoriani e contra volunt sacerdotem fuisse ut hominem. Catholici hos errores declinantes ex principio quod vi incarnationis Christus fuerit sacerdos, concludunt esse sacerdotem ut Deum-hominem; quatenus enim Christus homo est, ut *principium quod* perfunctus est ac perfungitur muniis sacerdotalibus ex ibens materiam; quatenus est Deus eisdem tribuit ut *principium quo* valorem ac pretium infinitum. Hoc feliciter expressit Vigilius scribens (3): *Quia reconciliationis sacramentum, immaculatum flagitabat sacrificium, talis hostia requirenda fuerat, quae ita media esset inter Deum et homines, ut et morti succumberet per illud, quod hominis habebat, et mortem revinceret per id, quod in se divinitatis tenebat.*

DIFFICULTATES

473. I. Obi. 1. Apostolus, Hebr. X, 5 et 7, de illa loquitur oblatione, quae facta est in ingressu eius, quando sacrificia legalia abolita sunt; at ille ingressus non est, qui contigit in ortu Christi, nam tunc abolita non sunt sacrificia mosaica, ergo est ille, quo intravit in coelum. 2. Tunc Christus factus est sacerdos, cum ei dictum est: *Filius meus es tu, ego hodie genui te;* atqui teste Paulo (4) in resurrectione id Christo dictum fuit a Patre. 3. Sed absque ambagibus idem apostolus negat Christum cum adhuc in terris degeret sacerdotem fuisse, scribens (5): *Si Christus esset super terram, nec esset sacerdos; cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbrae deserviunt;* adeoque neque super terram obtulit sacrificium, sed solum in coelis. 4. Ibid. VII, 26, *debuit* Christus *pontifex sublimior coelis fieri*, in coelis igitur prius esse debuit quam sacrificium

(1) I Ep. c. II, 24. (2) *Enarr. in Ps.* LXXV, n. 1. (3) *Contra Eutychen*, lib. V.

(4) Act. XIII, 33; Rom. I, 4, collat. Hebr. V, 5.
(5) Hebr. VIII, 4.

offerret. 5. Ostendit, ibid. v. 24, ideo Christum sempiternum esse sacerdotem, quia semper in coelis interpellat pro nobis; quod falsum esset, si Christus in cruce sacrificium pro peccatis nostris obtulisset. 6. Accedit, Christum numquam sibi vindicasse sacerdotium. Ergo.

474. Resp. Ad 1. *Neg. min.* Siquidem apostolus ipse, scribit (1): *Ideo ingrediens mundum dicit: hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* Coarctari autem non debet eiusmodi Christi in mundum ingressus ad individuum instans, quo conceptus aut natus est, sed protenditur ad totam eius mortalem vitam. Sacrificia porro legalia in morte Christi abolita sunt.

475. Ad 2. *N.* Nec enim apostolus id asserit, sed solum docet Christum factum esse sacerdotem *ab eo*, qui *dixit ei: Filius meus* etc., non autem *tunc* aut *quando* id ei dictum est. Ideo vero apostolus in allegatis locis applicat Christo verba adducta cum excitatus a mortuis est, quia per resurrectionem maxime patefacta est naturalis Christi filiatio. Nam iamdiu ante resurrectionem Pater declaraverat Christum Filium suum esse. Haec porro filiatio fundamentum fuit et sacerdotii ac resurrectionis Christi.

476. Ad 3. *N.* Ad prob. *D.* Quatenus esset Christi sacerdotium eiusdem ordinis et praestantiae ac sacerdotium leviticum, *C.* si alterius ordinis et praestantiae sit, *N.* Totus in eo est apostolus, ut supra aaronicum extollat sacerdotium Christi, atque inter caetera argumenta et illud affert, quod si Christi sacerdotium eiusdem ordinis ac praestantiae esset ac sacerdotium leviticum, esset prorsus inutile.

477. Ad 4. *D.* Munere sacerdotali praecipuo in terra expleto, *C.* hoc non expleto, *N.* Docet scilicet apostolus debuisse pontificem nostrum excelsiorem coelis fieri, ut ibi iugiter offerret, seu verius applicaret pretium sacrificii oblati.

478. Ad 5. *D.* Per applicationem, ut modo diximus, sacrificii oblati, *C.* per meram interpellationem, *N.* Sic componuntur et veritas sacrificii in cruce oblati, et efficacia eiusdem infinita in iugi ipsius applicatione; item virtus sacrificii in exhauriendis peccatis omnibus, et eorumdem peccatorum in singulis individuis deletio.

479. Ad 6. *N.* Etenim hoc ipso, quod Christus sibi applicaverit Ps. CIX, in quo aperta fit mentio sui sacerdotii, se sacerdotem declaravit. Naturam et proprietatem et officia huius sacerdotii exponit deinde apostolus in tota ad Hebraeos Epistola.

480. II. Obi. In catholicorum hypothesi 1. Christus contra omnium sacrificiorum naturam simul fuisset hostia et sacerdos. 2. Hostia non a sacerdote sed a profanis tortoribus mactata fuisset. 3. Nec obest quod Christus patienter immo voluntarie mortem sustinuerit; nam et martyres omnes voluntarie mortem pro Christo tolerarunt, quin illorum mors verum ac proprie dictum sacrificium dici possit. Ergo.

481. Resp. Ad 1. *D.* Quia id fert singularis natura sacrificii Christi, *C.* secus, *Tr.* Nam ex apostolo (2), hoc sibi peculiare vindicat sacrificium Christi, ut ipsemet fuerit simul sacerdos et victima, et sic discriminatur a sacrificiis omnibus, maximeque commendatur. Hoc ipsum proinde semper tenuit ecclesia, ut liturgiae omnes testantur. In coelo ipso idem est sacerdos et victima, fatentibus socinianis.

482. Ad 2. *D.* Tortores fuerunt instrumenta, quibus usus est Christus, *C.* fuerunt veri immolatores

(1) Hebr. X, 5. (2) Ibid. IX, 11 et 12.

aut mactatores, *N.* Nempe Christus pro vehementissima, qua erga homines flagrabat caritate, immolavit seipsum; *oblatus est, quia ipse voluit*, ac tortoribus uti instrumentis usus est ad se immolandum; maior siquidem infinite fuit caritas Christi morientis quam crucifigentium iniquitas.

483. Ad 3. *Nego paritatem.* Nec enim martyres instituti erant sacerdotes ad offerendos se ipsos in veri nominis sacrificium, prout fuisse Christum testatur apostolus (1).

PROPOSITIO II. *Christus Iesus veri nominis mediator fuit.*

484. Et haec propositio ad fidem spectat, quam constanter ecclesia catholica professa est. Cum Christus dicitur mediator veri nominis, significatur eum talem esse natura et officio; natura, quatenus ipse Deushomo est, seu naturae participat utriusque, quorum mediator est, Dei scilicet et hominis; officio, quatenus uti sponsor ac redemptor, soluto pretio, pro peccatis nostris satisfecit. Sociniani, qui negant Christum Deum esse, et se ipsum in pretium dedisse, coguntur inferre, Christum non fuisse mediatorem nisi improprie, uti est sequester, arbiter et advocatus.

485. Iam vero apostolus: *Unus Deus*, scribit (2), *unus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Quibus verbis declarat Christum utraque de causa a nobis assignata mediatorem exstitisse, natura scilicet et munere seu officio. Hinc s. Augustinus: *Mediator*, inquit (3), *inter Deum et homines oportebat, ut haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus, ne in utroque hominibus similis longe esset a Deo, aut in utroque Deo similis longe esset ab hominibus, atque ita mediator non esset.* Sic caeteri patres graeci ac latini loquuntur apud Petavium (4).

486. In mediatione distingui debet *persona* mediatoris a mediationis *opere;* ad mediatorem proprie dictum constituendum, in re de qua agimus, requiritur concursus, ut praemisimus, utriusque naturae. *Opus* autem mediationis posuit sola humana natura in Verbo subsistens, haec enim sola potuit pati ac mori seu pretium solvere; natura vero seu persona divina non contulit nisi dignitatem et valorem eiusdem operis.

487. Ex his patet Christum nec praecise fuisse mediatorem ut Deum, prout contendebant ariani, nec ut hominem solum ut cum Franc. Stancharo contendunt sociniani, sed ut Deum-hominem, ut perpetuo docuit ecclesia catholica. Iuxta hanc doctrinam evanescit difficultas illa, qua Stancharus permotus est ad asserendum ideo Christum fuisse mediatorem ut hominem, ne, si diceretur etiam ut Deus, foret mediator sui ipsius; siquidem fuit uti secunda divina persona mediator, prout haec in concreto regit naturam humanam, quae pretium contulit, quaeque obedivit, passa et mortua est; persona autem divina fuit conditio tantum sine qua natura humana nec potuisset subsistere, nec praestare quae ad mediationis opus necessaria sunt, nec habere dignitatem ac valorem, qui ad tale opus requiritur.

488. Quando proinde ab antiquioribus patribus Verbum ante incarnationem mediator dicitur, intelligi id debet de mediatione improprie dicta.

489. Cum praecipuae difficultates adversus assertam thesim peti soleant ex satisfactione, ideo eas solvendas distulimus in caput insequens.

(1) Hebr. X, 5. (2) I Tim. II, 5, 6.

(3) *Confess.* lib. X, c. 42. (4) L. X, c. 42.

CAPUT VI.

DE CHRISTI SATISFACTIONE ET MERITO

490. *Satisfactio*, si vim nominis spectes, idem valet ac facere quod satis est erga alterum: *Sive est rei debitae integra solutio* iuxta catechismum romanum (1). Res autem debita aut *realis* aut *personalis* est; debitum *reale* illud est, quod exsurgit ex re aliqua, e. gr. pecunia, qua erga aliquem obstringimur; *personale* est illud, quod oritur ex iniuria alteri illata. Nos de satisfactione loquimur personali, qua scilicet tantum alteri praestatur, quantum animo irato ad ulciscendam iniuriam satis esse potest. Quo sensu satisfactio est iniuriae alteri illatae compensatio.

491. Satisfactio haec personalis potest esse aut presse aut large sumpta. Presse seu proprie sumitur, cum qui satisfacit, illatam iniuriam ad iustitiae rigorem per compensationem reparat; large seu improprie accipitur, cum ex benignitate potius partis laesae, quam ex vi praestitae reparationis, iniuriae venia datur.

492. Quaestio agitatur inter socinianos eorumque surculos, quackeros, methodistas ac rationalistas, atque catholicos, num Christus vere et proprie satisfecerit, an vero large ac improprie. Sociniani cum reliquis enumeratis haereticis ex proprio principio, quod Christus non sit nisi denominative Deus, non natura, inferunt nonnisi improprie eum pro nobis Deo satisfecisse, quatenus 1° partibus sibi a Deo impositis ad salutem hominum procurandam expletis, ab ipso gratuitam peccatorum nostrorum relaxationem obtinuerit; 2° deinde partes Salvatoris *praeconio* et *consilio* egerit annunciando hominibus salutis viam, atque exemplo praeeundo; 3° demum doctrinam suam morte confirmaverit consulens sic utilitati nostrae.

Catholici e converso ex principio, quod Christus verus ac naturalis Filius Dei sit, colligunt eum satisfactionem veri nominis seu proprie dictam Deo exhibuisse, quatenus ipse 1° salutis nostrae pretium ex iustitiae legibus Deo persolverit; 2° ut verus ac proprie Salvator noster reipsa nos opere ac merito redemerit; 3° suffectus denique in nostrum locum fuerit ad poenas peccatis nostris debitas sustinendas.

493. Peccatum enim, cui expiando Christus venit, triplicem habet respectum. Nam 1° est *debitum*, quo divinae iustitiae obligamur; 2° est *iniuria*, quae inimicitiam inducit inter Deum et homines; 3° est *crimen*, quo rei evadimus mortis ac aeternae damnationis. Peccatores proinde in scripturis passim *debitores* vocantur, *inimici* atque *rei*. Deus propterea 1° est *creditor*, cui debetur; 2° est *pars offensa*, quae est placanda; 3° est *iudex*, qui poenam repetit.

Ad satisfactionem idcirco proprie dictam tria requirebantur: 1° debiti solutio; 2° irae divinae placatio; 3° reatus expiatio. Iam vero ad debiti solutionem exigebatur sponsor, qui pro nobis impotentibus debitum solveret; reparator, qui nos cum Deo reconciliaret; sacerdos et victima, qui se pro nobis substitueret, ac peccata nostra expiaret.

494. Haec autem praestari a Christo non poterant, quin actiones eius fuerint meritoriae. Meritum autem est *nexus operationis liberae ad retributionem*. *Retributionis* nomine venit tum poena, tum praemium, tum merces; operis enim liberi connexio esse potest apud alium vel ad poenam, vel ad praemium, vel ad mercedem. *Nexus* liberae operatio-

(1) Part. II, c. 5, § 92.

nis ad retributionem exsurgere potest vel ex decentia, vel ex pacto, vel ex manifesto impleti operis iure apud retributorem, ita ut si retributio non daretur, laederetur ius aut iustitia in observatione iuris posita. Si nexus ex decentia tantum oriatur, cum haec desumatur potius ex liberalitate retributoris quam ex vi operis, meritum inde proveniens dicitur *de congruo;* quod si oriatur vel ex pacto, vel ex vi liberi operis positi, vel ex iustitia, tunc meritum dicitur *de condigno*, ac proprie meritum vocatur.

495. Rursum meritum aut naturale est, aut supernaturale. Illud habetur, cum opus naturae viribus positum est; istud autem, cum auxilii supernaturalis viribus liberum est patratum, multo vero magis si ab ipso auxilii supernaturalis auctore prodierit.

496. Exinde inferimus Christi actiones ad salutem nostram positas vere fuisse meritorias de condigno, cum nullae ex recensitis conditionibus defuerint, quae ad tale meritum requiruntur. Siquidem in operante fuit libertas, in opere fuit sanctitas, ac promissio in retribuente. De sanctitate nemo dubitat, de libertate suo loco diximus, de promissione patet ex Is. LIII, 10: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaevum.* Ex quibus Isaiae verbis constat Christum passione sua non solum sibi, sed nobis etiam meruisse. Hinc a conc. tridentino Christus dicitur *nostrae iustificationis causa meritoria* (1).

497. His constitutis iam accedimus ad hanc Christi satisfactionem adversus socinianos vindicandam, praetermissis minus necessariis scholasticis quaestionibus circa eiusdem satisfactionis proprietates et conditiones, de quibus illi theologi subtiliter disputant.

Propositio. *Christus vere et proprie pro nobis divinae iustitiae satisfecit.*

498. Ad catholicam fidem haec propositio pertinet in omnibus fidei symbolis tradita, estque totius spei christianae fundamentum.

499. Ita porro eius veritatem evincimus: ille vere et proprie pro nobis satisfecisse dicendus est, qui 1° semetipsum hostiam expiationis ut sacerdos immolavit; 2° qui peccata nostra in se uti sponsor suscepit ac luit; 3° qui nos sanguine suo redemit; 4° qui denique nos uti mediator cum Deo reconciliavit eumque placavit. Atqui haec praestitit Christus. Ergo.

500. Quod Christus ut victimam piacularem se immolaverit, evincunt quae de eius sacerdotio, eiusque in cruce sacrificio disseruimus.

501. Peccata vero nostra Christum uti sponsorem in se luenda suscepisse, ut secundo loco diximus, ex utriusque foederis simul collatis testimoniis aperte adstruitur. Etenim Isaias, cap. LIII, Christum Messiam perhibet dolores ac peccata nostra portantem, ob haec vulneratum, attritum ac morti traditum, ut nos sani seu liberi ab iis efficeremur; Christus igitur non ob iniquitates aut peccata sua doloribus ac morti obiectus est, cum ipse nulla habuerit, sed propter peccata nostra tot perpessus est, quae in se luenda suscepit. Talem esse praeclari huius vaticinii sensum praeter orationis seriem et traditionalem iudaeorum expositionem, declarat apostolus Petrus, qui loquens de Christo, sic prophetae sententiam exponit (2): *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitiae vivamus, cuius livore sanati estis.* Hoc ipsum confirmat Paulus, scribens (3): *Eum*

(1) Sess. VI, c. 7.
(2) I Ep. II, 24.
(3) II Cor. V, 21.

qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso; et Gal. III, 13: *Christus*, inquit, *nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est: Maledictus homo, qui pendet in ligno.* Porro non alio sensu Christus *peccatum* aut *maledictum* factus *pro nobis* dici potest, nisi quatenus suffectus est nobis, quibus ob peccata ac legis transgressionem poenae ac maledictio debebantur, quas ipse in se luendas suscepit.

502. Christum praeterea suo nos sanguine redemisse, uti tertio loco constituimus, non minus aperte scripturae testantur. Nam apostolus scribit (1): *Qui dedit semetipsum redemptionem* (graece *pretium redemptionis*) *pro omnibus;* et ad Tit. II, 14: *Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate:* ac luculentius adhuc Petrus id ipsum docet, scribens (2): *Scientes, quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, Christi.* Unde sic ille vere nos redemisse a peccatis nostris dicendus est, qui semetipsum ac sanguinem suum in pretium dedit redemptionis, sicut aurum et argentum in pretium dantur rei temporalis ac venalis; atqui ex adductis testimoniis Christus se ac sanguinem suum dedit. Ergo.

503. Deum denique Christum uti mediatorem placasse, eumque nobis reconciliasse ex constitutis ac vindicatis sequitur. Ideo enim Deus iratus nobis erat poenasque a nobis exposcebat, quia peccatis eramus obstricti; cum igitur Christus ad haec expianda se ipsum victimam in sacrificium obtulerit, cumque ad ea luenda se in locum nostrum suffecerit, atque ea sanguine eluerit et plene sustulerit, placari Deus nobiscum debuit atque reconciliari. Hinc talem passionis Christi fructum ubique scripturae commemorant. *Cum inimici essemus*, scribit apostolus (3), *reconciliati sumus Deo per mortem Filii eius;* et: *In ipso* (Christo) inquit (4), *complacuit omnem plenitudinem inhabitare: et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, sive quae in terris, sive quae in coelis sunt;* ut alia omittam.

504. Et haec quidem ex scripturis; ad patres vero quod attinet, in catholica eos fuisse de satisfactione sententia nec ipsi adversarii abnuunt. Sane quin singillatim illorum proferamus testimonia, satis id evincunt principia, quae patres professi sunt. Statuunt enim illi 1° nullam creatam rem parem ac idoneam ad satisfaciendum Deo fuisse pro originali caeterisque peccatis, ideoque non alium, quam qui Deus esset, intervenire debuisse; 2° Christum Iesum mediatorem nostrum non solum plene sed cumulate patri satisfecisse pro omnibus delictis, ac proinde non modo infinitam, sed quodammodo infinita uberiorem fuisse meritorum Christi amplitudinem; 3° infinitam eiusmodi meritorum Christi aestimationem ex eo provenisse, quod operationes eius propriae essent personae Verbi incarnati; 4° secundam potius decuisse ss. Trinitatis personam carnem assumere, *ut ille nos redimeret, qui creavit*, ut loquitur s. Ambrosius (5). Concludunt 5° non minorem ad hominem redimendum potentiam requiri quam ad creandum, infinitam scilicet. Singulorum testimonia, quae huc re-

(1) I Tim. II, 6.
(2) I Ep. I, 18.
(3) Rom. V, 10.
(4) Coloss. I, 19.
(5) *De fide*, lib. III, c. 2, n. 8.

feruntur, collegit solerter Petavius (1).

505. Id ipsum demum adstruimus saltem indirecte ex absurdis, quae in hypothesi sociniana sequerentur. Nam si Christus ad suam tantum doctrinam confirmandam, exemplumque praebendum mortuus esset, 1° non magis quoad rei substantiam profuisset quam martyres, qui mortem obierunt ad doctrinam divinitus datam confirmandam, et ad constantiae exemplum exhibendum; 2° non magis Christi morti, quam eius miraculis, resurrectioni aut ascensioni redemptio tribui posset; 3° adeoque nos scriptores sacros decepisse, dum redemptionem nostram seu expiationem peccatorum poenarumque peccata consequentium constanter Christi morti tribuunt, ut reipsa contendunt rationalistae, qui pro impietate sua docent scriptores sacros vim expiatoriam praedicasse mortis Christi, ut sic magistri sui honori consulerent, ac supplicii infamiam ab eo removerent, quasi Isaias idipsum longe antea non praenunciaverit. Quae quidem absurda sunt adeo, ut nonnisi a perditis hominibus admitti possint.

506. Cum igitur ex scripturis ac traditione universa Christus quatuor illa praestiterit, quae ad veri nominis satisfactionem requiruntur ac sufficiunt, cumque eiusmodi satisfactio reiici nequeat, quin tota labefactetur incarnationis oeconomia, doctrinaque christiana universa; merito concludimus illam vere et proprie Christum Deo exhibuisse, prout ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES

507. I. Obi. 1. Colligi nequit Christum vere et proprie Deo pro nobis satisfecisse, ex eo quod legatur eum portasse peccata nostra; id enim improprie dicitur, ut constat ex Exod. XXXIV, 7; Num. XIV, 18, ubi legitur Deum portasse peccata populi israëlitici, nempe patienter cum eo agendo, aut ei condonando, prout declarat Matthaeus, cap. VIII, 16 et 17, qui cum retulisset sanationes a Christo factas, subdit id factum esse, *ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam dicentem: ipse infirmitates nostras accepit et aegrotationes nostras portavit*, non eas suscipiendo, sed alios sanando, cuius rei typus fuit hircus emissarius, qui dicebatur portare peccata populi. 2. Neque id melius conficitur ex eo quod Christus dicatur nos redemisse; nam passim in scripturis *redemptio* improprie sumitur, hoc vero sensu Christi redemptionem intelligendam esse, suadent tum redemptiones typicae a captivitate aegyptiaca et babylonica, quae iamdiu praecesserant; tum ratio, qua diabolo venditi sumus, nempe gratis; gratis igitur redimendi eramus, cum venditio ac redemptio relativae sint. Alioquin pretium persolutum esset diabolo, qui, apostolo teste (2), homines captivos detinebat, quo nihil absurdius. 3. Nec iuvat particula *pro*, qua interdum utuntur scriptores sacri loquentes de Christi redemptione, nec enim ea substitutionem importat sed meram utilitatem; fideles iubentur, animam suam *pro* fratribus ponere (3); apostolus profitetur se adimplere quae desunt passionum Christi *pro* ecclesia (4); nec alia vis est graecae particulae ὑπὲρ, latine *pro*. 4. Prout nec iuvat quod dicatur Christum nos Deo reconciliasse, siquidem scribit idem apostolus (5): *Posuit in nobis verbum reconciliationis:* per satisfactionem? Absit, sed per praeconium. Ergo.

(1) L. XII, c. 9.
(2) II Tim. II, 26.
(3) I Ioann III, 16.
(4) Coloss. I, 24.
(5) II Cor. V, 19.

508. Resp. Ad 1. *D.* Si catholici id colligerent ex sola vi verbi *portandi*, *C.* si ex contextu et omnibus adiunctis, *N.* Iam vero catholici veram significationem huius vocis colligunt ex modo, quo dicitur de Christo; nam scripturae eo sensu referunt Christum tulisse seu peccata nostra portasse, ut propterea fuerit *vulneratus et attritus,* quae profecto de Deo non dicuntur. Nec obstat quod ex Matthaeo de Christo portante infirmitates nostras dicitur, ac de hirco emissario portante peccata populi; Matthaeus enim vaticinium Isaiae ideo ad Christum sanantem infirmitates applicavit, eo quod Christus peccata, quae infirmitatum nostrarum causa sunt, ut exponit s. Ioann. Chrysostomus, in se luenda susceperit, adeoque hac ratione tulit etiam poenas nostras seu peccatis debitas. Petrus vero in allegato loco Isaiae vaticinium de Christo portante super lignum peccata nostra interpretatur. Hircus vero emissarius dicebatur portare peccata populi symbolice, utpote typum referens Christi ea vere portantis; adeoque improprie id dicebatur de figura; proprie vero dicitur de figurato.

509. Ad 2. *D.* Ac proinde de sensu proprio vel improprio vocis *redemptionis* ex substrata materia diiudicandum est, *C.* ex materiali vocis sono, *N.* Cum porro in redemptione Christi omnia concurrant, quae ad veram redemptionem constituendam requiruntur, merito in sensu rigoroso eam intelligimus. Etenim ad proprie dictam redemptionem opus est captivo et captivum detinente; item redemptione et redemptionis pretio; iam vero revelatio docet universum genus humanum captivum fuisse aeternisque poenis addictum; homines autem captivos detinebant Deus tamquam supremus iudex, et diabolus tamquam Dei minister et apparitor; peccata tamquam laquei, et infernus tamquam carcer; redemptor autem exstitit Christus; redemptionis denique pretium fuit sanguis eiusdem, ut testatur Petrus (1). Quae omnia cum nullo modo reperiantur in redemptionibus typicis, quae obiiciuntur, exinde patet disparitas. Idem dic de ratione qua venditi sumus, nam etsi nos possimus gratis excidere, et in potestatem diaboli nos tradere, in potestate tamen nostra non est nos liberare, ut patet exemplo eius qui in puteum incidit, qui per se non potest exinde emergere. Pretium autem redemptionis illi solvitur, qui iure suo captivum detinet, non autem illi qui iure alieno, cuiusmodi est diabolus, qui non est, ut vidimus, nisi supremi iudicis, Dei scilicet, minister et apparitor, seu carceris custos.

510. Ad 3. *D.* Particula ὑπέρ seu *pro* non semper importat substitutionem, *C.* in casu nostro, *N.* Fatentibus adversariis, haec particula tum utilitatem tum substitutionem importat, dispiciendum igitur est ex subiecta materia et ex adiunctis, quando vim habeat substitutionem significandi. Iam vero in re, de qua agimus, necessario substitutionem significat, siquidem Christus ita dicitur mortuus pro nobis, ut se ipsum tradiderit in pretium redemptionis; nos haud redemisse auro et argento, sed pretioso sanguine suo; oblatus sit ut victima propitiationis, quae omnia veram substitutionem postulant. Quod confirmatur ex vi graecae vocis ἀντίλυτρον, quae vicariam substitutionem in vendendo exprimit, et qua usus est Paulus (2), loquens de redemptione Christi. Quare vel ipsi rationalistae fatentur hanc mentem scriptoribus sacris fuisse, ut Christi

(1) I Ep. I, 19. (2) I Tim. II, 6.

mortem *expiatoriam* per substitutionem efferrent. Ex his patet nihil habere cum eo, de quo agimus, commune exempla ab adversariis congesta, ut inferant voci ὑπὲρ inesse vim exprimendi utilitatem, cum in illis non concurrant, quae reperimus in Christi morte.

511. Ad 4. *D.* Si catholici inniterentur soli *reconciliationis* voci, *C.* si caeteris quae eius vim determinent, *N.* Porro dum catholici per veram satisfactionem a Christo exhibitam inferunt eum nos Deo reconciliasse, innituntur in eo quod dicatur Christus pro nobis redemptionis pretium solvisse, scilicet sanguine suo Deum placasse, sustulisse in se peccata nostra, delevisse quod adversus nos erat chyrographum decreti illudque cruci affixisse. Adeoque Christus reconciliavit nos Deo, ut causa meritoria, per veram satisfactionem; apostoli vero ut causa ministerialis per Verbi praedicationem, et mysteriorum Dei seu sacramentorum administrationem, adeoque improprie nos Deo reconciliarunt.

512. II. Obi. Satisfactio vera repugnat ex parte Dei, ex parte Christi, et ex parte hominis. Ac primo ex parte Dei. Nam 1. Deus gratis in scripturis exhibetur condonans peccata, uti Matth. XVIII, 27; Rom. III, 24, et alibi. Atqui gratuita condonatio et vera satisfactio ad invicem pugnant, cum illa ex misericordia, haec ex iustitia proveniat. 2. Perinde autem est, sive satisfactio exigatur a debitore, homine, sive a sponsore, Christo; nam debitum semper et exigitur et solvitur, adeoque non condonatur. 3. Eo vel magis quod Christum nobis dederit Pater sive creditor. Nam ubi creditor dat debitori unde solvat, remissionem potius dare censetur quam exigere satisfactionem. 4. Nec dici potest aut Deum noluisse gratis condonare peccata, aut non potuisse; primum enim opponitur divinae misericordiae, alterum divinae omnipotentiae. Ergo.

513. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Exhibetur Deus gratis dimittens peccata respectu hominis, *C.* respectu Christi, qui ea in se uti sponsor luenda suscepit, *N.* Duo haec luculenter coniunxit apostolus, dum scripsit (1): *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius: ad ostensionem iustitiae suae.* Gratuita igitur est condonatio, mediante redemptione et sanguine Christi. Secum autem pugnant gratuita condonatio et vera satisfactio in una eademque persona; ast vero in casu nostro alia est persona, quae satisfacit, nempe Christus, alia cui condonantur gratis peccata, nempe homo.

514. Ad 2. *D.* In debito reali, *C.* in debito personali, *N.* In debito enim personali potest persona laesa quamcumque ab alio quam a laedente respuere satisfactionem. Porro cum nos debito solvendo impares omnino essemus, divinae bonitati in acceptis referendum est, quod eiusmodi debitum in Christum sponsorem transtulerit, ac vi ipsius meritorum nos a solutione liberaverit, gratuito nobis condonando debita, quibus eramus personaliter obstricti. Aliter res se habet in debito reali, quod perinde solvi potest sive a debitore sive a sponsore.

515. Ad 3. *D.* Creditor ubi dat debitori unde solvat, remissionem dare censetur respectu debitoris, *C.* respectu eius qui solvit ac satisfacit, *N.* Ut patet ex dictis de debito personali.

516. Ad 4. *N.* Placuit enim Deo

(1) Rom. III, 24.

non sola misericordia uti, sed etiam iustitia. Potuisset absolute gratis omnia omnino peccata condonare, potuisset exigere satisfactionem ab ipso laedente. Coniunxit misericordiam et iustitiam; misericordiam quoad nos, iustitiam quoad Christum, ut sic duo haec divina attributa in opere redemptionis maxime elucerent.

517. I. Inst. Repugnat satisfactio ex parte Christi, 1. quia iniustum est innocentem plectere pro reo; 2. quia recta ratio vetat quominus reo in poena ferenda substituatur innocens, quod non solum humanae leges prohibent, verum etiam divinae; Deus enim statuit (1): *Non occidentur patres pro filiis, aut filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur;* immo et sibi hanc eamdem legem Deus indixit per Ezech. XVIII, 20: *Anima quae peccaverit, ipsa morietur... Iustitia iusti super eum erit, et impietas impii erit super eum;* praesertim cum nemo vitae suae dominus sit, et iuxta iustitiae leges poena peccatum sequatur ut umbra corpus. 3. Praeterea Christus sibi ipsi satisfecisset, quo nihil absurdius fingi posset; nam esset simul iratus nobis et propitius, iratus ob peccata, propitius exhibendo satisfactionem. Plus deberemus Filio, qui dedit satisfactionem, quam Patri, qui eam expetiit. 4. Christus igitur eum tantum in finem mortuus est, quem declarat apostolus Petrus, scribens (2): *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius*, non autem loco aut vice nostri. Ergo.

518. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* qui non sit sponsor, *C.* qui hanc sponsionem in se ultro ac libere susceperit, *N.*

519. Ad 2. *D.* Per se ac nulla interveniente legitima causa ac potestate, *C.* intervenientibus libera electione, legitima potestate, bonis ingentibus, ac damni lati cum foenore reparatione, *N.* Casus, de quo agimus, unicus est ac singularis et cui nullus comparari potest ex iis, qui sunt obiectum sive divinarum sive humanarum legum. Etenim 1° Christus libere se in mortem vicariam pro nobis obtulit, *oblatus* enim *est quia ipse voluit.* 2° Legitima potestate id fecit, tum ex parte Patris, qui eiusmodi subrogationem non solum probavit, sed eam contulit, iuxta illud apostoli (3): *Pro nobis omnibus tradidit illum;* tum ex parte sua cum esset vitae suae dominus, ut ipse declarat, dicens (4): *Potestatem habeo ponendi eam* (animam scilicet seu vitam meam). 3° Innumera exinde bona consecuta sunt, siquidem, ut dicitur Hebr. X, 14: *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* 4° Damni per mortem perpessi Christus cum foenore reparationem accepit per resurrectionem a mortuis, ac nominis sui gloriam et exaltationem, ut legitur Philipp. II, 9. Caeterum Deus Deut. XXIV de politica loquitur iustitia; Ezech. autem XVIII de poenis aut praemiis rependendis in altera vita, quae profecto personalia sunt.

520. Ad 3. *D.* Sibi ipsi Christus satisfecisset uti Deo in assumpta natura, *C.* in eadem natura divina, *N.* Christus igitur in ea natura satisfactionem exhibuit, per quam obedivit, passus est ac meruit, haec autem est natura humana. Exhibuit autem sibi ut uni de Trinitate personae, quae laesa fuit, et haec ipsa persona in assumpta natura Trinitati satisfactionem praebuit, in quo nihil est quod repugnat. Sic intelligitur quomodo simul potuerit

(1) Deut. XXIV, 16. (2) I Ep. II, 21.

(3) Rom. VIII, 32. (4) Ioann. X, 18.

esse et iratus et propitius, scilicet sub diverso respectu. Nec sequitur nos magis Filio quam Patri obstrictos esse; siquidem tota Trinitas aeque convenit ad incarnationem Filii Dei, ut hic perficeret opus redemptionis. Filius uti est persona Verbi, in se nihil pertulit, prout caeterae personae nihil pertulerunt, remanet itaque humanitas subsistens in Verbo, cui peculiariter obstricti sumus, quae tot amore nostri in se sustinuit; et quamvis haec humanitas, ut praefati sumus, copiosam compensationem habuerit tum in ipsa unione hypostatica, ad quam in hunc finem, ut praeberet opus satisfactionis, evecta est, tum in excitatione ac nominis celebratione, haec tamen nos a grati animi obligatione non liberant erga illam, quae in bonum nostrum satisfactionem praebuit.

521. Ad 4. *D.* Si Petrus finem adaequatum mortis Christi declarasset, *C.* si inadaequatum tantum ac partialem, *N.* Multiplex finis fuit mortis Christi; primarius, ut pro nobis satisfaceret, ut alibi idem apostolus exponit, nempe in eadem epist. I, 18, et caeteri sacri scriptores cum eo; secundarius, ut nobis exemplo esset, quem hic Petrus ad scopum suum tantum commemorat, primarium supponendo.

522. II. Inst. Saltem satisfactio repugnat ex parte hominum; nam 1. Christus tot mortes perpeti debuisset quot homines sunt; et praeterea non solum poenis temporalibus sed etiam aeternis debuisset subiici, cum utrisque essent poenis homines addicti. 2. Homines liberi omnino essent ab omni satisfactione praestanda, quod catholici tamen inficiantur. 3. Liberi pariter essent ab omnibus huius vitae aerumnis, atque a morte ipsa. 4. Omnes denique salvi fierent, quod nemo tamen admittit. Ergo.

523. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Si una Christi mors aequivalens non esset morti tum temporali tum aeternae peccatis nostris debitae, *C.* si spectata dignitate infinita divinae personae, non solum illi aequivalens fuit, sed longe eam superavit, *N.* Cum enim pretium a Christo pro nobis oblatum infiniti fuerit valoris, hoc ipso debitum omne, quo erga divinam iustitiam tenebatur universum genus humanum, sive temporale sive aeternum extinctum prorsus est, quin alio opus fuerit. Et hoc est quod saepe adeo inculcat apostolus, dum scribit Christum semel oblatum esse ad multorum exhaurienda peccata; una oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos, pro omnibus mortuum esse, atque id genus plurima.

524. Ad 2. *D.* Quae in solutione debiti seu pretii consistat, *C.* quae consistat in applicatione meritorum Christi, *N.* Satisfactio ab eiusdem applicatione secerni debet; illam praeter Christum nemo alius praestitit aut praestare potuit, haec a singulis fieri debet, quia Christus non salvavit genus humanum nisi per remedium generale, quod deinceps sibi quisque in particulari applicare debet, ut illud nobis prosit. Quamvis proinde plenissima fuerit satisfactio Christi, nisi eam nobis per bonum gratiarum usum, per sacramenta, per observationem mandatorum divinorum, seu per bona opera applicemus, numquam in gratiam offensi Dei redire poterimus. Has conditiones apposuit Christus ipse sponsor noster. Hae autem sunt, quae improprie satisfactio vocantur.

525. Ad 3. *D.* In altera vita, *C.* in vita praesenti, *N.* Nam Christus quamdiu in hac vita sumus, noluit nos ab aerumnis liberos esse, tum ut daretur fidei locus, tum eius imitationi, ac meritis comparandis. In

altera ab illis penitus liberi erimus.

526. Ad 4. *D.* Qui conditiones commemoratas servaverint, *C.* qui eas neglexerint, *N.* *Si compatimur et conglorificabimur*, ait apostolus; nec enim Christus salvos fecit homines in actu secundo, uti scholae loquuntur, sed in actu primo, quatenus possumus, si volumus, divina gratia opitulante, salvari.

527. III. Inst. Saltem inutilis est satisfactio, si 1. Deus non est iratus hominibus propter peccata; si 2. Deus non indigebat placatione, neque exigere ex iustitia debebat personalem poenam ab homine adeoque neque a Christo; si 3. Christus non vicaria substitutione pro nobis mortuus est nec nos sanguine suo redemit, sed solum ut patefaceret, quid Deus exigere potuisset ab homine si placari voluisset, et iratus esset, ut inde homo cognosceret magnitudinem divinae offensae, et salutarem peccati horrorem conciperet. Atqui res ita se habet, siquidem quamvis Deo utpote *sancto* displiceant peccata, uti Deus tamen homines etiam diligit peccatores, nec ipsis irascitur, nec proinde ex iustitia satisfactionem exigere potuit, neque Christus hoc sensu vere eam praestitit, aut nos vere redemit. Ergo.

528. *Neg. min.* Equidem fatendum est, quod si Hermesii, quem hic refellimus, admitteretur theoria de Christi satisfactione, haec penitus labefactaretur, causa victa daretur socinianis, et Christi redemptio magna evaderet comica repraesentatio. Ad quid enim Christus mortuus esset, nisi ut ostenderet, in hac hypothesi, quid Deus posset exigere ab homine peccatore, si iratus placari voluisset, quum tamen nihil horum in veritate fuerit? Nam nec Deus irasci potest, nec homini peccatori esse infensus, nec proinde ex iustitia ullam exigere satisfactionem. Quae tamen omnia abhorrent a catholica doctrina.

529. Ad 1. itaque *nego* Deum iratum non esse hominibus propter peccata. Ecquid aliud clamant sacrae litterae veteris ac novi testamenti in singulis fere paginis, nisi Dei iram et odium in peccatores? Sane Sapient. XIV, 9 dicitur: *Similiter odio sunt Deo impius et impietas eius;* Psal. V, 7: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem;* Prov. I, 20: *Abominabile Domino cor pravum;* ab apostolo, Rom. I, 30, peccatores *Deo odibiles* dicuntur, qui, ibid. c. II, 5, subdit: *Secundum autem duritiam tuam et impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei... iis qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.* Et haec speciminis gratia. Videat igitur Hermesius, num Deus peccatori non irascatur. Quod si Deus nihil odit quae fecit, intelligi id debet de bono naturae, non autem de qualitate peccatoris, alioquin Deus uti creaturas vel ipsos daemones amat, quos tamen aeternum punit.

530. Ad 2. *D.* Deus non indiget placatione nec ex iustitia exigere debet personalem poenam ab homine, quatenus aut absolute posset peccata ac poenas eis debitas dimittere, aut homines absque venia punire, *C.* si velit iustitiam cum misericordia temperare, *N.* Hoc patet ex iis quae paulo ante socinianis haec ipsa obiicientibus respondimus. At Deus neutrum voluit, id est, aut omnino gratis dimittere aut omnem negare remissionem, sed iustitiam ac misericordiam temperavit miro prorsus modo per Christi satisfactionem, ut sic utraque divina proprietas eluceret. Hinc ecclesia in officio de pretiosissimo sanguine sic Deum

orat: *Deus, qui pretioso Filii tui sanguine placari voluisti;* et in alia oratione: *Deus, qui culpa offenderis et poenitentia placaris.*

531. Ad 3. *Neg.* Ut rursum patet ex iis, quae diximus adversus socinianos negantes vicariam eiusmodi Christi mortem ac substitutionem. Mirum est vel ipsos rationalistas admittere apostolos seu scriptores sacros mortem Christi uti propitiatoriam ac vicariam pro nobis docuisse, et Hermesium eo progressum esse ut id inficiaretur, cum tamen clamet apostolus (1): *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Hoc vere est causam catholicam prodere. Adeo res aleae plena est a communi doctrina discedere ad vana systemata consectanda.

Et de magno pietatis mysterio adversus iudaeos, haereticos, incredulos, ac rationalistas hactenus.

(1) I Tim. II, 6.

TRACTATUS

DE CULTU SANCTORUM

PROOEMIUM

1. Quandoquidem ad perspicuam de sanctorum cultu tractationem valde conferat germana cultus eiusque specierum notio, ad ambiguitatem omnem amovendam, qua teguntur illius impugnatores, ab ea auspicabimur; deinde vero ad cultum ipsum sanctorum proprium adstruendum progrediemur, ad invocationem, reliquiarum imaginumque venerationem denique vindicandam. In totidem propterea capita tractationem hanc distribuimus.

CAPUT I.

DE VARIA CULTUS ACCEPTIONE AC DIVISIONE

2. Generico *cultus* nomine honor ille significatur, qui Deo aut creaturis Dei intuitu ac respectu tribuitur. Variis porro vocabulis honor iste designari consuevit, *adorationis*, *respectus*, *venerationis*, *reverentiae*, *servitutis*, quae vim suam sive diversam significationem mutuantur ab obiecto quod colitur seu honoratur; etsi interdum promiscue usurpentur.

3. Etenim cum honor ex s. Thoma (1), sit *signum et testimonium quoddam illius excellentiae, quae est in honorato*, pro excellentiae diversitate diversus exsurgit honor aut cultus, qui alicui impenditur. Deo itaque utpote supremo rerum omnium conditori, atque in infinitum creaturas excedenti, cultus supremus, absolutus ac proprie dictus defertur; creaturis vero nonnisi propter Deum, seu in ordine ad Deum, relativus idcirco atque improprie dictus honor tribuitur, et quatenus de divinis bonis participant.

4. Duplex idcirco distinguitur cultus, *latriae* atque *duliae*. Utriusque vocis vis est, ut significet *servitutem;* sed cum adhibetur respectu Dei, exprimit servitutem ex parte colentium; cum usurpatur respectu creaturarum, afficit servitutem, quae creaturis ipsis inest. Rursum cultus

(1) I, 2, q. 2, a. 2.

duliae aliquem gradum admittit, adeoque cum prae creaturis reliquis b. Virgo excellat, hinc cultus, qui ei impenditur, nomen obtinet *hyperduliae*.

5. Ratione habita rei, quae colitur, hic ipse *duliae* cultus spectari potest uti absolutus ac uti relativus tantum. Absolutus est, si sistat in sanctis ipsis, qui licet participatam, excellentiam tamen reipsa habent, ob quam coluntur. Si vero in ipsa re non sistat, utpote nulla excellentia ex sese praedita, cuiusmodi sunt reliquiae ac imagines, cultus hic totus relativus est; honor enim his tributus transit ad obiectum cuius sunt, et ad prototypum quod referunt.

6. Bifariam rursum cultus generatim dividitur, scilicet in *interiorem* et in *exteriorem*, prout vel solo animo, vel corporis praeterea significatione praebetur. Interior sensus complectitur existimationis, admirationis, grati animi et obsequii, quibus erga alium ferimur; exterior vero signa exhibet interiorum animi nostri sensuum seu interioris cultus nostri.

7. Ex his signis alia communia sunt Creatori et creaturis, e. g. prostrationes, poplitis submissiones, inclinationes, preces etc.; alia Deo soli reservata sunt, nec alii deferri possunt, uti sacrificia, vota, iureiuranda, templorum inauguratio, aliaque huiusmodi.

8. Multiplex cultus notio ac species, quam exhibuimus, in ipsa rei natura fundatur, cuius specimen suppeditat vel ipsa civilis seu politica societas. In ea enim honoramus regem seu principem, nec non proceres et aulicos; sed diversa plane ratione. Principi tribuimus supremum honorem et quidem propter se, qui *latriae civilis* dici posset; aulicis et optimatibus honorem inferioris ordinis respectu principis, cui inserviunt aut cum quo coniuncti sunt, exhibemus, quem *duliam civilem* recte nuncupaveris. Sic prosternimur, caput inclinamus, etc. coram rege et coram proceribus, quin tamen eumdem honorem deferamus tum regi tum optimatibus. Et en quomodo valor signorum exteriorum pendeat ab intentione ea deferentium. Quod si haec probantur in statu politico, quomodo reprobari poterunt in cultu religioso?

9. Ex perspicuis his principiis naturae ipsi insitis colligimus I uni eidemque vocabulo diversam inesse posse significationem; sane adorationis vox et actus in scripturis adhibetur tum ad cultum designandum Deo exhibitum, tum ad honorem delatum creaturis; Abraham siquidem *adoravit populum terrae* (1); Iacob septies *adoravit* Esau fratrem suum (2); David *inclinans se pronus in terram*, *adoravit Saul* (3); sic Nathan *adoravit Salomonem pronus in terram* (4). Nec tamen putandum est latriae cultum sanctissimos hos viros creaturis tribuisse. Ergo neque ex identitate vocis aut actus inferri potest identitas cultus, sed ex notione voci subiecta et ex intentione agentis, cultus diversitas repeti debet.

10. Colligimus II pro diversa vocis notione eam aut admitti aut repudiari posse, prout substrata materia poscit. Cum proinde ethnici *adorationis* voce uterentur ad cultum uni Deo debitum significandum, ideo patres hanc vocem repudiarunt, cum applicaretur honori angelis aut sanctis deferendo, aliisque vocabulis doctrinae catholicae sensum exprimebant circa cultum, qui angelis aut sanctis deferebatur.

11. Colligimus III rite sapienter-

(1) Gen. XXIII, 7. (2) Ibid. XXXIII, 3. (3) I Reg. XXIV, 9. (4) III Reg. I, 23.

que ad omnem aequivocationem tollendam, quae adorationi subesse poterat, a recentioribus invectam esse distinctionem vocum *latriae* ac *duliae* ad designandum cultum Deo aut creaturis deferendum. Iamdiu a s. Augustino horum vocabulorum usum adscitum esse invenimus; scribit enim (1): *Non eo modo, quo iubemur per caritatem servire invicem, quod est* δουλεύειν, *sed eo modo quo tantum Deo servitur, quod est graece* λατρεύειν. Haec eadem repetit *Contr. Faustum*, lib. XX, c. XLV, et alibi passim. Hinc protestans Gerhardus Vossius: *Eos*, inquit (2), *qui distinctionem hanc* (inter latriam ac duliam) *probant, minime improbamus, partim quia vitanda est viro prudenti omnis logomachia, partim quia nec inutile videtur, si cultibus toto genere differentibus, qualis est Dei et creaturae, ad homonymiam vitandam diversa imponontur nomina, partim quia neque ab ea abhorruit Augustinus.* Eadem ferme habet Leibnitzius (3).

12. Haec si probe teneantur, facile erit, quae a protestantibus obiici solent adversus sanctorum cultum, disiicere ac repellere idololatriae crimen, quod ecclesiae diobolares scriptores affingunt.

CAPUT II.

DE RELIGIOSI SANCTORUM CULTUS HONESTATE ET UTILITATE

13. Si dicteriis, calumniisque aurem praebeamus, quas cum Vigilantio ac manichaeis protestantes et increduli omnes adversus sanctorum cultum congerunt, vix de eo actum non esset. Ast illae iamdiu a Hieronymo et Augustino, ac deinceps a doctoribus catholicis disiectae ac protritae sunt, ita ut nobis non aliud onus incumbat in defensione causae catholicae quam in unum colligere, quae sparsim ab illis scripta sunt. Controversiae cardo non versatur circa *modum* quo cultus hic exhiberi potest sanctis, sed circa *rem ipsam*, utrum nempe sancti honorari debeant ob amicitiam, qua cum Deo fruuntur, et ob excellentiam, quam in ipsis deprehendimus ob virtutes omnigenas, quas dum in vivis agerent, sibi comparaverunt. Protestantes negant, atque ut superstitiosum traducunt quemcumque cultum et honorem ipsis exhibitum, catholici vero honestum ac pium utilemque eiusmodi cultum profitentur.

Propositio. ***Pius et ab omni idololatriae labe immunis est religiosus sanctorum cultus.***

14. Cultus ille omni vacat idololatriae labe, immo pius censendus est, quem scriptura commendat, quem pia antiquitas frequentavit, quem denique ipsa rei natura exigit, probatque ipsa adversariorum agendi ratio. Rem porro ita se habere sic ostendimus.

15. Scripturae angelorum et piorum virorum cultum commendant, primo cum exhibent patriarchas angelos adorantes, seu honore sacro prosequentes, quod saepe faciunt: etenim Abraham (4), ut tres angelos vidit, pronus eos adoravit in terram; idem praestitit Loth (5). Caeteris vero omissis Iosue, cum audivisset virum coram se stantem evaginato gladio principem esse exercitus Domini, *cecidit pronus in terram et adorans ait* etc., ut legitur Ios. V, 15. Honorem porro seu cultum a patriarchis exhibitum angelis *religiosum* esse in ordine ad Deum, non autem mere *civilem*, exinde patet quod optime novissent patriarchae illos minime civiliter conversari, sed Dei nuncios esse, atque cum Deo a-

(1) *De Trin.* lib. I, c. 6.
(2) *Append. ad disput.* I *de incarnat.*
(3) *System. theologic.* p. 188, ed. 1 parisiensis
(4) Gen. XVIII, 2. (5) Ibid. XIX, 1.

micitia coniungi. Idem dicendum de adoratione quam Eliseo tribuit mulier sunamitis, postquam propheta filium eius a mortuis excitavit (1), nec enim simplicem hominem, sed qualitatem *viri sancti* ac thaumaturgi in Eliseo mulier venerata est.

16. Tantum vero abest, ut scriptura hos religionis actus sive angelis sive viris sanctis exhibitos aliquando improbaverit, ut potius commendet suadeatque. Sane Deus sic alloquitur populum suum (2): *Ecce ego mittam angelum meum, qui praecedat te... observa eum, et audi vocem eius, nec contemnendum putes... et est nomen meum in illo.* Sic etiam angelus, qui Iosue apparuit, non solum honorem sibi tributum non respuit, sed praeterea Iosue praecepit (3): *Solve calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, sanctus est.* Eadem insuper scriptura Deum contumeliae servis suis illatae vindicem exhibet. Ad Eliae siquidem nutum ignis e coelo descendit ad binos quinquagenarios principes, quos impius rex ad eum miserat, absumendos, secus ac evenerit tertio quinquagenario, qui timens Deum *curvavit genua contra Eliam, et precatus est eum*, ut legitur IV Reg. I, 15. Sic ibid. II, 23 seqq. pueri Bethel Eliseum irridentes ab ursis lacerati sunt. Aut igitur dicendum honorem et cultum angelis ac viris sanctis tributum immunem prorsus ab omni idololatriae macula esse, immo pium ac Deo, cuius intuitu defertur, gratum, aut idololatriae accusandos esse tot patriarchas ac viros pios, qui angelos et sanctos venerati sunt; Deumque et verbis ac prodigiis idololatricum cultum cohonestasse, quod postremum impium ac blasphemum foret asserere.

(1) IV Reg. IV, 37. (2) Exod. XXIII, 20.
(3) Loc. cit. (4) L. IV c. 15.

17. Ab ipsis autem rei christianae primordiis sanctorum cultum viguisse facta publica ac ineluctabilia documenta testantur. Ac 1° talis est festorum institutio ac celebratio in sanctorum honorem; in *Const. apostolicis*, lib. VIII, cap. 33, dies recensentur, quibus *feriandum erat famulis*, praescribitur autem: *In diebus vacent apostolorum... in die Stephani protomartyris ferientur, atque in diebus caeterorum sanctorum martyrum, qui Christum vitae suae anteposuerunt.* Ecclesia item smyrnensis, apud Eusebium (4), in epistola ad ecclesias Ponti huius consuetudinis agendi dies festos in martyrum honorem meminit, scribens: *Quo etiam loco nobis convenientibus concedat Deus natalem eius* (Polycarpi) *martyrii diem cum hilaritate et gaudio celebrare;* eiusdem festi mentio occurrit in actis s. Pionii apud Ruinartium. 2° Recepti praeterea in ecclesia universa huius sanctorum cultus primis saeculis indubium praebent documentum sacrificia, quae in martyrum solemniis in ipsorum honorem Deo offerebantur; Tertullianus: *Oblationes*, inquit (5), *pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus;* ac s. Cyprianus scribit (6): *Sacrificia pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus.* 3° Eiusdem cultus *martyria, confessiones* etiam nuncupatae, monumenta suppeditant certissima, quae erigebantur ad martyrum memoriam celebrandam, et ad quae fideles orandi gratia accedebant; horum meminit Caius presbyter romanus saec. III apud Eusebium (7). Documenta demum 4° huius cultus eaque publica praebent invocatio sanctorum, eorumdemque reliquiarum veneratio, de quibus

(5) De corona, c. 3. (6) Ep. XXXIV.
(7) L. II, c. 15.

paulo post agemus. Nequeunt igitur protestantes haeretici sanctorum cultum superstitiosum atque idololatricum traducere, quin eiusmodi superstitionis ac idololatriae ream primitivam ecclesiam, quam tamen virginem vocare consueverunt, efficiant. Ex his insuper novimus eos ludere, dum se primitivae ecclesiae fidem sectari profitentur.

18. Cultum denique sanctorum, quem propugnamus, ipsam rei naturam exposcere agendique rationem ipsorum protestantium ex eo constat, quod homines, qui bene de civili republica aut de re litteraria meruerunt, honorare civili cultu consueverint, orationes in ipsorum laudem quotannis recitent, sepulcra condecorent, simulacra ipsis erigant, cineres non sine ingenti pompa transferant, aliaque id genus praestent ad testificandam illorum excellentiam; cur igitur christianarum virtutum in illis excellentiam religionis causa non honorabimus? Rursum vel ipsi protestantes honore prosequuntur regni proceres, aulicos, eosque omnes qui apud regem aliqua dignitate eiusque amicitia fruuntur; quidni igitur eadem ratione non se gerunt cum sanctis in coelesti aula regnantibus, quique Dei amicitia et aspectu digni sunt? Quin princeps laedatur honore, qui eius intuitu aulae proceribus exhibetur, eum gratum habet, immo laesus censeretur in ministris suis, si his debitum negaretur obsequium; quare igitur censendum est Deum offendi, si sanctos honore debito propter ipsum prosequamur? Cultum igitur, qui angelis et sanctis praebetur, tum sacra scriptura commendat, tum pia antiquitas frequentavit, tum ipsa rei natura et agendi ratio adversariorum exposcit, prout demum non pauci protestantes agnoverunt, inter quos eminet Leibnitzius, qui in suo *Systemate theologico* praecipua argumenta complexus est, quibus pius et honestus sanctorum cultus adstruitur.

(1) I Timoth. II, 17. (2) Is. XLII, 8.

DIFFICULTATES

19. I. Obi. 1. Sanctorum cultus adversatur primo decalogi praecepto, Deut. VI, 13, confirmato a Christo, Matth. IV, 10: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.* 2. His porro verbis omnem cultum creaturis adimi ac Deo soli reservari declarat apostolus, dicens (1): *Soli Deo honor et gloria;* 3. Sane protestatur Deus, nolle se gloriam suam alteri communicare illis verbis (2): *Gloriam meam alteri non dabo.* 4. Hinc quemcumque cultum angelis tribui posse inficiatur apostolus, dum scribit (3): *Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quae non vidit ambulans.* 5. Quod facto ipso ostendit angelus, qui Ioanni apparuit, quem volens apostolus adorare, oblatum sibi honorem recusavit dicens (4): *Vide ne feceris, conservus tuus sum... Deum adora.* Quod et praestitit Petrus respectu centurionis, qui eum adorare voluit (5). Ergo.

20. Resp. Ad 1. *Neg.* In utroque enim obiecto loco sermo est de supremo latriae cultu, quem nemo dubitat soli Deo esse impendendum, et quidem ad deorum falsorum exclusionem. Etenim in adducto Deut. loco immediate adiicitur: *Et per nomen illius iurabis;* iusiurandum siquidem soli Deo reservatur, cum signum sit supremi cultus; et Deut. V, 7, ubi idem traditur praeceptum, dicitur: *Non habebis deos alienos coram me.* Iam vero cultus, qui sanctis decernitur, est alterius omnino ordinis, nec eis tribuitur nisi im-

(3) Coloss. II, 18. (4) Apoc. XIX, 10. (5) Act. X, 25 et 26.

proprie dictus in ordine ad Deum, ac eius intuitu, uti exposuimus. Nihil igitur commune habet decalogi praeceptum cum honore quem sanctis impendimus. Apposite catechismus romanus (1): *Quis adeo demens est*, inquit, *qui edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuo putet, nolle regem suis ut magistratibus honor deferatur?*

21. Ad 2. *D.* Adimit apostolus creaturis cultum supremum soli Deo debitum *C.* honorem omnem quo dignae creaturae sunt, *N.* Alioquin Rom. XII, 10 minime scripsisset: *Honore invicem praevenientes;* ac I Tim. V, 17: *Presbyteri duplici honore digni sunt.* Sane vidimus patriarchas aliosque viros se coram angelis, regibus ac viris sanctis prostravisse, quin umquam hac de re in reprehensionem incurrerint ullam.

22. Ad 3. *D.* Alteri, nempe *sculptilibus*, ut ibidem dicitur, *C.* indiscriminatim, *subd.* gloriam, quae solius Dei propria sit, *C.* quae creaturas deceat, iuxta dicta, *N.*

23. Ad 4. *D.* Negat apostolus posse angelis cultum tribui superstitiosum, *Tr.* cultum rite intellectum, *N.* Variae sunt huius paulini textus interpretum expositiones, cum alii de superstitioso bonorum ac malorum angelorum cultu illum intelligant; alii de mediatione angelorum, Christo excluso, ad sensum platonicorum accipiunt, innixi verbis immediate sequentibus: *Et non tenens caput;* alii de legalibus observantiis sub obtentu, quod lex mosaica angelorum ministerio data fuerit et favere videtur contextus: *Nemo vos iudicet in cibo aut in potu* etc.; alii de pharisaicis exquisitis exercitationibus, ut recentiores biblici protestantes, inter quos Rosenmüller, eum interpretantur. Quaecumque ex his expositionibus admittatur, nulla est quae adversetur cultui angelorum, quem propugnamus.

24. Ad 5. *D.* Reiecerunt angelus ac Petrus humilis obsequii signum quod eis impendebatur, *C.* adorationem proprie dictam, *N.* Alioquin Ioannes, tum loc. cit. tum ibid. XXII, 9, reum se idololatriae constituisset. Hinc merito Grotius ad hunc loc. scribit: *Non dicit* angelus προσκύνησιν *(adorationem) soli Deo licite exhiberi; repugnat enim tota vetus historia... sed benigne agit, ut si quis collega collegae dicat: serva hunc honorem regi.* Idem dici debet de Petro respectu Cornelii, ipsum admonens Deo omnium bonorum auctori, gratiam quam acceperat, referri debere.

25. II. Obi. 1. Laodicena synodus, can. XXXV districte prohibet *christianos, relicta Dei ecclesia, abire et angelos nominare, vel congregationes facere; si quis ergo inventus fuerit huic occultae idololatriae vacare; anathema sit.* 2. Eumdem cultum damnant Origenes (2), et Theodoretus (3). Nec ab his patres reliqui dissentiunt; dum 3. monent *diligi* et *honorari* sanctos, non autem *coli*, ut patet ex *epist.* ecclesiae smyrnensis, ex Hieronymo (4), et Augustino (5); dum 4. profitentur a se sanctos *non coli propter religionem,* sed tantum *amari et honorari propter imitationem,* uti rursum Augustinus (6); dum 5. docent sic honorari sanctos, uti viventes probitate spectatos amamus, uti Augustinus (7), et Cyrillus alexandrinus (8); dum 6. protestantur se nullum san-

(1) Part. III, c. 2, n. 8.
(2) *Contra Celsum*, l. V, n. 8 et alibi.
(3) *Comment. in Ep. ad Coloss.*
(4) *Ep.* CIX, n. 1; et *Cont. Vigilantium*, n. 5.
(5) *Serm.* CCLXXIII, et in lib. *De vera relig.* cap. 55.
(6) Loc. cit.
(7) *Contr. Faustum*, l. XX, c. 21.
(8) *Contr. Iulianum*, l. VI.

ctis cultum deferre, qui in iis sistat, sed in iis Deum tantum honorare, ut Theodoretus (1). 7. Sane ignota antiquis fuit distinctio recens a scholasticis invecta inter cultum *latriae* ac *duliae*, ut se ab idololatriae labe purgarent. Ergo.

26. Resp. Ad 1. *D*. Laodicena synodus in obiecto canone damnat cultum superstitiosum, *C*. legitimum, *N*. Sane id liquet ex ipsis canonis verbis, quibus perstringuntur illi, *qui, ecclesia relicta, congregationes* seu conventicula faciebant, ac *idololatriae vacabant;* nec non ex cultu martyrum, quem synodus probat, can. LI, his verbis: *Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in sabbatis et dominicis;* ac demum ex historia; ex Theodoreto enim novimus (2), illic viguisse *dicentes universorum Deum nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse pervenire; et oportere per angelos divinam sibi benevolentiam conciliare.* Superstitiosus igitur cultus est quem prohibet laodicena synodus.

27. Ad 2. *N*. Origenes enim adversus Celsum reiicit cultum, qui angelis tamquam diis deferretur, uti Celsus obiiciebat; *qui*, ut ipse loquitur, *Deo debetur cultus*. Quare Keilius, in *opusc. academicis* utpote bonus protestans, Origenem inter adstipulatores cultus angelorum recenset, cum eum ubique adstruxerit legitime intellectum. Theodoretus vero, ut patet ex adductis eius verbis, superstitiosum angelorum cultum reiicit, quasi per ipsos tantum obsequia nostra ac preces pervenire ad Deum possent.

28. Ad 3. *D*. Dicunt patres non *coli* sanctos in sensu, quo hanc vocem ethnici usurpabant, *C*. in sensu catholico, *N*. Nondum enim *technologia* constituta, ut honorem, quem tribuebant sanctis, secernerent ab eo, quem ethnici diis suis deferebant, dicebant se sanctos non *colere*, intellige *cultu supremo*, sed *diligere, honorare, caritate et dilectione* cum iis coniungi. Festa enim, quae celebrabant in honorem martyrum, monumentorum erectio, invocatio, aliaque eiusmodi aperte ipsorum mentem patefaciunt.

29. Ad 4. *D*. *Ut imitari non pigeat quod celebrare delectat*, uti idem loquitur s. Augustinus, *C*. ad cultus cuiusvis exclusionem, *N*. Ut patet ex ipsa voce *celebrare*, et ex *solemnitatibus* martyrum, quarum idem s. doctor meminit. Patres toti in eo erant, ut fideles ad imitationem sanctorum, quos venerabantur, excitarent, uti et nos facimus.

30. Ad 5. *D*. Sed mortuos *tanto devotius quanto securius post certamina superata*, *C*. ad exclusionem cultus ipsis debiti, *N*. Certe eodem cultus genere tam sanctos mortuos quam viventes prosequimur, licet diverso ritu et apparatu, cum viventium conditio hunc apparatum non ferat, et quia plerumque incerta est vera sanctitas et in eadem perseverantia, ut saepe admonet Augustinus.

31. Ad 6. *D*. Profitentur se Deum in sanctis colere uti bonorum omnium auctorem, *C*. se sanctos non colere cultu eis debito, *N*. Nos quoque Deum, qui *mirabilis est in sanctis suis*, colere intendimus, dum veneramur sanctos; cum tamen ipsi vera excellentia fulgeant ob cooperationem gratiae Dei, ideo huius excellentiae intuitu illos honore debito non defraudamus, quos Deus tot muneribus cumulavit.

32. Ad 7. *D*. Ignota veteribus fuit distinctio quoad voces, *Tr*. quoad rem illis significatam, *N*. Etenim praeterquam quod s. Augustinus il-

(1) *Serm.* VIII *de curandis Graecor. affectionibus.* (2) *Comment. in Ep. ad Coloss.* II, 18.

lam distinctionem iisdem verbis expressit, certum est ex una parte patres fuisse sanctos veneratos, ut omnia recensita documenta luculenter ostendunt; ex altera pariter certum est patres supremo cultu sanctos minime prosecutos esse; ut haec igitur componamus, inferre necesse est duplicem eos cultus speciem agnovisse, etsi non eisdem ac nos vocibus uterentur ad utrumque cultum distinguendum. Hoc aperte insinuat Origenes, qui loc. cit. Celso obiicienti christianis angelorum cultum, respondet posse quidem angelos coli, *repurgatis*, ut ipse ait, *cum significatione illius vocis colere, tum eius qui colit, officiis.*

CAPUT III.

DE SANCTORUM INVOCATIONE

33. Invocationem sanctorum per se ad salutem necessariam non esse, catholici omnes fatentur. Tota igitur controversia, quae inter nos et protestantes viget, est, utrum *licita* atque *utilis* sit eiusmodi invocatio, prout eam declaravit tridentinum adversus haereticos, qui eam uti inanem, superstitiosam, Deo et Christo iniuriosam, immo et idololatricam reiiciunt. Contra hos igitur sit

PROPOSITIO I. *Licita ac utilis est sanctorum invocatio, prout primo sacrae litterae evincunt.*

34. Ad fidem catholicam enunciata veritas spectat, quam synodus tridentina, Sess. XXV, his verbis declarat, quibus episcopis praecipit, ut fideles doceant, *Sanctos una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre; bonum atque utile esse suppliciter eos invocare, et ob beneficia impetranda a Deo per Filium eius Iesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster redemptor et salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere.* Ex his habemus 1° bonam licitamque esse sanctorum invocationem; 2° opem ac beneficia non a sanctis, sed a Deo ad eorum intercessionem expectanda esse; 3° orationes sanctorum inniti meritis Christi, qui solus Redemptor ac Salvator noster est, adeoque solus proprie dictus *mediator* natura et officio; sanctos vero nonnisi improprie dictos ac secundarios mediatores esse, innixosque Christi meritis nobis comparare atque obtinere aliquid a Deo posse; 4° sanctorum invocationem ad instar cuiusdam adminiculi esse ad id, quod a Deo per Christi merita efflagitamus, facilius impetrandum.

35. Quo sensu licitam ac utilem esse sanctorum invocationem primo ex sacris litteris sic evincimus: ex scriptura discimus licitam ac utilem esse invocationem viventium; ergo inferimus, licita ac utilis est sanctorum invocatio cum Christo regnantium. Antecedens ultro admittunt protestantes; siquidem saepe apostolus se commendat orationibus fidelium, e. gr. Rom. XV, 30, ubi scribit: *Obsecro, fratres... ut adiuvetis me orationibus vestris pro me ad Deum;* eadem inculcat Ephes. VI, 18; ac I Thess. V, 28 et alibi passim. Consequentia vero patet; nulla enim ratio assignari potest, quare licitum ac utile sit invocare viventes, superstitiosum vero, iniuriosum Deo et Christo, immo idololatricum invocare sanctos cum Deo et Christo regnantes. Hoc argumentum hactenus insolubile fuit protestantibus; numquam enim se ab eo expedire potuerunt.

36. Alterum argumentum pro hac invocatione non minus firmum suppeditat scriptura in intercessione sanctorum. Etenim passim scriptura nobis exhibet angelos et sanctos pro viventibus intercedentes apud Deum, beneficia poscentes ac obtinentes;

sic, Zachar. I, 12, angelus Deum pro iudaeis deprecatur: *Domine exercituum, usquequo non misereberis Ierusalem et urbium Iuda, quibus iratus es?* Obtinuisse vero angelum quod efflagitabat, patet ex verbis insequentibus: *Et respondit Dominus angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria... Propterea haec dicit Dominus: Revertar ad Ierusalem in misericordiis; domus mea aedificabitur in ea.* Idem legimus Dan. X. Nec solum angelos sed et sanctos vita functos intercedere pro viventibus exhibet auctor II Machab. XV, 12 seqq., qui Oniam et Ieremiam refert curasse iudaeorum res, eos adiuvisse, datoque Iudae aureo gladio a Ieremia, certiorem fecisse de victoria; utrumque praeterea pro iudaeorum populo orasse scribit, ac Ieremiam idcirco ab Onia *fratrum amatorem* appellatum esse. Exitus autem ostendit *fide dignum somnium*, ut ibidem legitur. Sic etiam Petrus in N. T. non obscure pollicetur in Ep. II, c. I, 15 se intercessurum post obitum pro fidelibus dicens: *Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis.* Ioannes autem, Apoc. V, 8, vidit viginti quatuor seniores, *qui procidebant coram Agno, habentes singuli... phialas aureas plenas odoramentorum, quae sunt orationes sanctorum:* quae de sanctorum intercessione esse intelligenda tum res ipsa, tum interpretes communi consensione declarant. Iam vero intercessio ex parte sanctorum et invocatio ex parte viventium relativae sunt; nec intelligitur quomodo illi intercedere possint, isti vero nequeant se illorum intercessioni commendare.

DIFFICULTATES

37. I. Obi. 1. Ex apostolo (1): *Unus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus;* ergo e mediatorum censu sancti omnes excluduntur. 2. Ille solus invocari potest, in quem creditur, iuxta illud (2): *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* Hic autem solus est Deus ac Christus. 3. Rursum legitur (3): *Confitemini Domino et invocate nomen eius*, nempe ille solus invocari debet, cuius confitemur omnipotentiam ac bonitatem; nemo autem sanctorum his praeditus est. Ergo.

38. Resp. Ad 1. *D.* Unus mediator est primarius, scilicet natura et officio, *C.* secundarius et intercessionis, *N.* Alioquin excluderentur ab intercessione et mediatione secundaria etiam viventes, ad quorum tamen preces confugit apostolus.

39. Ad 2. *D.* Invocatione, quae fidei professionem includat in supremum creatorem et Dominum, *C.* invocatione, quae in mera intercessione consistat, *N.* Duplex enim distinguitur invocationis genus, alterum apud eum qui auctor bonorum est; quo sensu solus Deus invocari potest; alterum quo interponimus alicuius intercessionem ad facilius obtinendum, quod a bonorum largitore efflagitamus, quo sensu sancti invocari possunt ut intercessores apud Deum. Sic aliter poscimus quidpiam a rege, aliter ab aulico, cuius apud regem officium interponimus; prout optime declarat s. Thomas (4), ac protestantes ipsi quotidie facere consueverunt.

40. Ad 3. Eadem esto responsio; eadem siquidem ratio valet.

41. II. Obi. Scripturae iugiter nos docent fiduciam omnem in Deo eiusque Christo collocandam, ad Deum confugiendum in necessitatibus nostris; sane 1. Christus sic nos, Matth. VI, 9, iubet orare: *Pater noster*

(1) I Tim. II, 5.
(2) Rom. X, 14.
(3) I Paral. XVI, 8; Psalm. CIV.
(4) II, 2, q. LXXXIII. a. 4.

etc., ac, Ioann. XVI, 23, ita apostolos alloquitur : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, et alibi saepe. Adeoque Paulus: *Adeamus*, inquit (1), *cum fiducia ad thronum gratiae ut misericordiam consequamur*. 2. Nec obstat invocatio viventium, nam ipsi possunt cognoscere preces ac necessitates nostras, quod nequeunt sancti vita functi. 3. Hinc nullum in sacris litteris exemplum occurrit, multo vero minus exstat mandatum aliquod de invocatione sanctorum; 4. quin potius Ierem. XVII, 5: *Maledictus* dicitur *homo, qui confidit in homine*. Ergo.

42. Resp. *D. A.* Scripturae nos docent omnem fiduciam in Deo collocare ut omnium bonorum fonte ac largitore, *C.* ad exclusionem intercessionis sanctorum, quos Deus ipse honorare intendit, *N.* Nemo umquam dubitavit Deum esse, in quo confidere et a quo bona omnia expectare debemus; pater enim est nostrum omnium amantissimus. Illud ipsum quod per sanctorum intercessionem poscimus, a Deo poscimus per Christi merita, uti ecclesia constanter consuevit orare ac nos orare docet; proinde nostra fiducia, quam in Deo habemus, non minuitur cum recurrimus ad sanctos, ut nos adiuvent orationibus suis, prout non minuitur cum recurrimus ad viventium orationes ac preces, sed timemus de nobis, eo quod saepe indignos nos reddamus beneficiorum Dei. Eo vel magis quod non pauca in scripturis exempla occurrunt de beneficiis a Deo ad intercessionem sanctorum concessis; e. gr. nonnisi ad preces Iobi placari voluit Deus amicis eius (2); ad preces Abrahae domui Abimelech valetudinem restituit (3); ad preces Moysis victoriam israëlitis super Amalec concessit (4). Si Deo sic placet honorare amicos suos, patet firmari potius fiduciam nostram in Deo, dum opem etiam sanctorum apud eum imploramus.

43. Ad 1. prob. *D.* Ita ut quilibet possit immediate ad Deum confugere, *C.* ita ut non possit mediate etiam per sanctos aliquid a Deo poscere, *N.* Haec proinde aliaque eiusmodi, quae ex bibliis heterodoxi congerere solent, quaestionem quam versamus minime attingunt. Nam quaestio in eo sita est, utrum possint fideles ad facilius aliquid a Deo impetrandum opem etiam intercessorum adhibere, an vero hoc illicitum sit. Porro nihil eiusmodi occurrit in adductis textibus; alioquin illicita foret invocatio viventium, quam tamen adversarii uti licitam probant. Oratio autem dominica, uti animadverterat iamdiu Bellarminus, docet quidem nos *quid* petere debeamus, minime vero *quem* orare tantum possimus. Sane apostoli apud Lucam, XI, 1, dixerunt Christo: *Doce nos orare.*

44. Ad 2. *D.* Non possunt sancti vita functi aut angeli necessitates nostras cognoscere ex se, *Tr.* in Deo aut manifestante Deo, *N.* Scimus enim ex Christo, Luc. XV, gaudere angelos super peccatore poenitentiam agente; ac rursum novimus ex Tob. XII, 12; et Apoc. VIII, 3, eosdem viventium preces et cordis vota Deo offerre, quod certe efficere non possent, nisi ea cognoscerent.

45. Ad 3. *D.* Nullum in scripturis existit mandatum de invocatione sanctorum eo quod agatur de re libera, *C.* nullum existit exemplum, *N.* Uti patet ex probationibus.

46. Ad 4. *D. Maledictus* dicitur *homo, qui confidit in homine et a Domino recedit cor eius*, *C.* ut maiori cum fiducia Deum adeat, ut in casu nostro, *N.* Arguit propheta he-

(1) Hebr. IV, 16. (2) Iob ult. 7 seqq.

(3) Genes. XX, 17.
(4) Exod. XVII, 10 seqq.

braeos qui, Deo relicto, spem suam in auxilio aegyptiorum collocaverant.

Propositio II. *Eadem veritas ex traditione et ecclesiae praxi evincitur.*

47. Ne videamur ex recentioribus saeculis ecclesiae praxim ac traditionem circa angelorum sanctorumque invocationem ostendere, missa facimus, quae ex oecumenicis conciliis constantinopolitano III nicaenoque II, argumenta promere possemus, nec non quae suppeditant sacramentaria leonianum ac gelasianum, missalia gothicum et francium quoad saecula V et VI ut ad prisca aurea illa ecclesiae saecula assurgamus, quae non ita pridem se adeo magni facere profitebantur, seu potius fingebant protestantes.

48. Nobis igitur primus sese offert ex saec. III Origenes, qui de angelis disserens et animabus cum Deo regnantibus, scribit (1): ***Adiuvant eos, qui summum Deum colere volunt, illum eis conciliant, suas illorum precibus adiungunt preces, simul cum eis postulant.*** Similia habet in lib. *De oratione*, n. 15. Demum his verbis suum angelum invocat (2): *Veni, angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino.* Qui locus adeo torsit Keilii ingenium, ut cum Dallaeo ad rhetoricam apostrophen confugerit, ut eius vim extenuaret. Sed non minus aperte eodem saeculo s. Cyprianus catholicam doctrinam adstruit, scribens (3): *Memores nostri invicem simus... Utrobique pro nobis semper oremus... et si quis istinc nostrum prior divinae dignationis celeritate praecesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio;* quorum sensum verborum perperam Fellus editor oxoniensis pervertere adnisus est, praesertim cum s. martyr, in lib. *De habitu virginum*, doctrinam suam et ipse in praxim deduxerit, martyres virgines invocando; sic enim concludit librum suum: *Tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari.*

49. His adiungimus ex IV saec. Eusebium, qui loquens de sanctorum sepulcris, haec habet (4): *Nam eorum sepulcra celebrare, et preces ibi votaque nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus; idque a nobis merito fieri statuimus.* Alludit porro his postremis verbis ad receptam ubique in ecclesia et quavis aetate doctrinam et praxim de intercessione et invocatione sanctorum. Sane in vetustissimis s. Ignatii M. actis legitur, quod ipse nuper martyrio functus apparuerit per quietem *super orans nobis.* In actis pariter martyrum scillitanorum, qui ann. 200 passi sunt, legitur: *Consummati sunt Christi martyres mense iulio, die septimo decimo, et intercedunt pro nobis ad Dominum I. C.* Eadem occurrunt in actis s. Maximi, s. Theodoti, nec non in gestis s. Potamienae apud Eusebium (5). Gregorio autem nazianzeno teste (6), s. Iustina virgo, quae passa est saec. III, ut se a Cypriani adhuc pagani magicis artibus liberaret: *Virginem Mariam supplex obsecravit, ut periclitanti virgini suppetias ferret.* Patet igitur II, III et IV saeculo iamdiu in ecclesia catholica de intercessione et invocatione sanctorum doctrinam obtinuisse.

50. Nec aliud testantur antiquissimae liturgiae, quae quamvis saec. IV scriptis consignatae fuerint, exhibent tamen traditionem saeculorum anteactorum. Inter has eminet, quae a s. Iacobo nuncupatur; iam

(1) *Cont. Celsum*, l. VIII, n. 84.
(2) *Hom.* I *in Ezech.* n. 7.
(3) *Ep.* LVII, *ad Cornelium.*
(4) *De praeparat. evangelica*, l. XIII, c. 2.
(5) L. VI, c. 5.
(6) *Orat.* XVIII, n. 19

vero in ea legitur: *Praecipue vero sanctae et gloriosae semper Virginis beatae genitricis Dei memoriam agimus. Memento illius, Domine Deus, et per eius orationes puras et sanctas parce et miserere nobis.* Eadem invocatio invenitur in liturgiis reliquis tum orientalibus tum occidentalibus.

51. S. vero Cyrillus hierosolymit. *Catechesi Mystagogica*, V sic liturgiam explanat, §. 12: *Postea recordamur eorum, qui obdormierunt, sanctorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat.*

52. Cum vero documenta haec publica sint, spectantia ad saec. IV aut ad initium saec. V, patet quaenam tunc temporis ecclesiae fuerit praxis universalis. Exinde porro exsurgit ineluctabile praescriptionis argumentum. Fieri enim omnino non potest, ut ecclesiae omnes, longe inter se dissitae in eiusmodi innovationem, adeo in hypothesi adversariorum perniciosam ac idololatricam conspiraverint, nemine reclamante; fatendum igitur est ecclesias saeculi IV doctrinam et praxim de invocatione sanctorum iure veluti haereditario accepisse ab ecclesiis saec. III, et ita porro, donec perveniamus ad aetatem apostolicam, a qua suam coepit originem ecclesia; eo vel magis, quod aperta documenta eiusdem suppetant saec. II et III. Hinc adversarii ipsi debuerunt manus victas dare, dum eo adducti sunt, ut scriberent superstitionem hanc iamdiu *primis* inolevisse *saeculis*, uti magdeburgenses centuriatores et Wegscheider; alii autem cordatiores protestantes, ut Leibnitzius, Starkius, Planck, Brown, Augusti, etc. pro ecclesia catholica hac in parte suffragium tulerint.

53. Huic demum doctrinae suffragatur vel ipsa ratio et analogia ex iis ducta, quae apud nos geruntur. Nemo sanus laesae maiestatis reum traduceret illum, qui mediationem et officium alicuius aulici penes regem efflagitaret ad aliquid ab eo facilius impetrandum. Quomodo igitur reus erit laesae maiestatis divinae aestimandus, qui intercessorem apud Deum quaerit? Immo hac ratione *sanctorum communio* servatur inter eos, qui in terris adhuc militant, et eos, qui iam in coelo triumphant; quae quidem apud protestantes inveniri nequit.

DIFFICULTATES

54. I. Obi. 1. Patres qui a catholicis pro sanctorum invocatione afferuntur, si unum vel alterum excipias, spectant ad IV vel V saeculum, cum iam omnes superstitio illa pervaserit. 2. Patres praeterea illos erroribus obnoxios fuisse constat. 3. Ignatius, in *Ep. ad Philad.* cap. 4; Clemens alex., *Stromat.* lib. VII, cap. 7; Irenaeus, *Cont. haeres.* lib. II, cap. 32, uni Deo invocationem vindicant. 4. Quin etiam Origenes, *Cont. Celsum,* lib. VIII, n. 26; Tertullianus, *Apologet.* cap. 30, et Athanasius, *Cont. Arian.* alios quoslibet ab ea excludunt. 5. Quamvis enim sancti pro nobis intercedant, invocari tamen a nobis nequeunt, cum invocatio ad supremum illud cultus latreutici genus pertineat, quod soli Deo debetur. 6. Sancti demum vita functi, ut dicitur Ecclesiast. IX, 5, *nihil noverunt amplius*, aut etiam, ut legitur apud Is. LXIII, 16: *Abraham nescivit nos et Israël ignoravit nos.* Ergo.

55. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut exhibeant invocationem sanctorum iamdiu in ecclesia universim receptam, *C.* uti recens inductam, *N.* Patres enim sive III, sive IV saeculi praxim de sanctorum invocatione exhibent iamdiu ante se ubique ac

publice in ecclesia receptam; documenta praeterea indubia spectantia ad secundum et tertium saeculum eamdem mirifice confirmant, adeoque res extra omnem dubitationis aleam constituta est. Quod vero patres IV et V saeculi, nempe florentissimae ecclesiae aetatis, tenerentur ad unum omnes abiecta ac idololatrica superstitione, assertio est haereticorum digna, qui potius quam se deceptos fateantur, ecclesiam universam accusant erroris.

56. Ad 2. *D.* Patres obnoxii erroribus fuerunt uti privati doctores ac seorsum singuli, *C.* prout testes publicae ecclesiae doctrinae sunt simulque spectati, *N.* Eo vel magis quod pro se suffragium ecclesiae tulerint; denegare autem auctoritatem patribus omnibus uti testibus de re, quae illorum aetate obtinebat, perinde est ac omnem historicam certitudinem reiicere.

57. Ad 3. *D.* In subiecta materia, de qua disserebant, *C.* ad exclusionem invocationis sanctorum, *N.* Praetermisso siquidem Ignatio, cuius locus obiectus a Molinaeo spurius est, scilicet: *Virgines, solum Christum in orationibus ante oculos habete,* Clemens alex. in VII *Stromatum* libro gentiles arguit, quod deos suos invocarent; et Irenaeus confutat valentinianos, qui aeonas suos una cum falsis angelis invocabant, dabantque operam incantationibus.

58. Ad 4. *D.* Alios quoslibet excludunt ab illa invocatione quae fiat supremo bonorum omnium fonti ac largitori, *C.* quae fiat ad modum intercessionis apud Deum, *N.* Etenim Origenes loc. cit. excludit ab invocatione *daemones*, quos invocandos contendebat Celsus. Tertullianus excludit gentilium deos, quos negat a christianis invocari posse pro salute imperatorum. Athanasius arguit arianos quod sibi minime constantes, dum Christum negarent Deum esse, Deum tamen appellabant, eumque veluti creatura alia qualibet praestantiorem adorandum censebant.

59. Ad 5. *Neg.* Fieri non potest, ut aliquis pro nobis intercedere possit, nos vero nequeamus eius patrocinium invocare; hoc enim absonum esset. Quod si invocatio, eo sensu quo illam adstruimus, pertineret ad supremum cultus latriae genus, talis pariter esset censenda invocatio viventium, quod nemo dicet.

60. Ad 6. *D.* Sancti vita functi *nihil noverunt amplius* virtute propria, *Tr.* vel *C.* Deo ipsis manifestante, ut superius ostendimus, *N.* Verba Ecclesiastae si in contextu inspiciantur, hunc sensum referunt, mortuos non posse in melius mutari. Isaias autem, Clerico interprete, significat *Deum multo potiore iure patrem hebraeorum dici quam Abrahamum aut Iacobum.* Caeterum cum non desinant protestantes obiicere ignorantiam rerum nostrarum, praesertim vero precum ex parte sanctorum, iuverit eos refellere ex Grotio ipso, qui in *Consultat. Cassandri*, diversis perpensis modis seu rationibus a patribus ac theologis in medium allatis, ad explicandam sanctorum notitiam, concludit: *Itaque inique faciunt protestantes, qui idololatriae damnant eos, qui multorum veterum sententiam secuti, putant nostrarum necessitatum et precum notitiam aliquam ad martyres pervenire.* Huic consentiunt Leibnitzius in *Syst. theolog.* pag. 194, ac Thomas Brown, apud Esslinger.

61. II. Obi. 1. Sanctorum invocatio inutilis est ex parte Dei, qui paterno prae sanctis omnibus nos amore prosequitur, satisque per se prospicit necessitatibus nostris; 2. saltem eiusmodi invocatione, diffi-

dentiae praebemus indicium. 3. Est praeterea superstitiosa ex parte nostra, cum saepius contingat nos opem implorare aut eorum, qui nunquam fortasse exstiterunt, aut eorum quorum dubia saltem sanctitas est. 4. Ethnicam insuper superstitionem sapit sanctos singulos pro singulis morbis aut beneficiis rogare. 5. Quod magis patet ex ratione, qua catholici consueverunt b. Virginem invocare, quasi ipsa sit gratiarum arbitra, e. gr. *Mala nostra pelle; Iesum nobis post hoc exilium ostende*, dum vocant eam *spem nostram* etc., quae nonnisi Deo competere possunt. 6. Sancti demum nihil nobis impetrare queunt, cum uberem ipsi meritorum suorum mercedem acceperint, nec aliud quidpiam valeant mereri. Ergo.

62. Resp. Ad 1. *D.* Deus nos prae sanctis omnibus diligit, prospicitque per se necessitatibus nostris, si nos minime indignos amoris sui redderemus, ac nollet sanctos praeterea honorare, *C.* secus, *N.* Ante omnia animadvertimus hoc argumento etiam excludi invocationem viventium; deinde Deum hac ratione velle amicos suos honorare, dum ad illorum intercessionem nobis dona sua concedit; denique reponimus saepe nostris actionibus pravis indignos nos reddi beneficiorum suorum, quae proinde Deus interdum ob allatum motivum nonnisi ad preces sanctorum nobis largiri vult, uti exempla adducta ex scripturis ostendunt.

63. Ad 2. *D.* Respectu nostri, *C.* respectu Dei, quem bene novimus prae omnibus nos diligere, *N.* Responsio patet ex modo dictis.

64. Ad 3. *D.* Quod tamen dubium afficit solum applicationem et praxim disciplinarem, *C.* cultum ipsum, sive invocationem in se spectatam, *N.* Plures sancti sunt, de quorum existentia aut sanctitate ne protestantes quidem dubitant; si igitur aliud non obstet, poterunt istos invocare.

65. Ad 4. *D.* Si in sensu exclusivo catholici singulos sanctos ad beneficia singula impetranda invocarent, *Tr.* si id praestent tantum pro gratiarum quae gratis datae vocantur divisione, quas Deus dividit prout vult, *N.* Iam vero talis est ratio, ob quam interdum pro peculiari beneficio catholici ad hunc potius quam ad alium sanctum recurrunt, quae in scripturis fundata est. Caeterum neque in sensu exclusivo id faciunt; et hoc praeterea afficit praxim, non invocationem ipsam, de qua nos agimus.

66. Ad 5. *Neg.* Obiectae autem formulae intelligi semper debent ad sensum catholicae ecclesiae, quod nempe sive b. Virgo sive sancti reliqui *mediante ipsorum intercessione* hoc vel illud praestent, Deum suppliciter deprecando faciunt, prout vel ipse Leibnitzius exponit, nec alio sensu intelligi a catholicis possunt, quibus persuasum est ex fide *omne datum optimum et omne donum perfectum desursum esse, descendens a Patre luminum*, seu a Deo concedi. Quo sensu etiam b. Virgo *spes nostra* dicitur, aliisve eiusmodi titulis donatur.

67. Ad 6. *D.* Si sancti niterentur meritis actualibus et propriis, *C.* si meritis Christi et meritis praecedentibus, *N.* Vera ratio, qua dicimus sanctos aliquid nobis impetrare precibus suis posse, est amicitia qua actu fruuntur cum Deo et ex Christi meritis. Quo fit, ut solum *de congruo* non autem *de condigno*, seu merito presse sumpto, nobis a Deo beneficia obtineant.

CAPUT IV.

DE RELIQUIARUM CULTU

68. Cultus nomine hic significamus illud obsequium, quod ex pio venerationis sensu exhibemus exuviis, cineribus, ossibus sanctorum, aut etiam iis, quae ad sanctos quoquomodo spectarunt, quaeque idonea sunt ad illorum memoriam excitandam: quo fit ut cultus iste totus sit relativus.. Germanum ecclesiae catholicae sensum circa eiusmodi venerationem exposuit concilium tridentinum, Sess. XXV, his verbis: *Sanctorum martyrum et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quae viva membra fuerunt Christi et templum Spiritus sancti, ab ipso ad aeternam vitam suscitanda et glorificanda, a fidelibus veneranda esse* (episcopi doceant), *per quae multa beneficia a Deo hominibus praestantur; ita ut affirmantes sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandae causa sanctorum memorias frustra frequentari omnino damnandos esse* (mandat sancta synodus), *prout iam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat ecclesia.* Quam doctrinam vindicandam assumimus.

Propositio. *Sanctorum reliquiae et monumenta utiliter ac pie a fidelibus honorantur.*

69. Ad fidem propositionem hanc spectare constat ex recitatis tridentini verbis. Huius porro honoris ac venerationis vestigia haud pauca in scripturis suppetunt. Etenim praeter ea, quae in V. T. occurrunt, Exod. XIII, 19; collat. Eccles. XLIX, 16; IV Reg. XIII, 21; collat. Eccles. XLVIII, 14; IV item Reg. XXIII, 17, 18; in N. T. Matth. IX, historia legitur mulieris haemorrhoissae sanatae ex contactu fimbriae vestimenti Christi; Act. V, 15, infirmi in plateas eiiciebantur, *ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quempiam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis*, et ibid. XIX, 22, legitur quod *super languidos deferrentur a corpore eius* (Pauli) *sudaria et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur.*

70. Ab ipsis proinde ecclesiae primordiis, tribus nempe prioribus saeculis, receptam ubique eiusmodi venerationem certissima documenta testantur, quae ne confusionem pariant, in quasdam classes distribuimus.

71. Prima igitur conficitur ex sollicitudine fidelium in sanctorum reliquiis colligendis; cuius rei testis est epistola ecclesiae smyrnensis, in qua solliciti exhibentur christiani in colligendis s. Polycarpi reliquiis, *ut communicarent sancto cadaveri*, ad eas scilicet venerandas. Id ipsum testantur acta s. Ignatii M., cuius reliquias ingenti cura christiani sibi compararunt uti *thesaurum inaestimabilem ecclesiae relictum.* Testes praeterea christianorum cultus hac in parte sunt vel ipsi acerrimi religionis hostes, qui in cit. epist. ecclesiae smyrnensis fassi sunt vereri se, ne christiani, relicto Christo, Polycarpum adorare inciperent; omni idcirco qua poterant ratione martyrum corpora, ne a christianis colerentur, ethnici gladiatorum corporibus commiscebant; in amphiteatris feris, in aquis piscibus, ut vorarentur, exponebant; aut saltem igne illa cremabant, cineres dispergentes, uti ex martyrum actis constat.

72. Altera classis coalescit ex monumentis erectis super sanctorum reliquiis, quaeque *confessiones, martyria, memoriae* vocabantur; item

altaria, quae offerendo sacrificio inserviebant in cubiculis. Illustre iam ad II et III saeculo, Eusebio teste (1), erat *trophaeum* seu sepulcrum ss. apostolorum Petri et Pauli. Sic ossa s. Polycarpi, uti legitur in cit. epist. ecclesiae smyrnensis, *gemmis pretiosissimis cariora et quovis auro pretiosiora sepulta sunt ubi decebat.* Quo in loco, convenientibus christianis, eius martyrii diem celebrabant.

73. Tertia classis exsurgit ex primorum christianorum et ecclesiae universae studio ac sollicitudine in secernendis sanctorum martyrum exuviis a reliquorum fidelium ossibus. Solebant quippe illis signa adiungere aut palmae, aut ampullae sanguine martyris plenae, monogrammatis, aliorumque eiusmodi, de quibus ex professo agunt archaeologi sacri Bosius, Arringhius, Boldettus aliique passim.

74. Quarta demum classis constat ex obsequiis, quibus sanctorum reliquias prisci fideles prosequebantur. Talia erant sacrificia, quae Deo in martyrum honorem super ipsorum tumulis in cryptis ac coemeteriis offerebant; cuius consuetudinis mentio fit in actis s. Stephani papae, et *constitutionibus apostolicis*, lib. VI, cap. 30; item osculum, quod sive eorum reliquiis sive catenis imprimi consueverat, quod quidem illa aetate, fatente Beausobrio, nisi ratio haberetur intentionis eius qui illud figebat, signum erat supremi cultus, nempe latriae. Ex his igitur aliisque non paucis, quae afferri facile possent, luculenter patet ab aetate ipsa apostolica longe lateque in universa ecclesia reliquiarum venerationem receptam et frequentatam esse. Ex quo pronum est inferre aut Christi ecclesiam a suis primordiis idololatricam et superstitiosam fuisse, aut piam sanctamque esse sacrarum reliquiarum venerationem, quam ex apostolica traditione iugiter ecclesia professa est.

75. Verum enim vero rei ipsius natura communisque agendi ratio nos in eiusmodi venerationem inducit, siquidem cum aliquem summa in aestimatione habemus, eo animo sumus comparati, ut in pretio habeamus etiam quae ad illum, cum in vivis ageret, spectabant. Hac de causa vel ipsi protestantes magna sedulitate in Germania asservant atramentarium, quod Lutherus in diabolum iniecit, ac suppellectilia, quibus olim haeresiarcha ille apostata usus est: porro iidem ipsi sunt, qui idololatriae catholicos insimulant, eo quod isti sanctorum exuvias in honore ac veneratione teneant. Tanta est humanae mentis incohaerentia!

DIFFICULTATES

76. I. Obi. 1. Deus Moysis corpus abscondit, ne ab hebraeis coleretur; quo declaravit nullum sanctorum cineribus cultum esse tribuendum; 2. prout reipsa numquam hebraei alicuius reliquias coluerunt. Sane vel ipsam sepulcrorum erectionem prophetis sanctis exprobrat Christus pharisaeis, dicens (2): *Vae vobis, scribae et pharisaei hypocritae, qui aedificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta iustorum.* Ergo.

77. Resp. Ad 1. *D.* Abscondit Deus corpus Moysis, ne coleretur cultu superstitioso, *Tr.* ad excludendam reliquiarum venerationem, *N.* Incertum porro est, qua proprie de causa seu in quem finem Deus occultum voluerit hebraeis sepulcrum Moysis, cum nuspiam id nobis patefecerit. Quod si liberaliter velimus cum adversariis agere, corpus illud, quod vel ipse Deus tantopere honorare voluit, dum illud per angelos sepelivit, ideo occultavit hebraeis, ne ipsi adeo in idololatriam

(1) L. III, c. 25. (2) Matth. XXIII, 29.

propensi superstitioso cultu illud prosequerentur, prout reipsa fecerunt respectu aenei serpentis in deserto erecti, quem destruxit Ezechias.

78. Ad 2. *D.* Hebraei numquam sancti alicuius reliquias coluerunt eo ritu exteriori, qui apud nos obtinet, *C.* venerationis sensum quo ipsas prosequebantur, cum opus esset, non patefecerunt, *N.* Ob recensitas causas hebraei peculiarem cultum reliquiis sanctorum exhibere non potuerunt; ast eos affectos erga illas venerationis sensu fuisse, in dubium revocari nequit, cum Deus ipse significaverit quo in honore illae habendae essent, uti cum IV Reg. XIII, 31 ad contactum ossium Elisei mortuum excitavit, de quo proinde Ecclesiastici XLVIII, 14 legitur: *Mortuum prophetavit corpus eius.* Hinc Iosias cum caeterorum cineres dispergeret, venerationis gratia erga virum sanctum, qui prophetaverat eversionem altaris Bethel, eius cineribus pepercit dicens, ibid. XXIII, 18: *Dimittite eum, nemo commoveat ossa eius.*

79. Ad 3. *D.* Exprobrat Christus pharisaeis hypocrisin perversamque eorum agendi rationem, *C.* sepulcrorum erectionem in se spectatam, *N.* Ut liquet ex iis, quae immediate adiecit: *Et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum... et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Apposite Chrysostomus sic verba Christi exponit: *Non quia aedificant, nec quia patres suos accusant, vae illis dixit; sed quia ita facientes et ita docentes, patres suos condemnare audebant, cum ipsi peiora committerent.*

80. II. Obi. 1. Alte siluerunt de reliquiarum cultu trium priorum saeculorum patres, quamvis dimicassent adversus gnosticos martyriorum refragatores. 2. Nec nisi serius martyrum corpora sub altaribus aut in thecis collocata sunt, aut in publica supplicatione gestata, quandoquidem prius terrae mandabantur. 3. Clemens alex. in *Protreptico adv. gentes;* Tertullianus, lib. *De idololatr.* cap. XXVIII; Minutius Felix in *Octavio*, aliique passim, exprobrabant ethnicis templorum altariumque super mortuorum sepulcris consecrationem, ac religionem mortuorum. Ex ethnicis igitur superstitiosus iste cultus ad ecclesiam pervenit.

81. Resp. Ad 1. *D.* Supplentibus patrum silentium factis ineluctabilibus, *C.* secus, *N.* Quae porro facta testatissima adduximus, rem conficiunt. Quod si patres illi sive haereticis futuram resurrectionem negantibus, sive martyriorum refragatoribus non opposuerunt reliquiarum cultum, ita se gesserunt, eo quod et hunc haeretici illi reiicerent.

82. Ad 2. *D.* Eodem vigente dogmate, diversi diversis temporibus ritus in cultu adhibendo obtinuerunt, *C.* quasi idem dogma non viguisset, *N.* Vigentibus persecutionibus fieri non poterat, ut iidem solemnes ritus in colendis sanctorum reliquiis usurparentur, qui cessantibus persecutionibus adsciti sunt. Quod tamen in potestate fidelium erat ad patefaciendam suam erga reliquias venerationem, omissum non fuit, ut patet ex allatis probationibus. Reddita porro ecclesiae pace, sub patrum ipsorum oculis, qui ad tertium saeculum spectabant, maiori solemnitate cultus iste explicari coepit ubique.

83. Ad 3. *D.* Patres ethnicis exprobrarunt mortuorum religionem, templorum altariumque super eorumdem sepulcris consecrationem ratione adnexae superstitionis, *C.*

per se, *N*. Inseparabilis siquidem erat ab ethnicorum principiis mortuorum religio, templorum ac altarium consecratio; putabant enim defunctorum animas oberrare circa sepulcra, et Augustino teste (1), *aut daemones sive genios ac deos esse*, adeoque templa et aras exstruebant dicabantque mortuis, veluti numinibus. Haec porro nihil commune habent cum catholicorum sensu in reliquiarum veneratione.

84. Quod si deinceps catholici nonnullos materiales ritus adsciverunt in reliquiarum cultu, qui communes ethnicis fuere, cum diversum tamen principium, diversus finis in utrorumque cultu sit, nulla est ratio quamobrem hi ritus purificati ab ethnicorum sordibus ea de causa damnari debeant, prout crimini ecclesiae non vertitur, quod purificatis ethnicorum delubris, ea converterit in templa veri Dei. Adeoque invicta manet Hieronymi ad eamdem Fausti ac Vigilantii expostulationem responsio (2): *Quia quondam colebamus idola, nunc Deum colere non debemus, ne simili eum videamur cum idolis honore venerari? Illud fiebat idolis, et idcirco detestandum est, hoc fit martyribus, et idcirco recipiendum est.*

85. III. Obi. 1. Superstitiosum est cineres mortuorum colere, in quibus nulla est excellentia. 2. Innumerae prope reliquiae suppositititiae sunt. 3. Abusus haud pauci in earum cultum irrepserunt. Ergo.

86. Resp. Ad 1. *D.* Eam sanctorum cineres excellentiam non habent, ob quam coli possint cultu *absoluto*, *C.* ob quam colantur cultu *relativo*, *N.* Etenim sanctorum corpora fuerunt aliquando viva Christi membra ac templa Spiritus sancti, quorum animae nunc aeterna cum Deo felicitate fruuntur, excitanda olim et ipsa et glorificanda. Deus praeterea non semel per haec corpora illustria miracula ad honorem ipsis conciliandum operari dignatus est. Quamvis idcirco nullam in se excellentiam hi cineres aut ossa haec prae se ferant, ob quam cultu absoluto coli debeant, possunt tamen ob recensita motiva coli veneratione relativa.

87. Ad 2. *D.* Plures reliquiae dubiae aut supposititiae sunt, *Tr.* omnes, *N.* Cum vero cultus, quem sanctorum reliquiis adstruimus, totus relativus sit, nihil exinde detrimenti provenit, si aliquando eas dubias aut suppositias esse contingat; uti fatetur ipse Leibnitzius (3). Caeterum reliquiae supposititiae tot non sunt, quot adversarii depraedicant; concilium vero tridentinum, Sess. XXV, decrevit non esse *novas reliquias recipiendas, nisi recognoscente et approbante episcopo*, eisque sub cautionibus, quas sapienter praescribit. Fieri autem nequit ut fraudes omnes praecaveantur.

88. Ad 3. *D.* Abusus irrepsere ex parte privatorum, *C.* ex parte ecclesiae, *N.* In his quaestionibus permisceri nequit dogma cum privatorum praxi; illud sanctum ac immutabile est, in istam obrepere abusus vel ecclesia invita possunt. Satis est ut illos damnet ecclesia, et quoad eius fieri potest de medio tollantur, prout nullo non tempore eos averruncare ecclesia sategit.

CAPUT V.

DE SACRARUM IMAGINUM USU AC VENERATIONE

89. Imagines Christi, Deiparae Virginis aliorumque sanctorum ex praescripto concilii tridentini Sess. XXV in templis praesertim habendae ac retinendae sunt, eiusque debitus ho-

(1) *De civit. Dei*, l. IX, c. 2.
(2) L. I, *Cont. Vigil.* n. 8.
(3) *System. theologic.* p. 198.

nor ac veneratio impertienda: *Non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendae; vel quod ab eis sit aliquid petendum; vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, velut olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quae illae repraesentant; ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos, quorum illae similitudinem gerunt, veneremur.* Ex imaginum adversariis, alii earum et usum et cultum reiiciunt, adeoque eas destruunt, *iconoclastae* propterea nuncupati; alii usum retinent etiam ad templorum ornatum et ad historiam, ast venerationem omnem abiiciunt, *iconomachi* idcirco vocati, tales vero plerique sunt hodierni protestantes. Usum proinde et cultum sacrarum imaginum vindicare aggredimur adversus utriusque generis hostes; quod quidem prius ex scripturis, deinde vero ex traditione conficimus.

Propositio I. *Sacrarum imaginum usum ac venerationem licitam ac piam esse sacrae litterae ostendunt.*

90. Vix de usu quaestio esse potest, cum in scripturis non modo eum probatum, sed ex Dei ipsius mandato in V. T. praescriptum videamus. Nam, Exod. XXV, 18, 19, Deus Moysen iussit duos cherubim extruere in utroque arcae latere collocandos, dicens: *Duos quoque cherubim aureos et productiles facies; ex utraque parte oraculi. Cherub unus sit in latere uno, et alter in altero.* Num. pariter XXI, 8, Dominus Moysi imperavit, ut faceret serpentem aeneum, poneretque *eum pro signo, qui percussus aspexerit eum, vivet.* Iam vero aeneum serpentem typum ac imaginem fuisse Christi in crucem elevandi declaravit Christus ipse his verbis (1): *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Quod si licitus ac pius usus fuit typi ac imaginis Christi ante eius adventum, cur illicitus ac impius usus imaginis Christi passi erit existimandus?

91. Ast non solum imaginum usum, verum etiam earumdem venerationem licitam ac piam esse sacrae litterae ostendunt. Nemo ignorat arcam in V. T. symbolum fuisse praesentiae Dei. Porro hebraeos arcam veneratos esse constat ex Ios. VII, 5, ubi de Iosue legitur: *Scidit vestimenta sua et pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse, quam omnes senes Israël.* Id ipsum constat ex Psalm. XCVIII, 5, in quo dicitur: *Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Scabelli* autem *pedum Domini* nomine arcam designari patet ex I Paral. XXVIII, 2, ubi David de se ipso dicebat: *Cogitavi, ut aedificarem domum, in qua requiesceret arca foederis Domini, et scabellum pedum Dei nostri.* Cum propterea arcam Domini adoraverint, cumque ex adductis Psalm. XCIII verbis ea adoranda fuerit, aut licitam piamque imaginum venerationem fateamur necesse est, aut superstitionis ac idololatriae reos in cultu arcae Iosue ac senes Israël accusemus, immo et Dei mandatum in Psalm. cit. expressum pro obiecto superstitionem et idololatriam habuisse dicamus. Quod postremum blasphemum cum sit, nonnisi impie iconomachi protestantes superstitionis atque idololatriae ream incusant catholicam ecclesiam ob impensam imaginibus venerationem.

(1) Ioann. III, 14

DIFFICULTATES

92. Obi. 1. Deus tum usum tum cultum imaginum prohibuit illis verbis (1): *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem... Non adorabis ea, neque coles*. 2. Hoc sensu haec primi decalogi verba esse intelligenda, testes sunt vetus synagoga doctoresque legis, qui non modo nullam umquam imaginum venerationem admiserunt, sed nec earum usum passi sunt. 3. Nec aliter mandatum hoc veteres ecclesiae patres Clemens alex. (2), Tertullianus (3), Iustinus (4), Origenes (5), interpretati sunt. 4. Eo vel magis quod imaginibus christianorum illa omnia apprime aptari possint, quae veteres prophetae de idolis gentium scribebant, quod eadem materia ac vascula immunda constarent; quod insensibilia ac irrationabilia essent; quod denique super illis mures, hirundines, araneae nidificarent ac iocarentur. Ergo.

93. Resp. I. Generatim has difficultates aeque premere iconomachos protestantes ac iconomachos vetustiores. Quin proinde sibi adversentur, nequeunt eas in catholicos intorquere, ut solent.

94. Resp. II. Ad 1. *D*. Prohibuit Deus omnem similitudinem et sculptile falsorum deorum, vel rerum earum quae uti dii haberi possent, *C*. omnem similitudinem ac effigiem absolute, *N*. Nam 1° id ostendit contextus : *Ego sum Dominus Deus tuus... Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem quae est in coelo desuper, et quae in terra deorsum, neque eorum quae sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles ;* quibus aegyptiorum ac zabienorum praesertim idololatriam proscribit, qui ea obiecta ut deos habebant, colebantque illorum simulacra cultu absoluto. 2° Id praeterca ostendit mandatum hoc de Dei unitate ad exclusionem deorum gentium, eorumque simulacrorum, alioquin undecim decalogi praecepta essent. 3° Id denique ostendit factum ipsum de arca eiusque veneratione ex Dei ipsius iussu, nec non de cherubim ac serpente aeneo ex Dei praecepto constitutis.

95. Ad 2. *D*. Testes sunt vetus synagoga legisque doctores post captivitatem babylonicam ad severiorem legis custodiam, *C*. ante captivitatem, *N*. Ut enim legitur III Reg. cap. VI et VII, Salomon in templo a se aedificato cherubim exstruxit, boves ac leones, palmas aliaque eiusmodi ornamenta, Deo ipso probante. Quod si de veneratione sermo sit, satis est recolere quae scripsimus circa agendi rationem Iosue, seniorum Israël, et David cum universo populo quoad arcam foederis. Quod si seriores hebraei *ad legis sepimentum*, uti rabbini loquuntur, rigidiore ratione sese gesserunt quoad imagines, id non tam ex vi legis, quam ex firmiore legis observatione factum est, ut populus ab omni labendi in idololatriam, ut antea dictum est, periculo amoveretur.

96. Ad 3. *D*. In ordine ad ethnicorum idola deorumque simulacra, *C*. absolute, ad catholicorum mentem, *N*. Cum enim agerent allegati patres adversus idololatriam, hoc ipso patet eos non perstrinxisse nisi idola gentium, falsorumque deorum simulacra. Quod si Tertullianus et Clemens alex. alicubi visi sunt asserere Deum primo decalogi praecepto omnem imaginum usum interdixisse, alibi contrarium statuunt, fatenturque intelligi id debere de ea similitudine, quae pro Deo colere-

(1) Exod. XX, 4 seqq. (2) *Strom.* I, 5.
(3) *De spectac.* c. 13, et l. *De idolol.* c. 3.
(4) *Dialog. cum Tryphone*
(5) *Cont. Celsum*, l. IV.

tur, aut etiam id asserunt de similitudine seu imagine, quae Deum ipsum referret, uti censet Nat. Alexander.

97. Ad 4. *D.* Aptari possunt, sed diversa ratione, *C.* eadem ratione, *N.* Cum enim gentes simulacra seu idola ut deos haberent, aut saltem illis divinam inesse virtutem existimarent, merito prophetae, ac post eos ecclesiae patres, qui hic recensentur, ea exprobrabant ipsorum idolis; cum vero catholici imagines et simulacra non colant nisi cultu relativo, nullamque in ipsis virtutem agnoscant, ideo nonnisi stulte illa obiicerentur sacris imaginibus; alioquin exprobrari haec ipsa possent et arcae, cherubim etc., cum et super his potuerint et aves nidificare, iocari mures et suas araneae telas conficere.

PROPOSITIO II. *Usus et veneratio sacrarum imaginum ex traditione evincitur.*

98. Usum sacrarum imaginum tribus prioribus ecclesiae saeculis obtinuisse nunc res testatissima est, ut constat I ex priscorum fidelium consuetudine exprimendi religionis mysteria imaginum ope. Nam annulorum referentium imaginem piscis vel columbae, quibus christiani utebantur, meminit Clemens alexandrinus (1). Plura eiusmodi monumenta exhibent Arringhius (2), ac Bonarrotius (3).

99. II. Haec eadem symbola in lapidibus, lucernis, gemmis, picturis ac sarcophagis, saepissime occurrunt, in quibus praecipua veteris ac novi testamenti facta referuntur. Symbola praeterea Christi eiusque imago in monte consistentis, virgam aut crucem gestantis, aut sub figura boni pastoris pascentis aut succollantis ovem, passim in coemeteriis conspiciuntur; quae quidem monumenta magno numero collegerunt archaeologi sacri. Satis hic sit verba afferre, quibus Tertullianus antiquum imaginum usum confirmat (4): *Procedant*, sic montanista interpellat catholicos, *ipsae picturae calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius;* et iterum (5): *Si forte*, inquit, *patrocinabitur pastor quem in calice depingis.*

100. Nec solum usum sed et venerationem sacrarum imaginum priscis illis saeculis viguisse ex certis documentis pariter constat. Ethnici enim passim christianos incusabant, quod cruces adorarent. Sane Caecilius ethnicus apud Minucium Felicem, in *Octavio*, de christianis ait: *Et qui hominem summo supplicio pro facinore punitum, et crucis ligna feralia eorum caeremonias fabulantur, congruentia perditis sceleratisque tribuit altaria, ut id colant, quod merentur;* et iterum: *Ecce vobis minae, supplicia, tormenta, etiam non adorandae sed subeundae cruces.* Sic etiam Iulianus apostata apprime versatus in christianorum ritibus apud Cyrillum, lib. VI contra eumdem, christianos alloquitur: *Crucis lignum adoratis, eiusque signa in fronte formatis, et postibus aedium insculpitis.* Eamdem accusationem Celsus apud Origenem, lib. II, n. 47, christianis infert. Argumento igitur evidentissimo est antiquos christianos crucem veneratos esse, quod cum in ethnicorum notitiam pervenisset, antumarunt fideles cruces uti deos habuisse.

101. Nec solum cruces, verum etiam alias imagines coluisse christianos veteres, atque in cubiculis ac coemeteriis posuisse venerationis causa certissime constat. In coeme-

(1) *Paedagog.* lib. III, c. 9.
(2) *Romae subterr* lib. III.
(3) *De vitreis fragmentis.*
(4) *De pudicitia*, c. 7.
(5) Ibid. c. 10.

terio enim Praetextati vetus adhuc cubiculum visitur, ubi mysteria celebrantur, depictum et in cuius fornice imago eminet Salvatoris, quae pariter occurrit in coemeteriis Calixti, s. Agnetis, Priscillae, sanctorumque Petri et Marcellini in via lavicana, quas profert Boldetti (1). Id ipsum evincunt vitra, in quibus iam a saec. III exhibetur Virgo cum puero Iesu *nimbis* seu aureolis et coronis redimita, uti symbola venerationis, quam christiani erga b. Virginem profitebantur.

102. Hoc ipsum rei ipsius ostendit natura; fieri enim nequit ut non veneremur imagines eorum, quos cultu prosequimur; relativa siquidem haec sunt, ut patet ex iis, quae in civili seu politica societate peragere solemus. Consueverunt scilicet homines amorem vel odium in aliquem patefacere pro diversa ratione, qua eius imagines aut simulacra prosequuntur. Interdum enim ob meritum litterarium, bellicum aut civile, quo aliqui excelluerunt, illorum memoriae perennandae gratia statuae eriguntur, ac imagines, quae summo in pretio habentur, publice conspiciuntur. Contra vero si odium in se concitarunt, eorum solent imagines deleri ac deiici simulacra, prout nos ipsi conspeximus. Nec alia nos gerimus ratione erga illos, qui virtutibus christianis exemplo caeteris fuerunt; cum prototypa veneramur, imagines eorum veneremur necesse est. Ex earum conspectu ad illorum virtutes ac gesta aemulanda provocamur piique in nobis excitantur sensus, prout e contra evenire solet ad turpium imaginum praesentiam. Sic enim animo comparati sumus.

103. Ad praecavendas difficultates animadvertendum est 1° imagines ad religionis essentiam non pertinere, adeoque illarum usum admittere aut non admittere rem disciplinae esse, quae ecclesiae moderationi ac prudentiae subest. Hinc prout locorum, temporum ac personarum adiuncta exposcunt, potest ecclesia imagines vel adsciscere vel ablegare, ut interdum reipsa factum est. Animadvertendum 2° est quoad venerationem earumdem, in ecclesiae potestate esse externas significationes moderari, prout melius expedire iudicaverit.

(1) Op. cit. lib. I, c. 4.

DIFFICULTATES

104. I. Obi. 1. Cum veteres patres ethnicis exprobrarent simulacrorum cultum, hoc ipso ostenderunt christianos haec minime coluisse. 2. Adde ethnicos crimini vertisse christianis, quod *nulla haberent nota simulacra*, ut legitur apud Minucium Felicem in *Octavio;* 3. quod quidem apologetae fassi sunt; 4. profitentes praeterea se neque crucem, neque aliud quodvis simulacrum colere; 5. Adeoque in veterum ecclesiarum instrumentis, et sacrae supellectilis recensionibus, quae quatuor prioribus saeculis factae sunt, nullae prorsus imagines occurrunt. Ergo.

105. Resp. Ad 1. *D.* Ostenderunt christianos simulacra non coluisse eo cultu supremo et absoluto, quo ethnici colebant simulacra sua, *C.* nullo modo coluisse, *N.* Christiani cum imagines venerarentur in ordine ad prototypa seu cultu relativo, nullus illarum cultus videri poterat, siquidem conferebatur cum cultu illo supremo, quo simulacra sua ethnici prosequebantur. Insuper nonnisi parce et absque ullo exteriori apparatu hanc significabant venerationem, ratione habita temporum caeterorumque adiunctorum. Adeoque iure poterant veteres patres ethnicis exprobrare simulacrorum cultum, quin inde argumenti intor-

sionem vererentur; praesertim cum prisca illa aetate imagines potius quam simulacra haberent christiani.

106. Ad 2. *D.* Christiani non habebant *nota* simulacra, *C.* nulla prorsus habebant, *N.* Etenim cum in cryptis, in coemeteriis, in aediculis christiani imagines suas haberent, cavebant summopere, ne in ethnicorum illae notitiam venirent. Caecilius propterea quaerit ab Octavio, cur ipsi *occultare et abscondere quidquid illuc colunt, magnopere nituntur; cum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint?*

107. Ad 3. *D.* Apologetae non inficiati sunt se imagines seu simulacra non habere, prout non inficiabantur se non habere templa et altaria, *C.* secus, *N.* Nam et hoc pariter obiiciebant gentiles christianis, uti Caecilius inter caeteros, qui sic loquitur in *Octavio: Cur nullas aras habent? templa nulla? nulla nota simulacra?* Nec tamen apologetae horum quidpiam inficiabantur, cum nihilominus certissimum sit primos fideles et sacras aedes et altaria habuisse; ratio porro est, quia ad mentem ethnicorum respondebant, nec res christianas illis prodere volebant. Eadem sese ratione gesserunt quoad imagines, quas certum quoque est ex allatis documentis apud christianos in ipsis locis sacris extitisse.

108. Ad 4. *D.* Profitentes se crucem aut aliud quidvis non colere ad ethnicorum mentem, *C.* absolute, *N.* Ut enim ex contextu liquet, apologetae professi sunt se crucem aut simulacra uti deos haud colere: siquidem ita Octavius Caecilio respondet: *Cruces nec colimus nec optamus. Vos plane qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas ut deorum vestrorum partes forsitan adoratis;* id quod Tertullianus respondet, irridens ethnicos, quod rudem palum sub Palladis atticae aut farreae Cereris nomine adorarent, dicens (1): *Nos si forte, integrum et totum Deum colimus;* quasi diceret: Si crucem, ut vos asseritis, velut deam coleremus, quod falsum est, non palum rudem, qui pars crucis sit, sed integram crucem, atque adeo integrum Deum adoraremus.

(1) *Apologet.* c. 16. (2) L. I, c. 25, n. 6.

109. Ad 5. *D.* In illis peculiaribus ecclesiis, in quibus recensiones suppellectilium factae sunt, *Tr.* in caeteris, *N.* Fieri enim potuit, ut peculiari ex causa imagines in illis non haberentur. Contra facta positiva, quae attulimus, nullam vim habent recensiones negativae. Ut plurimum insuper Christi et sanctorum imagines in parietibus depictae erant, ut patet ex coemeteriis romanis.

110. II. Obi. 1. Patres gnosticos et carpocratianos accusarunt, quod imagines venerarentur, inter quos s. Irenaeus (2), s. Epiphanius (3), s. Augustinus (4). Quapropter 2. conc. illiberitanum can. XXXVI ita constituit: *Placet picturas in ecclesiis esse non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur.* 3. S. Epiphanius in anablatensi ecclesia scidit *velum pendens e foribus ecclesiae, et habens imaginem quasi Christi vel sancti cuiusdam... contra auctoritatem scripturarum,* ut ipsemet refert in *Epist. ad Ioannem episc. hierosolym.* 4. S. vero Gregorius M. licet in epistolis ad Serenum datis eum reprehenderit, quod imagines fregerit, laudavit tamen eius zelum, *ne quid manufactum adorari possit.* Ergo.

111. Resp. Ad 1. *D.* Patres haereticos illos accusarunt quod superstitiose imagines venerarentur, *C.* ob venerationem per se, *N.* Etenim s. Epiphanius refert gnosticos et carpocratianos imagines sacrificiis co-

(3) *Haeres.* 27.
(4) *De haeres.* c. 7.

fuisse (1), quod idololatricum est; cum imaginibus praeterea Christi et apostolorum imagines Homeri, Pythagorae, caeterorumque profanorum coniunxisse, simulque adorasse. Num ita catholici sese umquam gesserunt?

112. Ad 2. *D.* Quoad imagines quae Deum referrent, *Tr.* quoad imagines sanctorum, *subd.* ita poscentibus illius temporis adiunctis, *Tr.* quoad imagines in se, *N.* Itaque animadverto 1° incertum penes eruditos esse, quanam proprie de re agatur in obiecto canone; plerique illum exponunt de imaginibus Dei, quae certo haberi non possunt, idque colligunt ex motivo adducto a patribus: *Ne quod colitur* etc.; 2° quod si sermo sit de imaginibus sanctorum, invictum exinde haberi documentum de sanctorum cultu, ut patet ex adductis verbis, secus ac protestantes contendant; 3° verisimile est canonem hunc oeconomiae cuiusdam gratia constitutum esse, vigente adhuc persecutione; 4° impetere ipsum imaginum usum, quem protestantes admittunt.

113. Ad 3. *D.* Ut rudi prospiceret anablatensium indoli, *Tr.* quasi imaginum usum scripturis contrarium abiiceret, *N.* Etenim ignorare non poterat s. Epiphanius imaginum usum in ecclesiis Ponti, Cappadociae, Antiochiae et Constantinopolis viguisse, uti testantur Gregorius nyssenus, Basilius et Chrysostomus, cum quibus ipse in communione erat. Dici propterea debet aut in Cypro cumdem usum nondum obtinuisse aetate s. Epiphanii, aut peculiaria adiuncta facti illius, nobis ignota, s. Epiphanium ad velum illud scindendum permovisse.

114. Ad 4. *D. Ne quid manufactum adorari possit* cultu superstitioso, *C.* cultu relativo ad mentem catholicae ecclesiae, *N.* Mens pontificis innotescit ex eius *Epistola ad Secundinum*, ubi scribit: *Et nos quidem, non quasi ante divinitatem, ante illam* (Christi imaginem) *prosternimur; sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur.*

115. III. Obi. 1. Synodo nicaenae II decernenti imaginum cultum refragati sunt auctor *Librorum carolinorum*, conventus parisiensis ac synodus francofordiensis ex universo ferme occidente collecta. 2. Idque merito: catholici enim imagines adorantes prosternunt se coram ligno, lapide ac tela. 3. Nec aliter sese gesserunt ethnici, qui et ipsi nonnisi cultu relativo imagines ac simulacra veneratione prosequebantur, quod tum ex eorumdem testimoniis patefit apud s. Augustinum in Ps. CXVIII, tum ex facto ipso. Cum enim multiplicarent idola, non ideo deos multiplicari arbitrabantur, nec adeo stolidi erant, ut lignum et lapides esse deos existimarent; neque idcirco idololatriae ac superstitionis ex parte ss. patrum effugerunt accusationem. 4. Eiusdem proinde criminis rei censendi catholici sunt, qui etsi imagines ac simulacra minime ut deos habeant, agnoscunt tamen quamdam in imaginibus excellentiam, quo fit, ut unam prae alia colant, longas ad eas peregrinationes suscipiant, miracula fingant, aliaque eiusmodi praestent, quae abiectam redolent superstitionem. Ergo.

116. Resp. Ad 1. *D.* Decreto nicaeno illi refragati sunt errore facti decepti, *C.* debitum cultum imaginibus denegantes, *N.* Auctor *Librorum carolinorum* ac utraque allegata synodus duplici errore facti decepti sunt, ac 1° in eo quod falso putaverint nicaenam synodum par-

(1) *Haeres.* cit. n. 6.

ticularem fuisse, neque a rom. pontifice Hadriano probatam; 2° in eo quod perperam autumarint eamdem synodum decrevisse eam adorationem tribuendam imaginibus esse, *quae sit secundum latriam*, quaeque ss. Trinitati defertur, uti barbara versio illius concilii prae se ferebat. Utroque errore deposito, galli et germani nicaenam fidem amplexi sunt. Ad auctorem *Librorum carolinorum* et conventum parisiensem speciatim quod attinet, nonnulli censent eos iconomachorum errore quoquomodo adspersos; alii vero ab eiusmodi imputatione illos purgare satagunt.

117. Ad 2. *D.* Quatenus tela, lapis ac lignum imagines referunt prototypi, *C.* in se spectatis, *N.* Alioquin incusandi pariter essent Iosue ac seniores Israël, qui coram arca prostraverunt se; cum adversarii gestiunt ad conspectum effigiei matris vel sponsae suae, gestirent coram tela; cum antiocheni ac thessalonicenses statuas deiecerunt Theodosii imperatoris, non nisi lapides deiecissent.

118. Ad 3. *D.* Nonnulli, quique nec idololatria immunes erant, *C.* ethnici generatim seu multitudo, *N.* Hoc non fuit nisi paucorum effugium, dum a christianis premerentur. Illorum praeterea idololatria erat polytheismi fructus; nec poterant non esse vana idola falsorum deorum simulacra. Caeterum tum ex scriptura, tum ex auctoribus ecclesiasticis et profanis, in *Tract. de Deo* invicte ostendimus, ethnicos passim utroque crimine polytheismi ac idololatriae presse sumptae se commaculasse. Adversus facta coniecturae omnes evanescunt. Animadvertenda praeterea hic est pessima adversariorum agendi ratio, qui ut catholicos reos idololatriae traducant, contendunt eos cultu absoluto imagines colere; ut vero ab hoc crimine liberent ethnicos, toti in eo sunt, ut evincant eos non coluisse idola nisi cultu plane relativo. Praeclare sane!

119. Ad 4. *Neg.* Quod si catholici interdum unam prae alia imagine venerantur, ob extrinsecas et accidentales causas id factitant, non ob intrinsecam, quam in illis agnoscant, excellentiam. Tales porro sunt aut prodigia, quae per eas Deus interdum patrare dignatus est, aut peculiaris affectus, quo quis ad alicuius conspectum se permoveri experitur, aliaeque eiusmodi.

120. Eaedem causae originem praebuerunt longinquis peregrinationibus ad invisenda sanctuaria, ut vocant, quae a remotissimis temporibus coeperunt. Eas frequentarunt viri sanctitate praestantes tum ad recolenda augusta religionis nostrae monumenta, tum ad laboriosam poenitentiam peragendam, a qua certe abhorrent protestantes, ne iniuria Christum afficiant.

121. Usus tegendi velo sacras tabulas Deum ipsum auctorem habet, qui Exod. XL, 3, Moysen iussit demittere velum ante arcam. Hinc etiam Salomon, ut legitur II Paral. III, 14, velo obtexit altare aureum, quod erexerat. Antiquae ecclesiae partem interiorem velis et tentoriis separatam habebant a parte exteriore; velis tegebantur martyrum sepulcra. Ad haec si attendisset synodus pistoriensis, venerandae antiquitatis aemulatrix dicta a suis, usum profecto tegendi velo imagines sacras minime carpsisset.

122. Miracula non fingunt catholici, sed facta publice patrata referunt, quae tota interdum spectante civitate contigerunt, quorumque a legitima auctoritate instructi iuridici exstant processus. Si nonnulla identidem supposititia sunt, non ideo vera sunt abiicienda.

123. Dices: Saltem nefas est Dei aut ss. Trinitatis imagines pingere atque in templis collocare, ne errori causa praebeatur.

124. Resp. *D.* Pingi nequeunt Deus aut ss. Trinitas prout in se est, seu in natura sua, *C.* sub forma symbolica qua Deus, seu peculiaris persona ss. Trinitatis apparuit, *N.* De prima ratione nullum esse dubium potest: de altera nihil vetat quominus Deus aut aliqua ex Trinitate persona in imagine repraesentetur, prout in vetere aut novo testamento se conspiciendam exhibuit. In antiquis proinde musivis operibus, ac in aediculis christianorum in coemeteriis constitutis passim eiusmodi imagines offenduntur. S. Paulinus nolanus (1) inter caeteras imagines, quibus basilica s. Felicis ornata erat, imaginem describit ss. Trinitatis. Ad avertendum erroris periculum perlevis instructio satis est; iure idcirco Alexander VIII hanc propositionem quae est num. 25 proscripsit: *Dei Patris sedentis simulacrum nefas est in templo collocare;* ac Pius VI alteram eidem affinem synodi pistoriensis pariter proscripsit.

CAPUT VI.

DE CRUCE

125. Ideo de cruce apposite agitur (quamvis aut uti reliquia spectari possit, si de ipsa vivifica sermo sit, cui Christus fuit affixus, aut uti imago, si de aliis disseratur) quod proprios adversarios nacta sit, qui stauromachi nuncupantur. Crux igitur, ut innuimus, aut ipsa dominica est, aut eius imago, aut denique in signo transeunte consistens. De cruce sub triplici hoc respectu insequentem statuimus propositionem

(1) *Epist.* XXXII, *ad Sever.*
(2) *Catech.* X, n. 19.
(3) *Epist.* XXXI, *ad Sulpic. Sever.*
(4) *Hist. eccles.* lib. I, c. 18.

Propositio. ***Omni superstitione vacat tum cultus, quem catholici cruci dominicae eiusque imagini deferunt, tum usus crucis signi, quod passim ab ipsis usurpatur.***

126. Ad fidem thesim hanc pertinere evincunt paulo ante de reliquiis ac de imaginibus tridentini decreta, nec non damnatio stauromachorum, Claudii videlicet taurinensis, Petri bruisiensis, Wicleffi, aliorumque obscuri nominis haereticorum, quorum sordes verrere non dubitarunt Lutherus, Calvinus eorumque sectatores apud Gretzerum, in op. *De cruce.*

127. Atque ut a prima propositionis parte exordiamur, eius veritas ex universi christiani orbis conspiratione elucescit in adoranda dominica cruce ab Helena reperta ac effossa; cuius rei luculentissimi testes sunt patres coaevi. S. enim Ambrosius, in *Orat. de obitu Theodosii*, fidem pietatemque sapientis Helenae commendat, *quae crucem in capite regum locavit, ut crux Christi in regibus adoretur;* eadem habent s. Cyrillus hierosolymitanus (2), s. Ioann. Chrysostomus, in libro *Quod Christus sit Deus*, s. Paulinus nolanus (3), Theodoretus (4); adeo ut vere scripserit Rusticus diaconus: *Clavos, quibus confixus est* Christus, *et lignum venerabilis crucis omnis per totum mundum ecclesia absque ulla contradictione adorat* (5).

128. Nec mirum videri debet cultum eiusmodi vivificae ac salutari cruci impensum fuisse, cum constet vel a primis saeculis in summo honore ipsius crucis effigiem habitam esse, ut patet ex allatis documentis, quibus vidimus ethnicos christianis exprobrasse cuiusvis indiscriminatim crucis adorationem; quae calumnia profecto intentata fidelibus non fuisset, nisi certas eos cruces venerari vidissent.

(5) Biblioth. PP. De la Bigne, col. 1154.

129. Nec defuit Deus miraculis in hoc cultu cohonestando, inter quae celebris est visio quam refert Eusebius in *Vita Constantini* (1), ab hoc imperatore habita *de crucis trophaeo* cum inscriptione: *Hoc vince:* nec non crucis apparitiones in iudaeorum vestibus, cum ipsi, hortante Iuliano apostata, templum hierosolymitanum instaurare aggressi sunt, testibus Socrate, Sozomeno, Theodoreto ac Ruffino, de hoc agentibus argumento.

130. Sed ut aliquid iam adiiciamus de eo, quod Tertullianus vocat *signaculum frontium*, illius usum antiquissimum in ecclesia esse nec ipsi protestantes inficiari ausi sunt, qui tamen contendunt ut nudam caeremoniam signum hoc usurpatum esse ad fidei professionem. Ast frustra; idem enim Tertullianus finem exhibet multiplicem istius usus, scribens (2): *Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum, calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quaecumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Hoc insuper signo fugari solitos daemones, Epiphanius, uterque Gregorius, Athanasius, Io. Chrysostomus, Cassianus, Prudentius aliique passim testantur, adiicientes per salutare hoc signum patrata miracula, maleficas incantationes dissipatas, morbosque fuisse depulsos. Quam virtutem vel ipsi aquae, hoc signo consecratae, tribuunt.

131. His constitutis, inquiri solet quodnam cultus genus tribui debeat dominicae cruci. Nec enim defuerunt theologi scholastici, quos inter eminet Aquinas, qui veram crucem eiusque effigiem latriae cultu adorandam esse affirmarent; ast Bellarminus scribit (3), hunc loquendi modum catholicorum aures offendere, liberiusque blasphemandi haereticis ansam praebere; adeoque constituit neque veram Christi crucem neque eius imaginem per se latriae cultu adorari posse. Nequit enim creaturae, multo vero minus rationis experti, cuiusmodi crux est, cultus latriae supremus impendi. Hanc sententiam actis conc. nicaeni II innixam plerique iam theologi sectantur. Quod si honor imaginis transit in exemplar, idem non debet impendi honor imagini ac ipsi prototypo, prout aliud exhibetur obsequium regi, aliud eius imagini. Nec obest ecclesiam canere: *O crux ave, spes unica... O crux adoranda;* siquidem aut per crucem Christus significatur, aut innuitur nos expectare fructum crucis, nempe aeternam salutem per merita Christi cruci affixi.

DIFFICULTATES

132. Obi. 1. Crux dolorem ac ignominiam Christo attulit, coli igitur nequit. 2. Si cruci cultus esset impendendus ob corporis Christi contactum, Iordanis igitur aquae, asello cui Christus insedit, Iudae labiis etc., cultus esset pariter deferendus. 3. Quod si agatur de crucis imagine, multo ea minus coli debet; alioquin praesepia, columnae, spinae, flagella omnia colenda essent. 4. Absonum demum est characteribus ac signis divinam tribuere virtutem, ut catholici solent, qui vim fugandi daemones, morbosque dispellendi crucis signo tribuunt. Ergo.

133. Ad 1. *D. Cons.* Si ratio haberetur ignominiae aut doloris, quem crux Domino attulit, *C.* si illius tantum gloriae, quae ex dolore et ignominia Christo parta est, et emolumentorum, quae nobis provenerunt, *N.* Hoc autem intendunt catholici in crucis cultu.

(1) L. I, c. 28. (2) L. *De corona milit.* c. 3.

(3) *De imag.* lib. I, c. 20 seqq.

134. Ad 2. *D.* Si ob solum contactum materialem cultus hic impenderetur, *C.* si praeterea, immo potissimum ob moralem respectum, *N.* Christo porro crux instrumentum fuit, quo salutis nostrae hostes vicit, *palam triumphans eos in semetipso*, ut loquitur apostolus(1), et in quo affixum ac deletum est *chirographum decreti, quod erat contrarium nobis.* Atque ex his patet disparitas in allatis exemplis, praesertim quae moralem prae se ferunt indecentiam ut manus percutientis Christum, labia Iudae, aliaque huiusmodi.

135. Ad 3. *D.* Si praesepia, columna, etc. pingerentur vel sculperentur ad Christi Domini mysteria nativitatis, e. gr. aut passionis referenda, *C.* secus, *N.* Porro cruces in hunc finem, ad referendam scilicet veram Christi crucem institutae sunt, non item vero praesepia, columnae, flagella, etc. Adeoque nulla inter crucis imaginem et haec obiecta paritas intercedit.

136. Ad 4. *D.* Absonum esset divinam virtutem signis et characteribus tribuere, praescindendo a virtute Christi, *C.* huic innixi, *N.* Iam vero nemo umquam catholicorum signis per se sumptis talem virtutem tribuit, sed quatenus referunt Christi passionem, tacitaque saltem eiusdem Christi invocatio in illorum usu supponitur.

Et haec hactenus.

(1) Coloss. II, 14.

TRACTATUS

DE GRATIA

PROOEMIUM

1. Fructus dominicae incarnationis ac redemptionis est gratia, qua Deo reconciliamur, ac divinae naturae consortes efficimur et haeredes vitae aeternae. Cum de coelesti hoc munere hic agere debeamus, in tres partes tractationem hanc distribuimus: in quarum prima de gratia actuali, in secunda de gratia sanctificante seu de iustificatione, in postrema de merito, quod eam consequitur, sermo erit.

PARS I.

DE GRATIA ACTUALI

2. Universa de gratia doctrina arctissimo nexu coniungitur cum doctrina de primaeva hominis paradisiaci conditione eiusque lapsu, ab eaque dependet. Ut igitur sub una veluti synoptica tabula doctrinam haereticorum, et doctrinam catholicam de gratia praebeamus, iuverit eas a suo fonte repetere, ut inde etiam pateat unitas tractationis nostrae.

3. Contrarias plane semitas, qui per defectum, aut per excessum circa gratiam peccarunt, haeretici inierunt pro diversis placitis, quibus circa primorum parentum statum ac lapsum adhaeserunt.

4. Etenim per defectum a veritate desciverunt 1° pelagiani, qui neque primorum progenitorum elevationem ad ordinem supernaturalem per iustitiae originalis colla-

tionem admiserunt, nec proinde primigeniam labem, qua infecta ac debilitata evaserit humana natura. Ex quo principio intulerunt hominem viribus arbitrii sui ita sibi sufficere, ut absque ullo gratiae subsidio omnimodam perfectionem immo et *imperturbabilitatem* assequi possit. 2° Sociniani ac rationalistae, qui cum pelagianis plane circa utrumque articulum conveniunt, autumantes praeterea hominem paradisiacum non fuisse nisi typum idealis perfectionis ad quem Adae posteri provocantur, cui alter typus longe perfectior additus est in Christo Iesu, quem homines perfectibilitatis dote praediti in se referre, immo et superare queunt. 3° Semipelagiani, ita nuncupati a partitis cum pelagianis erroribus, qui permiscentes in primo parente donum integritatis cum dono elevationis, quamvis originalis noxae propagationem admiserint, nimis viribus arbitrii tribuerunt. Initium siquidem salutis atque perseverantiam ad gratiae exclusionem ab hominis arbitrio repetierunt; sicque tum gratiae necessitati tum eiusdem gratuitati detrahebant.

5. Per excessum autem a vero abluserunt novatores saec. XVI, qui cum constituerint protoparentum integritatem ac statum supernaturalem, partem essentialem esse humanae naturae, intulerunt 1° per originale peccatum ita foedatam esse in essentiali sua parte naturam humanam, ut nihil sani et integri in ea permanserit; 2° adeoque extinctum in ea esse liberum arbitrium ac rationis lumen, ita ut ad nullos actus, ne dicam pios, sed neque naturalis ordinis, homo idoneus fuerit effectus; 3° opera omnia sine gratia elicita totidem vitia ac peccata esse; 4° hominem denique sive ad bonum gratia, sive ad malum concupiscentia cogi, passivumque se quoad utrumque habere. Baius et ex ipso Iansenius et Quesnellus novatorum systema adoptarunt, dum originalem iustitiam debitam homini innocenti, eiusque partem saltem integralem constituere docuerunt. Ex identitate porro principii pronum ipsis fuit inferre easdem consecutiones circa liberi arbitrii amissionem, pravitatem operum naturalium in infidelibus et peccatoribus, gratiae et concupiscentiae vim, aliaque eiusmodi corollaria.

6. Contra vero ecclesia catholica docet 1° iustitiam originalem donum fuisse superadditum homini innocenti planeque gratuitum et accidentale; 2° proinde per lapsum destitutum hominem esse originali iustitia cum donis adnexis; 3° adeoque in ordine ad statum supernaturalem et gratiam sanctificantem mortuum esse; secundum animam autem et corpus in deterius mutatum in ordine ad integritatem. 4° Quae cum homini obvenerint ob amissionem doni superadditi, fit eum ex ecclesiae doctrina in talem incidisse statum, in quo, dempta culpa, fuisset a Deo conditus, si ipse noluisset ad statum supernaturalem illum elevare caeterisque donis cumulare; imbecillitati nempe illi obnoxium esse, quam per se postulat humanae naturae conditio; 5° sine gratiae propterea auxilio nihil vel optare, velle aut efficere hominem lapsum posse in ordine ad statum supernaturalem; 6° hanc gratiam prorsus gratuitam esse, ex mera scilicet Dei largitate propter Christi merita homini tribui; 7° huic gratiae posse hominem libere cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, aut etiam dissentire si velit; 8° posse insuper vi liberi arbitrii quamvis attenuati bonum aliquod morale velle hominem lapsum ac efficere, neque idcirco opera omnia sine gratia peracta totidem peccata esse; 9° opus

tamen gratia medicinali esse cum de arduis praeceptis agitur, aut cum quis gravibus urgetur tentationibus, sive ad illa adimplenda, sive ad has superandas, prout aliquo subsidio indiguisset homo in statu purae naturae ad illa praestanda; 10° hanc porro gratiam, urgente praecepto, nemini deesse praesertim vero fideli iustificato, cum Christus illam morte sua omnibus promeruerit.

7. Ex duplici hoc conspectu tum errorum, in quos haeretici prolapsi sunt, tum veritatum catholicarum, quas tenet ecclesia, nec non ex respectiva origine, nexu ac dependentia cum doctrina conditionis primi parentis, sponte eruitur munus, quod nobis in hac prima tractationis parte incumbit. Agendum scilicet nobis est de gratiae necessitate, de eiusdem, ut vocant, gratuitate, natura ac distributione. In totidem idcirco capita partem hanc tractatus dispertiemur, praemissa, ut par est, actualis gratiae multiplici acceptione ac divisione.

CAPUT I.

PRAELIMINARE

DE GRATIAE ACTUALIS NOTIONE AC DIVISIONE

8. Gratiae nomine generatim quodvis munus significatur sive internum sive externum, quod Deus pro liberalitate sua homini confert; adeoque creatio, conservatio, multo vero magis lex, doctrina, exempla aliaque eiusmodi, nec non dona *gratis data* nuncupata, uti potestas miracula ac vaticinia edendi, etc. gratia lato sensu vocantur.

9. Pressius vero sumpta gratuitum illud internum auxilium significat gratia, quod Deus per Christi merita homini lapso largitur, tum ut eius prospiciat infirmitati ad bona praestanda ac mala declinanda, tum ut eum erigat ad statum supernaturalem, idoneumque efficiat ad actus supernaturales eliciendos, quibus iustificationem possit adipisci, adepta vero in ea perseverare, donec vitam assequatur aeternam.

10. Ex qua gratiae notione patet hic agi non modo de dono gratuito interno naturae superaddito, cuius causa *efficiens* Deus sit, *meritoria* Christus, *finalis* vita aeterna; sed de illo praeterea dono agi, cuius duplex sit effectus, tum scilicet subveniendi naturae infirmitati per peccatum contractae, tum hominem lapsum ad pristinum statum supernaturalem restituendi unde exciderat, adeoque idoneus fiat ad actus supernaturales eliciendos, qui impetratorii quidem sint iustificationis, non autem eiusdem meritorii, prout sunt post iustificationem, aut vitae aeternae.

Gratia quatenus inservit infirmitati reparandae dicitur *medicinalis*, quatenus vero statui supernaturali recuperando usui est *elevationis* nuncupatur. Fieri enim potest, ut gratia ad solum robur addendum conferatur, ut infidelibus negativis, quorum opera moraliter bona et honesta tantum permanent, licet elicita gratiae auxilio; fieri item potest, ut detur gratia ad ponenda opera supernaturalia, quin vires augeantur, cum agitur de re facili, levique superanda tentatione.

Exinde profluit illa penes theologos recepta distinctio inter *substantiam* operis et eiusdem *supernaturalitatem;* ad primam sufficit gratia supernaturalis *entitativa* vulgo dicta, ad alteram requiritur praeterea *obiectum formale* sive *motivum.* Si duo haec concurrant ad aliquam eliciendam actionem, illa proprie dicta gratia exsurgit, quae talis sit tum ratione *sui*, tum ratione *modi;* gratia ratione sui seu quoad substantiam afficit potissime voluntatem; ea quae

ratione *modi* supernaturalis dicitur, praecipue afficit intellectum.

11. Presso proinde sensu gratia actualis post notiones, quas exhibuimus, definiri potest: *Donum Dei internum ac supernaturale creaturae rationali per Christi merita concessum ad actus salutares eliciendos aut etiam meritorios vitae aeternae.*

12. Gratia sic expressa multifariam dividitur, ac primo in *praevenientem* sive *excitantem*, quae interdum etiam *operans* dicitur, et in *cooperantem* sive *concomitantem*. Iuxta veteres, Augustinum praesertim, gratia *praeveniens* ea dicebatur, quae *meritum* omne *praeveniret;* iuxta recentiores vero *gratiae praevenientis* nomine motus illi indeliberati significantur, qui ad bonum alliciunt, atque a Deo in nobis excitantur sine nobis, quatenus a nostra non pendent voluntate. Quae duplex acceptio prae oculis habenda est tum ad veterum intelligentiam, tum ad aequivocationes detegendas. Gratia *cooperans* est concursus supernaturalis ad illud opus, ad quod per gratiam praevenientem excitamur. Gratia praeveniens afficit immediate intellectum, mediate autem voluntatem, gratia vero cooperans immediate afficit voluntatem. Utrique gratiae simul sumptae illa convenit definitio, quam Augustinus, lib. IV *ad Bonifac.*, seu *Cont. duas Epist. Pelagian.* cap. 5, n. 11 exhibet, quod nempe gratia sit *inspiratio dilectionis*, *ut cognita sancto amore faciamus;* seu, ut scribit in lib. I. *De grat. Christi*, cap. 12, ea est, quae *datur non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus; non solum ut diligenda credamus, verum ut credita diligamus.*

13. Dividitur secundo gratia in *sufficientem* et *efficacem;* sufficiens ea dicitur, quae caret effectu; efficax, quae effectum obtinet, ad quem datur. Unde repeti debeat assensus vel dissensus voluntatis, suo loco dicemus.

14. Gratia sufficiens iterum distinguitur in *proxime* et *remote* sufficientem. Proxime sufficiens vocatur, quae vires necessarias immediate praebet ad operandum; remote vero, quae mediante oratione illas suppeditat.

15. Hae praecipuae sunt gratiae actualis divisiones, nam quod attinet ad gratiam habitualem seu sanctificantem, qua quis iustus constituitur, de ea in altera tractatus parte dicturi sumus.

CAPUT II.

DE GRATIAE NECESSITATE

16. Pelagiani ac sociniani, ut vidimus, omnimodam gratiae necessitatem impugnant; semipelagiani vero quoad fidei initium ac perseverantiam. Novatores contra saec. XVI, quibus iansenistae adstipulantur, ultro eiusdem urgent gratiae necessitatem, dum sine illa nullum opus moraliter bonum patrari posse ab homine autumant, multo vero minus sine fide, aut sine iustificatione seu gratia sanctificante. Quatuor hos errores quatuor articulis aggredimur.

Articulus I. *De erroribus pelagianorum circa gratiae necessitatem.*

17. Iuxta pelagianum systema homo nunc nascitur non aliter ac exposceret naturalis eius conditio, in qua ab initio a Deo conditus est, scilicet absque ulla ad statum supernaturalem elevatione, nec subsidii alicuius indigentia sive ad superandam concupiscentiam, sive ad dispellendam ignorantiam, bonumque quodlibet praestandum, cum sibi ipsi homo sufficiat. Quod si Deus concedit seu superaddit aliquot praesidia tum interna tum externa, ea ad red-

dendum quidem faciliorem hominis laborem conferunt; ast absolute necessaria non sunt.

18. Quamvis hoc systemate gratiae necessitas omnino everteretur, Pelagius tamen errorem suum minime aperte professus est, sed ut catholicis illuderet 1° gratiam fassus est, sed gratiae nomine dona naturalia creatoris significabat; 2° donis creatoris deinde sub gratiae nomine legem ac revelationem adiecit; 3° exempla Christi peccatorumque remissionem; 4° iuxta nonnullos aliquam praeterea admisit interiorem illustrationem, qua indirecte saltem hominis voluntas ad facilius operandum excitaretur iuxta illa s. August. verba, quibus cum retulisset Pelagii dictum (1): *Ut, quod per liberum homines facere iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam;* subdit: *Tolle facilius, et non solum plenus, verum etiam sanus est sensus.* Ulterius neque Pelagius, neque Coelestius, neque Iulianus, progressi sunt, qui numquam absolutam gratiae necessitatem, quae immediate ageret in voluntatem eamque adiuvaret ad eliciendos actus supernaturales, et vires ei adderet tum quoad eorum substantiam tum quoad modum, seu gratiam inspirationis admiserunt. Gratiam insuper praevenientem, quae scilicet meritum nostrum praeveniret, numquam pariter pelagiani fassi sunt.

19. Ex his colligimus 1° controversiam inter s. Augustinum et pelagianos agitatam in postrema periodo fuisse de gratiae necessitate, quae immediate afficeret voluntatem eam praeveniendo et adiuvando, non autem, ut contendit Iansenius (2), de gratia quae necessitatem inferret voluntati. Colligimus 2° hanc gratiae necessitatem, quatenus complectitur et praevenientem et cooperantem, ad actus singulos salutares absolutam esse iuxta doctrinam catholicam, quam s. Augustinus propugnavit adversus Pelagium eiusque discipulos. Ad utramque veritatem ita ex ordine vindicandam accedimus.

PROPOSITIO I. *Ad omnes et singulos actus salutares necessaria est interior Spiritus sancti gratia illustrationis et inspirationis.*

20. De fide propositio est his canonibus a concilio tridentino, Sess. VI, definita; scilicet can. II: *Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Iesum dari, ut facilius homo iuste vivere, ac vitam aeternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed aegre tamen et difficulter, possit; anathema sit.* Et can. III: *Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut poenitere posse, sicut oportet.... anathema sit.* Hanc eamdem catholicam fidem iamdiu adstruxerant concilia in causa Pelagii celebrata, inter quae eminet diospolitanum ann. 415, in quo septimus Pelagii articulus proscriptus est: *Gratiam Dei atque adiutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse vel in lege ac doctrina.* Caeteris porro omissis, concilium arausicanum II ann. 529 hunc canonem, qui VII est, constituit: *Si quis per naturae vigorem bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitae aeternae, cogitare, ut expedit, aut eligere; sive salutari, id est, evangelicae praedicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti... haeretico fallitur spiritu.*

21. Doctrinam porro hanc scripturis inniti facile ostenditur: etenim ex scriptura sine gratia nec cogitare, nec velle, nec operari quidpiam

(1) *De Grat. Christi*, c. 29.

(2) *De haeres. Pelag.* c. 11.

possumus, quo ad salutem perveniamus; ergo ad omnes prorsus actus salutares iuxta scripturam gratia necessaria est. Sane de cogitatione haec scribit apostolus (1): *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est;* de voluntate sic pergit apostolus disserere (2): *Deus est, qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate;* demum universim pronunciat(3): *Ipsius*(Dei) *sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quae praeparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Quibus verbis nos in ordine ad aeternam salutem comparati sumus rebus, quae ex nihilo educuntur, ut sint, subsistant et agant. Quae quidem cum iis cohaerent Christi verbis, quae Ioann. VI, 44 leguntur: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum;* et ibid. XV, 4, 5: *Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.* Quae postrema Christi verba expendens Augustinus: *Sive parum,* inquit (4), *sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest.*

22. Quoad sensum ecclesiae traditionalem huius theseos testes locupletissimi sunt vel ipsi pelagiani, qui ut ecclesiae damnationem effugerent, formulis specie tenus catholicis novae doctrinae pessimum virus tegere debuerunt, prout ipsi contigit Pelagio in synodo palaestinensi. Testes praeterea sunt patres omnes et concilia, quae vix agnitos exhorruerunt uti turpissimam haeresim novos pelagianorum articulos.

23. Demum vel ipsa ratione theologica evertitur pelagianum systema; cum enim hoc profluat ex principio de primorum parentum conditione naturali ad exclusionem elevationis humanae naturae ad statum supernaturalem, ac proinde eiusdem amissionis per Adae peccatum, illo everso, prout praestitum a nobis est in *Tract. de Deo creatore*, part. III, systema de nulla gratiae necessitate corruat necesse est.

DIFFICULTATES

24. I. Obi. Inter opera salutaria primum locum obtinent actus fidei, spei, caritatis, conversionis aliique eiusmodi; atqui hi liberae subduntur hominis voluntati; nam 1. credere vel non credere in hominis potestate est: cum enim obiectum cognoscitur a Deo revelatum, ac motiva perspecta habentur credibilitatis, nihil vetat quominus homo illi possit assentiri si velit, aut illud respuere; idem dic de spe, quae concipitur ex Dei promissis ac possibilitate assecutionis eius, quod promittitur; idem de caritate, ratione habita summae Dei amabilitatis; sic potest viribus propriis homo resipiscere et ad Deum converti. 2. Quae quidem omnia scripturae ipsae docent: *Praedicate,* inquit Christus, *evangelium omni creaturae... qui crediderit, salvus erit,* quin aliquid adiecerit de peculiari gratiae subsidio ad id necessario; sic etiam passim hortatur scriptura indiscriminatim homines ad spem, ad caritatem, ad conversionem, ad eleemosynam tribuendam et ad alia eiusmodi peragenda, nulla gratiae mentione facta. Frustra porro haec a nobis exigerentur, nisi in nostra potestate essent. 3. Hinc apostolus (5): *Velle,* scribit, *adiacet mihi.* 4. Sane quorsum Deus libero hominem instruxisset arbitrio, si impar esset ad eos

(1) II Cor. III, 5. (2) Philipp II, 13.
(3) Ephes. II, 10.
(4) *Tract.* LXXXI *in Ioann.* n. 3.
(5) Rom VII, 18.

actus eliciendos, qui hominem ad finem perducerent, ad quem conditus est, ita ut toties gratia indigeret, quoties actus salutares elicere vellet? Ergo.

25. Resp. *Dist. min.* In ordine naturali, *Tr.* in ordine supernaturali de quo disserimus, *N.* Duo in actibus recensitis distingui debent, *substantia* et *modus.* Si de operis substantia sermo sit eaque facili, nihil impedit quominus homo propriis viribus, uti paulo post expendemus, eiusmodi actus possit elicere; ast si de modo agatur, certum est nullum vel tenuem actum salutarem seu supernaturalem ab homine viribus propriis elici posse. Nam hoc ipso quod de actu supernaturali agitur, qui supra naturam est eamque excedit, elici unice hic potest gratiae praevenientis et operantis subsidio. Atque exinde fit, ut quoties concilia disserunt de actibus fidei, spei etc., toties addant gratiam ad illos ponendos requiri, ut eliciantur *sicut oportet ad salutem* etc.

26. Ad 2. *D.* Scripturae non semper *expresse* ad fidem, spem etc. gratiam requirunt, aut eius mentionem iniiciunt, *C.* non eam supponunt, *N.* Cum enim generatim scripturae a Dei peculiari dono et auxilio repetant cogitationes salutares, volitiones, fidem etc., necessario supponunt hoc Dei auxilium, ubi videntur ab hominis voluntate requirere assensum ad fidem, nec non conversionem, et caetera eiusmodi; quae eatenus dici possunt in nostra potestate, quatenus Dei gratia hominibus praesto est, a quibus ea exiguntur.

27. Ad 3. *D. Velle adiacet mihi* in ordine ad luctam cum concupiscentia, *C.* in ordine ad actus salutares, *N.* In obiecto porro textu de ea pugna loquitur apostolus, quae in homine invenitur inter carnem et spiritum, quae sibi invicem naturaliter adversantur.

28. Ad 4. Resp. Ut gratiae praevenienti assentiatur, cooperetur operanti, et sic disponatur homo ad iustificationem per actus salutares ad quos excitatur, et cum iustificationem fuerit adeptus actus praeterea meritorios eliciat vitae aeternae. Necesse enim est, ut actus isti liberi sint: nisi porro libera voluntate homo praeditus esset, nullo modo posset illos elicere, et nullo modo mereri. Sicque apprime duo haec inter se componuntur, libera scilicet voluntas ac necessitas gratiae ad omnes et singulos actus salutares et meritorios eliciendos.

29. II. Obi. 1. Nuspiam scriptura operationes gratiae *immediatas* et *supernaturales* commemorat, multo vero minus earumdem necessitatem. 2. Hae siquidem studium virtutis impedirent foverentque stupidum mysticismum, Deumque, negative saltem, auctorem peccati inducerent. 3. Scriptores sacri a naturali hominum voluntate bonas omnes actiones repetunt. 4. Dicendum propterea ab humana industria pendere evolutionem principiorum moralium, quae Deus humanae veluti menti insculpsit, atque conservat ac excitat etiam per studium religionis christianae rite intellectae. 5. Omnis proinde de gratia doctrina revocari potest ad doctrinam de providentia singulari, qua Deus cuncta ad hominis perfectionem provehendam disponit. Ergo.

30. Resp. Ad 1. *N.* Nam vel ipsis rationalistis fatentibus, scripturae saltem N. T. docent homines permoveri 1° ad religionis christianae cognitionem, et ad eam profitendam; 2° ad animi mutationem evangelii praeceptis convenientem; 3° ad perseverantiam in fide evangelio praestanda atque in virtute perficienda

conspicuam; ad singulas demum virtutes ac motus pios, dotes etiam singulares quasdam cum baptismo interdum coniunctas, vel eum praecedentes. Idque Deo et Iesu Christo, et Spiritu s. in animos effecta salutaria immittentibus. Cum haec praedicentur in scripturis, nihil interest, si in illis non inveniantur voces de *immediatis* et *supernaturalibus* operationibus; nec enim de vocibus quaestio est, sed de re.

31. Ad 2. *N.* Immo vero mirifice eiusmodi operationes studium virtutis promovent, cum exinde discant homines christiani se a Deo ad illud excitari ac permoveri gratia sua ab eaque adiuvari ad virtutem perficiendam, superandasque difficultates. Stupidus mysticismus non est timendus nisi apud pietistas protestantes, qui vim gratiae tribuunt cogendi humanas voluntates iuxta placita suorum priorum emendatorum, qui docuerunt auferri per gratiam libertatem, ac veluti truncos ac lapides ab ea homines permoveri, immo cogi. Ex eodem principio descendit quod adiicitur de Deo, saltem negative auctore peccati, quatenus in istorum systemate Deus gratiam non confert nisi solis electis, reliquos vero impellit ad peccatum. Praeclara protestantismi doctrina!

32. Ad 3. *Neg.* Ut constat ex rationalistarum ipsorum confessione, quam adduximus in resp. ad 1. et ex allatis probationibus.

33. Ad 4. *D.* Ab humana industria, seu ab humana voluntate gratia praeventa et adiuta, *C.* a sola humana industria, *N.* Nam *nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.* Humana industria non versatur nisi circa ea, quae naturalis ordinis sunt et quidem intra quosdam limites.

34. Ad 5. *D.* Si verae essent praemissae, ex quibus eiusmodi conclusio deducitur, *C.* si falsae sint, uti ostendimus, *N.* Certe eiusmodi conclusio digna rationalistarum est, qui fidem omnem abiecerunt una cum revelatione supernaturali, quique in religione christiana non agnoscunt nisi humanae mentis excultae opus, ulterioris etiam perfectionis capax.

Propositio II. *Necessaria praeterea est Dei gratia homini lapso tum ad plures veritates ordinis naturalis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas.*

35. Ad fidem catholicam spectat enunciata propositio, quam s. Augustinus adversus pelagianos propugnavit. Sibi enim soli sufficere pelagiani hominem docuerunt, utpote qui per originalem lapsum minime laesus fuerit. Contra vero catholici, qui cum tridentino profitentur protoparentum culpa integritatem naturae una cum iustitia originali amissam, *totumque Adam per illam praevaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse*, tenent medicinali Christi gratia opus esse, ut sanetur natura circa ignorantiam ex parte intellectus, circa pronitatem in malum ex parte voluntatis, et circa concupiscentiam ex parte coniunctionis animae cum corpore.

36. Utque omnis removeatur aequivocatio, animadvertimus 1° hic agi de sola operis moralis *substantia*, non autem de *modo*, seu de opere *supernaturali* ac *salutari*. Animadvertimus 2° agi de veritatibus naturalibus, quae attingunt moralem vivendi rationem; animadvertimus 3° impotentiam, de qua est sermo, non esse *physicam*, sed *moralem*, quae nempe difficultatem tantum significet tum absolute tum relative,

adeoque plures paucioresve gradus admittat, spectatis temporis, loci, individuique adiunctis.

37. Quibus ita compositis, sic primam partem evincimus, quae ignorationem plurium veritatum naturalis ordinis attingit. Laborare homines morali impotentia plures veritates cognoscendi, quae tamen scitu necessariae sunt, ostendit experientia omnium saeculorum. De infidelibus, revelatione destitutis, nihil attinet dicere post ea, quae disseruimus in *Tract. de vera religione* ad revelationis divinae necessitatem ostendendam. Quod vero spectat ad fideles, exinde liquet, quod innumeri pene semper inveniantur, qui aut pro mentis angustia, aut officiorum quibus distinentur multitudine, aut applicationis difficultate eorumdem officiorum ad praxin, aliisque eiusmodi non paucis, saepe debeant illud apostoli ingeminare: *Quid eligam ignoro*, nisi divinae gratiae lumine illustrentur.

38. Opus praeterea gratiae subsidio esse homini lapso ad omnia Dei mandata servanda duo evincunt, difficultas scilicet quae haud paucis inest praeceptis divinis, ac insita homini imbecillitas. Sane iniuriarum condonatio, inimici dilectio, continentia et his similia humanae infirmitati adeo difficilia sunt, ut sine gratiae ope nonnisi aegre servari possint. Hinc illud apostoli (1): *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non invenio.*

39. Quod si huic difficultati accedant graves tentationes, quibus saepe nimis homo propulsatur, multo magis gratiae sanantis necessitas patet. Ex illis enim aliae intrinsecae sunt, quae ex cupiditatibus oriuntur, aliae extrinsecae ex daemonis aggressionibus, mundi illecebris ac blandimentis progenitae. Quare apostolus de se ex persona hominis sub lege constituti scribebat (2): *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis;* cumque v. 34 exclamasset: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* subdit: *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.*

40. Gratia igitur sola Salvatoris nostri ea est, quae mederi possit ignorantiae nostrae, vires addere ad legem adimplendam, et ad graves tentationes superandas.

DIFFICULTATES

41. I. Obi. 1. Humana mens dummodo rite fuerit exculta, sibi sufficit ad omnes ordinis sui veritates cognoscendas. 2. Nec enim inferioris conditionis homines sunt censendi quam animantia bruta, quae a Deo iis omnibus instructa sunt, quibus finem suum assequi valeant. 3. Satis proinde erit, si evolvi possit, mediante institutione et experientia, ut ulteriorem perfectionem iugiter attingat. Ergo.

42. Resp. Ad 1. *D.* Physice et absolute, *C.* moraliter, *N.* Porro de hac morali impotentia nos loquimur; fatemur enim physice hominem lapsum illis pollere praesidiis, quibus absolute queat difficultates omnes superare, alioquin impune laberetur. Ast fieri moraliter nequit ob allatas rationes, ut homo eas omnes vincat, uti quotidiana experientia edocemur. Nec enim disserimus de homine in abstracto, sed in concreto.

43. Ad 2. *Nego paritatem.* Bruta siquidem animantia instinctu necessario aguntur, homines vero utpote libertate praediti ratione sibi concessa abuti possunt, ac reipsa saepe abutuntur. Cum vero prava voluntas haud parum influat in rationem, exinde fit, ut homo deterioris conditio-

(1) Rom. VII, 18. (2) Loc. cit. v. 23.

nis evadat, nisi ei gratia subsidio sit.

44. Ad 3. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Tum solers institutio, tum experientia adminicula sunt, quibus humana mens proficere possit: habita nihilominus ratione infirmitatis homini insitae post originalem lapsum, certum est, eum sine praesenti gratiae adiutorio haud posse illam omnimodam ac iugem perfectionem, quam adversarii fingunt, adipisci.

45. II. Obi. Testis scriptura est pluribus in locis, posse hominem viribus propriis legem universam implere. Etenim 1. Deut. XXX, 11 Moyses ait: *Mandatum hoc, quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum;* et Ecclesiast. XV, 16 dicitur: *Si volueris mandata servare, conservabunt te.* 2. Apostolus universim pronunciat (1): *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt. Si naturaliter*, ergo viribus naturae lex naturalis servari potest. 3. Hinc de se adhuc sub lege constituto idem apostolus testatur(2): *Secundum iustitiam, quae in lege est, conversatus sine querela.* 4. Adeoque s. Io. Chrysostomus scribit (3): *Admiratione dignos esse* gentiles, *quod nec lege ipsis opus fuerit, et tamen omnino, quae legis erant, praestiterint.* 5. Cui consonans s. Hilarius affirmat (4): *Eos in viventium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati omnia praescripta legis implererint, de quibus secundum legem apostolus Paulus ita docuit* (*Rom.* X): *Quia qui fecerit ea, vivet in illis.* 6. Sane ideo *naturalis* lex vocatur, quod intra naturae limites contineatur; 7. cavendum demum est, ne nimium facultatem humanam deprimendo excusentur, qui propria vitiositate ducti legem violant ac peccant. Ergo.

46. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Una cum Dei auxilio, *C.* ad huius exclusionem, *N.* Quamvis, ubi de legis observatione agitur, nulla gratiae expressa mentio occurrat, ea semper subintelligitur; quod patet ex eodem Moyse, qui ante obiecta verba, ibid. v. 6, iam dixerat: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum et seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo et in tota anima tua.* Quo pariter spectant illae frequentes David caeterorumque prophetarum preces, quibus a Deo poscunt, ut sibi aut populo cor docile tribuat ad legis mandata custodienda.

47. Ad 2. *D. Naturaliter*, id est, ipsa natura duce, gentes ea, quae iudaei praestabant docente lege scripta, servabant, *C.* solis naturae viribus, *N.* Scopus apostoli in obiecto loco est ostendere gentes a lege non esse feriatas, cum eam gererent veluti insculptam in cordibus suis, quamvis legem scriptam non acceperint uti iudaei. Ast nuspiam docet apostolus sive iudaeos sive gentiles solis naturae viribus legem servasse.

48. Ad 3. *D.* Secundum iustitiam legalem, seu coram hominibus, *C.* quoad legem moralem coram Deo, *N.* Hoc enim non ferebat eius scopus, et in ep. ad Titum III, 3 seqq. contrarium scribit.

49. Ad 4. *D.* Ad mentem apostoli expositam in resp. ad 2, *C.* in sensu adversariorum seu ad exclusionem gratiae, *N.* Docet enim s. Ioannes Chrysostomus, *Hom.* XIII *in eamdem ad Rom.* epistolam, legem sine gratia non sufficere ad salutem, nec sine speciali Dei auxilio spem salutis ac tentationum victoriam haberi posse.

50. Ad 5. *D.* Gratia adiuti, *C.* sine gratia medicinali Salvatoris, *N.*

(1) Rom. II, 14. (2) Philipp. III, 6.

(3) *Hom.* V *in Epist. ad Rom.*, n. 5.
(4) In Ps. LXVIII, n. 24.

Nec enim dicit Hilarius eos, de quibus loquitur, omnia perfecisse, quae legis sunt, sine gratia.

51. Ad 6. *D.* Quia intra naturae ordinem continetur, *C.* quia potest tota sine gratia adimpleri, *subd.* physice, *C.* moraliter, *N.*

52. Ad 7. Resp. Hunc timorem vanum esse, quia iuxta catholicam doctrinam, quoties grave ac difficile urget praeceptum, toties Deus gratia sua praesto est. Nemo quippe nisi volens peccat; adeoque nulla remanet excusatio.

53. III. Obi. 1. Graviores tentationes censentur mortis timor atque concupiscentia; iam vero mortem solis naturae viribus innumeri prope superarunt, quod patet ex romanorum exemplo, qui amore patriae eam sustinuerunt, atque ex tot haereticis et schismaticis, qui mortem obierunt potius quam errores suos eiurarent, quibus profecto gratia opitulata non est; 2. quod vero attinet ad concupiscentiam, Genes. IV, 7 dicitur: *Sub te erit appetitus eius, et tu dominaberis illius;* ergo solius arbitrii est eam vincere eique dominari. Ergo.

54. Resp. Ad 1. *D. min.* Per vehementiorem cupiditatem, *C.* per motivum moraliter honestum, *subd.* accedente gratia, *C.* sine ipsa, *N.* Experientia utique edocemur interdum homines sive vehementissima cupiditate, sive animi ferocia, aliisve de causis mortem contempsisse: quo referuntur allata romanorum, schismaticorum, haereticorumve exempla. Ast haec nec virtus nec fortitudo est. Si qui vero virtutis amore, e. gr. amore patriae aut veritatis mortem obierunt, non sine gratiae auxilio eos ita se gessisse censendum est, ut docet s. Augustinus (1); qui hoc gratiae donum proprium esse affirmat *exhaeredatorum*, eo quod illis concedatur, non ut ad regnum coelorum promoveantur, quod solum *filiorum* et *haeredum est;* sed ut mitius propter alia peccata puniantur.

55. Ad 2. *D.* Physice, *C.* moraliter, *subd.* Deo adiuvante, qui non permittit nos tentari supra id quod possumus, *C.* sine eius auxilio, *N.* In priori sensu verba Geneseos accipi debent.

Articulus II. *De erroribus semipelagianorum circa eamdem gratiae necessitatem.*

56. Semipelagiani, a partitis cum pelagianis erroribus nuncupati, inficiati sunt necessitatem gratiae, quae dicitur *inspirationis* seu voluntatis tum ad initium fidei, tum ad perseverantiam in fide. Dixi *necessitatem gratiae inspirationis* seu *voluntatis*, quia necessitatem gratiae *illustrationis* seu intellectus ultro cum pelagianis admittebant; dixi pariter *ad initium fidei*, siquidem eamdem gratiae necessitatem ad *fidem formalem* etiam agnoverunt, uti ostendit cl. Tricassinus in op. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio.*

57. Haec non solum fatetur Iansenius, sed ulterius progressus autumavit semipelagianos praeterea admisisse necessitatem gratiae inspirationis etiam ad initium fidei et ad singulos actus salutares, ut deinde inferret, totam quaestionem inter s. Augustinum ac semipelagianos agitatam, pro obiecto tantum habuisse vim et efficaciam gratiae, quatenus semipelagiani voluerint integram sub gratia permanere voluntatis libertatem, qua eidem posset voluntas resistere vel obtemperare, secus ac contenderit Augustinus. Quare haec eiusdem Iansenii propositio, quae est n. 4: *Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos a-*

(1) Lib. *De patientia*, c. 18.

ctus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere, vel obtemperare, ab Innocentio X, ut *falsa et haeretica* damnata est; *falsa* quoad partem historicam; *haeretica* quoad partem theoreticam. Mirum proinde est non defuisse ex catholicis neotericos quosdam, qui nulla ratione habita censurae pontificis, cum Iansenio docuerint semipelagianos reipsa gratiae necessitatem admisisse tum ad initium fidei, tum ad singulos actus salutares, ita ut in eo tantum erraverint, quod gratiam, ut ipsi vocant, *versatilem* propugnaverint. Hoc vere est catholicam veritatem prodere ob domesticas concertationes. Ut catholicam igitur veritatem tueamur, sit

PROPOSITIO. *Sine sancti Spiritus illustratione, inspiratione et adiutorio non potest homo habere salutare initium fidei, et in fide perseverantiam usque in finem, secus ac semipelagiani contenderunt.*

58. De fide est haec propositio, ut constat ex tridentino, sess. VI, can. III: *Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione atque eius adiutorio hominem credere... posse sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur; anathema sit*. Tridentino praeiverat synodus arausicana II, cap. 5: *Si quis sicut augmentum ita etiam initium fidei ipsumque credulitatis affectum... non per gratiae donum, id est, per inspirationem Spiritus sancti... sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus adversarius approbatur*; et cap. 7: *Si quis per naturae vigorem... evangelicae praedicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti... haeretico fallitur spiritu*. Ex illis porro verbis huius capituli, *per naturae vigorem*, liquet causam erroris, in quem semipelagiani lapsi sunt, ex eo repeti, quod donum integritatis naturae nostrae in Adam superadditum, confuderint cum eiusdem elevatione, hinc nimis naturae tribuerint.

59. Cum duas partes habeat propositio, sic eius veritatem ostendimus quoad primam partem theoreticam: ex scripturis non soli praedicationi aut illustrationi sed interiori Spiritus sancti operationi illustranti atque inspiranti tribui debet fides eiusque initium, ac in eadem fide perseverantia, si docent, neminem nisi trahente Patre ad Christum pervenire posse, fidem Dei donum esse, quod nonnisi ex misericordia et gratia conceditur, ut nemo gloriari possit; rem porro ita se habere vulgatissima scripturarum eloquia testantur; nam Christus (1): *Nemo*, inquit, *potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum:* et apostolus de se scribit (2): *Misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis;* rursus: *Vobis*, inquit (3), *donatum est, pro Christo non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini;* et iterum (4): *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur*. In I proinde Cor. IV, 7 interrogat: *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Quo* praecipue testimonio, scribit s. Augustinus (5), *etiam ipse convictus sum, cum similiter errarem, putans fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis*. Demum facto id ipsum constat, siquidem de Lydia purpuraria legitur (6): *Dominus aperuit cor eius intendere his, quae dicebantur*

(1) Ioann. VI, 44. (2) I Cor. VII, 26.
(3) Philipp. I, 29. (4) Eph. II, 8.
(5) *De praedest. Sanct.* c. 3, n. 7.
(6) Act. XVI, 14.

a Paulo; et generatim dicitur (1): *Crediderunt, quotquot praeordinati erant ad vitam aeternam.*

60. Quibus patres edocti eamdem veritatem tradiderunt; nam s. Cyprianus ex latinis in lib. *Testim. ad Quirinum* (2): *In nullo,* inquit, *gloriandum, quando nostrum nihil sit;* et s. Ambrosius (3): *Non in potestate nostra est cor nostrum et nostrae cogitationes.* Ex graecis s. Gregorius nazianzenus (4): *Qui dedit,* ait, *quod primum est, dabit et quod secundum est,* plenam scilicet et integram fidem; et haec speciminis gratia. Nec alius umquam fuit ecclesiae sensus, quae consuevit orare pro conversione infidelium, et perseverantia fidelium; porro ut scribit s. Augustinus (5): *Oratio clarissima est gratiae testificatio.*

61. Demum id ipsum adstruitur ex consectariis gratiae eversivis, quae ex semipelagianorum hypothesi sequerentur, 1° gratiam non amplius gratuitam esse; 2° homines primas sibi partes in negotio salutis posse vindicare; 3° posse hominem viribus naturae actum supernaturalem elicere, quae omnia absona prorsus sunt.

62. Quoad partem vero historicam, qua adversus Iansenium statuimus, semipelagianos gratiae necessitatem denegasse ad initium fidei et in fide perseverantiam, ea abunde liquet ex innumeris prope s. Augustini caeterorumque antiquorum testimoniis; nos brevitatis gratia unum aut alterum proferimus. S. Augustinus, sine ambage de semipelagianis scribit (6): *Initium fidei et usque in finem perseverantiam sic in nostra constituunt potestate, ut Dei dona esse non putent;* et cum fassus esset (7), se olim in semipelagianorum errore versatum, dum putaret fidem donum Dei non esse, sed in nobis, et ex nobis, adiicit: *Neque enim fidem putabam Dei gratia praeveniri.* Quapropter concilium arausicanum, cap. 5 semipelagianos haeretico spiritu falli affirmat, non quod gratiam indifferentem vellent, sed *quod initium fidei non per gratiam, id est, per inspirationem Spiritus sancti, sed naturaliter nobis inesse dicerent.* Semipelagianorum itaque haeresis in eo sita erat, quod praevenientem gratiam ad initium fidei et piarum cogitationum requiri negarent.

DIFFICULTATES

63. I. Obi. Scriptura primas salutis partes adeoque fidei initium humanae adscribit voluntati. Etenim, Prov. XVI, 1, dicitur: *Hominis est praeparare animam, et Domini gubernare linguam;* Zachar. I, 3: *Convertimini ad me, ait Dominus, et convertar ad vos.* Hinc Christus, Matth. XXV, 15, distributa refert talenta *unicuique secundum propriam virtutem;* ac Luc. XI, 9: *Petite,* ait Christus, *et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis;* demum, Matth. X, 11, sic instruit apostolos: *In quamcumque civitatem intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit; et ibi manete.* Ergo.

64. Resp. *N. A.* Ad prob. *D.* Divina gratia praeventi et adiuti homines animam praeparant, convertuntur etc., *C.* ad huius exclusionem, *N.* Haec enim aliaque eiusmodi scripturarum effata exigi debent ad generaliora principia, quibus praeparationes, dispositiones, conversiones Deo tribuuntur. Nam ex scripturis Deus est, qui operatur in nobis velle, non possumus ali-

(1) Act. XIII, 48.
(2) L. III, c. 4.
(3) *De fuga saeculi*, c. 1, n. 1.
(4) *Orat.* XXIV *in Pentec.* n. 11.
(5) *Epist.* CLXXVII, n. 4.
(6) *De dono persever.* n. 42.
(7) *De praedest. Sanct.* n. 7.

quid boni salutaris cogitare a nobis quasi ex nobis; cum vero cogitatione ac voluntate nihil anterius in homine fingi possit, patet obiecta loca de cooperatione nostra intelligi debere. Hinc optime concilium trid. sic ea exponit (1): *Cum dicitur: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos; libertatis nostrae admonemur. Cum respondemus: Converte nos, Domine, ad te, et convertemur; Dei nos gratia praeveniri confitemur.*

65. Quo generali principio constituto, semipelagianorum difficultates facile disiiciuntur. *Virtus* enim, de qua Matth. XXV, vel de gratiis gratis datis intelligi potest, vel de virtute gratia comparata iuxta illud, Ephes. IV, 7: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.*

66. Sic etiam petimus et oramus, sed Spiritu sancto adiuti, dicente apostolo (2): *Quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

67. Cum vero Matth. VII Christus apostolos docuit apud *dignos* manere, qui Dei munere tales sunt, designantur.

68. II. Obi. Non desunt in scripturis exempla illorum, qui bonis operibus fidei gratiam promeruisse perhibentur. Sic 1. Zachaeus, bonus latro, centurio, Cornelius desiderio, oratione, eleemosynis viam sibi ad fidem praepararunt. Idem dic de altero centurione, cuius meminit Matthaeus VIII, 10, de quo Christus: *Non inveni*, inquit, *tantam fidem in Israël*, qua de re insuper miratus est; nulla autem fuisset admirationis ratio, si ex gratia fides illa fuisset. 2. Aliud praeterea exemplum suppetit III Reg. VIII, 17 in David, qui voluit domum Deo aedificare, Deus porro eius bonam commendavit voluntatem, nec tamen probavit dicens: *Verumtamen tu non aedificabis mihi domum.* Non autem impedivisset, si ipse eiusmodi bonae voluntatis fuisset auctor. Ergo.

69. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Ope gratiae, *C.* sine illa, *N.* Nam, ut loquitur conc. arausicanum, cap. 25: *Manifestissime credendum est, quod et illius latronis, quem Dominus ad paradisi patriam revocavit, et Cornelii centurionis, ad quem angelus Domini missus est, et Zachaei, qui ipsum Dominum accipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinae gratiae largitate donata.* Centurionis fides, quam admiratus est Christus, ex gratiae cooperatione dubio procul est repetenda.

70. Ad 2. *Neg. min.* Siquidem potuit Deus bonam voluntatem illam David inspirare, quin tamen voluerit eius executionem, prout se gessit cum Abraham circa Isaac sacrificium.

71. III. Obi. Patres graeci ac latini pene omnes ante s. Augustinum eamdem quam postea semipelagiani doctrinam professi sunt, ut constat de Herma (3), de s. Iustino (4), de Clemente alex. (5), qui censet veteres philosophos a philosophia iustificatos fuisse. Id ipsum constat de s. Ambrosio (6), de Optato (7), de s. Hieronymo (8). Vere igitur scribere potuit s. Prosper ad s. Augustinum, quod semipelagiani *obstinationem suam defendunt, et ea quae de epistola apostoli Pauli, romanis scribentis, ad manifestationem divinae gratiae praevenientis electorum merita proferuntur, a nullo umquam*

(1) Sess. VI, c. 5. (2) Rom. VIII, 26.
(3) *Pastor.* lib. III, *Simil.* VII, n. 6.
(4) *Apolog.* I, n. 46. (5) *Strom.* l. I, n. 20.
(6) *Apolog. II David*, c. 9, n. 47.
(7) *Hist. Donatist.* lib. II.
(8) *Dial. contr. Pelag.* lib. III, n. 1.

ecclesiasticorum ita esse intellecta, ut nunc sentiuntur, affirmant. Ergo.

72. Resp. *N. A.* Nam Hermas numquam asseruit bonam dispositionem illorum, quibus Deus tribuit poenitentiam, a sola natura esse.

73. S. Iustinus solum contendit novam non esse religionem christianam, ut ethnici obiiciebant, cum quotquot recta ratione usi sunt, participaverint de ipso Verbo, adeoque nomen *christiani* improprie sumit.

74. Clemens alex. significat veterem philosophiam praeambulum quodammodo sanctioris religionis fuisse, quatenus negative disposuit homines ad christianam amplectendam religionem, agrestes eorum mores emolliendo.

75. S. Ambrosius, seu potius incertus auctor allegatae apologiae, dum docet ecclesiam promeruisse Christum, nonnisi improprie loquitur, ut patet ex substrata materia, nec sine gratiae subsidio; scribit enim (1): *Obliviscitur per gratiam quod hauserat per naturam.*

76. S. Optatus extra praesentem causam profertur; eius enim scopus unice fuit comprobare omnimodam perfectionem, quam sibi perperam tribuebant donatistae, propriam esse solius Christi. Cum igitur affirmat christiani hominis esse velle et currere, Dei autem perficere, non excludit gratiae praevenientis auxilium.

77. S. Hieronymus asseruit quidem liberum arbitrium, sed praeventum et adiutum divina gratia in facilioribus, ut deinceps per orationem uberiorem gratiam ad difficiliora persequenda impetremus. Eius enim principium generale est: omnia bona nostra Deo esse adscribenda, etenim scribit (2): *Ipsumque quod nostrum est, sine Dei misericordia nostrum non est.*

(1) Loc. cit. n. 46.
(2) *Ep.* CXXX *ad Demetriadem.*

78. Dum igitur semipelagiani vetustate freti autumabant pugnare, decepti sunt nonnullis liberioribus formis, quibus interdum usi patres sunt, nondum technologia constituta, cum nemo catholicum hoc dogma impugnaverit. Recte propterea s. Augustinus propositam sibi a s. Prospero semipelagianorum expostulationem diluit his verbis (3): *Quid igitur opus est, ut eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista haeresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quaestione versari? Quod procul dubio facerent, si respondere talibus cogerentur.* Reipsa obiecti patres cum universa ecclesia orabant pro infidelium conversione, quo patefaciebant tum fidem tum fidei initium donum Dei esse.

79. Inst. Saltem negari nequit s. Ioannem Chrysostomum labe semipelagiana fuisse adspersum, quod non soli haeretici, verum etiam nonnulli catholici fatentur. Nam ipse inter caetera scribit de Abraham (4): *Nisi primus et ipse quod suum erat, fecisset, non tanta a Domino obtinuisset.... Vidistis quomodo ab initio, quae a se ipso erant, attulerit, et propterea divina quotidie ubertim susceperit?... Cum viderit* Deus *sanam mentem nostram, et nos conari et eniti ad virtutis certamina, statim nutu et subsidio suo nos adiuvat.* Deinde (5): *Nostrum quidem est,* inquit, *praeeligere et velle, Dei autem est perficere. . . Quando nos elegerimus, tum multum nobis affert auxilium.* Ergo.

80. Resp. *N. A.* Nam non sine ingenti s. doctoris iniuria semipelagianismus ei adscribitur. Ipse siquidem aperte pluribus in locis agnovit primas salutis partes Dei gratiae

(3) *De praedest. Sanct.* c. 14, n. 27.
(4) *Hom.* XLII *in Genes.* n. 1.
(5) *Homil.* XII *in Epist. ad Hebr.* n. 3.

esse tribuendas; en eius verba (1): *Nihil ex te habes, sed a Deo accepisti... Ergo cum acceperis, habes: non hoc vel illud, sed omnia quae habes; non enim haec tua recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt. Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit.* Eadem scribit, *Hom.* IV *in cap.* 2. *Epist. ad Ephes.* et alibi saepe, cuius testimonia profert Isaacus Habert episc. vabrensis in op. *Theologiae graecorum patrum vindicatae circa universam materiam gratiae*, lib. I, cap. 2 seqq. Obiecta proinde loca intelligi debent de gratia plena et perfecta, non inchoata ac rudi, uti loquitur Petavius, quae *prima* nominatur, cuius plerumque veteres mentionem non habent. Non enim primum voluntatis motum et rationis in gratia numerant, veluti pia desideria, quibus ad pleniorem quaerendam fidem ac Dei notitiam et amorem excitamur.

81. IV. Obi. 1. Quamvis per peccatum originale inclinatum ac debilitatum liberum fuerit arbitrium, non est tamen extinctum, poterit igitur saltem sanitatem optare, velle, medicum efflagitare. 2. Medici proinde quidem est sanare, ast aegri est velle sanari. 3. Certe scriptura Deum exhibet aliquid prius a nobis exigentem quod in nostra sit potestate, ut sua conferat: *Si credideris, salvus eris.* 4. Si enim ex eo quod petimus, recte infertur illud non esse in nostra potestate, pariter inferri debet ex incitamentis et adhortationibus, quibus ad petendum provocamur, ad volendum, ad nos convertendos in nostra potestate esse velle, petere, conversionemque nostram inchoare, alioquin supervacanea forent. 5. In hypothesi catholica nequeunt plura absurda vitari, quod nempe fides eiusque initium donum Dei sit, nec tamen omnibus concedatur, cum Deus velit omnes homines salvos fieri; quod inexcusabiles non sint, qui in infidelitate permanent; quod denique Deus censeri non debeat personarum acceptor, dum aliis tribuit quod aliis denegat. Ergo.

82. Resp. Ad 1. *Neg. cons.* Liberum enim arbitrium quamvis integrum nequit super ordinem naturae efferri, cuiusmodi sunt actus supernaturales, multo igitur minus poterit debilitatum et inclinatum. Valet propterea libera voluntas ad assentiendum Dei gratiae praevenienti, non autem ad praeveniendam gratiam.

83. Ad 2. *D.* In infirmitate naturali, *Tr.* vel *C.* spirituali, *N.* ut patet ex dictis in resp. ad 1. Accedit quod gratiae munus sit hominem se aegrotum cognoscere et sentire, adeoque sanitatem velle et optare, ac medicum quaerere a quo sanetur.

84. Ad 3. *D.* Scriptura Deum exhibet aliquid a nobis exigentem, quos prius ipse gratia sua praevenit, *C.* ad huius exclusionem, *N.* Primus appulsus semper ex Deo est; cum proinde aliquid a nobis exigit, hoc non est nisi cooperatio ad interiorem eius primam praedispositionem. Hinc illud *si credideris* perinde valet atque si obtemperaveris iis, quae tibi indidi, fidei primordiis, plenamque assecutus fidem fueris, eaque praestiteris quae fides postulat, salvus eris.

85. Ad 4. *Nego paritatem.* Incitamenta enim et exhortationes ad petendum, volendum, etc. supponunt interiorem gratiam praevenientem, cum ex scriptura nos nec velle nec optare, nec orare possimus sine gratiae auxilio. Hinc primae gratiae prorsus gratuitae sunt, insequentes pendent a cooperatione, oratione, fidelitate scilicet, quo nos exhibemus erga gratias acceptas. Quod ne-

(1) *Hom.* XII *in I Ep. ad Corinth.* n. 1 et 2.

que inficiabantur ipsi semipelagiani, dum exhortationes supervacaneas non censebant post fidem adeptam, etiamsi gratiae necessitatem admitterent ad proficiendum.

86. Ad 5. *Nego* obiecta absurda promanare ex catholica doctrina. Nam non sequitur *primum*, cum Deus hoc ipso quod velit sincera voluntate omnes salvos fieri, omnibus, ut postea ostendemus, gratiam confert, cui si velint homines cooperari, ulteriora auxilia percipient, donec perveniant ad salutem.

87. Non sequitur *secundum;* semel ac enim constitutum est, Deum nemini gratias suas denegare, hoc ipso patet semper ex hominum culpa provenire quod fidem non habeant; de infidelibus *positivis*, quibus revelatio innotuit et ipsi eam respuerunt, nullum dubium subesse potest; quoad infideles *negativos*, ipsi in culpa sunt, quatenus primis gratiis obstiterunt, quibus si obtemperassent, ulteriores reciperent, ut suo loco enucleatius exponemus.

88. Non sequitur *tertium*, quia acceptio personarum supponit ius in eo, qui negligitur, dum fit donorum distributio, aut saltem supponit respectum personalem in distribuente; neutrum porro accidit in casu nostro, cum nihil Deus cuipiam debeat, nec quispiam ex se habeat aliquid, cuius intuitu Deus gratiam ei largiatur. Adde Deum omnibus suo modo gratiam conferre, homini proinde adscribi debet, si ulteriores non recipiat.

89. V. Obi. adversus alteram partem. 1. Semipelagiani eam gratiam in homine lapso admiserunt, quam admittebant in homine integro; iam vero in homine integro agnoverunt gratiam interiorem ad initium fidei, et ad perseverandum. 2. Teste s. Prospero (1) semipelagiani admiserunt gratuitam vocationem ad fidem. 3. Idem ibidem affirmat, massilienses *gratiam Dei, quam comitem, non praeviam humanorum volunt esse meritorum, etiam illis voluntatibus subdere, quas ab ea, secundum suam phantasiam, non negant esse praeventas.* 4. Sane s. Augustinus, qui fatetur se ante episcopatum semipelagianorum erroribus adhaesisse, passim docet in libris ante eumdem episcopatum conscriptis, ad initium fidei interiorem gratiam esse necessariam ut in lib. LXXXIII *Quaestionum*, qu. 68: *De quantitate animae*, cap. 28 et alibi. 5. Hinc videmus Faustum regiensem semipelagianum, teste Gennadio (2), admisisse et ipsum gratiae interioris necessitatem ad initium fidei, eamdem necessitatem fassi sunt idem Gennadius, Vitalis carthagin., qui omnes fuerunt semipelagiani. 6. Ergo illorum error unice consistebat in eo, quod gratiam indifferentem seu versatilem admiserint, adeoque accusabant Augustinum, quod per gratiam a se propugnatam ineluctabilis necessitas induceretur. Ergo.

90. Resp. Ad 1. *D.* Admittebant in homine integro gratiam interiorem illustrationis seu intellectus, *Tr.* inspirationis seu voluntatis, *N.* Adeoque et hanc tribuebant homini lapso etiam ad initium fidei, quamvis nec necessariam, nec sine praeviis meritis.

91. Ad 2. *D.* Gratuitam admiserunt vocationem externam, quae in evangelii praedicatione consistit, *C.* internam quae in gratiae collatione sita sit in sensu exposito, *N.*

92. Ad 3. *D.* Testatur s. Prosper massilienses seu semipelagianos non negasse voluntates esse praeventas *secundum suam phantasiam*, seu respectu meritorum quae numquam futura erant, *C.* in sensu catholico,

(1) *Epist. ad Augustinum.*

(2) *Catalog. viror. illustr.*

N. Alioquin non docuissent gratiam tantum *comitem*, non autem *praeviam* meritorum, seu concomitantem non praevenientem.

93. Ad 4. *D*. Quatenus s. Augustinus neque constanter neque in omnibus semipelagianorum placita secutus est etiam ante episcopatum suum, *C*. quatenus nuspiam in suis illis operibus errorem etiam hunc non docuerit, *N*. Hoc enim posterius constat ex testimonio eiusdem s. doctoris paulo ante allegato, cum fassus est se convictum ex illo Pauli ad Corinth. *Quid habes*, etc., *fidem esse donum Dei*.

94. Ad 5. *D*. Allegati auctores admiserunt necessitatem gratiae exterioris, aut solius illustrationis, *Tr*. gratiae interioris et inspirationis, *N*. Ut constat ex s. Prospero, et ex s. Augustino, qui affirmant non aliam illos gratiam admisisse, quam quae est *in lege et in doctrina*. Gennadius porro a semipelagianorum postea erroribus se recepit.

95. Ad 6. *Neg*. Numquam enim ipsi disputarunt de gratia sufficienti aut efficaci, sed de gratia in genere cuius necessitatem impugnabant, ne si necessaria diceretur, libertati detraheretur. Sane s. Augustinus, refellens pelagianos, quorum errorem sub hoc respectu adoptaverant semipelagiani, scribebat: *In omnibus misericordia eius praevenit nos, consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, propriae voluntatis est* (1).

ARTICULUS III. *De erroribus novatorum saec. XVI, et iansenistarum circa gratiae necessitatem.*

96. Novatores saec. XVI contrarias omnino a pelagianis semipelagianisque semitas iniverunt. Iuxta illos enim ita per primigenium peccatum peremptum est liberum arbitrium, ut non inserviat nisi ad peccandum, ad quod a dominante concupiscentia necessario impellitur, ex quo inferunt omnia prorsus infidelium immo et peccatorum opera totidem esse peccata, eaque gravia. Ianseniani illorum vestigiis insistentes eosdem errores docuerunt.

97. Catholica doctrina est, per peccatum originale non prorsus deletam in homine esse naturalem *imaginem* Dei, sed detritam; non extinctum arbitrium, sed attenuatum, adeoque 1° posse hominem lapsum sine gratia aliquas ordinis naturalis cognoscere veritates, et opera faciliora exsequi, nec non leves superare tentationes, nec proinde omnia infidelium opera totidem esse peccata; 2° ante fidei formalis collationem tribui a Deo gratias necessarias, quibus possit homo lapsus difficiliora moralis ordinis opera efficere, gravesque superare tentationes; 3° fidem sine caritate posse subsistere, atque idcirco non omnia peccatorum opera peccata esse, immo per ea se ad iustificationem recuperandam peccatores posse disponere; 4° opera infidelium ante fidem seu vocationem ad fidem esse quidem ordinis naturalis seu moralis, licet non sine gratiae medicinalis subsidio patrata, non autem peccata; prout 5° multo minus peccatis sunt accensenda fidelium peccatorum opera, licet non sint meritoria aeternae vitae. Hanc porro doctrinam insequentibus propositionibus adstruimus.

PROPOSITIO I. *Potest homo lapsus sine speciali gratiae auxilio nonnullas ordinis naturalis veritates cognoscere, tum faciliora eiusdem ordinis naturalis opera perficere, tum leves superare tentationes.*

98. Ad doctrinam catholicam propositionem hanc spectare constat ex damnata propos. XXVII Baii: *Liberum arbitrium sine gratiae Dei adiu-*

(1) *De spiritu et litt.* c. 34.

torio nonnisi ad peccandum valet; quo etiam referuntur propositiones XXXVIII, XXXIX, XL etc. Quesnelli a Clemente XI proscriptae, in quibus idem error diversis verbis exprimitur. Valet igitur hominis lapsi arbitrium sine gratia ad aliquod opus moraliter honestum peragendum; opus autem moraliter honestum illud dicitur, quod tale est ex *officio* et *fine* saltem *proximo.*

99. Ac I quidem, posse hominem lapsum per se ipsum aliquas veritates ordinis naturalis cognoscere, docet auctor lib. *Sapientiae*, cap. XV, 5 illis verbis: *A magnitudine enim speciei et creaturae poterit Creator horum videri;* et apostolus (1): *Invisibilia ipsius* (Dei), scribit, *a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles.* Et haec quidem de cognitione Dei per creaturas; de lege autem haec rursum scribit apostolus (2): *Eiusmodi legem* (scriptam) *non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Hinc s. Augustinus: *Manu*, inquit (3), *formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi non vis fieri, ne feceris alteri. Hoc et antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est.*

100. II. Posse item hominem lapsum perficere opera faciliora propriis viribus declarat idem apostolus, qui l. c. arguit philosophos, quod cum Deum naturaliter cognovissent, *non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt;* quibus verbis, ut annotat Estius, docet illos potuisse sine gratia Deum glorificare, seu aliquali et imperfecta dilectione prosequi, cum haec glorificatio ordinem non haberet ad beatitudinem supernaturalem, nec ad vitam aeternam, utpote ex sola naturae consideratione exhibenda. Rursum disserens apostolus de lege naturae insculpta in cordibus nostris ait: *Gentes, quae legem* (mosaicam) *non habent... naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt.* Quamvis autem *vox naturaliter*, quatenus ad universam legem extenditur, non excludat gratiam, tamen ubi non agitur de difficilioribus praeceptis, nihil vetat quominus de naturae viribus intelligatur; multo vero magis in adversariorum hypothesi, qui constituunt gentes ante fidem nullam gratiam habuisse. Quapropter s. Augustinus, explanans haec apostoli verba, scribit (4): *Scriptum opus legis habent in cordibus suis, id est, non omni modo deletum est, quod ibi per imaginem Dei, cum crearentur, impressum est... Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturae inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit et facit.*

101. III. Demum posse hominem lapsum leves etiam per se tentationes superare, ut corollarium ex dictis colligitur; nam si potest homo lapsus propriis viribus aliquas naturalis ordinis veritates cognoscere, si potest eadem ratione faciliora opera peragere moraliter honesta, cur non poterit et leves superare tentationes, quae illis adversantur? Hinc a summis pontificibus censura notatae sunt propp. XXIX et XXXI Baii: *Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum, viam et ostium veritatis et vitae negant, sed etiam quicumque aliunde quam per ipsum in viam iustitiae conscendi posse docent, aut tentationi ulli sine gratiae ipsius adiutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab ea non superetur.*

102. Cum vero errores, quos im-

(1) Rom. I, 20. (2) Ibid. II, 14.
(3) *Enarr. in Ps.* LVII, n. 1.

(4) *De spirit. et litt.* c. 28. n. 48.

pugnamus, falso innitantur fundamento de essentiali aut integrali naturae per peccatum immutatione, quatenus amissa est originalis iustitia adeoque et integritas, quae ad essentialem aut integralem saltem hominis spectabat constitutionem, patet quod, hoc sublato fundamento, errores illi evanescant necesse sit. Non omnino deletam Dei in homine lapso imaginem ex Augustino didicimus; eidem nunc libet adiicere auctoritatem s. Thomae, qui haec in rem nostram habet (1): *Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, ut scilicet toto bono naturae privetur, potest quidem etiam in statu naturae corruptae per virtutem suae naturae aliquod bonum particulare agere... non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quod in nullo deficiat; sicut homo infirmus potest per se ipsum aliquem motum habere, non tamen perfecte potest moveri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinae.*

DIFFICULTATES

103. I. Obi. 1. Scripturae, patres et concilia adversus pelagianos ac semipelagianos commemorata opera bona omnia divinae gratiae tribuunt. 2. Sane opus moraliter honestum, teste Paulo, per legem fieri nequit (2): *Lex enim*, ut ipse loquitur, *iram operatur*, et ibid. v. 20: *lex subintravit, ut abundaret delictum*, ergo per gratiam unice fieri potest. 3. Hinc s. Augustinus: *Agnoscamus*, inquit (3), *gratiam quae facit prodesse doctrinam, quae gratia si desit, videmus etiam obesse doctrinam;* et alibi passim idem inculcat, alioquin frustra disputasset adversus pelagianos, cum haec fuerit thesis eius. 4. Concilium proinde arausicanum, cap. 20: *Multa*, ait, *Deus facit in homine bona, quae non facit homo; nulla vero facit homo bona, quae non Deus praestat, ut faciat homo;* et cap. 22: *Nemo habet de suo, nisi mendacium et peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque iustitiae, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo; ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati non deficiamus in via.* Ergo.

104. Resp. Ad 1. *D.* Bona nostra supernaturalia gratiae tribuunt, *C.* naturalia, *subd.* ardua ac difficilia aut gravi urgente tentatione, *C.* omnia prorsus, *N.* Sic innumeris prope eiusmodi testimoniis, quae colligi solent, responsio patet.

105. Ad 2. *Neg.* Ad prob. vero, *D. Lex iram operatur*, aut *subintravit lex ut abundaret delictum* per accidens et ex causis extrinsecis, *C.* per se, *N.* Sensus enim apostoli in obiectis locis est legem a Deo datam esse ad coërcendum delictum, sed exinde homines occasionem nactos esse gravius delinquendi, legem sive ex infirmitate sive ex malitia transgrediendo, idque sive cum gratia, sive sine illa, vimque nostram non ex lege sed ex gratia provenire.

106. Ad 3. *D.* In ordine ad legem universam, *C.* in ordine ad leviora ac faciliora, *N.* Thesis s. Augustini in hoc erat, neminem posse ex propriis viribus universam legem implere, gravesque omnes vincere tentationes, ut pelagiani contendebant, alioquin evacuata foret crux Christi, ut ipse loquitur, cum homo non amplius indigeret gratia medicinali, qua infirma natura sanaretur.

107. Ad 4. *D.* In ordine supernaturali, *C.* in ordine moralis honestatis quoad ea quae faciliora sunt, *N.* Illud enim solum exigebat concilii scopus, qui fuit semipelagianorum errores proscribere, qui pri-

(1) I, 2, qu. 109, a. 1.
(2) Rom. IV, 15.
(3) *Ep.* CCXVII *ad Vitalem*, c. 4, n. 12.

mas sibi in negotio salutis arrogabant.

108. II. Obi. 1. Adeo homo lapsus sine gratia infirmus est, ut nulli possit tentationi resistere, nullumque vitare peccatum nisi per aliud peccatum. 2. Sane homo sine gratia non agit nisi timore poenae, non ex amore iustitiae; ex cupiditate, non ex caritate; qui porro sic agit, peccat ex doctrina s. Augustini, qui ita scribit (1): *Regnat carnalis cupiditas, ubi non est Dei caritas;* qui praeterea 3. nullam aliam in homine bonam voluntatem agnoscit praeter caritatem: *Quasi vero*, inquit (2), *aliud sit bona voluntas quam caritas, quam scriptura nobis esse clamat ex Deo et a Patre datam, ut filii eius essemus.* Ergo.

109. Resp. Ad 1. *D.* Si gravis sit tentatio, vehemensque concupiscentia, *C.* si levior ac remissior, *N.* Sic etiam: vitare nequit homo lapsus peccatum nisi per aliud peccatum, *D.* Identidem, *Tr.* vel *C.* semper, *N.* Alioquin non attenuatum sed plane extinctum liberum esset arbitrium; non detrita, sed omnino deleta esset in homine Dei imago, secus ac doceat Augustinus, si nec levi tentationi homo propriis viribus obsistere posset. Absurdum autem est, non posse vitari peccatum nisi per aliud peccatum; praesertim cum saepe ad declinandum peccatum positivo actu opus non sit.

110. Ad 2. *Neg.* Cum saepe ex naturali boni honestique amore se homo determinet ad agendum, e. gr. ad honorandos parentes, ad tribuendam eleemosynam ex naturali commiseratione, ad nudum operiendum, aliaque eiusmodi sexcenta patranda, in quibus nec timor nec cupiditas influunt.

111. Ad Augustini autem auctoritatem, *D.* Ubi non regnat caritas habitualis, ibi regnat cupiditas, quae tamen non semper influat in actus, singulos, *C.* quae iugiter in singulos influat actus, *N.* Saepe enim non agit homo ex carnali cupiditate, quamvis gratia habituali non sit instructus; immo contraria assertio in Baio et Quesnello proscripta est.

112. Ad 3. *D.* Praeter caritatem, sive naturalem ac improprie dictam, sive theologicam et presse sumptam, *C.* praeter caritatem theologicam tantum, *N.* Nam s. Augustinus duplicem agnovit admisitque caritatem, *divinam* et *humanam*, theologicam scilicet ac naturalem; posteriorem vero hanc aliquando licitam, aliquando vero illicitam declarat. In obiecto porro textu bonam voluntatem vocat caritatem nempe theologicam et stricte sumptam, ut eius ferebat scopus adversus pelagianos, neque alteram excludit.

113. III. Obi. 1. Atqui s. Augustinus omnem creaturae amorem, nisi Dei amori subordinatus fuerit, vitiosum declarat. 2. Iam vero cum omnes hominum actiones vel ex amore Dei prodeant, vel ex amore mundi, sequitur omnes actiones quae sine amore Dei, adeoque sine gratia eliciuntur, malas esse ac vitiosas. 3. Docet praeterea idem s. doctor sine gratia veram homini lapso necessitatem esse peccandi. *Multum erras*, scribit adversus Iulianum (3), *qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse poenam, quod nulla necessitate commissum est;* et alibi saepe. 4. Docet, nullam sine gratia esse in homine lapso libertatem ad bonum, scribens (4): *Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adiuvetur ab eo qui malum non potest velle, hoc est, gratia per I. C. D. N.*

(1) *Enchirid* c. 117.
(2) *De grat. Christi*, c. 11.
(3) *Op. imperf.* l. I, c. 15.
(4) L. I *Ad Bonifac.*, c. 3.

5. Docet adversus Iulianum nullum opus bonum sterile esse, sed quodlibet promereri vitam aeternam, adeoque sine gratia fieri non posse. Ergo.

114. Resp. Ad. 1. *D.* Nisi subordinetur Dei amori naturali vel supernaturali, *C.* soli supernaturali, *N.* Si enim actio bona sit ex officio et fine proximo, hoc ipso amori saltem naturali Dei subordinatur.

115. Ad 2. *D.* Si ex amore inordinato mundi seu creaturae actus eliciuntur, *C.* si ex amore ordinato et honesto, *N.* Nam solus amor inordinatus mundi seu creaturae vitiosus est, de quo loquitur s. Augustinus, uti cum aliquis in creatura constituit ultimum finem suum, creaturam praeferendo creatori.

116. Ad 3. *D.* Necessitatem vagam et moralem respectu totius legis, *C.* physicam respectu cuiuslibet praecepti, *N.* Talem esse mentem s. Augustini constat ex controversia cum pelagianis, qui cum docerent hominem infirmum non esse ob originale peccatum, inferebant eum posse propriis viribus universam legem adimplere, omniaque collective peccata vitare.

117. Ad 4. *D.* Docet sine gratia nullam in homine lapso esse libertatem ad bonum supernaturale, *C.* ad bonum naturale, *subd.* arduum ac difficile, *C.* facile, *N.* Responsio patet ex dictis.

118. Ad 5. *D.* In hypothesi Iuliani pelagiani qui nullum inter ordinem naturalem ac supernaturalem agnoscebat discrimen, *C.* absolute, *N.* Adeoque hic argumentabatur s. doctor ad hominem, cum absurdum et contradictorium sit non admittere elevationem ad ordinem supernaturalem, et contendere opus naturaliter honestum sterile esse quoad vitam aeternam.

119. IV. Obi. Inter opera moraliter honesta praecipuum locum obtineret Dei amor; iam vero nullus Dei amor absque gratia, iuxta scripturam et doctores haberi potest. Nam 1. scriptura nonnisi amorem supernaturalem agnoscit quem s. Ioannes *ex Deo* esse affirmat (1), et Paulus (2) de caritate dicit eam *diffusam esse in cordibus nostris per Spiritum sanctum,* et eam recenset inter fructus Spiritus (3). 2. S. Augustinus naturalem Dei amorem prorsus excludit illis verbis (4): *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus;* et conc. arausicanum, cap. 25, statuit: *Prorsus donum Dei est diligere Deum.* 3. Si enim eiusmodi amor naturalis daretur, reperiri etiam posset in infideli et peccatore, quod repugnat, Dei enim amici essent. 4. Hinc vel ipse Bellarminus nullum agnoscit sine gratia amorem Dei sive perfectum, sive imperfectum. Ergo.

120. Resp. *Neg. min.* Ad 1 prob. *D.* In allatis textibus, *C.* in aliis, *N.* Vidimus siquidem apostolum ad Rom. I eiusmodi amorem naturalem supponere in illis *qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt.*

121. Ad 2. *D.* Ad diligendum Deum amore supernaturali, *C.* amore naturali, *subd.* perfecto ac super omnia, *C.* imperfecto et inchoato, *N.* Eadem ratione intelligi debet concilium arausicanum, quod unice loquitur de amore Dei salutari adversus semipelagianos.

122. Ad 3. *Nego sequelam*; tum quia nemo amicus Dei constitui potest nisi per amorem supernaturalem, tum quia illi amici Dei essent respectu operis, quod Deo non displicet, non ratione sui.

(1) I Ep. c. IV, 7. (2) Rom. V, 5.

(3) Gal. V, 22.
(4) *Ep.* CXVII *ad Vital.* c. 4, n. 10.

123. Ad 4. *D.* Qui tamen nonnisi verbis a caeteris dissentiat, *C.* reipsa, *N.* Etenim Bellarminus naturalem in hominibus ad Deum diligendum propensionem admittit, nec non opera naturaliter bona agnoscit, et faciliora praecepta observandi potestatem; quod ad rem nostram satis est. Caeterum, uti animadvertit Suarez, omnia eius argumenta non afficiunt nisi amorem supernaturalem.

124. V. Obi. 1. Omnis tentationum victoria a scriptura, patribus et conciliis gratiae adscribitur. 2. Christus nos docet petere a Deo: *Et ne nos inducas in tentationem*, nullo inter gravem aut levem discrimine facto. 3. Alioquin nobis illarum victoria adscribi posset, quod admitti nequit. Ergo.

125. Resp. Ad 1. *D.* Victoria salutaris, *C.* naturalis, *subd.* si gravior sit, *C.* si levior, *N.* Ut patet ex dictis.

126. Ad 2. *D.* Ad habendam victoriam salutarem, *C.* sterilem in ordine ad vitam aeternam in levioribus, *N.*

127. Ad 3. *Neg.* Siquidem omne bonum nostrum semper ex Deo est sive ut auctore naturae, sive ut auctore gratiae.

PROPOSITIO II. *Potest vir infidelis aliqua opera moraliter bona efficere, adeoque non omnia infidelium opera vitia sunt aut peccata.*

128. Spectat haec propositio pariter ad doctrinam catholicam, ut patet ex contradictoria propositione XXV Baii proscripta: *Omnia infidelium opera peccata sunt, et philosophorum virtutes sunt vitia.*

129. Hic porro agitur 1° de operibus, quae ante fidei gratiam infideles patrare possunt sive cum sive sine gratiae auxilio, quaeque intra fines moralis honestatis continentur, cum ante fidem nullum opus supernaturale fieri possit, adeoque sine ulla relatione ad vitam aeternam. 2° Agitur de peccato ac vitio presse sumpto ad mentem adversariorum, iuxta quos nulla infidelium actio culpa vacat, ob quam ipsi non mereantur aeternum puniri.

130. Inhumanam porro eiusmodi doctrinam scriptura, patres, ipsaque ratio evertunt. Etenim scriptura saepius ethnicorum opera non commendat modo, verum et digna exhibet, quae praemio donentur, et ad imitanda proponantur. Obstetrices aegyptiae, quae *timuerunt Deum* salvantes infantulos hebraeorum, non solum laudantur, sed ut legitur Exod. I, 22: *Benefecit Deus obstetricibus, et quia timuerunt Deum, aedificavit eis domos.* Ita Ezech. XXIX, 20, Deus de Nabuchodonosor ob expugnationem Tyri: *Dedi ei*, inquit, *terram Aegypti, pro eo quod laboraverit mihi.* Denique Daniel eidem regi eleemosynas consulit dicens, cap. IV, 24: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum*, et lib. I Mach. c. VIII virtutes celebrantur romanorum; aut igitur fatendum est ab infidelibus opera moraliter honesta fieri posse, aut dicendum scripturam peccata ac vitia commendasse, ad ea adhortatam esse, praemioque digna exhibuisse, quod absonum est existimare.

131. Eamdem lutheranam ac iansenianam doctrinam evertunt patres, dum et infidelium opera laudant et praemiis temporalibus a Deo propterea donari affirmant. S. Hieronymus: *Ex eo*, inquit (1), *quod Nabuchodonosor mercedem accepit boni operis, intelligimus, etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio praeteriri.* S. Augustinus, duplicem distinguens caritatem divinam et humanam, lici-

(1) Lib. IX *in Ezech.*

tam et illicitam, sic plebem sibi commissam adhortatur (1): *Liceat vobis humana caritate diligere coniuges, diligere filios, diligere amicos vestros. Omnia ista nomina necessitudinis habent vinculum et gluten quoddam caritatis. Sed videtis, illam caritatem esse posse et impiorum, id est, paganorum, iudaeorum et haereticorum.* Censuit igitur Augustinus, infideles posse licitam habere caritatem. In op. autem *De civit. Dei* docet (2), Deum romanis terrenam excellentissimi imperii gloriam tribuisse, *ut redderetur merces*, ait, *bonis artibus eorum, id est virtutibus, quibus ad tantam gloriam pervenire nitebantur*, quas deinceps virtutes singillatim recenset. Hinc s. Thomas, quaerens (3): *Utrum omnis actio infidelis sit peccatum?* resp.: *Manifestum est, quod infideles... opera bona, ad quae sufficit donum naturae, aliqualiter operari possunt. Unde non oportet, quod in omni suo opere peccent.*

132. Hoc ipsum denique paradoxum sana ratio evertit. Etenim si infideles in omni opere suo peccarent, e. gr. in obsequio erga parentes, in stipe pauperibus elargienda, in homine a morte eripiendo, in subveniendo proximo, aliisque eiusmodi, satius esset eos dehortari ab his operibus, ne se novo polluerent peccato. Quod quam absurdum sit societatique perniciosum, nemo est qui non videat. Deinde quid vetat, quominus homo recta utens ratione actionem ex se bonam eliciat et ex fine proximo bono, e. gr. tribuat eleemosynam ad alienam sublevandam inopiam? Porro finis, qui proxime bonus est, pondere, ut ita dicam, suo fertur in finem bonum ultimum, seu in Deum uti auctorem omnis moralis honestatis, eumque virtualiter saltem includit. Quod optime expressit s. Thomas, dum scribit (4): *Ratio naturalis vel prudentia potest dirigere in aliquem finem proximum; et quia ille finis proximus est ordinabilis in finem ultimum, etiamsi actu non ordinetur, ideo in infidelibus, quorum actus per rationis vim diriguntur, possunt aliqui actus esse boni, sed deficientes a perfecta caritate.* Sicque etiam eversum est praecipuum adversariorum fundamentum, quo ex defectu finis autumant infidelium opera totidem esse peccata.

DIFFICULTATES

133. I. Obi. Nullo modo infidelis opus moraliter bonum efficere potest iuxta scripturam; nam 1. apostolus: *Quod non est ex fide*, inquit (5), *peccatum est;* et (6): *Sine fide impossibile est placere Deo.* 2. Proinde docet idem apostolus (7), quod *coinquinatis et infidelibus nihil est mundum; sed inquinatae sunt eorum mens et conscientia.* 3. Eidem consentit Ioannes, de mundo seu de infidelibus per oppositionem ad fideles scribens (8): *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et superbia vitae.* 4. Immo vero et Christus ipse non aliud docuit, dicens (9): *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Ex his igitur aliisque eiusmodi pene innumeris patet absque fide in Christum nihil esse quod malum, pollutum, inquinatumque non sit, sive ob principium, ex quo opus profluit, sive ob finem, in quem tendit.

134. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D. Quod non est ex fide*, id est, iuxta practicum conscientiae dictamen, *peccatum est*, *C.* ex fide theologica,

(1) *Serm.* CCCXLIX *de temp.* c. 1 et 2.
(2) L. V, c. 15.
(3) II, 2, q. 10, a. 4.
(4) *Sent.* II, dist. XLI, q. 2, a. 2.
(5) Rom. XIV, 23.
(6) Hebr. XI, 6.
(7) Tit. I, 15.
(8) I Ep. II, 16.
(9) Matth. VI, 23.

N. Loquitur enim hic apostolus de ciborum delectu. Hunc sensum patres omnes ante Augustinum, pluresque post ipsum, immo et ipsum conc. oecumenic. lateran. IV, c. 41, verbis apost. tribuerunt. Sic etiam: *Sine fide impossibile est placere Deo*, *D*. in ordine ad salutem, *C*. ad moralem honestatem, *subd*. ratione operantis, *C*. ratione operis, *N*.

135. Ad 2. *D*. Infideli, seu iudaizanti nullus cibus mundus est ob erroneam, qua laborat, conscientiam, *C*. infideli proprie dicto nulla actio munda est et honesta, *N*.

136. Ad 3. *D*. Omne quod est in mundo, seu mundi amatoribus ac operantibus iuxta prava mundi dictamina, *C*. non operantibus iuxta illa, ut saepe fit, *N*.

137. Ad 4. *D*. Si operetur iuxta perversam intentionem significatam per *oculum nequam*, *C*. si iuxta eam non operetur, *N*.

138. II. Obi. Thesis Augustini adversus Iulianum est, nulla infidelium opera bona esse. Nam 1. docet nullum opus vere bonum esse, nisi tale sit ratione *officii* et ratione *finis*. 2. Sine fide officia quidem posse interdum bona esse, numquam vero finem, quia *quod non est ex fide, peccatum est;* et *sine fide impossibile est placere Deo*. 3. Nullum opus ex omni parte bonum *sterile* censeri posse in ordine ad vitam aeternam, quo evertit Iuliani distinctionem inter opus sterile et meritorium. 4. Urget Iulianum ex eo capite, quod si infideles possent vel unum actum ex omni parte bonum, ex obiecto et ex fine, elicere, Christus gratis mortuus esset. 5. Concludit infideles ob opera bona ratione officii, sed mala ratione finis, quem bonum habere infideles nequeunt, fore *mitius* puniendos, *gravius* vero si tum ob obiectum tum ob finem mala essent; sic enim loquitur (1): *Nullo modo igitur homines sunt steriliter boni ; sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali*. Ex hac porro distinctione inter *officium* et *finem*, conciliantur quae sibi contraria in s. doctore occurrere videntur, cum scilicet commendat virtutes sive romanorum, sive philosophorum, quae bona dicit ratione *officii*, mala vero ratione *finis* seu operantis. Hanc esse s. Augustini germanam doctrinam declarat s. Prosper, qui ex eius mente in lib. *Sententiarum* s. Augustini, n. 106, ita scribit: *Omnis infidelium vita peccatum est, et nihil est bonum sine summo bono ; ubi enim deest agnitio aeternae et incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus*. Et alibi saepe. Ergo vel abiicienda Augustini doctrina, vel fatendum est nullum opus moraliter honestum ac bonum in infidelibus esse posse.

139. Resp. *N*. *A*. Vera Augustini mens melius cognosci non potest, quam ex erroribus, quos s. doctor impugnabat. Iulianus utpote pelagianus neque primi hominis elevationem, neque eiusdem lapsum admittebat; contendebat propterea Adae posteros non modo universam legem propriis viribus observare posse, verum etiam opera naturaliter honesta meritoria esse aeternae vitae; opera vero ex se bona esse, finem autem sive bonum sive pravum extrinsecus operibus accedere, nec ulla ratione influere in eorum honestatem aut pravitatem. Quod si opera efficiant ex fine obtinendi vitam aeternam, esse *meritoria;* si vero ob finem temporalem, esse *steriliter* bona. Ut igitur Augustinus hisce erroribus sese opponeret, constituit per primi parentis lapsum amissam esse iustitiam originalem cum donis adnexis, necessitatem gratiae medi-

(1) L. IV *Contra Iulian*. c. 3.

cinalis et elevationis exinde fluere tum ad opera difficiliora ordinis naturalis peragenda, tum ad quaevis opera supernaturalia ac meritoria; finem in opera intrinsecus influere, ita ut intrinsece bona aut mala evadant etiam ex fine; nulla opera dari steriliter bona ad mentem Iuliani; ethnicos denique ut plurimum ex pravo fine peccare in operibus suis. Haec theoria catholica est, quam s. Augustinus adversus Iulianum adstruxit. His positis sic ad singulas probationes accedimus.

140. Ad 1. *D.* Id sensu exposito, quatenus finis intrinsecus afficit opus, sive proximus sive remotus finis sit, *C.* remotus, *subd.* nisi virtualiter saltem includatur, *C.* secus, *N.* Vidimus enim opus bonum ex officio et ex fine proximo in Deum tamquam omnis honestatis auctorem virtualiter tendere.

141. Ad 2. *D.* In infidelibus, quoad finem ultimum ac supernaturalem, *C.* quoad finem proximum, *N.* Sine fide impossibile est placere Deo in ordine ad vitam aeternam.

142. Ad 3. *D.* In hypothesi Iuliani, *C.* absolute, *N.* Iuliani systema modo exposuimus, ex quo certe inferebat Augustinus, vanam esse distinctionem, quam ille induxerat inter opus sterile et meritorium. Caeterum s. doctorem eiusmodi distinctionem in sensu catholico admisisse, luculenter patet tum ex eius testimoniis paulo ante recitatis, tum ex iis quae scribit in lib. *De spiritu et litt.* (1): *Nam et ipsi*, inquit, *homines erant, et vis illa naturae inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit et facit; sed pietas, quae in aliam vitam transfert beatam et aeternam, legem habet immaculatam, convertentem animas, ut ex illo lumine renoventur*, etc.

(1) Cap. 28, n. 48.

143. Ad 4. *D.* Nempe supernaturale ac meritorium, *C.* naturaliter honestum, *subd.* arduum ac difficile, *C.* facile et ex fine proximo bonum, *N.* Responsio constat ex paulo ante expositis.

144. Ad 5. *D.* Ut plurimum, *C.* semper, *N.* Siquidem s. Augustinus ex principio, quod finis intrinsecus influat in opera, inferebat vix aliqua opera esse infidelium, quae essent omni ex parte bona, quia ut plurimum vitiabantur ex fine, ob quem bona etiam opera ex officio infideles patrabant; nam vel ex inani gloria, vel ex avaritia aliave cupiditate movebantur ad ea ponenda. Adeoque vel erant opera vitiata in ordine ad vitam aeternam, improprieque dicta peccata, vel peccata proprie dicta ex perversitate finis ob intentionem operantis. Caeterum s. doctorem haud absolute contendisse totidem peccata esse infidelium opera, aperte constat ex superius allatis, atque ex eo quod adstruat, haud posse opera ardua etiam in ordine morali ab homine lapso patrari, absque divinae gratiae medicinalis munere, Deum illa rata habere, quatenus praemiis temporalibus ea remuneratur; absurdum porro est asserere, Deum gratia sua adiuvare hominem ad peccatum patrandum, ac peccata praemiis afficere, et probare. Sicque responsio patet ad commentitiam compositionem a iansenianis excogitatam circa effata eiusdem sancti contradictoria. Nec alio sensu intelligenda sunt, quae ex s. Prospero obiiciuntur, qui ad mentem s. doctoris locutus est.

145. Inst. Atqui infidelium opera totidem vera peccata sunt ob violatum mandatum de referendis actibus omnibus in Deum. Nam 1. mandatum naturale est illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, quod exponens apostolus, prae-

cipit (1): ***Omnia in gloriam Dei facite... Omnia in nomine Iesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.*** 2. Iam vero infideles sive expresse sive interpretative omnia opera sua in obsequium falsorum deorum patrabant. 3. Sane infideles illa mala arbor sunt, quae, ex Christo, ***non potest bonos fructus facere;*** 4. quorum opera a Deo esse non possunt, alioquin non inutilia, sed bona prorsus essent. Ergo.

146. Resp. ***Dist. min. subsumptam.*** Si mandatum de referendis actibus omnibus in Deum non adimpleretur per opus bonum ex officio et fine proximo, *Tr.* vel *C.* si hac ratione adimpleri possit, *N.* Nam tunc eiusmodi opera, ut exposuimus post s. Thomam, natura sua in Deum tamquam auctorem omnis moralis honestatis referuntur; necesse quippe non est ut actiones singulae actu et explicite in Deum dirigantur, sed satis est ut virtualiter et implicite dirigantur in Deum ut auctorem naturae.

147. Ad 1. prob. *D.* Mandatum naturale est, quod adimpleri potest tum positive tum negative, *Tr.* solum positive, *N.* Etenim dubium imprimis est, utrum textus, qui allati sunt, respiciant non solum fideles, verum etiam infideles; secundo dubium est, utrum positivum praeceptum contineant de referendis singulis actionibus in Deum, an vero solum negativum, quatenus debeat actio poni, quae suapte natura saltem referibilis in Deum non sit tamquam auctorem naturae; tertio dubium denique est, utrum contineant verum praeceptum an consilium tantum. Nam interpretes ipsi catholici diversas eiusmodi expositiones verborum apostoli nobis exhibent. Quidquid porro de istis sit expositionibus, nihil obstat, etiamsi ea intelligamus de praecepto positivo, quominus dicamus illud adimpleri ab infidelibus posse per opera moraliter honesta ratione officii et finis proximi, uti toties dictum est.

148. Ad 2. *Neg.* Saepe enim actus eliciuntur ex motu, ut ita loquar, spontaneo naturae, qui et ex se boni sunt et tendunt in finem proxime bonum, ut honorare parentes, operire nudum, succurrere aliorum indigentiae, aliaque id genus plurima patrare, quin cogitatio subeat sive idolorum sive falsorum deorum. Alioquin omnes ac singuli actus nostri supernaturales essent, aut etiam meritorii, si iusti simus, quod tamen nemo dicet.

149. Ad 3. *D.* Cum operantur ex principio infidelitatis, et ex aliquo perverso fine, *C.* secus, *N.*

150. Ad 4. *D.* Infidelium opera nequeunt ex Deo esse ut auctore supernaturali, *C.* ut auctore naturae, *N.* Ut patet ex dictis.

PROPOSITIO III. *Potest homo actuali gratia adiutus, ante obtentam iustificationem, actus bonos ac supernaturales elicere, adeoque non omnia peccatorum opera totidem sunt peccata.*

151. Haec propositio de fide est; impetit autem praeter wicleffitas et hussitas, quorum articuli 16 et 17 a constantiensi concilio proscripti sunt, lutheranos et calvinianos, adversus quorum doctrinam hic can. VII, sess. VI, a conc. tridentino editus est: *Si quis dixerit, opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare; anathema sit.* Quorum errorem renovavit Baius, prop. XXXV: *Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est,* quae a pontificibus Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII proscripta est. Eam

(1) I Cor. X, 31; et Coloss. III, 17.

iterum damnavit Clemens XI in *Const. Unigenitus* in prop. XLV Quesnelli: *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones eius corrumpat;* et prop. LIX: *Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos iudicium;* ac demum a Pio VI in *Const. Auctorem fidei: Doctrina synodi* (pistoriensis) *de duplici amore dominantis cupiditatis et caritatis dominantis, enuncians hominem sine gratia esse sub servitute peccati, ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere; quatenus insinuat in homine, dum est sub servitute, sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem huius influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur: aut opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacumque ratione fiant, sint peccata: quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati*, declaratur *falsa, perniciosa, inducens in errorem a tridentino damnatum ut haereticum, iterum in Baio damnatum art.* 40 (prop. XXXIII). Articulus porro 40 Baii, cuius hic meminit Pius VI, est: *In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.*

152. Doctrina novatorum et iansenistarum identica est, diversum tamen est principium, ex quo profluit. Iuxta systema novatorum ideo in omnibus actibus suis homo non iustificatus peccat, quia hi actus tamquam ex principio intrinseco prodeunt nempe ex peccato originali, quod se manifestat in omnibus humanis operibus; iuxta systema iansenistarum ideo semper peccat homo ante iustificationem, quia eius actus ex dominante iugiter cupiditate tamquam ex principio extrinseco dimanant.

153. Iam vero horribilem eiusmodi doctrinam eliminat scriptura, quae tum dictis tum factis constanter supponit peccatores opera bona immo et salutaria ante conversionem elicere posse, ad illa praeterea patranda passim hortatur peccatores, eosque cum praestiterint, commendat. Sane Ezech. XVIII, 30: *Ait Dominus Deus: Convertimini, et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris*. Luc. XVIII, 13 publicanus exhibetur, qui *percutiebat pectus suum dicens: Deus propitius esto mihi peccatori*. De Cornelio centurione, Act. X, 1 seqq., legitur: *Vir erat... religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper*. Porro in adversariorum hypothesi Deus ad peccata adhortatus fuisset; publicanus vero et Cornelius novis se peccatis inquinassent, ast contra Deus utrumque iustificavit. Praeterea ex conc. arausicano II, ut vidimus, constat nec pii latronis, nec Cornelii centurionis, nec Zachaei conversionem sine divinae gratiae dono accidisse; censuit igitur actus illorum, quibus conversi sunt, bonos ac salutares fuisse, nec sine fide elicitos, nec proinde totidem peccata fuisse, quibus provocaverint iram Dei, ut adversarii autumant.

154. Supervacaneum post haec arbitramur thesim nostram s. Augustini auctoritate confirmare, qui totus in eo est, ut peccatores ad conversionem, poenitentiam, pia opera adhortetur, prout constat ex iis, quae paulo post afferemus, cum sermo erit de gratiae distributione; quae profecto consistere nequeunt cum adversariorum doctrina. Cuius

quidem doctrinae absurditas vel ex eo colligitur, quod omnis per eam via praecluderetur ad conversionem, et ad dispositionem iustificationi praerequisitam; tum etiam ex falsitate principiorum, quibus illa innititur, aut scilicet peccata actualia non esse nisi totidem unius originalis noxae manifestationes, uti contendunt novatores, aut peccatores semper agere ex dominante cupiditate, uti volunt iansenistae, tum denique etiam ex demonstratis; nam si neque infidelium opera totidem peccata sunt, multo minus talia erunt opera fidelium.

DIFFICULTATES

155. Obi. Deus in scripturis protestatur se abominari indiscriminatim tamquam mala omnia peccatorum opera. Nam 1. Prov. XV, 8 dicitur: *Victimae impiorum abominabiles Domino;* et Is. I, 13: *Incensum abominatio est mihi... calendas vestras et solemnitates vestras odivit anima mea;* 2. ex Matth. VII, 18: *Non potest arbor mala bonos fructus facere;* 3. et *Deus*, ut legitur Ioann. IX, 31, *peccatores non audit*. 4. Sane peccator semper agit ex cupiditate, adeoque semper peccat, siquidem ex apostolo, I Timoth. VI, 10: *Radix omnium malorum est cupiditas*. Ille enim agit ex cupiditate, qui non agit ex caritate: porro peccator non agit ex caritate, ergo agit ex cupiditate. 5. Quare s. Augustinus: *Ubi*, inquit (1), *non est dilectio, nullum bonum opus imputatur, nec recte bonum opus vocatur*. Ergo.

156. Resp. *N. Ant.* Ad 1. prob. *D.* Victimas impiorum et incensum abominatur Dominus, si ex perverso fine perversaque offerantur voluntate, *C.* si rite ad Deum honorandum ac placandum, *N.* Peccatores autem, de quibus in obiectis locis agitur, sacrificiis et incenso putabant sibi immunitatem ad indulgendum cupiditatibus et sceleribus comparare.

157. Ad 2. *D.* Quamdiu homo, ut arbor mala, seu ex mala voluntate agit, *C.* secus, *N.* Arbor enim bona vel mala est bona vel prava voluntas; iam vero peccator non semper agit ex mala voluntate.

158. Ad 3. *D.* Ad alios seducendos per miracula, *C.* ad resipiscendum, *N.* Ut patet ex orationis serie.

159. Ad 4. *Neg.* Licet enim nullum detur medium inter cupiditatem et caritatem habitualem, seu inter statum iustitiae et statum peccati, tamen inter cupiditatem et caritatem actualem datur caritas improprie dicta, seu bona voluntas, qua fit ut homo peccator bonum interdum, immo passim operetur. Cupiditas vero, de qua loquitur apostolus, est avaritia, quae saepe hominem in plura flagitia impellit.

160. Ad 5. *D.* Ubi non est dilectio, nempe bona voluntas aut pia affectio, *C.* ubi non est dilectio seu caritas theologica, *N.* Late enim s. doctor passim vocem dilectionis usurpat, sive cum de fide informi docet, eam non esse sine aliqua dilectione, sive cum scribit (2): *Quod quidem liberum arbitrium sine suo fructu admoneretur, nisi prius reciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quaereret, unde quod iubebatur, impleret*.

ARTICULUS IV. *De erroribus circa gratiae necessitatem post acceptam iustificationem.*

161. Pelagiani, qui vires liberi arbitrii iuxta proprium systema nimis extollebant, multo magis post adeptam iustificationem vim eidem tribuebant sectandi iustitiam usque ad plenam adipiscendam perfectionem, immo et ad *apathiam* seu *im-*

(1) *De gratia Christi*, cap. 26.

(2) *De grat. et lib. arbitr.* c. 18, n. 37.

perturbabilitatem assequendam. Ut autem catholicis illuderet Pelagius, tria solebat in homine distinguere, *possibilitatem*, *voluntatem* et *actionem*, primam a gratia repetebat, nempe creationis, alias vero nostrarum partium esse affirmabat. En verba, quibus s. Augustinus exponit Pelagii doctrinam (1): *Possibilitatem scilicet, qua potest homo esse iustus; voluntatem, qua vult esse iustus; actionem, qua iustus est; harum trium* primum, *id est, possibilitatem, datam confitetur a creatore naturae, nec esse a nobis protestatur.... duo vero reliqua, id est, voluntatem et actionem nostra esse asserit, atque ita nobis tribuit, ut nonnisi a nobis esse contendat.*

162. Semipelagiani ut initium fidei et salutis sic et perseverantiam hominis viribus tribuebant.

163. Rationalistae protestantes ita desciverunt a patrum suorum institutis, ut ex homine esse affirment perfectibilitatem, adeo ut possit non solum ideale perfectionis attingere quod in homine paradisiaco propositum est, sed ipsum typum realem qui a Christo exhibitus est aemulari ac vincere. Siquidem *emendatores sacrorum*, ut vocant, Lutherus et Calvinus docuere iustum semper in omnibus actibus peccare, etsi ipsi non imputentur ad poenam haec peccata ob imputationem iustitiae Christi.

164. Catholica doctrina est, ne iustos quidem sine speciali privilegio posse omnia venialia peccata vitare toto vitae tempore; perseverantiam praeterea Dei munus esse. Quas veritates ut adstruamus sit

PROPOSITIO I. *Non potest homo iustificatus in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali privilegio.*

165. De fide haec propositio est definita a tridentino, Sess. VI, can. XXIII: *Si quis hominem semel iustificatum dixerit... posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de b. Virgine tenet ecclesia; anathema sit.*

166. Agitur porro 1° de venialibus *omnibus* etiam indeliberatis; 2° de *tota vita*, non autem de breviori aut longiori tempore, quamvis theologi passim doceant non posse iustum ad longum tempus venialia omnia declinare; 3° agitur de iusto adiuto auxiliis ordinariis citra tamen speciale privilegium, quod soli b. Virgini ex doctrina ecclesiae certo novimus concessum; 4° de impotentia morali, non vero de physica, quaeque complectatur venialium *collectionem*, non autem singulatim sumpta; 5° ideo vero speciale requiritur privilegium ad collectionem venialium superandam, quia opus est reparatione integritatis naturae, quae auxiliis ordinariis iuvatur quidem, at non tollitur omnino illa infirmitas, quae ex doni integritatis amissione inducta est.

167. Ita vero expositam propositionem ex sacris litteris primo adstruimus. De iusto, Prov. XXIV, 16, dicitur: *Septies enim cadet iustus:* Eccl. VII, 21: *Non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum et non peccet.* Apertius adhuc veritas haec in N. T. praedicatur; nam Iac. III, 2 dicitur: *In multis offendimus omnes;* et I Ioann. I, 8: *Si diximus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Quapropter Christus indiscriminatim omnes sic orare iubet: *Dimitte nobis debita nostra.* Iusti igitur, quamvis ordinariis auxiliis adiuti, saepe et ipsi labuntur.

168. Nec aliud docuere patres, ex quibus inter graecos unum laudamus Gregorium nazianzenum, qui:

(1) *De grat. Christi*, c. 5, n. 4.

Quandoquidem, scribit (1), *eum vitae statum, qui omni prorsus peccato vacet, supra humanae naturae modum Deus constituit.* Inter latinos adducimus s. Hieronymum, qui sic urgebat Pelagium (2): *Quamdiu ille finis adveniat, et corruptivum hoc atque mortale incorruptione ac immortalitate mutetur, necesse est, nos subiacere peccato, non naturae et conditionis, ut tu calumniaris, vitio; sed fragilitate et commotione voluntatis humanae, quae per momenta variatur; quia Deus solus est immutabilis.* De Augustino nil attinet dicere, qui ex professo hanc veritatem adstruxit.

169. Quamobrem superbam pelagianorum doctrinam vix e tenebris erumpentem ecclesia damnavit. Concilium carthag. ann. 418 hunc canonem edidit: *Item placuit, quod ait s. Ioannes apostolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est; quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat, propter humilitatem oportere dici nos habere peccatum, non quia vere ita est; anathema sit. Sequitur enim apostolus, et adiungit: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et iustus, qui remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate. Ubi satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim apostolus dicere: Si dixerimus, quia non habemus peccatum, nos ipsos extollimus, et humilitas in nobis non est; sed cum ait: Nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est, satis ostendit, eum, qui se dixerit non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum.* Deinde can. VII et VIII declarat verba orationis dominicae: *Dimitte nobis*, etc. etiam ad iustos pertinere, nec solum *humiliter* sed *veraciter*.

(1) *Orat.* IV *in Iulian.*

170. Angelicus doctor hanc rationem theologicam affert (3): *Non potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis, cuius motus singulos quidem ratio reprimere potest* (et ex hoc rationem peccati habent ac voluntarii) *non autem omnes, quia, dum uni resistere nititur, fortassis alius insurgit, et etiam quia ratio non potest esse semper pervigil ad huiusmodi motus vitandos.*

DIFFICULTATES

171. I. Obi. 1. Christus ad omnimodam nos perfectionem provocat, dicens (4): *Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est.* 2. Hinc I Ioann. V, 18 dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat*, et Ps. CXVIII, 2: *Beati immaculati in via;* tales porro non sunt, qui venialibus se noxis commaculant. 3. Luc. I, 6 de Zacharia et Elisabeth legitur, quod essent *incedentes in omnibus mandatis et iustificationibus Domini sine querela.* 4. Ecclesia de s. Ioanne Baptista olim canebat, ideo ipsum desertum petiisse, *ne levi saltem maculare vitam crimine posset.* 5. Quare vel ipse Augustinus: *Si a me*, inquit (5), *quaeratur, utrum homo sine peccato esse possit in hac vita, confitebor posse per Dei gratiam et liberum eius arbitrium.* Ergo.

172. Resp. Ad 1. *D.* Prout patitur humana fragilitas, *C.* absolute, *N.* Substrata praeterea materia coarctat verba Christi ad Dei imitationem in condonandis iniuriis, ac in prosequendis inimicis beneficentia.

173. Ad 2. *D.* Quamdiu iustus agit ex principio nativitatis divinae, sive ex caritate, *C.* si agat ex cupiditate, *N.* Quod vero dicitur in Ps.

(2) *Dial.* II *cont. Pelag.* n. 30.
(3) I, 2, q. 109, a. 8. (4) Matth. V, 48.
(5) *De peccat. meritis et remiss.* l. II, c. 6.

CXVIII, intelligi debet non secus ac alii eiusmodi textus, de immunitate a gravi culpa, non autem de absoluta sanctitate et iustitia, quae omni vel levi macula careat, iuxta illud : *Ille maximus, qui urgetur minimis.*

174. Ad 3. *D.* Coram hominibus, *C.* coram Deo, *subd.* ita ut nullo umquam levi defectu se inquinaverint, *N.* alio sensu, *C.*

175. Ad 4. *D.* Quin tamen ecclesia id illum obtinuisse affirmet, *C.* obtinuisse, *subd.* ex speciali privilegio, *Tr.* sine illo, *N.*

176. Ad 5. *D.* Fatetur Augustinus id physice fieri posse et absolute, *C.* moraliter et in praxi, *N.* Alioquin ipse destruxisset, quod adversus pelagianos adstruxerat in lib. *De dono perseverant.* cap. 2, n. 4, errores illorum describens : *Tria sunt,* inquit, *ut scitis, quae maxime adversus eos catholica defendit ecclesia; quorum est unum, gratiam Dei non secundum merita nostra dari... alterum est, in quantacumque iustitia sine quibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere; tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis.* Nec toties inculcasset idem s. doctor, si excipias Christum Dominum eiusque sanctissimam matrem, neminem prorsus exstitisse qui omni prorsus peccato immunis fuerit.

177. II. Obi. 1. Iustus potest ad breve tempus omnia venialia vitare; poterit igitur semper, tum ob habitus inde acquisitos, maioremque facilitatem, tum ob ulterioris uberiorisque gratiae subsidium. 2. Profecto si potest singula distributive vitare, quare omnia non poterit collective? 3. Alioquin iam necessario peccaret; nec ei propterea possent talia imputari peccata. 4. Non posset propositum iustus concipere omnia peccata vitandi, nec Deum pro tali voluntate orare, multo vero minus votum ea vitandi emittere, quae tamen absurda sunt, sanctorumque praxi contraria, immo et ecclesiae ipsius, quae Deum orare consuevit, *ut in nullum declinemus peccatum, et ut ab omni peccato nos liberet.* Ergo.

178. Resp. Ad 1. *Neg. cons.* Optime iam solverat s. Hieronymus hanc ipsam difficultatem, scribens (1): *Nec quia ad breve tempus possum, coges me, ut possim iugiter. Possum ieiunare, vigilare, ambulare, legere, psallere, dormire. Numquid in perpetuum?* Nec obest facilitas habitus; hoc enim supponit de una tantum agi specie peccati, nec hominem fatiscere ex longo habitu. Nec pariter obest ulterior uberiorque gratia, siquidem et haec difficultas supponit iugiter hominem fidelem se praebere gratiis omnibus anterioribus, quod tamen saepe non contingit.

179. Ad 2. *D.* Si eadem ratio vigeret pro distributione ac pro collectione, *C.* si diversa omnino vigeat, ut patet ex dictis, *N.*

180. Ad 3. *D.* Si haec necessitas esset physica afficeretque peccata singula, *C.* si moralis sit nec afficiat nisi collectionem, *N.*

181. Ad 4. *D.* Effective efficax, *C.* efficax affective, *N.* Commendatione eiusmodi propositum semper dignum est, immo et votum, quia valde prodest, sin minus ad omnia, saltem ad plura vitanda peccata; eo vel magis quod eiusmodi sive propositum sive votum habeat pro obiecto venialia deliberata, quae utique divinae gratiae subsidio etiam ad longum tempus vitari possunt. Hac ratione se plures gesserunt sancti. Nec alio sensu orat ecclesia, quae vehementer quidem optat, ut nullo nos peccato etiam levi coinquinemur, quamvis sciat nos ad longum

(1) L. III, *Cont. Pelag.* n. 12.

tempus siue illis consistere haud posse. Hinc eius oratio quotidiana est.

Propositio II. *Non potest homo iustificatus sine speciali Dei auxilio in accepta iustitia perseverare.*

182. Et haec propositio de fide est sancita a tridentino, Sess. VI, can. XXII: *Si quis dixerit iustificatum, vel sine speciali auxilio Dei, in accepta iustitia perseverare posse, vel cum eo non posse; anathema sit.*

183. Praenotandum hic vero est I, perseverantiae nomen usurpari tum proprie tum improprie. Proprie sumitur cum significatur iugis in bono permanentia usque in finem vitae; improprie cum denotatur brevior aut diuturnior in eodem consistentia.

184. II. Bifariam perseverantia proprie dicta, de qua hic agitur, spectari solet, prout scilicet vel activa, vel passiva est. *Activa* consistit in iugi cooperatione gratiae actuali; *passiva* in coniunctione activae eiusmodi cooperationis cum exitu ex hac vita.

185. III. Controversia, quae olim inter catholicos ac semipelagianos agitata est, non versabatur circa perseverantiam passivam seu finalem; nam hanc Dei munus esse ultro semipelagiani profitebantur; sed erat circa perseverantiam activam. Cum enim ex illorum systemate initium fidei ac salutis ex viribus arbitrii gratiam praevenientibus repeteretur, ita etiam perfectio et consummatio ab eisdem viribus petebatur. Per illud ipsum siquidem aliquid absolvitur, unde coepit.

186. IV. *Magnum illud perseverantiae donum*, ut loquitur tridentinum, duo complectitur, gratiam scilicet *interiorem* et *exteriorem*. Gratia interior est gratia actualis illustrationis et inspirationis, qua homo excitatur et resipiscit, si in peccato fuerit, aut in accepta iustitia persistit usque ad mortem; exterior ea est, per quam Deus ita electis prospicit, ut tentationes peccandi amoveat, pericula abigat, donec, omnibus superatis, iustus ex hac vita decedat.

187. Hac ratione exposita propositione, sic eius veritatem, duce s. Augustino (1) ostendimus: Philipp. I, 29 dicitur: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini;* super quae verba s. Augustinus observat: *Horum unum pertinet ad initium, alterum ad finem; utrumque tamen donum Dei est.* Rursum ibid. v. 6 legitur: *Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu;* ac I Petr. I, 5: *Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem.*

188. Eamdem veritatem ostendit s. doctor ex universa oratione dominica, praecipue vero ex illis verbis: *Et ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Sancti, quid aliud*, inquit, *quam ut in sanctitate perseverent, precantur?* Nec non ex orationibus publicis evincit ecclesiae, *quae orat*, ait ipse, *ut credentes perseverent. Deus ergo donat perseverantiam usque in finem.*

189. Hic conc. arausicanum II, can. X, haec adstruit: *Adiutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare;* ac s. Coelestinus papa definit (2): *Neminem, etiam baptismatis gratia renovatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseverantiam bonae conversationis acceperit.* Ex quibus discimus praeter iustitiam inhaerentem ad perseverandum opus

(1) *De dono persev.* a c. 2 ad 7.

(2) *Epist. ad Galliar. Episc.* c. 6.

esse *speciali Dei auxilio*, ut loquitur tridentinum, seu actuali gratia.

DIFFICULTATES

190. Obi. 1. Nisi perseverantia in hominis potestate esset, frustra ipse adniteretur in bono perseverare. 2. Quid si Deus eam non largiretur? Inutilis foret sollicitudo omnis. 3. Inutilis praeterea foret quaevis adhortatio aut correptio; 4. eo magis quod eam iustus promereri nequeat. 5. Quapropter cum iustus ad vitam aeternam ius habeat, ius pariter ad perseverantiam habeat necesse est. 6. Docet praeterea apostolus (1), multo magis Christum nobis profuisse, quam nocuerit Adam; porro Adam, Augustino teste, habuit in sua potestate *posse perseverare* absque ullo speciali subsidio. 7. Consistere demum nequit doctrina de gratuita perseverantia cum spe christiana: profluunt ex ea consectaria omnia, quibus urgetur praedestinatio absoluta, quae fatalismum inducit; merito proinde eam adrumetini monachi respuerunt. Ergo.

191. Resp. Ad 1. *D.* Nisi omnibus gratia necessaria ad perseverandum conferretur, *C.* si detur omnibus, praesertim iustis, *N.* Dari porro omnibus, praesertim vero iustis gratiam ad perseverandum necessariam, paulo post ostendemus. Ut igitur iustus de facto perseveret, satis est fidelis ad eamdem gratiam cooperatio.

192. Ad 2. *D.* Si sermo sit de perseverantia passiva, *C.* si de activa, *N.* Illa autem pendet a fideli cooperatione perseverantiae activae; si haec desit, illius amissio culpae hominis adscribi debet.

193. Ad 3. *D.* Nisi gratia ad perseverandum active omnibus praesto esset, *C.* si praesto sit, *N.* Cum enim hominis sit gratiae resistere aut obtemperare, ac efficere ne *in vacuum gratiam Dei recipiat*, ut loquitur apostolus (2), iure merito adhortationes et correptiones fiunt ad stimulos addendos.

194. Ad 4. *D.* Ita tamen, ut perseverantiae donum *suppliciter emereri possit*, ut docet s. Augustinus (3), *C.* nullo modo, *N.* Fidelis cooperatio anterioribus gratiis, ac iugis oratio perseverantiam certissime obtinent, quod satis est.

195. Ad 5. *D.* Ius habet in praesenti, *C.* in futurum, *N.* Nam *qui perseveraverit usque in finem*, ait Christus (4), *salvus erit;* ast ad gratias actuales, quibus perseveratur, ius nullum est.

196. Ad 6. *D.* In ordine ad uberiores gratias, *C.* aliter, *N.* Adae enim ex doctrina s. Augustini datum tantummodo fuit *posse perseverare*, nobis vero ex Christi meritis datur praeterea *ipsum perseverare:* illi collata est gratia tantum illustrationis, utpote dono integritatis praedito, nobis praeterea confertur gratia inspirationis, qua infirma voluntas roboretur.

197. Ad 7. *Nego sequelas* has omnes. Cum enim ex dictis perseverantia activa, de qua agitur, in nullo differat a gratia actuali, patet, illam neque spei christianae adversari, neque aliquid doctrinam catholicam commune habere sive cum praedestinatione absoluta, sive cum fatalismo; praesertim cum Deus nemini gratiam deneget, nec deserat, nisi deseratur, ut pie semper iusteque vivatur, ut post s. Augustinum loquitur tridentina synodus, Sess. VI, cap. 2.

CAPUT III.

DE GRATUITATE GRATIAE

198. Tum pelagiani tum semipelagiani huic gratuitati, ut vocant, divinae gratiae adversati sunt, ast

(1) Rom. V. (2) II Cor. VI, 1.

(3) Op. cit. c. 6, n. 10. (4) Matth. X, 22.

diverso gradu, diversaque ratione. Etenim pelagiani, evolventes systema suum de naturali hominis paradisiaci conditione, deduxerunt posse hominem propriis viribus sibi merita comparare ad gratiam illustrationis assequendam, quam unice admittebant ad facilius operandum. Haec merita vere et proprie, seu ut vocant, *de condigno* constituebant in ordine ad gratiam. Iulianus vero Augustini argumentis pressus a rigido pelagianismo aliquantisper deflectere visus est, dum affirmavit Deum expectare tantum conatus nostros, voluntatem nostram, desiderium salutis caeterorumque operum ad gratiam impertiendam.

199. Postremum hunc Iuliani errorem parce quidem detortum semipelagiani adoptarunt; nam 1° fatebantur, merita quae fidem et gratiam praeveniunt non esse *de condigno* sed solum *de congruo;* 2° gratiam non modo *ad facilius*, sed absolute necessariam ad bonum opus praestandum post acceptam fidem admittebant; 3° neque semper opus esse docebant, ut merita gratiam praevenirent, verum dicebant Deum illis permoveri, cum adessent, ad gratiam conferendam; ita tamen ut Deus interdum etiam sine ullis meritis gratiam fidei ac salutis tribueret, prout contigit Matthaeo ac Paulo.

200. Ex his tam pelagiani quam semipelagiani inferebant nullam dari gratuitam praedestinationem ad gratiam et gloriam, quae scilicet ex solo Dei beneplacito penderet, contendebantque Deum ex meritis naturalibus sive existentibus sive praevisis aliquos praedestinare; adeoque hominem propria industria ac labore se a *massa perditionis* discernere. Utrosque acriter confutavit s. Augustinus, propugnans iuxta ecclesiae catholicae mentem, praedestinationem ad gratiam prorsus gratuitam esse, quae nullis praecedentibus meritis a Deo fiat. Quod si interdum etiam disserit s. doctor de praedestinatione ad gloriam, ideo est, quia praedestinationem adaequate considerabat, uti suo loco ostendimus.

PROPOSITIO. *Gratia est omnino gratuita, seu nulla opera ordinis naturalis possunt mereri gratiam sive de condigno sive de congruo.*

201. Haec propositio ad fidem spectat, ut constat ex synodo diospolitana, quae cap. 7 adegit Pelagium ad confitendum: *Gratiam Dei... non dari secundum merita nostra;* nec non ex synodo arausicana II cap. 6 his verbis doctrinam catholicam definiente: *Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, petentibus, quaerentibus nobis misericordiam dicit conferri divinitus; non autem ut credamus* etc., *et aut humilitati aut obedientiae humanae subiungit gratiae adiutorium... resistit apostolo dicenti: Quid habes, quod non accepisti?* et: *Gratia Dei sum id, quod sum;* et cap. 18: *Nullis meritis gratiam praevenientibus debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quae non debetur, praecedit, ut fiant.*

202. Dum excludimus meritum quodcumque operum *naturalis ordinis*, haud inficiamur meritum de congruo, id est, operibus *ordinis supernaturalis*, sive haec eliciantur a iustis sive a peccatoribus ad gratiam conversionis obtinendam, aut ad ulteriorem gratiam assequendam. Confundi praeterea nequit meritum positivum, cum remotione obstaculorum ad gratiam habendam, de quo paulo post dicetur.

203. Iam vero gratuitam prorsus esse Dei gratiam et misericordiam sacrae litterae constanter inculcant. Sane I Ioann. IV, 19 legitur: *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus*

prior dilexit nos. Et Paulus fidenter interrogat (1): *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Aperte immo Deus apud Isaiam iuxta eumdem apostolum ait (2): *Inventus sum a non quaerentibus me; palam apparui iis, qui me non interrogabant*. Hinc rursus apostolus: *Quis*, inquit (3), *te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Rom. porro cap. IX, 16 concludit: *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*. Siquidem gratuita ad gratiam vocatio argumentum est totius partis dogmaticae huius epistolae.

204. Hanc veritatem edocta ecclesia adversus gratiae hostes eam perpetuo asseruit, et pelagianos in pluribus conciliis per id temporis celebratis damnavit, prout semipelagianorum seu massiliensium pariter prava dogmata proscripsit, ut liquet ex recitatis capitulis. Partes autem ecclesiae catholicae agens Augustinus, sic detractores gratiae perstringebat (4): *Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non praecesserunt. Illi ergo gloria, qui nos liberat;* et iterum (5): *Si propterea gratia est*, inquit, *quia gratis est, nihil tuum praecessit, ut acciperes*. Ex professo autem eamdem doctrinam tuetur in duobus libris *De praedest. sanctorum*, et *De dono perseverantiae*. Heterodoxa demum adversariorum doctrina evidenter colligitur ex eo, quod ipsam gratiae destruat notionem. Si enim ex praecedentibus meritis ea daretur, iam erit merces ac retributio, non autem gratia, ut argumentatur apostolus (6). Accedit, quod principium meriti, cuiusmodi est gratia, non cadat sub meritum; repugnat insuper opera naturalis ordinis posse mereri id, quod supra eumdem ordinem naturalem est, cuiusmodi est gratia, quae est ordinis supernaturalis. Deus non amplius liber esset donorum suorum distributor. Quaquaversus igitur pelagianorum ac semipelagianorum systema spectetur, patet ipsum non minus scripturae, ecclesiae doctrinae ac patrum, verum etiam ipsi gratiae naturae repugnare.

DIFFICULTATES

205. I. Obi. 1. Nisi Deus in gratiae distributione rationem praecedentium meritorum haberet, non ageret ad sapientiae normam, et arbitraria illa prorsus esset. 2. Falsum praeterea est gratiae ideam destrui, si eius fiat ex praecedentibus dispositionibus largitio; nam hae penderent ex dono gratuito creationis. 3. Sane non amittitur ratio gratiae, si ea detur praecedentibus meritis iusti vel peccatoris, dicente Augustino (7): *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat; neque enim nullum est fidei meritum*. Cur vero? quia fides gratuita praecessit. 4. Nec obest, quod dicitur de principio meriti, quod cadere non potest sub meritum; nam fieri potest, ut Deus saltem ex boni usus praevisione ipsius gratiae eam dare decernat uti praemium eiusmodi meriti praevisi. Ergo.

206. Resp. Ad 1. *Neg*. Tum quia nulla praecedentia merita, nulla praevia positiva dispositio supponi potest, ubi non sunt nisi opera naturalis ordinis; tum quia quamvis nos lateant consilia Dei, dici nequit Deum distribuere dona sua sine sapientia et sine consilio, etsi ea non tribuat praecedentibus meritis, quae nulla esse possunt.

207. Ad 2. *D*. Si creatio seu na-

(1) Rom. XI, 35. (2) Ib. X, 20. (3) I Cor. IV, 7.
(4) *Enarr*. II *in Ps*. XXVI, n. 6.
(5) Ibid. in *Ps*. LXX, n. 1. (6) Rom. c. IV.
(7) Ep. CXCIV, n. 9.

tura meritum fundare posset supernaturalis ordinis, *C.* si nequeat, *N.* Porro ordo naturae et gratiae, naturalis ac supernaturalis, prorsus distincti ab invicem sunt, ita ut nulla inter utrumque intercedat proportio. Ordo creationis relationem dicit ad opera naturae, quae non elevant hominem praeter illius exigentiam sive in hac sive in altera vita. Ordo gratiae relationem dicit ad hominis elevationem in utraque pariter vita. Alioquin si ordo naturae efficere posset, quod praestat ordo supernaturalis, inutilis plane hic foret, adeoque et electio, et vocatio, et ipsa elevatio, prout reipsa pelagiani autumabant.

208. Ad 3. *Nego paritatem.* Fides enim, etsi gratuita sit, tamen ordinis supernaturalis est, ac idcirco gratiae, quae exinde saltem de congruo obtineri possunt, originem habent a dono gratuito eiusdemque ordinis sunt, secus ac eveniat in creatione.

209. Ad 4. *D.* Absolute et in alio rerum ordine, *C.* in praesenti de quo disserimus, *N.* Contrarium enim constat ex divina revelatione, ex qua solum quid Deus velit aut nolit cognoscere possumus. Porro apostolus scribit, Deum nos elegisse, *ut essemus sancti et immaculati*, non autem quia tales nos futuros praevidit.

210. II. Obi. 1. In hac hypothesi perinde homini esset, sive virtutem sectari sive vitiorum coeno volutari, haud exiguo virtutis moralis detrimento, cum tamen experientia constet, longe magis a fide aversos esse pessimos homines, quam virtutis sectatores. 2. In eadem conditione versarentur sive qui ex ignorantia et infirmitate, sive qui ex destinata malitia delinquunt, cum nihilominus de se profiteatur apostolus, quod *ideo misericordiam fuerit consecutus, quia ignorans fecerit in incredulitate.* 3. Sane s. Thomas docet (1), nutritum in sylvis si omnia legis naturalis praecepta servet, minime relictum iri, sed a Deo vel per evangelicum praeconem, vel per angelum etiam vocatum iri. 4. Exinde receptum in scholis per tria continentia saecula celebre axioma: *Facienti quod in se est Deus non denegat gratiam.* 5. Quod quidem effatum de faciente quod in se est ex viribus naturae esse intelligendum, tum ex formula ipsa sive antithesi qua enunciatur, tum ex veterum fere omnium interpretatione liquet, quibus haud pauci adstipulantur, qui Dei providentiam adversus incredulos detractores vindicant. Ergo.

211. Resp. Ad 1. *D.* Ratione *meriti*, *C.* ratione *demeriti*, *N.* Scilicet nec bene nec male operantes meritum ullum praetendere ad gratiam possunt, ut patet ex dictis. Attamen qui prave operantur, positivum ulterius demeritum habent, ponuntque maius obstaculum ad Dei gratiam recipiendam, quam qui morigeram vitam agunt. Quamvis proinde Deus absolute utrisque gratiam suam denegare possit aut conferre, prout de facto etiam pessimis confert eosque immutat; ex consueto tamen eius providentiae ordine illis eam elargiri solet, qui minora obstacula opponunt, et exinde redditur ratio quare impii magis a fide prae caeteris aversi sint.

212. Ad 2. *Nego*, iuxta modo dicta quoad minora impedimenta, quae ponit, qui ex infirmitate et ignorantia peccat, prae illo qui ex destinata malitia legem violat. Hoc sensu negativo exponenda sunt apostoli obiecta verba.

213. Ad 3. *D.* Ex gratuita Dei bonitate, *C.* quasi meritum aliquod ad gratiam sibi comparaverit, *N.* Numquam hoc docuit s. Thomas;

(1) *Quaest.* XIV *de veritate*, a. 11 ad 1.

sed spectata Dei bonitate, iure censuit angelicus doctor hunc numquam derelictum iri, quia nisi obstacula obiiciantur, ex se Deus ac sponte fertur ad hominibus subveniendum, quos condidit ut salvos faceret.

214. Ad 4. *D.* Quatenus, spectata Dei bonitate, ipsi non denegatur gratia, *C.* ex aliquo merito sibi comparato cuius intuitu gratia conferatur, *N.* Aliud enim est Deum ei, qui facit quod in se est, non denegare gratiam quando et quomodo ei placuerit, aliud vero gratiam conferre intuitu alicuius meriti quod in eo reperiat. Prius ex dictis verissimum est, posterius vero est falsum ac prae se fert sensum semipelagianum. Iam vero hoc effatum in priori sensu in scholis adscitum est, qui nulla ratione semipelagianis favet cum sit negativus. Deus proinde posset ei etiam qui facit omne quod in se est, sive ex viribus naturae, sive ex viribus gratiae medicinalis, quae per Christum confertur, id fiat, gratiam denegare, quin ullum ius violet. Quod si conferat, ex sola sua bonitate ita se gerit.

215. Ad 5. *Neg. conseq.* Quamvis enim, ut certum videtur, veteres plerique scholastici praedictum axioma de faciente quod in se est ex viribus naturae acceperint, non inde sequitur eos adstipulatos semipelagianismo fuisse, uti perperam eos calumniati sunt protestantes, ianseniani, nonnullique incauti theologi. Nam ipsi non alio sensu docuere, Deum ita se gerenti non denegaturum gratiam, quam quo exposuimus, nempe citra ullum meritum sive de condigno sive de congruo, sed solum quatenus sic agens *removet prohibens*, seu nullum posuit obstaculum divinae bonitati, quae sua sponte gratiam suam tribuit. Recte porro veteres hoc effatum de viribus naturae intellexisse exinde liquet, quod ante vocationem ad fidem nulla gratia supernaturalis ordinis stricte sumpta supponi possit. Non desunt, qui contendant a vetustioribus praesertim scholasticis eiusmodi effatum usurpatum esse de gratia actuali, seu *gratuita* in ordine ad gratiam habitualem seu *gratum facientem.* Verum hoc sensu perperam nobis illud obiicitur.

CAPUT IV.

DE NATURA AC DIVISIONE GRATIAE ACTUALIS IN ORDINE AD LIBERI ARBITRII COOPERATIONEM

216. Arduam aggredimur controversiam, quae haereticos a catholicis dividit, nec non scholas catholicas ab invicem. Agitur siquidem de infallibili gratiae effectu ac de libero voluntatis humanae actu sub eadem gratia. Haeretici quin nodum hunc evolvant simulque duo illa inter se componant, illum potius disrumpunt. De fide tamen est et gratiae infallibilem effectum, et liberum eidem assensum simul consistere.

217. Antequam vero novatorum errores, et scholarum placita ad illa concilianda exponamus, iuverit animadvertere 1° praesentem controversiam de gratia actuali praeveniente agitari; 2° gratiam hanc spectari posse aut in genere aut in specie, nempe vel in se ac natura sua vel in suis effectibus. Prout in genere spectatur gratia praeveniens, complectitur illustrationem intellectus, inspirationem voluntatis, et robur quod eidem voluntati communicat, ita ut omnis eiusmodi gratia *illuminet*, *moveat* et *auxilietur*, adeoque sub hoc respectu homo passivus est.

218. Gratia, quae tales producit effectus natura sua, praescindendo a futuro hominis consensu, efficax dicitur *ab intrinseco efficacia virtutis* ad discrimen illius, quae secum

adnexum habet consensum, et efficax dicitur *efficacia connexionis*. Simpliciter etiam sive absolute vocatur *efficax*, ut distinguatur ab ea gratia, quae eiusmodi consensum non assequitur, et vulgo *sufficiens* nuncupatur: exinde illa oritur celeberrima distinctio gratiae *efficacis* et *gratiae sufficientis*.

219. Nemo, si pelagianos ac socinianos cum rationalistis excipias, umquam negavit gratiae efficaciam connexionis, cuius indicia sunt bona ac supernaturalia opera. Ast quaestio non minima viget in determinanda connexione hac et unde sit repetenda.

220. Lutherani et calvinistae ex necessitate eam repetunt, quam infert gratia, cui voluntas nequit refragari.

221. Ianseniani eam derivant ex coelesti delectatione relative necessario victrice delectationis terrenae seu concupiscentiae.

222. Thomistae eam constituunt in praedeterminatione physica ad actum salutarem.

223. Augustinianenses in praesenti lapsi hominis statu eamdem agnoscunt in delectatione coelesti, quae gradibus superior sit opposita effreni concupiscentia.

224. Hi porro omnes efficaciam gratiae repetunt ex ipsa eiusdem natura ac essentia, quae secum includit actum ad quem movet, adeoque contendunt eam esse *efficacem a se ab intrinseco*, quo etiam nomine eam designant. Differunt autem novatores ac iansenistae a recensitis scholis catholicis, quod illi velint gratiam necessitatem inferre; quod scholae catholicae omnes prorsus negant.

225. Congruistae contendunt nullam essentialem ac intrinsecam gratiae cum actu seu effectu connexionem intercedere; ut vero explicent infallibilem gratiae efficacis effectum cum libero hominis consensu, recurrunt ad divinam praescientiam, qua Deus certo novit cuinam gratiae sit libere consensurus ille, quem Deus convertere decrevit, sicque infallibilem eius gratia obtinet effectum, illaesa manente libertate.

226. Quod vero spectat ad gratiam *sufficientem*, quam nonnulli etiam *inefficacem* vocant respectu consensus, quem non obtinet, lutherani, calviniani ac ianseniani nullam eiusmodi gratiam admittunt; etsi ad fucum faciendum ianseniani eam, quam vocant gratiam *parvam*, id est *insufficientem*, interdum commemorent. Catholici contra uno consensu eam dari profitentur, at disceptant inter se unde illius inefficacia petenda sit.

227. Thomistae et augustinianenses censent eam specie differre a gratia efficaci, eo quod destituta cum sit praedeterminatione physica, confert solum *posse* seu *possibilitatem*, non item vero *agere* sive *actionem*.

228. Congruistae eamdem quoad essentiam gratiam sufficientem et efficacem esse adstruunt, negationem vero actus seu consensus a solo repetunt liberi arbitrii defectu.

229. Ex his patet nostri muneris esse prius doctrinam catholicam tueri adversus novatores et iansenistas; deinde tentamina scholarum exponere ad conciliandum infallibilem gratiae efficacis effectum cum libera hominis voluntate, demum gratiae sufficientis existentiam adversus illius impugnatores vindicare. Quae totidem articulis praestabimus.

Articulus I. *De gratia efficaci.*

230. Ideo novatores gratiam a se efficacem ac voluntatem necessario permoventem excogitarunt, quia in eorum systemate homo per culpam primigeniam omnem amisit libertatem. Ad instar igitur lapidis, trunci

aut machinae effectus, debet homo ad agendum necessitate permoveri, uti naves aut currus nunc temporis aëre evaporato, tum ad malum per concupiscentiam, tum ad bonum per gratiam. Ianseniani eamdem doctrinam ex eodem principio deduxerunt, licet diversa ratione eam evolvant. Hominem enim lapsum ipsi comparant trutinae quae necessario a praepondio movetur, seu tollitur aut deiicitur, sic iuxta iansenianos homo necessario aut a delectatione coelesti, nempe a gratia, aut a terrena delectatione, videlicet concupiscentia relative gradibus victrice impellitur aut ad honum aut ad malum. Adversus utrorumque systema has statuimus propositiones:

Propositio I. *Gratiae efficacia nullam infert homini necessitatem, seu homo liber est in actibus salutaribus.*

231. De fide propositio haec est a tridentino, Sess. VI, can. IV, sancita: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat, ac praeparet; neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere; anathema sit.*

232. Hanc veritatem luculentissime sacrae litterae exhibent, quoties docent humanam voluntatem a gratia praeventam et excitatam libere se ipsam movere, flectere ac determinare; sic Zach. I, 3 dicitur: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos;* et Ps. CXVIII, 112: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas;* demum apostolus ita Timotheum hortatur (1): *Exercere teipsum ad pietatem.*

233. Rursum ubi docent hominem operari et agere sub gratia, uti Philipp. II, 12: *Cum timore et tremore salutem vestram operamini;* ac I Cor. III, 8: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem; Dei enim sumus adiutores* (graece συνεργοὶ seu *cooperatores*). Profitetur porro apostolus de se ipso (2): *Gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.*

234. Ubi demum sic docet hominem agere et operari, ut possit nec agere neque operari, ut Ecclesiast. XXXI, 10: *Qui potuit transgredi et non est transgressus; facere mala et non fecit;* ac I Cor. VII, 37: *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, et hoc quidem iudicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.*

235. Universam porro antiquitatem in hac institutam esse doctrina aperte fatetur vel ipse Calvinus, qui scribit (3): *Voluntatem movet* gratia, *non qualiter multis saeculis traditum est et creditum, ut nostrae postea sit electionis motioni aut obtemperare aut refragari, sed illam efficaciter afficiendo.* Tantum vero abest Augustinum Calvini placito suffragari, quod ipse iactat, ut visus sit integro libro *De gratia et libero arbitrio* s. doctor illud refellere sibi proposuisse. Sic enim, cap. 1, scopum suum in hoc libro exarando exponit: *Quoniam sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium; aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium: hinc aliquid scribere.... compellente mutua caritate, curavi.*

236. Absurda, quae ex novatorum hypothesi dimanant, eiusdem falsitatem evincunt. Illa enim semel constituta, sequeretur nervos omnes

(1) I Tim. IV, 7. (2) Ibid. XV, 10.

(3) *Instit.* lib. II, c. 3, § 10.

praecidi pietatis ac bonorum operum, viamque latissimam aperiri cuivis flagitio; siquidem possent omnes ignavi ac flagitiosi praetexere se destitutos gratia, qua unice possent se in virtutibus exercere, aut a vitiis se praeripere. Accedit falsum esse principium, ex quo suum systema novatores adstruunt, nempe periisse ob originalem noxam liberum arbitrium, ut suo loco ostendimus.

DIFFICULTATES

237. I. Obi. 1. Omnem activitatem scripturae homini sub gratia denegant; nam, Ezech. XXXVI, 26, dicit Deus: *Auferam a vobis cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum... et faciam, ut in praeceptis meis ambuletis*; et Ioann. VI, 44: *Nemo potest venire ad me*, inquit Christus, *nisi Pater, qui misit me, traxerit eum;* et v. 45: *Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me;* apostolus denique: *Deus est*, inquit (1), *qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate*. Ergo.

238. Resp. *N. Ant.* Ad probb. autem adductas resp. primo generatim, *D.* Et haec aliaque eiusmodi testimonia infallibilem adstruunt gratiae efficaciam, *C.* necessitatem quae ab eadem inferatur, *N.* Illud prius nos docuit revelatio, modum vero quo gratia infallibilem effectum sortiatur, nobis penitus occultavit. Difficile prorsus imperviumque nobis semper exstitit problema de conciliatione infallibilis istius effectus cum plena hominis libertate, prout iamdiu aetate sua exposuit s. Augustinus illis verbis (2): *Ista quaestio, ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut, quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri*. Huic solvendo scholarum systemata invecta sunt, quae paulo post expendemus. Interim utrumque tenendum est.

(1) Philipp. II, 13. (2) *De gratia Christi*, c. 47.

239. Ad 1. itaque prob. *D.* Ezechielis verba vim gratiae significant ad peccatorum corda flectenda, *C.* vim quae necessitatem inferat, *N.* Promittit scilicet Deus populo suo spiritum novum, quo efficiat ut in praeceptis suis ambularet, uti dicitur in loco parallelo XI, 19. Neque urgenda metaphora est *cordis lapidei et cordis carnei*, cum in hoc ratio habenda sit troporum usus, et indolis hebraicae linguae, prout vel ipse animadvertit Rosenmüller in hunc locum.

240. Ad 2. *D.* Trahit Pater ad Filium modo liberae naturae consentaneo, *C.* necessitatem inferendo, *N.* Hinc Augustinus ad haec verba scribit (3): *Videte quomodo trahit Pater: docendo delectat, non necessitatem imponendo.* Sic etiam: Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad Christum libere gratiae cooperando, *C.* necessitate ductus, *N.*

241. Ad 3. *D.* Deus operatur velle excitando et adiuvando ut libere velimus, *C.* volitionem ipsam producendo, *N. Non enim*, rursum scribit Augustinus (4), *quia dixit* (apostolus): *Deus est enim qui operatur in nobis velle et operari pro bona voluntate, ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est. Quod si ita esset, superius non dixisset: Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini.*

242. Inst. Peccatores in scripturis passim *mortui* et *sepulti* dicuntur. Ergo.

243. Resp. *D. A.* In ordine ad vitam quae per gratiam sanctificantem habetur, *C.* in ordine ad naturalem voluntatis energiam, *N.* Alio-

(3) *Tract.* XXVI, *in Ioann.* n. 3 seqq.
(4) *De grat. et lib. arbitr.* c. 9.

quin nullae fierent adhortationes ad resipiscendum, mediante gratia actuali.

244. II. Obi. S. Augustinus ineluctabilem gratiae vim adversus pelagianos ac semipelagianos tuetur. Nam 1 in lib. *De grat. Christi*, cap. 14, scribit: *Deus* (per gratiam) *ita docet, ut, quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat.* 2. Et in lib. *De corrept. et grat.* cap. 13, n. 18: *Subventum est,* inquit, *infirmitati voluntatis humanae, ut divina gratia indeclinabiliter et insuperabiliter ageretur;* 3, et iterum ibid. cap. 14, n. 45: *Non est,* inquit, *dubitandum, voluntati Dei... humanas voluntates non posse resistere.* 4. Cuius quidem rei rationem reddidit, dicens: *Sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandorum omnipotentissimam potestatem.* Ergo.

245. Resp. *Neg. Ant.* Si enim s. doctor hoc sibi praestitisset in suis disputationibus cum pelagianis et semipelagianis, uti adversarii autumant, numquam confugisset, prout constanter fecit, ad omnipotentiam Dei eiusque praescientiam, ut libertatem simul ac infallibilem gratiae effectum conciliaret. Sic enim scribit (1): *Quoniam non potest effectus misericordiae Dei esse in hominis potestate, ut frustra illi misereatur, si homo nolit; quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, ut et moverentur, et intelligerent, et sequerentur;* et paulo post: *Nullius Deus frustra miseretur; cuius autem miseretur sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.* Quae quidem repetit s. doctor in postremo operum suorum, in opere scilicet imperfecto *Contra Iulianum*, scribens (2): *Absit ut impediatur ab homine omnipotentis et cuncta praescientis intentio.* Sane tolli per gratiam liberum voluntatis arbitrium non solum numquam docuit Augustinus, sed velut exitialem errorem semper exhorruit: *Liberum ergo arbitrium evacuamus per gratiam?* scribit (3): *Absit, sed magis liberum arbitrium statuimus.* His praemissis:

246. Ad 1. *D. Deus ita docet ut homo videat,* etc. libere, *C.* necessario, *N.*

247. Ad 2. *D. Ageretur,* nempe *corroboraretur* infirmitas voluntatis humanae adversus concupiscentiam ac vitae huius calamitates, *C.* ageretur ad *indeclinabiliter* ac *insuperabiliter* operandum, *N.* Haec verba non ad actionem Dei, sed ad voluntatem humanam referuntur, quae invincibilis ac insuperabilis efficitur corroborata a gratia, ut patet ex contextu; subdit siquidem s. Augustinus seipsum explicans: *Et ideo quamvis infirma* voluntas, *non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur.*

248. Ad 3. *D.* Nulla humana voluntas *voluntati Dei resistere potest, C. gratiae, N.* Quae duo inter se misceri non debent; cum enim Deus efficaciter vult, scit illam gratiam aptare, cui homo certo simul et libere consentiat.

249. Ad 4. *D.* Per congruentem vocationem, *C.* necessitatem inferendo, *N.*

Propositio II. *Gratia efficax non consistit in delectatione coelesti indeliberata, superiore, et relative ad minorem oppositam concupiscentiam victrici, voluntatem necessario ad assentiendum impellente.*

250. De fide propositio est; contradictoria enim doctrina uti *haeretica* proscripta est in quinque Iansenii propositionibus, quas paulo post afferemus, a rom. pontificibus;

(1) L. I *ad Simplicianum*, q. 11, n. 13.

(2) L. I c. 59. (3) *De spiritu et litt.* c. 30.

et conc. tridentinum, can. IV, sess. VI, superius recitato, anathema illi dicit, qui asseruerit, liberum arbitrium a Deo motum et excitatum *non posse dissentire si velit, mereque passive se habere.*

251. Iansenius systema suum adstruit tum lib. VIII *De gratia Salvatoris*, cap. 3, quod inscripsit: *Adiutorium Christi determinat ac praedeterminat etiam physice voluntatem ut velit, et ardentius velit, et ex quo capite istud accidat.* Accidere istud porro affirmat ex delectatione, *quae facit, ut necesse sit animum istud sequi, et secundum istud operari quod amplius delectaverit.*

252. Efficaciam vero gratiae ex eiusmodi delectatione ad mentem Iansenii minime esse repetendam evincimus I, ex eo quod iuxta demonstrata in praecedenti propositione, gratia liberum minime perimat arbitrium; nam libertas arbitrii non in sola immunitate consistit a coactione; sed etiam in immunitate a quacumque antecedenti necessitate, seu in indifferentia ad opposita aut diversa consistit, ut suo loco ostendimus et patet ex nota haereticali, qua inusta fuit propos. III Iansenii: ***Ad merendum vel demerendum*, etc.** Ergo a delectatione coelesti physice praedeterminante necessario relative victrici repeti gratiae efficacia nullatenus potest.

253. Evincimus II, ex eo quod efficacia haec in eo principio constitui non possit quod est falsum, haereticum, pugnansque cum reliqua eiusdem auctoris doctrina.

254. Porro I. falsum est delectationem unicum medium esse, quo homo, saltem proxime, e vitiorum coeno eripitur, aut a malo removetur, prout assumit Iansenius. Etenim sacrae litterae hunc ipsum effectum tribuunt timori; Ecclesiast. I, 27 dicitur: *Timor Domini expellit peccatum;* et Christus ait (1): *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.* Plura media, quibus per gratiam ad sanctitatem trahimur, praeclare post Augustinum recenset s. Prosper, scribens (2): *Trahit timor; principium enim sapientiae timor Domini. Trahit laetitia; quoniam laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi. Trahit desiderium; quoniam concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Trahunt delectationes; quam dulcia enim faucibus meis eloquia tua!* Hanc vero doctrinam s. Prosperum ex b. Augustino hausisse ex eo patet, quod s. doctor profiteatur (3), se non semper operatum pro maiore qua afficiebatur delectatione, scribens: *Non faciebam quod et incomparabili affectu amplius mihi placebat.* Ex quo intelligimus falsum esse Iansenii principium, nos unice necessario agi ab alterutra delectatione antecedenti ac relative victrici.

255. Sed II. haereticum illud praeterea principium est, siquidem ex eo necessario ac evidenter profluunt haereticae consecutiones, quae in eodem concluduntur.

256. 1° ***Aliqua praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus secundum praesentes, quas habent, vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.*** Cum enim delectatio coelestis minor est in homine iusto, necessario vincitur a maiori delectatione terrena, ac necessario impellitur ad peccatum.

257. 2° ***Interiori gratiae in statu naturae lapsae numquam resistitur.*** Nam si coelestis delectatio superior sit, homo ea necessario agitur, nec

(1) Matth. X, 28. (2) Cont. collator. c. 7.

(3) Confess. l. VIII, n. 10

proinde eidem resistit; si inferior sit, cum in eum tantum finem detur in ianseniano systemate, ut indeliberatos motus excitet, et hos delectatio coelestis necessario producit, hinc neque huic parvae gratiae umquam resistitur.

258. 3° *Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Nam meretur homo etiam in his, quae necessario agit.

259. 4° *Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare;* quae quidem corollarium est praecedentis propositionis.

260. 5° *Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem suum fudisse.* Siquidem pro iis solis mortuus est Christus, quibus victrices gratias obtinuit, qui certe omnes non sunt in ianseniano systemate. Hae porro propositiones omnes, quae ex Iansenii principio dimanant, uti *haereticae* proscriptae sunt.

261. Pugnat denique III principium istud cum doctrina, quam Iansenius alibi profitetur; gratiae enim istae relative victrices efficaces tantum ab extrinseco essent; non darentur nisi explorato per scientiam mediam gradu oppositae concupiscentiae; protoparentes numquam peccare potuissent. Quae tamen adversantur iis, quae Iansenius docet, insectaturque vehementer in molinistis. Ergo.

DIFFICULTATES

262. Obi. 1. Axioma Augustini est in *Comment. in Ep. ad Galat.* n. 49: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est.* 2. De indeliberata autem et antecedente delectatione celebre hoc effatum s. doctorem intellexisse, ipsemet declarat, cum scribit (1): *Nolunt homines facere quod iustum est, sive quia latet an iustum sit, sive quia non delectat. Tanto enim quidque vehementius volumus, quanto certius quod bonum sit, novimus, atque delectamur ardentius.* 3. Idque ipsum patefacit in gratiae quam praebet definitione, dum eam passim vocat *inspirationem dilectionis, amoris, caritatis* etc., aut etiam *victricem delectationem* (2). 4. Quid vero aliud ipsa *delectationis* vox denotat, nisi amorem indeliberatum et antecedentem? 5. Sane amor deliberatus fructus est praeviae delectationis. 6. Demum ipsemet sic mentem suam aperte declarat, dicens (3): *Per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det, quod iubet, atque inspirata gratiae suavitate per Spiritum sanctum, faciat plus delectare quod praecipit, quam delectat quod impedit.* 7. Concludamus proinde necesse est systema de delectatione superiori victrici systema Augustini esse, quod ubique insinuat ac docet. Ergo.

263. Resp. Ad 1. *D.* Quod amplius nos delectat delectatione deliberata et consequenti, *C.* indeliberata et antecedenti, secundum id operemur necesse est, *N.* Duplicem distinguit s. doctor delectationem *obiectivam* et *subiectivam;* obiectiva, quae inhaeret obiecto, antecedens est, indeliberata, necessaria, eamque tribuit gratiae et concupiscentiae, quatenus ex se vim habent ad nos alliciendos, quin subsint imperio voluntatis nostrae quae passiva est. Subiectiva ea est quae pendet a con-

(1) L. II *De peccat. merit. et remiss.* c. 18.

(2) L. IV *ad Bonifac.* c. 5, n. 11; *De peccatorib. merit.* l. II, c. 19, n. 32, 33.

(3) *De spirit. et litt.* c. 29, n. 51.

Distinctio inter Iansenium et Augustinum consistit in uno verbo nempe necessario et infallibiliter.

sideratione motivorum, quibus nos determinamus ad alterutri consentiendum, estque deliberata, consequens ac libera, seu subest electioni nostrae. Cum proinde agitur de gratia obiective spectata, ei adscribit s. Augustinus vim illam nos indeliberate et antecedenter alliciendi ac trahendi, idem dic de concupiscentia; cum vero agitur de electione et operatione, hanc adscribit delectationi subiectivae ortae ex motivorum consideratione, qua fit ut nos determinemus ad id, quod eligimus ac magis diligimus, quae proinde delectatio conseqnens ac libera est. In obiecto porro effato, quo tantopere adversarii abutuntur, agit s. Augustinus de operatione, adeoque de delectatione deliberata et consequente, ut patet etiam ex integro contextu, qui ita se habet: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est: ut verbi gratia, occurrit forma foeminae, et movet ad delectationem fornicationis* (en delectationem obiectivam); *sed si plus delectat pulcritudo illa intima et sincera species castitatis per gratiam quae est in fide Christi* (en delectationem subiectivam), *secundum hanc vivimus, et secundum hanc operamur.*

264. Ad 2. *N.* Ad prob. *D.* Loquitur s. doctor in obiecto loco de delectatione subiectiva et consequenti comparate ad delectationem obiectivam et antecedentem, *C.* loquitur de sola delectatione antecedenti, *N.* Responsio patet ex dictis, et ex ipso textu.

265. Ad 3, 4, 5 et 6. *D.* Agens de delectatione obiectiva in ordine ad subiectivam, *C.* de sola obiectiva, *N.* Uti constat ex exposita mente s. Augustini.

266. Ad 7. *D.* Systema de duplici delectatione relative necessario victrici, systema est Augustini *ipren*-*sis, C. hipponensis, N.* Nam verus Augustinus ab eiusmodi systemate, ut vidimus, quo tolleretur libertas, constanter abhorruit.

ARTICULUS II. *Theologorum systemata circa gratiae efficaciam.*

267. Theologi catholici omnes liberum sub gratia permanere arbitrium pro certo assumentes, adnituntur libertatem cum infallibili gratiae efficacia conciliare. Tria praecipua systemata recensentur: systema thomistarum, systema augustinianensium ac systema congruistarum. Uniuscuiusque fundamenta una cum propriis, quibus urgentur, difficultatibus exponemus, ut libere quisque in re nondum ab ecclesia definita possit, quod magis sibi arriserit, amplecti.

§ I. *Systema thomistarum.*

268. Censent thomistae gratiae efficaciam repetendam esse a physica praedeterminatione, seu ab intrinseca vi essentiali gratiae, quae conferat ipsum voluntatis actum, efficiatque ipsum voluntatis flexum, ita ut fieri nequeat, praesente gratia efficaci, quin ponatur actus, quem dat efficitque gratia ipsa. Quod si quis obiiciat hac ratione perimi libertatem, ipsi occurrunt distinctione *sensus compositi* et *sensus divisi,* dicentes fieri utique non posse, ut in sensu composito gratiae non ponatur actus, ad quem gratia praedeterminat, prout repugnat non sedere qui actu sedet; minime vero in sensu diviso et absolute, nam qui actu sedet potuit non sedere.

269. Scripturis deinde, patribus, ac ratione conniluntur thomistae hoc suum systema evincere. Scripturae enim, aiunt, mire gratiae efficaciam ac intrinsecam vim extollunt, ut Ezech. XXXVI: *Dabo vobis cor carneum* etc.; Prov. XXI, 1: *Cor regis in manu Domini; quocumque volue-*

rit, inclinabit illud; Philipp. II: *Deus est, qui operatur in nobis et velle* etc. Ex patribus s. Augustinus totus est in magnificanda voluntatis et omnipotentiae Dei vi ad flectendas humanas voluntates, uti superius vidimus. S. vero Thomas expresse scribit (1): *Solus Deus efficaciter potest movere voluntatem, angelus et homo per modum suadentis.* Demum ecclesia ipsa hanc suam persuasionem de intrinseca virtute gratiae exprimit in orat. secreta dom. IV post pentecosten, dum Deum rogat, *ut nostras ad se rebelles compellat voluntates.* His adiiciunt rationes philosophicas petitas ex necessitate causae primae applicantis potentiam ad actum, ut hic elici possit; ex dominio supremo creatoris in creaturas suas; exinde, dum Deus extollitur, hominis fovetur humilitas, cum nihil ipsi supersit in quo glorietur iuxta illud apostoli: *Quid habes quod non accepisti?* Siquidem in hoc systemate et bona voluntas, et potentia, et actus, et consensus et operatio soli Deo in acceptis referenda sunt.

270. Adversae tamen partis theologi insurgunt adversus eiusmodi systema, quo non solum non attingitur scopus conciliationis optatae inter libertatem et gratiam, sed potius difficultas augetur. Siquidem nimis accedit systema istud novatorum placitis, quibus humana penitus perimitur libertas, ac iansenistae eo se contegunt. Sane, inquiunt, qui fieri potest, ut sarta tectaque sub fatali eiusmodi physica praedeterminatione servetur libertas, cum repugnet non poni actum sub illa, quae actum ipsum producit? Vanum porro est effugium *de sensu composito et sensu diviso;* nam ambagibus omnibus remotis, nihil aliud eo significatur, quam hominem liberum esse absente gratia, minime vero ea praesente, cum tamen concilium tridentinum doceat (2), hominem posse gratiam respuere: *Quippe qui,* sunt verba concilii, *illam et abiicere potest.*

271. Perperam vero thomistae scripturas ac patres in subsidium advocant. Etenim scripturae et patres unice infallibilem gratiae efficaciam adstruunt, quin eam a praedeterminatione physica adsciscant. Immo potius iis omnibus in locis eam eliminant, in quibus peccatores arguunt, quod Dei gratiae restiterint, se convertere noluerint, quae innumera prorsus sunt. S. Augustinus vero eamdem infallibilitatem constanter arcessit ex Dei omnipotentia atque praescientia. S. Thomas non solum nullum systema hac in re excogitavit, sed ea constituit principia, quibus thomistarum placita evertuntur, siquidem haec scribit angelicus doctor (3): *Non esset homo liberi arbitrii, nisi ad eum determinatio sui operis pertineret;* modum autem exponens, quo Deus cum causis liberis concurrit, haec habet (4): *In libero autem arbitrio hoc modo agit, ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso operante liberum arbitrium agat; sed tamen determinatio actionis et finis in potestate liberi arbitrii constituitur.* Quod et argumentis etiam extrinsecis confirmant, cum nemo ex antiquioribus s. Thomae interpretibus, usque ad Bannezium praedeterminationis physicae repertorem, hoc systema invexerit. Dum vero ecclesia postulat, ut Deus *nostras ad se rebelles compellat voluntates,* nil aliud petit, quam ut Deus ita vocet, quomodo scit nobis congruere, ut vocantem non respuamus, ut loquitur Augustinus. Alioquin nimis probaretur, si presse acciperentur illa

(1) Part. I, q. 112, a. 2. (2) Sess. VI, c. 5.

(3) Part. II, dist. 28, q. 1, a. 1.
(4) Ibid. dist. 25, q. 1, a. 1 ad 3.

verba, ut patet ex abusu, quem calviniani et iansenistae illorum fecerunt.

272. Quod demum spectat ad rationes philosophicas, non minus facile ab illis se expediunt adversae partis theologi; nam ad antiquatam iamdiu philosophiam reiiciunt, quod dicitur de necessitate applicationis potentiae ad actum, ut hic elici possit. Quod vero adiicitur de Dei dominio in creaturas, de humilitate quam fovet istiusmodi systema, reponunt nimis probare; nam multo melius haec elucent in systemate Calvini ac Iansenii, in quo vel ipsum eliminatur libertatis indifferentiae vocabulum, ac Deus est, qui totum operatur. Animadvertunt denique, nos non minus sollicitos esse debere de Dei dominio, quam de libertate sub gratia salvanda, cum praesertim falsa humilitas ea censenda sit quae in veritate non fundatur; apostoli autem effatum in quovis systemate catholico verificatur, cum primas semper Dei gratia sibi vindicet, et sine qua nullum vel minimum salutare opus elici potest.

273. Post haec urgent absurdum, quod iuxta ipsos exsurgeret in thomistico systemate de gratia sufficienti, quae *non sufficit;* siquidem ad nihil valet illud *posse*, quod in eiusmodi doctrina tribueret gratia sufficiens, quae, cum adnexam non habeat physicam praedeterminationem, numquam in actum erumpere potest, immo repugnat posse in actum exire.

§ 2. *Systema augustinianensium.*

274. Augustinianenses gratiae efficaciam arcessunt a systemate duplicis delectationis relative per gradus victricis, ita ut si alterutra praevaleat, habeatur assensus aut dissensus. In eo vero se a iansenianis distinguunt, quod isti velint effectum necessarium, augustiniani vero ab hoc abhorreant errore. Ipsi praeterea differunt a thomistis quoad statum naturae innocentis et integrae, quod velint pro illo statu delectationem coelestem seu gratiam nonnisi moraliter in humanam voluntatem egisse; conveniunt autem cum thomistis pro status praesentis conditione, seu naturae lapsae, quoad necessitatem physicae praedeterminationis. Quo fit, ut conveniant cum congruistis pro statu naturae innocentis, ab iis vero dissentiant pro statu naturae corruptae. Hinc causam suam propugnant argumentis utriusque scholae thomisticae ac molinianae respective ad alterutrum statum, ac proinde vicissim ab utraque schola impugnantur. Gratia sufficiens in istorum hypothesi ea est, quae physicam non prae se fert praedeterminationem, quaeque remissior est. Cum porro augustinianenses pugnent argumentis, quae tum thomistae tum congruistae respective, ut diximus, urgent, pro diverso hominis integri aut lapsi statu, ideo ab illis afferendis hic supersedemus.

§ 3. *Systema congruistarum.*

275. Congruistae, qui quoad substantiam cum molinistis conveniunt, nullam admittunt physicam praedeterminationem, nec proinde gratiam *a se efficacem*, aut ullum entitatis discrimen inter gratiam efficacem et sufficientem. Quaevis enim gratia in horum sententia veram et expeditam ad agendum potestatem praebet; si ei homo consentiat et obtemperet, gratia fit efficax; si eidem reluctetur eamque respuat, remanet sufficiens.

276. Quamvis autem, quoad essentiam altera ab altera gratia in horum doctrina haud discriminetur, admittunt tamen aliam alia vividiorem et validiorem efficacia virtutis,

quo fit, ut cum Deus aliquem absolute convertere vult, illi eam gratiam conferat, cui praevidet infallibiliter assensurum. Exinde autem aiunt apprime infallibilem gratiae effectum cum libera voluntate conciliari.

277. His constitutis, scripturarum auctoritates ac patrum congerunt, ad eius veritatem evincendam. Ex scripturis quidem illa afferunt loca, in quibus illae liberam hominis cooperationem gratiae praedicant ac supponunt, e. gr.: *Mundemus nos*, ut scribit apostolus (1), *ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei;* aut ut legitur Is. XLV, 22; Ier. XXXV, 15; Zach. I, 3: *Convertimini ad me, dicit Dominus*, aliaque eiusmodi; nec non illa omnia, in quibus inefficacia divinae gratiae non ex huius defectu, sed ex sola hominum malitia repetitur, uti cum Deus Is. V, 4: *Quid est*, inquit, *quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas?* Et Matth. XXII, 37: *Quoties*, ait Christus, *volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?*

278. Quod vero spectat ad patres et doctores, urgent in primis auctoritatem s. Augustini, qui non modo omnem praedeterminationem physicam repulit, sed, ut vidimus, gratiae efficaciam unice et constanter omnipotentiae Dei tribuit cum praescientia coniunctae, ex quo frequens adeo eius loquendi ratio provenit *de vocatione congrua*. Sane ex solo voluntatis defectu aut consensu repetit eadem gratia alium conversum, alium vero non, scribens (2): *Noluit Esau et non cucurrit: sed et si voluisset, et cucurrisset, Dei adiutorio pervenisset, qui ei etiam velle et currere vocando praestaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret;* et lib. *De dono persev.* cap. 14, n. 34, de tyriis et sidoniis, qui *credidissent*, scribit, *si qualia viderunt isti* (iudaei) *signa vidissent.* S. Augustino adiiciunt s. Thomam, in cuius operibus nuspiam vox *praedeterminationis* occurrit, et part. III, qu. 69, art. 8 ad 2 ex sola hominum cooperatione fieri docet, ut eadem gratia praeventi alii magis alii minus proficiant, dicens: *Quia etiamsi aequalem gratiam* (duo) *percipiant, non aequaliter ea utuntur; sed unus studiosius in ea proficit, alius per negligentiam gratiae Dei deest;* quod alibi etiam passim inculcat.

279. Duplicem deinde calumniam sibi impactam praesertim a iansenianis hi theologi a se repellunt, tum quod gratia foret *versatilis*, tum quod vix damnata a rom. pontificibus non fuerit in congreg. *De auxiliis* haec sententia. Nam primam repellunt tum ex eo quod, licet gratia, quae ab ipsis adstruitur, eadem ratione *doni* sit cum gratia sufficienti, non sit tamen eadem ratione *beneficii*, cum detur ut praevisa efficax; tum ex eo, quod si versatilis vocanda esset gratia, cui homo posset resistere vel obtemperare, versatilis dici deberet gratia qualis a conc. tridentino adstructa est his verbis: *Quippe qui* (homo) *illam et abiicere potest;* versatilis item gratia cui restiterunt iudaei, quos obiurgat s. Stephanus in *Actis apostolicis.* Alteram vero calumniam propulsant verbis decreti Innocentii X dati 23 apr. 1654, *quibus declarat ac decernit, praedictis assertis actis* (congr. De auxiliis) *tam pro sententia FF. Ordinis s. Dominici, quam Ludovici Molinae aliorumque soc. Iesu religiosorum et autographo sive exemplari praedictae*

(1) II Cor. VII, 1.

(2) L. I ad Simplic. q. 2, n. 10.

assertae constitutionis Pauli V nullam omnino fidem adhibendam.

280. Et haec quidem pro se congruistae. Caeterum plura adversus eam sententiam obiiciunt adversae partis theologi, ac illud praecipue, quod in tali hypothesi vere *versatilis* gratia dici deberet; quod nulla foret gratia cui homo absolute resistere non posset, adeoque nulla cuius plane infallibilis esset effectus; quod componi nequeat cum scripturarum et patrum dictis circa miram gratiae vim et efficaciam; quod eadem oriantur incommoda in hac sententia, quae congruistae urgent adversus contrariam doctrinam, quia si gratia, quae confertur illi, quem Deus absolute convertere vult, maior sit ratione beneficii altera minus vivida, nulla esset causa, quare obiurgari posset qui non convertitur.

281. Ex his deprehendimus nullum systema esse, quod suis difficultatibus non careat, quodque latus suum, ut ita loquar, infirmum non habeat. Satius proinde erit profiteri catholicum dogma de gratiae efficacia ac hominis libertate, in caeteris unamquamque scholam dimittere, ut sectetur quod ei magis arriserit placitum, neque nos invicem proscindere ob quaestiones domesticas, quas ecclesia dirimere noluit. Ad hoc quippe satagere debemus, ut iungamus vires adversus catholicae veritatis hostes, idque haud exiguo caritatis ac temporis emolumento.

Articulus III. *De gratia sufficienti.*

282. Gratia *mere* et *vere* sufficiens ex unanimi catholicorum sententia ea est, quae vires praebet plenas ac perfecte completas ad bene operandum relative ad praesentes hominis circumstantias. Dividitur in *proxime* et *remote* sufficientem. Proxime sufficiens ea dicitur, quae praedictas vires immediate suppeditat; remote sufficiens ea, quae nonnisi mediante oratione, eleemosyna, etc. eas confert. Sic enim loquitur tridentinum, s. Augustini verba usurpans (1): *Deus impossibilia non iubet; sed iubendo monet, et facere quod possis, et petere quod non possis.* Mere autem sufficiens dicitur quatenus ex hominis malitia finem, ad quem datur, non sortitur. Iam monuimus novatores saec. XVI nullam eiusmodi gratiam agnoscere, quae careat effectu; iansenistas vero nonnisi nomine tenus eam admittere, dum gratiam *parvam* commendant, quae *absolute* quidem iuxta ipsos sufficiens est, minime vero *relative* ad praesentes subiecti circumstantias. Gratia proinde sufficiens non est in istorum ore nisi velum ad se tegendum. Ad hoc porro velum eis detrahendum sit

Propositio. *Datur in praesenti statu gratia mere et vere sufficiens, quae homini completam et relative ad praesentes eius circumstantias expeditam ad actus bonos eliciendos facultatem tribuit, quae inutilis redditur ex humanae voluntatis resistentia.*

283. De fide haec propositio est, ut constat ex duabus propositionibus contradictoriis Iansenii ut *haereticis* damnatis, quarum prima est: *Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus, secundum praesentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.* Gratia vero, qua Dei praecepta iustis possibilia fiunt, nec tamen observantur, est gratia sufficiens; altera propositio ita se habet: *Interiori gratiae in statu naturae lapsae numquam resistitur.* De fide igitur est dari in praesenti statu gratiam, cui resistitur; haec autem est gratia vere et mere sufficiens.

284. Cum vero dicimus gratiam

(1) Sess. VI, c. 11.

sufficientem in *praesenti statu*, scilicet naturae lapsae, dari iuxta praesentes subiecti circumstantias, complectimur tum proxime tum remote sufficientem.

285. Veritatem autem propositionis nostrae illa omnia sacra eloquia evincunt, in quibus Deus obiurgat peccatores, quod voluntati ac sollicitudini seu gratiae suae restiterint, quae innumera pene sunt. Sic Is. V Deus loquitur: *Iudicate inter me et vineam meam: Quid est quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei? An quia expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas?* Christus his verbis Ierusalem increpat (1): *Ierusalem, Ierusalem... Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti!* Stephanus demum sic alloquitur iudaeos (2): *Vos semper Spiritui sancto resistitis*, ut alia plura omittam.

286. S. Augustinus, loquens de infidelibus evangelio credere detrectantibus scribit (3): *Experturi* (sunt) *in suppliciis potestatem eius cuius in donis misericordiam contempserunt*. In libro vero I *ad Simplic.* qu. 2, n. 13, expresse negat omnem gratiam efficacem esse dicens: *Sed, si vocatio ista est effectrix bonae voluntatis, ut omnis eam vocatus sequatur, quomodo verum erit: Multi vocati, pauci electi?* Et alibi passim idipsum constanter docet.

287. Quapropter tridentina synodus (4): *Nemo*, inquit, *temeraria illa, et a patribus sub anathemate prohibita voce uti* debet: *Dei praecepta homini iustificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet*, etc. Ex concilio igitur iusti omnes gratias relative necessarias habent ad mandata divina servanda; sed plures iusti ea non servant et a iustitia excidunt, ergo non sunt efficaces gratiae omnes, quas Deus largitur. Id ipsum constat ex propositionibus Quesnelli, quas damnarunt rom. pontifices, scilicet IX: *Gratia Christi est gratia suprema, sine qua Christum confiteri numquam possumus, et cum qua numquam illum abnegamus;* prop. X: *Gratia est operatio manus omnipotentis Dei quam nihil impedire potest, aut retardare;* aliisque similibus.

288. Luculentissime demum haec veritas constat ex ratione theologica; Deus enim, ut suo loco ostendimus, etiam supposito originali peccato, vult omnes homines salvos fieri, et Christus pro omnibus mortuus est ad gratias saluti necessarias comparandas; plures nihilominus peccant ac pereunt; ergo non omnes gratiae efficaces sunt, sed plures mere tantum ac vere sufficientes.

DIFFICULTATES

289. I. Obi. 1. Nuspiam scripturae memorant gratias sufficientes. 2. Eas insuper excludunt, dum gratiam omnem suum effectum sortiri tradunt, ut Is. LV, 11, ubi Deus ait: *Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum; sed faciet quaecumque volui;* et Ps. CXIII, 3: *Deus noster in coelo omnia, quaecumque voluit, fecit;* Rom. vero IX, 19 interrogat apostolus: *Voluntati eius quis resistit?* 3. Sane Ioann. VI, 45: *Omnis*, inquit Christus, *qui audivit a Patre meo et didicit, venit ad me.* Quae verba expendens Augustinus: *Quid est*, inquit (5), *omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me, nisi: nullus est qui audiat a Patre et discat, et non veniat ad me? Si enim omnis, qui audivit a Patre et didi-*

(1) Matth. XXIII, 37. (2) Act. VII, 51.
(3) *De spiritu et litt.* c. 32, n. 58.
(4) Sess. VI, c. 11.
(5) *De praedest. Sanct.* c. 8, n. 13.

cit, venit; profecto omnis, qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit: nam si audivisset et didicisset, veniret. Ergo nulla datur gratia nisi efficax.

290. Resp. Ad 1. *D.* Quoad nomen, *C.* quoad rem, *N.* Nam neque memorant gratiam *efficacem*.

291. Ad 2. *Neg.* Obiecta porro scripturarum loca agunt de voluntate et omnipotentia Dei, quibus profecto, cum Deus aliquid absolute vult, nemo resistere potest; non autem de gratia, quae potest esse aut efficax aut sufficiens. Cum igitur Deus quempiam absolute convertere vult, eas tribuit gratias, quibus praevidet eum certe consensurum, seu, ut verbis utar Augustini, eum vocat quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Ut adversarii evincerent gratias omnes esse efficaces, ostendere deberent, Deum semper aliquid absolute velle, quod profecto numquam ostendent, obluctantibus divinis eloquiis, in quibus Deus de hominibus saepe conqueritur, quod eius obsequi noluerint voluntati. Ad adductos igitur textus, *D.* Verbum Dei faciet, quaecumque Deus vult, aut Dei voluntati nemo resistit etc., cum Deus quidpiam vult *absolute*, *C.* si non vult absolute, *N.*

292. Ad 3. *D.* Omnis venit, qui audivit et didicit, seu assensum praebuit, *C.* qui audivit quidem sed non didicit, seu assensum recusavit, *N.* Plures enim audiunt et non discunt, non ex defectu docentis, sed ex defectu discentium, *qui nolunt intelligere ut bene agant*, uti dicitur Ps. XXXV, 4. Hinc Theophylactus illud *didicit* exponit, *credidit;* s. autem Augustinus, loc. cit. loquitur de gratia efficaci reduplicative sumpta, quatenus omnis, qui assentitur, venit. *Negamus* proinde *consequentiam.* Nam si verae ac internae vocationi nemo resisteret, non dixisset Deus, Prov. I, 24: *Vocavi et renuistis*, ac Is. LXV, 12: *Pro eo quod vocavi et non respondistis; locutus sum et non audistis... et quae nolui elegistis.*

293. Inst. 1. S. Augustinus de gratia efficaci exponit (1), quod Christus, Ioann. VI ait: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater... traxerit eum.* Ergo sine gratia efficaci nemo habet veram potentiam veniendi ad Christum. 2. Qui propterea: *Si Deus*, inquit (2), *miseretur*, *etiam volumus.* 3. Miseretur autem Deus tribuendo gratiam, qua quis salvetur; porro, ut idem loquitur (3): *Volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium.* Ergo.

294. Resp. Ad 1. *D.* Quatenus nemo potest efficaciter venire, nisi efficaciter trahatur, *C.* quatenus nemo absolute venire possit, nisi qui tantum efficaciter trahatur, *N.* Nec alius est sensus s. Augustini.

295. Ad 2. *D.* Si Deus ita misereatur, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat, *C.* secus, *N.*

296. Ad 3. *D.* Volenti salvum facere, voluntate absoluta, nullum hominum resistit arbitrium, *C.* voluntate conditionata, *N.* De hac voluntate conditionata ex parte hominum ita scribit s. doctor (4): *A quo interitu, hoc est, a poenis sempiternis, Deus misericors volens homines liberare, si sibi non sint inimici, et non obsistant misericordiae creatoris sui.*

297. II. Obi. 1. S. Augustinus, in lib. *De corrept. et grat.* exponit discrimen, quod intercedit inter gratiam status naturae innocentis, et gratiam status naturae lapsae, quod in statu naturae innocentis talis es-

(1) *Tract.* XXVI in Ioann. n. 2.
(2) *Ad Simplic.* lib. I, q. 2, n. 12.
(3) *De corrept. et grat.* c. 14, n. 45.
(4) *De catechiz. rudibus*, c. 26, n. 52.

set cui homo resistere *posset*, in statu naturae lapsae talis sit cui homo resistere *nequeat*. 2. Hinc celebre illud duplex distinguit adiutorium proprium utriusque status, adiutorium scilicet *sine quo* aliquid non fit, et adiutorium *quo* aliquid fit. Primum quod tribuit *posse* proprium esse affirmat naturae innocentis, alterum quod dat *agere* proprium esse docet naturae lapsae seu infirmae, concludens, cap. 12: *Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanae, ut cum divina gratia indeclinabiliter, et insuperabiliter ageretur.* 3. Nullam porro dari ex mente s. Augustini in praesenti statu gratiam mere sufficientem, patet ex iis quae ibid. s ribit, cap. 11: *Si hoc adiutorium* (sine quo) *vel angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset... non utique sua culpa cecidissent; adiutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Nunc autem quibus deest tale adiutorium, iam poena peccati est.* Ergo in praesenti tempore poena originalis est, quod homines tali adiutorio, seu gratia sufficienti careant.

298. Resp. Ad 1. *Neg.* Sed disparitatem inter gratiam utriusque status in eo positam docet s. Augustinus, quod in statu naturae innocentis, adeoque integrae et sanae, opus fuerit ad bene agendum salutariter et ad perseverandum sola gratia illustrationis, qua reipsa primus homo instructus est; in statu vero naturae lapsae, adeoque sauciatae et infirmae, dirisque tentationibus internis ac externis obnoxiae, opus sit praeterea gratia inspirationis, et hanc nobis promeruit Christus. Itaque gratia illustrationis afficiebat tantummodo, saltem immediate, intellectum, quia voluntas sana ac robusta poterat bonum gratia cognitum velle et operari; gratia inspirationis afficit immediate voluntatem et sanat infirmitatem per peccatum contractam, adeoque etiam *medicinalis* dicitur; hac porro gratia voluntas roborata fortis efficitur ad bene operandum, superatis difficultatibus omnibus.

299. Ad 2. *D.* Ita ut per *adiutorium sine quo* significet s. doctor gratiam illustrationis, et per *adiutorium quo* gratiam inspirationis seu voluntatis, quae praedestinatis tribuat ipsam perseverantiam finalem activam et passivam, *C.* gratiam sufficientem et efficacem ad mentem adversariorum exclusive ad alterutrum statum, *N.* Hoc aperte colligitur ex theoria universa s. Augustini in suis disputationibus adversus pelagianos ac semipelagianos, quin aliam celebris huius distinctionis adiutorium explicationem quaeramus. Exinde patet, quomodo subventum fuerit infirmitati voluntatis humanae, quatenus scilicet infirma humana voluntas gratia roborata et adiuta, si nolit, a nulla difficultate vinci possit.

300. Ad 3. *Neg.* Subdit enim s. Augustinus immediate post obiecta verba: *Quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum.* Supponit proinde etiam in praesenti statu gratiam illam, quae dat posse, quamvis effectum non obtineat, seu dari gratiam sufficientem. Utrum vero aliquibus tantum an omnibus gratia haec a Deo conferatur, paulo post excutiemus.

301. III. Obi. Gratia sufficiens inutilis prorsus est, homini perniciosa, Deoque indigna. 1. Inutilis, cum ad operandum non inserviat, ideo enim sufficiens dicitur quod careat effectu. 2. Est perniciosa, cum non inserviat nisi ad peccandum; nam sine illa, deficiente libertate, homo in peccatis suis sine culpa esset, per hanc gratiam iam culpabi-

liter peccat. Quapropter, ut scribit Gerberonius: *Si diabolus posset gratiam dare, non aliam daret quam sufficientem, quia favet eius intentioni homines damnandi. Unde appellari potest gratia damnationis*. 3. Nisi talis gratia haec esset, posset peti a Deo, quod tamen nemo dicet. 4. Sane quorsum Deus eam daret, cum iam praeviderit eam nonnisi in perniciem esse cessuram? Indigna proinde Deo est. Ergo.

302. Resp. *D. A.* In sensu ianseniano intellecta, *C.* in sensu catholico, *N.*

303. Ad 1. prob. *D.* Si non inserviret aliquo suo intrinseco defectu, *C.* si ex sola hominis malitia, *N.* Dicitur porro sufficiens ad discrimen efficacis, quia culpa respuentis non producit effectum ad quem ordinata est, et ad quem datur. Omnis quippe gratia ordinatur ad effectum producendum, nec ullum intercedit inter gratiam sufficientem et efficacem intrinsecum aut essentiale discrimen. Si proinde ea instructus homo operetur, fit efficax; si ei resistat nec obsequatur, sufficiens permanet. Totum igitur discrimen extrinsecum est unice pendens a libertatis abusu.

304. Ad 2. *D. Fit* perniciosa, *C. est* perniciosa, *N.* Fit enim perniciosa, ut diximus, quatenus homo, cui confertur, ei resistit; ast in se ac prout a Deo tribuitur, optima ac utilis est, prout omnia Dei dona sunt. Falsum praeterea est eam inservire ad peccandum, quasi gratia Dei opus esset ad peccatum, quod stultum est et absurdum dictu. Nam homo, sui compos, semper libertate, saltem physica, pollet, quae sufficit ad peccatum. Si qua necessitas quandoque est, quae non excusat a peccato, non nisi vaga ac moralis est. Exinde patet, quid sentiendum sit de blasphema Gerberonii ianseniani propositione; quemadmodum et de propositione Synnichii ab Alexandro VIII confixa: *Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere: A gratia sufficienti libera nos, Domine.* Istae enim difficultates omnes oriuntur ex praeconcepta gratiae sufficientis notione, quam sibi ianseniani effinxerunt; hac sublata, evanescunt ac totidem blasphemiae evadunt.

305. Ad 3. *D.* Posset peti a Deo prout gratia est, *C.* prout reduplicative et ab extrinseco sufficiens dicitur, *N.* Esset enim petere a Deo resistentiam gratiae.

306. Ad 4. *D.* Si Deus eam praeberet ea intentione ut non produceret effectum, *C.* si solum praevideat eius abusum, *N.* Alioquin Deus esset culpandus, quoties hominibus dona sua confert, et quibus praevidet homines abusuros, adeoque dum tribuit divitias, valetudinem, pulcritudinem aliaque eiusmodi, immo et libertatem ipsam, quod nemo nisi insanus dicet. Ex his colligitur, quaestionem, de qua agimus, resolvi in generalem de mali permissione, de qua suo loco egimus.

CAPUT V.

DE GRATIAE DISTRIBUTIONE

307. Quae de gratiae distributione hic disceptantur, arctissimum habent nexum cum iis, quae in *Tract. de Deo* egimus circa voluntatem Dei salvandi omnes homines ac de Christi morte pro omnibus. Cum igitur ostenderimus, Deum reipsa velle omnes homines salvos fieri, et Christum pro omnibus passum ac mortuum esse, pronum est inferre omnibus pariter hominibus gratias necessarias ad salutem obtinendam a Deo conferri; alioquin nec vera nec sincera dicenda esset voluntas Dei, et proinde etiam sterilis sal-

tem quoad plerosque Christi mors. Novatores ac iansenistae, qui tum illam Dei voluntatem, tum Christi mortem pro omnibus oblatam denegant, inficiantur omnibus gratias a Deo tribui, quibus possent homines salvi fieri. Idque inficiantur non modo de peccatoribus et infidelibus, verum etiam de iustis ipsis, quod quidem haereticum est, ut videbimus. Nonnulli theologi catholici nimis accedunt ad istorum placita, dum contendunt saltem peccatoribus obduratis et excaecatis, quos vocant, multo vero magis infidelibus nullam prorsus gratiam a Deo concedi. Ut igitur ordine progrediamur, prius auspicabimur ab eo quod de fide est respectu iustorum; deinde accedemus ad peccatores sive communes, sive obduratos; demum ad infideles praesertim negativos, quibus omnibus Deum gratias suas elargiri ostendemus. His aliqua adiiciemus de infantibus decedentibus ex hac vita sine baptismo. Sit igitur

Propositio I. ***Iustis omnibus, praesertim vero volentibus et conantibus, urgente praecepto, datur a Deo gratia vere ac relative sufficiens ad servanda omnia praecepta.***

308. De fide propositio est adversus Iansenium cuius propositio I. *Aliqua praecepta*, etc. damnata est ut *haeretica*. Diximus autem, *datur gratia vere ac relative sufficiens*, tum ut pateat, hic et in insequentibus propositionibus non agi de *gratia efficaci*, quam nemo catholicorum docet omnibus tribui; tum ut praecaveremus effugium iansenianum de *gratia parva*; tum denique ut insinuaremus non agi de mera gratiae *oblatione*, sed de vera *collatione*, secus ac nonnulli ad fucum faciendum loquuntur.

309. Iam vero catholicam hanc veritatem sacrae litterae luculenter tradunt; nam apostolus de iustis scribit (1): *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Quae falsa essent, si urgente praecepto iustis gratia deesset. Christus ait (2): *Iugum meum suave est, et onus meum leve;* quibus consonant quae scripsit s. Ioannes (3): *Mandata eius gravia non sunt.* Porro ex Iansenio, deficiente gratia Dei, mandata non solum suavia aut levia non essent, sed plane impossibilia; contradicit igitur eius doctrina doctrinae scripturarum.

310. Contradicit praeterea doctrinae Augustini, qui scribit (4): *Deus... cum ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam iustitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper iusteque vivatur.* Et alibi fidenter sciscitatur (5): *Te iam iustum ex fide viventem negliget, deseret, dimittet? Immo vero et hic fovet, et hic adiuvat, et hic necessaria subministrat, et noxia resecat... Dominus curam habet tui: securus esto... Nusquam tibi deest; tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse.* Et haec ex innumeris prope quae ex s. doctore afferri possent.

311. Hanc ipsam doctrinam sancivit conc. arausicanum II, cap. 25: *Hoc secundum fidem catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quae ad salutem animae pertinent, possint ac debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.* Si iuxta catholicam fidem baptizati omnes possunt Dei mandata servare, quanto magis iusti! ast servare non possunt sine gratia; dicendum igitur est iustis omnibus eam a Deo tribui. Demum hanc ipsam veritatem definivit synodus tridentina (6): *Si quis dixe-*

(1) I Cor. X, 13. (2) Matth. XI, 30.
(3) I Ep. V, 3. (4) L. I *De nat. et grat.* c. 26.
(5) *Enarr. in Ps.* XXXIX, n. 27.
(6) Sess. VI, can. XVIII.

rit, Dei praecepta homini etiam iustificato et sub gratia constituto esse ad observandum impossibilia; anathema sit. Mirum est quam se torserit Iansenius ad se ab hoc anathemate subtrahendum, sed frustra, adeoque eius propositionem iure merito Innocentius X ut *haereticam* declaravit atque damnavit.

DIFFICULTATES

312. I. Obi. S. Petrus iustus erat; ei tamen gratia defuit ad confitendum Christum, ut patres docent; nam s. Hilarius affirmat (1), ipsum *non potuisse vitare culpam;* s. Io. Chrysostomus scribit (2): *Negatio Petri non tam erat socordiae et negligentiae, quam ex eo quod Deus eum deseruerat;* sed prae caeteris s. Augustinus, qui: *Quid est homo*, inquit (3), *sine gratia Dei nisi quod fuit Petrus, cum negaret Christum?* Quod et alibi repetit. Ergo.

313. Resp. *D. A.* Et Petrus ex iustis erat nimium in se confidentibus ac de se praesumentibus, *C.* ex iustis humilibus, volentibus et conantibus, ut supponitur in propositione Iansenii, *N.* Nam s. Petrus nimis in se confidebat, quamvis a Christo admonitus de proxima tentatione, uti ex evangelio constat, nec patres abnuunt, qui nobis obiiciuntur. Siquidem s. Augustinus scribit (4): *Quis enim dubitaverit, quod Petrus, si voluisset, ter Dominum non negasset?* Qui et sic Christum Petrum alloquentem inducit (5): *Quid tantum praesumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis: Amen, amen dico tibi*, etc. Petrus igitur ex Augustino derelictus fuit ob mentis suae tumorem; nec ita derelictus, ut gratia orationis fuerit destitutus. Locus vero, qui opponitur, apocryphus est. S. Hilarius loquitur, ut patet ex contextu, de potentia, ut vocant, consequenti, quod nempe irritam non potuerit reddere Christi praevisionem et praedictionem. S. Ioann. Chrysostomus ideo Petrum a Deo derelictum dicit, *quia elato erat animo*, ac de se praesumpserat.

314. II. Obi. 1. S. Augustinus scribit (6): *Fideles orantes dicunt: Et ne nos inferas in tentationem... si adest possibilitas, ad quid orant?* Nec iuvat reponere, ipsis praesto esse auxilium per orationem; nam tunc causa pateret quare alii perseverent, aliis non perseverantibus; 2. atqui s. doctor hanc causam ignoravit, nam in lib. *De spir. et litt.*, cap. 34: *Si*, inquit, *ad illam profunditatem quisquam me coarctet, cur illi ita suadeatur, ut persuadeatur, illi autem non ita: duo solum occurrunt interim, quae respondere mihi placeat: O altitudo... et: Numquid iniquitas apud Deum?* 3. Dum profitetur vel iustos ipsos interdum gratia orationis destitui, ita scribens (7): *Nonne aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potius frigida et pene nulla, immo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus? Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia et petere et quaerere et pulsare ille concedit, qui ut haec faciamus, iubet?* Ergo.

315. Resp. Ad 1. *D.* Possibilitas per naturam in sensu Pelagii, *C.* per gratiam, *N.* Obiicienti enim Pelagio: *Non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri*, respondet: *Ideo iubet* Deus *aliqua, quae non possumus, ut noverimus, quid ab illo petere debeamus.* Pro certo igitur habet s. pater nemini,

(1) *In Matth.* c. XXXII, n. 2.
(2) *Hom.* XXXI, *in Epist. ad Hebr.* n. 3.
(3) *Serm.* CXXIV, *de temp.* n. 1.
(4) *De unit. eccles.* c. 9.
(5) *Tract.* XXVI, *in Ioann.* n. 1.
(6) *De nat. et grat.* c. 53, n. 62.
(7) L. I, *ad Simpl.* q. 2, n. 2.

praecipue vero iustis, umquam deesse orationis gratiam.

316. Ad 2. *D.* Ignoravit s. doctor causam, ob quam alteri detur gratia praevisa efficax, quaecumque demum sit, alteri vero non item, *C.* ob quam alteri absolute detur, alteri non detur, *N.* De hoc enim numquam dubitavit s. Augustinus, qui ubique pro certo assumit, gratiam sive proxime sive remote sufficientem nemini deesse; et totam causam quare alii perseverent, alii autem non, unice adscribit negligentiae, socordiae, superbiae eorum qui delinquunt; unde illud: *Deserunt, deseruntur.*

317. Ad 3. *D.* Nempe effectu orationis, *C.* potentia orationis destitui, *N.* Siquidem in obiecto loco agit s. Augustinus de oratione actuali, *quam*, ut ipse loquitur, *aliquando ita negligimus, ut vel tepide, vel frigide, vel nullatenus oremus, et de eo non doleamus.* Quod enim attinet ad potentiam seu facultatem orandi, urgente praesertim praecepto, eam propugnat adversus Pelagium, ut vidimus. Hinc eius effatum, in lib. *De perfect. iustitiae*, cap. 105, de anima, quae gravia seu difficilia experitur mandata Dei: *Oret*, inquit, *gemitu voluntatis, ut impetret donum facultatis.*

318. III. Obi. 1. Si iustis omnibus gratia sufficiens daretur, omnes perseverare possent; atqui s. Augustinus contrarium docet; in lib. enim *De dono perseverant.* cap. 22, prolatam a monachis adrumetinis sententiam: *Si qui obeditis, si praedestinati estis reiiciendi, subtrahentur vires ut obedire cessetis*, uti veram agnoscit, ac solum duriorem loquendi modum corrigit, scribens: *Non dicatur: Si qui obeditis, et praedestinati estis reiiciendi; sed: Si qui obediunt, et caetera per verbi personam tertiam dicantur, non per secundam.* 2. Sane s. doctor expresse affirmat, iustos volentes et conantes interdum iuxta praesentes quas habent vires, non posse praecepta servare. *Qui ergo*, inquit (1), *vult facere Dei mandatum et non potest, iam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam et invalidam; poterit autem, cum magnam habuerit et robustam.* 3. Deus gratiam nemini debet; nil mirum igitur, si eam iustis denegare possit.

319. Resp. *Neg. min.* Immo s. Augustinus sententiam illam adrumetinorum *abominabilem* edicit; quod porro abominabile est, probari non potuit neque in secunda neque in tertia persona prolatum. Sic eam proinde emendavit: *Quid sententiae deperit, si dicatur: Si qui autem obediunt, et in regnum eius et gloriam praedestinati non sunt, temporales sunt; nec usque in finem in eadem obedientia permanebunt:* In qua emendatione, ut patet, omisit penitus verba illa: *subtrahentur vires*, ita ut sensus evadat: Si qui obediunt, nec praedestinati sunt, propria culpa non perseverabunt. Hunc vero sensum aperte tradit s. Prosper, in *resp. ad* XII *obiectionem* gallorum dicens: *Vires itaque obedientiae non ideo cuique subtraxit Deus, quia eum non praedestinavit; sed ideo eum non praedestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse praevidit.*

320. Ad 2. *D.* Ex defectu gratiae proxime sufficientis, *Tr.* vel *C.* gratia saltem remote sufficientis, *N.* Qua ratione caetera eiusmodi testimonia intelligi debent.

321. Ad 3. *D.* Deus nemini debet ex iustitia gratiam suam, *C.* ex fidelitate in promissis servandis, et in hypothesi quod velit omnes homines salvos fieri, prout reipsa vult, *N.*

(1) *De grat. et lib. arbitr.* c. 17.

Propositio II. ***Deus omnibus fidelibus peccatoribus, etiam obduratis et obcaecatis, gratias sufficientes tribuit, quibus possint tum ulteriora peccata praecavere, tum a patratis resipiscere.***

322. Prior propositionis pars spectat ad doctrinam catholicam assertam in conc. arausicano II, cap. 25 superius recitato; altera vero pars *certa* est et communis inter theologos. Diximus autem Deum gratias tribuere sufficientes, *quibus possint ulteriora peccata praecavere;* ac sub hoc respectu intelligi ita debet propositio, ut toties gratia adsit, quoties urget aliquod praeceptum implendum. Diximus praeterea quibus *possint a patratis resipiscere;* sub hoc autem respectu non ita presse intelligenda propositio est, quod Deus per momenta singula gratias conferat, sed pro loco, tempore, caeterisque adiunctis ac urgente praesertim conversionis necessitate, ut in articulo mortis. Ut vero determinemus, quinam veniant sub nomine peccatorum *obduratorum et obcaecatorum*, praestat eos designare verbis, quibus s. Bernardus cor durum describit, dicens (1): *Ipsum est, quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus, minis non cedit, flagellis duratur; ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad iudicia saevum, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium in divina, praeteritorum obliviscens, praesentia negligens, futura non providens.*

323. Quibus praemissis sic in genere de peccatoribus ex scripturis thesim evincimus: Ezech. XXXIII, 11, dicitur: *Vivo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur... et vivat.* Et Christus omnes prorsus ad se invitat dicens (2): *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos;* ast quomodo possunt impii a viis suis se convertere ad Deum, quomodo venire possunt ad Christum sine gratia? Haec igitur omnibus praesto est, ut haec efficere possint.

324. Quod vero ad obduratos speciatim attinet, eos numquam penitus a Dei gratia deseri scriptura luculentissime ac saepius testatur; nam obdurati et obcaecati erant iudaei, quos Stephanus alloquebatur (3), attamen eos obiurgat quod Spiritui sancto, seu Dei gratiae resisterent, dicens: *Dura cervice et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui s. resistitis;* et apostolus ad eiusmodi peccatores scribit (4): *An divitias bonitatis eius et patientiae et longanimitatis contemnis? An ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis iusti iudicii Dei.* Supervacaneae autem prorsus essent eiusmodi obiurgationes, si ipsis gratiae denegarentur, quibus resipiscere possent. Auctor libri sapientiae, cap. XI, 20, de chananaeis scelestissimis et obduratis hominibus ita scribit: *Si inimicos servorum tuorum et debitos morti cum tanta cruciasti attentione, dans tempus et locum, per quae possent mutari a malitia sua, cum quanta diligentia iudicasti filios tuos?* Demum Petrus affirmat (5), quod Deus *patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.* Nemo igitur excluditur a beneficio misericordiae divinae, adeoque neque obdurati excluduntur.

325. Nec aliud umquam praedicarunt ecclesiae patres. S. Leo M. de gratia ad praecepta servanda ne-

(1) L. I, *De consider.* c. 2, n. 3.
(2) Matth. XI, 28.
(3) Act. VII, 51 seqq.
(4) Rom. II, 4.
(5) II Ep. III, 9.

cessaria generatim pronunciat (1): *Iuste enim nobis instat praecepto, qui praecurrit auxilio;* et s. Prosper, s. Augustini discipulus, in *Resp. ad* XV *obi. Vincentian.: Nemini*, inquit, *Deus correctionis adimit viam, nec quemquam boni possibilitate dispoliat.*

326. Sed praestat ipsum audire Augustinum, qui explanans verba apostoli: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum*, haec habet (2): *Ea est caecitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiori Dei luce secluditur, sed nondum penitus, cum in hac vita est.... Penitus enim esse extra Deum quid est, nisi esse in summa caecitate?* Nemo igitur ex s. doctore, quamdiu in hac vita degit, in summam caecitatem incurrit, seu a gratia penitus deseritur; quod et inculcat in *Tract.* XXII *in Ioann.* n. 12, dicens: *Venit Salvator ad mundum; quare Salvator dictus est mundi? nisi ut salvet mundum, non ut iudicet mundum? Salvari non vis ab ipso, ex te iudicaberis.* Sed praecipue mens s. doctoris elucet, ubi Deum exhibet *avarum* non quidem gratiae suae, sed animarum nostrarum: pluribus enim eius aliis textibus omissis (3): *Parum est*, inquit, *Domino meo, avarus est, sed avaritia Dei salus nostra est. Avarus est, nummos suos quaerit* (bona opera nostra), *imaginem suam colligit* (animas nostras). *Dares, inquit, pecuniam nummulariis, et ego veniens cum usuris exigerem;* et iterum (4): *Consolatur te non avarus frater tuus* (Christus)... *Dixi eum non avarum, et forte invenio avarum. Avarus est; sed nos vult acquirere. Pro nobis tantum pretium dedit seipsum. Nihil ad hoc pretium addi potest.* Demum scribit (5): *Avarus est Deus salutis nostrae.* Porro quaenam eiusmodi avaritia esset, quae tot animabus gratias suas subtraheret, ne possent salvari ?

327. Hinc praeter conc. arausicanum, cuius verba dedimus, conc. valentinum III, can. II declarat: *Malos non ideo perire, quia boni esse non potuerunt, sed quia boni esse noluerunt;* et conc. lateran. IV, cap. *Firmiter* sine exceptione affirmat: *Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram poenitentiam semper potest reparari.* Quod pariter adstruit tridentinum, docens (6): *Qui accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cum excitante Deo, per poenitentiae sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint.* Generales vero hae propositiones falsae essent, si aliqui forent peccatores, qui omni penitus gratia destituerentur.

328. Sane ut suo loco ostendimus, Deus etiam supposito originali peccato sincere vult omnes homines salvos fieri, et ex eadem voluntate Christus pro omnibus mortuus est; iam vero quaenam haec esset sincera voluntas, si aliqui peccatores omni destituerentur gratia necessaria ad salutem? Deinde omnes, nemine prorsus excepto, tenentur, praesertim in articulo mortis ad eliciendum actum spei christianae, et ad conversionem et quidem sub gravi praecepto; porro impossibilis est eiusmodi actus sine gratia. Demum ecclesia sollicitam semper se ostendit in gravi mortis periculo, ne aliquis pereat; nulla in mortis articulo est reservatio peccatorum, cur vero? Nisi quia pro certo habet, Deum nemini quamdiu vivit prorsus suam gratiam denegare, aut quempiam

(1) *Serm.* LXVII, c. 6.
(2) *Enarr. in Ps.* VI, n. 8.
(3) *Serm.* CXXV, n. 8. (4) *Serm.* CCCLIX, n. 2.
(5) *Enarr. in Ps* XCIX, n. 10.
(6) Sess. VI, c. 14.

deserere? Merito igitur concludit angelicus doctor (1): *Dicere quod aliquod peccatum est in hac vita, de quo quis poenitere non possit, erroneum est; primo quidem, quia per hoc tolleretur libertas arbitrii. Secundo, quia per hoc derogaretur virtuti gratiae, per quam moveri potest cor cuiuscumque peccatoris ad poenitendum.*

DIFFICULTATES

329. I. Obi. 1. Deus exhibetur in scripturis indurans cor et excaecans; iam vero Deus nec indurat neque excaecat impertiendo malitiam, sed subtrahendo gratiam, ut loquitur Augustinus. 2. Totalem autem eiusmodi excaecationem aliquando esse colligitur ex Ioann. XII, 39, qui de iudaeis scribit: *Propterea non poterant credere, quia Isaias dixit: Excaecavit oculos eorum et induravit cor eorum.* Ecclesiastae proinde VII, 14 dicitur: *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit.* 3. Quare, Isaiae V, Deus de populo suo sub vineae figura, v. 5 et 6 sic loquitur: *Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineae meae: auferam sepem eius, et erit in direptionem; diruam maceriem eius, et erit in conculcationem; et ponam eam desertam: non putabitur, et non fodietur, et ascendent vepres et spinae: et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Quae de spirituali derelictione exposuerunt s. Hieronymus, s. Cyrillus alex. et s. Thomas in hunc loc. 4. Quod et factis confirmant scripturae, siquidem II Machab. IX, 13 de Antiocho dicitur: *Orabat autem hic scelestus Dominum a quo non esset misericordiam consecuturus.* Ergo.

330. Resp. Ad 1. *D.* Deus negative excaecat et indurat per uberiorum gratiarum subtractionem, seu caecitate et induratione imperfecta, *C.* per subtractionem omnimodam et absolutam, seu caecitate et induratione perfecta, *N.* Ut patet ex recitatis Augustini verbis, iuxta quae Deus neminem penitus deserit, alioquin non amplius *viatores* essent ad terminum, sed essent prorsus extra Deum, quod solum damnatorum est.

331. Ad 2. *Neg.* Ad 1 prob. autem, *D.* Non poterant iudaei credere impossibilitate consequenti et voluntaria, *C.* antecedenti necessaria, *N.* Apposite s. Augustinus (2): *Non poterant*, inquit, *credere quia hoc Isaias propheta praedixit: hoc autem propheta praedixit, quia Deus hoc futurum esse praescivit; quare autem non poterant, si a me quaeratur, cito respondeo, quia nolebant, malam quippe eorum voluntatem praevidit Deus, et per prophetam praenunciavit.*

332. Ad 2. prob. *D.* Despectione perfecta et absoluta, eademque despectione manente, *C.* imperfecta, *subd.* difficilius prae caeteris corrigi potest, *C.* nullo modo, *N.* Nempe eodem sensu loquitur hic Ecclesiastes, ac superius I, 15, iam dixerat: *Perversi difficile corriguntur.*

333. Ad 3. prob. *D.* Et Isaias ibi loquitur de punitione temporali iudaicae reipublicae, *C.* de spirituali derelictione, *N.* Praedicitur enim Iudae vastatio et futura captivitas. Quod si patres mystico etiam sensu verba Isaiae intellexerunt, exponi debent de imperfecta derelictione; loquuntur enim de gratia efficaci conversionis, aut de gratia proxime sufficienti, quam omnibus non semper dari fatemur, non autem de gratia orationis, qua caeteras obtinere valeant peccatores.

334. Ad 4. *D.* Quatenus non debita ratione orabat, *C.* secus, *N.* Sollicitus enim tantum erat Antio-

(1) Part. III, q. 86, a. 1.

(2) *Tract.* XIII, *in Ioann.* n. 6.

chus de recuperanda corporis valetudine, non autem de salute animae.

335. II. Obi. S. Augustinus pro certo habet non omnibus gratiam a Deo conferri, 1. enim in *Ep.* CCXVII *ad Vitalem*, cap. 5 scribit: *Scimus, gratiam non omnibus hominibus dari. Scimus eis, quibus datur, misericordia gratuita dari. Scimus eis, quibus non datur, iusto Dei iudicio non dari.* 2. Loqui autem s. doctorem de gratia sufficienti patet ex eius libro, *De correpl. et grat.* ubi agens de gratia Adamo collata, quae erat sufficiens, ait (1): *Nunc quibus deest tale adiutorium, iam poena peccati est*, originalis scilicet aut actualis, cohaerenter ad illud quod 3. scribit, in lib. *De perf. iustitia*, c. VI, 15: *Peccatum est, cum vel non est caritas, quae esse debet, vel minor est quam debet; sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit: quia, si potest, praesens voluntas hoc facit, si autem non potest, praeterita voluntas hoc fecit.* Ergo.

336. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* In sensu semipelagianorum, quos illic s. Augustinus impugnat, *C.* in sensu catholicorum, *subd.* non omnibus semper dari gratias efficaces aut proxime sufficientes, *C.* gratias saltem remote sufficientes, *N.* Semipelagiani enim contendebant semper conatibus naturalibus gratiam conferri, sive pro meritis.

337. Ad 2. *D.* Quibus tale deest gratiae proxime sufficientis auxilium, *C.* remote sufficientis, *N.* Poena vero illius gratiae subtractio esse potest tum originalis peccati tum actualis in infidelibus; in renatis vero, quibus per baptisma quidquid peccati ac damnationis erat iuxta tridentinum ablatum est, non potest esse nisi poena peccati actualis.

338. Ad 3. *D.* Peccatum est, cum non est caritas, aut minor est, etc. ac dominante actuali consequenti cupiditate, seu voluntaria, *C.* quae oratione saltem vinci nequeat, et caritas maior haberi, *N.*

339. III. Obi. Saltem obduratis peccatoribus nullam gratiam concedi saepe Augustinus inculcat; nam: *Caecitas cordis*, inquit (2), *quam solum removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur, et poena peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur; et causa peccati, cum mali aliquid caeci cordis errore committitur.* 2. Et *Expos. in Ps.* CXLVI: *Ecce* Deus *deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non infundit gratiam.* 3. Demum, lib. *De nat. et grat.* c. 22: *Nec cogitat praevaricatorem legis quam digne lux deserat veritatis; qua desertus, utique fit caecus; et plus necesse est offendat, et cadendo vexetur; vexatusque non surgat.* 4. Nihil etiam frequentius in Augustino illo effato quo utitur, in lib. *De perfect. institia* (3): *Desertum omni lumine veritatis velle non posse* Ergo.

340. Resp. Ad 1. *D.* Si loqueretur absolute, *C.* si hypothetice, *N.* Scopus s. doctoris disputantis adversus Iulianum in obiecto loco est, gratiae necessitatem adstruere; ut hoc porro obtineat, patefacit quid esset de homine non illustrato Dei gratia et adiuto, non autem quod reipsa aliquis inveniatur tali caecitate perculsus. Exinde mala fides patet adversariorum, qui talia obtrudunt.

341. Ad 2. *D.* Exponens effectus *indurationis*, si daretur, *C.* quae reipsa detur et quidem absolute, *N.* Subiicit enim ibidem s. doctor: *Quis se ipsum liberabit, si ille deseruerit? Et quis liberat? Gratia Dei per I. C. D. N.* Commendans deinde gra-

(1) Cap. 11, n. 50.

(2) L. V, Contr. Iulian. c. 3, n. 8.

(3) Cap. 19, n. 42.

tiae effectus etiam erga durissimos peccatores, subdit, quod *etsi congelaverint et ut crystallum facti fuerint, non erunt duri misericordiae Dei; emittet verbum suum et liquefaciet ea.* Tantum abest ut s. Augustinus senserit deseri peccatores a Deo!

342. Ad 3. *D.* Qui superbia tumens gratiam respuit, seu ei resistit, *C.* qui eidem obsequitur, *N.* Nam ibidem s. pater subdit: *Deserti luce iustitiae et per hoc contenebrati, quid pariant aliud, quam haec omnia, quae commemoravi opera tenebrarum, donec dicatur eis, si dicto obaudiant: Surge qui dormis,* etc.

343. Ad 4. *D.* Qui reipsa seu de facto desertus est, *C.* de facto datur ex Augustino sic plene desertus, *N.* Eadem enim semper recurrit responsio, quia eadem semper in adversariis recurrit fallacia, ut quod dixit s. Augustinus hypothetice, ipsi assumant veluti dictum absolute.

344. IV. Obi. 1. Si obduratis gratia adhuc praeberetur, iam non differrent a peccatoribus communibus. 2. Non esset determinatus peccatorum numerus remittendorum, secus ac dicatur Amos I, 3 seqq.: *Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum;* aut ut dicitur Prov. cap. I, 26: *Ego quoque in interitu vestro ridebo.* 3. Sane haud pauci repentina morte abripiuntur, aut subitam amentiam post peccatum incurrunt. 4. Nimia haec liberalitas officit moralitati, ut vocant, timor enim per eam abiicitur. Ergo.

345. Resp. Ad 1. *Neg.* Nam reliqui uberiores et frequentiores gratias accipiunt.

346. Ad 2. *D.* Determinatus est numerus peccatorum in praescientia Dei, *C.* in ordine ad gratias erogandas, dum adhuc vivunt, quibus converti possint, *N.* Deus uti induratorum, ita et peccatorum communium praenovit numerum culparum dimittendarum usque ad vitae terminum; ast non est determinatus numerus, ultra quem Deus decreverit nullam amplius gratiam concedere, qua converti possint. Obiectus Amos locus de poenis temporalibus est, nec proinde huc trahi potest. Idem dic de textu Proverbiorum, uti ex serie orationis patet.

347. Ad 3. *D.* Qui tamen usque ad hunc terminum gratias sunt consecuti, *C.* secus, *N.* Iusto Dei iudicio puniuntur ob tot gratiarum abusum; ipsi etiam peccatores communes interdum eadem ratione plectuntur.

348. Ad 4. *D.* Si desperatio meliores effectus produceret, *C.* si longe deteriores, *N.* Cavendum a duobus extremis est praesumptionis ac desperationis. Ad deterrendos peccatores, quamdiu bene valent, ingerenda ipsis est cogitatio de imperviis iudiciis Dei, de periculo evidenti cui se insane committunt, de incerta futurorum sorte, aliisque eiusmodi, ne praesumant. Sed cum ad extrema perventum est, ad vitae exitum iucunditas spei christianae ipsis eripienda non est. Qui enim semel animum suum imbuerit, nullam superesse spem, fit omnium hominum deterrimus, ac vix a damnato differt. Ecquis porro crudelem adeo doctrinam tradat innixus sententiae privatae, quae theoretice falsa est, scripturae et patribus contraria, contraria ipsius etiam ecclesiae praxi, luctuosis praesertim his temporibus, quibus religio tot impetitur incredulorum ac rationalistarum calumniis? Hoc mihi videtur intolerabile.

PROPOSITIO III. *Infidelibus omnibus, etiam negativis, datur pro loco ac tempore gratia sufficiens ad salutem.*

349. Propositio *certa* est, ac iansenistas potissime impetit, quorum contradictoriae propositiones proscriptae sunt, nempe ab Alexandro VIII, haec quae n. 4 est: *Pagani, iudaei, haeretici, aliique huius generis nullum omnino accipiunt a Iesu Christo influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficienti;* et a Clemente XI hae Quesnelli propositiones pariter damnatae sunt in *Const. dogmatica Unigenitus*, XXVI: *Nullae dantur gratiae nisi per fidem;* XXVII: *Fides est prima gratia et fons omnium aliarum;* XXIX: *Extra ecclesiam nulla conceditur gratia.*

350. Infideles *negativi* illi dicuntur, qui nullam umquam habuerunt de fide notitiam; *positivi*, qui ei aut obstiterunt aut eam respuerunt. De infidelibus positivis vix quaestio moveri potest: nam hoc ipso quod notitiam fidei habuerint, eique restiterint aut ab ea recesserint, dubitari nequit eos gratias sufficientes habuisse ad credendum ac perseverandum. Itaque de negativis infidelibus praecipue quaestio instituitur.

351. Ad maiorem dicendorum perspicuitatem iuverit praemittere, quod, dum de collatione gratiae sive proxime sive remote sufficientis infidelibus negativis agimus, nos loquimur de gratia medicinali, quae per Christum datur, quaeque supernaturalis quidem quoad substantiam est, non autem ratione *modi*, cum non elevet infidelium opera ad ordinem supernaturalem; prima enim gratia tum ratione *sui*, tum ratione *modi*, seu simpliciter supernaturalis, est vocatio ad fidem, seu fidei notitia una cum interiori illustratione et inspiratione. Cum igitur infideles negativi eam nondum habuerint, fit ut gratiae, quae ipsis conceduntur ex Christi meritis, medicinales tantum sint, ordinatae ad sanandam nativam infirmitatem, ad vires suppeditandas, quae necessariae sunt ad servandam legem naturalem. Per hanc observationem legis naturalis ipsi negative se disponunt ad ulteriores gratias accipiendas, quatenus removent obstaculum, seu non ponunt impedimentum Dei gratiis ulterioribus, praesertim vocationi ad fidem, quam Deus aut per homines a se missos, aut per angelum, aut per interiorem illustrationem, aut alia quavis ratione sibi nota, tribuit.

352. Sic sensu propositionis explanato, eius veritatem adstruimus primo ex sacris litteris. Apostolus I Timoth. II, 1 seqq. vult fieri orationes *pro omnibus hominibus*, quia, ut addit, *hoc bonum est et acceptum coram salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus Deus, et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Quod si Deus infideles vult salvos fieri, si Christus dedit seipsum pro illis redemptionem, procul dubio gratias ad hanc salutem sibi comparandam largitur, nec enim sterilis eiusmodi in Deo voluntas est. Huc etiam spectant, quae de Verbo, Ioann. I dicuntur: *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quae verba expendens s. Ambrosius, scribit (1): *Mysticus sol ille iustitiae omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit... Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat.* Eidem consonat s. Augu-

(1) *In Psalm* CXVIII, *Serm.* 8, n. 57.

stinus, dicens in ea verba (1): *Et non est qui se abscondat a calore eius: cum autem Verbum etiam caro factum est et habitavit in nobis.... non permisit ullum mortalium excusare se de umbra mortis; et ipsam enim penetravit Verbi calor.* Antiquus demum auctor librorum *De vocatione gentium* inter caetera scribit (2): *Elaboratum est, quantum Dominus adiuvit, ut non solum in novissimis diebus, sed etiam in cunctis retro saeculis probaretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, providentia quidem pari et bonitate generali, sed multimodo opere diversaque mensura, quoniam sive occulte sive manifeste, ipse est (ut apostolus ait) Salvator omnium hominum, maxime fidelium.*

353. Et haec quidem ex scriptura et patribus latinis; de patribus enim graecis nec adversarii ipsi diffitentur eos in hac fuisse sententia. His coronidis gratia adiicimus, quae in rem nostram habet angelicus doctor, qui scribit (3): *Hoc ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte eius non impediatur. Si enim aliquis, taliter* (in sylvis) *nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei praedicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium.*

DIFFICULTATES

354. I. Obi. 1. *Deus*, inquit apostolus (4), *in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas.* 2. Qui deinde declarat quaenam fuerit illarum conditio, scribens (5): *Eratis illo in tempore sine Christo... promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* 3. Cumque Paulus et Barnabas vellent evangelium annunciare asianis, *vetiti sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia* (6). Ergo.

355. Resp. Ad 1. *D.* Quatenus gentibus immediate gratiam fidei non tribuit, uti tribuerat iudaeis, *C.* omnem gratiam, qua ad fidem ac salutem pervenire potuissent, denegando, *N.* Nam, ut ibibem dicit apostolus, Deus non sine testimonio reliquit semetipsum, adeoque nisi illi obstitissent, potuissent ad eum pervenire.

356. Ad 2. *D.* Comparate ad iudaeos, *C.* absolute, *N.* prout postulat contextus, dum dicit gentiles alienatos fuisse a conversatione Israël, et hospites testamentorum.

357. Ad 3. *D.* Nempe ad tempus dilata est, *C.* negata omnino, *N.*

358. II. Obi. 1. Fides ex tridentino, Sess. VI, c. 8, *est initium et radix omnis iustificationis*, adeoque est prima gratia. 2. Quare s. Augustinus sciscitatur (7): *Quam gratiam primo accepimus? Fidem*, respondet. Ergo.

359. Resp. Ad 1. *D.* Est prima gratia proxime disponens ad iustificationem, *C.* est prima gratia absolute, *N.* Plures enim aliae praecedunt ante fidem theologicam formalem, quae infidelibus tribuuntur ex eiusdem concilii doctrina.

360. Ad 2. eadem esto distinctio; disserit enim sanctus doctor de operibus salutaribus, ad quae requiritur gratia supernaturalis et proprie dicta.

361. III. Obi. Ex adversariorum doctrina sequeretur 1. opera natu-

(1) *Enarr. in Ps.* XVIII, n. 7.
(2) L. II, c. 31.
(3) *Quaest.* XIV, *de Verit.* a. 11 ad. 1.
(4) Act. XIV, 15.
(5) Ephes. II, 12.
(6) Act. XVI, 6.
(7) *Tract.* III *in Ioann.* n. 8.

raliter honesta homines disponere ad fidem; 2. vocationem ad fidem non amplius esse gratuitam sed dari iuxta merita naturalia; 3. gratiam esse omnibus communem; 4. qui totidem errores pelagianorum sunt, ac semipelagianorum, quibus convellendis allaboravit s. Augustinus, qui expresse pronunciat de gratia (1): *Scimus non omnibus dari*. Unde s. Prosper sic provocat semipelagianos (2):

. . . Dic, unde probes quod gratia Christi
Nullum omnino hominem de cunctis, qui generantur,
Praetereat, cui non regnum vitamque beatam
Impertire velit?

5. Et s. Thomas (3): *Si* (gratia), scribit, *omnibus datur, non videtur aliud esse quam aliquod naturale donum; nam in nullo inveniuntur omnes homines convenire nisi in aliquo naturali*. Ergo.

362. Resp. Ad 1. *D*. Homines disponere ad fidem *negative* iuxta dicta per remotionem obstaculi, *C*. positive, *N*. Quod si sermo sit de iis, qui in Deum creatorem et remuneratorem credunt, dici potest eos non omni penitus fide supernaturali destitui, quamvis imperfecta et inchoata, cuiusmodi fuit in Cornelio, de quo s. Agustinus scribit (4): *Non sine aliqua fide donabat et orabat*. Nam ut idem sanctus adnotat (5): *Fiunt inchoationes quaedam conceptionibus similes; non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur aeternam*. Quanam autem ratione eiusmodi conceptiones fiant, exponit ibidem dicens: *Incipit homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa admonitione motus ad fidem*.

363. Ad 2. *D*. In sensu exposito, *C*. alia ratione, *N*.

364. Ad 3. *D*. Qualem adstruimus, *C*. supernaturalem, seu proprie dictam tum ratione sui, tum ratione modi seu finis, scilicet fidei, *N*. *Non enim omnium est fides*, scribit apostolus (6).

365. Ad 4. *N*. Utrorumque siquidem error versabatur circa gratuitatem gratiae, quam, ut vidimus, autumabant dari naturalibus hominum meritis; ab hoc porro errore longe abest catholica doctrina, iuxta quam Deus ex sola sua misericordia eam largitur, nec ulla merita ante fidem dantur. Dum vero sive s. Augustinus sive s. Prosper negant gratiam omnibus dari, loquuntur de gratia immediata fidei actualis et perfectae, refellentes semipelagianos, qui eam saltem concedi nostris conatibus ac desideriis naturalibus contendebant; ut patet ex eodem s. Prospero, qui sic eorumdem errorem declarat (7):

Nullum autem ex cunctis exsortem muneris huius
Iudicio genitum esse Dei; sed quemque mereri
Libertate sua, ut capiat promissa vocantis
Quae sunt aversis indebita, debita rectis.

366. Ad 5. *D*. Agens de gratia sanctificante in praesenti statu, *C*. de gratia actuali in sensu exposito, *N*. Nam de hac ita scribit (8): *Deus, quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare; vult enim omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire... Sed illi soli gratia privantur, qui in se ipsis gratiae impedimentum praestant*.

367. IV. Obi. 1. Si gratiae sufficientes infidelibus darentur, possent ipsi totam legem naturalem servare, adeoque Deum diligere super omnia, ac iustificari et salvari sine fide. 2. Nulla in iis daretur ignorantia fidei invincibilis, quae tamen propositio in Baio damnata est; siquidem es-

(1) *Ep.* CCXXVII *ad Vital.* n. 16.
(2) *Carm. de Ingratis*, c. 11, v. 273.
(3) Quaest. 24, *de Verit.* a. 13.
(4) *De praedest. sanct.* c. 7.
(5) L. I *ad Simplicium*, q. 2, n. 2.
(6) II Thess. III, 2.
(7) *Carm.* cit. c. 1, v. 30.
(8) L. III *Cont. gent.* c. 159.

set voluntaria in causa illorum ignorantia. 3. Debuisset dari gratia fidei tyriis et sydoniis. 4. Demum gratia concessa infidelibus, foret ipsis noxia; imputarentur enim ad culpam legis trangressiones, quae sine illa, utpote necessariae, in hypothesi catholicorum non imputarentur.

368. Resp. Ad 1. *Nego sequelam.* Eiusmodi enim legis observatio ac Dei dilectio ordinis naturalis tantum esset, sine fide autem supernaturali nullus aditus patet ad salutem.

369. Ad 2. *Neg.* Duo porro requiruntur ut aliquid voluntarium in causa dici debeat, 1° ut effectus ex ea necessario profluat; 2° ut saltem in confuso, ut aiunt, idem effectus secuturus praevideatur. Ambo porro desunt in infidelibus, quibus nulla subest fidei notitia.

370. Ad 3. *D.* Si pro meritis naturalibus gratia daretur, aut ex praeviso fidei consensu, *C.* secus, *N.*

371. Ad 4. *Nego* ex dictis. Falsum enim est noxias eiusmodi gratias fore infidelibus, cum ipsi ex propria culpa eisdem obsisterent; deinde quia etiamsi nullam gratiam obtinerent ad legem adimplendam naturalem, illius transgressiones imputarentur ad culpam, cum necessitas, quae exinde oriretur, esset moralis, non physica, quae sola excusat.

Propositio IV. *Deus, quantum ex se est, media sufficientia etiam infantibus decedentibus ex hac vita sine baptismale praeparavit, quibus ad salutem pervenire possent.*

372. Duplici ex causa fieri potest ut infantes sine baptismo moriantur, aut physica aut morali; prior provenit ex naturae cursu, posterior ex parentum voluntate. Si ex parentum oscitantia aut malitia sacro latice infantes minime tingantur, iam patet hunc defectum in Deum haud refundi posse; si ex naturae autem cursu id accidat, neque hoc ex Deo repeti potest, si in hunc finem illum naturae cursum Deus non ordinaverit, ut infantes baptismo, adeoque salutis via destituantur.

373. Iam vero quominus hoc de Deo sentiamus, duo maxime obstant, tum sincera eius voluntas salvandi omnes homines, tum Christi mortis oblatio etiam pro his infantibus, teste apostolo, qui ex Christi morte pro omnibus colligit omnes in Adam mortuos esse, scribens (1): *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est Christus;* adeoque et pro infantibus sanguinis sui pretium dedit Christus, ac proinde media salutis ipsis applicanda comparavit.

(1) II Cor. V, 14 et 15.

DIFFICULTATES

374. Obi. 1. Augustino teste (2) solo *Deo nolente* eiusmodi parvulis non confertur baptisma; 2. ad inscrutabilia Dei iudicia confugit s. doctor, lib. cit., ut rationem reddat, cur ex duobus infantibus alter baptizetur, alter vero non. 3. Sane ex Dei voluntate hic naturae ordo constitutus est, atque ex praevisione impedimenti inde orituri, ne infantes ad baptismum pervenire queant. Iam vero, *insanum omnino et contra rationem est,* ut arguebat s. Prosper (3), *dicere, voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri.* 4. Demum provisoris est, malum impendens ab eo avertere, cui providet. Ergo.

375. Resp. Ad 1. *D. Deo nolente, negative* seu permissive, *C. positive, N.* Siquidem ex sola Dei permissione fit, ut eiusmodi parvuli ad baptismum pervenire non possint, cum ipse non teneatur constitutum naturae ordinem in illorum gratiam

(2) *De dono persev.* c. 12, et *Epist.* CXCIV.
(3) *Resp. ad 6 obiec. Vincentian.*

intervertere. Nec alius est sensus s. Augustini, qui adversus Iulianum propugnat Christi mortem pro omnibus etiam infantibus.

376. Ad 2. *D. Comparative*, *C. absolute*, *N.* Etenim s. Augustinus, quaerens (1): *Cur providentia Dei non consulit omnibus parvulis filiorum suorum, et nonnullis consulit filiis impiorum*, exclamat cum apostolo: *O altitudo!* Quia reipsa ex solis inscrutabilibus Dei iudiciis fit, ut ex duobus parvulis in iisdem rerum adiunctis constitutis, alteri administrari lavacrum possit, alteri vero non item.

377. Ad 3. *D.* Quin in ea constituenda Deus ut finem intenderit baptismi impedimentum, *C.* secus, *N.* Deus enim, nostra cogitandi ratione, seu logice, prius hunc naturae ordinem constituit, deinde ordinem gratiae quae illi supervenit, adeoque illius vicibus iste subiicitur; si proinde naturalis ordo, quem, ut diximus, Deus intervertere non tenetur, efficiat ut parvulus prius moriatur, quam tingi possit, praeter Dei intentionem id contingit. S. Prosper non loquitur de duplicis ordinis collisione, de qua nos disserimus, sed de duplici Dei voluntate, quarum altera cum altera confligetur.

378. Ad 4. *D.* Provisoris particularis, *C.* generalis, seu universalis, *N.* Siquidem *provisor universalis*, uti sanctus Thomas observat (2), *permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius.*

(1) Ep. CXCIV, n. 32.
(2) Part. I, quaest. 22, a. 2 ad 2.

PARS II.

DE GRATIA SANCTIFICANTE

CAPUT I.

PRAENOTIONES

379. Quandoquidem a gratiae sanctificantis germana definitione pendet nexus totius catholicae doctrinae, cui e diametro adversatur invectum a novatoribus saec. XVI de iustificatione systema, ab illa exordimur. Ex communi porro theologorum sententia gratia sanctificans, quae et *habitualis* nuncupatur, sic definiri solet: *Est supernaturale Dei donum permanenter inhaerens animae, quo homo immediate et formaliter sanctus efficitur, iustus, Deo gratus, filius Dei adoptivus, capax eliciendi opera meritoria vitae aeternae, eiusdemque haeres.*

380. Haec porro definitio veritates omnes catholicas, quae huc referuntur complectitur, ac 1° gratiam hanc animae nostrae inhaerentem esse; 2° afferentem iustitiam ac sanctitatem formalem; 3° inseparabilem esse a iustificatione; 4° eam item donum Dei esse, ad quod homo se quidem disponere per gratias actuales potest, numquam vero illud proprie mereri, cum grátis a Deo communicetur; 5° non ita gratiam sanctificantem inhaerere homini iusto, ut amitti ea nequeat amplius; 6° numquam hominem certum esse de fide, se eam possidere; multo vero minus credere divina fide debere, se ea instructum esse; 7° per iustificationem peccatum prorsus depelli ab anima iusti, nec amplius ei nocere concupiscentiam, quae ei relinquitur ad agonem et ad meritorum segetem sibi comparandam, si rite eidem resistat; 8° haec merita fructum esse gratiae sanctificantis, quae per opera meritoria etiam augetur;

ac si in ea quis usque ad finem perseveret, haeres fit aeternae vitae, cuius gloria pro ratione meritorum maior aut minor erit. Quae quidem totidem dogmata a tridentino sancita de fide sunt, uti ex afferendis illius canonibus constabit.

381. Catholicae huic doctrinae adversatur novatorum saec. XVI systema, qui assumentes iustitiam originalem humanae naturae *essentialem* fuisse, ex illius amissione intulerunt: 1° Hominem per originariam noxam *essentialiter* ac *substantialiter* fuisse corruptum, adeoque originale peccatum uti *qualitatem positivam*, et *substantiam* quamdam eidem necessario ac inseparabiliter inhaerere; 2° per originalem lapsum intelligentiam ac voluntatem, etiam prout facultates naturales sunt, omnem activitatem suam amisisse, nec inservire nisi ad peccandum; 3° peccata actualia non esse nisi totidem peccati originalis manifestationes, nec proinde posse hominem ad iustificationem se disponere, quae parit sanctificationem; 4° iustificationem a sola fide formaliter produci absque ulla ex parte hominis cooperatione; 5° hanc iustificationem adeoque et sanctitatem totam externam esse, quae in sola non imputatione peccatorum consistit; 6° sanctitatem ac iustitiam non esse propriam hominis iustificati, sed esse ipsam formalem Christi sanctitatem et iustitiam, per fidem apprehensam.

382. Praeter hos errores ac enumeratas catholicas veritates plura sunt, quae libere in scholis agitantur. Disputant enim inter se catholici theologi: 1° Utrum gratia sanctificans qualitas quaedam physica vel moralis sit, creata vel increata, immo ipsa Spiritus sancti persona haberi debeat, quae substantialiter animae iusti communicetur, eamque vivificet, prout placuit magistro sententiarum, Petavio ac Thomassino. 2° Utrum gratia per modum habitus inhaereat animae iusti, an potius sit ipsa gratia actualis, quae iugiter influat in animam iusti eamque fecundam efficiat, prout iuxta Morinum tenuerunt patres ac doctores reliqui usque ad saec. XII, quo doctrina de habituum infusione primum obtinere coepit. 3° Utrum gratia sanctificans a virtute caritatis realiter necne distinguatur. 4° Utrum una cum virtutibus theologicis et gratia sanctificante habitus infundantur virtutum moralium, qui facilius reddant illarum exercitium; sententiam affirmantem *tamquam probabiliorem* adoptavit conc. viennense, uti habetur in *Clementina de Summa Trin.* 5° Utrum dispositiones, quae in adultis praerequiruntur ad iustificationem, veram *meriti* saltem *de congruo* rationem habeant necne. 6° Utrum ad actum salutarem *constituendum* et eliciendum praeter gratiam sanctificantem etiam in facilioribus opus sit gratia actuali, ut supernaturalis haberi debeat.

383. His porro aliisque controversiis, quae dogma non attingunt, praetermissis, nos accedimus ad veritates catholicas adstruendas ac vindicandas; ac primum de iustificatione, quae controversiae caput est, agere constituimus.

CAPUT II.

DE IUSTIFICATIONE IMPII

384. Tria sunt, quae de iustificatione disceptari solent, de eius nempe natura, de dispositionibus, quae eam praecedere debent, ac de eiusdem proprietatibus. Distinctis articulis de singulis ex ordine disseremus.

Artic. I. *De iustificationis natura.*

385. Quadrifariam in scripturis vox *iustificationis* accipitur, 1° pro

lege, ut Ps. CXVIII; *Iustificationes tuas custodiam;* 2° pro *acquisitione iustitiae*, ut I Cor. VI, 11: *Haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis;* 3° pro *incremento iustitiae*, iuxta illud Apoc. XXII, 11: *Qui iustus est, iustificetur adhuc;* 4° demum pro *declaratione externa iustitiae* modo forensi, quo scilicet iudex a crimine immunem quempiam pronunciat, iuxta illud, Prov. XVII, 15: *Qui iustificat impium, et qui condemnat iustum, abominabilis est uterque apud Deum.*

386. Iam vero protestantes, Luthero et Calvino ducibus, in postrema significatione adhiberi in scripturis hanc vocem autumant, cum de peccatoris iustificatione agitur. Quo fit, ut iuxta ipsorum systema, nec peccata vere remittantur, sed solum tegantur ob extrinsecam iustitiae Dei aut Christi imputationem, adeoque inficiantur aliquam in nobis fieri iustificationis ope interiorem renovationem, qua homo intrinsece ac formaliter ex peccatore iustus fiat.

387. Contra autem ex catholicorum doctrina, tradita a conc. tridentino, Sess. VI, cap. 4, iustificatione significatur *translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Iesum Christum salvatorem nostrum.* Quapropter ex doctrina catholica iustificatio consistit in interiori animae renovatione per inhaerentem ipsi gratiam ob Christi merita. Quod magis elucescit ex iis, quae ibidem cap. 7 subdit tridentinum, naturam iustificationis enucleatius exponens: *Unica formalis causa,* inquit, *est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit: qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostrae, et non modo reputamur, sed vere iusti nominamur et sumus. . . Id in hac impii iustificatione fit, dum eiusdem* (Christi) *sanctissimae passionis merito per Spiritum s. caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhaeret; unde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum, haec omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, qui inseritur, fidem, spem et caritatem.*

388. Dum his verbis concilium veram iustificationis notionem ac naturam exhibet, fundamentale excludit novatorum principium de extrinseca solum peccatorum non imputatione, ita ut iustitia seu causa formalis iustificationis pariter tota extrinseca sit. Ut igitur catholicam doctrinam vindicemus, insequentes statuimus propositiones.

Propositio I. *In iustificatione impii peccata vere remittuntur ac prorsus delentur.*

389. De fide propositio est haec, a tridentino sancita (1): *Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum radi, aut non imputari; anathema sit.* Quamvis tridentinum ad mentem novatorum non loquatur nisi de solo originali peccato, cum eadem ratio vigeat pro peccatis actualibus, ideo ad omnia prorsus extenditur concilii definitio.

390. Vere porro peccata remitti seu auferri, deleri, ablui tum quoad reatum culpae, tum quoad reatum poenae praesertim aeternae, in impii iustificatione sacrae litterae adeo aperte docent, ut aptiora vocabula ad id significandum inveniri nequeant. Etenim de Christo dicitur (2): *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit pec-*

(1) Sess. V, can. V. (2) Ioann. I, 29.

catum mundi; Act. III, 19: *Convertimini*, inquit Petrus, *ut deleantur peccata vestra;* II Reg. XII, 14: *Dominus transtulit peccatum tuum.* Sic Is. XLIV, 22: *Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua;* Ps. L: *Lavabis me et super nivem dealbabor... Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis;* et apostolus (1): *Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis.* Demum caeteris omissis nihil luculentius afferri potest verbis eiusdem apostoli (2), ubi scribit Christum passum esse ut *sanctificaret, mundaret, et exhiberet ipsi sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.*

391. Patres toti in eo sunt, ut efferant virtutem meritorum Christi in auferendis delendisque peccatis. Ex graecis s. Io. Chrysostomus proprium sacerdotum novae legis esse affirmat (3), *animae sordes non purgatas probare, sed purgare prorsus;* et ex latinis s. Augustinus haec habet (4): *Dicimus baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, et auferre crimina, non radere.*

392. Sane nisi peccata in iustificatione penitus delerentur ac auferrentur, falsa esset idea biblica, qua peccatores iustificati exhibentur uti translati de morte ad vitam, ut I Ioann. III, 14; aut excitati cum Christo, ut Rom. VI, 1.

393. Quod demum agnoverunt protestantes ipsi, qui adnisi sunt magistrorum suorum emollire sententias, quasi nempe, secus ac ipsorum verba postulent, nihil aliud significare voluerint, cum dixerunt peccata non tolli per iustificationem, quam peccata remanere *materialiter*, non autem *formaliter* quoad utrumque culpae ac poenae reatum.

DIFFICULTATES

394. I. Obi. 1. Peccata in iustificatione non vere remitti, sed tantum tegi ac non imputari declarat Psalmista, XXXI, 1, dicens: *Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata;* quae verba apostolus adducit ac ita explanat (5), ut pateat perinde esse iniquitates remitti, ac tegi seu non imputari. 2. Insuper qua ratione id fiat exponit, scribens (6): *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum.* 3. Reipsa: *Iam non ego*, inquit (7), *operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Peccatum igitur adhuc perseverat in iusto et operatur.

395. Resp. Ad 1. *N.* Sic enim obiecta Psalmi verba enarrat s. Augustinus (8): *Cooperta sunt peccata, abolita sunt, tecta sunt. . . Non sic intelligatis, quod dixit: cooperta sunt, quasi ibi sint et vivant.* Hanc explanationem ipse contextus exigit, immo et ipsa rei natura, cum peccata tecta dicantur coram Deo; nam *omnia nuda et aperta sunt oculis eius.* Neque in alium finem apostolus, Rom. IV, adducit obiecta verba, nisi ut evincat gratuitam prorsus esse iustificationem, prout exponit vel ipse Rosenmüller in scholiis ad hunc locum.

396. Ad 2. *N.* Hic enim germanus est sensus obiecti loci ex II Cor. iuxta s. Io. Chrysostomum, caeterosque patres graecos et latinos, syrumque interpretem: Deus erat in Christo reconcilians mundum sibi, gratis remittens et condonans delicta ipsorum per Christi merita, seu intuitu eius passionis.

(1) I Cor. VI, 11. (2) Eph. V, 26.
(3) *De sacerd.* lib. III, n. 15.
(4) *Ad Bonifac.* lib. I, c. 13.
(5) Rom. IV, 7. (6) II Cor. V, 19.
(7) Rom. VII, 17.
(8) *Enarr.* II *in Ps.* XXXI, n. 9.

397. Ad 3. *D.* Id est, concupiscentia, quae improprie ab apostolo *peccatum* vocatur, *C.* peccatum formale ac proprie dictum, *N.* Alioquin non adiecisset, cap. VIII: *Nihil nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu.*

398. II. Obi. 1. Iustificationis vocem accipi in sacris litteris in sensu forensi de *iusto pronunciando*, non autem *efficiendo*, patet ex Rom. VIII, 33, ubi legitur: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat, quis est qui condemnet?* 2. Nec alia uspiam huius vocis significatio occurrit apud profanos scriptores. 3. Sacrae litterae praeterea passim omnia commemorant, quae ad iustificationem in sensu forensi referuntur, *iudicium, iudices, tribunal, accusatum, accusatorem, testes, acta, processus, sententiam.* 4. Hinc apostolus scribit (1): *Usque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur.* 5. Quo demum generales illae sententiae spectant, in quibus pronunciatur, nullum hominem *iustificari* apud Deum, omnesque indiscriminatim petere semper debere remissionem suorum peccatorum; quae falsa essent in systemate catholico, iuxta quod peccata prorsus delentur. Ergo.

399. Resp. Ad 1. *D.* Interdum *C.* semper ac praesertim in materia de qua agimus, *N.* Ut patet ex adductis probationibus. Apostolus vero loc. cit. tum de interiori peccatorum abolitione loquitur, tum de exteriori declaratione.

400. Ad 2. *D.* Quia scriptores profani omni prorsus destituti erant sensu theologico huius vocis, *C.* secus, *N.* Ipsi adhibebant vocem iustificationis iuxta unicum sensum, cui assueti erant; absurdum porro est exinde concludere, nullum alium sensum a scriptura subiici eidem verbo.

(1) Rom. V, 13.

401. Ad 3. *D.* Ut symbolice per eiusmodi formas significarent quod interius longe sublimiori ratione Deus operatur, *C.* ut innuant forensem iustificationem intercedere in remissione peccatorum, *N.* Ad hunc sensum excludendum sacrae litterae addunt, Deum peccata *delere, abluere, tollere, auferre,* quod in declaratione forensi certe non fit.

402. Ad 4. *D.* Peccatum non imputabatur ad legis scriptae normam, definitis seu statutis poenis, *C.* non imputabatur omnino, *N.* Contrarium evincunt tot poenae, quas Deus sumpsit ante legem mosaicam de scelestis hominibus.

403. Ad 5. *D.* Ex propria iustitia, *C.* ex Dei miseratione et gratia, *N.* Quod si etiam iusti iugiter veniam admissorum erratorum petere a Deo debent, non ideo id praestari ab ipsis debet, quasi vere remissae non essent eorum noxae, sed quia tum novis semper aut plerumque naevis se commaculant, tum quia omnimoda certitudine scire nequeunt, utrum reipsa veniam ac remissionem anteactorum peccatorum obtinuerint. Adeoque apprime omnia componuntur in doctrina catholica, quae in scripturis habentur.

Propositio II. *Impii formaliter non iustificantur vel sola imputatione iustitiae Christi, vel sola peccatorum remissione; sed iustificantur per gratiam et caritatem, quae in cordibus eorum per Spiritum s. diffunditur atque illis inhaeret; neque gratia, qua iustificamur, est tantum favor Dei.*

404. Quoad omnes suas partes propositio de fide est, a concilio tridentino his canonibus definita, Sess. VI, can. X: *Si quis dixerit, homines per eam ipsam* (iustitiam Christi) *formaliter iustos esse; anathema sit.* Can. XI: *Si quis dixerit, homines iustificari vel sola imputatione iustitiae Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et caritate, quae*

in cordibus eorum per Spiritum s. diffundatur atque illis inhaereat; aut etiam gratiam, qua iustificamur, esse tantum favorem Dei; anathema sit.

405. Iam vero catholicam hanc doctrinam scripturarum ac patrum auctoritate niti, ex apertissimis testimoniis, quae rem conficiunt, abunde liquet. Etenim ut a scripturis initium ducamus, apostolus: *Caritas Dei*, scribit (1), *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, (et v. 17, prosequitur loquens de iustis: *Abundantiam gratiae, et donationis, et iustitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum*). Et clarius adhuc idem apostolus, rationem exponens iustificationis (2): *Salvos*, inquit, *nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Salvatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius haeredes simus secundum spem vitae aeternae.* Non igitur aut in sola externa imputatione iustitiae Christi, aut in sola peccatorum remissione iustificatio consistit ex scriptura, sed in regeneratione ac interna renovatione, quae fiat per effusionem Spiritus sancti, seu caritatis in nobis, quaeque iugiter in cordibus nostris permaneat iuxta illud Christi (3): *Ad eum* (iustum) *veniemus et mansionem apud eum faciemus.*

406. Nec aliter patres docuerunt, ex quibus s. Augustinus visus est novatorum errores in antecessum refellere; siquidem agens de fide, per quam iustificationem adipiscimur: *Sicut autem*, inquit (4), *ista fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic et illa iustitia Dei, non qua iustus est Deus; utrumque enim nostrum est; sed ideo Dei et Christi dicitur, quod eius nobis largitate donatur.* Eadem repetit ibid. cap. 32, et alibi saepe, adeo ut Calvinus professus sit se ab Augustino discedere, quia *gratiam ad sanctificationem refert, qua in vitae novitatem per Spiritum regeneramur*, quasi nempe aliter docuerit s. Augustinus ab eo quod docuere scripturae ac universa ecclesia.

407. Angelicus doctor, rationem theologicam huius doctrinae suppeditat (5), dum animadvertit concipi non posse remissionem peccati, quin concipiatur gratiae infusio, per quam homo interius renovetur, ut ex obiecto odii obiectum fiat amoris et dilectionis. Exinde concludit, iustificationem quemdam motum ac transitum esse de statu in statum, et his verbis, quomodo id fiat, exponit (6): *Iustificatio impii non est successiva, sed ordine naturae unum eorum est prius altero; et inter ea naturali ordine primum est gratiae infusio, secundum motus liberi arbitrii in Deum, tertium est motus liberi arbitrii in peccatum, quartum vero est remissio culpae.*

408. Ex hactenus vindicatis via patet ad elucidandam domesticam controversiam, utrum gratia inhaerens, qua formaliter iustificamur, *habitualis* an vero *actualis* censenda sit. Siquidem ex adductis tum scripturarum tum patrum documentis vix dubitari posse videtur, eam habitualem esse ac inhaerentem animae ad modum qualitatis, ut aiunt, qua haec iusta et sancta constituatur. Nec obstant quae profert Morinus (7) de patribus, quorum nemo aut de habitibus ac habituum infusione, aut de gratia *sanctificante ac habituali* mentionem iniecerit; nec enim de nomine quaestio est aut de ideis peripateticis, sed de re; porro innu-

(1) Rom. V, 5. (2) Tit. III, 5.
(3) Ioann. XIV, 23. (4) *De spir. et litt.* c. 9.

(5) 1 II, q. 113. a. 2. (6) Ibid. a. 8.
(7) *De poenitentia*, l. VIII c. 2 et seqq.

meros pene patres adducit Petavius (1), ex quibus luculentissime constat, eos gratiam, qua iusti ornati sunt, veluti permanentem exhibuisse, immo nec a voce *qualitatis* abhorruisse, cum de hac gratia loquerentur. Certe cum infantes baptizantur, gratia ditantur, qua cari Deo efficiuntur; dici autem nequit, infantes gratia instrui actuali in ordine ad operationem; habitualis igitur ea sit necesse est. Demum doctrina, quam attulimus concilii viennensis, de ecclesiae sensu hac in parte nos minime dubitare sinit. Itaque sin minus haeretica, ut placuit Suarezio, saltem temeraria nobis videtur contraria sententia.

DIFFICULTATES

409. I. Obi. 1. Nos iustos effici iustitia Christi docet apostolus, scribens (2): *Et inveniar in illo, non habens meam iustitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide est Christi Iesu: quae ex Deo est iustitia in fide;* et de Christo scribit (3): *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et iustitia, et sanctificatio, et redemptio.* 2. Se vero loqui de extrinseca iustitia Christi nobis imputata, declarat antithesi illa, quam de Christo instituit, dicens (4): *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Iam vero Christus factus non est peccatum nisi extrinsece; ergo nonnisi extrinsece nos efficimur iustitia Dei in Christo.

410. Resp. Ad 1. *N.* Ad primum autem textum apostoli, *D. Non habens meam iustitiam*, legalem scilicet ac propriis meritis partam, independenter a meritis Christi, *C.* iustitiam inhaerentem per Christi merita eiusque gratiam, *N.* ut postulat orationis series; opponit enim apostolus iustitiam legalem iustitiae, quam per fidem in Christum ob eius merita consequimur.

411. Ad alterum vero textum, *D.* Christus factus est nobis iustitia *meritorie, C. formaliter, N.* Siquidem hic apostolus, ut alibi saepe, effectum pro causa posuit. Diversas porro causas iustificationis iuverit ad dictorum intelligentiam verbis tridentini exponere (5): *Huius sanctificationis causae sunt: finalis quidem, gloria Dei et Christi, et vita aeterna; efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit et sanctificat signans et ungens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus haereditatis nostrae; meritoria autem, dilectissimus unigenitus suus D. N. I. C. qui, cum essemus inimici, propter nimiam caritatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, et pro nobis Patri satisfecit; instrumentalis item, sacramentum baptismi. . . Demum unica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit.*

412. Ad 2. *D.* Deus Christum improprie peccatum fecit *C.* se hostiam pro peccatis vere et proprie non fecit, *N.* Profecto absurdum est dicere Christum peccatum vere et proprie factum esse; ast vere et proprie ipse factus est hostia pro peccato: porro si Christus vere factus est hostia pro peccato, iam concidit adversariorum argumentum. In eo vero antithesis ab apostolo instituitur, ut ad eum modum, quo peccata nostra causa fuere meritoria mortis Christi, sic meritoria causa iustificationis nostrae fuerunt Christi cruciatus.

413. II. Obi. 1. In scripturis passim dicitur iustos nos *reputari, constitui* ac *denominari*, non igitur vere *effici*. 2. Sane scribit apostolus (6): *Credenti in eum, qui iustificat im-*

(1) *De Trinit.* l. VIII, c. 4 et seqq.
(2) Philipp. III, 9.
(3) I Cor. I, 30.
(4) II Cor. V, 21.
(5) Sess. VI, c. 7.
(6) Rom. IV, 5.

pium, reputatur fides eius ad iustitiam; 3. et iterum (1): *Per unius obeditionem*, inquit, *iusti constituentur multi.* 4. Quod confirmat apostolus Iacobus, qui allegatis verbis *Geneseos: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam*, subdidit (2): *Et amicus Dei appellatus est.* Ergo extrinseca imputatione ac denominatione iusti efficimur, non autem intrinseca inhaerente iustitia; prout 5. ex illis omnibus locis constat quibus monemur, iustitiam seu gratiam *induere*, ut Ephes. IV, 24: *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis;* et Rom. XIII, 14: *Induimini Dominum N. I. C.;* demum caeteris omissis, Gal. III, 27: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Quod porro induitur, extrinsecum est. Ergo.

414. Resp. Ad 1. *D.* Dicitur in scripturis iustos *reputari* etc., quia tales reipsa efficiuntur per inhaerentem iustitiam, *C.* sine rei veritate ac per solam extrinsecam imputationem, *N.*

415. Ad 2. *D. Fides* reputatur ad iustitiam, *C.* iustitia Christi, *N.* Fidem nempe Deus gratuito acceptat, ac reputat tamquam actualem dispositionem nostram ad iustitiam conferendam intuitu meritorum Christi, non autem nobis imputat ipsam iustitiam Christi formalem, ut iusti reputemur.

416. Ad 3. *D.* Per unius obeditionem iusti constituentur multi *meritorie*, *C. formaliter*, *N.*

417. Ad 4. *D.* Abraham amicus Dei appellatus est, quia talis reipsa fuit, *C.* sola extrinseca denominatione, *N.* Iudith enim, c. VIII, 22, dicitur: *Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.*

418. Ad 5. *D. min.* Quod induitur *materialiter*, extrinsecum est, *C. spiritualiter*, *N.* Eadem quippe ratione monemur novum induere hominem, quo provocamur ad *deponendum* seu exuendum *veterem*, ad interiores scilicet eluendas peccati sordes, pravasque consuetudines abiiciendas. Ideo vero *indumenti* similitudine utitur apostolus post David, Ps. CXXXI, 9, ut innuat, iuxta animadversionem s. Augustini (3), iustitiam nostram non ex nobis esse, sed ex Dei dono: *Iustitia sit*, scribit, *sed ex gratia sit: a Deo tibi sit, non tua sit. Sacerdotes tui*, inquit, *induantur iustitiam: vestis accipitur, non cum capillis nascitur, pecora de suo vestiuntur.*

419. III. Obi. Saltem in sola peccatorum remissione iustificationem consistere aperte 1. docet apostolus, scribens de Christo (4): *Qui traditus est propter delicta nostra*, seu ad solam peccatorum remissionem obtinendam; nec aliud docetur ab eodem apostolo (5), dum scribit Deum reconciliasse mundum sibi per remissionem delictorum; aut cum iudaeos alloquens dixit (6): *Per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur.* Hinc Luc. XVIII Christus exhibet publicanum iustificatum prae pharisaeo per remissionem, quam exposcebat et obtinuit, peccatorum suorum. 2. Accedit quod doctrina de iustitia inhaerente sit iniuriosa Christo, ac superbiam fovens. Ergo.

420. Resp. Ad 1. *D.* Mediante gratia sanctificante, *C.* hac exclusa, *N.* Remissio peccatorum, non quidem extrinseca et forensis, qualem adversarii confingunt, sed interna et plena per culpae abolitionem, est fructus sive effectus gratiae quam Deus infundit. Quod ex allatis probationibus constat, et ex verbis apo-

(1) Rom. V, 19. (2) Iac. II, 23.
(3) *Serm.* CLXIX, *de verb. Apost.* c. 9.

(4) Rom. IV, 25. (5) II Cor. V, 19.
(6) Act. apost. XIII, 38.

stoli, quibus modum exponit, quo Deus peccata remittit, dicens (1): *Et vos cum mortui essetis in delicti s, convivificavit cum illo donans vobis omnia delicta. Vivificando* igitur Deus donat seu remittit delicta. Seriem porro actuum, qui in impii iustificatione locum habent, saepe omittit scriptura, ut sistat in ultimo effectu seu in peccatorum remissione. Novatorum deceptio provenit ex ordine, quem concipiunt in iustificatione, ita ut prius sit remissio peccatorum, quam deinde subsequatur sanctificatio ac iustificatio, dum iuxta doctrinam catholicam e converso prius sanctificatio et iustificatio, postea vero peccatorum remissio ordine et natura concipi debeant.

421. Ad 2. *Neg.* Immo longe magis meritorum Christi vis ac efficacia elucent in doctrina catholica, iuxta quam Christus vere *dissolvit opera diaboli, purgationem peccatorum faciens, delensque quod adversus nos erat chirographum decreti, sanctos ac immaculatos* nos efficiens, quam in abiecto protestantium systemate Nam iuxta hoc Christus nos reliquisset in sordibus, quas meritis suis tantum tegeret ne appareant, et puniantur. Quam indigna haec Deo sunt! Quomodo vero per catholicam doctrinam fovetur superbia, dum quidquid habemus, Deo in acceptis referre debeamus? Sed protestantes magistri ac doctores humilitatis esse nequeunt, cum eam ignorent.

Articulus II. *De dispositionibus ad iustificationem.*

422. Cum novatores praemiserint, hominem per originariam labem omnem amisisse activitatem, intulerunt nullas praerequiri in peccatore dispositiones ad iustificationem assequendam: contra vero catholici ex adverso principio, quod liberum arbitrium per peccatum minime fuerit extinctum, inferunt peccatorem divina gratia actuali praeventum disponere se debere ad iustificationem assequendam. Insuper iuxta novatores fides sola ea est, quae formaliter hominem iustificat, cum per eam apprehendat merita seu iustitiam Christi; ast iuxta catholicos praeter fidem aliae dispositiones praerequiruntur, spes scilicet, contritio, poenitentia, etc. Fides demum, quae ex novatorum systemate iustificat, non est nisi *fiducia* illa, qua quis pro certo habet sibi imputari iustitiam Christi, dimitti peccatorum poenam, ac se in Christo uti innocentem ac sanctum spectari a Deo, quamvis intus culpae omnes perseverent ac vivant; in doctrina vero catholica, fides, quae est initium, fundamentum ac radix omnis iustificationis, in firmo assensu consistit, qui praebetur omnibus veritatibus a Deo revelatis. En verba, quibus tridentinum, Sess. VI, c. 6, doctrinam catholicam exponit: *Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati divina gratia et adiuti fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis, a Deo iustificari impium, per gratiam eius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu, et dum peccatores se esse intelligentes, a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tamquam omnem iustitiae fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem.* Et ibid. c. 7: *Hanc dispositionem seu praeparationem iustificatio ipsa*

(1) Coloss. II, 13.

consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum.

423. Ut igitur tres antitheses, quae in doctrina catholica tribus novatorum recensitis erroribus opponuntur, adstruamus, insequentes statuimus propositiones.

PROPOSITIO I. *In adultis ad iustificationem consequendam aliquae praeter fidem dispositiones praerequiruntur, seu sola fides non iustificat.*

424. De fide est propositio his verbis a tridentino sancita (1): *Si quis dixerit, sola fide impium iustificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse eum suae voluntatis motu praeparari, atque disponi; anathema sit.* Ex tridentino igitur ad iustificationem 1° dispositiones praerequiruntur; 2° hae dispositiones ad solam fidem non coarctantur.

425. Hae porro dispositiones non habent rationem meriti proprie dicti, cum gratia sanctificans a Deo gratis intuitu meritorum Christi tribuatur, sed requiruntur tantum ad tollendum impedimentum seu obstaculum ad illius collationem, tamquam *conditio sine qua non;* vel ad summum, si placet, rationem habent meriti *de congruo et impetratorii.* Insuper dispositiones, quae praeter fidem ad iustificationem necessariae censentur, sunt timor, spes, caritas, saltem inchoata poenitentia, propositumque servandi in posterum divina mandata, uti loc. cit. exponit tridentinum.

426. Prior autem propositionis pars sic facile ex scripturis evincitur: ipsae ad iustificationem in adultis constanter conversionem ac poenitentiam exigunt; aliquae igitur dispositiones ad illam praerequiruntur. Zachar. cap. I, 3: *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.* Christus vero, Luc. XIII, 3: *Nisi*, inquit, *poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Compunctis proinde iudaeis dixit Petrus (2): *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum.* Adeo haec aperta sunt, ut eludi nulla ratione valeant.

427. Nil mirum si post haec patres unanimes in hac doctrina inveniamus. Satis hic sit vulgatum sancti Augustini effatum adducere (3): *Qui fecit te sine te, non te iustificat sine te... fecit nescientem, iustificat volentem.* Quibus verbis etiam significat s. doctor, peccatorem, qui voluntarie a Deo recessit, debere per voluntariam conversionem ad Deum accedere, ut cum eo reconcilietur.

428. Posterior propositionis pars, in qua asseritur solam fidem non iustificare, iisdem argumentis adstruitur. Nam sacrae litterae aperte testantur, praeter fidem bona opera requiri ad iustificationem. Iacobus enim in epistola sua, c. II, 24: *Ex operibus*, inquit, *iustificatur homo, et non ex fide tantum;* cuius rei rationem reddens adiicit, v. 26: *Fides sine operibus mortua est.* Neque a Iacobo dissentit Paulus, qui scribit (4): *Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Exponit porro idem apostolus cuiusmodi sit fides, quae iustificat, dicens (5): *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet neque praeputium, sed fides, quae per caritatem operatur.* Ergo non sola fides ex apostolo, quae sterilis sit, ea est, qua iustificatur ho-

(1) Sess. VI, can. IX. (2) Act. II, 38.

(3) Serm. XV, *de verb. Apost.* c. 11, n. 13.
(4) Rom. II, 13. (5) Gal. V, 6.

mo, sed una cum operibus, quae eam comitantur, immo ex ea producuntur.

429. Ecclesiae patres nihil magis inculcant quam bonorum operum necessitatem una cum fide, ut quis Deo placeat. S. Ioann. Chrysostomus inter caetera ait (1): *Nisi vitam fide nostra dignam ducamus, extremas dabimus poenas.* S. Augustinus integrum librum scripsit *De fide et operibus* ad refellendos novatorum praedecessores haereticos, qui eodem errore detinebantur; et *Serm.* XVI *de verb. Apost.* c. 6: *A fide*, inquit, *incipit homo; sed et daemones credunt et contremiscunt... Adde ergo fidei spem... ipsique spei adde caritatem;* ac *Serm.* XXVII, c. 1: *Domus Dei*, scribit, *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.*

430. Demum ratio theologica catholicae veritati suffragatur: etenim nequit novatorum admitti systema, nisi gratis assumas, 1° fidem *fiduciam* tantum esse. 2° Fidem rursum solitariam permanere, non autem foecundam virtutum caeterarum parentem esse, praesertim vero caritatis, quae ex ea profluit. 3° Ante iustificationem hominem ad instar trunci passive ita sub concupiscentiae dominatu se habere, ut nihil omnino ad operandum valeat; quae tamen falsa sunt omnia immo et absurda. Accedit 4° quod adversariorum systema virtuti exitiale sit, cum omnes eiusdem nervos praecidat, hominique ad vitia omnia laxet habenas.

DIFFICULTATES

431. I. Obi. Scriptura soli fidei constanter iustificationem tribuit; Rom. enim III, 28 scribit apostolus: *Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis;* et ibid. cap. IV, 2: *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum;* et v. 5: *Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides ad iustitiam secundum propositum gratiae Dei;* et cap. V, 1: *Iustificati ergo ex fide.* Huic doctrinae insistens idem apostolus, repetit (2): *Gratia estis salvati per fidem.* Adeo ut vere hanc thesim dixeris apostoli Pauli. Ergo.

432. Resp. *D. A.* Fidei vivae, quaeque per caritatem operatur, iustificationem tribuit scriptura, *C.* fidei mortuae ac sine operibus, *N.* aut etiam: scriptura fidei soli tribuit iustificationem ad eorum exclusionem operum, quae fidem seu vocationem ad fidem praecedunt, *C.* quae fidem sequuntur et in ea funduntur, immo ex ea oriuntur, *N.* Scopus apostoli est excludere merita, quae ex operibus naturaliter honestis sibi tribuebant ethnici, aut quae ex operibus legis sine gratia et fide in Christum sibi adscribebant iudaei, adeoque alii supra alios se efferebant, et illis operibus a se aut in iudaismo, aut in ethnicismo patratis causam assignabant propriae vocationis ad fidem. Ad utrorumque compescendum tumorem apostolus declarat gratis omnes fuisse vocatos, cum nulla opera ante fidem facta eam promereri potuerint, utpote nullius valoris coram Deo qui gratis eos vocavit et iustificavit per solam fidem gratuito eis concessam. Porro opera, quae fidem sequuntur et ex ea dimanant, numquam apostolum exclusisse a iustificatione, testes sunt omnes eiusdem epistolae, quibus fideles ad omnimodam sanctitatem informat.

433. II. Obi. Solius fidei scriptura meminit, quoties de iustificatione agitur, e. gr. Matth. IX, 22: *Fides tua te salvam fecit*; Luc. VIII,

(1) *Hom.* LXIV *in Matth.*

(2) Ephes. II. 8.

50: *Crede tantum, et salva erit;* Ioann. I, 12: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius;* et ibid. III, 36: *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Hinc Philippus eunucho baptismum poscenti respondit (1): *Si credis ex toto corde, licet.* Ergo.

434. *D. A.* Quatenus caeteras dispositiones supponit, *C.* ad illarum exclusionem, *N.* Cum plures causae ad eumdem effectum producendum concurrunt, potest compendii causa modo uni modo alteri effectus adscribi. Hac autem ratione se gerunt scriptores sacri, qui iustificationem interdum fidei tribuunt, ut patet ex obiectis testimoniis, interdum vero spei, ut Rom. VIII, 24: *Spe salvi facti sumus;* interdum caritati, ut Luc. VII, 47: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum;* interdum timori, ut Ecclesiast. I, 27: *Timor Domini expellit peccatum;* interdum eleemosynae, ut Tob. XII, 9: *Eleemosyna a morte liberat,* et ita porro, quin caeterae dispositiones excludantur. Ideo autem frequentior fidei mentio fit, quia fides caeterarum omnium origo et fundamentum est, immo radix quae in reliquas iugiter influit.

435. Inst. Atqui scripturae fidem exhibent uti causam adaequatam iustificationis ad caeterarum exclusionem. Nam 1. apostolus scribit (2): *Evangelium virtus Dei est in salutem omni credenti; iustitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem;* non igitur ex fide in opera. 2. Quo sensu Habacuc II, 4 dicitur: *Iustus ex fide vivit*, ergo fides vitam, quam inchoavit, continuat. 3. Sane Abraham iam provectus erat in sanctitate, cum de eo dictum est (3): *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.* 4. Opera vero, quae fidei superveniunt, a iustificatione exclusisse apostolum patet ex iis, quae scripsit (4): *Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* 5. Si fidei praeterea caeterisque virtutibus veluti dispositionibus tribuenda iustificatio esset, illis adscribi ea posset; attamen conc. arausicanum, cap. 4, definivit: *Ut a peccato purgemur, Deus voluntatem nostram non expectat.* 6. Reipsa plures quotidie sine ulla voluntatis cooperatione iustificantur, uti amentes, aut qui lethali morbo correpti rationis usu destituti sunt, quibus sacramenta administrantur. Ergo.

436. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Iustitia Dei revelatur ex fide inchoata et imperfecta in fidem perfectam, et caritate informatam, *C.* in fidem sine caritate ac bonis operibus, *N.* Hoc numquam docuit apostolus.

437. Ad 2. *D.* Iustus vivit ex fide viva, quae per caritatem operatur, *C.* ex fide mortua, *N.* Quod enim mortuum est, nequit alteri vitam communicare; porro fides sine operibus mortua est, ut docet Iacobus apostolus.

438. Ad 3. *D.* Adeoque novum eius iustificatio incrementum accepit, quia ex fide in fidem progressus est, *C.* secus, *N.* Cum enim fides per opera iustificet, ideo per eadem bona opera iustificationem auget magis semper ac perficit. Eodem testimonio proinde usus est Iacobus apostolus, ut evinceret fidem sine operibus non iustificare.

439. Ad 4. *D.* Exclusit apostolus a iustificatione opera sine fide patrata, *C.* opera quae peperit fides, *N.* Placuit itaque Abraham Deo primum ob fidem, magis deinceps ac magis placuit per opera fidei intexta.

440. Ad 5. *D.* Conc. arausicanum

(1) Act. VIII, 37. (2) Rom. I, 16. (3) Genes. XV, 6. (4) Rom. IV, 2.

definivit, Deum non expectare voluntatem nostram, ut a peccatis purgemur in sensu semipelagianorum, *C.* ad excludendam rationem dispositionis seu conditionis, quam Deus exigit ad nos iustificandos, *N.* Error semipelagianorum, ut suo loco vidimus, in eo erat, quod vellent merita nostra praevenire Dei gratiam.

441. Ad 6. *D.* Infantes, aut qui infantibus aequiparantur, uti perpetuo amentes, *C.* reliqui, *subd.* iustificantur vi praecedentis dispositionis, quae virtualiter perseveret, *C.* sine illa, *N.* Illa semper supponitur in iis, qui lethali morbo correpti sacramentis muniuntur.

442. III. Obi. Patres conspirant omnes in iustificatione uni fidei tribuenda. S. Hilarius: *Fides*, inquit (1), *sola iustificat;* Ambrosiaster scribit (2): *Sola fide iustificati sunt dono Dei;* s. Io. Chrysostomus: *Fidelem*, ait (3), *sine operibus possum ostendere et vixisse, et in regnum coelorum ivisse... latro tantum credidit, et vitam habuit;* s. Augustinus: *Quantaelibet*, inquit (4), *fuisse virtutis antiquos praedices iustos, non eos salvos fecit, nisi fides mediatoris;* s. Leo (5): *Fides vera iustificans impios et creans iustos.* Demum s. Bernardus, affirmat (6), ideo Christum tantum dixisse: *Qui non crediderit, condemnabitur*, ut innueret, *solam interdum fidem sufficere ad salutem.* Ergo.

443. Resp. *D. A.* Prout fidem contradistinguebant ab operibus legis, aut naturaliter honestis, *C.* prout ex vi fidei eliciuntur, *N.* Hac ratione tum s. Hilarius, tum Ambrosiaster, dixerunt solam fidem iustificare. Obiecta s. Io. Chrysostomi homilia spuria est, nec obiectis verbis significatur, nisi interdum opera externa non requiri ad iustificationem, ut patet ex latronis exemplo, qui non solum credidit, sed speravit insuper ac dilexit.

444. S. Augustinus adstruit adversus pelagianos, non fuisse veteres iustificatos solis legis operibus, sed fide in Christum venturum, uti et nos iustificamur per fidem in Christum passum.

445. S. Leo loquitur de fide catholica per oppositionem ad commenta haereticorum, quae non salvant, sed damnant.

446. S. Bernardus unice intendit significare, quandoque actualem baptismi susceptionem non requiri ad salutem. Caeterum ipse docet (7): *Nec fides sine operibus, nec opera sine fide sufficiunt ad animi rectitudinem.*

Propositio II. ***Fides, quae ad iustificationem requiritur, non est fiducia in divinis promissionibus, sed firmus assensus ad ea omnia, quae Deus revelavit.***

447. De fide propositio est ex definitione tridentini, Sess. VI, can. XII: *Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinae misericordiae peccata remittentis propter Christum; vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur; anathema sit.*

448. Cuiusmodi porro sit fiducia, quam unice necessariam protestantes depraedicabant ad iustificationem, patet ex toto illorum systemate. Triplex enim ab illis fides distinguitur; *historica* scilicet, quae pro obiecto habet veritates omnes divinitus revelatas; *miraculorum*, seu potestas miraculorum edendorum; *promissionum*, qua quis credit promissionibus divinis de remissione peccatorum ob Christi merita; haec

(1) *In Matth.* c. IX, n. 6.
(2) *Epist. ad Rom.* c. III.
(3) *Hom. de fide*, n. 1.
(4) L. I *Cont. duas Ep. Pelagian.* c. 21, n. 59.
(5) *Ep.* CXXIV, c. 4.
(6) *Tract. ad Hugon. de s. Victore, de baptismo*, c. 2.
(7) *Serm.* XXIV, *in Cant.*

autem postrema sola est, quae iustificat, dum quispiam sibi in particulari credit remitti, seu potius remissa esse peccata per Christum.

449. Fiducia, ut firmior sit, concipitur ab ipsis uti *obiectiva*, quia si *subiectiva* esset et intrinseca, debilis ac imperfecta foret; extrinseca proinde semper manet, quamvis a subiecto recipiatur, quod explicat Calvinus exemplo *ollae fictilis*, *quae in se recondit thesaurum;* nulla siquidem intercedit intrinseca necessitudo inter vas fictile ac vile, et thesaurum pretiosum. Ex quo discrimen apparet, quod interponitur inter fiduciam protestantium et fiduciam seu spem, quam etiam ad iustificationem necessariam tenent catholici.

450. Iam vero scripturis divinis inniti catholicam enunciatam veritatem ita ostendimus: obvia sunt divinorum eloquiorum oracula, quibus fides ad iustificationem necessaria exhibetur in assensu veritatibus a Deo revelatis; Marci cap. ult. 15 ait Christus: *Praedicate evangelium omni creaturae; qui crediderit... salvus erit;* Ioann. XX, 31: *Haec scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine eius;* Rom. X, 9: *Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris;* Act. VIII, 37. Philippus nil aliud ab eunucho, ut baptizaretur, exegit, quam fidem in Christum, dicens: *Si credis ex toto corde, licet;* respondit porro eunuchus: *Credo Filium Dei esse Iesum Christum.* Quidnam vero in his aliisque textibus de haereticorum fiducia?

451. Praxis, quae ab aetate apostolica in universa obtinuit ecclesia, nil aliud suadet. Siquidem ad tingendos catechumenos non exigebatur nisi professio fidei praecipuorum articulorum, qui in symbolo continentur.

452. Post haec supervacaneum est patres singillatim appellare ad eamdem veritatem adstruendam, quorum unanimis consensus est, necessariam ad iustificationem esse fidem dogmaticam, seu historicam, ut eam vocant adversarii. Horum testimonia per saecula digesta profert Bellarminus (1). Huic principio innixi declararunt haereticis nullam patere viam ad salutem, eo quod non acquiescerent fidei ab ecclesia traditae. De haereticorum fiducia nullum penes ipsos vestigium occurrit. Omnes illam fidei notionem tenuerunt, quam praebet apostolus (2): ***Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium,*** seu persuasio et convictio intellectus eorum quae non apparent.

453. Ratio ipsa novatorum commentum excludit; fides enim seu fiducia de dimissis sibi peccatis ipsam iustificationem necessario supponit ac subsequitur, eam igitur non efficit. Praeterea in hac hypothesi inutilis foret oratio, qua petitur dimissio peccatorum, cum quisque fide tenere debeat iam sibi illa fuisse dimissa. Demum qui fieri potest, ut ante iustificationem quispiam credat sibi dimissa peccata esse, si ante illam ex protestantium systemate nulla homo libertate fruitur?

DIFFICULTATES

454. Obi. Christus ad remissionem peccatorum nonnisi fidem postulat; Matth. IX, 2: *Videns fidem illorum, dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua;* et ibid. v. 22, ad haemorrhoissam: *Confide, filia, fides tua te salvam fecit.* Hinc Marc. XI, 24 eamdem fiduciam inculcat discipulis suis di-

(1) *De iustific.* lib. I, c. 9.

(2) Hebr. XI, 1.

cens: *Omnia quaecumque orantes petitis, credite, quia accipietis;* igitur et remissionem peccatorum; Paulus vero, Act. XIII, 38: *Notum sit vobis*, dicebat iudaeis, *viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur . . . in hoc omnis, qui credit, iustificatur;* et in epist. ad Ephes. III, 22 de Christo scribit: *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem eius.* His consonat fidei definitio ab eodem apostolo exhibita, Hebr. XI, 1: *Fides est sperandarum substantia* (graece ὑπόστασις, *expectatio*) *rerum;* fides igitur non est nisi expectatio promissionum Dei seu remissionis peccatorum. Sane cum aliquid nobis promissum aut oblatum est, sufficit acceptatio ad illud obtinendum; porro iustificatio nobis a Christo promissa et oblata est. Ergo.

455. Resp. *D. A.* Christus ad remissionem peccatorum fiduciam postulat, quae profluat ex firmo assensu iis omnibus, quae Deus revelavit, *C.* fiduciam de dimissis sibi peccatis ad mentem protestantium, *N.* Quod patet ex scopo, quem Christus habuit divinam suam comprobandi missionem. Ad hunc finem sua ordinabat miracula, ut crederetur Filius Dei, adeoque ab iis omnibus, qui suam efflagitabant opem, fidem immo et fiduciam in se exigebat, ut beneficia sive temporalia, sive spiritualia consequerentur. Hoc luculenter vel ex iis ipsis, quae nobis obiiciuntur testimoniis, palam fit. Sane utrumque beneficiorum ordinem spectabant, quae Christus dixit paralytico; sanitatem corporalem, quae dixit haemorrhoissae, aut leproso, Luc. XVII; Marc. vero XI Christus vim et efficaciam orationis commendat, quae fiduciam supponit in eum, a quo aliquid petitur. Apostolus, Act. XIII, remissionem annunciat peccatorum obtinendam ex fide in Christum, eiusque doctrinam. Ephesiis inculcat spem ac fiduciam, quam in Christo reponere debebant. Ideo vero Hebr. XI fides dicitur: *Sperandarum substantia rerum*, quia spei fides fundamentum est; res porro sperandae, de quibus hic loquitur apostolus, sunt aeterna retributio et ea quae illam comitantur, ut patet ex contextu, addit siquidem: *Argumentum non apparentium.* Dogmaticam autem esse hanc fidem ex universa orationis serie patet; sequitur enim: *Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei... Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit;* hinc patriarcharum ac iustorum fidem commendat, qua firmo assensu Dei crediderunt omnipotentiae, fidelitati, veracitati. Nuspiam vero vel mentio iniicitur fiduciae de dimissis sibi peccatis per apprehensam iustitiam. Nondum enim in scenam prodierunt huius fiduciae architecti Lutherus et Calvinus.

456. In eo quod subditur de acceptatione promissi vel oblati verissimum est, si promissio et oblatio sint absolutae, non item vero si conditionatae, ut in casu nostro; ut enim legitur Deut. IV, 29: *Invenies eum, si tamen toto corde quaesieris;* et Act. II, 38: *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum*, et alibi passim. Ast novatoribus conditiones istae non arrident, ideo falsa fiducia decipiunt animas suas.

Articulus III. *De proprietatibus iustificationis.*

457. Tria corollaria, veluti totidem iustificationis proprietates, eruerunt novatores ex fundamentali principio de fide extrinsecе ac instrumentaliter iustificante; ac 1° iustificationem certam esse certitudine fidei, ita ut unusquisque fide teneat, se Deo carum et acceptum esse per

iustitiam imputativam Christi vel Dei; 2° iustificationem hanc aequalem in omnibus esse, eo ipso quod iustitia Christi aut Dei sit: 3° inamissibilem iustificationem esse, nisi fides amittatur iuxta lutheranos, aut absolute iuxta calvinistas.

458. Ad tam perniciosas et commentitias iustificationis proprietates convellendas, has opponimus propositiones.

Propositio I. *Nemo, sine speciali revelatione, certus esse potest certitudine fidei de sua iustificatione; nec fide proinde tenetur credere se esse iustificatum.*

459. Duas complectitur partes enunciata propositio, quarum prior *certa* est, et adstruitur adversus Ambrosium Catharinum autumantem posse quempiam fide *divina* certum esse de propria iustificatione, quamvis ea non conferat iustificationem, in quo differt a protestantibus; posterior dogmatica est, atque statuitur adversus protestantes.

460. Certam diximus priorem partem, quia praeter communem theologorum doctrinam, quae Catharini sententiae adversatur, aperte traditur a conc. tridentino his verbis (1): *Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet; sic quilibet, dum seipsum, suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare, et timere potest; cum nullus scire valeat certitudine fidei cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.* De fide porro esse alteram propositionis partem, constat ex canon. tridentini, nempe 13: *Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse ut credat certo, et absque ulla haesitatione propriae infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa; anathema sit;* et 14: *Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac iustificari ex eo, quod se absolvi ac iustificari certo credat, aut neminem vere esse iustificatum, nisi qui credat se esse iustificatum; et hac sola fide absolutionem ac iustificationem perfici; anathema sit.*

461. Quamvis porro excludatur certitudo fidei, non adimitur tamen certitudo *moralis* aut verius *conieccturalis*, quam iustus habere potest de statu gratiae, ex qua oritur conscientiae pax atque tranquillitas, qua passim iusti fruuntur.

462. Cum vero altera propositionis pars a veritate prioris veluti a suo fundamento pendeat, utriusque veritatem simul hoc argumento complectimur: Nemo tenetur fide divina credere se iustificatum esse, si nemo divina fide sine speciali revelatione certus esse potest, se esse iustificatum. Atqui.

463. Etenim aperte scripturae eiusmodi certitudini refragantur. Eccles. IX, 1 legitur: *Sunt iusti atque sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore vel odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta.* Prov. XX, 9: *Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Quapropter apostolus de se scribebat (2): *Nil mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum; qui autem iudicat me, Dominus est.*

464. Tantum vero abest, ut patres hanc sibi certitudinem tribuerint, ut, nemine excepto, magnum semper hac in parte timorem patefecerint; satis hic sit s. Augustini auctoritatem urgere, qui verba Ps. XLI enarrans: *Ad me ipsum anima mea turbata est*, scribit: *Novi, quia iustitia Dei mei manet, utrum mea maneat, nescio.* Et in lib. *De perf. iustit.* c. 15, n. 33: *Quantalibet*, inquit, *iustitia sit praeditus homo*,

(1) Sess. VI, c. 9. (2) I Cor. IV, 4.

cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniatur esse culpandum. Hac doctrina enutriti sancti omnes timuerunt usque ad extremum vitae spiritum.

465. Ratio ipsa catholicae veritati suffragatur. Ut enim quispiam certo, immo de fide iustificatum se esse teneat, debet certus esse, se prae se tulisse dispositiones ad iustificationem necessarias. Ecquis porro, salva speciali revelatione, hoc novisse poterit? Sane non aliunde perniciosum hoc protestantium systema ortum est, quam ex eo, quod omnes reiecerint ad iustificationem dispositiones. Nec tamen adhuc certitudinem illam, quam praedicant, ipsi habere possunt, cum nunquam ipsis constet, utrum habuerint necne fidem suam instrumentalem ad arripienda merita seu iustitiam Christi. Requirunt praeterea opera bona, ut indicium adeptae iustificationis; dum ex altera parte docent peccata ipsa turpissima nec fidei nec iustificationi obesse. Quam pulcre omnia sibi cohaerent in protestantium doctrina!

DIFFICULTATES

466. I. Obi. 1. Textus Ecclesiastae sic ad verbum reddi debet: *Et amorem et odium non sciens homo, omnia ante eos;* non igitur evincit quod catholici contendunt; 2. eo vel magis quod sermo ibidem sit de iis, quae in praesenti vita contingunt, cum immediate adiiciatur: *Eo quod universa aeque eveniunt iusto et impio.* 3. Contra vero principii loco assumit apostolus omnimodam certitudinem de propria iustificatione, scribens (1): *Certus sum, quia neque mors, neque vita... neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quae est in C. I. D. N.* 4. Cuius rei rationem tradit ibid. v. 16 dicens: *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei;* porro Spiritus sancti testimonium infallibile est. 5. Hinc sic fideles provocabat (2): *Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis.* 6. Ac iterum: *Accepimus*, inquit (3), *Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis;* et alia eiusmodi apud eumdem occurrunt, quae hanc certitudinem supponunt. 7. Neque aliter loquitur Ioannes, Ep. I, cap. V, 13, ubi haec habet: *Haec scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei*, ideoque eadem ratione certi sumus Christum in nobis esse; ac nos fidem habere in Christum, prosequitur proinde, v. 19: *Scimus quoniam ex Deo sumus;* et cap. III, 14: *Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres;* et Apoc. II, 17: *Vincenti dabo manna absconditum... quod nemo scit, nisi qui accipit.* Ergo.

467. Resp. Ad 1. *D.* Ita ut sensus idem sit, *C.* diversus, *N.* Hoc unum intercedit inter utramque versionem discrimen, quod hieronymiana elegantius eumdem sensum exhibeat.

468. Ad 2. *N.* Alioquin non dixisset Ecclesiastes: *Omnia ante eos*, seu *omnia in futurum servantur incerta;* significat autem, ex iis, quae in praesenti vita iustis et impiis, bonis ac malis contingunt, haud posse cognosci utrum Deo accepti homines sint an non, cum prospera et adversa aeque utrisque eveniant.

469. Ad 3. *N.* Ad prob. *D.* Divina caritate et ope fretus *confido* nihil me separaturum a Deo, *C.* certus sum ex accepta iustificatione, *N.* Hic posterior sensus omnino adver-

(1) Rom. VIII, 38.

(2) II Cor. XIII, 5. (3) I Cor. II, 12.

satur menti apostoli, qui caritate fervens post tot gratiae beneficia, quae a Deo fuerat consecutus, erumpit in allegata verba; ad eum modum quo Psalmista de se testatur: *Ego dixi in abundantia mea: Non movebor in aeternum* (Ps. XXXIX, 7).

470. Ad 4. *D. min.* Testimonium Spiritus s. est infallibile in se, *C.* respectu nostri, *N.* Suspicio enim semper suboriri potest, ne a spiritu malo transfigurante se in angelum lucis decipiamur, ut non semel contigit.

471. Ad 5. *D.* Ita ut eiusmodi probatio ac tentatio pro obiecto habeat fidem miraculorum operatricem, et quidem respectu totius fidelium coetus, *C.* fidem theologicam de adepta iustificatione, respectu uniuscuiusque individui, *N.* Scopus Pauli hic est ostendere, se verum esse apostolum Christi ex virtute miraculorum, quam eius ministerio Deus illis communicaverat, uti etiam exponit s. Io. Chrysostomus.

472. Ad 6. *D.* Ut sciamus beneficia, quae per Christi mysteria collata sunt humano generi ac toti ecclesiae, *C.* individuis seorsum sumptis per fidem illam, quam commenti sunt adversarii, *N.* Haec enim aliaque eiusmodi coetum universum afficiunt, absque ullo ad individua seorsum sumpta respectu, ad commendationem divinorum beneficiorum.

473. Ad 7. *D.* Qui veram fidem habet, habet vitam etiam aeternam inchoatam et in spe, *C.* absolute, *N.* Perfici autem haec debet, donec obtineatur in re. Quid autem hoc commune habet cum adversariorum fide? Quae adiiciuntur, attingunt coetum ipsum, uti paulo ante animadvertimus. In Apocalypsi sermo est de interiore quadam animi suavitate, quam Deus identidem sanctis communicat, quae tamen numquam omnimodam praebet certitudinem.

474. II. Obi. 1. Utriusque ecclesiae patres passim certitudinem de adepta iustificatione praedicant, ob quam fideles hortantur ad gratias Deo agendas. 2. S. Augustinus inter caeteros docet nos non dicere (1): *Dimitte nobis peccata nostra, quae remissa credimus in baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus.* 3. Sane nisi ita esset, in perpetua fluctuatione animi versaremur et anxietate, cum tamen dicat apostolus (2): *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Ergo.

475. Resp. Ad 1. *D.* Docent patres nos habere posse certitudinem coniecturalem, aut etiam *moralem* ortam ex bonae conscientiae testimonio, *C.* omnimodam ac de fide, *N.* Nuspiam enim hoc patres docuere, sed ad fidelium tranquillitatem et ad anxietatem tollendam iure docebant, prout et ecclesia docet, satis esse pace illa frui, quae oritur ex recte factis; iuxta illud I Ioann. III, 21: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.*

476. Ad 2. *D.* Suppositis praesumptisque necessariis dispositionibus ad rite suscipiendum baptismum, *C.* alio sensu, *N.* Alloquitur enim s. doctor neophytos, quos ipse informaverat ad baptismum; ex praesumptione proinde, ut aiunt, quod necessarias ad illum dispositiones attulerint, obiecta protulit verba.

477. Ad 3. *Neg.* Nam inter certitudinem fidei, nimiamque animi anxietatem est via media, securitas scilicet illa ac tranquillitas quam parit bona conscientia. Quaevis alia securitas illusio aut praesumptio est. Magis confert ad animi pacem doctrina catholica, quam stulta haereticorum sententia. Iuxta lutheranos enim, cum fides ab ipsis exco-

(1) *Tract. in Ps.* LXXXVIII et alibi

(2) Rom. V, 1.

gitata imminui ac amitti possit, numquam certus quispiam esse potest de sua iustificatione; cum vero iuxta calvinistas eadem propria tantum electorum sit, nemo scire potest se electum esse, adeoque nec se esse iustificatum.

PROPOSITIO II. *Accepta iustitia conservatur et augetur per bona opera coram Deo; non est proinde in omnibus aequalis.*

478. De fide est a tridentino, sess. VI, sancita canone XXIV: *Si quis dixerit, iustitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse iustificationis adeptae, non autem ipsius augendae causam; anathema sit.*

479. Doctrina novatorum de aequali iustificatione in omnibus profluit ex principio de externa Christi iustitiae imputatione, ac de sola fide iustificante absque ulla praevia dispositione. Cum vero bona opera sint fructus ac indicia adeptae iustificationis, nihil ea conferunt ad salutem, prout nihil nocent peccata, quae propter fidem ad poenam non imputantur.

480. Iam vero sacrae litterae 1° exhibent nobis iustos proficientes in sanctitate. Siquidem Prov. IV, 18 legitur: *Iustorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem;* et apostolus scribit (1): *Deus augebit incrementa frugum iustitiae vestrae;* Apoc. demum XXII, 11: *Qui iustus est, iustificetur adhuc; et sanctus sanctificetur adhuc.* Augeri igitur magis ac magis potest iustorum sanctitas, ac perfici semel adepta iustificatio. 2. Exhibent caritatem, quae vel cum iustitia identificatur, vel ab ea saltem inseparabilis est, plures posse gradus admittere; sic, Ioann. XXI, 15, Petrum Christus interrogat: *Diligis me plus his?* et ibid. XV, 13: *Maiorem caritatem*, inquit Christus, *nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis;* ac I Ioann. IV, 18: *Perfecta caritas foras mittit timorem.* 3° docent propterea diversitatem praemiorum pro diversa meritorum ratione rependendam in aeterna retributione fore, ut suo loco ostendimus.

481. De patrum hoc in articulo doctrina nullum dubium esse potest. Satis hic sit s. Augustini verba recitare ex *Tract.* VI *in Ioann.* n. 8, ubi: *Ipsi sancti*, inquit, *in ecclesia... sunt alii aliis sanctiores*, *alii aliis meliores.*

482. Rationem porro theologicam hanc reddit huius veritatis s. Thomas, scribens (2): *Prima causa huius diversitatis accipienda est ex parte ipsius Dei*, *qui diversimode suae gratiae dona dispensat ad hoc quod ex diversis gradibus pulcritudo et perfectio ecclesiae consurgat; sicut etiam diversos gradus rerum instituit, ut esset universum perfectum.*

483. Cum vero commentum hoc protestantium non sit nisi corollarium de iustitia exterius imputata, quam superius refellimus, ideo a difficultatibus afferendis hic supersedemus, quas iam dissolvimus.

PROPOSITIO III. *Iustificatio est amissibilis, et amittitur per subsequens peccatum lethale.*

484. Et haec propositio de fide est, sic enim in cit. sess. conc. tridentinum, can. XXIII, eam definivit: *Si quis hominem semel iustificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere; atque ideo eum, qui labitur et peccat, numquam vere fuisse iustificatum... anathema sit.*

485. Ferit hic canon calvinianos docentes, fidem adeoque et iustificationem, quae ab ea gignitur, inamissibilem esse; ac eum qui pro-

(1) II Cor. IX, 10.

(2) I 2, q. 112, a. 4.

inde semel iustificatus est, amplius peccare non posse, aut ad poenam, si quae patrentur peccata, non imputari. Hoc privilegio in istorum hypothesi soli electi fruuntur, quum reprobi nec fidem nec iustificationem umquam adipiscantur.

486. Impium autem et absurdum hoc paradoxum sacrae litterae evertunt, dum 1° admonent iustos, ne a iustitia excidant; 2° declarant reum illico eum constitui, qui se peccato polluit; 3° plures sive reprobos sive electos exhibent in gravissima facinora dilapsos, ac Dei inimicos constitutos.

487. Primum patet ex Christi verbis (1): *Vigilate et orate*, *ut non intretis in tentationem*, alloquitur porro discipulos suos electos; item ex verbis apostoli (2): *Qui se existimat stare, videat ne cadat;* tum (3): *Tu fide stas, noli altum sapere, sed time;* et alibi passim.

488. Alterum evincunt, quae Ezech. XXXIII, 12 leguntur: *Iustus non poterit vivere in iustitia sua, in quacumque die peccaverit..... Etiamsi dixero iusto, quod vita vivat, et confisus in iustitia sua, fecerit iniquitatem, omnes iustitiae eius oblivioni tradentur, et in iniquitate sua, quam operatus est, in ipsa morietur.*

489. Tertium denique constat ex angelis malis, et ex Adam, Saule, Davide, Salomone, Petro aliisque magno numero, qui iusti prius erant, graviterque peccarunt, et ex his alii culpas eluerunt, alii vero in peccato mortui sunt.

490. Ex patribus unum laudamus Augustinum (4), qui totus in eo est, ut evincat hominem, *si iam regeneratus et iustificatus in malam vitam sua voluntate relabitur, esse corripiendum, quia acceptam gratiam suo in malum libero amisit arbitrio.* Cyprianus vero, Ambrosius, Pacianus caeterique omnes, qui adversus montanistas aut novatianos facultatem a Christo ecclesiae traditam, de quibusvis remittendis utut gravibus peccatis post baptismum patratis, propugnarunt, eamdem profecto doctrinam supponunt.

491. Absurda immo et impia corollaria, quae ex novatorum doctrina profluunt, Grotius, protestans et ipse, in *Discussione apologiae Riveti*, his verbis patefacit: *Christiani pectoris est horrescere ea dogmata, quae pietati nocent, quale illud est a nonnullis defensum: Pecca fortiter, sed crede fortius; et nihil nocebunt tibi centum homicidia, et mille stupra. Hi sunt genuini fructus illius dogmatis, credere quempiam debere iustitiam Christi sibi imputare.* Attamen hi sordidi haeretici se reformatores ecclesiae iactarunt.

DIFFICULTATES

492. I. Obi. Scripturae caritatem, adeoque et fidem, sine qua caritas dari nequit, inextinguibilem ac insuperabilem exhibent; nam Cant. cap. VIII, 7 dicitur: *Aquae multae non potuerunt extinguere caritatem;* et Christus (5): *Qui biberit,* inquit, *ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum; sed... fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam;* et apostolus (6): *Certus sum, quia neque mors, neque vita... poterit nos separare a caritate Dei.* Ergo.

493. Resp. *D. A.* In se, *C.* in nobis, *subd.* nisi velimus, *C.* secus, *N.* Caritas utique in se neque extingui, neque superari potest, prout etiam quamdiu illa in nobis est, mirabiles illos effectus producit, qui de ea praedicantur. At nos possumus illam amittere, ab eaque exci-

(1) Matth. XXVI, 41. (2) I Cor. X, 12.
(3) Rom XI, 20.
(4) *De corrept. et gratia*, c. 6 et seqq.
(5) Ioann IV, 13. (6) Rom. VIII, 38

dere; alioquin non diceretur, Apoc. II, 4: *Habeo adversum te, quod caritatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque, unde excideris;* et Galat. V, 4: *A gratia excidistis.*

494. II. Obi. Saltem electi a caritate excidere non possunt, 1. dicente apostolo (1): *Quos iustificavit, hos et glorificavit* 2. Hinc 1. Ioann. III, 9 legitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, nec peccare potest, quia ex Deo natus est;* et iterum ibid. cap. V, 18: *Scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.* 3. Contra vero de reprobis scribit ibidem apostolus, cap. II, 19: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Adeoque reprobi, qui peccant, numquam fuere iustificati. Ergo.

495. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Glorificavit in hac vita donis, quibus illos ditavit, *C.* in altera vita, *subd.* praevisa illorum perseverantia finali, *C.* vi solius iustificationis in sensu novatorum, *N.* Prior expositio patrum graecorum est, ac favet graecus textus: *gloriosos effecit*, seu ut vertit s. Ambrosius, *magnificavit;* posterior est s. Augustini caeterorumque patrum latinorum, qui eum secuti sunt; in hac porro expositione ideo iustificati glorificantur, quia eorum praevisa a Deo est in gratia perseverantia usque in finem, cum tamen potuerint non perseverare, ut patet ex iis omnibus, qui licet iustificati exciderunt.

496. Ad 2. *D.* Qui natus est ex Deo, non peccat, quamdiu semen ac generatio Dei in eo manet, seu in sensu, ut vocant, reduplicativo, *C.* si generationem illam iustus per peccatum abiiciat, seu in sensu absoluto, *N.* Siquidem vel ipse Ioannes, ibid. cap. III, 7, scripsit: *Filioli, nemo vos seducat;* et: *Haec scribo vobis ut non peccetis.* Hinc s. Augustinus de iusto scribit (2): *In quantum in ipso* (Christo) *manet, in tantum non peccat.*

497. Ad 3. *D. Non erant ex nobis* secundum aeternam praedestinationem, *C.* secundum temporalem sanctificationem, *N.* Ita s. Augustinus his verbis (3): *Quid est, quaeso, non erant ex nobis? Nonne utrique a Deo vocati fuerant et vocantem secuti, utrique ex impiis iustificati, et per lavacrum regenerationis utrique renovati? Sed si hoc audiret ille, qui sciebat procul dubio quod dicebat, respondere posset et dicere: vera sunt haec, secundum haec omnia ex nobis erant; verumtamen secundum aliam quamdam discretionem non erant ex nobis.*

498. III. Obi. 1. S. Gregorius M. de reprobis scribit (4), quod *ante oculos Dei numquam veram sanctitatem habuerunt;* 2. contra vero s. Leo M. ita Petrum, qui erat electus, alloquitur (5): *Vidit in te Dominus non fidem victam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam.* Eadem scripsit s. Bernardus (6). Quod 3. ratio suadet, quia alioquin electi, si a caritate exciderent, essent obiectum odii simul et amoris, quod implicat. Ergo.

499. Resp. Ad 1. *D.* Falsi iusti, de quibus hic loquitur s. Gregorius, *C.* reprobi, *N.* Subdit enim: *Saepe namque homo multis occulte peccatis involvitur, et in una aliqua virtute magnus videtur.* De reprobis nec verbum hic habet s. pontifex.

500. Ad 2. *D.* Significans Petrum

(1) Rom. VIII, 30.
(2) *Tract.* IV, *in Epist.* I *Ioann.* n. 8.
(3) *De dono persev.* c. 9, n. 21.
(4) *Moral.* l. XXXIV, c. 13.
(5) *Serm.* IX, *de Passione.*
(6) *De amore Dei*, l. II, c. 6.

directe neque contra fidem, neque contra caritatem peccasse, *C.* indirecte ex timore hominum non peccasse contra has virtutes, *N.* Laudat enim ibid. s. Leo *lacrymas*, *quae ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis.* Eodem sensu exponi debent, quae ex Bernardo, seu potius ex auctore *Tractatus de amore Dei* obiiciuntur. Spurius enim hic tractatus est.

501. Ad 3. *D.* Essent electi, qui a iustitia exciderunt, obiectum dilectionis et odii sub diverso respectu, *C.* sub eodem respectu, *N.* Prout enim actu peccatores sunt, sunt obiectum odii iuxta illud Sapient. XIV, 9: *Odio sunt Deo impius et impietas eius;* prout autem electi sunt, a Deo diliguntur in ordine ad collationem gratiae, qua a peccatis resipiscant, et in statu gratiae usque ad finem perseverent.

PARS III.

DE MERITO

502. Meriti ratio in operibus ex gratia et in gratia patratis consistit, quibus iustus *fructificat Deo*, ut loquitur apostolus, et ius acquirit ad gratiae sanctificantis et gloriae, cuius in se pignus certissimum habet, augmentum.

503. Haeretici saec. XVI nullum eiusmodi meritum in iusto agnoscunt, immo horrent ad meriti nomen, utpote iactantiae ac superbiae non ferendae. Idque colligunt ex praeiacto systemate de gratia seu iustitia Christi extrinsecus imputata, ac de originali noxa cum suis actibus iugiter in iustificato perseverante. Hoc enim fit, ut inutile evadat meritum quodcumque, quod esset Christo iniuriosum; bona opera vel nulla sint prorsus, quia inquinata concupiscentia, quae illa inficit, vel indicia tantummodo sint adeptae per fidem iustificationis; homo semper peccet, nec divina mandata adimplere possit, quorum tamen transgressiones iusto non imputantur ob fidem qua apprehendit merita Christi. Hac ratione viam novatores invenerunt humilitatis, cuinsvis innoxii inquinamenti, eximiaeque sanctitatis, ac securitatis omnimodae adipiscendi vitam aeternam. Pretiosum certe inventum ethnicis incompertum ac islamitis.

504. Vindicias catholicae acturi doctrinae, praemittemus meriti notiones; eiusdem deinceps meriti existentiam tuebimur; ea demum expendemus, quae meriti obiectum constituunt.

CAPUT I.

PRAENOTIONES

DOCTRINA ECCLESIAE CATHOLICAE ET THEOLOGORUM OPINIONES CIRCA MERITUM

505. Melius catholicam de merito doctrinam exponere non possumus quam iis verbis, quibus usus est tridentinum, quae ita se habent (1): *Bene operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita aeterna, et tamquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, et tamquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus ac meritis fideliter reddenda... Cum enim ille ipse Christus Iesus, tamquam caput in membra, et tamquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat, quae virtus bona eorum opera semper antecedit, et comitatur, et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis ius ificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus, quae in Deo sunt*

(1) Sess. VI, c. 16

facta, et divinae legi pro huius vitae statu satisfecisse, et vitam aeternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam vere promeruisse censeantur... Ita neque propria nostra iustitia tamquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur iustitia Dei. Quae enim iustitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhaerentem iustificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in sacris litteris usque adeo tribuatur, ut etiam, qui uni ex minimis suis potum aquae frigidae dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum; et apostolus testetur, id, quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operari in nobis; absit tamen, ut christianus homo in se ipso vel confidat, vel glorietur, et non in Domino, cuius tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita quae sunt ipsius dona. Hanc deinceps doctrinam sanxit can. XXVI et XXXII, quos inferius describemus.)

506. Ex qua doctrina colligimus 1° iustos vere mereri augmentum gratiae sanctificantis, vitam aeternam et augmentum gloriae. 2° Hanc merendi virtutem inniti gratuitae Dei misericordiae ac promissioni, et Christi meritis, a quibus iustorum opera totam vim suam hauriunt. 3° Denique merita nostra esse dona Dei, qui gratia sua actuali et sanctificante nos ditat, atque ut loquitur s. Augustinus (1): *Cum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua.* Ex his autem liquet, utrum doctrina catholica christianam humilitatem commendet, nec ne, uti protestantes calumniantur.

(1) *Epist.* CXCIV, c. 5, n. 19.

507. Et haec quidem totidem fidei dogmata sunt. Ilis catholici theologi maioris declarationis gratia adiiciunt: meritum distingui in illud, quod vocant *de condigno* seu presse sumptum; et in illud, quod *de congruo* appellant seu late ac improprie dictum. Siquidem prius oritur ex iustitia, posterius ex decentia, ut in *Tract. de incarnat.* exposuimus, cum ageremus de Christi merito.

508. Distinctio haec fundatur in illis Augustini verbis, quae loc. cit. habet: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetret. Neque enim nullum est meritum fidei.* Porro haud censuisse s. doctorem hoc meritum esse proprie dictum, constat ex iis quae ibidem subdit: *Nulla ne sunt merita iustorum? sunt plane, quia iusti sunt. Sed ut iusti fierent, merita non fuerunt.* Est igitur meritum improprie dictum, seu de congruo, ante iustificationem, ac meritum proprie dictum post iustificationem: quod conceptis verbis docuit s. Thomas (2).

509. Haec nunc apud omnes rata sunt; attamen fidem non attingunt, cum nulla edita de illis ab ecclesia definitio fuerit, et scholae in diversas abierint sententias, uti ostendit Bellarminus. Post damnationem prop XIV Baii: *Opera bona iustorum non accipient in die iudicii extremi ampliorem mercedem quam iusto Dei iudicio mereantur accipere*, certum evasit iustos ex Dei liberalitate supra condignum remunerari.

510. Sic etiam de fide non est, iustos per singula opera bona augmentum gratiae aut gloriae mereri, cum non desint qui censeant, *bonum opus non esse meritorium vitae aeternae, nisi ex caritate procedat*, ut Bellarminus loquitur et sentit (3). Secus alii contendunt, ut Vasquez (4).

(2) 1 2, q. 114, a. 5. (3) *De iustific* l. V, c. 15.
(4) *In s. Thom.* 1 2, disp. 217, c. 2 seqq.

511. De fide denique non est, iustum posse pro alio quidpiam mereri sive de condigno sive de congruo; aut sibi etiam perseverantiam, aut resipiscentiam post lapsum; sententia tamen affirmans, iustum saltem de congruo sibi et aliis aliquid mereri posse, communis est.

CAPUT II.

DE EXISTENTIA MERITI

512. Protestantes ad unum omnes, ut vidimus, ex praeiactis a se circa iustitiam imputativam principiis, colligunt, nullum meritum sub quovis respectu admitti posse. Catholici e converso ex principio de iustitia inhaerente statuunt, verum iustos meritum posse sibi comparare. Cum his sit

Propositio. *Iusti per bona opera ex gratia facta vere merentur gloriam aeternam eiusque augmentum.*

513. De fide est propositio ex tridentino, sess. cit., can. XXVI: *Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quae in Deo fuerunt facta, expectare et sperare aeternam retributionem a Deo per eius misericordiam, et Iesu Christi meritum, si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint; anathema sit*; et can. XXXII: *Si quis dixerit hominis iustificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita; aut ipsum iustificatum bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam, et I. C. meritum, cuius vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, et ipsius vitae aeternae, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriae augmentum; anathema sit.*

514. Luculenter porro assertam catholicam doctrinam scripturae adstruunt, dum vitam aeternam *coronam* vocant *iustitiae*, *bravium*, *mercedem*. Sane apostolus de se scribit (1): *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Et: *Nescitis*, inquit (2), *quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis;* et iterum (3): *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem ;* demum, cap. XV, ostensurus diversam fore retributionem pro meritorum diversitate, scribit v. 41: *Alia claritas solis, alia claritas lunae, alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate; sic et resurrectio mortuorum.* Merces autem, corona ac bravium relationem ad meritum dicunt.

515. De patribus nulla quaestio esse potest; dogma enim catholicum constanter inculcant. S. Irenaeus: *Pretiosam*, inquit (4), *arbitremur coronam, videlicet quae per agonem nobis acquiritur.* Tertullianus scribit (5): *Ordo non aliud, quam meritorum dispositor. Merita autem quum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritorum.* Reliquis vero omissis, s. Augustinus, Ep. CXCIV, cit. verba protulit, quae paulo ante descripsimus; in lib. autem I *De morib. eccles.*, cap. 25, n. 55, haec habet, quae universum haereticorum systema evertunt: *Vita aeterna est totum praemium, cuius promissione gaudemus. Nec praemium potest praecedere merita, priusque homini dari, quam dignus est. Quid enim hoc est iniustius, et quid iustius Deo? Non ergo debemus poscere praemium, antequam merea-*

(1) II Tim. IV, 7. (2) I Cor. IX, 24.
(3) Ibid. c. III, 8.

(4) Contr. haeres. l. IV, c. 37, n. 7.
(5) De resurr. carnis, c. 48.

mur accipere. Demum conc. arausicanum II, cap. 18, decrevit: *Debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quae non debetur, praecedit, ut fiant.*

516. Cuius quidem doctrinae ratio in promptu est. Omnium consensu, debebit olim iudicium a Deo de hominibus institui; porro iudicium supponit discussionem meritorum in ordine ad retributionem; ut enim loquitur Augustinus (1): *Non quia nullum est meritum vel bonum piorum, vel malum impiorum: alioquin quomodo iudicabit Deus mundum?* Scribit tamen apostolus (2): *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Ergo.

DIFFICULTATES

517. I. Obi. 1. Vita aeterna ex scripturis est *haereditas;* haereditas autem filiis ex solo filiationis iure debetur, seu adoptionis. 2. Est praeterea *misericordia* iuxta illud, Ps. CI, 4: *Qui coronat te in misericordia et miserationibus.* 3. Est *gratia*, dicente apostolo (3): *Stipendia peccati mors; gratia autem Dei vita aeterna*, quamvis antithesis videretur exposcere, ut diceretur: *Stipendia bonorum operum vita aeterna.* Gratis igitur omnino confertur. 4. Praesertim cum Christus quodvis meritum deneget operibus nostris dicens (4): *Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus.* 5. Immo non solum inutilia sunt opera nostra, sed et immunda, ex Is. LXIV, 6: *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae iustitiae nostrae;* ergo non praemium, sed indignationem potius opera nostra merentur.

518. Resp. Ad 1. *Dist. mai.* Etiam, *C.* solum, *N.* Siquidem vita aeterna vocatur praeterea *corona et merces*, ut vidimus, utroque proinde titulo tribuitur, haereditatis et mercedis, qui posterior titulus in priore fundatur. Sic etiam, *D. min.* Haereditas debetur filiis naturalibus, *Tr.* vel *C.* adoptivis, *subd.* si absolute adoptati fuerint in ordine ad haereditatem, *C.* si conditionate, *N.* Conditionata vero est adoptio nostra, in ordine ad haereditatem, dicente apostolo: *Si compatimur, ut et conglorificemur.* Soli infantes iure haereditario vitam aeternam adipiscuntur.

519. Ad 2. *D.* Est corona misericordiae simul et iustitiae, *C.* solius misericordiae, *N.* Ut constat ex dictis.

520. Ad 3. *D.* Quatenus omne meritum nostrum a Dei gratia incipit et in ea fundatur, *C.* ad exclusionem nostrae cooperationis, *N.* Ita Augustinus (5), qui animadvertit potuisse apostolum recte dicere *stipendium iustitiae vita aeterna*, prout reipsa aequivalenter dicit (6): *Reddet Deus unicuique secundum opera eius; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quaerunt, vitam aeternam.*

521. Ad 4. *D.* Ad excludendam iactantiam, *C.* ad excludendum bonorum operum meritum, *N.* Alioquin non dixisset idem Christus (7): *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam;* neque apostolus scripsisset de iusto (8): *Erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino.*

(1) *Ep.* CCXIV *ad Valentin.* n. 4.
(2) II Cor. V, 10.
(3) Rom. VI, 23.
(4) Luc. XVII, 10.
(5) *De gratia et libero arbitr.* c. 8 et 9.
(6) Rom. II, 6.
(7) Matth. XXV, 23.
(8) II Tim. II, 21.

522. Ad 5. *N.* Loquitur autem propheta in obiecto loco de peccatis ac de fictitiis iudaeorum iustitiis; subdit enim immediate: *Et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos.* De bonis autem iustorum operibus iam dixerat: *Occurristi laetanti et facienti iustitiam.*

523. II. Obi. 1. Christus nobis meruit vitam aeternam, ergo merita nostra inutilia sunt et Christo iniuriosa, perinde ac si illa non sufficerent. 2. Aut saltem dici deberet, gloriam dividi inter Christum et homines, si meritis nostris opus esset ad vitam aeternam comparandam. Ergo.

524. Resp. Ad 1. *D.* Christus meruit nobis vitam aeternam mediate, *C.* immediate, *N.* Scilicet eatenus servator noster promeruit nobis vitam aeternam, quatenus gratias obtinuit, quibus cooperantes applicaremus nobis merita sua, et hac ratione merentes assequeremur vitam aeternam. Nec enim ita vitam nobis aeternam meruit, ut nos desides immo iniqua gerentes eam obtineremus. Absit. Exinde patet neque inutilia, neque Christo iniuriosa merita nostra esse, quae ab eo habent ut talia sint. Cumulatissime itaque Christus pro nobis satisfecit et meruit; sufficientissima praeterea in se sunt merita eius, ast ut nobis prosint, necesse est, ut ea nobis per bona opera applicemus.

525. Ad 2. *N.* Siquidem sine meritis Christi nulla prorsus essent merita nostra. Nisi vitis influat in palmitem, hic nullum fructum affert.

526. III. Obi. 1. Patres passim docent vitam aeternam gratis nobis a Deo donari, ut s. Basilius; nulla item esse merita nostra, ut Hilarius et Augustinus aliique apud Bellarminum (1). Sane 2. ad meritum proportio exigitur inter opus et mercedem; nulla autem inter iustorum opera ad vitam aeternam intercedit proportio, dicente apostolo (2): *Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* 3. Nemo potest Deum super omnia ac perfecte diligere. Ergo nemo mereri potest.

527. Resp. Ad 1. *Neg.* Ideo enim patres interdum gratis vitam nobis aeternam donari docent, quod nullis nostris praecedentibus meritis Deus gratiam contulit, qua illam assequeremur; dixerunt pariter nulla esse merita nostra in se spectata, aut merita naturalia.

528. Ad 2. *Dist. min.* Nulla est proportio durationis et aequalitatis rei ad rem, qualem exposcit iustitia commutativa, *C.* dignitatis et meriti, supposita promissione, qualem exigit iustitia distributiva, *N.* Quare optime s. Augustinus: *Illo ergo modo*, inquit (3), *possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod iussisti; et hoc tu fecisti, qui laborantes iuvisti.*

529. Ad 3. *N.* Tria enim illa per Dei gratiam praestare possumus, quae ad accuratam praecepti divinae dilectionis observationem requiruntur, 1° ut Deum omnibus praeferamus; 2° ut nihil nisi in ordine ad Deum diligamus; 3° ut ad maiorem iugiter in Dei amore perfectionem eluctemur.

CAPUT III.

DE CONDITIONIBUS AD MERITUM REQUISITIS

530. Ut novatores vias omnes merito praecluderent, illas ad meritum constituendum conditiones requirunt, quibus nuspiam reperiri possit. Etenim statuunt 1° opus sic esse debere numeris omnibus absolutum,

(1) Loc. cit. c. 5. (2) Rom. VIII, 18.

(3) *Serm.* XVI, *de verbis apost.* c. 2, n. 2.

ut purum sit a quovis imperfectionis naevo; 2° ut nullo titulo debitum sit; 3° ut nostrum sit ac nulla gratia partum; 4° ut proportionem aequalitatis habeat cum mercede. Contra vero catholici, supposita inter meritum *de condigno ac de congruo* distinctione, alias respective conditiones merito assignant, sive ex parte operantis, sive ex parte operis, sive ex parte retribuentis, quarum aliquae ratae sunt apud omnes, aliae vero in controversiam veniunt.

531. Ad meritum itaque de condigno ex parte *operantis* duas conditiones uti essentiales requirunt, 1° ut sit viator; 2° ut sit in statu gratiae.

532. De priore conditione constat ex Christi verbis (1): *Venit nox, quando nemo potest operari;* et ex apostolo scribente (2): *Dum tempus habemus, operemur bonum.* De posteriore autem item constat ex Christo dicente (3): *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis;* nec non ex apostolo scribente (4): *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Exinde a s. Pio V et Gregorio XIII confixae sunt insequentes Baii propositiones, XII: *Pelagii sententia est: opus bonum, citra gratiam adoptionis factum, non est regni coelestis meritorium;* XIII: *Opera bona, a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiant per Spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei; sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi, quodque per ea praestatur obedientia legi;* XVII: *Sentire cum Pelagio qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificum.*

533. Ex parte *operis* ad verum meritum tria exigunt, 1° ut sit liberum a necessitate; 2° ut sit bonum et honestum; 3° ut sit supernaturale tum ratione entitatis, tum ratione finis. Necessitas primae conditionis est de fide; contradictoria enim doctrina uti *haeretica* damnata est in propos. Iansenii: *Ad merendum vel demerendum* etc., ut in *Tract. de Deo Creatore* ostendimus. Ad alteram conditionem quod attinet, res per se patet, cum nonnisi bonum omni ex parte et honestum Deo placere possit gratumque esse. Tertia conditio ex iis eruitur, quae adversus pelagianos disceptantes ostendimus, opus supernaturale constitui tum ex parte principii, gratiae actualis videlicet, tum ex parte finis seu motivi tendendi in Deum uti auctorem supernaturalis ordinis, ut sic aequalitas exsurgat proportionis cum gloria.

534. Haec certa penes omnes sunt, ast nonnulli, ut innuimus, et inter hos s. Thomas (5), requirunt praeterea, ut opus bonum eliciatur ex imperio caritatis iuxta illud Iac. I, 12: *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se.* Alii tamen refragantur.

535. Ex parte Dei retribuentis requiritur demum promissio, prout ex sacris litteris patet, in quibus aeterna vita generico *promissionis* nomine passim designatur; sic Hebr. VI, 12 ait apostolus: *Fide et patientia haereditabunt promissiones;* et iterum cap. X, 36: *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* Hoc ipsum declaravit tridentinum, Sess. VI, cap. 16; poscitque ipsa mer-

(1) Ioann. IX, 4. (2) Gal. VI, 10.
(3) Ioann. XV, 4. (4) I Cor. XIII, 3.

(5) I 2, q. 114, a. 4.

cedis natura, quae non redditur nisi ex pacto.

536. Ad meritum de congruo fallibili recensitae conditiones requiruntur, si excipias statum gratiae, et promissionem ex parte Dei, quod sua natura non est nisi *impetratorium*, uti observat Vasquez (1).

CAPUT IV.

DE OBIECTO MERITI

537. Duo cadunt sub meritum, gratia et gloria. De gloria iam ostendimus, hominem iustum eam de condigno mereri posse perinde ac eius augmentum.

538. Quod spectat ad gratiam, certum est 1° primam gratiam actualem nullo modo sub meritum cadere, utpote prorsus gratuitam; 2° gratiam sanctificantem pariter non cadere sub meritum de condigno, dicente apostolo (2): *Iustificati gratis per gratiam ipsius;* declaravitque tridentinum, sess. cit. cap. 8; insuper 3° hominem iustum posse mereri de condigno gratiae sanctificantis augmentum iuxta definitionem tridentini, ibid. can. XXXII. Quod si iustus potest augmentum gratiae sanctificantis mereri, acquirit hoc ipso per iustificationem ius ad gratias actuales, quae necessariae sunt ad opera bona perficienda, ex quibus illud augmentum pendet; 4° posse hominem peccatorem promereri de congruo infallibili, ob divinam promissionem, primam gratiam sanctificantem per contritionem caritate perfectam, tamquam ultimam dispositionem ad illam infallibiliter consequendam, iuxta tritum illud Augustini effatum: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetret, neque enim nullum est meritum fidei.*

539. Disceptatur porro inter theologos: 1° Utrum iustus possit sibi veniam mereri post culpam; 2° utrum sibi praeterea possit mereri perseverantiam finalem; 3° utrum demum possit iustus alteri mereri primam gratiam.

540. Non posse autem de condigno iustum aliquid ex recensitis promereri, apud omnes exploratum est. Communior tamen sententia est, cui adhaeret Bellarminus (3), posse iustum de congruo fallibili, ex defectu promissionis, sibi promereri reparationem post culpam; posse item iustum perseverantiam de congruo fallibili mereri iuxta illud Augustini effatum (4): *Hoc Dei donum suppliciter emereri potest, amitti contumaciter non potest.* Quod demum spectat ad merendam alteri primam gratiam, nemo est qui dubitet, a solo Christo salvatore nostro id de condigno praestari posse. Communis tamen sententia est, posse iustum de congruo fallibili mereri, seu potius impetrare alterius conversionem, prout s. Stephanus impetravit Paulo, s. Monica Augustino, aliique non pauci. Hortabatur proinde s. Iacobus, in Epist. sua cap. V, 16, fideles: *Orate pro invicem ut salvemini.*

541. Et haec de gratia tum actuali tum sanctificante, nec non de merito, quod ex illis profluit; quam gratiam Deus nobis iugiter tribuat, ut ad eum pervenire possimus meritis salvatoris nostri Christi Iesu.

(1) In part. III, q. 114, a. 1, dub. 4.
(2) Rom. III, 24.
(3) *De iustific.* l. V, c. 21, n. 3.
(4) *De dono persev.* c. 5, n. 10.

TRACTATUS

DE SACRAMENTIS IN GENERE

PROOEMIUM

1. *Sacramenti* vox apud latinos, μυστηρίου seu *mysterii* apud graecos, generatim usurpatur ad rem arcanam seu latentem significandam. In usu vero ecclesiastico adhibetur ad ritus sacros et symbolicos significandos. Illi porro ritus sensibiles, seu signa externa, iuxta doctrinam catholicam spectantur uti vehicula seu instrumenta, quibus Deus, ut nostrae imbecillitati consuleret, gratiam sanctificantem communicat. Definitur autem a catechismo romano sacramentum (1): *Res sensibus subiecta, quae ex Dei institutione sanctitatis et iustitiae tum significandae tum efficiendae vim habet*. Quibus verbis tum natura sacramenti exprimitur, quod debeat esse signum externum; tum auctor, qui est Deus seu Iesus Christus; tum efficacia, significandae scilicet et conferendae gratiae. Quo fit, ut brevius sacramentum dicatur: *Signum practicum gratiae*.

2. Novatoribus, qui dispescunt gratiam sanctificantem a iustificatione consistente in sola externa non imputatione peccatorum ob fidem, qua Christi merita apprehendunt, sacramenta non sunt nisi signa vacua. Nam iuxta Lutherum sunt *signa* sive *sigilla* divinarum promissionum ad excitandam fidem; iuxta Zwinglium sunt *signa divinae gratiae*, quae ecclesiam certiorem faciunt de suscipientium fide; iuxta Calvinum sunt signa vel pignora, quae electum certiorem faciunt de adepta fide divinisque promissis. Anabaptistis sacramenta sunt *signa allegorica* spiritualis vitae; arminianis, socinianis, mennonitis nudi ritus exteriores sunt, quibus christiani ab infidelibus secernuntur; quackeris *actus spirituales et interni effectus coelestis luminis;* schwedenborgianis *symbola* sunt, quibus Deus et homo invicem coniunguntur; rationalistis denique ritus sunt longe praestantiores ritibus paganorum significatione tum symbolica tum morali.

3. Ex quibus patet novatores omnes abludere in notione sacramenti a doctrina catholica in eo, quod detrahant eidem vim conferendae gratiae, sectasque recentiores a primaevo protestantismo ortas, illius magis ac magis evolvisse principium, donec nullam amplius in sacramentis cum gratia aut fide etiam necessitudinem agnoscant. Quemadmodum vero sectae omnes haereticae sacramenti notioni detrahunt, sic imminuunt sacramentorum numerum, tolluntque efficacitatem, plus minusve errant circa eorumdem ministrum solemnemque administrationem.

4. Ut igitur veritatem catholicam adstruamus, in quatuor capita tractationem hanc distribuimus, in quibus singillatim de sacramentorum numero, efficacia, ministro deque ritibus, qui in solemni ipsorum administratione usurpantur, disseremus, adiectis nonnullis scholiis ad ea uberius declaranda, quae in

(1) Part. II, c. 1, n. 9.

controversiam veniunt in catholicis scholis.

CAPUT I.

DE SACRAMENTORUM NUMERO

5. Pronum erat novatoribus, ex semel constituta de externa forensi iustificatione doctrina, imminuere sacramentorum numerum. Ab initio ancipites in eo figendo haeserunt; demum in binario constiterunt. Recentiores magis principio protestantismi cohaerentes sustulerunt omnia, ac ad meros ritus redegerunt.

6. Catholici e converso, avitae doctrinae insistentes, septem a Christo servatore nostro sacramenta instituta docent, quae gratiam aut primum conferant aut augeant. Pulcre s. Thomas observat (1), quamdam intercedere analogiam inter naturalem vitam ac supernaturalem; homo quippe nascitur, roboratur, alitur; quod si in morbum incidat, medicina reparatur, deletisque morbi reliquiis, ad pristinam incolumitatem restituitur, propagatur, ac in societate sub legitimis degit magistratibus; haec ipsa in vita supernaturali sacramenta efficiunt, nec umquam ab adepta hac vita hominem deserunt, eumque iugiter comitantur donec ad mundum superiorem ac invisibilem, ad quem ordinatus est, evehant transmittantque.

Septenarium hunc sacramentorum numerum adstruendum iam aggredimur adversus novatores omnes.

Propositio. *Sacramenta novae legis a D. N. I. C. instituta nec plura sunt nec pauciora quam septem, baptismus videlicet etc.*

7. De fide propositio est, hoc can. I, sess. VII, definita a tridentino: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non fuisse omnia a I. C. D. N. instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet: Baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum; anathema sit.* Duo ex hoc canone definita sunt, septenarius videlicet sacramentorum numerus, divinaque eorumdem institutio, quaeque proinde a nobis sunt evincenda.

8. Quae veritatem divinamque institutionem uniuscuiusque sacramenti singillatim ostendunt, cum de singulis erit sermo, afferemus. Hic ea tantum urgemus, quae septenarium numerum propius attingunt.

9. Haec autem desumuntur ex universae ecclesiae consensu, immo e consensu coetuum christianorum, qui a remotissimis temporibus ab ecclesia romana sive catholica divisi sunt, eamdemque hac in parte cum ea fidem profitentur. Sane vetustissima latinorum sacramentalia apud Martenium, *De antiquis eccles. ritibus*; graecorum euchologia apud Allatium, *De perpet. occid. et orient. eccles. consensione*, et in *Graecia orthodoxa*; armenorum apud Serpos, in *Compendio historico spectante ad relig. armen.*; aliarumque orientalium ecclesiarum apud Assemanum, in *Biblioth. orientali*, constanter septem signa recensentur ad gratiam conferendam divinitus instituta, quamvis eiusmodi ecclesiae a pluribus saeculis ab ecclesia romana separatae fuerint. Porro admirabilis huius consensionis seu huius universalis constantisque consensus nulla alia causa assignari potest, praeter apostolicam eorumdem sacramentorum originem, seu doctrinam ab apostolis traditam de septem sacramentis a Christo institutis, iuxta tritum illud Tertulliani effatum (2): *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum.*

(1) Part. II, q. 65, a. 1.

(2) *De praescript.* c. 28.

10. Nec minus efficax argumentum suppeditant huius veritatis patres tum graeci tum latini, qui, oblata occasione, modo unum modo alterum sacramentum commemorant. De baptismo et eucharistia res notissima est passim patres disserere; quod ultro dant protestantes. De confirmatione veluti de sacramento a baptismo distincto expresse agunt Tertullianus, Cornelius papa, Cyprianus, quorum testimonia suo loco proferemus. De poenitentia iterum disserunt Tertullianus, Origenes, deinceps vero quotquot impugnarunt montanistas et novatianos. De sacramento ordinis Ioannes Chrysostomus, Epiphanius, Hieronymus, Optatus, Augustinus tractant ex professo, si excipias Chrysostomum, adversus donatistas et Aërium. Extremae unctionis meminit Origenes, Victor antiochenus, Chrysostomus, Innocentius I, aliique passim de eo disseruerunt. De matrimonio demum, tamquam de re sacra et sacramento, loquuntur Ignatius M., Tertullianus, Iustinus, Athenagoras insequentesque scriptores, quorum omnium, uti praefati sumus, testimonia singillatim proferemus, cum unumquodque sacramentum in specie vindicaverimus.

11. His adiiciendum argumentum ex praescriptione: ecclesia enim ab immemorabili in sua possessione fuit, ita ut nulla epocha assignari possit, qua aliquod sacramentum primo administrari coeperit, patres vero et monumenta omnia antiquitatis tamquam de re cognita et in usu posita loquantur.

12. Cum proinde universa antiquitas, ecclesiae omnes, immo et omnes antiquae sectae in his septem sacramentis unanimi consensu convenerint, concludamus oportet, septem nec plura nec pauciora fuisse sacramenta instituta.

13. Dum vero dicimus a Christo instituta haec sacramenta, significamus id immediate eum praestitisse; siquidem de solo extremae unctionis sacramento posset esse dubitandi ratio quoad mediatam institutionem; iam vero tridentinum adstruit (1), illud a Christo institutum esse, atque a b. Iacobo apostolo promulgatum.

DIFFICULTATES

14. I. Obi. 1. Praeterquam quod nuspiam in scripturis aut patribus septenarius sacramentorum numerus adstruitur, 2. Patres illum aperte excludunt, cum nonnisi duo vel tria commemorent; sic s. Iustinus solius meminit baptismi et eucharistiae (2); ita pariter se gessit s. Cyrillus hierosolym. in suis catechesibus mystagogicis, immo et s. Ambrosius in sex quos de sacramentis libris exaravit, ac his verbis concludit (3): *Ergo accepisti de sacramentis, plenissime cognovisti omnia;* tria pariter recenset s. Gregorius M. apud Gratianum in cap. *Multi saecularium, baptismum, chrisma et eucharistiam;* s. Augustinus autem reserans doctrinam arcani (4): *Quid*, inquit, *occultum est et non publicum in ecclesia? Sacramentum baptismi*, *sacramentum eucharistiae;* quod et alibi repetit. 3. Quod si interdum videtur s. doctor plura commemorare, sacramenti vocem in latiore usurpat significatione, ut patet ex lib. *De peccat. meritis*, cap. 26, ubi nonnullos ritus erga cathecumenos adhibitos *sacramenta* vocat. 4. Exinde patres verba Ioann. XIX, 34: *Unus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua*, communi consensu de duobus sacramentis a Christo institutis

(1) Sess. XIV, can. 1.
(2) *Apolog.* I, §§ 65 et 66.
(3) L. VI, c. 2, n. 5.
(4) *Enarr. in Ps.* CIII, n. 44.

baptismo et eucharistia exposuerunt. 5. Septem igitur sacramenta a catholicis excogitata non sunt nisi septem capita bestiae, cui insidet mulier fornicaria, uti exponit angelus in Apocalypsi XVII, 7 seqq. Ergo.

15. Resp. Ad 1. *D.* Nuspiam in scripturis aut patribus notis arithmeticis *septem* sacramenta esse dicuntur, prout nec *duo* aut *tria* asseruntur, *C.* non traditur in scripturis aut patribus unumquodque ex septem sacramentis, *N.* Nec enim agitur de verbis, sed de re; porro ecclesia ex institutione Christi, iuxta scripturarum sensum traditionalem, septem semper agnovit ed administravit sacramenta.

16. Ad 2. *N.* Aliud enim est patres duo vel tria commemorare sacramenta, quia aut ipsorum scopus aut rerum adiuncta ita ferebant; aliud vero caetera excludere, quod numquam fecerunt.

17. Hinc s. Iustinus ideo duorum tantum sacramentorum meminit in apologia sua, quia ad haec recensenda et exponenda ethnicorum calumniae eum impulerunt.

18. S. Cyrillus et s. Ambrosius sibi proposuerunt instructionem catechumenorum, adeoque eos docebant illa tria sacramenta, quae mox erant suscepturi. Sane s. Ambrosius non solum administrabat sacramentum poenitentiae, sed plenam clavium potestatem vindicavit adversus novatianos.

19. Verba, quae ex Gratiano obiiciuntur, spuria sunt, et perperam Gregorio M. tributa. S. Gregorius in suo *Sacramentario* non agit nisi de liturgia, attamen in eo exponit ritum administrandi oleum infirmorum; adeoque iam ex eo quatuor habemus sacramenta.

20. S. Augustinus in obiecta *enarrat.* cum disseruit de baptismo et eucharistia, subdit: *Et de caeteris sanctis sacramentis;* ergo alia praeter duo illa, quae in exemplum adduxit, sacramenta proprie dicta agnovit.

21. Ad 3. *D.* Interdum s. doctor vocem sacramenti in latiore usurpat significatione, *C.* ubi agit de sacramentis, quae admittit ecclesia catholica, *N.* Etenim lib. II *Contra epist. Parmeniani*, cap. 13, n. 78, confert sacramentum ordinis cum sacramento baptismi, dicens: *Quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur;* confert eadem ratione chrisma cum baptismo, in lib. II *Contra litter. Petiliani*, cap. 104; in lib. I *De adulterinis coniugiis*, cap. 38, confert cum baptismo *reconciliationem* seu sacramentum poenitentiae; in lib. V *De baptismo*, cap. 20, inter sacramenta, quae valide a malis ministris administrantur, recenset *olei benedictionem*, seu extremam unctionem; in lib. denique *De bono coniugali*, cap. 29, matrimonium expresse vocat *sacramentum.* En igitur septem sacramenta in propria significatione a s. doctore recensita.

22. Ad 4. *D.* Quia haec sunt sacramenta duo praecipua, quae per aquam et sanguinem adumbrata sunt, *C.* in sensu exclusivo, *N.* Interdum vero docent omnia sacramenta a latere Christi fluxisse, ut s. Ambrosius aliique passim.

23. Ad 5. *Nego* eiusmodi sequelam, iuxta quam duo sacramenta ab adversariis ipsis admissa, inter bestiae capita recenserentur. Adeo haeretici excaecantur, dum catholicam impugnant doctrinam.

24. II. Obi. 1. Graeci atque orientales a latinis, qui saec. XII expeditiones in terram sanctam susceperant, doctrinam de sacramentis mutuati sunt. 2. Non ita tamen ut omnia sacramenta adoptaverint. cum

constet graecos, armenos, aethiopes et abyssinos accusatos tum a missionariis, ut vocant, tum a variis scriptoribus, Thoma a Iesu et Guidone Carmelitis, Iobo Ludolpho, Veyssierio Lacrozio, quod non omnia admiserint sacramenta. 3. Nec mirum, siquidem aetate illa, qua latini ad asiaticas oras appulerunt, nondum firmiter constitutus erat septenarius sacramentorum numerus; magister sententiarum, Hugo a s. Victore, s. Bonaventura, autumarunt sacramenta confirmationis et extremae unctionis ab apostolis fuisse instituta; aut etiam a conc. meldensi, saec. IX; uti de confirmatione affirmat Alex. Alensis; Iacobus vero de Vitriaco, Durandus aliique matrimonium e sacramentorum albo expunxerunt. 4. Iure proinde meritoque Cyrillus Lucaris, patriarcha constantinopolitanus, in fidei professione, art. 15 testatur: *Graecorum perpetuam et constantem esse doctrinam, duo tantum sacramenta, baptismum et eucharistiam, a supremo legislatore Christo sancita.* Ergo.

25. Resp. Ad 1. *N.* Tum quia ex antiquioribus saec. XII documentis constat sive apud graecos sive apud orientales septem sacramenta obtinuisse, et fuisse administrata; tum quia si qua umquam aetas fuit, in qua simultates viguerunt graecos inter et latinos, ac proinde minus dispositi graeci ac orientales fuerint ad adoptandos latinorum ritus, illa extitit, cum latini expeditiones in Asiam susceperunt. Absurda igitur est adversariorum hypothesis ac falsa.

26. Ad 2. *D.* Accusati sunt populi illi aut a deceptis aut a deceptoribus, *C.* iure, *N.* Missionarii enim decepti sunt in hac criminatione ab incertis rumoribus et a diversitate rituum, alii autem ut Ludolphus et Lacrozius haeretici decipere voluerunt, adeoque ab Allatio et Renaudotio graviter vapulant.

27. Ad 3. *N.* Magister sententiarum cum aliis solum censuerunt, non omnia immediate fuisse a Christo instituta sacramenta, sed nonnulla instituta mediate seu per apostolos. Peculiaris autem fuit Alex. Alensis opinio de confirmatione instituta a conc. meldensi, in quo graviter ille hallucinatus est. Caeterum omnes conveniebant in admittendo sacramentorum numero septenario. Neque ab eo recesserunt Iacobus a Vitriaco et Durandus, qui matrimonium institutum dixerunt in remedium concupiscentiae; immo Durandus postea emollivit sententiam suam, ut suo loco ostendemus.

28. Ad 4. *D.* Illa scripsit Cyrillus Lucaris mentiendo, utpote auro hollandico corruptus, *C.* vere, *N.* Ob haereticam illam fidei professionem, ex nomine ecclesiae graecae editam, Cyrillus, in synodo hierosolym. anno 1672 celebrata, his verbis damnatus est: *Anathema Cyrillo nova dogmata fabricanti, et credenti non esse ex institutione Iesu Christi, neque ex apostolica traditione praxique perpetua, septem ecclesiae sacramenta, baptismum videlicet* etc., *sed mentienti duo tantum a Christo in evangelio fuisse tradita, baptismum scilicet et eucharistiam.* Huic synodo praeiverat Ieremias, patriarcha constantinopolitanus. Fraude detecta, protestantes erubuerunt.

29. III. Obi. Si patribus et scholasticis auscultandum esset, plura quam septem sacramenta deberent admitti: 1. alii enim, ut graeci, passim monasticam professionem precesque pro defunctis ut sacramenta habent; alii, uti Tertullianus et Hieronymus, illis accensent virginitatem et martyrium; alii aquam lustralem etc., uti Hugo Victorinus. 2. Pedum lotionem tamquam sacramentum commendant ss. Ambrosius et

Bernardus, cum ei non desit divina institutio et gratiae promissio ex Ioann. XIII, 8 dicente Christo ad Petrum: *Si non lavero te, non habebis partem mecum*. 3. Tria praeterea distinguuntur baptismata *fluminis*, *flaminis et sanguinis*; septem ordines veluti totidem sacramenta. Ergo.

30. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Analogice, *C.* vera et propria sacramenta, *N.* Scilicet ratione habita operis praestantiae ac operantis dispositionis, docuerunt, quae recensita sunt vim habere producendi illos effectus, quos suapte natura producunt sacramenta baptismatis et poenitentiae, ex quadam analogia. Quamvis Hugo Victorinus aquam lustralem, cereos, etc. vocaverit *sacramenta*, in sensu *sacramentalium* usurpasse eam vocem ipsemet declarat, quatenus per ea *devotio exercetur*.

31. Ad 2. *D.* Significatione, *C.* efficacia, *N.* Ideo vocarunt obiecti patres sacramentum lotionem pedum, quia significat venialium peccatorum remissionem. Fatente enim s. Ambrosio, eiusmodi lotio in ecclesia romana non obtinebat. S. Bernardus vero in hoc ipso sermone, in quo confert ablutionem pedum cum eucharistia et poenitentia, longe illi ac istis diversam tribuit efficaciam. In nonnullis ecclesiis ante baptismum fieri consueverat eiusmodi lotio; numquam proinde uti sacramentum admissa fuit. Verba obiecta ex Ioanne comminationem continent adversus Petri inobedientiam.

32. Ad 3. *D.* Ita tamen ut baptismata flaminis et sanguinis analogice sic vocentur, *C.* vere et proprie, *N.* Quoad septem ordines, qui a nonnullis uti totidem sacramenta habentur, spectantur uti *partes totius potentialitatis*, ut loquitur s. Thomas (1), non autem veluti totidem sacramenta distincta.

(1) *Suppl.* q. 37, a. 1 ad 2.

CAPUT II.

DE SACRAMENTORUM NOVAE LEGIS EFFICACIA SEU EFFECTIBUS

33. Gratia sanctificans et character duo illi effectus sunt, qui in sacramentis novae legis reperiuntur. Prior omnibus communis est, posterior proprius est trium tantum, baptismi scilicet, confirmationis et ordinis. Rursum gratia sanctificans *primo confertur* per baptismum ac poenitentiam peccatorum remissione; in reliquis vero tantum *augetur*. Quo fit, ut duo illa sacramenta nuncupata fuerint *mortuorum*, caetera autem *vivorum*, cum in illis *prima gratia*, in istis *secunda gratia* communicetur. Ad exprimendum peculiarem effectum, ad quem unumquodque sacramentum ordinatum est, obtinuit mos, ut *gratiae sacramentalis* nomine designetur.

34. *Character* definiri solet: *Signum quoddam spirituale et indelebile in anima impressum*. Qui eo insigniti sunt, deputantur ad recipienda vel tradenda aliis ea, quae pertinent ad cultum Dei, ut loquitur s. Thomas (2).

35. Utrumque effectum novatores sacramentis denegant. Ipsi enim, ut vidimus, soli fidei gratiae conferendae vim tribuunt; sacramentorum porro officium est hanc excitare fidem. Quo fit, ut 1° nullum discrimen agnoscant intrinsecum inter veteris et novae legis sacramenta; 2° ut verba, quibus conficiuntur sacramenta, concionatoria esse contendant; 3° veluti barbaram tum vocem tum doctrinam tridentini reiiciunt de gratia *ex opere operato;* 4° irrident uti magicam incantationem cha-

(2) Part. III, q. 63, a. 3.

racterem, quem sacramenta imprimunt.

36. Contra vero catholici docent 1° sacramenta gratiam conferre, quam significant, vi sua, seu vi ipsis a Deo indita, nempe *ex opere operato* non ponentibus obicem ac rite dispositis, si de adultis sermo sit; 2° adeoque intrinsecе differre sacramenta novae ac veteris legis; 3° verba, quibus ea conficiuntur, consecratoria esse; 4° tria demum enumerata sacramenta characterem imprimere.

37. Cum ex vindicata intrinseca sacramentorum efficacia caetera fluant, idcirco eam propugnabimus, ut exinde veluti corollaria reliqua doctrinae catholicae capita deducamus. Illi deinceps adiungimus quae spectant ad vindicias characteris. Sit igitur

Propositio I. ***Sacramenta novae legis non sunt instituta ad solam fidem nutriendum, sed continent gratiam, quam significant, eamque non ponentibus obicem conferunt ex opere operato.***

38. De fide propositio est quoad omnes suas partes, ut constat ex his canonibus concilii tridentini, sess. VII, nempe can. V: *Si quis dixerit, haec sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse; anathema sit.* Can. VI: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel iustitiae, et notae quaedam christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus; anathema sit.* Can. VII: *Si quis dixerit, non dari gratiam per huiusmodi sacramenta semper et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus; anathema sit.* Can. VIII: *Si quis dixerit, per ipsa novae legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere; anathema sit.*

39. Iam vero sacramenta gratiam, quam significant, continere, eamque conferre virtute sibi insita, seu ex opere operato, scripturae, patres, constansque ecclesiae sensus traditionalis luculentissime docent.

40. Etenim Christus, de baptismo loquens, ait (1): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Paulus item de ecclesia scribit (2): *Mundans eam lavacro aquae in verbo vitae;* et iterum (3): *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti.* Quibus cohaerent quae Petrus ad compunctos iudaeos dixit (4): *Baptizetur unusquisque vestrum... in remissionem peccatorum;* et Ananias ad Saulum (5): *Exsurge, et baptizare, et ablue peccata tua.* Si igitur propria baptismi virtus est, ut *mundet*, ut *regeneret*, *renovet*, *peccata remittat et abluat*, profecto non ad excitandam solam fidem institutus est, sed ad virtutem propriam exerendam. Quod porro de baptismo dictum est, ob paritatem materiae de sacramentis reliquis affirmari debet, praesertim cum eadem ratione iisdem effectus tribuantur, uti e. gr. Act. VIII, 17 et 18 legitur de confirmatione *per manuum impositionem dari Spiritum sanctum*, et Ioann. VI, 55 per eucharistiam dari *vitam aeternam.*

41. Nec aliter patres de sacramentorum vi locuti sunt; sic s. Basilius affirmat (6), *baptismate renovari animam*; s. Gregorius naz. vocat baptismum *expiationem pecca-*

(1) Ioann. III, 5. (2) Epist. ad Ephes. V, 26.

(3) Tit. III, 5. (4) Act. II, 28.
(5) Ibid. XXII, 16. (6) *Hom.* XIII, n. 5.

torum, *remissionem delictorum*, *renovationis ac regenerationis caussam* (1), instituitque comparationem inter foetus efformationem in utero matris ac regenerationem, quae fit per baptismum in aqua. Et haec quidem graeci; latini non minus energice sacramentorum virtutem exposuere; etenim Tertullianus (2): *Caro*, inquit, *abluitur*, *ut anima emaculetur. Caro ungitur*, *ut anima consecretur. Caro signatur*, *ut et anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur*, *ut et anima Spiritu illuminetur. Caro corpore et sanguine Christi vescitur*, *ut et anima de Deo saginetur;* caeteris vero omissis, s. Augustinus sciscitatur (3): *Unde tanta virtus aquae*, *ut corpus tangat*, *et cor abluat?* Quare Calvinus non dubitat affirmare catholicos a patribus fuisse deceptos, *quum non animadverterent has et similes dicendi figuras hyperbolicas esse*, *et ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt* (4). Tale est infelicis haeretici effugium!

42. Quod vero spectat ad constantem ecclesiae catholicae sensum circa hunc articulum, non solum liquet ipse ex professione symboli nicaeni: *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum;* verum etiam ex praxi baptizandi, immo et confirmandi, et communicandi infantes, etiamsi in his per sacramenta fides excitari nequeat, et tamen semper mundati ab originali noxa, et sanctificati crediti sunt. Huius argumenti talis vis est, ut se ab illo novatores numquam extricare valuerint.

43. Iam vero si sacramenta novae legis ex insita ipsis vi efficiunt gratiam, quam significant, pronum est inferre adversus protestantes: 1° Ergo sacramenta novae legis intrinsece et quoad efficaciam differunt a sacramentis veteris legis, non autem ob solam extrinsecam diversitatem rituum, uti conc. tridentinum sanxit, can. II: *Si quis dixerit, ea ipsa novae legis sacramenta a sacramentis antiquae legis non differre, nisi quia caeremoniae sunt aliae et alii ritus; anathema sit.* 2° Ergo verba, quibus sacramenta conficiuntur, consecratoria sunt, et non concionatoria. 3° Ergo non omnia novae legis sacramenta sunt inter se paria, aut ad salutem superflua, prout iterum sancivit tridentinum, can. III: *Si quis dixerit haec septem sacramenta ita esse inter se paria*, *ut nulla ratione aliud sit alio dignius; anathema sit.* Et can. IV: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, et sine eis, aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam iustificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit.* Cum vero haec omnia totidem veluti corollaria sint, quae ex principio a nobis refutato profluunt, ideo his peculiariter refellendis minime insistimus; siquidem illo fundamento sublato, haec concidant necesse est.

DIFFICULTATES

44. I. Obi. Scripturae non baptismo aut alii cuilibet sacramento virtutem iustificandi tribuunt, sed soli fidei; etenim 1. Petrus ait (5): *Nihil Deus discrevit inter nos et illos* (gentiles), *fide purificans corda eorum;* et in Epist. I, cap. III, 21: *Salvos*, inquit, *facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi*. Iacobus pariter, in Epist. sua, cap. I, 18, scribit: *Genuit nos verbo veritatis*. Idem inculcat Paulus, dum universim pro-

(1) *Orat. in Christi baptismum.*
(2) L. *De resurrect. carnis*, c. 8.
(3) *Tract. LXXX in Ioann.* n. 3.
(4) *Instit.* l. V, c. 14, § 16.
(5) Act. XV.

nunciat (1): *Iustus ex fide vivit;* et in Epist. ad Rom. VIII, 10 salutem et iustitiam verbo fidei adscribit, seu *verbo vitae*, ut loquitur in Epist. ad Ephes. cap. V, nempe *verbo doctrinae*, ut exponit Hieronymus. 2. Sane vel ipsi catholici docent, Deum esse auctorem gratiae; et effectus sacramentorum a suscipientium dispositionibus pendere. Ergo.

45. Resp. *D. A.* Scripturae fidei tamquam dispositioni necessariae iustificationem tribuunt, *C.* tamquam causae formali, *N. Fides* enim, ut loquitur tridentinum (2), *est humanae salutis initium, fundamentum, et radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum eius consortium pervenire.*

46. Ad 1. *D.* In sensu exposito, *C.* secus, *N.* Certe nisi praecessisset fidei praedicatio, uti necessaria conditio, neque fidei assensus, neque baptismus aut sacramenta reliqua locum habuissent. Hac de causa apostoli fidei, uti primae radici, causam tribuunt iustificationis deinde adeptae per baptismum et caetera subsidia.

47. Ad 2. *D.* Docent catholici Deum esse auctorem immo et causam efficientem gratiae, qui eam tamen communicet per sacramenta, tamquam per causas instrumentales, *C.* ad horum exclusionem, *N.*

48. Ad 3. *D.* Docent praeterea effectus sacramentorum a suscipientium pendere dispositionibus, tamquam conditionibus necessariis, ut illa exerant vim sibi insitam, *C.* quasi hae tribuant vim sacramentis, *N.* Exemplum sit in igne, qui, ut comburat, idoneam exigit materiam, quin tamen haec vim urendi igni tribuat.

49. I. Inst. S. Augustinus, enarrans verba Christi, Ioann. XV, 3: *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis*, sic allata scripturarum testimonia exponit, ut totam iustificandi vim soli fidei, quae per sacramenta excitatur, tribuat. 1. Scribit enim (3): *Quare non ait: Mundi estis propter baptismum, quo loti estis; sed ait: Propter verbum, quod locutus sum vobis; nisi quia et in aqua verbum mundat?* 2. *Unde tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* Virtus igitur sacramentorum ex s. Augustino a sola fide iustificante repeti debet; ac verba sacramentalia concionatoria sunt, non consecratoria.

50. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Quatenus baptismus praeexigit ab adulto eum suscipiente fidem in evangelicam praedicationem, *C.* quatenus ita dispositum baptismus uti causa instrumentalis formaliter non iustificet, sed sola fides, seu mediante fide in sensu adversariorum, *N.* Totus enim hic s. doctor est, ut fidei necessitatem in accedentibus ad baptismum commendet.

51. Ad 2. *D.* Quia ad iustificationem ac salutem non sufficit materialis baptismi susceptio sine fide, *C.* quia forma baptismi concionatoria est, *N.* Hoc est absurdum, ut patet ex infantibus, qui concionis incapaces sunt ac fidei actualis, attamen iustificantur. Exinde corruunt quae ab adversariis deducuntur circa mentem Augustini.

52. II. Inst. Atqui s. Augustinus 1. *De Trinit.* lib. XV, cap. 26, n. 46, negat datum ab apostolis esse Spiritum sanctum, licet sacramenta administraverint; 2. docet infantes credere fide ecclesiae, lib. VI *Contra Iulian.* 3. Hinc apostolus, I. Cor. X, 1, seqq., loquens de hebraeis, quibus non profuit spiritalis esca ob ipsorum delicta, pares nobiscum fa-

(1) Hebr. X, 38. (2) Sess. VI, can. VIII.

(3) *Tract.* LXXX *in Ioann.* n. 3.

cit in participatione sacramentorum, quatenus nec nobis ob delicta prosunt: *Patres nostri*, scribit, *eamdem* (nobiscum) *escam spiritalem manducaverunt;* paria igitur praedicat utriusque foederis sacramenta. 4. Hoc ipsum conceptis verbis docuit Augustinus (1). 5. Id ipsum senserunt caeteri patres, qui sacramenta vocant *signa, sigilla, symbola, pignora*, adeptae scilicet per fidem gratiae. Ergo.

53. Resp. Ad 1. *D.* Virtute propria, eo modo quo eum dant Pater et Filius, *C.* uti causa ministerialis, *N.*

54. Ad 2. *D.* Ut baptizentur, *C.* ut ea fide iustificentur sine baptismo, *N.* Infantibus enim ex eodem sancto doctore (2): *Credere est baptizari, non credere autem est non baptizari.*

55. Ad 3. *D.* Argumentum instituendo a minori ad maius, *C.* argumento a simili, *N.* Vis argumenti ab apostolo instituti haec est: si illi qui male *signis et figuris* usi sunt, perierunt, multo magis peribunt qui *re et figurato* abutuntur. Subdit enim ibid. apostolus: *Omnia in figuris contingebant illis.* Eamdem igitur escam spiritalem manducaverunt inter se, non nobiscum.

56. Ad 4. *D.* Quoad significationem, *C.* quoad rem significatam, *N.* *Enarr.* proinde *in Psalm.* LXXIII, n. 2, scribit Augustinus: *Sacramenta novi testamenti dant salutem, sacramenta veteris testamenti promiserunt salvatorem.*

57. Ad 5. *D.* Vocarunt patres sacramenta, *signa* practica, *C.* speculativa, *N.* Sic etiam appellarunt *sigilla, pignora*, etc. gratiae adeptae per sacramenta, *C.* per fidem, *N.*

58. III. Inst. 1. Saltem formula *ex opere operato* barbara est; 2. ac pium motum seu dispositionem a suscipiente sacramenta excludit. Ergo.

59. Resp. Ad 1. *D.* Apta tamen ad haereticorum effugium praecludendum, *C.* in se, *Tr.* Parum refert utrum clavis aurea sit vel ferrea, dummodo ad aperiendum idonea sit. Aptissima porro est ea formula ad haereticorum errores profligandos, quamvis minus latine expressa.

60. Ad 2. *N.* Haec enim est structa in ecclesiam calumnia, quam amovent vel ipsi prudentiores protestantes Fabricius, Grotius, Leibnitzius, aliique. Sic inter caeteros scribit Leibnitzius in *Systemate theologico: Interim, ut gratia sacramentis suscipiatur, animam suscipientis bene constitutam esse necesse est, ne obex ponatur; et ita aliquod opus operantis* (hoc est, status suscipientis) *est requisitum operis operati.*

PROPOSITIO II. *In tribus sacramentis, baptismo scilicet, confirmatione et ordine, imprimitur character in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt.*

61. Et haec propositio de fide est ex can. IX concilii tridentini: *Si quis dixerit, in tribus sacramentis, baptismo scilicet, confirmatione et ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt; anathema sit.*

62. Quamvis doctrina haec in scripturis satis aperte tradatur, firmitatem tamen suam ex constanti traditione et ecclesiae sensu praecipue obtinet.

63. Sane apostolus, II Cor. I, 22: *Qui unxit nos Deus*, inquit, *qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris;* et clarius iuxta graecum textum: *Unxit nos, qui et obsignans nos dedit pignus*, etc. In Epist. vero ad Ephes. I, 13 scribit: *In quo* (verbo veritatis) *et*

(1) *Tract.* I *in Ioann.*

(2) *De peccat. merit.* l. I, c. 27, n. 40.

credentes signati estis Spiritu promissionis sancto; et ibid. IV, 30, eos hortatur ne velint *contristare Spiritum sanctum Dei, in quo*, inquit, *signati estis in diem redemptionis*. Cum vero distinguat apostolus *unctionem* ab *obsignatione*, non obscure baptismi et confirmationis *sigillum* seu *characterem* denotat.

64. Quapropter patres allegata verba constanter de sigillo sive charactere, qui per ea sacramenta imprimitur, intellexere. Alii enim docent per baptismum imprimi *sigillum sanctum, indelebile*, ut Chrysostomus (1), Cyrillus hierosolymitanus (2), Basilius (3), Epiphanius (4), Gregorius nazianz. (5) et Gregorius nyss. (6). Eius porro obsignationis exempla petunt vel a nota, qua hebraeorum domus in Aegypto insignitae sunt; vel a circumcisione, qua hebraei a reliquis populis discriminabantur; vel denique a militari tessera. Alii vocant *signaculum spiritale*, ut s. Ambrosius (7). Alii conceptis verbis *characteris* nomen usurpant, ut s. Augustinus, qui inter caetera scribit (8): *Tene ergo quod accepisti: non mutatur, sed agnoscitur: character est regis mei: non ero sacrilegus: corrigo desertorem, non immuto characterem.*

65. Atque exinde factum est, ut tria haec sacramenta in ecclesia numquam reiterarentur, quamvis ab haereticis et schismaticis collata, aut a peccatoribus indigne suscepta.

DIFFICULTATES

66. I. Obi. 1. Scripturae in allegatis textibus de interiori tantum Spiritus sancti gratia loquuntur. 2. Patres doctrinam de charactere ad mentem catholicorum penitus ignorarunt. Augustinus autem nomine *characteris*, ut patet ex eius *Serm. ad plebem ecclesiae caesariensis*, n. 2, designat *signaculum visibile*, seu ipsam baptismi administrationem; quod clarius patet ex iis, quae ibid. habet: *Si Donatus*, ait ipse, *quando schisma fecit, in nomine Donati baptizaret, characterem desertoris infigeret. Ego quando vocarem ad unitatem, si invenirem desertoris characterem, exterminarem, delerem, abolerem, abiicerem.* Iam vero character, qui exterminari et aboleri potest, non est nisi exterior et visibilis. 3. Ex scholasticis alii prorsus de charactere siluerunt, ut magister sententiarum; alii eum *ens rationis* nuncuparunt, ut Durandus; alii ex sola ecclesiae auctoritate eum se admittere professi sunt, ut Scotus et Caietanus, qui addit eam de charactere doctrinam non vaide antiquam esse. 4. Innocentius III revera primus eiusdem auctor fuit. 5. Proinde plures patres tridentini voluerunt articulum de charactere *probabiliter* tantum adstrui, nec, nisi agente Seripando, de fide declaratus est. Ergo.

67. Resp. Ad 1. *D.* Etiam, *Tr.* ad exclusionem characteris, adhibita patrum expositione, *N.* Siquidem patres omnes, qui characterem adstruxerunt, illis testimoniis biblicis innituntur.

68. Ad 2. *N.* Ut constat ex adductis probationibus. Sive Augustinum sive patres reliquos characteris nomine *signaculum visibile* aut *fidei professionem* minime significasse, patet tum ex eo quod antithesim instituerint inter circumcisionem et baptismi characterem, quod illa in corpore, hic vero in anima imprimatur; tum etiam ex eo quod ex-

(1) *Hom.* III, *in Ep. ad Ephes.* n. 2.
(2) *Catech.* III, n. 5.
(3) *Hom.* III *in s. Baptism.*
(4) *Haeres.* V, n. 6.
(5) *Orat.* XL, n. 4.
(6) *Orat. de Poenitent.*
(7) *De Spirit. s.* l. I, c. 6, n. 78.
(8) *Tract.* VI *in Ioann.* n. 16.

presse signaculum vocent *spiritale* et *invisibile*.

69. Dum igitur s. Augustinus in obiecto sermone ipsum baptismum, seu etiam invocationem ss. Trinitatis, characterem vocat, ideo est, quia sumit causam pro effectu; alioquin cum invocatio transiens sit, amittaturque interdum fides, nullus subsisteret character; at vero ex s. doctore character numquam deletur sive in apostatis sive in haereticis; praemiserat enim ibidem: *In errante et deserente milite crimen est desertoris; character autem non est desertoris, sed imperatoris.*

70. Quum vero se *delere, abolere*, etc. characterem affirmat, figurate loquitur ad significandum nullum fore baptismum in nomine Donati collatum, adeoque et characterem, qui una cum gratia nonnisi Deo tribui potest.

71. Ad 3. Resp. Petrum Lombardum seu magistrum sententiarum, part. IV, dist. 8, iam implicite doctrinam de charactere tradidisse, dum scripsit tria illa sacramenta *quadam consecratione* dari; deinde vero, ibid. dist. 23, expresse nominare *characterem spiritualem ordinis*.

72. Durandus vero, supposita characteris existentia, in eius inquirit essentiam, et autumat eum nihil prae se ferre reale, sed unice rationis relationem.

73. Eadem ratione se gessit Scotus, dum censuit characterem in quadam reali relatione consistere extrinseca animae superveniente veluti sacramenti effectu. Dum vero profitetur se characterem admittere ob ecclesiae auctoritatem, loquitur de ecclesia ut fidei regula proxima, quae in revelatione divina fundatur.

74. Caietanus errore facti deceptus est, dum putavit rebaptizantium ortam controversiam ex eo fuisse, quod nondum constituta fuerit de charactere doctrina. In hoc vero hallucinatus est, cum quaestio fuerit de *valore* baptismi ab haereticis aut peccatoribus collati. Semel enim rite administratum inamissibilem esse vel ipsi adversarii ultro fatebantur, ac propterea a *rebaptizantium* nomine abhorrebant.

75. Ad 4. *D.* Iuxta Chemnitium sive per crassam ignorationem antiquitatis, sive per insignem malitiam, *C.* iuxta rei veritatem, *N.* Siquidem integros pene tractatus ante Innocentium III de charactere scripserant Petrus pictaviensis, Gratianus, aliique.

76. Ad 5. *D.* Id est, *nonnulli* in congregationibus praeparatoriis, nec re satis discussa, *C.* plures et in ipso concilio, *N.* Hic mos discutiendi articulos antequam definirentur in omnibus conciliis superioribus viguit, ac in ipso concilio hierosolymitano.

77. II. Obi. 1. Si quaeritur a scholasticis, cur tria illa sacramenta iterari non possint, respondent, quia imprimunt characterem; si quaeratur cur imprimant characterem, respondent, quia iterari non possunt, quae mera est circulatio. 2. Ideo iuxta alios character his sacramentis imprimitur, quia quadam *consecratione* dantur, ast per omnia sacramenta nos Deo mancipamur et consecramur. 3. Intelligi demum nequit quomodo *signum* illudque *spirituale* et *invisibile* in anima item spirituali et invisibili imprimi possit. Ergo.

78. Resp. Ad 1. *D.* Si neutrum ex revelatione constaret, *C.* si de utroque constet, *N.* Cum proinde divinitus revelatum sit illa sacramenta iterari non posse, atque imprimere characterem indelebilem, perinde est sive probare effectum per causam, sive causam per effectum.

79. Ad 2. *D.* Consecramur Deo etiam per alia sacramenta, at diversa

ratione ab ea, qua fiat in tribus his sacramentis, *C.* eadem ratione, *N.* Nam per baptismum in perpetuum Christi familiae, per confirmationem eius militiae, per ordinem eius ministerio addicimur. Per haec insuper sacramenta potestatem acquirimus aliquid recipiendi vel tradendi aliis, quod pertinet ad divinum cultum, secus ac in caeteris fiat sacramentis.

80. Ad 3. *D.* Prout ab adversariis character confingitur, *C.* prout in se est, *N.* Porro iuxta s. Thomam, *character habet rationem signi per comparationem ad sacramentum sensibile, a quo imprimitur; sed secundum se habet rationem principii.* Nonnulli scholastici censuerunt eum non habere nisi *rationem relationis.* Concipi etiam potest per modum permanentis cuiusdam in anima modificationis, aut etiam permanentis qualitatis, ut vel ipse Leibnitzius in *System. theologico* exponit, cuius exempla suppetunt etiam in iure civili.

CAPUT III.

DE MINISTRO SACRAMENTORUM

81. Novatores saec. XVI ex principio, quod sacramenta ad solam fidem excitandam instituta fuerint, duo corollaria deduxerunt: 1° a quocumque, atque a diabolo ipso iuxta Lutherum sacramenta valide administrari; 2° valida pariter esse, licet sine intentione, immo mimice et irrisorie administrentur.

82. Donatistae, quibuscum postea, nempe saec. XII waldenses et albigenses, saec. XIV wicleffitae et hussitae convenerunt, ex contrario principio intulerunt nulla ac irrita esse sacramenta a publicis peccatoribus, ac in genere ab improbis ministris collata, multo vero magis ab haereticis. Donatistis quoad baptismum haereticorum, quamvis ex diverso principio, praeiverant non pauci africani et asiatici episcopi, saec. ecclesiae III. Hi omnes, qui baptizatos sive ab haereticis sive ab improbis ministris iterum tingebant, communi *rebaptizantium* nomine donati sunt, licet, ut diximus, ipsi ab hac appellatione ut iniuriosa abhorrerent.

83. De priori protestantium errore agemus, cum de sacramentis singillatim sermo erit; posteriorem una cum errore africanorum, donatistarum, caeterorumque, qui eos secuti sunt, hic adorimur. Tribus propositionibus rem totam complectimur. In prima valorem sacramentorum vindicamus, praecipue vero baptismi ab haereticis administrati; in altera eorumdem valorem, quae collata fuerint a ministris improbis; in tertia demum necessitatem intentionis ad validam sacramentorum administrationem propugnamus.

PROPOSITIO I. *In sacramentorum ministro ad valide conferenda sacramenta non est necessaria fides, adeoque validus est baptismus ab haereticis rite collatus.*

84. De fide quoad baptismum propositio est ex can. IV. *De bapt.* conc. tridentini ita se habente: *Si quis dixerit, baptismum, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit ecclesia, non esse verum baptismum; anathema sit.* Ob paritatem rationis quod hic dicitur de baptismo, de sacramentis reliquis intelligi debet (si poenitentiam excipias ex defectu iurisdictionis, qua carent haeretici); ex defectu tamen expressae definitionis doctrina, quae caetera afficit sacramenta, fidei tantum proxima est, ac unanimi, a pluribus saltem saeculis, consensione admissa. Quae proinde de valore baptismi statuimus, dicta de caeteris intelligi debent ob analogiam; ideo vero de valore baptismi

ab haereticis collati peculiariter agimus, quia acrior de ipso viguit contentio, nec revocatus in quaestionem fuit valor caeterorum sacramentorum, quae fuerint ab haereticis administrata, nisi uti corollarium quod ex priori illa controversia deducebatur.

85. Occasio agitatae tanta vehementia controversiae, de valore baptismi haereticorum, extitit Agrippinus carthaginiensis saec. fere III episcopus, qui omnium primus tinctos ab haereticis iterum baptizavit. Hanc consuetudinem s. Cyprianus Agrippini successor retinuit, et coacto Carthagine concilio eamdem praxim decreto sancivit. Huius synodi acta s. Stephanus rom. pontifex improbavit, rescribens: *Nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus imponatur ad poenitentiam*. Cyprianus Stephani decreto non acquievit, immo numerosiore accito concilio ex Africa pene universa, sententiam suam confirmavit. Defervescentibus demum studiis, praevaluit Stephani decretum in oriente non minus quam in Africa, donec omnis contentio sublata est.

86. Verbo autem Dei tradito, constantique ecclesiae praxi, inniti assertam propositionem facile evincimus. Siquidem huius traditionis ac praxis testis imprimis est s. Stephanus in suo decreto, ex quo constat haereticos non iterato baptismo, sed sola manuum impositione in ecclesiam fuisse cooptatos; testis praeterea est antiquissimus anonymus scriptor saec. III in lib. *De rebaptismate* ad calcem opp. s. Cypriani; testis est s. Augustinus, qui avitam consuetudinem recipiendi haereticos sola manuum impositione testatur ex *apostolorum traditione* derivatam esse; idque confirmat in lib. II. *De baptismo*, cap. 7, n. 12, ex confessione ipsiusmet Cypriani asserentis: *Hanc saluberrimam consuetudinem per Agrippinum praedecessorem suum quasi coepisse corrigi, sed verius corrumpi;* testis est Vincentius lirinensis, qui in *Commonitorio*, cap. 6, scribere non dubitavit: *Agrippinus carthaginiensis episcopus, primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis ecclesiae regulam, contra sensum omnium sacerdotum, contra morem atque instituta maiorum, rebaptizandum esse censebat*. Eadem testantur ss. Hieronymus, Syricius ac Innocentius, nec non concilium plenarium cuius meminit s. Augustinus, *De baptismo*, lib. I, cap. 7, n. 9, seu nicaenum I, ut plerique censent, quod can. VIII, constituit novatianos a schismate revertentes sola manuum impositione esse recipiendos.

87. Verum, quod praecipuum est, eiusdem traditionis ac praxis se testes exhibuerunt vel ipsi rebaptizantes, qui consuetudinem a Stephano assertam admittebant, eamque solis ratiociniis cavillationibusque evertere satagebant.

DIFFICULTATES

88. I. Obi. Scripturae valori baptismatis haereticorum adversantur; etenim 1. apostolus scribit (1): *Unus Dominus, una fides, unum baptisma;* haeretici igitur, qui fide carent, carent et baptismo. 2. Ecclesia reipsa dicitur *hortus conclusus, fons signatus, puteus aquarum viventium* (2); ergo haeretici extra ecclesiam constituti nec in hortum illum ingredi ut fructus inde colligant, nec fontem aut puteum illum, unde aquas hauriant, accedere valent. 3. Ex apostolo item, Christum induunt (3), qui in Christo baptizantur; Christum porro induere nequeunt, qui in haeresi tinguntur. 4. Filii praeterea Dei nonnisi a vera Christi ecclesia eius

(1) Ephes. IV, 5. (2) Cant. IV, 12. (3) Galat. III, 27.

sponsa gigni possunt. 5. Hinc ecclesia arcae comparatur (1), *in qua pauci, id est, octo animae salvae factae sunt per aquam. Quod et vos nunc similis formae salvos facit baptisma.* Ergo extra hanc arcam baptizati diluvio peribunt.

89. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Unum baptisma a Christo institutum sive intra sive extra ecclesiam collatum, *C.* in sola collatum ecclesia, *N.* Sic etiam: una est fides obiectiva seu a Deo revelata, *C.* subiectiva, *N.* Significat igitur obiectis verbis apostolus, nonnisi unum fuisse a Christo institutum baptisma a quocumque demum conferatur, nonnisi unam fidem esse quae a Deo obiective revelata sit, quamque omnes profiteri tenentur; prout unus est omnium Dominus.

90. Ad 2. *D.* Ecclesia est hortus conclusus, etc. quoad effectum seu regenerationis gratiam respectu adultorum, *C.* quoad sacramenta in se spectata seu prout Christi sunt, *N.* Qui sciens et volens ab haereticis baptismum petit et accipit, effectum seu gratiam sacramenti non consequitur, etsi sacramentum recipiat. Duo haec confundebant veteres rebaptizantes, atque ex horum confusione omnes eorum oriebantur difficultates.

91. Ad 3. *D.* Quantum ad perceptionem sacramenti, ut loquitur Augustinus (2), *C.* quantum ad vitae sanctificationem, *N.* Eadem enim recurrit observatio nuper facta, inter sacramentum eiusque effectum.

92. Ad 4. *D.* Si ecclesia gignere filios non posset nisi utero suo, *C.* si etiam id possit utero ancillarum, *N.*

93. Ad 5. *D.* Ecclesia arcae comparatur ratione baptismi rite suscepti respectu infantium et adultorum, qui in bona fide versantur, *C.* respectu effectus eiusdem baptismi si animo non rite comparato suscipiatur, ut dictum est, *N.*

94. II. Obi. Perperam catholici ad traditionem confugiunt. Etenim ab haereticis tinctos iterum baptizare iubent 1. canones apostolici XLVI et XLVII, nec non constitutiones apostolicae, lib. VI, cap. 15. 2. Anabaptismus iam aetate Tertulliani vigebat, ac s. Dionysius alex. apud Euseb. testatur (3): *Superiorum episcoporum temporibus in ecclesiis populosissimis et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada, et apud alios plurimos idem* (baptizandi institutum) *sancitum fuisse.* Dionysio assentitur Firmilianus Cappadociae episcopus in *Epist. ad Cyprianum.* 3. Optatus milevitanus, Athanasius, Basilius, Gregorius nazianzenus ac Cyrillus hierosolymitanus, non obstante decreto Stephani, et conciliorum arelatensis et nicaeni primi, uno animo tenuerunt rebaptizandos tinctos ab haereticis. 4. Idque in ordine ad bonosiacos, quamvis recte de Trinitate sentirent ex declaratione conc. arelatensis, can. XVII constituit ipse Gregorius M. Ergo.

95. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Qui tamen canones et constitutiones, utpote a rebaptizantibus auctoribus exaratae, nullius momenti sunt, *C.* alicuius hac in parte sunt auctoritatis, *N.* Non desunt tamen, qui censeant in illis agi de baptismo non rite ab haereticis collato.

96. Ad 2. *D.* In particularibus nonnullis ecclesiis, *C.* in ecclesia universali, *N.* Quod non diffitentur sive Firmilianus, sive Cyprianus, sive concilium ipsum carthaginiense, a quibus edictum est non *consuetudinem sed veritatem* esse consectandam. Quamvis autem Dionysius alex. a s. Hieronymo rebaptizantibus ac-

(1) II Petr. III, 20.
(2) L. *De unico baptism.* c. 8.

(3) *Hist. eccles.* l. VII, c. 7.

censitus sit, contrarium tamen constat ex s. Basilio, immo et ex ipso Dionysio, qui de se testatur se ad exemplum Heraclae praedecessoris sui haereticos sine novo baptismate in ecclesiam recepisse.

97. Ad 3. *Trans.* Variae autem ab eruditis causae assignantur illius agendi rationis, quam post edita decreta obiecti patres tenuerunt; scilicet aut quod canones illos ignoraverint, alioquin sibi saltem obiecissent; aut quia canones, praesertim nicaeni VIII et XVII, rem generatim non definierunt, sed solum recipiendos catharos seu novatianos esse, qui habebantur solum uti schismatici, sine novo baptismo, ac rebaptizandos paulinianistas ob vitiatam baptismi formam; aut quia patres illi, una cum Cypriano et Firmiliano, controversiam hanc uti mere disciplinarem spectarunt, in qua unusquisque propriae ecclesiae ritum sequebatur, non autem uti dogmaticam, pedetentim deinceps ubique mos iste cessavit.

98. Ad 4. *D.* Aut errore facti deceptus, aut quod bonosiaci post arelatense concilium baptismi formam vitiaverint, *C.* quasi censuerit rebaptizandos rite tinctos haereticos, *N.* Certum enim est haereticos illos interdum in nomine ss. Trinitatis baptizasse, interdum vero non item.

Propositio II. *Minister in peccato mortali existens, modo omnia essentialia, quae ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, vere conficit aut confert sacramentum.*

99. De fide propositio est ex can. XII, sess. VII concilii tridentini: *Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem modo omnia essentialia, quae ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum; anathema sit.*

(1) *Tract.* VI, *in Ioann.* n. 7 et 8.

100. Impetit propositio, ut innuimus, donatistas, qui diro schismate saec. IV, ecclesiam dilaceraverunt, nec non waldenses, albigenses, wicleffitas et hussitas damnatos in concilio constantiensi, in quo articulus IV Wicleffii proscriptus est: *Si episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat;* ac denique in anabaptistis iterum a tridentino per adductum canonem proscriptus est idem error.

101. Cum agatur de errore iamdiu ab Augustino in donatistis profligato, eiusdem s. doctoris argumentis ad eumdem refellendum adstruendamque enunciatam veritatem utemur. Porro s. antistes, in medium adducto Io. Baptistae de Iesu testimonio, Ioann. I, 35: *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto,* quamvis Christus non per se, sed per discipulos baptizaret, ut legitur Ioann. IV, 2, sic scribit (1): *Petrus baptizet, hic est, qui baptizat; Paulus baptizet, hic est, qui baptizat; Iudas baptizet, hic est, qui baptizat. . . Illud quod datum est, unum est; non impar propter impares ministros; sed par et aequale, propter: hic est qui baptizat.* His suffragantur quae scribit apostolus (2): *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.* Tota enim in sacramento potestas ac virtus Christi est, sacerdotis autem seu ministri tantum administratio, qui nequit Dei virtuti officere.

102. Hoc praeterea argumento eamdem veritatem adstruit Augustinus (3): *Dedit Iudas baptisma nec baptizatum est post Iudam: dedit Ioannes, et baptizatum est post Ioannem,* Act. XIX, 5; quia, qui datus est a Iuda, baptismus Christi erat; qui autem a Ioanne datus est, Ioan-

(2) I Cor. III, 7.
(3) *De unit. eccles.* c. 21.

nis erat. Debuissent autem iterum tingi a Iuda baptizati, si sacramentorum valor a meritis ministri penderet, nec illius baptisma baptismati Ioannis praeferendum fuisset.

103. Illustrat denique s. doctor hoc ipsum argumentum, lib. III *contra Crescouium*, cap. 8, et alibi hac aliisque similitudinibus: semina sive puris sive impuris agricolarum manibus terrae mandentur aeque fructuosa sunt, ita et sacramenta sive a iustis sive a peccatoribus administrentur. Alioquin si efficacia sacramentorum a ministri probitate aut improbitate penderet, nostra quodammodo salus ab illius dependeret arbitrio.

104. Constantem ecclesiae circa veritatem hanc traditionalem sensum patefacit eius agendi ratio; siquidem numquam dubium movit circa valorem sacramentorum, quae a pravis ministris fuerint administrata, cumque donatistae a malis ministris collata sacramenta nullius effutierint valoris, illico ab ecclesia damnati sunt.

DIFFICULTATES

105. I. Obi. 1. Munditiem ac sanctitatem in ministris suis Deus perpetuo inculcat, ut munere suo rite fungantur, uti Exod. XIX, 22; Levit. XXI, 17; immo Prov. XV, 8 legitur: *Victimae impiorum abominabiles Deo;* et Ioann. IX, 31 dicitur: *Peccatores Deus non audit;* Christus vero non solum, Matth. VII, 18, generatim pronunciat: *Non potest arbor mala bonos fructus facere;* sed largiturus praeterea apostolis suis potestatem dimittendi peccata, eis tribuit Spiritum sanctum, Ioann. XX, 22, dicens: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis;* cum igitur improbi Spiritum sanctum non habeant, nequeunt peccata remittere. 2. Qui contra Christum est, immo et *ex patre diabolo*, uti dicitur Ioann. VII, 4, nequit esse Christi minister; talis porro est in peccato mortali existens. 3. Nisi ita esset, par foret boni ac pravi ministri conditio. 4. Hinc ecclesia a sacramentis administrandis pravos arcet. Ergo.

106. Resp. ad 1. *D.* Deus inculcat in ministris suis munditiem et sanctitatem legalem, *C.* intrinsecam et formalem, *subd.* ut digne ac licite sancta tractent, *C.* ut valide, *N.* Atque exinde responsio patet ad allegatos textus ab Exodo et Levitico. Quod si in Proverbiis *abominabiles Deo* dicuntur *impiorum victimae*, ideo est, quia ex pravo affectu offerebantur, non autem ex parte rei oblatae. Verba caeci nati, Ioann. IX, in ordine ad miracula dicta sunt, in confirmationem falsae doctrinae patranda. Arbor mala non potest facere fructus bonos, si ex virtute propria hos producat, ac prout mala est; pravi autem ministri neque propria virtute efficaciam tribuunt sacramentis, quae conficiunt, neque ut arbor mala administrant. Demum Spiritus sanctus non inhabitat in pravis ministris ad eos sanctificandos, inhabitat vero tribuens virtutem sacramentis in ordine ad aliorum salutem.

107. Ad 2. D. Prout peccator est, *C.* prout operatur ex virtute Christi, seu eius minister est, *N.*

108. Ad 3. *D.* Quoad facultatem sacramenta administrandi, *C.* quoad vitae meritum, *N.*

109. Ad 4. *D.* Ne indigne ac illicite sacra pertractent, *C.* quia invalide conficerent sacramenta atque conferrent, *N.*

110. II. Obi. Communis patrum doctrina est, nullius esse valoris a pravis ministris confecta sacramenta. 1. S. Ambrosius (1): *Non sanat*, inquit, *baptisma perfidorum*,

(1) L. *De Mysteriis*, c. 4.

non mundat, sed polluit; et s. Hieronymus in cap. 3 Sophoniae affirmat, falso putare malos sacerdotes *Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam; et necessariam esse tantum solemnem orationem et non sacerdotum merita.* Nec dissentit Augustinus, qui scribit (1): *Quomodo ergo baptizabant, qui fundos insidiosis fraudibus rapiebant... si sola illa columba* (ecclesia) *simplex et casta et perfecta baptizat?* Et paulo post de avaris et raptoribus Cypriani coëpiscopis subdit: *Peccatorum remissionem non dabant... Non enim raptoribus et foeneratoribus diceret Dominus: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur illis.* 2. Viguit proinde universalis et constans in ecclesia praxis, Morino teste (2), ac Maldonato (3), iterandi sacramentum confirmationis in consignatis sacro chrismate ab haereticis aut schismaticis; prout reipsa bulgaros a photianis confirmatos Nicolaus I iterum confirmari iussit. Innitebatur autem haec praxis huic principio, quod commune omnibus peccatoribus est, non posse haereticos dare Spiritum sanctum, quo ipsi destituti sunt. Ergo.

111. Resp. Ad 1. *D.* Quoad sacramentorum fructum, quae adulti volentes scientesque ab impiis recipiebant, *C.* quoad sacramenta in se spectata, quae irrita essent ob impietatem ministri, *N.*

112. Itaque s. Ambrosius in obiecto loco agit de baptismatibus, seu lustrationibus iudaeorum et infidelium superstitiosis, non autem de christianorum baptismate; prosequitur enim: *Iudaeus urceos baptizat et lavat.*

113. S. Hieronymus illos improbat scelestos sacerdotes, qui putabant se licite eucharistiam conficere posse ex eo solum, quod praediti dignitate essent sacerdotali. Errorem porro, qui ei imputatur, acriter confutat in *Dialogo adversus luciferianos.*

114. S. Augustinus id unum contendit, non prodesse sacramenta, seu fructum non percipi sacramentorum ab iis, qui ea a ministris improbis et schismaticis scienter accepissent. Tria enim affirmat: 1° ubique inveniri *sacramenti integritatem,* non autem peccatorum remissionem; 2° non posse sanctorum orationibus iuvari, qui pergunt impie vivere, non obstante etiam *pio columbae ministerio;* 3° si convertantur, non *rebaptizatos* pertinere tamen incipere *ad columbam.*

115. Ad 2. *D.* Qui tamen auctores decepti sunt, *C.* iure merito ita senserunt, *N.* Ut enim ostendit Christianus Lupus in *Dissert. de octava synodo*, documenta, quae allegati auctores afferunt, ad sacramentum poenitentiae spectant omnia, quod iuxta diversos effectus, quos producit in illis, quibus confertur, interdum a veteribus dicebatur dari in aliis *in poenitentiam,* in aliis *in Spiritum sanctum.* Caeterum Morinus in recognitione operis sui hanc suam opinionem retractavit.

116. Quod vero speciatim attinet ad factum Nicolai I, verisimilior illorum videtur responsio, qui censent ideo ab hoc sancto pontifice iussam esse iterari confirmationem a graecis presbyteris administratam bulgaris, quod Bulgaria spectaret ad patriarchatum occidentalem. Cum igitur perperam Photius delegationem tribuisset presbyteris, quibus tribui debuisset a rom. pontifice occidentis patriarcha, idcirco nulla ac irrita erat illa confirmatio, ac proinde iussu pontificis iterata.

(1) L. III, *De bapt.* c. 17.
(2) *De Poenitent.* l. II, c. 11, n. 7.
(3) *De sacram. Confirm.* q. 2.

Propositio III. ***In ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, requiritur intentio saltem faciendi quod facit ecclesia.***

117. Haec item propositio de fide est; definivit enim eam tridentinum, sess. VII, can. II: *Si quis dixerit in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit ecclesia; anathema sit.* Id ipsum iam sanciverant Martinus V in conc. constantiensi et Eugenius IV in conc. florentino, seu in *Instruct. pro armenis.* Lata autem est ea definitio adversus novatores, autumantes non aliam inesse sacramentis virtutem, quam excitandi fidem, quae proinde valent, quamvis mimice ac ludicre conferantur.

118. Intentio porro dicitur animi deliberatio, qua aliquis rem sacram facere intendit, quam Christus instituit, aut in ecclesia fieri consuevit. Si eiusmodi intentio pro obiecto habeat tantum rem illam sacram materialem, ut aiunt, seu externam actionem, *externa* dicitur; si praeterea pro obiecto habeat intimam rei sacrae naturam seu actionem, ita ut quis intendat efficere reipsa actionem sacramentalem, *interna intentio* vocatur. Controversia, quae nos inter ac protestantes agitatur, est de intentione externa; quod enim spectat ad domesticam concertationem, utrum praeterea necessaria interna intentio sit ad valide sacramenta conficienda, quid verisimilius censendum nobis videatur, in scholiis sub finem subiiciendis aperiemus. Intentio potest esse actualis, sive virtualis; prior optima est, sed non est necessaria; posterior sufficit, ac omnino requiritur a ministro ut valide sacramentum conferatur.

119. Intentionem itaque externam saltem ac virtualem in sacramento conficiendo et conferendo necessario requiri, illa omnia scripturarum testimonia evincunt, in quibus sacramentorum administratores vel exhibentur, uti *ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei*, ut I Cor. IV, 1; vel iubentur a Christo eucharistiam conficere in sui ipsius *commemorationem*, ut Luc. XXII, 19; vel denique cum iudiciaria potestate donantur, illis eiusdem Christi verbis, Ioann. XX, 23: *Quorum remiseritis peccata*, etc. Quae profecto sine deliberata intentione peragi nequeunt.

120. Idque ex ecclesiae agendi ratione non minus luculenter adstruitur. Non aliam certe ob causam ordinatio Novatiani a s. Cornelio in *Epist. ad Fabium antiochen. adumbrata et inanis manuum impositio* dicta est, quam quia a tribus temulentis episcopis, seu sine rationis usu ac intentione proinde facta est. Sic Firmiliano teste in *Epist. ad Cyprian.* baptismus a praestigiatrice muliere collatus irritus saec. II illico ab omnibus eadem de causa iudicatus est. Actus enim, quo administrantur sacramenta, debet esse humanus; talis porro non est, qui sine deliberatione ac intentione ponitur, ideo siquidem hominibus commissa est eorum administratio. Alioquin psittacus sic edoctus, aquam infundens et verba proferens, vere baptizaret; quod nemo dicet. Attamen eiusmodi administratio ex sensu adversariorum idonea esset ad fidem excitandam.

121. Demum protestantium paradoxum ex everso eorumdem principio evertitur. Hoc enim, ut vidimus, non est nisi consectarium illius doctrinae, qua constituitur, sacramenta nonnisi ad excitandam fidem fuisse ordinata. Iam vero ex demonstratis doctrina haec est falsa. Igitur falsum pariter est, valere sacramenta quavis ratione administrata.

DIFFICULTATES

122. Obi. 1. Legitur in martyrologio Adonis viennensis, atque etiam in martyrologio romano VIII Kal. sept. Genesium mimice in theatro baptizatum. 2. Referunt praeterea Rufinus, Socrates atque Sozomenus a puerulo Athanasio pueros ludicros baptizatos esse, atque Alexandrum episcopum, ad quem factum istud delatum est, rata eiusmodi baptismata habuisse. 3. Idem sensit Augustinus de baptismo a Nicephoro archiatro *nugaciter* suscepto, qui, abiecta nugacitate, renovatus non est, ut legitur in eius *Epist.* CCXXVII *ad Alypium.* 4. Hinc *Tract.* V *in Ioann.* n. 14: *Non timeo*, inquit, agendo de ministro baptismi, *adulterum, non timeo ebrium.... quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: Hic est qui baptizat;* 5. et lib. VI *De baptismo*, cum proposuerit sibi quaestionem, utrum valeat baptismus *in mimo cum fide, si quis inter agendum repentina pietate mutetur;* tum utrum illud valeat, *quod in mimo datur, si quis existat, qui fideliter subito commotus accipiat;* profitetur se imparem eiusmodi quaestionibus solvendis, expectandumque *divinum oraculum* pronunciat; mirum proinde videri debet, ecclesiam post XII saecula illas solvere potuisse. 6. Chrysostomus autem et Isidorus Pelusiota sacramentorum ministros comparant *asinae Balaami.* Ergo.

123. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut in neutro martyrologio validum dicatur eiusmodi baptisma, *C.* secus, *Tr.* Nec enim desunt, qui in dubium revocent hanc Genesii historiam, aut saltem baptismi collationem in scena, de qua nemo ante Adonem, saec. IX scriptorem, mentionem iniecit. Quidquid vero sit, Genesius proprio sanguine baptizatus est.

124. Ad 2. *D.* Hoc referunt adducti historici ex incerta fama, cui chronologia adversatur, *C.* solido fundamento innixi, *N.* Non solum Tillemontius, sed vel ipse Basnagius, in *Annalib. politico-ecclesiasticis*, hac de causa eiusmodi factum reiecit. Quod si, ut alii contendunt, verum habeatur, Alexander uti rata non admisit eiusmodi baptismata, nisi postquam cognovit Athanasium intendisse imitari quod in ecclesia fieri compertum habebat, adeoque intentionem habuisse faciendi quod facit ecclesia.

125. Ad 3. *D.* Id est, deposita animi levitate et incostantia, quam hactenus Nicephorus ostenderat, ob Dei punitionem, *C.* mimica baptismi susceptione, *N.* uti patet ex eadem s. Augustini epistola.

126. Ad 4. *D.* Nempe *ebriosum*, ut emendatiores habent lectiones, *C.* vere ebrium, *N.*

127. Ad 5. *D.* Haesit s. Augustinus, cum quis in actione ipsa *repentina pietate mutatur*, vel *subito fideliter commotus* baptisma suscipit, *C.* circa baptismata in se spectata, *N.* In priori tantum casu haesit s. doctor, ut eius verba declarant, expectandumque divinum oraculum censuit. Hoc porro oraculum ex definitione ecclesiae habemus divina fretae assistentia. Mirum potius est, protestantes post XII saecula potuisse valida pronunciare eiusmodi baptismata, de quorum valore haesit Augustinus.

128. Ad 6. *D.* Similitudine inadaequata utentes, *C.* adaequata, *N.* Scopus ipsorum est evincere, sacerdotum improbitatem haud officere sacramentorum valori, ut ipsimet sancti exponunt.

129. Inst. 1. Innocentius IV in III *Decretal.* aperte declarat, valere baptismum etiam ab eo collatum, qui non solum non intendit facere

quod facit ecclesia, verum etiam si *contrarium gereret in mente sua*. 2. Sane minister non est nisi instrumentum; in instrumento autem nulla requiritur intentio; 3. eadem ratione, qua in concionatoribus aut oratoribus regiis, nihil officit contraria illorum intentio, dum aut concionantur, aut litteras mandantis ostendunt. 4. Accedit, quod in catholicorum doctrina necessario anxietas animi oriri debeat, num quis fuerit rite baptizatus, caeteraque sacramenta sibi rite fuerint collata. Ergo.

130. Resp. Ad 1. *D. Dummodo* tamen minister *baptizare intendat*, ut ibid. subdit Innocentius, *C.* secus, *N.* Vult enim pontifex significare validum esse baptisma collatum a saraceno, quamvis hic ignoret, quid sit ecclesia.

131. Ad 2. *D.* Vivum tamen ac liberum, *C.* inanimatum, *N.*

132. Ad 3. *Nego* paritates, quia illae sunt de re speculativa, in casu autem nostro de re practica agitur.

133. Ad 4. *D.* Quae oriri pariter posset ex defectu idoneae materiae vel formae, *C.* ex solius intentionis defectu, *N.* In his enim sufficere debet moralis certitudo, quae haberi potest, quoties ritus universus serio peragitur.

CAPUT IV.

DE SACRAMENTORUM RITIBUS SEU CAEREMONIIS

134. Quaecumque demum sit *caeremoniae* vocis etymologia, de qua philologi inquirunt, nos ea significamus *ritum externum ac religiosum, institutum ut maiori pompa atque splendore peragantur sacra;* nam *mentes fidelium*, ut inquit tridentinum, sess. XXII, can. V, *per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum contemplationem excitantur*.

135. Variae caeremoniarum species distinguuntur; aliae in verbis consistunt, ut exorcismi; aliae in actionibus, ut crucis signa, genuum flexus; aliae in externarum rerum usu, ut aqua lustralis, lumina, vestes. Quaedam Christum auctorem habent, quaedam apostolos, quaedam ecclesiam. Rursum: ex his aliae in ecclesia universa usurpantur, aliae in particularibus ecclesiis tantum; nos de prioribus agimus. Hunc caeremoniarum apparatum in solemni sacramentorum administratione protestantium plerique, calviniani praesertim, rident, aspernanturque. Contra quos sit

PROPOSITIO. *Recepti et approbati ecclesiae catholicae ritus, in solemni sacramentorum administratione adhiberi consueti, nec contemni, nec sine peccato a ministris pro libito omitti, neque in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari possunt.*

136. Totidem verbis hanc propositionem definivit tridentinum, sess. VI, can. XIII, adeoque de fide est, cum directe afficiat potestatem ecclesiae a Christo concessam, ut idem concilium declaravit, sess. XXI, can. XI.

137. Hac vero potestate instructam a Christo ecclesiam esse, constat 1° ex apostolo, qui I Cor. XI, cum plura de eucharistiae sacramento scripsisset, concludit: *Caetera, cum venero, disponam*. Quae verba cum attulisset s. Augustinus in *Epist.* LIV *ad Ianuarium*, quae tota de his ritibus est, scribit: *Unde intelligi datur (quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat ecclesia), hoc ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate varietur.* Constat 2° ex eorumdem rituum antiquitate et universalitate, cum coeperint ab ipso rei christianae exordio, ut patet ex Tertulliano, Iustino aliisque II et III

saeculi scriptoribus, qui tanquam de re universim ac ab immemorabili recepta de iis loquuntur. Horum documenta proferunt rerum liturgicarum scriptores, inter quos eminet eruditissimus Robertus Sala in adnotationibus et illustrationibus *Rerum liturgicarum* card. Bona. Eiusmodi porro antiquitas et universalitas produnt communem originem, ex apostolica scilicet institutione. Constat denique 3° ex antiquissimis *Constitutionibus*, quae *apostolicae* nuncupatae sunt, ac s. Clementis romani; nec non ex omnibus antiquis orientalibus et occidentalibus liturgiis, quae, uti ostendit Le Brun, quoad rei substantiam, omnes conveniunt.

138. Hoc demum agnoverunt vel ipsi pseudoreformati: in *confessione* enim *helvetica* fatentur *semper in ritibus et caeremoniis Christi ecclesias usas esse libertate;* idque ex historia innotescere. Certe Gulielmus III Borussiae rex, hac usus est libertate in sua *Agenda*, quam ad usum ecclesiae androgynae, lutherano-calvinistae, *evangelicae* nuncupatae, confecit. Nunc vero agitur de illa iterum reformanda ad usum fortasse ecclesiae lutherano-calvinisto-anglicanae, de qua agitur instituenda (ann. 1844).

139. Cum vero ritus isti sint adeo cum doctrinis dogmaticis et moralibus arcte coniuncti, ut earum veluti expressio sint, exinde patet a nullo privato pastore propria auctoritate absque peccato immutari eos posse et in novos converti. Quodque mirum videri potest, vel ipsi protestantes id confessi sunt; siquidem in *Confessione augustana et saxonica* aperte affirmant: *Peccare illos, qui caeremonias cum scandalo violant, atque superbe contemnunt, quippe ordinem disciplinae ac regiminis intervertentes, et turbantes tranquillitatem.* His assentiuntur Melanchton, Oecolampadius, Hoffmeisterus, Grotius, aliique.

DIFFICULTATES

140. Obi. 1. Ecclesia ritus suos ab hebraeis ac ethnicis adscivit, ut fuse ostendit Spencerus, in op. *De legibus hebraeorum ritualibus*. 2. Ex his alii ridiculi sunt, alii vero inutiles, cum nihil conferant ad fructum sacramentorum, qui iuxta catholicos ex opere operato producitur. 3. Caeremoniae improbatae ab apostolo sunt (1), dum docet fideles haud ambulare debere *secundum traditionem hominum*. 4. Idem docuit Augustinus (2), apostoli monito obtemperans. 5. Sane primitiva ecclesia cultu admodum simplici mysteria celebrabat. 6. Ex caeremoniarum apparatu fit, ut fidelium mens pene obruatur, et quae caeremonialia sunt, cum essentialibus permisceant. Ergo.

141. Resp. Ad 1. *D.* Nonnullos ritus ecclesia ex hebraeis, aut etiam ethnicis adscivit, mutato fine et obiecto, *Tr.* omnes ac sine tali mutatione, *N.* Etiamsi daretur, quod tamen aliqui eruditi viri, praesertim vero Lazzeri in peculiari hoc de argumento dissertatione, negant ecclesiam ritum aliquem ab ethnicis mutuatam esse, nihil tamen exinde sequeretur. Ritus enim materiales per se indifferentes sunt, adeoque totam bonitatem aut malitiam ab obiecto et fine, quo adhibentur, habent. Cum igitur ecclesia hos ritus adsciverit ad Deum colendum, nihil amplius est in illis reprehendendum. Alioquin templa ipsa ac altaria forent abroganda.

142. Ad 2. *D.* In sententia adversariorum, *C.* in se, *N.* Prout adversarii affecti sunt, iudicant de ritibus, quos ecclesia usurpat in sacramentorum administratione, eosque irrident. At si spectetur finis,

(1) Coloss. II, 8. (2) *Ep.* LV, *ad Ianuar.* c. 19

quem in iis usurpandis sibi proponit ecclesia, venerabiles sunt. *Actus enim sunt externi religionis*, ut loquitur card. Bona (1), *quibus quasi signis excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna elevatur, nutritur pietas, fovetur caritas, crescit fides, devotio roboratur, instruuntur simpliciores, Dei cultus ornatur, conservatur religio*. Licet vero sacramenta fructum afferant ex opere operato, non excludunt tamen dispositiones ex opere operantis, ut uberiori cum fructu suscipiantur.

143. Ad 3. *Neg*. Loquitur enim apostolus in obiecto textu, uti nunc exegetae protestantes fatentur, de pharisaeismo ac de hebraizantibus, non autem de ritibus.

144. Ad 4. *D*. Agens de caeremoniis a privatis hominibus inductis, *C*. de caeremoniis ab universa ecclesia receptis, de quibus nos disserimus, *N*. Id enim patefacit universae epistolae argumentum.

145. Ad 5. *D*. Vigentibus persecutionibus, *C*. pace ecclesiae data, *N*. Cum gladius persecutorum cervicibus fidelium instaret, certe non poterat ecclesia exteriorem illum apparatum adsciscere; at vix libera effecta est, pompam cultus sui illico explicavit.

146. Ad 6. *N*. Quin enim fidelium mens caeremoniis obruatur, aedificatur potius ac in Deum elevatur. Ne vero essentialia cum adscititiis confundant fideles, satis est opportuna instructio. Sane nemo est, qui nesciat, valere baptismum si in necessitatis casu administretur absque illo caeremoniarum apparatu.

CAPUT V.

IN SUPERIUS DISPUTATA SCHOLIA

147. Scholasticas potissimum quaestiones haec scholia attingunt, quas, ne filum disputationis adversus haereticos susceptae abrumpere cogeremur, omisimus. Sunt autem:

SCHOLION I.

148. Circa sacramenta, quae primitus obtinuerunt: utrum nempe instituta aliqua fuerint sacramenta in statu naturae innocentis, aut saltem instituenda forent, si diutius status ille viguisset? S. Thomas negative respondet (2), utpote inutilia. Suarez tamen aliique respondent affirmative. Res incerta est, et coniecturis potius quam documentis utraque sententia innititur.

149. Praeterea inquiri solet, num aliqua instituta fuerint sacramenta in lege naturae pro infantibus, ut deleretur in eis originalis noxa, et pro adultis ad remissionem praeterea peccatorum actualium. De infantibus res prorsus incerta est, silentibus scripturis, et patribus in diversas abeuntibus sententias. Tertullianus enim (3), s. Gregorius M. (4) et s. Bernardus (5) censent, *sola parentum fide* sine exteriori eiusdem per aliquod signum applicatione salvari infantes potuisse. S. Augustinus tum adultis tum infantibus opus fuisse aliqua applicatione existimavit. S. Thomas priorem sententiam sequitur (6).

150. In statu legis scriptae, ad quam refertur circumcisio, quamvis Abrahae iam data, nullum dubium quod plura sacramenta fuerint instituta, agnus paschalis, sacrificia, etc. Conciliorum florentini ac tridentini doctrina est, plurimum veteris legis sacramenta a sacramentis novae legis differre. Omnes fatentur hoc discrimen peti tum a diversitate rituum, tum a facilitate ac numero, tum a duratione; cum illa ut-

(1) *De divin. psalmod.* c. 19.

(2) Part. III, q. 51, a. 2. (3) L. *De bapt.* c. 13.
(4) *Moral* l. IV, c 3.
(5) *De baptismo*, c. 1. n. 4.
(6) *Sent.* IV, dist. 1, q. 2, a. 6.

pote typica fuerint temporalia, haec perpetua.

151. Ast disceptant theologi quoad efficaciam et valorem; plerique contendunt antiqua a novis sacramentis in eo discriminari, quod illa *ex opere operantis*, haec *ex opere operato* gratiam conferant. Alii autem nec pauci nec ignobiles theologi censent, etiam sacramenta veteris legis gratiam produxisse *ex opere operato* utpote *fidei protestativa*, docent proinde sacramenta novae legis gratiam ex opere operato producere *primario* ac *per se*, veteris autem legis *secundario* ac *per accidens:* ita Hugo a s. Victore, s. Bonaventura, Estius aliique. Bellarminus porro observat, errorem haereticorum confixum a tridentino non in eo esse quod extulerint sacramenta veteris legis, sed in eo quod detraxerint sacramentis novae legis, ut paria quoad valorem facerent, secus ac se gerant scholastici, de quibus agimus. In istorum sententia facilius componi videntur scripturarum ac patrum eloquia circa vim, quam tribuunt veteris legis sacramentis, praecipue vero circumcisioni; aut circa ea, quae ipsis videntur detrahere.

152. Disceptant praeterea theologi circa modum, quo sacramenta legis novae gratiam producunt; thomistae enim eam *physice* produci, alii autem censent solum *moraliter*, quatenus Christus se obstrinxit ad gratiam sacramentalem dandam, quoties rite sacramentum administratur. Facilioris intelligentiae haec posterior sententia est.

SCHOLION II.

153. Sacramenta duabus partibus constituuntur, *materia*, quam iam vocant, et *forma;* sive ut veteres loquebantur, *re* sive elemento et *verbis*, iuxta tritum illud Augustini: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum.* Iam vero per *materiam* res illa significatur, quae existere praeconcipitur verbis a ministro prolatis: per *formam* significantur verba ipsa, quae a ministro proferuntur in collatione sacramenti. Necesse autem non est, ut materia sacramentorum semper sit aliquid materiale, seu elementum.

154. Formae conditionatae, uti ostendit Benedictus XIV (1), expressa mentio non occurrit ante saec. VIII. In usu tamen eam fuisse ante id temporis in ecclesia, colligitur ex casibus dubii baptismi; cum enim dubitaretur, utrum baptismus alicui fuerit administratus nec ne, patres, immo rom. pontifices conferendum illum esse iudicarunt, quin tamen voluerint se periculo exponere iterandi hoc sacramentum; adeoque sub conditione illud administrabant, saltem mente retenta. Quod vero prius sola mente concipiebatur, saec. VIII coepit verbis exprimi: Alexander III et Ioannes XIII, ut ritus iste servaretur, edixerunt. Merito proinde a Pio VI in *Constit. Auctorem fidei: Deliberatio synodi* (pistoriensis), *qua praetextu adhaesionis ad antiquos canones in casu dubii baptismatis propositum suum declarat, de omittenda formae conditionalis mentione*, proscribitur et declaratur *temeraria praxi, legi, auctoritati ecclesiae contraria* (2).

155. Quandonam vero sive in sacramentis characterem imprimentibus, sive in aliis adhibenda formula conditionata sit, docent theologiae moralis tractatores.

SCHOLION III.

156. Circa *intentionem*, qua sacramenta administranda sunt, disputant theologi, num sufficiat *externa* et *obiectiva*, an vero praeterea

(1) *De synodo*, l. VII, c. 6.

(2) Prop. XXVIII.

requiratur *interna* et *subiectiva*. Externa ea dicitur intentio, qua quis intendit exterius ponere quidquid ad actionem materialem sacramenti requiritur, materiam, formam, ritum exteriorem, serio cum apparatu debito, prout in ecclesia fieri consuevit, attamen intra se constituit non facere sacramentum. Interna autem illa appellatur, cum quis insuper intendit sacramentum reipsa conficere. Ambrosius Catharinus, cui plerique galli theologi assentiuntur, affirmat ad valorem sacramenti intentionem externam sufficere; Bellarminus, cum quo plerique itali theologi conveniunt, propugnat necessitatem intentionis internae.

157. Plura hinc inde afferuntur argumenta, quae non vacat diutius expendere, cum ad praxim haec disceptatio nihil conferat. Exploratum enim est, quod cum agitur de sacramentis, tutior pars sit semper consectanda. Tutior autem est sententia de necessitate internae intentionis. Huic etiam magis favet auctoritas; quamvis enim adversae partis theologi ad suum sensum trahere satagant verba Eugenii IV in decreto pro armenis: *Omnia sacramenta tribus perficiuntur, rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi id quod facit ecclesia*, satis tamen aperta sunt pro vera intentione faciendi sacramentum, ut intendit ecclesia. Multo vero magis id patet ex propositione XXXVIII ab Alexandro VIII confixa: *Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non intendo facere, quod facit ecclesia*. Etenim, ut observat Benedictus XIV (1), quamvis sententia Catharini longe distet ab errore Lutheri, negari tamen non potest *grave vulnus* opinioni eius fuisse inflictum ab Alexandro VIII. Hinc sapienter edixit: *Si constet quempiam, aut baptismum contulisse, aut aliud sacramentum, ex iis quae iterari nequeunt, administrasse, omni adhibito externo ritu, sed intentione retenta, aut cum deliberata voluntate non faciendi, quod facit ecclesia; urgente quidem necessitate, erit sacramentum iterum sub conditione perficiendum. Si tamen res moram patiatur, sedis apostolicae oraculum erit exquirendum*. Sane intentionem internam influere in valorem sacramenti, praxis VII priorum saeculorum dandi baptismum in dubio de eius collatione sub tacita conditione, luculenter ostendit.

(1) *De synodo*, l. VIII, c. 4.

TRACTATUS
DE BAPTISMO

1. Omnium sacramentorum novae legis primum baptismus est, per quem aditus in ecclesiam patet. Variis nominibus in scriptura et patribus donatum baptisma effertur; interdum enim *sacramentum aquae*, *vitae novae*, *fidei*, *illuminationis*, interdum *nativitatis secundae*; *lavacrum regenerationis ac renovationis* nuncupatur. A catechismo rom. definitur (1): *Sacramentum regenerationis per aquam in verbo*. Vox *sacramentum* exprimit genus, *visibile* scilicet *signum* invisibilis gratiae; *regenerationis* vocabulum spiritualem denotat nativitatem, quam per ipsum consequimur; *per aquam in verbo* materiam et formam significant.

2. Veterum haereticorum, nempe archonticorum, marcosianorum, valentinianorum et quintilianorum doctrina, qua reiiciebatur baptisma tamquam a malo principio invectum, iamdiu obsolevit. Haeretici recentiores, lutherani et calvinistae cum sectis, quae ex illis prodierunt, veritatem huius sacramenti ultro admittunt. Si qui autem sunt, qui illud reiiciunt, increduli potius quam haeretici sunt, contra quos frustra ex scripturis et traditione pugnares. Hac igitur dimissa thesi, quam uti admissam assumimus, ad ulteriora progredimur.

3. Quemadmodum novatores saec. XVI. paria fecerunt utriusque legis sacramenta, ita etiam par fecerunt baptisma Ioannis et baptisma Christi ex eodem principio de sola fide iustificante, ad quam excitandam sacramenta instituta sunt. Hunc errorem anathemate confixit tridentina synodus, sess. VII, can. I: *Si quis dixerit, baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi; anathema sit.* Cum vero errorem hunc in tract. superiore iamdiu praeoccupaverimus, ideo ab eo iterum refellendo supersedemus.

4. Acturi igitur sumus in praesenti tractatu de huius sacramenti natura, de materia scilicet et forma, deque ipsius ministro, subiecto, necessitate et effectibus. Siquidem haec sunt, quae in controversiam veniunt. His de more nonnulla adiiciemus scholia ad dictorum uberiorem illustrationem.

(1) Part. II, c. 2, § 3.

CAPUT I.

DE MATERIA BAPTISMI

5. Duplex a theologis baptismi distinguitur materia, *remota* et *proxima*. Remota est aqua, proxima ablutio. Circa materiam remotam praeter antiquiores haereticos, qui eam aut penitus reiecerunt, uti seleuciani, herminiani, manichaei ac pauliciani; aut baptismo aquae baptismum sanguinis suffecerunt, uti de flagellantibus dicitur; errarunt recentiores, qui Luthero magistro, in *Simposiacis*, c. 17, autumarunt aptam baptismi materiam esse *quidquid balnei loco esse potest.* Sociniani ad baptismum non requirunt nisi aquam metaphoricam.

6. Circa materiam proximam graeci litem intentarunt adversus ecclesiam romanam, eo quod baptismum administrare consueverit per infusio-

nem, omissa immersione, ac etiam ex eo quod valere doceat idem sacramentum etiam per aspersionem collatum. Eo progressi sunt, ut nullitatis incusaverint baptisma ecclesiae romanae.

7. Doctrinam idcirco ac praxim romanae ecclesiae tum adversus protestantes quoad materiam remotam, tum adversus graecos schismaticos quoad materiam proximam vindicandam suscipimus.

Propositio I. *Aqua vera et naturalis est de necessitate baptismi.*

8. De fide propositio est, ex tridentino, sess. VII. can. II: *Si quis dixerit aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque ideo verba illa D. N. I. C.: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit; anathema sit.*

9. Huius propositionis veritas scripturarum dictis et factis luculentissime constat; Christus enim ad Nicodemum ait (1): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quibus verbis tum externam corporis per aquam ablutionem, tum internam per Spiritum s. nativitatem Christus expressit. Hoc autem sensu discipulos Christi verba intellexisse exhibent Acta apostolica, c. VIII, 36 et seqq. Cum enim Philippus eunuchum reginae Candacis edocuisset, *venerunt ad quamdam aquam, et ait eunuchus: Ecce aqua; quid prohibet me baptizari?... Et descenderunt uterque in aquam Philippus et eunuchus, et baptizavit eum;* et iterum, ibid. X, 47, cum descendisset Spiritus s. in eos, quos Petrus edocebat, *respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi?*

10. Nec aliter Christi verba intellexit ac in praxim deduxit ecclesia, ut documenta omnia fidem faciunt, ac baptisteria ubique erecta. Interrogat proinde s. Augustinus (2): *Quid est baptismus Christi? Lavacrum in verbo. Tolle aquam, non est baptismus; tolle verbum, non est baptismus.* Plura adiicere, esset tempus inutiliter terere.

DIFFICULTATES

11. I. Obi. 1. Passim in scripturis *aquae* vox metaphorice sumitur, ut Ioann. IV, 13; VII, 37 et alibi. 2. Sane baptisma Christi in aqua non esse conferendum declarat Ioann. Baptista suum opponens baptismum baptismo Christi, dum dixit (3): *Ego quidem baptizo in aqua... Ipse baptizabit in Spiritu s. et igni*, et hoc probavit Christus (4). Spiritualis igitur et metaphoricus sive internus est Christi baptismus, ut 3. insinuat apostolus scribens (5): *Consepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus;* haec autem mors et resurrectio non sunt nisi mysticae, ita et mysticus est Christi baptismus, prout sanctus Augustinus animadvertit (6), monens, illa Christi verba, Ioann. III: *Nis quis renatus* etc., non esse carnaliter, sed spiritualiter intelligenda. 4. Sane Christus, ibid. arguens Nicodemum, quod non intelligeret se loqui de baptismo symbolico, patefacit se non disserere de materiali baptismo penes iudaeos, immo et penes ethnicos usitatissimo. 5. Idcirco enim aquam cum Spiritu s. coniunxit; porro nos haud baptizamur in Spiritu s. nisi metaphorice. Ergo.

12. Resp. Ad 1. *D.* Aquae vox, immo et baptismi interdum metaphorice sumitur in scripturis, *C.* in subiecta materia, *N.* Praxis aposto-

(1) Ioann. III, 5.
(2) *Tract* XV. *in Ioann.* n. 4.
(3) Matth. III, 11.
(4) Act. I, 5.
(5) Rom. VI, 4.
(6) *Tract.* XI *in Ioann.*

lorum in conferendo baptismate in aqua iuxta institutionem Christi, de vero vocis illius sensu omne amovet dubium.

13. Ad 2. *D.* Opponens baptisma suum baptismati Christi quoad virtutem et efficaciam, *C.* quoad materiam utriusque baptismatis, *N.* Sic enim universa antiquitas verba Io. Baptistae intellexit.

14. Ad 3. *N.* Sed alludit apostolus ad ritum conferendi baptisma per immersionem, quo ritu significari affirmat spiritualem mortem et resurrectionem a peccatis per baptismum Christi efficiendas. S. Augustinus carnalem Nicodemi interpretationem excludit.

15. Ad 4. *D.* Arguit Christus Nicodemum, quod non intelligeret se loqui de regeneratione spirituali per baptismum obtinenda, *C.* quod non intelligeret se non loqui nisi de baptismo metaphorico, *N.* Nam hoc ipso quod plures figurae in V. T. praecesserint renovationis spiritualis obtinendae per Messiam, ac baptismus ipse penes iudaeos receptus symbolum esset interioris munditiae, iure merito arguitur Nicodemus, quod verba Christi acceperit de nova generatione seu nativitate carnali.

16. Ad 5. *Neg.* Sed ideo Christus cum aqua coniunxit Spiritum sanctum, ut intelligeret Nicodemus effectum interioris nativitatis non ex sola aqua provenire, sed ex virtute Spiritus sancti, qui interius cor mundat, dum aqua foris abluit corpus.

17. II. Obi. Plura exempla ex historia ecclesiastica suppetunt baptismi aliter quam per aquam collati. Etenim 1. Io Moschus (1), ac Nicephorus (2), referunt iudaeum morti proximum, aquae defectu, arena superinfusa baptizatum esse ac subito convaluisse. 2. Stephanus II ratum habuit baptisma in vino collatum infanti periclitanti, prout iamdiu validum eiusmodi baptismum declaraverat Syricius. 3. Idque iure, cum interior animi ablutio quovis liquoris lavacro significari possit. Ergo.

18. Resp. *N.* *A.* Ad 1. prob. *D.* Quod tamen baptisma invalidum a Dionysio antistite declaratum est et renovatum, *C.* secus, *N.* Merito fidei iudaeus sanitatem est adeptus.

19. Ad 2. *D.* Quod tamen responsum uti supposititium, aut saltem mendosum a criticis habetur, *C.* sincerum, *subd.* excusando baptizantis ignorantiam, *C.* probando baptisma, *N.* Sic etiam uti supposititium reiicitur decretum Syricii, quod omnium primus post plura saecula protulit Theodorus cantuariensis, seu potius incertus auctor *Poenitentialis* sub Theodori cantuariensis nomine vulgati.

20. Ad 3. *D.* Accedente voluntate Christi, *C.* secus, *Tr.*

Propositio II. *Vera est de baptismi sacramento doctrina vigens in ecclesia romana, quae tenet illum aeque valere, sive per immersionem sive per infusionem aut aspersionem conferatur.*

21. De fide est propositio ex parte iuris, certa ex parte facti. Concilium enim tridentinum, sess. cit. hunc can. qui 3. est de baptismo, edidit: *Si quis dixerit in ecclesia romana, quae omnium ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam; anathema sit.* Notorium autem est a pluribus saeculis ecclesiam romanam consuevisse conferre baptisma per infusionem.

22. Iam vero aeque valere baptismum sive immersione, sive infusione aut aspersione administretur, facile evincitur, si ostendatur ex sensu ac praxi totius antiquitatis immersionem haud esse essentialem huic sacramento; atqui id constat.

(1) *Prat. spiritual.* c. 160.

(2) *Hist.* lib. III, c. 37.

23. I. Ex baptismate clinicorum, eorum scilicet, qui in lecto gravi morbo decumbentes tincti sunt, qui certe non fuerunt in aquam immersi, sed sola infusione lustrati sunt. Atqui ex universa historia ecclesiastica, ac patrum testimoniis, eiusmodi baptismata primis saeculis frequentissima fuisse constat, quin umquam de eorum valore dubium fuerit excitatum.

24. II. Constat ex documentis illis, quae perhibent quovis tempore collatum baptismum sola infusione, nullo reclamante; talia sunt acta martyrii s. Lucilli apud Surium; s. Bacchi apud Combefisium, s. Gratiliani, nec non s. Lindgeri, qui exhortabatur mulieres ut infantulos morituros baptizarent *intinctos aqua vel superinfusos* apud Martenium (1), ut alia omittam.

25. III. Constat ex veteribus picturis et sarcophagis, in quibus baptismus per infusionem administratus visitur, ut referunt Martenius loc. cit. et Ciampinius in *Veteribus monumentis* (2).

26. IV. Constat ex confessione et agendi ratione ipsorummet graecorum; omissis enim canonistis Ecbanassal Echmini, et Gregorio Abulfaragio, qui fatentur valere baptismum per infusionem datum, Goarius testis oculatus, in suo *Euchologio* refert graecos passim recens natos infantulos *superinfusione baptizare.*

27. Numquam igitur ut essentialis baptismo immersio habita est. Plures vero eaeque gravissimae causae induxerunt ritum conferendi baptisma aut sola infusione aut aspersione iam a saec. VI. ut ostendit Mabillonius in *Musaeo italico;* scilicet maior facilitas, infantium conditio, pudicitia mulierum, frigoris rigor in septentrionalibus plagis.

(1) *De antiquis eccl. ritib.* l. I, c. I, a. 23.

DIFFICULTATES

28. Obi. 1. Trina immersio mysticam habet significationem ex apostolo (3), mortis ac sepulturae Christi, quae evanescit per infusionem aut aspersionem. 2. Hunc praeterea immersionis ritum repetunt patres ex traditione apostolica et praecepto Christi. 3. Poenae idcirco constitutae erant in illius transgressores. 4. Sane concilium constatinopolitanum I eunomianos vel unica immersione vel infusione tingentes irriti baptismi damnavit; prout eadem de causa Gregorius M. irritum declaravit baptisma apud bonosiacos. 5. Cornelius de baptismo Novatiani per infusionem collato dubitavit, uti dubitavit etiam Magnus africanus antistes. Ergo.

29. Resp. Ad 1. *D.* Mystica illa significatio non ita expressa habetur in baptismo, per aspersionem aut infusionem dato, uti per immersionem, *C.* evanescit prorsus, *N.* Addo significationem essentialem esse ablutionem, alteram vero non esse nisi accidentalem.

30. Ad 2. *D.* Ex traditione apostolica, sed disciplinari, *C.* dogmatica, *N.* Alioquin numquam praetermissa fuisset. Quod adiicitur de praecepto Christi, lato sensu accipi debet, proveniente ex eius exemplo, non autem presse sumpto.

31. Ad 3. *D.* Adversus privatos statutae, quibus citra necessitatis casum a recepta communi disciplina recedere non licet, *C.* ob nullitatem baptismi, *N.* Hoc esset ostendendum.

32. Ad 4. *D.* Ob vitiatam formam ac haereticum principium, quo tum eunomiani tum bonosiaci baptismum administrabant, *C.* praecise ob unicam immersionem aut infusionem, *N.* Cum enim peccarent circa doctrinam Trinitatis haeretici illi formam

(2) Part. II, tab. 4 et 5.
(3) Rom. VI, 4.

vitiaverant, adeoque irritum declaratum est illorum baptisma.

33. Ad 5. *D.* Dubitavit Cornelius de effectu baptismi ob pravam Novatiani dispositionem, *C.* de eius valore in se, *N.* Clinicorum dispositio suspecta ut plurimum fuit, adeoque uti irregulares habebantur. Magni porro dubium excussit s. Cyprianus (1), immo sustulit ecclesia universa ea praxi, quam adoptavit.

CAPUT II.

DE BAPTISMI FORMA

34. Breviter ab hac quaestione nos expediemus, cum veteres haereses gnosticorum, valentinianorum caeterorumque eiusmodi, quae baptismi formam vitiaverant, penitus obsoleverint; hodierni vero haeretici, qui adhuc baptisma retinent, formam ecclesiae romanae retinuerint. Licet vero zwingliani, calvinistae ac sociniani veram baptismi formam servent, contendunt tamen eam minime necessariam esse, adeoque pro eius necessitate pugnare debemus. Quod vero attinet ad quaestionem *facti*, utrum apostoli ex peculiari dispensatione aliquando baptisma in nomine tantum Iesu Christi contulerint, uti non pauci catholici theologi contendunt, eam ad scholia subiicienda remittimus.

Propositio. *Vera est de sacramento baptismi doctrina in ecclesia romana, quae tenet baptizandum esse sub distincta invocatione trium divinarum personarum.*

35. De fide propositio est vi canonis tertii concilii tridentini supra allegati collatique cum can. IV, in quo idem concilium decernit verum esse baptisma ab haereticis datum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Forma igitur ab ecclesia romana praescripta et servata est: *Ego te baptizo in nomine Patris* etc., a qua non differt quoad substantiam quae adhibetur in ecclesia graeca: *Baptizatur*, βαπτίζεται, *servus Dei in nomine*, etc.

36. Veram porro esse ecclesiae romanae, seu potius universalis, doctrinam circa baptismi formam, ex Christi verbis patet, Matth. cap. ult.: *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Quibus patres innixi uno ore docent nullum esse baptisma sine trium divinarum personarum distincta invocatione. Tertullianus (2): *Lex*, inquit, *tingendi imposita est et forma praescripta. Ite*, *inquit*, *docete nationes*, *tingentes eas in nomine Patris* etc.; s. Cyprianus (3): *Quando Christus*, scribit, *baptizare iubeat in plena et adunata Trinitate.* Sic patres reliqui.

37. Perpetua denique constansque utriusque ecclesiae doctrina colligitur non solum ex earum praxi, de qua testantur synodi arelatensis I, et nicaena I, sed praeterea ex argumentis, quae patres ex eadem praxi eruebant ad confundendos sabellianos, arianos, macedonianos, eunomianos aliosque Trinitatis hostes; ac demum conficitur ex omnibus ecclesiae orientalis euchologiis et ecclesiae occidentalis ritualibus libris collectis a Martenio et Renaudotio.

DIFFICULTATES

38. Obi. Si Christi verba inducerent necessitatem huius formae, numquam ea omissa esset; atqui ea prorsus omittitur in collatione baptismi, quae a s. Ambrosio, seu ab auctore libror. *De sacramentis*, lib. II, cap. 7, exhibetur, ubi ritus baptizandi describitur; prout pariter fit in *Libro Gelasiano*, ex codicibus Thomasii et colbertino. 2. Nec mirum: alioquin, cum Christus dixerit: *Euntes docete*, colligi posset necessitas proferendi verba: *Ego te doceo*, quod nemo dicet. Ergo.

(1) *Epist.* LXXVI. (2) L. *De bapt.* c. 13. (3) *Ep.* LXXIII, *ad Iubaian.* c. 4.

39. Resp. Ad 1. *Neg. min.* Nec enim s. Ambrosius seu auctor librorum *De sacramentis* in obiecto loco sibi proposuit ritum tingendi describere, sed enumerandi interrogationes mersionesque iuxta finem qui in illis praestitutus erat. Sane hic idem auctor iam praemiserat (1): *Coelestia verba, quae Christi sunt, quod baptizemus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Haec eadem repetit cap. 7, n. 22. Neque aliter exponi debet, quod ex *Libro gelasiano* obiicitur; siquidem in eodem libro, prout eum referunt codices regius et noviomensis, haec formula legitur pro baptismo infirmorum: *Baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ut habeas vitam aeternam.* Eiusmodi porro additiones, quae in nonnullis formulis reperiuntur, non officiunt substantiae.

40. Ad 2. *N.* Tum quia actio docendi per se innotescit quin exprimatur, actio vero sacramentalis baptismi per formam determinari debet, lotio enim materialis ad plures fines adhiberi potest; tum quia de voluntate Christi ex modo, quo ab ecclesia in praxim deducta est, satis constat.

CAPUT III.

DE MINISTRO BAPTISMI

41. Triplex distinguitur baptismi administratio, *solemnis*, *publica et privata.* Solemnis ea dicitur, quae fieri consuevit in solemnitatibus paschatis et pentecostes; publica, quae passim fit suis ritibus ac caeremoniis; privata, quae in necessitatis casu. Iam vero solemnis baptismatis minister *ordinarius* est episcopus; publici est sacerdos, *extraordinarius* est diaconus. Si quis alius haec baptismata conferat, *valide* quidem, sed *illicite* administrat. Privati autem baptismi minister in necessitatis casu quilibet esse potest sive clericus sive laicus, sive mas sive femina. Circa ministrum ordinarium et extraordinarium solemnis ac publici baptismi nulla controversia viget cum protestantibus, adeoque breviter nos ab hoc doctrinae capite expediemus; at circa ministrum privati baptismi nobis litem intentant calviniani, quorum non pauci censent baptismum etiam in necessitatis casu a laico, praesertim vero a muliere administratum, nullum ac irritum esse.

PROPOSITIO I. *Sacramenti baptismatis ministri ordinarii sunt episcopi et presbyteri, extraordinarii vero et ex delegatione, diaconi.*

42. Propositio est *certa* quoad omnes suas partes. De episcopis nemo est, qui dubium moveat: quoad presbyteros eos esse ministros ordinarios, licet *subordinatos*, declarat Eugenius IV, qui in suo decreto pro armenis haec habet: *Minister huius sacramenti baptismi est sacerdos, cui ex officio competit baptizare.* Hoc enim sensu quoad baptismi collationem semper intellexit ecclesia verba Christi: *Euntes docete, baptizantes.* Hinc *Constitutiones apostolicae* permittunt *solos episcopos ac presbyteros ministrantibus diaconis* baptizare (2): ut alia pene innumera documenta praetermittam.

43. Quoad disciplinam tamen receptum antiquitus est, ut soli episcopi fere baptizarent, aut certe nemo sine episcopi permissione, ut debita subordinatio hierarchica servaretur.

44. Diaconos autem ministros baptismi extraordinarios esse liquet ex Act. c. VIII, 38, ubi Philippus eunucho contulisse baptismum perhibetur, et v. 12 baptizasse dicitur viros ac mulieres. Ex delegatione

(1) Ibid. lib. II, c. 5, n. 14.

(2) L. III, c. 12.

autem hoc sacramentum eum administrasse uti ministrum extraordinarium habemus ex sensu antiquitatis. *Diaconis enim*, ut scribit s. Epiphanius (1), *nullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur, sed hoc dumtaxat, ut eorum, quae perficiuntur, ministri sint;* et lib. VIII *Constit. apostolic.* c. 28 expresse dicitur: *Illos non baptizare*. Romae tamen receptum erat, ut diaconi in pervigilio paschatis baptizarent, ob ingentem accedentium ad baptisma multitudinem, ut patet ex *Epist.* X s. Syricii *ad episc. Galliae*, cap. 4, n. 10. Baptizabant praeterea in diaconiis, in quibus ipsi plebem regebant, uti habetur ex conc. illiberitano, can. LXX. Exinde ratio patet eorum, quae in diaconorum ordinatione dicuntur: *Diaconum oportet ministrare ad altare, baptizare et praedicare*, intelligenda esse de offi io quod ipsis competit, accedente delegatione. Etenim, uti observat s. Thomas (2), diaconi proprie instituti sunt, *ut ministerium adhibeant aliis maioribus* (ordinibus) *in sacramentorum exhibitione*. Cum non repugnent protestantes, ideo ab afferendis difficultatibus, quae solum oriri possent ex conciliatione ad speciem sibi adversantium documentorum, supersedemus.

Propositio II. *Necessitate cogente a quocumque, sive masculo sive femina, immo et ab haeretico et infideli, baptismus valide ac licite administrari potest.*

45. Ad fidem spectat propositio; in concilio enim lateranensi IV, cap. *Firmiter*, haec sancita sunt: *Sacramentum baptismi, quod ad invocationem individuae Trinitatis... consecratur in aqua, tam parvulis quam adultis in forma ecclesiae a quocumque rite collatum, proficit ad salutem;* et Eugenius IV in cit. *Instruct.* disertius adhuc: *In casu necessitatis*, inquit, *non solum sacerdos, vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, immo etiam paganus et haereticus baptizare potest.*

46. Ac primo laicos, urgente necessitate, licite conferre posse baptismum ex sensu ecclesiae docet Tertullianus, qui scribit (3): *Alioquin et laicis ius est;* ac s. Hieronymus pro certo hoc sumens ait (4): *Baptizare, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere laicis.* Eadem habent s. Augustinus (5), et conc. illiberitanum, can. XXXVII, nec diffitetur vel ipse Calvinus (6).

47. De haereticis, quod licite, instante mortis periculo, ab iis peti possit baptisma, ad consulendum propriae saluti aeternae iam nemo ambigit, neque protestantes inficiantur.

48. De infidelibus dubitatum ab Augustino est, utrum valide, ac proinde urgente necessitate, licite possit ab illis conferri baptisma ac peti; ea tamen s. doctor iecit principia, ex quibus patet, eum inclinari in partem affirmantem. Principium siquidem eius fuit: *Baptismus a quocumque ministretur, semper est Christi* (7); huic innixus defendit validum esse baptismum collatum ab haereticis. Atqui hoc ipsum principium aeque valet pro baptismo administrato ab infidelibus. Omne demum dubium sublatum ab ecclesia est; iam enim saec. IX Nicolaus I in *Responsione ad consultum bulgaror.* constituit valere baptismum ab homine iudaeo vel pagano collatum; idemque, ut vidimus, declararunt conc. lateranense IV, et Eugenius IV. Idque iure merito, cum

(1) *Haeres.* LXXII, n. 4.
(2) Part. III, q. 67, a. 1.
(3) L. *De baptismo*, c. 7.
(4) *Dial. contr. Lucifer.* n. 9.
(5) *Contr. epist. Parmeniani*, l. II, c. 13.
(6) *Institut.* l. IV, c. 15, § 20.
(7) Apud Gratian. in *Decr.* p. 3, *de Consecrat* dist. 4.

eiusmodi doctrina ex valore baptismi haereticorum, veluti ex germine suo efflorescat.

DIFFICULTATES

49. I. Obi. 1. Ius baptizandi ex Matth. XXVIII sequitur ius docendi, quo profecto carent laici. 2. Nuspiam proinde in scripturis legimus laicos baptizasse. 3. Adeoque s. Gregorius nazianzenus et s. Satyrus neque in imminenti naufragii periculo passi sunt a laicis tingi. 4. Sane eadem est ratio poenitentiae post lapsum ac baptismi: nemo porro dicet eam, necessitate cogente, posse a laico administrari. 5. Cyprianus, Firmilianus, Basilius, spectabant baptismum ab haereticis datum, uti *baptismum administratum a laicis*, id est, nullum ex eorum sententia. 6. Concilium illiberitanum concedit quidem laico, urgente necessitate, facultatem baptizandi, adiecta ea tamen conditione: *Dummodo lavacrum suum integrum habeat, nec sit bigamus.* Ergo.

50. Resp. Ad 1. *D.* Ex officio, *C.* ex dispensatione ac privatim, *N.* Iam vero laicis permissum est privatim docere, adeoque et baptizare in casu nostro.

51. Ad 2. *Tr.* Ex silentio scripturarum id unum colligi potest, quod ad traditionem, ut in pluribus aliis, recurrendum sit. Non desunt, qui contendant Ananiam, a quo Paulus, et fratres, a quibus iussu Petri Cornelius cum domo sua tincti sunt, fuisse laicos.

52. Ad 3. *D.* Quia putabant se in tali periculo non versari, in quo possent a laicis licite baptizari, *Tr.* vel *C.* quasi censuerint invalidum esse lavacrum a laicis administratum, *N.*

53. Ad 4. *Nego* paritatem, cum hoc pendeat a voluntate Christi. Accedit quod infantibus nulla alia ratione subveniri possit quam per baptismum.

54. Ad 5. *D.* Administratum a laicis infidelibus, *C.* fidelibus, *N.* Rebaptizantes uti haereticorum, ita, immo multo magis infidelium baptismum irritum habebant.

55. Ad 6. *D.* Ut *liceat*, dignioribus praesentibus, *C. valeat*, *N.* Caeterum nondum convenit inter eruditos, quid sibi voluerint patres illiberitani per illam singularem conditionem, quam adiecerunt.

56. II. Obi. Saltem a feminis nullo in casu valide aut licite baptisma conferri potest; Tertullianus enim scribit (1): *Non permittetur mulieri in ecclesiis loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre.* S. Epiphanius hac de causa reprehendit marcionitas ac pepuzianos (2). Concilium carthag. IV, can. C, statuit: *Mulier baptizare non praesumat;* quod si huic canoni Gratianus ac magister sententiarum adiiciunt: *Nisi necessitate cogente*, haec clausula concilii non est. Ergo.

57. Resp. *Neg. Ant.* Quae vero documenta allata sunt, unice afficiunt baptisma publicum ac solemne, quale reipsa feminis haeretici pepuziani, marcionitae et collyridiani per summum nefas demandabant perinde ac caetera sacerdotalia munia, uti testatur Tertullianus (3). Concilium autem carthaginiense vetat quominus mulieres in *coetu virorum* audeant docere ac baptizare, uti colligitur ex can. immediate praecedente; adeoque Gratianus et Petrus Lombardus per adductam clausulam verum referunt concilii sensum.

58. III. Obi. Si insistamus doctrinae patrum, irritum habebimus baptisma ab infidelibus collatum. Etenim ipsi rebaptizantes refellebant ex eo principio, quod alteri quis da-

(1) *De virginibus velandis*, c. 9.

(2) *Haeres.* 42.

(3) *De bapt.* c. 41.

re possit, quod accepit, nec propter haeresim amisit; sic Tertullianus, qui ideo censuit laicos necessitate cogente tingere posse, quia *quod ex aequo accipitur, ex aequo dari potest* (1); ac s. Hieronymus (2): *Ut enim*, inquiebat, *accepit quis, et dare potest;* hinc ita luciferianum perstringebat: *Novam rem asseris, ut christianus quisquam factus sit ab eo, qui non fuit christianus.* Quapropter in *Capitularibus* ab Angeliso et Benedicto levita collectis, lib. VIII praecipitur, *ut qui a paganis baptizati sunt, denuo a sacerdotibus in nomine ss. Trinitatis baptizentur;* ac lib. VI: *Si quis presbyter ordinatus deprehenderet se non esse baptizatum, baptizetur et ordinetur iterum, ac omnes quos baptizaverit.* Ergo.

59. Resp. *Trans.* vel *Neg. Ant.* Nondum enim eliquata controversia de baptismo haereticorum, nil mirum si patres arbitrarentur nullum esse baptisma administratum ab infidelibus. Eo vel magis quod haec quaestio nondum illa aetate agitari coeperit. Constituta porro ac in lumine suo posita doctrina catholica de valore baptismi ab haereticis collati, cum idem principium, quod baptismus Christi sit, a quocumque conferatur, veluti conclusio in illo principio contenta evoluta est de valore baptismi dati ab infidelibus. Sicque exponuntur quae a patribus obiecta sunt.

60. Capitularia vero, de quibus agitur iuxta Natalem Alexandrum, intelligi debent de baptismo non rite administrato, sive defectu materiae, sive defectu formae aut intentionis. Haec unica ratio suppetit ad componenda, quae in iisdem, lib. V, cap. 6, leguntur: *Si quis baptizatus est a presbytero non baptizato; et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuit, baptizatus est.*

CAPUT IV.

DE BAPTISMI SUBIECTO

61. Proles naturalis doctrinae luthero-calvinisticae de sola fide iustificante prodiit anabaptismus. Storchius enim anabaptistarum parens ex illo principio deduxit: ergo invalide infantes, utpote fidei incapaces, tinguntur. Hanc ipsam doctrinam amplexi deinceps sunt sociniani et arminiani.

62. Lutherus ab Erasmo edoctus constituit interrogandos esse pueros cum ad discretionis aetatem pervenerint, *ratum ne haberent quod susceptores illorum nomine polliciti sunt in baptismo: Si respondeant se ratum habere, tunc publice renovetur ea professio;* quod si negent, mediis omnibus frustra adhibitis, *expediet illos non cogi, sed suo relinqui animo, donec resipiscant, nec ad aliam interim vocari poenam, nisi ut ab eucharistia sumenda reliquisque sacramentis arceantur.* Hunc ritum adhuc lutherani ac reliqui protestantes frequentant, ludicramque hanc caeremoniam *confirmationem* vocant. Nonnulli autumarunt permittendum saltem pueris eiusmodi esse examen fidei, ne ex *enthusiasmo*, ut aiunt, seu *fanatismo* credere videantur. Adversus quos errores sit

PROPOSITIO I. *Praestat parvulos baptizare, licet actum credendi non habeant.*

63. De fide propositio est; tridentinum enim, sess. VII, can. XII, *De bapt.* emisit: *Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi ea aetate qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo; anathema sit;* et can. XIII: *Si quis dixerit, parvulos, eo quod actum credendi non habeant, suscepto baptismo, inter fideles computandos non esse, ac propterea cum ad annos discretionis*

(1) *De bapt.* c. 17.
(2) *Dial. adv. Luciferian.* n. 9.

pervenerint, esse rebaptizandos; aut praestare omitti eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide ecclesiae; anathema sit.

64. Veritas haec, quae in scripturis vix insinuatur, plene comprobatur ex traditione. Dixi vix in scripturis veritatem hanc *insinuari*, quia expresse de parvulorum lavacro nihil legitur; insinuatur tamen, cum enim Christi verba, Ioann. III, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto*, generalia sint, etiam infantes complectuntur, cum et ipsi mortui per Adae peccatum renasci in Christo debeant, ut introire possint in regnum Dei, alioquin dimidia saltem pars generis humani quae praemori solet antequam usum rationis attingat, ab aeterna salute ac redemptionis fructu excluderetur. Insinuatur praeterea iis omnibus in locis, in quibus integrae domus baptizatae perhibentur, cuiusmodi fuerunt Lydiae purpurariae, Stephanae, ac satellitis carcerem Pauli custodientis, in quibus infantes fuisse iure praesumitur.

65. Plane vero in traditione eamdem veritatem reperiri efficitur ex perpetua constantique ecclesiae praxi in infantibus tingendis. Huius praxeos testis est s. Augustinus, qui scribit (1): *Hoc ecclesia semper habuit, semper tenuit; hoc a maiorum fide percepit, hoc usque in finem perseveranter custodit.* Sane Origenes ait (2): *Ecclesia ab apostolis traditionem suscepit etiam parvulis baptismum dare.* Irenaeus pariter Polycarpi discipulus (3): *Christus*, inquit, *omnes venit per semetipsum salvare; omnes, inquam, qui per eum renascuntur in Deum, infantes, et parvulos, et iuvenes, et seniores.* Nihil attinet de Cypriano dicere, qui, coacta synodo, Fidi sententiam repulit autumantis infantes nonnisi octavo a nativitate die baptizari debere. Hoc demum adeo exploratum erat, ut pelagiani non diffiterentur, atque exinde patres adstruerent in omnes originalis noxae propagationem.

DIFFICULTATES

66. I. Obi. 1. Scriptura infantes a baptismo excludit; siquidem Christus, Matth. ult., instructionem cum baptismo coniunxit, dicens: *Docete... baptizantes;* et Marc. ult. coniunxit fidem: *Qui crediderit et baptizatus fuerit;* Petrus coniunxit poenitentiam, Act. II, 38: *Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum.* Iam vero infantes nec instructionis, nec fidei, nec poenitentiae capaces sunt. 2. Nec officit illud: *Nisi quis* etc., prout non officit illud Ioann. VI: *Nisi manducaveritis* etc., quia infantes incapaces mandati sunt, ergo quemadmodum non erat necessaria porrectio eucharistiae infantibus, sic necessaria non est eis susceptio baptismi. 3. Quare Christus exemplo suo nobis praeivit, dum nonnisi aetatis suae anno trigesimo baptizari voluit. 4. Iniustum denique est iugum Christi infantibus nescientibus imponere. Ergo.

67. Resp. Ad 1. *N.* Ad tres autem probationes petitas ex coniunctione instructionis, fidei ac poenitentiae, *D.* Et haec afficiunt adultos, *C.* infantes, *N.* Id enim liquet ex subiecta materia.

68. Ad 2. *Nego* paritatem; verba enim quae leguntur Ioann. III generalia sunt, nec mandatum solum continent, sed *medium* ad ingressum regni coelorum, contra vero quae habentur Ioann. VI vere mandatum continent, atque idcirco in persona secunda enunciata sunt: *Nisi*

(1) *Serm.* CLXXVI, *de verbis apost.* n. 2.
(2) L. V *in Epist. ad Rom.* c. 6.
(3) *Contr. haeres.* lib. II, c. 48, n. 4

manducaveritis. Priora item verba patefaciunt necessitatem baptismi ad novam vitam inchoandam; posteriora ad vitae iam acceptae conservationem, augmentum ac reparationem, qua nonnisi adulti indigent. Atque haec praecipua ratio est quare intermissa fuerit porrectio eucharistiae infantibus, non autem baptismi administratio.

69. Ad 3. *D.* Si Christo fuisset necessarius baptismus uti infantibus ex Adam progenitis, scilicet in peccato, *C.* si libere atque humilitatis gratia sit ab eo susceptus, *N.* Ita iam huic difficultati responderat s. Greg. nazianzenus (1).

70. Ad 4. *D.* Si de eo ageretur, quod iure naturae liberum est, *C.* si de eo quod iure naturae omnibus est necessarium, cuiusmodi est Dei iussis obtemperare, *N.* Omnes enim tenentur Christi iugum subire, si salvi esse velint. Crudele proinde esset tam ingenti beneficio, cuiusmodi est regeneratio, infantes privare sub obtentu, quod illis inscientibus iugum Christi imponeretur.

71. II. Obi. 1. Viguit consuetudo IV et V saeculo, ut nonnisi adulti baptizarentur. 2. Quod confirmat concilium neocaesariense, iuxta quod baptizari illi debent, qui *proprium institutum ac propositum in confessione ostendunt*. 3. Adstipulatur eidem Tertullianus, qui scribit (2): *Ait quidem Dominus, nolite illos prohibere ad me venire. Veniant ergo cum adolescunt... fiant christiani, quum Christum nosse potuerint. Quid festinat innocens aetas ad remissionem peccatorum?* Id ipsum habet s. Greg. nazianzenus (3). Immo s. Hieronymus, in cap. ult. s. Matthaei, scribit, fieri non posse, *ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei receperit veritatem*. 4. Nec sufficit illos creaere fide ecclesiae, vel spondere per fideiussores; quidnam enim fides illa sit adhuc ignoratur, fideiussores vero, uti observaverat Bonifacius episcopus apud Augustinum (4), nonnisi temere spondere possunt de eo, quod utrum futurum sit, ignorant. Ergo.

72. Resp. Ad 1. *D.* Per quemdam abusum, qui saeculis illis inoleverat, improbatum ab ecclesia, et in quem patres perpetuo insurrexerunt, *C.* per legitimum usum ad exclusionem baptismi, qui conferebatur infantibus, *N.* Plures utique tunc temporis seu ut liberius viverent, seu quacumque alia de causa usque ad seram aetatem, quandoque vero etiam usque ad mortis periculum susceptionem baptismi differebant. Hanc porro agendi rationem semper ecclesia improbavit, ac patres acriter in eam insurrexere.

73. Ad 2. *N.* Nam concilium istud nihil aliud sibi proposuit quam declarare non prodesse foetui latenti in utero matris lavacrum a matre susceptum.

74. Ad 3. *D.* Ex singulari istorum patrum sententia, ac citra mortis periculum, *C.* absolute, *N.* Iam vero unius alteriusve peculiare placitum, quod ecclesiae decreto ac praxi adversetur, monente ipso Gerardo Vossio, detrahere nequit veritati. Caeterum Tertullianus (5), et Gregorius naz. in obiecta ipsa *Oratione*, profitentur in necessitatis casu non solum posse, sed debere infantes baptizari. Quo solo evertitur anabaptistarum systema.

75. Ab his duobus seiungi debet s. Hieronymus, qui in adductis verbis unice loquitur de adultis, uti series orationis evincit. In *Dialogo* praeterea *adversus pelagianos*, n. 17

(1) *Orat.* XL *in sanctum baptisma*, n. 28.
(2) *De bapt.* c. 18.
(3) *Orat.* XL, n. 27.
(4) *Ep.* XCVIII, n. 7.
(5) L. *De anima*, c. 38 ac 39.

seqq. docet *infantes in remissionem peccatorum baptizandos.*

76. Ad 4. *D.* Si *fidei ecclesiae* nomine actualis ac vicaria fides intelligatur, *C.* si ipsa baptismi collatio, *N.* Fides ecclesiae efficit ut infans baptizetur. Sponsio fideiussorum aut parentum subrogata est sponsioni illi quam adulti per se faciebant; cum vero hic apparatus caeremonialis sit, nihil influit ad baptismi essentiam ac valorem. Nihil igitur refert quod sponsores ignorent quid infantes, cum adoleverint, facturi sint. Fides habitualis infunditur per baptismum animae infantium, qua fit, ut ipsi formaliter, ut aiunt, seu habitualiter fideles efficiantur.

Propositio II. *Parvuli baptizati cum adoleverint interrogandi non sunt, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt; et ubi se nolle responderint, non sunt suo arbitrio relinquendi.*

77. De fide propositio est, sancita a tridentino, can. XIV: *Si quis dixerit huiusmodi parvulos baptizatos*, etc.

78. Duo complectitur propositio, *fidem* et *mores*, duo enim haec pollicentur sponsores ex nomine infantium, atque haec sunt quae, cum adoleverint, infantes praestare tenentur.

79. Ut apprime quaestionis status innotescat, praemittimus I, illam exortam esse ex protestantismi essentia, quae in libertate examinis tota consistit, ad discrimen catholicismi, qui natura sua poscit auctoritatem ecclesiae ut regulam fidei proximam. Exinde illa calumnia profluxit protestantium adversus catholicos, quamque vividius deinceps I. I. Rousseau ac Fréret instaurarunt, quod caeca ac temeraria sit rudiorum catholicorum fides.

80. Quod inconveniens ut eliminetur, contenderunt, pueris catholicis, cum ad annos discretionis pervenerint, permittendum esse examen dubitativum, ut prudentem, omnibus perpensis, actum fidei elicere possint. Cumque d. De Pompignan, ut Rousseau ac Fréret disiiceret difficultates, respondisset catholicos quidem fateri se haud comprehendere *quid* mysteriorum credendorum, non tamen ignorare *quare* sit credendum per examen motivorum credibilitatis; cum, inquam, haec respondisset Pompignan, insurrexit anonymus sub ementito philosophi genovensis nomine, ac datis ad eum litteris, adnisus est ostendere, in catholica ecclesia non solum nullum eiusmodi examen permitti, sed penitus interdici, ut patet ex tridentino canone.

81. Praemittimus II duplex distingui fidei examen, quorum alterum *dubitativum*, *confirmativum* alterum nuncupatur. Dubitativum illud est, quo mens, incerta et anceps de veritate alicuius articuli, rationum momenta expendit quibus permoveatur; confirmativum vero illud dicitur, quo mens certo tenet quod credit, cum vero ignoret peculiaria fundamenta, quibus innititur, in ea inquirit ad ignorantiam depellendam. Prius examen nequit cum fide consistere; bene vero posterius.

82. Praemittimus III per baptismum infundi in infantes fidei habitum, seu dispositionem illam, qua adiuti actualis gratiae auxiliis facile erumpant in fidei actum, cum illis ab ecclesia proponuntur obiecta credenda cum suo motivo formali, nempe auctoritate Dei revelantis.

83. Quibus praemissis, sic iam accedimus ad primam propositionis partem evincendam. Examen dubitativum permitti nequit huiusmodi parvulis, si 1° destruit dispositionem quam illi in baptismo consecuti sunt; si 2° fidei sit eversivum; si 3° non

sit illorum aetati accommodatum; si denique 4° eidem suppletur per ecclesiae auctoritatem. Atqui res ita se habet.

84. Etenim 1° destrui per examen dubitativum fidei habitum exinde liquet, quod iste inclinet ad assentiendum firmiter veritatibus fidei, illud vero ex dubio procreetur, atque dubium et haesitationem supponat. 2° Fidei esse eversivum ex eo patet, quod fides ac dubium sibi invicem adversentur, ac se invicem excludant. 3° Nec minus clare constat eiusmodi examen haud esse aetati puerorum accommodatum. Ad hoc enim instituendum non modo acre requiritur iudicium, sed innumerae pene exiguntur cognitiones biblicae, criticae, historicae, philosophicae etc., quibus vix instructi esse possunt viri in studiis enutriti. Aut igitur numquam pervenient ad actum fidei eliciendum, aut fatendum illis supplere, quod quarto loco constituimus, ecclesiae auctoritatem, quae, utpote regula fidei proxima, sola potest defectui motivorum quae intrinseca sunt prospicere. Quaevis alia via aut absurda est, aut ad indifferentismum, aut ad incredulitatem perducit.

85. Altera vero propositionis pars, quae mores afficit, sic ostenditur. Non debent nec possunt interrogari pueri baptizati, an ratas habere velint sponsiones ex eorum nomine factas a susceptoribus, si eiusmodi interrogatio adversetur obligationi qua illi obstringuntur utroque iure divino ac naturali. Iam vero rem ita se habere facile ostenditur. Interrogatio, an quis velit aliquid praestare, supponit libertatem, sive immunitatem a quovis obligationis vinculo. Porro hac immunitate haud fruuntur pueri tincti baptismate; siquidem ad efficiendum quod sponsores polliciti sunt, tenentur pueri isti primo lege divina. Peremptoria sunt Christi verba Matth. ult.: *Baptizantes eos... docentes servare omnia quaecumque mandavi vobis.* Sed tenentur praeterea lege naturali, tum quia lex naturae clamat, ut qui a maximo liberatur malo, cuiusmodi est exitium sempiternum, maximoque donatur bono, cuiusmodi est aeterna salus, illam debeat adimplere conditionem sub qua utrumque collatum est; tum quia per baptismum infantes cooptantur in ecclesiam; ast quicumque membrum fit aut nascitur alicuius societatis, naturali iure obstringitur ad leges servandas eiusdem societatis. Sane non alia ratione se gerit politica societas respectu eorum, qui in ea nascuntur; hinc neque synagoga umquam circumcisos octavo a nativitate die, aut ecclesia recens baptizatos interrogavit, utrum voluerint leges respective proprias servare nec ne, sed indiscriminatim omnes adacti sunt ad servanda propria uniuscuiusque religionis instituta. Hinc iure merito tridentinum hos edidit canones contra novatores, can. VII: *Si quis dixerit, baptizatos per baptismum ipsum solius fidei debitores fieri, non autem universae legis Christi servandae; anathema sit.* Et can. VIII: *Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae ecclesiae praeceptis, quae vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint; anathema sit.*

DIFFICULTATES

86. I. Obi. 1. Nemo prudenter credit, quin prius motiva expenderit quibus cognoscat esse credendum. 2. Ecclesiae auctoritas supplere nequit defectui eiusmodi examinis motivorum, alioquin pueri graecorum rite in schismate instituerentur; aliunde vero ut crederent pueri ob infallibilem auctoritatem ecclesiae,

deberet ipsis certo constare ecclesiam in qua nati sunt, solam veram ecclesiam esse, quod sine examine scire nequeunt. 3. Haec proinde agendi ratio viam aperit ad universalem tolerantismum, cum quilibet veram illam doctrinam teneat in qua a parentibus seu institutoribus instructus est. Ergo.

87. Resp. Ad 1. *D.* Si adultus ac nondum baptizatus sit, *Tr.* vel *C.* si parvulus baptizatus, ac vix rationis usum assecutus, *N.* Nec enim eiusmodi parvuli, ut vidimus, huic examini idonei sunt; sola proinde ecclesiae auctoritas ipsis accommodata est, cui ut credant proponenti fidei veritates, vi gratiae in baptismo acceptae ac fidei habitualis, inclinantur.

88. Ad 2. Vel *N.* vel *D.* Nisi a fidei habitu et gratiae actualis auxiliis inclinarentur ad ei assentiendum, *C.* secus, *N.* Cum enim hi pueri praeiudiciis vacui sint, ac ignorent utrum aliae communiones sibi ecclesiae nomen vindicantes existant, sine ullo examine gratia adiuti eliciunt actum fidei in ecclesiam, a qua deinceps reliquos fidei articulos addiscunt. Nec refert eos institui in falsa secta, nam quamdiu in bona, ut aiunt, fide versantur, catholici sunt; ecclesia catholica ea est quae, uti eos peperit per ancillarum uterum, sic per ancillarum sinum eos alit ac nutrit. Habitus porro fidei per baptismum acceptus, uti animadvertit s. Thomas (1): *In duobus nos adiuvat; scilicet ut credamus ea, quae credenda sunt, et ut eis, quae non sunt credenda, nullo modo assentiamur.* Dum igitur adolescunt pueri baptizati ac instruuntur, si filii sunt catholicorum, magis ac magis confirmantur in propria fide; si filii sunt sectariorum, dubitare incipiunt de iis peculiaribus erroribus, quos edocti sunt, ac si gratiae obsecundent, resipiscunt et ad ecclesiam catholicam redeunt. Praesertim cum tot evidentes characteres de veritate ecclesiae catholicae, ac de falsitate propriae sectae ipsorum oculis perpetuo obversentur.

(1) L. III, *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 3 ad 2.

89. Ad 3. *N.* Tolerantismus enim religiosus, de quo est sermo, tenet aeque veras esse religiones omnes; at, ut patet ex processu quem delineavimus, numquam parvuli in absurdam eiusmodi consecutionem devenient.

90. II. Obi. 1. Infantes neque per se, nempe per sponsores, quos non delegarunt, pollicitationibus illorum nomine emissis se obstrinxerunt; ergo nisi eas ratas habeant, cum adoleverint, eas servare minime tenentur. 2. Protestantes filiis suis legendas scripturas praebent, ut in illis videant fundamenta propriae fidei, scripturarum autem lectionem illis ecclesia vetat, ergo praxis protestantium longe praeferenda est praxi ecclesiae catholicae.

91. Resp. Ad 1. *D.* Expresse, *C.* tacite, *N.* Ut enim diximus, cum agitur de gravi impendente malo arcendo ac de summo bono obtinendo praesumi consensus debet ad eam ponendam conditionem necessario requisitam. Eo vel magis si haec promissio utroque iure divino ac naturali debita sit.

92. Ad 2. *D.* Qui dum ita se gerunt stulte agunt, *C.* rite, *N.* Nam 1° supponunt infantes, dum adolescunt, idoneos esse ad suam fidem sibi cudendam ex scripturarum lectione, cui impares sunt vel docti ipsi; 2° supponunt errores suos in sacris litteris contineri; 3° supponunt authenticas ac divinas esse scripturas, quas pueris tradunt, quod nonnisi ex ecclesiae auctoritate sciri potest, ut suo loco ostendimus; 4° supponunt fidem ex lectione esse,

cum tamen iuxta apostolum sit *ex auditu;* 5° supponunt omnes litteras callere, quod tamen vel apud ipsos falsum est. Cum igitur, ut alia silentio praetereamus, nonnisi stulte haec supponantur, apparet quam stulta, immo et absurda sit protestantium praxis atque ad fallendum composita.

CAPUT V.

DE NECESSITATE BAPTISMI

93. Potest aliquid necessarium esse aut necessitate *medii*, aut necessitate *praecepti*. Necessitas medii ea dicitur, si finis sine illo obtineri nullatenus possit; necessitas vero praecepti ea censetur, si medio inculpabiliter deficiente, finis tamen obtineri possit, cum proveniat ex praecepto positivo. Sub utroque respectu necessarium ad salutem tenet ecclesia baptismum; necessitate medii quoad infantes, nisi illius vices suppleat martyrium; necessitate praeterea praecepti quoad adultos, ad quos sufficiens evangelii notitia pervenerit, aut in re aut in voto. Huic doctrinae refragati sunt pelagiani, waldenses, calviniani ac sociniani. Calviniani saltem quoad filios fidelium; sociniani quoad eos qui christianam doctrinam profitentur. Hic error protestantibus passim ac rationalistis communis effectus est, contra quos sit

PROPOSITIO. *Baptismus liber non est, sed est necessarius ad salutem.*

94. De fide propositio est, ex can. V tridentini, sess. VII: *Si quis dixerit, baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem; anathema sit.*

95. Praemittimus porro ad quaestionis illustrationem 1° non statim obligasse baptismi legem, sed solum post sufficientem evangelii promulgationem; 2° theologos ancipites esse in hac sufficienti promulgatione definienda, etsi communiter censeant quoad Palaestinam intra decem annorum fluxum, et quadraginta quoad imperium romanum illam factam esse; 3° hanc promulgationem *relativam* esse; siquidem quoad americanos, saec. XV, nondum ea habebatur; et quoad incolas Oceaniae initio saec. XIX; immo relativam eiusmodi promulgationem esse etiam respectu individuorum, quae si evangelium invincibiliter ignorent, nequeunt tali obligatione seu necessitate obstringi; 4° gentes, apud quas evangelium non penetravit, in eodem statu et conditione versari, in qua versabantur gentes ante Christi adventum; 5° baptismi institutionem relate ad infantes rationem medii habere, qui proinde si tincti fuerint, iis omnibus bonis fruuntur, quae ex lavacro proveniunt, sin vero quacumque de causa eo destituti moriantur, privari tantum beneficio gratuito humanae naturae indebito, quae privatio nunc *damnationis* rationem habet respectu elevationis deperditae ob Adae peccatum, quod ipsi contraxerunt, non autem quod peioris effecti fuerint conditionis, ac si natura humana elevata non fuisset.

96. Ut iam itineri nostro insistamus, sic veritatem enunciatam ostendimus: Christus, Matth. ult., praecipit apostolis: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc.; et Marc. XVI, 25: *Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Eiusdem igitur necessitatis est baptisma ad salutem ac fides; sed fides, adversariis fatentibus, necessaria est omnibus, ergo et baptisma.

97. Peremptoria deinde sunt Christi verba, Ioann. III, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum*

Dei. Iis igitur omnibus necessaria est regeneratio in aqua et Spiritu sancto, qui carnaliter geniti sunt. Hi vero omnes et singuli sunt, nemine excepto. Exinde praeter catholicos, sectae omnes collegerunt absolutam baptismi necessitatem, adeo ut in hoc articulo Socinus nec fautores suos omnes sibi consentientes habuerit.

98. Post haec supervacaneum foret patrum testimonia singillatim congerere, cum eos omnes sibi adversantes ultro calviniani et sociniani fateantur. Iuverit itaque potius ad cognoscendam traditionem constantem circa hunc articulum urgere sollicitudinem utriusque ecclesiae orientalis ac occidentalis, ne infantes sine baptismo ex hac vita decederent. Receptum enim ubique semper fuit, ut periclitantes a quocumque tingerentur sive masculo sive femina, immo sive haeretico sive infideli. Haec necessitas adeo explorata erat, ut indidem argumenta patres promerent ad perstringendos pelagianos, ut faterentur propagationem in omnes originalis peccati. Nec umquam potuerunt hi novatores se ab eiusmodi argumenti pondere aliter subducere, quam inanibus cavillationibus, dum factum admitterent.

99. S. Thomas ratione theologica id ipsum evincit (1), ex eo quod nemo possit salutem consequi, qui non fuerit membrum Christi; nemo autem fit membrum Christi nisi per baptismum vel in re vel saltem in voto susceptum.

DIFFICULTATES

100. I. Obi. 1. Christus post allegata verba ex Marci XVI adiecit: *Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo* etc., iam vero haec signa ecclesiam nascentem tantum respiciunt, ergo et baptisma. 2. Nec melius res conficitur ex Ioann. III: *Nisi quis* etc., quae verba de aqua materiali intelligi non debent, sed de gratia quae per Spiritum s. obtinetur, prout indicant quae sequuntur: *Quod natum est ex Spiritu, spiritus est*. 3. Reipsa eodem modo, Ioann. VI Christus loquens de eucharistia dixit: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, quae tamen ex tridentino, sess. XXI, absolutam necessitatem non important. Ergo.

101. Resp. Ad 1. *Dist. min.* Signa fidei, *Tr.* baptismi, *N.* Nec enim dixit Christus: *Signa eos qui baptizati fuerint*, sed *eos qui crediderint*. Haec autem signa necessaria utique non fuerunt nisi pro ecclesia nascente, ast baptismus quovis tempore necessarius est, uti reipsa ecclesia constanter tenuit.

102. Ad 2. *N.* Ut patet ex iis, quae antea diximus, cum ageremus de materia. Ad insequentia verba: *Quod natum est*, etc., *D. Ex Spiritu* tamquam causa principali ac efficiente, *et aqua* tamquam causa instrumentali, *C.* ad huius exclusionem, *N.* Nam Christus hic loquitur de effectu regenerationis.

103. Ad 3. *N.* Iam enim animadvertimus diversam plane esse rationem locutionis Christi, Ioann. III et Ioann. VI, tum in se, tum in suis adiunctis spectatae. Recte autem concilium tridentinum tenuisse non esse eucharistiam absolutae necessitatis, suo loco ostendemus.

104. II. Obi. 1. Masculis hebraeorum usque ad diem octavam, feminis omnibus antequam pertingerent ad annum discretionis sola fide parentum prospiciebatur, prout prospicitur adhuc filiis infidelium, qui negativi dicuntur. Quidni idem dicamus de ortis ex christianis parentibus? Alioquin peior foret istorum prae illis conditio, et Christus ad-

(1) Part. III, q. 68, a. 1.

ventu suo coarctasset salutis viam. 2. Saltem sufficere dicendum erit parentum fidem quoad infantes, qui in utero matrum delitescunt, nec alia ratione eorum saluti prospici potest; cum censeri nequeat Christus sapientissimus legislator voluisse et hos comprehendere generali lege illa, quae ipsis applicari nullo modo potest. 3. Id sane insinuare visus est Christus illis verbis: *Nisi quis renatus fuerit*, nam qui nondum *natus est*, *renasci* nequit. 4. Quae doctrina, licet in tridentino ex Caietano proposita fuerit discutienda, damnata non est, eamque non ignobiles theologi tuentur, Ignatius Ludovicus Bianchi, Eusebius Amort, aliique sive antiquiores sive recentiores apud Trombellium (1). Ergo.

105. Ad 1. *D.* Per fidem parentum aliquo externo signo illis applicatam, iuxta verisimiliorem sententiam, *C.* sine hac applicatione, *Tr.* et negamus paritatem. Qua praecise ratione illis previsum fuerit, res est admodum incerta ex documentorum defectu ac varia patrum sententia, adeoque ex ignoratione nostra nihil confici potest. Negavimus paritatem, quia cum nunc Christi, a quo res haec pendet, voluntas patefacta sit, non est quod amplius ambigamus de remedii necessitate. In eisdem versamur tenebris, quod spectat ad filios negativorum infidelium, qui profecto reperiuntur in eodem statu et conditione, in qua homines erant in statu ac lege naturae. Nec tamen exinde inferri potest, Christum quoad filios fidelium viam coarctasse salutis, cum ante Christi adventum penes paucissimos vera fides conservata fuerit, adeoque nonnisi paucissimis subveniri poterat; ast post Christi adventum ex diffusione christianae religionis innumeris subvenitur, qui alioquin periissent.

106. Ad 2. *N.* Ad prob. autem dicimus adversarios laborare falsa hypothesi, quod nempe Christus per modum legis statuerit necessitatem baptismi quoad infantes, cum tamen ipse statuerit ad modum necessariae *conditionis* ac *medii* ad obtinendum beneficium indebitum.

107. Ad 3. *Neg.* Nam qui concepti sunt ac anima vivificati, nati censentur, etiam ex loquendi usu scripturarum, ut patet ex Matth. I, 20; cum vero haec non sit nisi nativitas imperfecta et inchoata, fit, ut cum in lucem eduntur, simpliciter nasci dicantur, ac proinde in quacumque hypothesi *renati* cum sacro lavacro tinguntur.

108. Ad 4. *D.* Damnata expresse non est uti formaliter haeretica, *C.* non fuit improbata, *N.* Noluit concilium novam hanc discussionem suscipere; attamen in congregationibus praeviis improbata est, et a Dom. Soto ut haeretica reiecta; Pius vero V in nova operum Caietani editione et hanc sententiam expunxit. Ex his patet quid sentiendum sit de placito illorum theologorum, qui illi adstipulari visi sunt. Ecclesia numquam parentes adhortata est, ut saluti consulerent eiusmodi infantium sive fide, sive orationibus; quod non omisisset facere, si vel tenuem probabilitatem doctrina illa haberet.

109. III. Obi. 1. Rebaptizantes, inter quos Cyprianus in *Epist. ad Iubaianum*, censuerunt anabaptismum rem liberam esse atque ad disciplinam spectantem, credebatur igitur aetate illa baptismum non esse de absoluta necessitate ad salutem; 2. sane s. Cyprianus in allegata epistola censuit bene sperandum de iis, qui ab haereticis tincti in ecclesiam admissi sunt sine novo baptismate, et in ecclesiae unitate defuncti sunt; 3. incertum praeterea est utrum b.

(1) *De Sacramentis*, tom. III, diss. 7, *de baptismo*, q. 2, c. 1 et seqq.

Virgo, et apostoli ipsi fuerint baptizati. Ergo.

110. Resp. Ad 1. *D.* Parum sibi cohaerentes, *C.* secus, *N.* Cum aliqui in via erroris inveniuntur, cum nequeant difficultates, in quas se coniiciunt, dissolvere, secum ipsis pugnant. Sic contigit rebaptizantibus, qui modo pro anabaptismo decertabant tamquam si fidei articulum adstruerent, modo uti rem liberam ac disciplinarem spectabant, ne cogerentur tot ecclesias, praesertim vero romanam, erroris arguere, catholica vero ecclesia hunc articulum uti dogmaticum semper habuit, atque absolutam baptismi necessitatem propugnavit.

111. Ad 2. Eadem esto responsio; siquidem ex eodem fonte haec sentiendi ratio promanabat.

112. Ad 3. *D.* Id est, non legitur apostolos fuisse baptizatos, *C.* expiati reipsa non sunt, *N.* De hoc dubitari iuxta s. Augustinum (1), sine erroris culpa non potest. Sane qui ex Christi iussione alios tingebant, quomodo putandi sunt baptismum neglexisse quoad seipsos? De b. Virgine nonnulli dubitarunt utrum reipsa baptisma susceperit, quo non indigebat ad quamvis culpam sive originalem sive actualem eluendam; alii vero longe probabilius affirmant, quum praeter peccatorum remissionem, ad alios effectus producendos sacramentum hoc fuerit institutum, qui cum sanctitate b. Virginis consistere possunt.

CAPUT VI.

DE BAPTISMI EFFECTIBUS

113. De baptismi effectibus diversae haereticorum sectae antiquiores ac recentiores contraria omnino senserunt. Manichaei, Augustino teste (2), ita baptismum extenuarunt, ut dicerent ipsum *nihil cuiquam salutis afferre*. Neque ab hac doctrina abludunt haud pauci protestantes recentiores, quibus baptismus non est nisi ritus cooptationis in coetum fidelium. Alii vero protestantes docuere per baptismum non tolli peccatum originale, quod in baptizatis subsistere pergit cum suis manifestationibus, seu cum peccatis actualibus, quae ex illo proveniunt, sed solum tegi, radi, aut non imputari. Ii tamen ipsi, dum nisi sunt vim baptismi extenuare, extollunt ita, ut per adeptam iustificationem, vi fidei quae per baptismum excitatur, autument non solum non imputari peccatum originale cum peccatis praeteritis, sed neque futura, immo impeccabilitatem tribuere; aut saltem, si peccata exitialia sint, fieri per baptismum venialia. Haec omnia errorum monstra proscripsit tridentinum, sess. V, can. V: *Si quis per Iesu Christi D. N. gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed dicit tantum radi, aut non imputari; anathema sit.* Ac sess. VII, can. VI *de bapt.: Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcumque peccet, nisi nolit credere; anathema sit.* Can. X: *Si quis dixerit, peccata omnia, quae post baptismum fiunt, sola recordatione et fide suscepti baptismi vel dimitti vel venialia fieri; anathema sit.* Et can. XI: *Si quis dixerit, verum et rite collatum baptismum iterandum esse illi, qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad poenitentiam convertitur; anathema sit.*

114. Quibus quatuor praecipui novatorum errores circa baptismi effectus proscripti sunt, 1° per baptismum nullam gratiam conferri;

(1) *Ep.* CCLXV, *ad Seleucianum*, n. 4.

(2) L. *De haeresibus*, *Haer.* XLVI.

2° non penitus tolli peccatum originale una cum actualibus, si quae sint; 3° inamissibilem esse obtentam per baptismum iustificationem, aut peccata mortalia venialia fieri; 4° amissibilem baptismum esse.

115. His igitur commentitiis effectibus dimissis, veri effectus baptismi quatuor praecipui sunt ex doctrina catholica, 1° gratia iustificationis et sanctitatis, qua peccata omnia sive originalia sive actualia dimittuntur; 2° remissio poenae peccatis debitae tum aeternae tum temporalis; 3° cooptatio in ecclesiae membra, per quam ius acquiritur ad aliorum sacramentorum participationem; 4° characteris impressio.

116. Cum de aditu ad ecclesiam res per se pateat, nec ulla moveatur quaestio; de duobus aliis vero in aliis tractatibus egerimus; superest ut hic disseramus de gratia, qua deletur reatus originalis peccati, ac tollitur totum id, quod veram ac propriam peccati rationem habet.

Propositio. ***Per D. N. I. C. gratiam, quae in baptismo confertur, reatus originalis peccati remittitur, ac tollitur totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet.***

117. Propositio de fide est sancita in adducto can. V, sess. V conc. tridentini. Quod vero ibi dicitur de reatu peccati originalis, ex paritate rationis intelligi debet etiam de reatu sive culpae sive poenae alterius cuiuscumque peccati, eo ipso quod baptisma passim in sacris litteris sacramentum *regenerationis* ac *renovationis* nuncupetur. Probationes praeterea, quae hic adducuntur, cuiusvis peccati reatum complectuntur.

118. Tum ex sacris litteris tum ex constanti ac publico ecclesiae sensu veritas propositionis adstruitur. Ex sacris litteris quidem nota sunt verba Petri (1): *Baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum;* tum Ananiae ad Saulum (2): *Baptizare et ablue peccata tua;* item quae scribit apostolus (3): *Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus... ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in C. I. D. N.;* qui proinde concludit (4): *Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu.* In eisdem praeterea passim legitur, nos per baptismum *ablui, mundari, renasci, sanctificari, Christum induere* etc., quibus profecto nihil luculentius afferri potest ad commendandum baptismatis gratiae effectum quoad cuiusvis reatus peccatorum remissionem.

119. Sed non minus luculenter eadem veritas ex constanti ac publico ecclesiae sensu adstruitur. Etenim praeter formulam symboli nicaeni: *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum*, id constat vel ex ipsis christianae religionis hostium imputationibus, quod christiani scelestos quosque, mulierculasque criminibus oneratas una aquae ablutione puros se reddere ac efficere profiterentur, inter quos eminet Celsus apud Origenem (5), tum etiam ex eo quod ecclesia numquam consueverit baptizatis poenitentias seu satisfactiones iniungere; exinde inolevit abusus illorum qui baptismi susceptionem ad seram usque aetatem protrahebant, immo ad mortis articulum. Post haec inutile est patrum singillatim testimonia congerere ad rem ipsam evincendam.

DIFFICULTATES

120. Obi. 1. Sententia de infusione gratiae habitualis in infantes qui tinguntur, solum ut probabilior admissa est a conc. viennensi, ad-

(1) Act. XXII, 38. (2) Ibid. v. 16.

(3) Rom. VI, 3. (4) Rom. VIII, 1.

(5) Lib. III, n. 51.

eoque ante conc. florentinum et tridentinum res nondum explorata erat. 2. Deinde per baptismum peccatum originale unice deleri ex eo patet, quod sacramentum *regenerationis* vocetur, quatenus, ut patres loquuntur, per ipsum deletur, quod carnali est generatione contractum. 3. Nec obest conferri illud in *remissionem peccatorum*, eiusmodi enim remissio poenitentiae accepta referenda est, quae baptismo praemittebatur iuxta illud (1): *Poenitentiam agite*, etc. 4. Nec tamen omnem per baptismum remitti peccati reatum aperte constat ex poenalitatibus, quas vocant, remanentibus post susceptum baptisma, alioquin intelligi non posset, quomodo sublata causa non tollantur effectus; hinc eadem post baptismum ad malum proclivitas, eadem ad bonum difficultas permanet ac ante illius susceptionem vigeret. Ergo.

121. Resp. Ad 1. *D.* Opinio de infusione gratiae ad modum habitus ex sensu philosophiae peripateticae, *C.* de infusione gratiae simpliciter, *N.* Nec enim opinio haec erat, sed fidei veritas, de qua numquam inter scholasticos dubitatum est. Igitur quaestio in hoc unice versabatur, utrum infunderetur per modum habitus et qualitatis. Hoc porro numquam definitum est.

122. Ad 2. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Baptismus sacramentum *regenerationis* nuncupatur, quatenus qui antea per carnalem generationem nati eramus, illius vi renascimur in Spiritu, quaecumque demum peccata praecesserint iuxta illud apostoli (2): *Non sicut delictum, ita et donum... nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.*

123. Ad 3. *D.* Poenitentiae accepta referenda est remissio peccatorum *dispositive*, seu velut conditio ni necessariae in adultis, *C.* efficienter seu formaliter, *N.*

124. Ad 4. *N.* Poenalitates vero nobis relictae sunt ad agonem, et ad conformitatem cum Christo patiente in praesenti hac vita. Ratio autem ob quam, sublata causa, scilicet peccato originali, remaneant poenalitates quae effectus sunt peccati, est, quia sanata quidem est persona, non autem revocata ad pristinam integritatem sauciata natura. Ex hac porro illa oritur ad malum proclivitas ac difficultas ad bonum prosequendum, quam experimur, ad eum modum quo infans, qui in lutum cecidit, a matre abstergitur a contractis maculis, at minime levatur a dolore quem infans ex casu patitur.

CAPUT VII.

IN DOCTRINAM HACTENUS VINDICATAM SCHOLIA

125. Circa formam et subiectum nonnulla addenda sunt. Quaestio enim duplex agitatur circa formam, altera speculativa, altera historica. Ac primo nonnulli scholastici quos recenset Dom. Soto (3), inter quos eminent Caietanus et Hadrianus VI in suis *Commentariis*, ante pontificatum editis, censuerunt validum esse baptismum vel sub generica Trinitatis invocatione collatum, vel sub invocatione unius tantum personae, vel in nomine solius Iesu Christi. Hanc sententiam amplexus est Io. Gerardus Vossius (4). Iam vero etsi daretur sententiam hanc aliqua probabilitate minime destitutam esse, in praxi nihil inservit ob contrariam doctorum opinionem: quandoquidem in administratione sacramentorum non licet sequi pro-

(1) Act. II, 38. (2) Rom. V, 15.

(3) *Sent.* IV, dist. 3, quaest. unic. a. 6.
(4) L. II, *De baptismo*, thes. 6.

babilissimam licet opinionem, relicta tutiore. Immo Alexander VIII hanc proscripsit propositionem, quae est n. 27: *Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, praetermissis illis: Ego te baptizo.*

126. Quoad quaestionem historicam, ut iam innuimus, non defuerunt qui contenderint apostolos ex quadam dispensatione, ut vult s. Thomas adstipulatus huic sententiae, baptismum administrasse sub unius Iesu Christi nominis invocatione: *Ut nomen Christi*, ut ipse loquitur (1), *quod erat odiosum iudaeis et gentilibus, honorabile redderetur*. Card. Ursius, in *Dissert. de baptismo in nomine I. C. collato*, ac in alio opusculo, cui titulum fecit: *Vindiciae dissertationis de baptismo in nomine I. C.* pluribus hanc sententiam confirmare adnisus est. Ast eidem refragati sunt Drouvenius, card. Gotti, Billuart aliique non pauci, qui exponunt s. Thomam ita ut *hypothetice* potius quam *absolute* locutus fuerit. Opinio, quae tenet apostolos reipsa sub invocatione distincta trium personarum divinarum baptismum contulisse, communior ac vera videtur. Quod in Actis apostolicis dicitur de baptizatis *in nomine Iesu Christi*, exponitur de Christi baptismate ad distinctionem baptismi Ioannis.

127. Sed ut iam aliquid attingamus de baptismi subiecto, haud exigua controversia exarsit inter thomistas et scotistas, utrum liceat, invitis parentibus, infidelium infantes baptizare. Sententiam affirmantem scotistae, negantem thomistae sectati sunt. Thomistarum doctrinae procul dubio ecclesiae praxis favet quae, uti observat s. Thomas (2), licet habuerit imperatores potentissimos in sinu suo, numquam tamen infidelium filios invitis parentibus tingere consuevit. Ratio vero huius praxis desumitur a s. Thoma tum ex fidei periculo, tum ex laesione iustitiae naturalis; quas deinde fuse s. doctor evolvit. Scotistarum partibus adhaesit Estius, qui illorum argumenta exponit et confirmare satagit (3).

128. Illicitum pariter atque a christiana pietate alienum esse adultos invitos ad baptismum cogere, nemo inficiatur. Si quis tamen non omnino reluctans atque ex timore impendentis sibi gravis damni baptismum susceperit, ex communi sententia valide censetur baptizatus, non autem si sola externa vi tinctus fuerit.

129. Circa ritus animadvertere iuverit non eosdem semper adhibitos fuisse in administratione huius sacramenti. Nonnulli in desuetudinem abierunt, alii constanter viguere. Iure porro crimini vertitur protestantibus quod usum exorcismorum repudiaverint, qui a primis ecclesiae saeculis viguit, et ex quo patres, Augustinus praecipue, arma promebant ad refellendos pelagianos. In reprehensionem pariter incurrit synodus pistoriensis, quae sub obtentu obsecundandi spiritui ecclesiae a conc. tridentino repraesentatae, nonnisi unum susceptorem seu patrinum, marem pro maribus, feminam pro feminis assumi decrevit, cum reipsa tridentini patres duos assumendi, prout mos ubique fere obtinet, facultatem concesserint.

(1) Part. III, q. 66, a. 5 ad 1.
(2) II 2, q. 10, a. 12.
(3) *Sent.* IV, dist. 5, § 2.

TRACTATUS
DE CONFIRMATIONE

PROOEMIUM

1. Cum a veteribus confirmatio spectata fuerit veluti quaedam baptismi consummatio ac perfectio, ideo ea tum adultis tum infantibus statim post sanctum lavacrum conferri consueverat, ac secundum inter sacramenta locum ex ordine tenet.

2. Eadem ab effectibus modo vocata a veteribus est *perfectio* et *consummatio*, modo *sacramentum plenitudinis gratiae*. A materia interdum *impositio manuum*, aut *sacramentum chrismatis*, *oleum sanctificatum*, aut etiam absolute *chrisma*, et cum addito, *chrisma sanctum*, *unguentum perenne supercoeleste*, *chrisma salutis* dicta est: a signo denique crucis, quod supra frontem teritur, vel characteris in anima impressi nuncupata est *sigillum*, *signaculum spiritale dominicum*. A graecis passim ac orientalibus μύρον vocatur. Definiri autem solet: *Sacramentum novae legis, quo baptizatis gratia sanctificans augetur, et additur robur Spiritus sancti tum ad firmiter credendum, tum ad fidem ipsam strenue profitendam.*

3. Catholicam huius sacramenti doctrinam sancivit tridentinum, sess. VII, tribus his canonibus, can. I: *Si quis dixerit, confirmationem baptizatorum otiosam caeremoniam esse et non potius verum et proprium sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse quam catechesim quamdam, qua adolescentiae proximi fidei suae rationem coram ecclesia exponebant; anathema sit.* Can. II: *Si quis dixerit iniurios esse Spiritui sancto eos, qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt; anathema sit.* Can. III: *Si quis dixerit, sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem; anathema sit.*

4. Tria igitur sunt dogmata a nobis vindicanda; sacramenti veritas, materia ac minister. Quod totidem capitibus efficiemus, quibus quartum adiiciemus ad magis illustranda quae ad hoc sacramentum spectant.

CAPUT I.

DE VERITATE SACRAMENTI CONFIRMATIONIS

5. Protestantes omnium primi veritatem huius sacramenti adorti sunt; veteres enim haeretici potius neglexerunt aut temerarunt, quam reiecerunt. Lutherus, in lib. *De captiv. babylonica*, cap. *De confirm.* inter ecclesiasticas caeremonias confirmationem reiicit; conviciis ac blasphemiis haeretici reliqui eum secuti sacramentum istud prosecuti sunt. Inter huius sacramenti impugnatores eminent Dallaeus atque Samuel Basnagius. Non pauci tamen ex recentioribus protestantibus, contentione deposita, summis laudibus sacramentum hoc extollunt.

Propositio. *Confirmatio baptizatorum non est otiosa caeremonia, sed verum et proprium sacramentum.*

6. De fide hanc esse propositionem constat ex allegato can. I concilii tridentini. Eius veritatem ex

scripturis sensu traditionali expositis atque ex constanti totius ecclesiae praxi evincimus.

7. In Actis apostolicis, c. VIII, 14 seqq. legitur: *Cum audissent apostoli, qui erant Ierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem: qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.* Rursum ibid. XIX, 5: *His auditis, baptizati sunt* (ephesii) *in nomine Domini Iesu, et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos.* Unde sic: Tria ex adversariis ipsis requiruntur ac sufficiunt ad verum sacramentum constituendum, signum sensibile, institutio Christi, et gratiae collatio. Atqui tria haec ex allatis testimoniis in confirmatione habentur, signum quidem sensibile in manuum impositione, gratiae collatio in Spiritu sancto, quem conferebant apostoli, Christi autem institutio ex hac ipsa gratiae collatione per signum sensibile necessario sequitur.

8. Scripturarum sensus traditionalis ex quinque priorum saeculorum patribus evidenter adstruitur: Etenim ex saec. II labente s. Irenaeus scribit (1): *Quibuscumque enim imponebant apostoli manus, accipiebant Spiritum sanctum, qui est esca vitae*, seu gratia sanctificans. Item Tertullianus (2): *Dehinc*, inquit, *manus imponitur, per benedictionem advocans et invitans Spiritum sanctum.* Eadem eodem saec. habet Theophilus antiochenus (3).

9. Ex saec. III nobis sese offerunt Cyprianus ac Firmilianus; Cyprianus iterum tingendos ab haereticis baptizatos contendit, cum ad ecclesiam redeunt, quia *tunc demum*, inquit (4), *plene sanctificari et esse filii Dei possunt, si utroque sacramento nascantur;* et de baptizatis a Philippo scribit (5): *Quod deerat, id a Petro et Ioanne factum est, ut oratione pro eis habita, et manu imposita, invocaretur et infunderetur super eos Spiritus sanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur; ut, qui in ecclesia baptizantur, praepositis ecclesiae offerantur, et per nostram orationem et manus impositionem Spiritum s. consequantur, et signaculo dominico consummentur.* Eadem habent Firmilianus (6), et vetus auctor *De rebaptismate,* et s. Cornelius papa, qui de Novatiano scribit (7): *Hoc autem signaculo minime percepto, quomodo Spiritum sanctum potuit accipere?*

10. Ex IV et V saec. de hoc sacramento pertractant synodus illiberitana, can. XXXVII, Innocentius I (8), s. Hieronymus (9), s. Augustinus (10), Cyrillus hierosolymitanus (11), qui copiose adeo, quae ad hoc sacramentum spectant, et clare exponit, ut Chemnitius non dubitaverit vocare confirmationem *sacramentum cyrillianum.* Nos hic solius Augustini verba describemus, qui loc. cit. ait: *Quem morem* (apostolorum imponendi manus, et orandi ut veniat Spiritus s.) *in suis praepositis etiam nunc servat ecclesia.*

11. De ecclesiae porro constanti ac universali praxi in administrando hoc sacramento praeter conciliorum, pontificum, et patrum documenta, testes sunt rituales libri et sacramentaria quoad ecclesiam occidentalem,

(1) L. IV, *Cont. haeres.* c. 38, n. 2.
(2) L. *De bapt.* c. 8.
(3) L. I, *Ad Autolycum.*
(4) *Epist.* CXXII.
(5) Ibid. LXXIII.
(6) *Epist. ad s. Cyprianum.*
(7) *Epist. ad Fabium.*
(8) *Epist. ad Decentium.*
(9) *Dial. adversus Luciferian.* n. 9.
(10) *De trinit.* l. XV, c. 25, n. 46
(11) *Catech.* XXXI.

et euchologia quoad ecclesiam orientalem, in quibus ritus, ordo, materia, minister huius sacramenti indicantur ex apostolica traditione. Hos autem libros atque haec euchologia collegerunt Martenius et Renaudotius, qui praeterea ineluctabilibus monumentis ostendit hac in parte consensionem ecclesiarum orientalium cum ecclesia latina.

DIFFICULTATES

12. I. Obi. Quae ex scripturis proferuntur, non ostendunt sacramenti veritatem. Etenim 1. in illis agitur de collatione gratiae gratis datae, non autem gratiae sanctificantis; quotquot enim illam impositionem manuum accipiebant, *loquebantur linguis et prophetabant*, ut legitur Act. XIX, 6, quam proinde potestatem dandi Spiritum sanctum, oblata pecunia, Simon magus emere voluit. 2. Hinc licet Ananias non fuerit episcopus, Saulo tamen, ut legitur Act. IX, 17, manus imposuit, ut visum reciperet, *et impleretur Spiritu sancto*. 3. Cernens propterea Petrus, ibid. c. X, 44, quod *cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum*, licet nondum baptizatos, ab imponendis super eos manibus post baptismum, abstinuit. 4. Idcirco apposite Augustinus interrogat (1): *Quid est aliud manus impositio, nisi oratio super hominem?* Et Gratianus negat (2), manuum impositionem esse sacramentum. 5. Alioquin iniuria irrogaretur baptismo, quasi per ipsum gratia conferretur dimidiata. 6. Nec deest panis eucharisticus, qui cor hominis confirmat; refert proinde s. Cyprianus (3), Christi athletas ad martyrium subeundum se eucharistiae clypeo communivisse. Ergo.

13. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Agitur de collatione gratiae gratis datae, praeter collationem gratiae sanctificantis, *Tr.* vel *C.* ad huius exclusionem, *N.* Collatio donorum, quae comitabatur manuum impositionem in illis ecclesiae primordiis, accidentalis erat ad fidei commendationem, ac proinde non omnes eadem dona consequebantur, ut declarat apostolus, scribens (4): *Divisiones gratiarum sunt*, ac fuse prosequitur. Contra vero gratia sanctificans erat effectus principalis, ut declaravit Christus (5), dum promisit gratiam confirmatricem roboris ac fortitudinis ad strenuam fidei testificationem, dicens: *Donec induamini virtute ex alto*. Ad hunc finem manuum impositio omnibus conferebatur ex apostolo, qui hanc manuum impositionem recenset inter fundamenta religionis christianae, scribens (6): *Non rursum iacientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis, et fidei ad Deum baptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum*. Sicque responsio patet ad obiecta loca.

14. Ad 2. *D.* Ananias manus imposuit Saulo ut *visum reciperet, C. ut impleretur Spiritu sancto, subd.* mediante baptismo, *C.* per se, *N.* Necdum enim erat Saulus baptizatus.

15. Ad 3. *D.* Non legitur Petrum super Cornelium, eiusque familiares post collatum baptismum manus imposuisse, *C.* non imposuit, vel *N.* vel *Tr.* Fieri enim potuit, ut, postquam Petrus vidit Spiritum s. extraordinaria ratione super illos illapsum sicut super apostolos in coenaculo, illam manuum impositionem praetermiserit. Caeterum illud non est nisi argumentum negativum.

16. Ad 4. *D.* Loquens de impositione manuum *reconciliatoria*, qua recipiebantur haeretici in ecclesiam,

(1) *De bapt.* l. III, c. 16, n. 31.
(2) *Causa* I, c. *Arianos*, quaest. I, n. 73.
(3) *Epist.* LIV.
(4) I Cor. XII, 47. seqq.
(5) Luc. XXXIV, 49.
(6) Hebr. VI, 1 et 3.

C. de sacramentali, *N.* In allegatis enim verbis s. Augustinus rationem reddit quare manus imponantur super haereticis, cum redeunt in ecclesiae sinum, non autem iteretur baptismus; scribit enim ibidem: *Manus autem impositio, non sicut baptismus, repeti potest.* De hac ipsa manuum impositione loquitur Gratianus.

17. Ad 5. *D.* Si idem esset utriusque sacramenti effectus, *C.* si plane diversus, *N.* Per baptismum enim renascimur ac renovamur, et ingredimur in ecclesiam, per confirmationem autem robur accipimus ad fidem strenue profitendam, et adscribimur Christi militiae. Eadem est in utroque sacramento gratia sanctificans, sed datur ad diversos effectus.

18. Ad 6. *D.* Per modum nutritionis, *C.* per modum roboris iuxta dicta, *N.* Athletae porro illi, de quibus scribit s. Cyprianus, ideo solo se muniebant eucharistico cibo, quia iamdiu fuerant chrismate delibuti statim post baptismum, prout ferebat illius aetatis disciplina.

19. II. Obi. 1. Patres antiquissimi prorsus silent de hoc confirmationis sacramento, inter quos s. Iustinus, quamvis professus fuerit se in sua apologia omnia caesaribus exponere, *ne*, ut ipse ait, n. 61, *maligne quidquam et dissimulanter agere videretur.* 2. Insequentes patres de confirmatione disserunt tamquam de parte integrali baptismi ac caeremoniali. Sic Tertullianus dicit (1), unctionem illam profluxisse de *pristina disciplina*, veteris scilicet testamenti, eamque baptismo adiungit; suum librum propterea, quem *De baptismo* inscribit, his verbis absolvit: *Diximus quantum mediocritati nostrae licuit, de universis quae baptismi religionem struunt.* 3. Nec aliter s. Cornelius papa de confirmatione sensit, quam dari scribit ab episcopo *iuxta ecclesiasticam regulam.* 4. Patres proinde confirmationem passim vocant *baptismi perfectionem*, ut conc. illiberitanum, can. XXXVIII; aut *supplementum*, ut Cyprianus, *ep.* LXXIII, qui et in *epist.* LXXII scribit: *Tunc demum* homines *plene sanctificari, et esse filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur.* 5. Immo s. Irenaeus haereticis valentinianis usum opobalsami adscribit ad suos neophytos inungendos (2). Quem ritum, ut coniicit Basnagius, in *Annalibus politico-ecclesiast.* ad ann. 37, n. 3, ecclesia adoptavit, ut valentinianos facilius ad se alliceret. Ergo.

20. Resp. Ad 1. *D.* Id est, deficientibus documentis, non constat patres apostolicos de confirmatione disseruisse, *C.* non agnoverunt hoc sacramentum, *N.* Cum enim patres, qui suppares illis fuerunt, tam aperte de confirmatione loquantur uti de re in usu quotidiano ubique recepta, mirum est urgeri posse paucorum silentium. Ideo vero Iustinus impositionem manuum praetermittit, quia haec ad scopum suum non spectabat et quia habebatur velut appendix baptismi. Scopus s. martyris erat dissolvere calumnias, quas adversus baptismum et eucharistiam ethnici struebant.

21. Ad 2. *Neg.* Sed utrumque consueverunt patres coniungere, quia simul ambo administrabantur. Quod si Tertullianus dicit unctionem *de pristina disciplina* venisse, alludit ad figuras quae in veteri testamento de hac unctione praecesserant, non autem quasi identica esset quoad vim et efficaciam. Nec refert eum aut librum suum inscripsisse *de baptismo*, aut utrumque sacramentum coniunxisse; ut enim animadvertimus, ideo

(1) Lib. *De bapt.* c. 7.

(2) L. I *Contra haeres.*

coniunxit, quia simul conferebantur. Alterum porro sacramentum ab altero apprime Tertullianum distinxisse, exinde patet, quod diversam materiam, ministrum et effectum unicuique tribuat, prout pariter efficit circa eucharistiam; en eius verba (1): *Caro abluitur, ut anima emaculetur* (en effectus baptismi); *caro ungitur, ut anima consecretur*; *caro signatur, ut anima muniatur; caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur* (en effectus confirmationis); *caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur* (en effectus eucharistiae).

22. Ad 3. *Neg.* Nec enim verba illa, *iuxta ecclesiasticam regulam* ad confirmationem referuntur, sed ad caeremonias, quae ex *ecclesiastica regula* servabantur in solemni baptismi administratione, quas Novatianus suppleri neglexit cum ex infirmitate convaluit.

23. Ad 4. *D.* Patres passim vocant confirmationem *perfectionem* baptismi ratione effectus, *C.* ratione sacramenti, *N.* Quo sensu s. Cyprianus scripsit christianum post receptionem utriusque sacramenti plene sanctificatum esse, quatenus gratiam roboris et fortitudinis per confirmationem adeptus est, adeoque commemorat *utrumque sacramentum.*

24. Ad 5. *D.* Una cum superstitiosis vocibus et ritibus, quibus valentiniani utebantur ad suos inungendos, *C.* usum opobalsami per se, vel *N.* vel *subd.* aliter ac ferret ecclesiae usus, *Tr.* secus, *N.* Totam illorum haereticorum actionem reprehendit Irenaeus. Quod autem ecclesia adsciverit a valentinianis opobalsami usum, coniectura est quae falsitatis arguitur ex facto; ecclesia enim, ut suo loco dicemus, longe verisimilius non adoptavit opobalsamum ad effectus huius sacramenti luculentius significandos nisi saec. VI, scilicet quando haeretici illi plane evanuerant.

25. III. Obi. Omnia arguunt ecclesiasticam institutionem confirmationis. Ac 1. materia, quae valde abhorret a simplicitate, qua Christus usus est quoad caeterorum sacramentorum materiam, aqua scilicet pro baptismo, pane et vino pro eucharistia; dum in confirmatione, praeter manuum impositionem, oleum requiritur ac opobalsamum. 2. Minister, qui solus episcopus est, quo fit ut ingens multitudo adeo salutari sacramento, ex sensu catholicorum, toto vitae tempore destitui debeat. 3. Forma, quae pariter abludit ab evangelica indole, illis verbis concepta: *Signo te signo crucis, confirmo te chrismate salutis.* 4. Effectus, qui esset roboris ac fortitudinis, qui tamen ab apostolo tribuitur ipsi baptismo scribens (2): *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri.* 5. Confirmatio igitur non est nisi ecclesiastica caeremonia saec. ecclesiae III suffecta manuum impositioni curatoriae, quae cum apostolis cessavit, in cuius loco olei unctio adhiberi coepit, cuius nulla mentio occurrit in actis apostolicis. 6. Hinc tot disputationes inter catholicos de eiusdem institutione, materia, aliisque eiusmodi. 7. Neque exploratum est orientales ecclesias hoc sacramentum habere, prout non pauci missionarii inficiantur. Ergo.

26. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Si opobalsamum esset materia essentialis, *Tr.* si accessoria, ut videbimus, *N.*

27. Ad 2. *D.* Si ageretur de sacramento ad salutem necessario, *Tr.* secus, *N.* Accedit quod saltem delegatione romani pontificis presbyter possit esse extraordinarius huius sacramenti minister.

(1) *De resurr. carnis*, c. 8. (2) II Tim. I, 7

28. Ad 3. *D.* Ita tamen ut forma haec verbis ipsis apostolicis sit concinnata, *C.* secus, *Tr.* Desumpta porro est forma confirmationis ex apostolo, scribente (1): *Qui confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos, Deus qui et signavit nos et dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Adde, quod nondum exploratum sit, verba singula esse essentialia.

29. Ad 4. *N.* In allegato enim testimonio loquitur Paulus de sacramento ordinis, de quo postea.

30. Ad 5. *N.* Cum enim haec illatio ex falsis praemissis deducatur, nec nisi coniecturis et argumentis innitatur negativis, nullius momenti est. His autem opponitur, ut vidimus, sensus traditionalis totius ecclesiae.

31. Ad 6. *D.* Salva tamen sacramenti veritate, *C.* ad eius exclusionem, *N.* Eiusmodi disceptationes communes sunt sacramentis reliquis, ac veritate sacramenti constituta, libere agitantur.

32. Ad 7. *N.* Etenim non ex paucorum missionariorum relatione, qui decipi potuerunt ex diversitate rituum, sed ex documentis et praxi de orientalium ecclesiarum fide iudicium ferre debemus. Cum vero constet ex eorum euchologiis, et ex praxi quotidiana, ecclesias illas admittere et administrare hoc sacramentum, nonnisi absurde id in dubium revocatur.

CAPUT II.

DE CONFIRMATIONIS MINISTRO

33. Ministrum ordinarium confirmationis solum episcopum esse nemo catholicorum dissentit, praesertim post editam a conc. tridentino definitionem, quam apposita propositione mox adstruemus.

34. Presbyterum autem extraordinarium, seu ex delegatione saltem rom. pontificis, esse posse eiusdem sacramenti ministrum, si paucos excipias, quorum sententia temeritate non vacat, nemo pariter catholicus inficias ibit; cum constet saepe rom. pontifices delegationem hanc contulisse presbyteris in Palaestina atque in India degentibus.

35. Verum utrum possit presbyter ab episcopo delegari, quaestio haud parum implicita est. Haec porro ut rite solvatur, dispesci primum debet usus, qui obtinet in ecclesia graeca caeterisque orientalibus, ab usu qui viget in ecclesiis occidentalibus. Exploratum enim est ex certissimis documentis, quae proferunt Morinus, Lupus, Holstenius, Goarius ac Renaudotius, ab immemorabili consuevisse episcopos graecos et orientales demandare presbyteris munus administrandi hoc sacramentum, qui mos apud ipsos adhuc perseverat, ex tacita saltem conniventia rom. pontificum, ut loquitur Benedictus XIV (2). Quod vero spectat ad ecclesias occidentales distinguendum est ius antiquum a iure novo, quod a pluribus saeculis obtinet. Iuxta antiquum ius constat ex documentis a Morino prolatis (3), atque a reliquis laudatis auctoribus, potuisse episcopos etiam in occidentali ecclesia presbyteros ad consignandum delegare. Nunc vero haec delegatio soli rom. pontifici reservata est pro occidentalibus ecclesiis, ita ut irritum sit, si illa non interveniente presbyter consignaret. Numquam vero factum est, secus ac contenderint Morinus, Holstenius ac Sirmondus, ut haec facultas delegaretur diaconis. Verba enim Innocentii I. in *Epist. ad Decentium*, quibus isti innituntur pro hac assertione, de sola manuum impositione super energumenos intelligi debent.

(1) II Cor. I, 12. (2) *De Synodo*, l. VII.

(3) *Exercitat. de sacr. confirmat.*

36. Verum ius, quod solis competit episcopis consignandi, estne divinum an ecclesiasticum? Concilium tridentinum hoc non definivit. Trombellius pluribus argumentis adnisus est ostendere (1), non esse nisi ecclesiasticum. Quod igitur de fide definivit tridentinum circa ministrum confirmationis, bic propugnandum assumimus.

Propositio. *Episcopi habent potestatem confirmandi, quae non est illis cum presbyteris communis; sanctae enim confirmationis ordinarius minister est solus episcopus, non autem quivis alius sacerdos.*

37. De fide hanc esse propositionem constat tum ex can. III, sess. VII conc. tridentini superius recitato, tum ex can. VII, sess. XXIII: *Si quis dixerit episcopos... non habere potestatem confirmandi... et eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem... anathema sit.* Adstruitur autem adversus photianos, waldenses, wicleffitas atque hussitas, docentes ministrum ordinarium confirmationis etiam simplicem esse sacerdotem.

38. Haec autem veritas ex scripturis evincitur sensu traditionali expositis. Act. enim cap. 8, legimus apostolos Petrum ac Ioannem missos esse Samariam, ut manus imponerent super tinctos a Philippo. Hanc porro manuum impositionem hos apostolos praestitisse, prout erant episcopi, ex universa discimus ecclesiastica antiquitate. Nam solos episcopos deprehendimus manus imposuisse ad conferendum Spiritum sanctum, si casus singulares excipias, in quibus ipsi presbyteros delegarunt iuxta dicta. Hinc s. Cyprianus, ut vidimus, scribebat ad Firmilianum, *eos, qui in ecclesia baptizantur, praepositis ecclesiae offerri, ut per nostram orationem ac manuum impositionem Spiritum sanctum consequantur.* Quo pariter referuntur caetera, quae allegata sunt documenta, ex quibus constat, in utraque ecclesia orientali ac occidentali solum episcopum spectatum fuisse uti ordinarium confirmationis ministrum, cui scilicet ex officio ac proprio iure competeret sacramentum hoc administrare.

DIFFICULTATES

39. Obi. Ex universa potius antiquitate constat ius confirmandi presbyteris competere. Etenim, caeteris omissis, 1. s. Hieronymus, in *Dial. cont. Lucifer.* affirmat *ad honorem potius sacerdotii quam ad legem necessitatis* factum esse, ut soli episcopi consignarent, et in *epist. ad Evangelum* sciscitatur: *Quid facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat?* 2. *Sola quippe ordinatione*, subdit s. Io. Chrysostomus (2), *superiores* episcopi *sunt, et hinc tantum videntur presbyteris praestare.* 3. Beda docet unctionem, *quae fit per manuum impositionem ab episcopis... et vulgo confirmatio dicitur, eamdem esse cum secunda* (quae fit in baptismo); *propter arrogantiam tamen non concessa est singulis sacerdotibus, sicut et alia multa* (3). Sed ut altius assurgamus 4. *Constitutiones apostolicae*, lib. VIII, pro certo assumunt idem ius esse quoad confirmationem episcopis et presbyteris; legitur enim in eis, cap. 22, *de baptismo: Episcope, aut presbyter, iam quidem antea constituimus, et nunc vero dicimus... unges prius oleo sancto; deinde baptizabis aqua; postremo signabis unguento.* 5. Idem habet conc. toletanum I, can. XX, dicens: *Statutum est diaconum non chrismare, sed presbyterum, absente episcopo; praesente vero, si ab eo fuerit praece-*

(1) *Dissert.* X, *de ministro confirm.* qu. 2, 6 et seqq.

(2) *Hom.* XI, *in Ep. I ad Timoth.* n. 1.

(3) In Ps. XXVI.

ptum. Paria habent concilia arausicanum I, can. I; regiense, can. V; barcinonense, can. II; sed prae caeteris hispalense II; quod can. VII aperte declarat plurima olim presbyteros communia cum episcopis habuisse, ut *Paracletum Spiritum dare, chrisma conficere, chrismate baptizatorum frontem signare, nunc vero novellis et ecclesiasticis regulis haec omnia illicita esse presbyteris*, etc. Ergo.

40. Resp. I, generatim, *D.* Et haec omnia ad summum evincerent ordinarium ius non competere solis episcopis ex iure divino presse sumpto, sed solum, uti scholae loquuntur, *reductive*, *C.* ipsis non competere iure saltem ecclesiastico, *N.* Iam enim animadvertimus quaestionem hanc dogma non attingere.

41. Resp. II. Ad 1. *D.* S. Hieronymus in primo textu asserit *ad honorem potius sacerdotii*, etc. spectata divina Christi dispositione, *Tr.* spectata dispositione ecclesiae, *N.* Ad alterum vero textum: *Quid facit* etc., *D.* Iure ordinario aut extraordinario, *C.* ordinario, *N.*

42. Ad 2. Eadem esto distinctio; siquidem s. Io. Chrysostomus id unum significat, posse ab episcopo delegari presbytero facultatem extraordinariam munia obeundi quae propria sunt episcopi, excepta ordinatione.

43. Ad 3. *D.* Adempta est presbyteris facultas prius ipsis concessa confirmandi, *Tr.* vel *C.* quae ipsis competeret iure ordinario, *N.* Haec nobis facilior videtur expositio istius obscurissimi textus Bedae, quin recurrere opus sit ad eius corruptionem cum abb. Sancyrano nuncupato, quae nullis idoneis documentis fulciri potest.

44. Ad 4. *D.* Supponunt *constitutiones apostolicae* inesse presbyteris facultatem consignandi illis ab episcopis delegatam, *C.* ordinariam, *N.*

45. Ad 5. *D.* Et eiusmodi concilia, praesertim hispalense, agnoscunt in presbyteris potestatem eisdem communicatam, prout ferebat ius antiquum, *C.* ordinariam et propriam, *N.* Alioquin non potuisset haec in illis coarctari, aut etiam ab eis tolli, prout factum patet ex adductis verbis eiusdem concilii hispalensis.

CAPUT III.

DE MATERIA, FORMA ET EFFECTIBUS CONFIRMATIONIS

46. Ut de singulis hic propositis seorsum disseramus, a materia incipimus.

47. Cum in administratione confirmationis tum manuum, aut saltem manus impositio adhibeatur et chrismatis inunctio, controversia inter theologos viget, quaenam sit praecise materia essentialis et adaequata huius sacramenti, num scilicet manuum impositio, quae praemittitur unctioni, an vero sola unctio; utrum aeque in alterutra; an denique in utriusque coniunctione. Si quidem quatuor hae sunt sententiae, in quas theologi divisi sunt, et unaquaeque uti suos patronos, ita sua fundamenta habet aut in scriptura, aut in traditione, aut in utraque simul; communissima nunc iam est opinio, cui adstipulantur s. Thomas, Bellarminus, Maldonatus, aliique passim, qui contendunt materiam adaequatam confirmationis consistere in chrismatis unctione una cum *manus* impositione, quae in ipsa actione chrismationis fit. Haec sententia eo firmior videtur, quod pro se habeat quidquid a patronis aliarum sententiarum adducitur sive pro sola manuum impositione, sive pro sola unctione, ex scripturis, ex testimoniis patrum, atque ex euchologiis et ritualibus libris. Insuper perfecta in hac sententia apparet utriusque ec-

clesiae orientalis et occidentalis consensio, cum in utraque et consignatio chrismatis vigeat et manuum impositio, quae illam comitatur. Demum facile, qui eam propugnant, se expediunt ab illis difficultatibus, quibus unaquaeque seorsum sumpta praedictarum sententiarum impetititur. Huic proinde et nos assentimur. Quod enim attinet ad illam manuum impositionem, quae praemittitur ab episcopo super omnes confirmandos, penitus omittitur a graecis et orientalibus, in ritualibus vero latinis, quos adducit Mártenius, non est constans, sed in aliquibus praemittitur, in aliis postponitur, in aliis omittitur. Praeterea, uti observat Benedictus XIV (1), mos pluribus in locis viget, ut si qui superveniant confirmandi, impositione illa absoluta, non reiteretur, quod certe non fieret, si essentialis illa existimaretur.

48. Constituta igitur veriore sententia de essentiali et adaequata confirmationis materia in unctione, cum unctio haec fiat oleo opobalsamo permixto, a graecis vero oleo et chrismate seu unguento tribus aut quinque supra triginta aromatibus confecto, quaeri solet utrum eiusmodi opobalsami aut unguenti permixtio censeri debeat essentialis necne. Communior sententia tenet solum oleum ex olivis expressum materiam constituere essentialem. Hanc sententiam amplexus est Bellarminus. Sane, ut nos paulo ante innuimus, nonnisi sexto saeculo eiusmodi permixtio induci coepit ad uberiorem significationem effectuum huius sacramenti, ac anteriora saeculo illo documenta de solo oleo mentionem faciunt. Certum itaque videtur eiusmodi permixtionem ex sola ecclesiastica institutione repetendam esse, ac proinde haud esse essentialem, tametsi in praxi praetermitti nequeat.

49. Verum cum antiqua documenta constanter loquantur sive de oleo sive de chrismate *benedicto*, alia quaestio instituitur; num scilicet haec benedictio spectet nec ne ad essentiam, seu sitne de praecepto divino? Plures affirmant, plerique vero probabilius negant, tum quia de hoc divino praecepto non constat, tum quia veteres eadem ratione loquuntur de aqua benedicta ad collationem baptismi, deque huius administratione per trinam immersionem, quin tamen inferri iure possit haec ad essentiam baptismi spectare aut ex praecepto divino descendere. Exinde sequitur eam benedictionem non esse nisi de praecepto ecclesiastico.

50. De iure ordinario chrismatis benedictio solius episcopi est, ut omnes admittunt; ast controversia excitata est apud theologos utrum ad eam delegari presbyter possit. Equidem si de rom. pontifice sit sermo, vix in dubium revocari potest. Etenim si rom. pontifex delegat sacerdotem ad confirmandum, quomodo non poterit delegare ad chrisma benedicendum? Si vero de episcopis disseramus, quamvis iuxta antiquum ius ipsi potuerint etiam hanc benedictionem demandare presbyteris, prout adhuc in ecclesiis orientalibus et graecis demandari solet, annuentibus aut saltem non reclamantibus rom. pontificibus, certum est iuxta recens ius episcopos id non posse, cum uni summo pontifici id sit reservatum.

51. Ex his, quae diximus de materia, via nobis quodammodo strata est ad disserendum de forma confirmationis; haec enim cum illa necessario connexa est. Porro cum statuerimus, iuxta communiorem sententiam, illam consistere in chrismatione, sequitur hanc in verbis esse

(1) L. XIII, *De Synodo*, c. 19.

statuendam, quae illam comitantur. Itaque in ecclesia graeca, ut in caeteris orientalibus ecclesiis haec una adhiberi consuevit: *Signaculum doni Spiritus sancti;* in ecclesia vero occidentali haec usurpatur: *Signo te signo crucis*, *et confirmo te chrismate salutis in nomine* etc., quae quidem, uti testatur Martenius, quoad substantiam in omnibus *ordinibus* confirmationis reperitur, secus ac contingat circa aliam orationem, quae adhibetur cum episcopus manus protendit super confirmandos. Non alia proinde quaerenda est.

52. Ut aliquid iam adiiciamus de confirmationis effectibus, duo hi recensentur; primus est Spiritus sancti gratia ad robur ac fortitudinem in fide praesertim strenue profitenda; qui proinde per baptismum veluti geniti infantes habentur, per sacramentum confirmationis in viros perfectos evadunt. Qua de causa nuncupatum a veteribus est hoc sacramentum *appendix*, *complementum*, *perfectio* aut *consummatio* baptismi; ac propterea immediate post baptismum administrari consueverat. Nemo porro est, qui ambigat ad hunc effectum consequendum necessario requiri statum gratiae. Alter effectus est impressio characteris, quo fit, ut confirmatio reiterari nequeat. Cum autem de charactere satis disseruerimus in *Tract. de sacram. in genere*, ideo non est cur de eo iterum agamus.

53. Coarctamus igitur nos ad refellendum novatorum errorem circa chrismatis unctionem.

PROPOSITIO. *Iniurii non sunt Spiritui sancto, qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt.*

54. De fide propositio est totidem verbis a tridentino definita, sess. VII, can. II superius recitato.

55. Ita vero novatores perstringimus: aut chrismatis unctio, uti fert communis sententia, ad essentiam sacramenti pertinet, aut veluti ritus spectatur ab ecclesia institutus ad significandum eiusdem sacramenti effectum. Si primum admittatur, iam liquet nullam iniuriam Spiritui s. inferri chrismatis unctione; si alterum admittatur, nulla pariter iniuria Spiritus s. afficitur eo ritu, qui ab ecclesia adscitus est ad illum effectum significandum, qui a sacramento producitur. Iam enim ostendimus suo loco, ecclesiam a Christo potestate instructam esse ea circa sacramentorum administrationem statuendi, quae ad fidelium utilitatem conferrent, prout accidit in casu, de quo agimus.

56. Cum protestantium difficultates usum chrismatis attingant, cuius nulla mentio in scripturis occurrit, et illae iam praeoccupatae fuerint, ideo ab eis afferendis supersedemus.

CAPUT IV.

IN EA QUAE DISCEPTATA SUNT SCHOLIA COMPLECTENS

57. Nonnulla subiicienda sunt circa huius sacramenti institutionem, subiectum ac caeremonias.

SCHOLION I.

58. Confirmationis sacramentum institutum esse a Christo Domino, et quidem immediate, vix est qui ex catholicis nunc dubitet post definitionem a tridentino editam, quod sacramenta omnia a Christo Domino fuerint instituta. Adeoque obsolevit nonnullorum veterum scholasticorum, praesertim vero Alexandri alensis sententia de mediata huius sacramenti institutione. Quando vero, quibusque in rerum adiunctis Christus id praestiterit, deficientibus scripturarum ac traditionis documentis, definiri non potest. Satius propterea erit nostram fateri ignoran-

tiam, quam vanis coniecturis indulgere.

SCHOLION II.

59. Subiectum confirmationis, omnibus consentientibus, non potest esse nisi fidelis baptizatus, cum baptismus omnium sacramentorum velluti ianua sit. Verum si sermo sit de aetate ac tempore confirmationis administrandae, nihil certi constitui potest. Quondam etiam in ecclesia latina solebat administrari immediate post baptismum tam adultis quam infantibus, qui mos perseveravit ad saeculum fere XIII. Ex eo tempore coepit alterum ab altero sacramento in occidente dispesci quoad administrationem. Penes graecos et orientales adhuc viget antiqua consuetudo consignandi infantes immediate post sanctum lavacrum. Ex quo vero in ecclesia latina vetus mos obsolevit, disciplina invaluit, ut consignarentur pueri cum ad annos discretionis pervenerint, uti traditur in *Catechismo romano* (1). Non ita tamen firma haec est, ut, si rerum adiuncta aliter postulent, non consueverit etiam infantibus confirmatio administrari, uti supponitur in pontificali. Atque hinc est, quod Benedictus XIV eos commendet episcopos (2), qui ad infantes periclitantes se conferunt ad hoc conferendum sacramentum: aut si tempore, quo proprias perlustrant dioeceses, cum praevideant nonnisi post longum tempus easdem invisere se iterum posse, consignent sacro chrismate infantes, qui eisdem offeruntur. Olim receptum erat, ut nonnisi ieiunis conferretur confirmatio, nunc vero hic usus in desuetudinem abiit.

SCHOLION III.

60. Circa eiusdem necessitatem, omnes pariter uno ore theologi fatentur, eam non esse absolutam seu medii; sic communior sententia est nec esse necessariam confirmationem necessitate praecepti divini. Ast non ita se res habet circa necessitatem praecepti saltem ecclesiastici, adeo ut reus fiat violati praecepti, qui sciens volensque huius sacramenti susceptionem negligeret; alii enim affirmant, alii vero negant. De hoc consuli possunt moralis theologiae institutores.

SCHOLION IV.

61. Ut aliquid iam de caeremoniis in confirmationis administratione adhiberi solitis attingamus, diversae olim servabantur ab illis, quae nunc obtinent, uti ostendit Martenius; item diversus ritus adhibetur apud graecos et orientales ab eo qui servatur in ecclesia latina. Etenim 1° graeci plerique ac orientales consueverunt ungere oculos, aures, os ac nares; immo olim liniebant praeterea pectus, manus, pedes, etc.; uti ostendunt Arcudius, Goarius, Renaudotius, Toutteus; latini vero solam frontem chrismate linire solent, cuius ritus rationem affert *Catechismus romanus* (3). Insuper 2° alicubi frons sacro oleo illita, vitta linea ac probe munda cingi solet; quae quidem olim septem dies deferebatur aut per triduum aut integram saltem diem, alicubi vero continuo abluitur et exsiccatur chrisma a sacerdotibus. Ritus, qui in unaquaque ecclesia obtinet, servari debet. 3° *Patrini* praeterea *chrismandorum*, quasi vices parentum acturi, cum necessitas postulat, uti susceptores adhibentur. Horum munia exponit s. Carolus, in *Actis conc. provincialis quinti*, part. I. Declarat porro conc. tridentinum (4), non contrahi spiritualem cognationem

(1) Part. II, c. 3, n. 17.
(2) *De Synodo*, l. VII, c. 16, n. 8—9.

(3) Loc. cit, n. 23.
(4) Sess XXIV, c. 2, *de Reform.*

nisi inter confirmatum et confirmantem illiusque patrem et matrem atque tenentem. Quorum proinde nomina ex plurimarum synodorum praescripto in distincto libro consignari debent.

62. Quod demum spectat ad alapam, quae leviter ab episcopo infligitur confirmato, coniicit Muratorius (1), ritum hunc repetendum esse ab usu, qui obtinebat medio aevo in institutione solemni equitum, quibus ad strenuam fortitudinem significandam ab imperatore aut rege solebat alapa infligi. Certe nemo ante Durandum Minatensem huius ritus mentionem iniicit, neque eiusdem vestigium occurrit in antiquis libris ritualibus et pontificalibus. S. Carolus ita praeclare mysticam eius significationem exponit (2): *Episcopus eum leviter in maxilla caedit, quem chrismate confirmat. Hunc ritum parochus ita docebit, ut sciat homo christianus, se iam militem esse, cuius pugna et victoria eluceat in patiendis iniuriis, non in illis inferendis; deinde se in christiana militia constitutum esse, in qua non huius vitae iucunditates et commoda quaerat, sed incommoda potius atque adeo mala multa patienter ferat; ac propterea intelligat officii sui esse in acie stare, telaque unde veniant observare; ita ut quamvis illis telorum ictibus corpus, honor opesque laedantur, anima tamen nullo pacto offendatur.*

(1) Diss. XXIII, *Antiq. Italic. medii aevi.*

(2) *Instruct. de sacram. confirmat.*

TRACTATUS

DE

AUGUSTISSIMO EUCHARISTIAE SACRAMENTO

PROOEMIUM

1. Quo maiore admirationis, amoris, grati animi sensu fideles erga nobilissimum sacramentum eucharistiae feruntur, quod iure spectant veluti praecellentissimum divinae caritatis argumentum, incarnationis extensionem, gratiarumque uberrimum fontem; eo deteriori impetu et astu in illud insurgunt increduli, biblici, rationalistae, sacramentarii. At numquam homines nobis eripient, quod Deus tanta contulit liberalitate. Interim istorum ictus retundere, omni qua possumus virtute, Dei ope confisi, adniti debemus.

2. Ut pia antiquitas altam huius mysterii ideam ingereret, multis nobilissimisque nominibus eucharistiae sacramentum exornavit, quae in unum collegit Theophilus Raynaudus. Praecipua vero haec sunt: 1° A tempore nuncupatum fuit, *coena;* 2° ab eo quod continet, *corpus, caro, sanguis Christi, sancta, sancta sanctorum, sanctum Domini;* 3° a materia ex qua conficitur, *panis, panis coelestis, panis angelorum:* 4° a forma consecrationis, *eulogia*, seu *benedictio* et *consecratio:* 5° ab effectibus, *vita, communio, consummatio, viaticum:* 6° a loco, in quo conficitur, vocari demum consuevit *sacramentum altaris, synaxis*, et *fractio panis* propter distributionem.

3. Definitur autem eucharistia: *Sacramentum corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis ac vini ad spiritualem fidelium refectionem a Christo Domino institutum.* Quamvis vero duo elementa seu symbola sint, panis scilicet ac vinum, unum nihilominus constituunt sacramentum ob unitatem significationis, quae est animarum nostrarum alimonia. Ratio sacramenti in speciebus panis ac vini consistit consecratione peracta. Differt porro a caeteris sacramentum hoc: 1° in eo quod caetera sint in actu transeunte, hoc vero in re permanente; 2° in eo, quod in aliis eadem substantia materiae permaneat, in hoc autem mutetur; 3° demum hoc sibi proprium vindicat eucharistia, quod sit simul sacrificium et sacramentum; sacrificium in actione, qua conficitur et ad Deum directe refertur; sacramentum peracta consecratione ac directe ad hominum refertur sanctificationem.

4. Qua postrema de causa fit ut tractatum hunc in duas distinguamus partes, in quarum priore de eucharistia agemus qua sacramentum, in altera de eadem qua sacrificium est.

PARS I.

DE EUCHARISTIA PROUT EST SACRAMENTUM

5. Ab eo statim auspicamur praecipuo doctrinae catholicae capite, quod de reali Christi praesentia est, ut deinceps gradum faciamus ad disserendum de modo, quo Christi corpus praesens fit in eucharistia, per transsubstantiationem. Ex his vero vindicatis pronum nobis erit caetera colligere ad instar corollariorum, quae a novatoribus impugnantur, doctrinae capita, videlicet adorationem, communionem sub alterutra specie, etiam ex praesanctificatis, eiusdem necessitatem, ac dispositiones ad eam rite suscipiendam.

CAPUT I.

DE REALI CHRISTI PRAESENTIA IN EUCHARISTIA

6. Omnium primus, qui directe impugnaverit veritatem realis Christi praesentiae in eucharistia, ac proinde omnium *sacramentariorum* agmen ducit, communi consensu est Berengarius andegavensis ecclesiae archidiaconus saec. XI. A viris doctrina ac pietate insignibus refutatus est, et a pluribus per id temporis celebratis conciliis damnatus; post pluries recantatam palinodiam, pluresque relapsus, tandem in fide et communione catholica defunctus est. Post aliquot saecula erroris sui sectatores Berengarius habuit Zwinglium et Calvinum, demum socinianos ac rationalistas.

7. Horum impietati opponimus canonem I, quem conc. tridentinum, sess. XIII, edidit his verbis: *Si quis negaverit in sanctissimo eucharistiae sacramento contineri vere, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi ac proinde totum Christum: sed dixerit, tantummodo esse in eo, ut in signo, vel figura, aut virtute: anathema sit.* Evincitur autem haec catholica veritas tum ex scriptura tum ex traditione.

Propositio I. *Christus, prout primo sacrae litterae docent, vere, realiter, et substantialiter in sanctissimo eucharistiae sacramento continetur, et non in signo tantum, vel figura aut virtute.*

8. Christus se daturum carnem suam ad manducandum sanguinemque suum ad bibendum pollicitus est, Ioann. c. VI; promissionem implevit pridie mortis suae in huius sacramenti institutione, quam prae-

ter tres evangelistas reliquos Paulus, I Cor. c. XI, testatur. Arctissima proinde intercedit inter promissionem et institutionem eucharistiae connexio. Ex utraque tamen singillatim argumenta promimus ad efficiendum quod intendimus, maioris tantum perspicuitatis gratia.

§ 1. *Expenduntur verba, quibus Christus promisit se daturum carnem suam ad manducandum et sanguinem suum ad bibendum. Ioann. VI.*

9. Integrum hoc caput, uti post s. Cyrillum alexandrinum nobilissimi interpretes card. Toletus et Cornelius a Lapide cum aliis exposuerunt, refertur ad eucharistiam tamquam ad *obiectum attributionis*, ut logici loquuntur. A vers. enim 1 usque ad 26 sacer evangelista refert miraculum multiplicationis panum uti figuram eucharistiae; deinde v. 27 sermonem profert, quo Christus tum promittit cibum eucharisticum, tum conditionem ex parte iudaeorum exigit ad cibum hunc suscipiendum, nempe fidem in se hunc cibum pollicentem; demum a v. 51 usque ad finem Christum in eodem sermone inducit aperientem naturam, proprietates, effectus, ac necessitatem cibi quem promittit.

10. Duo impugnant adversarii, ac I. Christum in hoc capite loqui de eucharistia; II. loqui de orali carnis ac sanguinis sui manducatione ac potione; nam iuxta ipsos 1° non agit Christus nisi de fide; 2° de sola ad summum disserit spirituali sumptione carnis suae per fidem.

11. Ut lux dicendis affulgeat, iuverit verba praemittere ipsius Christi: *Operamini*, dixit iudaeis, v. 27, *non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis*. En, ut ita dicam, thesim totius sermonis; *opus* quod praestare debebant iudaei, nempe fidem, et *cibum* quem promittit se daturum Christus. Pergit deinde Christus opus a iudaeis praestandum declarare, donec redeat ad *cibum* cuius, ut diximus, exponit naturam, proprietates, effectus ac necessitatem, dicens, v. 52: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Litigabant ergo iudaei ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam... Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*, etc.

12. Loqui itaque Christum de eucharistia in adductis verbis, non autem de sola fide, patet 1° ex comparatione quam instituit inter cibum quem promittit, ac manna quod manducaverunt iudaeorum patres in deserto, dicens: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna in deserto et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum;* idque iuxta iudaeorum traditionem. Patet 2° ex phraseologia, quae non patitur sensum metaphoricum in substrata materia; siquidem phrasis *manducandi carnem alterius* constanter sumitur in malum sensum, *irrogandi* scilicet *alteri iniuriam*, qua proinde Christus uti non potuit ad significandam fidem. Patet 3° ex constanti, atque, ut ita loquar, affectata antithesi sexies repetita inter *manducare* et *bibere*, *manducationem* et *potionem*, *cibum* et *potum*, quae nullum scopum haberet nisi difficultatem ingerendi. Patet 4° ex verbo adhibito in futuro tempore *dabit*, *dabo;* nam fidem in Messiam eiusque passionem iudaei iamdiu habebant, fidem vero in se Christus iamdiu praedicaverat, praesertim cap. V

eiusdem evangelii, de alio itaque cibo a se dando Christus hic loquitur. Patet 5° ex plurium adversariorum confessione, qui apud Albertinum (1) nobis iam dant Christum hic loqui de eucharistia, licet contendant eum loqui de eucharistia spirituali modo sumenda, quod iam secundo evertendum assumpsimus.

13. Christum porro sermonem hic habere de eucharistico cibo orali seu reali manducatione sumendo ostendimus 1° ex intelligentia iudaeorum ac ratione quam tenuit Christus, cum perperam verba eius intelligerentur. Certum enim est iudaeos in litterali sensu accepisse verba Christi, neque adversarii diffitentur; iam vero Christus hoc in casu solebat corrigere pravam intelligentiam verborum suorum eaque explanare, etsi non ageretur de re tanti momenti, quod pluribus exemplis facile ostendi posset. Porro hic Christus insistit, confirmat, inculcat quod dixerat et quidem ad auditorum suorum mentem. 2° Ex epithetis quibus doctrinam suam adstruit, non obstante iudaeorum offensione; nihili enim faciens eorum murmur, insistit dicens: *Caro mea vere est cibus, sanguis meus vere est potus;* et iterum: *Qui manducat me, vivet propter me.* Quod probe intelligentes discipuli dixerunt: *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* 3° Ex miraculo ad quod appellat, ut veritatem doctrinae suae confirmet, subdit siquidem: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Quasi diceret, iuxta Kuinoël et Bloomfield: *Si ascendero in coelum, vos desinetis scandalizari;* provocat scilicet, ut consuevit, ad miraculum ascensionis suae ut credibilem faceret promissionem suam. 4° Ex Christi charactere, indole, et adiunctis; Christus enim, qui tanta benignitate paverat turbas in deserto, scandalum ipsis deinde obiecisset, quod una vocula potuisset tollere; quin vero id efficeret, passus potius est vel discipulos suos amittere, et quin emolliret, fecisset facultatem vel apostolis omnibus abeundi. Hoc certe admittere difficilius est quam ipsum eucharistiae mysterium. 5° Ex agendi ratione quam evangelista Ioannes constanter tenuit sensum exponendi verborum Christi, si quando vel ipse non adiecerit explicationem, vel rite eius verba intellecta non fuerint, aut obscuritatem ingererent. Hic tamen ubi Christus in adversariorum hypothesi obscurissime locutus esset, ac deceptio facillima, immo perverse intellexissent iudaei, nec verbum nec syllabam adiecit, ad veram Christi mentem explanandam. 6° Denique ex unanimi patrum sex priorum saeculorum intelligentia, immo et sensu totius ecclesiae, ut patet ex praxi inde derivata porrigendi eucharistiam infantibus post baptismum; cuius rei locupletissimos testes habemus s. Innocentium I et s. Augustinum, qui obiecerunt hanc praxim pelagianis, ut illis eriperent vanam distinctionem inter *regnum Dei et vitam aeternam* iuxta istud Christi effatum: *Nisi manducaveritis* etc., seu ut illi legebant: *Nisi quis manducaverit carnem*, etc. Quam interpretationem confirmarunt tria oecumenica concilia, scilicet ephesinum, in *Epist. ad Nestor.*, nicaenum II, actione VI, ac tridentinum, sess. XIII, cap. 2, et sess. XXI, cap. 1.

14. Constat igitur utrumque quod ostendere proposuimus, Christum Ioann. VI tum de eucharistia, tum de eiusdem orali manducatione locutum esse.

DIFFICULTATES

15. I. Obi. 1. Christi locutio Ioann.

(1) *De eucharist.* lib. I, c. 30.

VI tota figurata est, figura desumpta a materiali pane a se multiplicato. 2. Figurata proinde hac locutione sua Christus fidem commendat in mortem suam, prout ipsemet declarat, v. 52, dicens iuxta graecum textum: *Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* 3. Ideo vero Christus litteralem verborum suorum intelligentiam in auditoribus suis non correxit, quia satis iam aperuerat mentem suam. 4. Immo confirmavit dicens se morte violenta sublatum iri per distinctionem carnis et sanguinis, atque hac ratione se fore cibum et potum. 5. Sane cum Christus haec diceret, nondum sacra coena instituta, sermo eius non potuisset intelligi si de eucharistia locutus esset, adeoque fuisset inutilis. Ergo.

16. Resp. Ad 1. *N.* vel *D.* Occasionem Christus sumpsit ex multiplicatione panis materialis disserendi de pane eucharistico, *C.* figurate locutus est, *N.* Nempe cum Christus dixerit miraculum ipsum ad significandum cibum eucharisticum, de quo disserere instituit, exinde nactus est occasionem ad carnales iudaeorum animos evehendos ad longe pretiosiorem cibum quem ipsis promittit, uti adnotavimus, adeoque vocem *cibi*, v. 27, in litterali sensu usurpavit.

17. Ad 2. *N.* Sed allegatis verbis Christus inculcat identitatem carnis quam praebiturus erat ad manducandum cum illa quam immolaturus erat pro mundi vita, atque expresse affirmat panem, quem eis pollicebatur, hanc ipsam suam carnem esse.

18. Ad 3. *N.* Etenim si adeo clara erat figurata Christi locutio, uti adversarii autumant, qui fieri potuit, ut nonnisi post XVIII saecula eam soli biblici rationalistae demum assecuti fuerint, eaque latuerit patres ac interpretes omnes, immo ecclesiam universam? Clara itaque est sententia Christi in obvio ac naturali sensu intellecta, aenigmatica vero ac violenta, si figurate esset accipienda.

19. Ad 4. *N.* Siquidem de morte violenta nullum in adductis verbis reperitur vestigium; inauditum praeterea est mortem violentam designari per cibum et potum carnis et sanguinis.

20. Ad 5. *D.* Prout locutus iamdiu Christus erat, Ioann. III, de necessitate baptismi adhuc instituendi, *C.* iam instituti, *N.* Christus de duobus his praecipuis sacramentis ante illorum institutionem disserere voluit, ut ita animos praepararet. Si iudaei modum, quo Christus ea quae promittebat, non assequebantur, poterant fidem saltem interim exercere, ac suo tempore, instituta eucharistia, intelligere, quemadmodum illa intellexerunt apostoli fideles.

21. II. Obi. Saltem loquitur Christus de spirituali manducatione per fidem; nam 1. Christus manducantibus absolute vitam promittit, at non omnes qui accedunt ad oralem eucharistiae perceptionem, eam consequuntur, bene vero qui credunt. 2. Id clarius patet ex eo quod Christus in tempore praesenti dixerit; *Qui manducat, qui bibit;* ergo hic et nunc potuissent iudaei id facere, scilicet credendo, non autem oraliter manducando, cum nondum fuisset eucharistia data. 3. Sane id ipsum Christus declaravit, v. 64, dicens: *Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quidquam; verba, quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* 4. Hinc Petrus Christo dicenti: *Numquid et vos vultis abire?* respondit: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes. Et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* De sola igitur manducatione per fidem intellexit Christi verba.

22. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.*

Si legitime sumatur eucharistia, *C.* quacumque ratione, *N.* Prout neque omnes, qui credunt, salvantur, sed qui prout oportet credunt. Nam etiam *daemones credunt et contremiscunt.* Idque commune est omnibus promissionibus conditionatis, ut scilicet conditio, quaecumque demum sit, sive legis observatio, sive sacramentorum susceptio rite ponatur ad obtinendum quod promittitur.

23. Ad 2. *D.* Nempe indefinite exponens proprietates et effectus cibi sumendi, *C.* reipsa pro praesenti tempore, *N.* Hoc enim repugnat contextui, dixerat iam Christus: *Quem Filius hominis dabit vobis; quem ego dabo;* insuper: *Nisi manducaveritis, nisi biberitis;* prout de baptismo dixerat, Ioan. III: *Nisi quis renatus fuerit.*

24. Ad 3. *D.* Et haec protulit Christus ad excludendam materialem capharnaiticam intelligentiam, *C.* ad exclusionem veritatis carnis suae dandae, *N.* Optime ad haec verba s. Augustinus (1): *O Domine*, inquit, *magister bone, quomodo caro non prodest quidquam, cum tu dixeris, nisi quis manducaverit carnem meam, etc. Non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt. . . quomodo in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur.* Alioquin si voce *spiritus* significaretur sensus spiritualis, voce *carnis* significaretur sensus litteralis, quod est absurdum; quod non pauci demum ex ipsis protestantibus recentioribus confessi sunt.

25. Ad 4. *D.* Id est, Petrus per professionem divinitatis Christi, illam cum caeteris apostolis conditionem implevit quam Christus requisivit uti medium ad cibum obtinendum quem ab initio sermonis sui pollicitus erat, *C.* alio sensu, *N.* Memor scilicet Petrus Christi verborum, v. 27: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis;* et: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille;* hoc opus posuit ad obtinendum cibum; quod opus, sive fidem in Christi divinitatem cum non posuerint iudaei ac discipuli increduli, ideo hoc cibo destituti sunt. Caeterum etiam Martha, Ioann. XI, 27, exposcenti Christo, utrum crederet se posse mortuos ad vitam excitare, respondit eadem ratione: *Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti.* Hoc enim dato caetera sequuntur.

26. III. Obi. Haud pauci catholici interpretes Christi verba, Ioann. VI, 52, et seq. de comestione per fidem exposuerunt. Ergo.

27. Resp. *D.* Pauci ac immerito, *C.* plures ac rite, *N.* Hi enim interpretes non plus sex aut septem sunt, ut faciliori ratione sese opponerent calixtinis abutentibus Christi sententia: *Nisi manducaveritis et biberitis.* Verum praeterquam quod hi auctores timuerunt ubi non erat timor, discesserunt ab unanimi sanctorum patrum et conciliorum oecumenicorum ac proinde ecclesiae universae sensu. Quos proinde Maldonatus temeritatis arguit.

§ 2. *Expenduntur verba institutionis eucharistiae*

28. Promissis suis stetit Christus per eucharisticam institutionem, quam referunt Matthaeus, XXVI, 26; Marcus, XIV, 22; Lucas, XXII, 19, ac Paulus, I Cor. XI, 23, iisdem pene verbis; Matthaeus itaque sic eam describit: *Coenantibus autem eis, accepit Iesus panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis*

(1) *Tract.* XXVII, *in Ioann* n. 5.

meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

29. Protestantes fere omnes recentiores cum rationalistis contendunt haec institutionis eucharisticae verba intelligenda esse in sensu figurato ac metaphorico, ecclesia catholica ea constanter intellexit in sensu obvio ac litterali.

30. Rite porro ecclesiam in sensu litterali ac obvio ea verba intellexisse praeter traditionem universam, de qua postea, suadet 1° *hermeneutica*, cuius primaria regula haec est: verba semper in sensu litterali proprio intelligi debent, quoties nec obstat substrata materia, nec illum excludunt voces ipsae, nec denique aliter exposcit communis loquendi usus. Iam vero nihil horum in Christi verbis occurrit; siquidem non obstat litterali sensui substrata materia; cum non agatur de re intrinsece repugnante, quamque Deus omnipotens praestare non possit. Non excludunt voces ipsae, quibus usus est Christus, quae potius litteralem sensum exigunt, nec ullam figuram insinuant. Non exposcit communis loquendi usus, cum nuspiam sit receptum per panem humanum corpus significari.

31. Suadet 2° *philologia*, ea enim emphasi verba, quibus usus est Christus in calicis consecratione, iuxta graecum textum praedita sunt, ut ad meram figuram aptari nequeant; sic quippe se habent: *Hic enim est sanguis ille meus, ille novi testamenti, ille qui pro multis in peccatorum remissionem effunditur:* quod vidit Horneus, qui in sua *introductione ad studium criticum et expositionem s. scripturae*, ea magnifice exornavit. Quorsum vero haec emphasis? Nempe si biblicis rationalistis auscultes, ad significandum vinum utpote rubri coloris esse figuram sanguinis, et panem figuram esse *cadaveris exsanguis*, ut scribit Wetstenius. Verum et hoc excluditur ex Christi verbis, prout referuntur a s. Luca: *Hoc poculum in sanguine meo quod pro vobis effunditur.* Porro non simplex vinum pro salute nostra effusum est. Id adeo torsit Bezam, ut ad difficultatem declinandam per summum nefas graecum textum corruperit.

32. Suadet 3° *parallelismus*, qui intercedit inter verba, quae protulit Christus in consecratione calicis, et quae protulit Moyses, Exod. XXIV, 8, prout referuntur a Paulo, Hebr. IX, 20. Moyses enim sumpto victimarum sanguine aspergens librum ac populum dixit: *Ecce sanguis foederis, quod pepigit vobiscum Iehova:* illud porro adverbium demonstrativum *ecce* reddit Paulus per *hic: Hic est sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus.* Tantumdem igitur valet *hic* ac *ecce;* sed *ecce* rem coram positam demonstrat, nempe sanguinem victimarum effusum, ergo *hic* in ore Christi rem pariter praesentem, seu sanguinem suum coram positum demonstrat; eo vel magis quod Christus eisdem verbis foederalibus Moysis usus sit, tantum adiiciens ad significandam suffectionem novi foederis foederi antiquo voculas *meus* et *novi*, dicens: *Hic est sanguis meus novi testamenti.*

33. Suadent 4° *adiuncta;* siquidem Christus in coena seu eucharistiae institutione novum foedus feriit, testamentum fecit, ac sacramentum instituit; cum vero de his agitur, locutionibus claris et propriis opus est, omnisque figura ac metaphora est abigenda, ne deceptioni turpissimae locus detur.

34. Suadet 5° difficultas extundendi sensum figuratum ac metaphoricum ex Christi verbis: *Hoc est corpus meum; Hic est sanguis meus.* Quod evincit ipsorum adversariorum agendi ratio, qui cum voluerint fi-

guratum sensum reperire, iam ab ann. 1570. bis centum interpretationes diversas dederunt, quae deinceps evanuerunt; nec feliciores hodierni sacramentarii ac rationalistae in figuris inveniendis fuerunt, adeo ut ridiculos se praebuerint, dum *corpus paschatis* invexerunt, aut *cadaver siccum*, aliaque eiusmodi. Hinc ipse Paley in sua *evidentia christianismi*, part. II, c. 3, fassus est in explicatione protestantium talem reperiri *difficultatem, quae, ut minimum dicam, acrem investigationem et eruditionem requirit, quo amoveatur.*

35. Suadent denique 6° *absurda*, quae in hypothesi adversariorum sequerentur; praecipue vero deceptio apostolorum ac proinde ecclesiae universae quae, ut videbimus, in sensu litterali semper Christi verba intellexit; adeoque Christus in turpem idololatriam ecclesiam coniecisset. Stat igitur in sensu litterali ea esse accipienda.

DIFFICULTATES

36. I. Obi. Christi verba: *Hoc est corpus meum, et hic est etc.*, possunt in sensu figurato intelligi. Etenim 1, in sensu *significandi* seu *repraesentandi* passim in scripturis verbum *esse* adhibetur, e. gr. Matth. XIII, 38: *Ager est mundus.* 2. Sed potissime id patet, Exod. XII, 11: *Est enim phase, id est, transitus Domini.* 3. Cum igitur his textibus paralleli sint textus, Matth. XXVI, 26, aliorumque evangelistarum, sequitur hunc illis subesse sensum: *Hoc significat corpus meum;* 4. praesertim cum receptum sit ex communi loquendi usu, ut subiectum denominetur a figura; hinc de imagine aut simulacro dicitur: *Hic est Caesar.* Ergo.

37. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *N.* Siquidem numquam sive in scripturis sive in quibusvis auctoribus profanis, sive sacris, in nulla lingua antiqua aut moderna **verbum substantivum** *esse* adhibetur in sensu *significandi*, aut *repraesentandi*, sed constanter in sensu exprimendi substantiam, seu solam extremorum unionem, ac proinde *copula* propositionis a logicis vocatur. Quod si figurata sit locutio, numquam figura inhaeret verbo *est*, sed aut subiecto aut praedicato; uti cum de imagine referente Socratem dico: *Hic est Socrates;* figura est in nomine Socratis, quod cum verum ac vivum Socratem natura sua significet, hic pro Socratis figura positum sit. Hinc merito concludit Maldonatus, eos qui verbo substantivo figuram affingunt (affingunt autem sacramentarii omnes antiqui et recentiores), ad grammaticorum verbera mittendos esse.

38. Ad 2. *N.* Etenim praeter modo dicta, obiecta verba sic se habent in hebraica veritate: *pascha* seu *phase hoc Domino.* Iam vero quoties eiusmodi constructio cum dativo in hebraica lingua occurrit, uti observat vel ipse Rosenmüller, toties aliquid *sacratum* vel *dedicatum Domino* significatur. Hinc verbum *est* in hoc textu strictissimam suam significationem affirmativam retinet, ita ut reddi debeat: *Hoc est festum paschatis sacrum Domino.* Exinde deprehendimus spiritum, qui Zwinglio hunc textum suggessit ad negandam Christi realem praesentiam in eucharistia, vere fuisse *atrum*.

39. Ad 3. *D.* Si parallelismus exurgeret ex similitudine aut identitate *verbi*, *C.* si exurgat ex similitudine *rei*, *N.* Porro Ernestus, cui caeteri biblici expositores protestantes assentiunt, adnotat parallelismum non ex similitudine aut etiam identitate vocis oriri, sed ex similitudine rei. Nulla autem intercedit similitudo inter loca omnia ab adversariis congesta et verba institu-

tionis; siquidem, caeteris omissis, in illis agitur *de explicatione symboli*, in istis *de symboli institutione*, quod non ex rei natura, sed ex sola voluntate instituentis pendet.

40. Ad 4. *Nego* paritatem, cum enim *figuram* iam simulacrum prae se ferat, quaeretur solum *cuius* ea sit.

41. II. Obi. Debuerunt apostoli Christi verba intelligère in sensu figurato et improprio, 1. quia noverant in sensu litterali agi de re impossibili; 2. quia noverant vetitum a lege esse sanguinem bibere, multo vero magis sanguinem humanum; 3. quia cum Christus locutus syriace sit, nec ullum in ea lingua vocabulum reperiatur, quod vim habeat *significandi*, praeter verbum *esse*, Christo dicente: *Hoc est corpus meum;* rite debuerunt accipere verbum *est* perinde ac si dixisset *significat*. Ergo.

42. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* Nec enim apostoli erant aut protestantes, aut rationalistae, aut increduli, sed simplices ac rudes erant, qui non aliud impossibile esse censebant quam aliquid esse impossibile Deo; iam emiserant professionem fidei in Christi divinitatem cum ipse, Ioann. VI, promittebat se eis daturum carnem suam ad manducandum et sanguinem suum ad bibendum; assueti erant eius miraculis. Supponunt praeterea adversarii se aut demonstrasse, aut demonstrare posse impossibilem esse realem Christi praesentiam in eucharistia, cum tamen id neque effecerint umquam neque efficere possint.

43. Ad 2. *D.* In propria specie, *C.* sub specie aliena, ut in casu nostro, *N.* Lex enim mosaica casum hunc continere non poterat, qui sine ingenti miraculo haberi nequit.

44. Ad 3. Resp. I. *Nego* suppositum, in linguis nempe semiticis, praesertim ubi occurrit pronomen demonstrativum *hoc*, adhiberi verbum *esse*. Resp. II. *Neg.* Docti enim philologi ostenderunt, exemplis in medium prolatis, quadraginta quinque ad minus in lingua syriaca verba reperiri in sensu *significandi* ac *repraesentandi*, adeo ut Horneus, qui hanc difficultatem promoverat, debuerit erubescere ac tacite saltem palinodiam canere, supprimendo in altera operis sui editione quae huc referebantur. Resp. III. Christum locutum esse in dialecto hierosolymitana, in qua verba *significandi* vim habentia plurima reperiuntur.

45. III. Obi. 1. Christus de eo, quod in manibus assumpsit, benedixit, fregit ac distribuit, dixit: *Hoc est corpus meum;* atqui illud erat panis, qui non potest esse Christi corpus nisi per figuram et repraesentationem. 2. Quod confirmatur ex eo quod si pronomen *hoc* referretur ad corpus Christi, eius propositio foret tautologica, perinde ac si dixisset *corpus meum est corpus meum*. 3. Hac de causa Christus, Matth. XXVI, 29, etiam post consecrationem, quod erat in calice, vocavit *genimen vitis;* 4. prout Paulus, I Cor. X, 16, alterum symbolum, peracta consecratione, dixit *panem*. 5. Concludendum itaque est eucharistiam non esse nisi ritum *symbolico-mnemonico-practicum* passionis Christi. Ergo.

46. Resp. Ad 1. *D. De eo*, etc. convertendo per propositionem practicam et efficacem in corpus suum, *C.* non convertendo, *N.* Ad eum modum, quo, si quis alteri dono daret librum et diceret: *Hic liber est tuus*, sumeret hic quidem librum suum in manibus, ac traderet, sed ipsa porrectione ac propositione practica efficeret alterius.

47. Ad 2. *Neg.* Propositio enim tunc solum tautologica est, cum non solum eadem res significatur, in subiecto et praedicato, sed cum prae-

terea identitas verborum tam in subiecto quam in praedicato usurpatur, uti si quis diceret: *Homo est homo*, minime vero esset tautologica illa propositio qua aliquis diceret: *Homo est animal rationale*, et e converso; quamvis reipsa idem quoad rem sit *homo* et *animal rationale*. Immo ex omnibus dialecticis hoc requiritur ut propositio sit vera; identitas scilicet rei in subiecto et praedicato. Multo minus tautologica dici potest propositio Christi, cum voce usus sit indeterminata *hoc*, quae determinatur et induit naturam praedicati, completa propositione.

48. Ad 3. *Neg.* De altero siquidem poculo locutus est Christus, dum dixit: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis*, uti constat ex s. Luca, c. XXII, 18.

49. Ad 4. *D.* Emphatice tamen dicendo panem *hunc*, *C.* simpliciter vocat *panem*, *N.* Accedit, quod scriptura consueverit rem iam immutatam vocare ex nomine quod ante mutationem obtinebat. Sic Ioann. IX, 17: *Dicunt ergo caeco* (iam videnti); et Exod. VII, 12: *Devoravit virga Aaron* (iam serpens) *virgas* (iam versas) *eorum;* et alibi passim.

50. Ad 5. *Neg.* Nimis enim sero venerunt rationalistae ac sacramentarii, ut nobis obtruderent suum ritum *symbolico-mnemonico-practicum* ad unice recolendam Christi passionem. In hoc detrahunt apertis Christi verbis, et sensui totius antiquitatis, ut mox ostendemus, nec redolent nisi propriam incredulitatem.

Propositio II. *Eadem veritas ex constanti et universa ecclesiae traditione evincitur.*

51. Sacramentarii ab initio fassi sunt sibi patres adversari; deinde ex nonnullis eorum obscuris effatis, resumptis viribus, ausi sunt nobis patres obiicere, uti Mornaeus Du Plessis, Chamierius, Albertinus et Claudius, donec penitus contriti deseruerunt prudenter hoc patrocinium, ut unice se ad scripturarum arcem reciperent; quo tamen exitu, vidimus.

52. Testes huius universalis traditionis sunt patres omnes, omnes antiquae liturgiae, immo vel sectae omnes antiquissimae, ac ethnici ipsi calumniis suis.

53. Ac I. Testes sunt patres, ex quibus s. Ignatius, in *Epistola ad Smyrnens.* c. 7, sic de haereticis phantasiastis scribens: *Ab eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confiteantur eucharistiam carnem esse servatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit.* Item s. Iustinus scribit (1), eucharistiam a fidelibus sumi *non ut communem panem neque ut communem potum, sed incarnati illius Iesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus.* S. Irenaeus veritate corporis et sanguinis Domini in eucharistia utitur tamquam medio ad veritatem demonstrandam corporis Christi in incarnatione adversus gnosticos phantasiastas, scribens (2): *Quomodo constabit eis, eum panem, in quo gratiae actae sunt, corpus esse Domini sui? et calicem sanguinis eius?* Eadem ratione marcionitas perstringit Tertullianus (3), qui praeterea scribit (4): *Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur.* Sic Origenes comparans eucharistiam cum verbo Dei, subdit (5): *Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum accipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decidat,*

(1) *Apolog.* I, n. 66.
(2) *Cont. haeres.* L. IV, c. 18, n. 4
(3) L. IV *Cont. Marcionem*, c. 11.
(4) *De resurr. carnis*, c. 8.
(5) *Homil.* VIII, *in Exod.*

ne consecrati muneris aliquid delabatur, reos enim vos creditis, si quid per negligentiam decidat. S. Cyprianus ita scribit de indigne eucharistiam sumentibus (1): *Vis infertur corpori eius et sanguini; et plus modo in Dominum manibus atque ore delinquunt, quam cum Dominum negaverunt.*

54. Et hos ex patribus singillatim attulisse sufficiat; quoad reliquos insequentes, satis sit illorum doctrinam in summam colligere; haec autem est: 1° excludendam esse ab hoc sacramento *figuram;* 2° Christum in hoc sacramento non fide tantum, sed *reipsa* nobiscum coniungi; 3° exinde ipsi commendant caritatem Christi, qui oves suas *proprio pascit cruore;* 4° rationem reddunt quare Christus sub specie panis se nobis dare voluerit, tum nempe ne nimio terrore percelleremur, tum ut nostra exerceretur fides; 5° docent in hoc mysterio divinae *omnipotentiae opus* intervenire; 6° profitentur per veram *conversionem* panem mutari in *corpus*, et vinum in *sanguinem* Christi; idque illustrant exemplo creationis, et conversionis aquae in vinum in nuptiis Canae. 7° Adnituntur hoc creditu difficile mysterium auctoritate et omnipotentia divina persuadere; 8° tradunt in altari offerri ipsum corpus quod fuit in cruce mactatum, et sanguinem illum, qui pro nobis effusus est; 9° conferunt eucharistiam cum incarnatione, eademque ratione de utriusque mysterii veritate disserunt; 10° illis epithetis hoc sacramentum insigniunt, quae nonnisi in veritatem carnis Christi cadere possunt, dum vocant *terribile*, *horrendum*, *adorandum*, *panem vivum*, *incorruptibilem cibum*, etc. Singulorum autem patrum testimonia, quae huc referuntur collecta invenies apud Bellarminum, lib. II *De Euchar.*, et in op. *De perpetuitate fidei.* Iam vero quomodo eiusmodi doctrina componi potest cum hypothesi sacramentariorum, quod Christus in eucharistia non inveniatur nisi in signo tantum, figura et virtute? Nonnisi amens affirmare id poterit.

(1) *De lapsis.*

55. II. Testes eiusdem traditionis sunt liturgiae omnes, quae ante saec. XVI in universa ecclesia publico cultui inservierunt. Tum orientalium ecclesiarum tum occidentalium liturgias collegerunt et vulgarunt eruditi viri Renaudotius, Martenius, Assemanus uterque Simon et Ioseph, card. Bona ac Thomasius, Mabillonius, Muratorius, Le Brunius. Iam vero, uti omnes animadverterunt, cunctae liturgiae conveniunt in invocatione Spiritus sancti, ut oblata dona, panem scilicet et vinum *convertat* omnipotenti virtute sua, *commutet*, *transmutet* in corpus natum ex Maria virgine, in sanguinem, qui effusus est pro redemptione nostra, immo *faciat*, *vel fiat corpus et sanguis* D. N. I. C., adeoque ecclesia omnis ab ortu ad occasum, a septentrione ad meridiem per sedecim continentia saecula unius labii circa hunc exstitit articulum fidei nostrae.

56. III. Testes sunt sectae antiquae omnes, gnostici, marcosiani, valentiniani, marcionitae; item ariani, nestoriani, eutychiani, armeni, syriiacobitae, graeci schismatici etc., qui circa hoc dogma convenere omnes, atque superstites conveniunt; argumento igitur est ineluctabili istorum consensus de fide, quae in ecclesia catholica obtinebat, quando ipsi ab illa divisi sunt.

57. IV. Testes sunt ethnici ipsis calumniis, quibus christianos impetebant, quod ipsi carne humana ac sanguine vescerentur in suis conventibus clancularis, ut patet non solum ex *Apologia* I Iustini, sed et

ex Actis martyrum lugdunensium in epistola, ab Eusebio relata, ad ecclesias Asiae.

58. Huc demum accedit argumentum invictum praescriptionis, ita ut nulla ab adversariis huius universalis doctrinae origo assignari possit praeter apostolicam.

59. Quae cum ita se habeant, iure merito concludimus, ita dogma de reali Christi praesentia a traditione firmari, ut concuti nullo modo possit.

DIFFICULTATES

60. I. Obi. 1. Patres apostolici nihil de reali Christi praesentia scriptis suis ediderunt; 2. Patres vero, qui illos exceperunt, ea habent, quae illam excludant, ut Irenaeus, qui scribit (1): *Carnem nostram ali corpore et sanguine Christi;* item eucharistiam *duabus rebus consistere, terrena et coelesti*, scilicet pane et coelesti gratia. 3. Origenes vocat Christi corpus in eucharistia *typicum* et *symbolicum* (2); inficiatur eucharistiam ex se sanctum efficere comedentem, nec utilem esse nisi pro suscipientis fide. 4. Item asserit oratione panem fieri *quoddam corpus sanctum* (3). 5. *Homil.* vero XXXII *in Ioann.* affirmat *offulam*, quam Christus Iudae porrexit, eiusdem generis esse ac eam, quam dedit apostolis dicens: *Accipite, comedite*, etc. Demum in *Comm super Matth.* n. 85 negat *panem illum visibilem, quem tenebat in manibus et corpus suum dicebat Deus Verbum*, esse corpus Christi. 6. Quae cum ita sint, recte iconomachi in conc. constantinopolitano vocarunt eucharistiam *imaginem vivifici corporis*, *quae pretiose et honorabiliter fit.* Ergo.

61. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem s. Ignatius M. pater apostolicus haud poterat luculentius exhibere de reali Christi praesentia testimonium. Caeteris de eodem argumento scribendi non se obtulit occasio.

62. Ad 2. *N.* Dum vero Irenaeus scribit loc. cit. *carnem nostram ali corpore et sanguine Christi*, veritatem nostram mirifice confirmat; utitur enim eucharistia uti medio ad evincendam adversus gnosticos futuram corporum nostrorum resurrectionem quam illi negabant, et rationem adducit, quia caro haec nostra in ordine ad resurrectionem alitur a vivifico corpore et sanguine Christi per eucharistiae sumptionem. Huc pariter referuntur alia verba, quibus dicit eucharistiam *duabus rebus constare, terrena et coelesti*, nempe humana natura hypostatice cum Verbo coniuncta, quia si fuisset tantum humana, tantum abest, ut potuerit incorruptibilitatem nostris communicare corporibus, ut potius esset illa ipsa corruptibilis, et sic conficit adversus eosdem haereticos aliam praeterea veritatem ab eisdem negatam, verae nempe incarnationis.

63. Ad 3. *D.* Vocat Origenes in primo textu corpus Christi in eucharistia *typicum* et *symbolicum* ratione *sacramenti* seu specierum, *C.* ratione rei contentae, *N.*

64. Sic inficiatur eucharistiam ex se sanctum efficere, *D.* Quatenus ad fructum ex ea capiendum non sufficit materialis susceptio sine dispositionibus praerequisitis, *C.* quatenus his accedentibus non habeat vim sanctificandi, *N.* Quid enim aliud et nos docemus?

65. Ad 4. *D.* Si hic loqueretur Origenes de eucharistia, *C.* si de communi pane, qui ex christiano more benedicebatur ante sumptionem, *N.* Id patet tum ex orationis serie, tum ex confessione ipsiusmet Albertini.

(1) L. IV, *Cont. haereses*, n. 18.
(2) Tom IV, *in Matth.* in c. 16.
(3) L. VIII, *Contra Celsum.*

66 Ad 5. *D.* Analogice, *C.* reipsa, *N.* Nempe Origenes hoc in loco id unice sibi vult, Christum offulae, quam Iudae porrexit, quamdam vim communicasse, qua potuisset utilis esse Iudae, si voluisset, quemadmodum utilis est, sed longe diversa ratione, eucharistia rite eam suscipientibus.

67. Dum vero in obiecto commentario negat Origenes panem *visibilem* esse corpus Verbi, loquitur de pane prout *visibilis* est, seu respectu *sacramenti* et *specierum;* deinde deflectit sermonem, ut solet, ad mysticam et allegoricam expositionem, sed supposita prius cognita rei veritate; scribit enim ibidem: *Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur, verbum est nutritorium animarum... et potus, quem Verbum sanguinem suum fatetur, verbum est potans et inebrians.*

68. Ad 6. *D.* Dixerunt iconomachi eucharistiam esse imaginem plenam adeoque cultu latriae adorandam, *C.* vacuam prout sunt reliquae imagines quarum cultum ipsi respuebant, *N.* Unicus hic sensus illorum haereticorum est, alioquin non ei decrevissent cultum latreuticum; attamen ob hanc etiam novitatem expressionis seu formulae graviter vapulant a patribus nicaenis.

69. II. Obi. 1. Tertullianus ex latinis scribit Christum non reprobasse panem, quo ipsum corpus suum *repraesentat* (1); quo vero sensu id efficiat, 2. exponit, Tertullianus (2), scribens Christum panem *corpus suum* appellasse, ut intelligeremus *corporis sui figuram pani dedisse;* et iterum (3): *Acceptum panem et distributum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est figura corporis mei.* 3. Sic etiam s. Hieronymus scribit (4), Christum *repraesentasse* corpus et sanguinem suum. Ergo.

70. Resp. Ad 1. *D.* Id est, *praesens efficit*, *C.* imaginem exhibet, *N.* Talis est vis huius verbi *repraesentandi* apud latinos, ac praesertim in stylo Tertulliani, qui passim hoc sensu verbum hoc adhibet; satis nobis sit ex innumeris prope exemplis, quae collegit Pamelius in not. 112 ad lib. *De resurr. carnis*, unum afferre ex lib. IV, *Cont. Marcion.* cap. 22, ubi ait, quod Deus *repraesentans eum* (Christum in monte Thabor), *dixit : Hic est filius meus.*

71. Ad 2. *D. Dedisse figuram reali corpori suo*, *C.* imaginem exhibuisse, *N.* Scopus Tertulliani est in obiectis locis ex realitate corporis Christi in eucharistia, quam admittebat Marcion, ostendere realitatem eiusdem corporis in incarnatione quam ille reiiciebat; sic enim procedit argumentum Tertulliani: corpus phantasticum nequit recipere figuram; atqui Christi corpus in eucharistia figuram recipit, nempe panis; ergo corpus Christi phantasticum non est. Exinde novum exsurgit pro veritate catholica ineluctabile argumentum.

72. Ad 3. Responsio patet ex dictis ad 1, eo vel magis quod s. Hieronymus velit ostendere figuris vet. testamenti suffectam esse veritatem.

73. I. Inst. s. Augustinus realem Christi praesentiam in eucharistia numquam agnovit. Etenim 1. passim eucharistiam vocat *panem, figuram*, *signum* corporis Christi. 2. *Ep.* XCVIII *ad Bonifac.* scribit: *Secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est.* 3. In *Serm. ad infantes*, expli-

(1) L. I, *Contra Marcion*, c. 14.
(2) *Contra Marcion.* L. III, c. 19.
(3) Ibid. l. IV, c. 40.
(4) *Comment. in cap.* 26, *Matth.*

cans quid sit eucharistia, ait: *Corpus ergo Christi, si vis intelligere, apostolum audi dicentem fidelibus: Vos estis corpus Christi et membra. Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium vestrum in mensa dominica positum est.* 4. Exinde celebris illa regula, quam tradit s. doctor ad secernendum sensum litteralem a figurato (1). *Si praeceptiva*, inquit, *locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. Nisi manducaveritis, inquit, carnem Filii hominis . . . facinus vel flagitium videtur iubere: figura est ergo, praecipiens passioni dominicae communicandum.* 5. In *Tract.* XXV *in Ioann.* agens de corporis Christi manducatione dicebat: *Ut quid paras dentes et ventrem? Crede et manducasti;* ut enim subdit *Tract.* XXVI: *Qui credit, manducat.* 6. Demum in lib. *Contra Adimantum*, cap. 12: *Non enim*, scribit, *Dominus dubitavit dicere: Hoc est corpus meum, cum signum daret corporis sui.* Ergo.

74. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Vocat *panem* etc., ratione specierum, et quatenus est figura et signum plenum, *C.* ratione substantiae ac rei contentae, *N.* Omnes enim eiusmodi locutiones *typi, signi, figurae,* etc., quibus tum s. Augustinus, tum alii patres interdum utuntur, ad externas referuntur species, uti et nos vocamus *symbolum*, sed ratione *sacramenti*, seu *signi sensibilis* latentis Christi corporis.

75. Ad 2. *D.* Prout *sacramentum* est inadaequate sumptum pro signo sensibili, ut dictum est, *C.* prout sacramentum est adaequate sumptum cum re contenta, *N.* Id enim ferebat Augustini scopus, dum probare constituit Bonifacio baptismum rite *sacramentum fidei*, immo et *fidem* vocari, cum *credere* in infantibus sit *baptizari.* Caeterum ut melius eluceat s. Augustini mens circa sacramentum eucharistiae adaequate sumptum, praestat afferre, quae lib. IX *Confess.* cap. 13 de s. Monica scribit: *Memoriam sui*, inquit, *ad altare tuum fieri desideravit, cui nullius diei praetermissione servierat, unde sciret dispensari victimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis.* Quaerimus porro ab adversariis utrum chirographum istud fuerit deletum a figura et imagine Christi corporis, an vero a corpore ipso pro nobis immolato ?

76. Ad 3. *D.* Transitum faciens a rei veritate ad mysticam eiusdem significationem, *C.* ad exclusionem rei veritatis, *N.* Haec enim consueta fuit Augustino, perinde ac Origeni, agendi ratio, ut, supposita rei veritate, seu realitate Christi corporis in eucharistia, utpote omnibus nota, transeant ad moralem aliquam seu mysticam significationem exponendam, hoc tamen interposito discrimine, quod Origenes eam trahat ad praedicationem verbi Dei, Augustinus vero ad commendandam caritatem; ac ita se gessit s. Augustinus in hoc *sermone ad infantes* seu *neophytos.*

77. Ad 4. *D.* Ad excludendum sensum capharnaiticum, *C.* sensum catholicum, *N.* Nam aperte s. doctor mentem suam exposuit in verbis a nobis adductis ex *Tract.* XXVII *in Ioann.* n. 5.

78. Ad 5. *D.* Loquens de fide, *C.* de eucharistia, *N.* Enarrat enim in obiectis locis s. Augustinus Christi verba: *Hoc est opus ut credatis in eum quem misit ille;* nec non quae habentur v. 35: *Ego sum panis vitae; qui venit ad me non esuriet, et*

(1) L. III. *De doctrina christ.*, c. 16.

qui credit in me non sitiet umquam; quae utique dicta sunt de fide in Christum pollicentem eucharistiam.

79. Ad 6. *D.* Cum daret *signum* seu symbolum externum corporis sui in illo latentis, *C.* purum signum seu nudum symbolum, *N.* Intendit enim hic probare s. doctor adversus Adimantum manichaeum vere potuisse in veteri testamento vocari sanguinem animantium *animam*, quamvis reipsa non sit nisi eiusdem *signum*. Hoc porro declarat exemplo eucharistiae cuius signum externum vocatur *corpus Christi*.

80. II. Inst. Facundus hermianensis, in op. *Pro defensione trium capitulorum*, lib. IX, cap. 5 negat, quod *sacramentum corporis et sanguinis Christi, quod est in pane et poculo consecrato, sit proprie corpus eius et sanguis*, quamvis ita vocentur. Ergo.

81. Resp. *D.* Prout *sacramentum* est inadaequate sumptum, *C.* prout sumitur adaequate, *N.* Eius mens patet ex scopo quem sibi praefixit hic scriptor defendendi, seu trahendi in bonum sensum, quod scripserat Theodorus mopsuestenus, nestorianae haereseos praeformator, in capitulo a conc. V damnato, quod scilicet recte scribere potuerit Christum adoptionem filii suscepisse et *cum circumcisus est, et cum baptizatus est*, quia *sacramentum adoptionis* suscepit, quod potest vocari *adoptio*, quemadmodum *sacramentum* eucharistiae dicitur *corpus Christi*, etsi prout sacramentum est, proprie Christi corpus non sit, sed eius externum tantum signum. Ex quo patet immo supponere Facundum vere Christi corpus et sanguinem latere in sacramento.

Propositio III. *Ostendi nequit dogma de reali Christi praesentia in eucharistia rectae rationi adversari.*

82. Duplici via posset enunciatae propositionis veritas ostendi, *directa* ac *indirecta*. Directa qua iuxta diversa philosophorum placita evincitur, quomodo componi possit mysterii veritas cum eo, quod philosophia docet circa naturam corporum. Verum haec methodus longa est, nec omnibus satisfacit, eo quod tum systema peripateticum, tum cartesianum, boschovichianum seu punctorum simplicium, aliaque eiusmodi, quae adduci solent, aliis non probentur: ideo hac praetermissa, malumus via indirecta expeditiore rem conficere.

83. Eucharistia, perinde ac reliqua religionis nostrae mysteria, superat rationis nostrae captum; fieri igitur nequit ut demonstrari possit eam repugnare, ac rectae rationi opponi. Cum praeterea contradictio consistat in intrinseca notarum seu terminorum repugnantia, non potest haec adstrui nisi apprime uterque terminus cognoscatur, ut ex utriusque collatione et comparatione possit iudicium institui, et affirmari sive convenientia eorum, sive repugnantia; iam vero adversarii verisimilius neutrum terminum apprime callent, scilicet naturam corporum, et statum corporis gloriosi et sacramentalis, posteriorem vero hunc sine dubio ignorant. Nequeunt igitur iudicare de repugnantia corporis Christi in eucharistia, seu in statu corporis gloriosi et sacramentalis; prout non posset caecus natus, qui nullam coloris ideam habet, iudicare et affirmare, quod repugnet circulus rubei coloris. Reipsa huc colliduntur omnia adversariorum argumenta, uti ex difficultatum solutione patebit.

DIFFICULTATES

84. I. Obi. Dogma de reali praesentia repugnat in se. Nam 1. implicat integrum corpus humanum sub tenui hostiola eiusve fragmento contineri, quodcumque demum philosophicum admittatur systema. 2. Implicat praeterea, ut idem corpus uno eodemque tempore simul in pluribus locis realiter a se distinctis inveniatur; 3. esset enim unum et multiplex, esset divisum a se ipso, magnum et parvum, etc. Ergo.

85. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Existens in statu naturali, *C.* in statu sacramentali, *N.* Quomodo enim ostendent increduli et sacramentarii non posse humanum corpus gloriosum in statu sacramentali sub tenui hostiola aut eius fragmento delitescere, si nesciunt in quo hic status consistat? Et sic nullo indigemus philosophico systemate ad hoc componendum.

86. Ad 2. *D.* Naturaliter, *Tr.* supernaturaliter ac per miraculum, *N.* Implicaret, si simul esset et non esset, minime vero ut idem sit hic et alibi, ut in casu nostro. Alii id exponunt per *multiplicationem*, quatenus, servata identitate physica, multiplicaretur solum individuatio, ut vocant, ac numerus; alii exponunt per *multilocationem*, quatenus in corpore concipitur non solum identitas physica, verum etiam identitas individuationis ac numeri, ita ut unum idemque corpus diversos ac multiplices sumat respectus ad corpora circumstantia pro multiplicitate panis ac vini consecrati per quae immediatam operationem exercet; hoc vero divina omnipotentia fieri potest. Exemplo illustratur corporis quod dat ostensionem sui in duobus, tribus, centum, mille speculis adstantibus.

87. Ad 3. *Nego* omnes eiusmodi sequelas. Siquidem solum sacramentum esset multiplex, solum item sacramentum divisum esset a se ipso, quatenus particulae, quae Romae consecratae asservantur, divisae sunt ab illis, quae servantur Lutetiae; solum sacramentum, seu signum exterius erit maius ac minus, et ita porro; Christi autem corpus semper idem ubique est in se ipso.

88. II. Obi. Admissa reali Christi praesentia in eucharistia, actum est de certitudine physica; siquidem 1. sensus nostri, etiam peracta consecratione, nobis non renunciant nisi panem et vinum. 2. Adeoque de nulla re amplius certi esse possemus. 3. Eo vel magis quod eucharistia eosdem in nobis effectus producat ac panis et vinum, cum nos nutriat atque inebriet, si in magna quantitate sumatur. 4. Quaeri praeterea posset quid sit quod tangimus, quod videmus, quod gustamus: aut enim corpus Christi est, et tunc Christi corpus esset album, rotundum, palpabile etc., immo corrumperetur; aut est aliquid ab eo diversum cui corpus Christi subest; et deberemus admittere accidentia absoluta peripateticorum, quae non minus a physica, quam a sana philosophia reiiciuntur. Ergo.

89. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Id est, figuram, sive speciem aut apparentiam panis et vini, *C.* naturam seu substantiam panis ac vini, *N.* Nam sensuum officium non versatur nisi circa obiectorum apparentiam, non autem circa eorumdem naturam aut substantiam. Iam vero in eucharistia sensus nobis renunciant apparentiam panis ac vini, quae reipsa habetur, adeoque rite funguntur officio suo, licet substantia non respondeat eiusmodi apparentiae.

90. Ad 3. *N.* Tum quia, ut vidimus, sensus nos reipsa non fallunt; tum quia necesse non est ut semper substantia respondeat appa-

rentiae, ut patet in petrificatione, in qua licet nulla supersit ligni particula, referuntur tamen omnia ligni lineamenta et figura; tum quia denique divina auctoritas commonefacit nos substantiam panis non respondere in casu hoc peculiari illius apparentiae. Exceptio autem firmat regulam in contrario.

91. Ad 3. *D.* Ita Deo efficiente ad exercendam fidem nostram, *C.* per se, *N.* Hoc ipso enim, quod Christi corpus in eucharistia sit incorruptibile, nequit nos nutrire; neque nos nutrit aut inebriat substantia panis ac vini, quae in ea non sunt. Deus itaque extraordinaria ratione supplet, aut novae substantiae reproductione, ut aliquibus placet, aut alio modo sibi cognito. Deus enim ad exercitium fidei nostrae constituit, ut panis ac vinum consecratum, easdem subeant vices, quas subirent, si consecrata non essent; proinde cum hostia, idem de vino dic, consecrata ad eum pervenerit statum in quo cessaret substantia meri panis, cessat esse corpus Christi praesens, et illi iidem in nobis producuntur effectus divina virtute, quos produceret panis, si consecratus non fuisset.

92. Ad 4. Resp. Esse illud ipsum quod erat in pane ac vino antequam consecrarentur, affectiones scilicet obiectivas, quae antea producebantur a substantia panis et vini, postea producuntur sola Dei virtute. Hinc non indigemus accidentibus absolutis peripateticorum. Has porro affectiones producit Deus tum a parte rei, uti a parte rei producebantur a pane et vino non consecratis, tum in sensibus nostris veluti effectus, sicut eosdem effectus in nobis panis et vinum non consecrata producebant, sub quo respectu affectiones illae obiectivae fiunt in nobis subiectivae, uti effectus a causa. Atque sic praevenimus difficultatem quam solent peripateticismi sectatores urgere, quod cum hostiae asservantur in tabernaculo, non retineant rationem sacramenti, eo quod nemo sit in quem illas affectiones producant; siquidem Deus generali lege constituit ut semper obiective corpus Christi per hostias affectiones illas emittat, licet tunc defectu intuentium, tangentium ac degustantium, non fiant nobis subiectivae, eadem ratione ac panis in arca reconditus semper suas obiectivas emittit affectiones, etsi nemo sit qui actu illum videat, aut degustet.

93. III. Obi. Ex eiusmodi dogmate plurima incommoda, immo et absurda dimanant: ac 1. Christi corpus profanationibus subiici; 2. panem converti in Deum; 3. falsum fore celebre axioma: *totum est maius sua parte;* nam Christi manus quae erat pars, tenuisset corpus quod esset totum. 4. reiectis quatuor testibus, nos uni debere testi fidere, scilicet auditui; 5. immo certitudini physicae praeferre certitudinem moralem, ex qua sola nobis constare potest realis Christi praesentia in eucharistia. Ergo.

94. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Sacramentum, *C.* Christi corpus, *N.* Hoc enim, utpote gloriosum, non magis attingitur in profanationibus, quam ipsa divinitas. Homines proinde sacrilegi sibi nocent, non autem Christi corpori in se.

95. Ad 2. *N.* Nam hoc tantum docet fides catholica, quod panis convertatur in Christi corpus, cui per concomitantiam coniuncta divinitas est una cum anima.

96. Ad 3. *D.* Si Christus gessisset in manu corpus suum in statu naturali existens, *C.* si non gessit nisi in statu sacramentali, *N.* En qua facilitate se expediant catholici a difficultate *insolubili* proposita a

Rousseau tamquam *nova*, quamque XII ad minus ante saeculis sibi proposuerat ac solverat s. Augustinus (1).

97. Ad 4. *D.* Si reipsa quatuor illi testes, nempe sensus, contrarii essent quinto testi seu sensui, *Tr.* vel *C.* si contrarii non sunt, *N.* Iam vero quatuor illi testes, nempe sensus, solam apparentiam, ut debent, renunciant, quae profecto adest panis et vini; quintus autem testis, scilicet auditus, certus fit de substantia seu natura corporis latentis, quae non est obiectum illorum sensuum. Exinde intelligitur, quomodo Christo testanti quod porrigebat esse corpus suum apostoli fidere potuerint, seu credere, quidquid dicat Tilotzonus; nec enim apostoli erant protestantes aut increduli.

98. Ad 5. *N.* Ut patet ex dictis; certitudo enim physica non adversatur certitudini morali. Si quid efficeret eiusmodi argumentum neque apostoli potuissent, neque nos possemus credere Christi incarnationi, seu eius divinae personae carnem indutae, cum sensus non perciperent nisi humanitatem solam. Tales sunt nugae protestantium et incredulorum, adeoque et rationalistarum.

CAPUT II.

DE MODO QUO CHRISTUS FIT PRAESENS IN EUCHARISTIA, SEU DE TRANSSUBSTANTIATIONE

99. Transsubstantiatio seu conversio totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem Christi Domini est alterum doctrinae catholicae caput, quod impugnant lutherani confitentes realem Christi praesentiam, ut ei substituant vel *impanationem*, vel *companationem*, vel *consubstantiationem*. Contra quos haereticos tridentinum, sess. XIII, hunc canonem, qui est II, emisit: *Si quis dixerit, in sacramento eucharistiae remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine D. N. I. C., negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat; anathema sit.*

100. Ex hoc autem canone sequitur I articulum de transsubstantiatione dogma esse distinctum a dogmate de reali Christi praesentia et cessatione omnis substantiae panis ac vini. Merito igitur Pius VI in constit. *Auctorem fidei* propositionem 29 synodi pistoriensis, quae secus statuerat, proscripsit veluti *perniciosam expositioni veritatis catholicae circa dogma transsubstantiationis, ac faventem haereticis.*

101. Sequitur II. in hoc dogmate inesse rationem, ut ait Bellarminus (2), existentiae Christi et cessationis panis et vini in eucharistia, adeoque rursum omissionem vocis *transsubstantiationis* synodi pistoriensis iure notatam a Pio VI fuisse veluti eam, *qua notitia subtrahitur tum articuli ad fidem pertinentis, tum etiam vocis ab ecclesia consecratae ad illius tuendam professionem adversus haereses.*

102. Sequitur III solam *transsubstantiationem* ad fidem spectare, non autem modos varios a theologis excogitatos ad eam exponendam, aut conditiones ad veram conversionem constituendam. Nobis prae caeteris arridet sententia Vasquez, qui censet (3), transsubstantiationem in suo concepto formali consistere in

(1) *Enarr.* I, *in Ps.* XXXIII, et alibi.
(2) *De Euch.* l. III, c. 13, n. 1.
(3) In part. II, s. Thom. t. III, disp. 181. c. 2 et seqq.

relatione (extrinseca et solius rationis) ordinis inter substantiam quae desinit, et eam in quam desinere dicitur vi verborum Christi. Hinc *transsubstantiatio* nil aliud addit reali Christi praesentiae, nisi *cessationem panis in ordine ad realem Christi praesentiam, quo verba Christi sint vera.* Desinit autem substantia panis per destructionem. Ab hoc conceptu quoad rem non dissentit cardinalis Bellarminus (1).

103. Sequitur IV dogma *transsubstantiationis* esse veluti sequelam dogmatis de reali Christi praesentia; nec posse proinde adstrui nisi priori constituto. Hic proinde directe impetimus lutheranos admittentes realem Christi praesentiam, ac solum indirecte sacramentarios.

Propositio. ***Tota substantia panis ac vini in eucharistia per consecrationem convertitur in substantiam corporis et sanguinis Christi.***

104. De fide propositio est ex allegato tridentino canone. Sic porro evincitur eius veritas adversus lutheranos ex scripturis: Haec verba Christi: *Hoc est corpus meum*, vel intelligunt adversarii de pane in Christi corpus mutato, vel de pane non mutato: si de pane mutato ea intelligunt, iam nobiscum sentiunt; si vero de pane non mutato, iam falsa esset eorum significatio, nam panis non est corpus Christi.

105. Luculentissime praeterea eadem veritas patet ex universa traditione, ut fatetur vel ipse Leibnitzius in suo *Systemate theologico*, dum patres docuerunt *panem mutari in corpus Christi, vinum in sanguinem.* Sane patres docent 1° panem et vinum verbis Christi in corpus et sanguinem *converti*, ut Cyrillus alex. scribens in *Ep. ad Colosyrium: Convertens ea* (oblata) *in veritatem propriae carnis;* Eusebius emissenus id illustrans exemplo creationis, nec non s. Gregorius M. aliique apud Bellarminum (2). Alii 2° affirmant panem *mutari, transmutari, commutari*, ut s. Gregorius Nyssenus, Io. Chrysostomus, Io. damascenus (3). Alii 3° tradunt panem *transire, transformari, fieri, transelementari* in Christi corpus, uti Augustinus, Remigius rhemensis, Io. damascenus, Theophylactus (4). Nobis satis hic sit afferre verba s. Cyrilli hierosolymitani (5): *Aquam olim in vinum, quod sanguini affine est, in Cana Galilaeae transmutavit: et eum parum dignum existimabimus cui credamus, quum vinum in sanguinem transmutavit?* Eadem habet s. Ambrosius (6). Recolantur alia documenta superius allata, cum ageremus de reali Christi praesentia.

106. De eadem traditione constat ex liturgiis ecclesiarum omnium in universo mundo ab aetate apostolica usque ad nos. Vidimus enim ad unam omnes in eo convenire ut invocetur Spiritus sanctus, ut omnipotenti virtute sua oblata dona *convertat, transmutet, faciat corpus et sanguinem* D. N. I. C. Ne quae attulimus iterum ingeramus, placet hic verba describere canonis aethiopici, quae ita se habent: *Transmuta hunc panem, ut fiat corpus tuum purum, et quod mixtum est in hoc calice, sanguis tuus pretiosus.* Fatente porro Ludolpho in suis lexicis, vox aethiopica significat veram mutationem de una in aliam rem. Consulatur Renaudotius.

DIFFICULTATES

107. I. Obi. 1. Eadem ratione qua dixit Christus: *Hoc est corpus meum*, scripsit Ioann. I, 14: *Verbum caro factum est*, quin tamen inferri possit Verbum conversum esse

(1) Loc. cit. c. 18.
(2) Loc. cit. l. III, c. 20. (3) Ibid. (4) Ibid.
(5) *Catech. mystagogica* IV, n. 2.
(6) *De mysteriis*, c. 9, n. 50.

in carnem. 2. Immo eadem ratione de se Christus, Ioann. VI, dixit: *Ego sum panis*, quin se mutaverit in panem. 3. De ferro proinde candente, ac de dolio vinum continente recte dicitur: *Hic est ignis... hoc est vinum*, etiamsi nulla intercesserit mutatio. 4. Quapropter Paulus scribit (1): *Panis quem frangimus, nonne participatio* (gr. *communicatio*) *corporis Christi est?* Ergo et *panem* vocat eucharistiam, et *communicationem* dicit corporis Christi, quod de ipso puro corpore Christi inepte diceretur. Ergo.

108. Resp. Ad 1 et 2. *Nego* paritatem. Illae enim sunt propositiones speculativae; haec autem, lutheranis fatentibus, propositio est practica, quae proinde falsa esset, non admissa conversione.

109. Ad 3. eadem esto responsio; accedit quod usus communis loquendi illum sensum postulet, ut continens pro contento significetur, secus ac contingat in casu nostro, cum nuspiam receptum sit, ut panis in se corpus humanum contineat.

110. Ad 4. *D.* Ratione specierum, *C.* naturae, *N.* Hinc sensus verborum apostoli hic est: quod sub specie panis distribuimus, nonne communicatio corporis Christi, seu Domini est? Sicque evanescit difficultas.

111. II. Obi. 1. S. Ioann. Chrysostomus scribit (2): *Panis, divina illum sanctificante gratia, mediante sacerdote liberatus est quidem ab appellatione panis, dignus autem habitus dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit*. Sic etiam Theodoretus in *Dial.* II *Inconfusus*, apollinaristae obiicienti exemplum eucharistiae, in qua panis conversus est in Christi corpus, ut evinceret humanitatem absorptam a divinitate in Christo, respondet: *Retibus, quae ipse texuisti, captus es. Neque enim symbola mystica post sanctificationem recedunt a sua natura. Manent enim in priori substantia, et figura et forma; et videri tangique possunt sicut prius;* et *Dial.* I: Deus in hoc sacramento *visibilia symbola*, inquit, *corporis et sanguinis appellatione honoravit, non naturam quidem mutans, sed naturae gratiam adiiciens*. Demum Gelasius in lib. *De duabus naturis: Sacramenta*, scribit, *quae sumimus, corporis et sanguinis Christi divina res est... et tamen esse non desinit substantia vel natura panis et vini*. Porro his clariora pro dogmate lutherano desiderari non possunt. 2. Patres, praesertim vero Iustinus consueverunt unionem panis et vini cum corpore et sanguine Domini comparare cum unione duarum naturarum in mysterio incarnationis. 3. Dogma igitur non secus ac barbara vox *transsubstantiationis* nova sunt, inducta scilicet primum in concilio lateranensi IV. Ergo.

112. Resp. Ad 1. *D.* Et adducti auctores nomine *naturae ac substantiae* species sensibiles significant, *C.* naturam ac substantiam presse sumptam, *N.* Hoc patet 1° ex eo quod ipsi constanter loquantur de *symbolis;* 2° quod admittant his ipsis in locis *conversionem*, quam Theodoretus vocat μεταβολὴν panis ac vini; 3. quod non exegerint vocabula ad metaphysicas notiones, uti observat vel ipse Leibnitzius, in op. cit. Sane lutherani magdeburgenses sibi Theodoretum adversari fatentur (3), nec nisi periculose legi. *Epistola* autem *ad Caesarium*, perinde ac opus *De duabus naturis* criticorum iudicio supposititia sunt.

113. Ad 2. *D.* Comparatione inadaequata, *C.* adaequata, *N.* Eo ten-

(1) I Cor. X, 16.
(2) *Ep. ad Caesarium.*

(3) *Centuria* VI, c. 10.

debat eiusmodi comparatio inter eucharistiam et incarnationem instituta, ut evinceretur adversus eutychianos synusiastas minime fuisse absorptam a divinitate humanitatem, ut haeretici illi autumabant, cum non obstante panis vinique in eucharistia conversione in Christi corpus et sanguinem, species integrae in sua natura perseverarent. Nisi malueris cum aliis respondere patrum scopum in illa urgenda similitudine non fuisse nisi ostendere adversus apollinaristas Christum post resurrectionem aut ascensionem species exteriores humanitatis minime deposuisse, ut illi fabulabantur.

114. Ad Iustinum vero speciatim quod attinet, eo collineat eius comparatio, ut ostendat eadem divini Verbi omnipotentia fieri ut panis in Christi carnem convertatur, ac eiusmodi caro efformata primum est in Virginis utero.

115. Ad 3. *D.* Nova est vox *transsubstantiationis*, quoad sonum, *Tr.* quoad rem voce significatam, *N.* Conc. lateranense tantum sancivit hanc formulam a scholasticis adoptatam adversus Berengarium, prout semper ab ecclesia factum est, ut novas adsisceret voces ad veterem doctrinam adstruendam contra novos haereticos. Caeterum, animadvertente Leibnitzio, recte latini verterunt *transsubstantiationem*, quam veteres vocaverant μεταστοιχείωσιν. Viderint nunc lutherani, utrum ipsi eadem ratione cohonestare possint eleganlem suam *impanationem et invinationem*.

116. III. Obi. Repugnat unam substantiam in alteram converti, cum essentiae sint immutabiles; 2. Corpus Christi corrodi a muribus, putrefieri, vermibus scatere. Ergo.

117. Resp. Ad 1. *D.* Per transitum de una in alteram, *C.* per cessationem unius in ordine ad positionem alterius, uti nos exposuimus formalem transsubstantiationis rationem, *N.* Monstra igitur sibi fingunt adversarii, quae insectentur.

118. Ad 2. *D.* In se, *C.* in exteriori specie, Deo sic disponente ad exercendam fidem nostram, *N.* Iamdiu reposuimus nihil horum cadere in Christi corpus gloriosum, existens praeterea in statu sacramentali, utpote cuiusvis mutationis omnino incapax.

CAPUT III.

DE EO QUOD SUB QUALIBET SACRAMENTI SPECIE CONTINETUR DEQUE CATHOLICAE DOCTRINAE COROLLARIIS

119. Fundamentalibus veritatibus de reali Christi in eucharistia praesentia ac transsubstantiatione constitutis ac vindicatis, superest ut reliquas inde promanantes veritates attingamus.

120. Sacramentarii, qui nuda symbola in Eucharistia reliquerunt, nobis litem intentant, eo quod teneamus Christum integrum sub unaquaque specie adesse, adeoque vi verborum solum corpus praesens fieri ac per concomitantiam sanguinem una cum anima et divinitate, et ita quoad alteram speciem. Lutherani obscure et cunctanter de hoc articulo locuti sunt, ut viam sibi sternerent ad accusandam ecclesiam, quod sub unica specie hoc sacramentum fidelibus distribuat. Contendunt praeterea Christum non esse in eucharistia nisi in usu seu in actu sumptionis, ut inferant eucharistiam non esse adorandam. Adversus quos omnes errores sit

Propositio I. *In venerabili sacramento eucharistiae sub unaquaque specie et sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totus Christus continetur.*

121. Propositio de fide est, sess. XIII, can. III a tridentino definita:

Si quis negaverit in venerabili sacramento eucharistiae sub unaquaque specie et sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri; anathema sit.

122. Haec veritas corollarium est dogmatis vindicati de transsubstantiatione. Ex hoc enim panis convertitur in idem illud Christi corpus quod in coelis in statu glorioso est; atqui gloriosum Christi corpus est inseparabile a sanguine, anima ac divinitate; et idem de vino dicatur, quod convertitur in illum sanguinem, qui a corpore, anima ac divinitate inseparabilis est; ergo totus Christus continetur sub qualibet specie. Hinc Christus, Ioann. VI, 57, dixit: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me; non manducatur* autem Christus, nisi sub unica specie panis.

123. His congruunt formulae, quibus patres usi sunt, cum de hoc mysterio loquerentur: S. Ignatius in *Epist. cit. ad Smyrnens.* c. 7 affirmat in eucharistia contineri *carnem quam pater suscitavit;* s. Ephrem syrus, in *Serm. de iis qui Filii Dei naturam scrutantur*, testatur nos *Agnum integrum comedere;* s. Hieronymus, *Epist.* XLIII *ad Pammach. nos comedere* seu *accipere Christum;* s. Cyrillus hieros. *Catech. mystagog.* IV nos effici *Christiferos;* s. Augustinus, *Enarr. in Ps.* XXXI Christum in eucharistia *se ipsum propriis manibus gestasse*, et ita porro.

124. Diximus totum Christum sub singulis cuiusque speciei partibus contineri, *separatione facta*, quia quamvis plures censeant Christum etiam ante separationem reperiri totum in qualibet specierum parte; alii tamen refragantur, neque concilium quidpiam de hoc definire voluit.

DIFFICULTATES

125. Obi. 1. Christus sub panis symbolo dedit corpus suum, sanguinem sub symbolo vini, ergo non totum se dedit sub quolibet symbolo; 2 nisi dicere absurde velis corpus aut sanguinem Christum; alioquin 3 dixisset: *Hoc sum ego ipse.* Ergo.

126. Resp. Ad 1. *D.* Directe ac vi verborum, *C.* per concomitantiam, *N.* Alioquin cadaver exsangue dedisset: sane dedit corpus quod gerebat, hoc autem erat vivum. Idem dic de sanguine. Ideo vero sub distinctis symbolis corpus et sanguinem suum praebuit, quia voluit his cruentam etiam suam mortem significare, ac instituere sacrificium, ut suo loco ostendemus.

127. Ad 2. *D.* Adeoque catholici id non dicunt, *C.* dicunt, *N.* Responsio patet ex modo expositis.

128. Ad 3. *D.* Si praeterea noluisset Christus repraesentare mortem suam ac instituere sacrificium, *C.* secus, *N.*

PROPOSITIO II. *Peracta consecratione, in admirabili eucharistiae sacramento est corpus et sanguis D. N. I. C. et non tantum in usu, dum sumitur, sed ante et post, sic ut remaneat verum corpus Domini in hostia seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur vel supersunt.*

129. De fide haec propositio est ex can. IV, sess. XIII tridentini: *Si quis dixerit, peracta consecratione*, etc. Adstruitur autem adversus lutheranos contendentes Christum non esse in eucharistia nisi tantum in usu, quamvis in hoc determinando mirifice inter se dissentiant. Exinde duo inferunt, ac 1° adorandum Christum in eucharistia non esse; 2° eam non esse asservandam nec deferendam ad infirmos. Quem posteriorem errorem his verbis tridentinum, can. VII proscripsit: *Si quis dixerit non licere sacram eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam; aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur; anathema sit.*

130. Novum porro lutheranorum commentum verba ipsa eucharisticae institutionis evertunt. Cum enim Christus verba protulit: *Hoc est* etc., *Hic est* etc., utpote efficacia et practica, illico quod significant operata sunt; ergo iam erat Christi corpus, aut sanguis sub utroque symbolo antequam sumerentur; veraque erant, etiamsi apostoli sumere detrectassent quod eis porrigebatur.

131. Evertit praeterea universa antiquitas, ex qua novimus 1° eucharistiam delatam a diaconis fuisse ad absentes, testibus Iustino (1), ac s. Irenaeo apud Eusebium (2); et 2° fuisse asservatam propter infirmos, ut liquet ex historia Serapionis ad quem graviter decumbentem delata est, prout refert Eusebius (3), insuper 3° a laicis passim ad proprias aedes fuisse delatam, ut ea pro opportunitate uterentur, ut constat ex Eusebio (4), et ex s. Ambrosio in *Orat. funebr. s. Satyri;* 4° asservatam fuisse in templis in pastophoriis, ciboriis, columbis, turriculis etc.; 5° usum obtinuisse ab immemorabili in utraque ecclesia orientali et occidentali *Missae praesanctificatorum;* in orientali quidem tota quadragesima, in occidentali in parasceve, in qua missa eucharistia offertur ac sumitur diebus praecedentibus confecta. Calvinus admittit (5), sed pro ingenti qua praeditus erat humilitate, scribit: *Qui sic faciunt, habent veteris ecclesiae exemplum. Fateor; verum in re tanta nihil tutius est, quam veritatem sequi*, quam scilicet demum Lutherus et cum eo ipse detexit. Videant protestantes, quibus se ducibus commiserint. Interim Leibnitzius in suo *Systemate theolog.* mirifice suos refellit lutheranos.

DIFFICULTATES

132. Obi. 1. Christus iussit apostolos statim eucharistiam sumere, ne quidpiam de ea remaneret. 2. Secutus in hoc ritum Agni paschalis, qui totus absumi debebat. 3. Exempla de servata eucharistia non officiunt, cum non servaretur nisi ad usum iuxta institutionem Christi. 4. Plura exempla praeterea suppetunt septem prioribus saeculis, quod statim absumeretur eucharistia aut a ieiunis clericis, aut ab infantibus, ut referunt praeter concilium masticonense II ann. 586 celebratum, Gregorius turonensis *De Gloria martyr.* lib. I, cap. 10, Hesychius in *Lexico*, lib. II, cap. 8 aliique. Ergo.

133. Resp. Ad 1. *D.* Quin vetuerit eucharistiam servari utilitatis aut necessitatis gratia, *C.* secus, *Tr.* Praeceptum enim positivum id unum indicat quod praestandum est ad praecepti normam, nec est universale ut praeceptum negativum. Illius proinde vis ex usu ac praxi dignosci debet, quae profecto nobis favet.

134. Ad 2. *D.* Sub aliquo respectu, *C.* sub omni respectu, *N.* Alioquin servare illa omnia deberemus, quae Christus gessit in coena legali, quod nemo dicet; siquidem necesse haud est, ut in omnibus figuratum figurae respondeat. Panes propositionis, qui pariter figuram gerebant eucharistiae, totam hebdomadam servabantur; ac manna ad plura saecula in arca servatum est.

135. Ad 3. *N.* Hoc siquidem tantum evincit finem primarium eucharistiae eiusdem usum esse, quod non inficiamur, non item vero Christum in eucharistia tantum esse in usu, cum sumitur. Accedit, quod veteres interdum ad alium finem servaverint eucharistiam, sive ad recuperandam valetudinem, ut refert Augustinus (6), sive ad se tutandos a periculis, ut te-

(1) *Apolog.* I, n. 67.
(2) *Hist. eccl.* l. V, c. 24.
(3) Op. cit. l. VI, c. 44.
(4) Loc. cit. c. 2.
(5) *Institut.* l. IV, c. 17, § 39.
(6) *Oper. imperf.* l. III, c. 162.

statur s. Ambrosius, op. cit., sive ad maiorem haeresum detestationem significandam, ut Theodorus rom. pontifex, qui Christi sanguine uti atramento usus est ad damnationem Pyrrhi, sive in signum communionis ecclesiarum, ut de Victore rom. pontifice constat.

136. Ad 4. *D.* Ob peculiares causas in nonnullis particularibus ecclesiis, *Tr.* universim, *N.* Hae porro causae sunt 1° ne ingruente persecutione impiorum profanationi eucharistia pateret; 2° ne ex diuturna asservatione vitium aliquod contraheret, teste eodem Hesychio nobis obiecto. In masticonensi autem concilio id unum statutum fuit, ne ultra quartam aut quintam feriam eucharistia servaretur. A caesaraugustano ac toletano conciliis cautum est ne traderetur eucharistia in proprias domos deferenda, quia priscillianistae ita se tegebant non communicando in ecclesia, ac domi insuper eam profanabant.

Propositio III. *Christus in eucharistia adorandus est cultu latriae.*

137. Et haec propositio de fide est a tridentino sancita, can. VI: *Si quis dixerit, in sancto eucharistiae sacramento, Christum unigenitum Dei Filium, non esse cultu latriae, etiam externo, adorandum... neque in processionibus, secundum laudabilem et universalem ecclesiae sanctae ritum et consuetudinem, solemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, et eius adoratores esse idololatras; anathema sit.*

138. Christi autem adoratio in eucharistia necessario fluit ex eiusdem in sacramento permanentia superiori propositione vindicata: *Nam illum eumdem Deum*, inquit tridentinum, sess. XIII, cap. 5, *praesentem in eo* (sacramento) *adesse credimus quem Pater aeternus introducens in orbem terrarum dicit: et adorent eum omnes angeli Dei, quem magi procidentes adoraverunt, quem denique in Galilaea ab apostolis adoratum fuisse scriptura testatur.*

139. Et sane in hoc convenit universa antiquitas. Iuxta s. Io. Chrysostomum angeli Deum praesentem adorant in missae sacrificio (1); Theodoretus (2): *Symbola mystica*, inquit, *et creduntur et adorantur.* S. Ambrosius in illud *Ps.* XCVIII: *Adorate scabellum pedum eius*, scribit (3): *Per scabellum terra intelligitur; per terram autem caro Christi, quam hodieque in mysteriis adoramus, et quam apostoli in Domino Iesu adorarunt.* Eadem ferme exscribit verba s. Augustinus, subdens (4): *Nemo illam carnem manducat, nisi prius adoraverit.*

140. Et haec de adoratione, quam Clausen protestans vocavit *consequentiam logicam* dogmatis de reali Christi praesentia. Disciplinam moderari, seu determinare modum quo haec adoratio adhibenda sit, ad ecclesiam spectat, et quod pro temporum, locorum ac personarum adiunctis e re esse iudicaverit, constituit, prout scite animadvertit vel ipse Leibnitzius, op. citat.

DIFFICULTATES

141. Obi. 1. Christus nullum dedit eucharistiae adorandae praeceptum. 2. Patres venerationem tantum commendant, non autem adorationem presse sumptam. 3. Alioquin creaturae omnes in quibus Deus praesens substantialiter adest, forent adorandae. 4. Merito idololatriae arguuntur catholici ex eo capite, quod una cum Christo species adorent, iuxta illud tridentini, sess. XIII, c. 5 affirmantis: *Latriae cultum qui uni*

(1) *Hom.* VIII *in Matth.* et alibi.
(2) *Dial.* II.
(3) *De Spir. sancto*, l. III, c. 11, n. 78, 79.
(4) *Enarr. in Ps.* XCVIII, n. 8.

Deo debetur, huic sanctissimo sacramento a fidelibus exhiberi. 5. Saltem exponuntur hac adoratione catholici idololatriae periculo, cum fieri possit ut, aliqua de causa, eucharistia non sit rite confecta. Ergo.

142. Resp. Ad 1. *D.* Expressum, *C.* tacitum, *N.* Data Christi reali praesentia, adoratio eius iam sequitur; oritur enim ex rei natura.

143. Ad 2. *N.* Etenim s. Augustinus de ea adoratione loquitur, quae creaturis *absque impietate* deferri nequit; s. Cyrillus de ea quae debetur *supremo regi;* s. Io. Chrysostomus de ea quam Christo detulerunt magi, quamque ei denegabat Paulus samosatenus.

144. Ad 3. *Nego* paritatem. Nec enim Deus est cum creaturis hypostatice coniunctus, quemadmodum Verbi persona cum Christi humanitate coniuncta est.

145. Ad 4. *Neg.* Siquidem species, ut communis iam fert philosophorum doctrina, non sunt nisi affectiones nobis subiectivae ab obiecto productae in sensibus nostris. Concilium vero tridentinum in obiecto loco loquitur de sacramento adaequate sumpto seu de re signata, non autem quatenus, ut scholae loquuntur, formaliter signum aut sacramentum est.

146. Ad 5. *D. Materialis, Tr. formalis*, *N.* Alioquin deberemus vel ipsa eucharistiae sumptione hoc obtentu abstinere. Sane vel ipsi lutherani, Leibnitzio teste, *adorationem in ipsa perceptione eucharistiae exhibent.*

PROPOSITIO IV. *Neque Dei praeceptum, neque salutis necessitas postulant, ut omnes et singuli Christi fideles utramque speciem sanctissimi eucharistiae sacramenti sumere debeant.*

147. De fide est, his verbis, sess. XXI, can. I, a tridentino definita: *Si quis dixerit, ex Dei praecepto, vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi eucharistiae sacramenti sumere debere; anathema sit.*

148. Impetit propositio vulgo *calixtinos* nuncupatos, hussitas nempe, et qui eos secuti sunt protestantes omnes, qui licet in sacramento vix umbram ac figuram agnoscant aut ritum mnemonicum, attamen furunt adversus ecclesiam, eo quod, ut loquitur Calvinus, *dimidiam coenae partem meliori populi Dei numero furata sit, vel eripuerit.* Quippe *edictum aeterni Dei est ut omnes bibant.*

149. Ast perperam: si enim aut edictum aeterni Dei esset, aut necessitas salutis posceret ut omnes biberent, id ecclesiam, quae ab apostolis hoc sacramentum accepit, minime latuisset. Atqui neutrum agnovit umquam ecclesia.

150. Idque evincitur quatuor ineluctabilibus argumentis, quae numquam solvent calixtini omnes. Primum desumitur ex communione infirmorum, ad quos eucharistia sub unica semper specie panis delata est; ut constat ex historia senis Serapionis de qua paulo ante: ad eum enim sacerdos ex demandato episcopi eucharistiam per puerum misit in solo pane consecrato, qui ad hunc finem servabatur, item ex historia s. Ambrosii ad quem, ut refert eius biographus Paulinus, s. Honoratus vercellensis episcopus *detulit Domini corpus, quod ubi accepit ac glutivit, emisit spiritum.*

151. Alterum praebet communio parvulorum, quibus, s. Cypriano teste (1), eucharistia non porrigebatur nisi sub unica specie vini; quem ritum adhuc servat ecclesia graeca et cum ea caeterae ecclesiae orientales, ut fidem faciunt Arcudius, Allatius et Goarius, servavitque ecclesia latina, quamdiu mos viguit praebendi

(1) Lib. *De lapsis.*

eucharistiam infantibus post baptismum, quibus digitus sanguine intinctus tradebatur sugendus, ut testatur Hugo Victorinus (1).

152. Tertium suppeditat communio domestica fidelium, siquidem vigente persecutione, post synaxin unusquisque domum sacrum edulium deferebat sub unica panis specie, ut eo pro opportunitate vesceretur. Cuius consuetudinis testes locupletissimi sunt Tertullianus (2); Cyprianus, op. cit., et s. Zeno veronensis, dum scribit (3): *Omnibus peraeque unus panis cum ligno datur* seu in capsula lignea. Eadem occurrunt in actis ss. Indis et Domnae apud Surium; in actis s. Eudoxiae apud Bollandum ad diem 1 martii, et alibi passim. His adiici debet communio monachorum seu eremitarum in solitudinibus degentium, qui secum deferebant eucharistiam sub unico panis symbolo, testibus s. Basilio (4), Theodoro Studita, et biographo s. Lucae eremitae apud Combefisium.

153. Quartum suppetit ex ipsa communione publica eaque duplici, fidelium scilicet ac sacerdotum. Constat enim ex s. Leone M. (5), manichaeos diu latuisse Romae, quamvis in sacra synaxi unicum symbolum panis sumerent, vini symbolo relicto, a quo ipsi abhorrebant, ita ut necesse fuerit ad illos detegendos omnes indiscriminatim cogere ad sumendam eucharistiam sub utroque symbolo; quod praeceptum sub Gelasio iterum eadem de causa renovatum est. Ergo liberum erat fidelibus alterutrum symbolum in publica communione sumere, alioquin non diu adeo se manichaei contegere potuissent. Eadem libertas vigebat in ecclesia constantinopolitana, ut patet ex facto quod de pervicaci muliere macedoniana refert Sozomenus (6), et ex eo Nicephorus (7); quod vero attinet ad communionem sacerdotum, habetur ex missa praesanctificatorum, in qua toto quadragesimae tempore apud graecos, dominica excepta, communicabant sub sola specie panis. Idem dic de abstemiis, qui magno semper numero sunt, quique coacti numquam fuerunt, nec coguntur etiam apud protestantes ad communicandum sub vini specie.

154. Ecclesia igitur numquam aut divinum praeceptum aut salutis necessitatem agnovit, qua omnes adigerentur fideles ad eucharistiam sub utraque specie percipiendam.

DIFFICULTATES

155. I. Obi. 1. Christus in verbis promissionis utriusque symboli necessitatem inculcavit dicens: *Nisi manducaveritis... et nisi biberitis;* 2. idipsum praestitit in institutione illis verbis: *Manducate..... bibite.* 3. Immo calicem porrigens adiecit: *Bibite ex hoc omnes*, praevidens futuros, qui fideles a calice arcerent. 4. Eo vel magis quod apostoli in coena universos repraesentarent fideles. Ergo.

156. Resp. Ad 1. *D.* Christus in verbis promissionis inculcavit necessitatem eucharistiae quoad rem sumendam, *C.* quoad modum sumendi, *N.* In adducto loco Christus exponit necessitatem sumendae eucharistiae eiusque fructus, modum vero nullatenus attingit, quia eius scopus non ferebat. Tantumdem igitur valent allegata verba: *Nisi manducaveritis et nisi biberitis*, ac *nisi aut manducaveritis aut biberitis;* ut ipsemet Christus aperte declarat dicens: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum... Qui manducat hunc panem vivet in aeternum... Panis quem*

(1) *De Sacram.* lib. I, c. 20.
(2) L. II, *Ad uxor.* c. 5.
(3) L. I, *Tract.* XIV, c. 4.
(4) *Epist.* XCIII. (5) *Serm.* IV, *de Quadrages.*
(6) *Hist. Eccl.* l. VII, c. 5.
(7) L. XIII, c. 7.

ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Quae expositio fundamentum biblicum habet, tum scilicet in verbis Petri, Act. III, 6: *Argentum et,* scilicet *aut*, *aurum*, *non est mihi;* tum Exod. XXI ex hebraica veritate, *qui percusserit patrem et*, nempe *aut*, *matrem*, *morte moriatur*, et clarius adhuc ad rem nostram, I Cor. XI, 27: *Qui manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

157. Ad 2. *D.* Ita tamen ut illa verba dirigantur ad praesentes, *C.* ad absentes, *subd.* conficientes, *C.* non conficientes, *N.* Sane id aperte constat ex Marc. XIV, 23, ubi executio praecepti exhibetur: *Et biberunt ex illo omnes.* Congruunt antiquae versiones syriaca, arabica, et aethiopica apud Waltonum, in quibus sic verba Christi efferuntur: *Bibite ex hoc omnes vos.*

158. Ad 3. *D.* Quatenus voluit significare calicem esse inter omnes dividendum, *C.* secus, *N.* Perinde enim valent apud Matthaeum Christi verba: *Bibite ex hoc omnes*, ac apud Lucam, XXII, 17: *Dividite inter vos.* Hoc demum fassus est Kuinoël, qui sic enarrat verba Christi: *Sumite hoc, et in orbem ex eo bibite. Dedit nimirum Christus calicem apostolo, qui ei proximus accumbebat, hic secundo, secundus tertio et ita porro.* Non satis igitur acutum se praebuit Lutherus in sua hac observatione.

159. Ad 4. *D.* Ea ratione, qua magistratus universum coetum repraesentant, *C.* fideles singulos, *subd.* in sensu accommodo, seu prout fert eorum conditio, *C.* presse sumpto, *N.* Alioquin fideles omnes non modo iure pollerent sumendi et conficiendi, verum etiam eiusdem iuris exercitio, secus ac censeant protestantes.

160. Inst. Atqui apostoli fideles repraesentabant, ita ut ipsi ius acquisierint ad utrumque symbolum. Nam 1. Christus, Luc. XXII, 17, eis dixit: *Hoc facite in meam commemorationem:* iam vero fideles omnes tenentur Christi commemorationem facere dum communicant; ergo ad utrumque symbolum sumendum tenentur. 2. Apostolus scribit (1): *Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat;* ergo ad annuntiandam seu repraesentandam Christi mortem utrumque symbolum necessarium est. 3. Hac de causa apostolus praecipit utriusque sumptionem dicens (2): *De pane edat et de calice bibat.* 4. Rei igitur violati praecepti sunt catholici, dum dimidiata coena, ac dimidiata haereditate, sacramentum sub unica specie distribuunt. Ergo.

161. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* A conficientibus, *C.* a non conficientibus, *subd.* per alterutrius symboli sumptionem, *C.* per sumptionem utriusque, *N.* Ecquis porro inficias ibit recoli posse dominicam passionem per unius symboli sumptionem? Sane Paulus, qui I Cor. XI, 25, Christi verba retulit uti prolata post consecrationem calicis, secus ac praestiterit s. Lucas, hoc modo effert: *Hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.*

162. Ad 2. *D. Annuntiabitis*, *C. repraesentabitis*, *N.* Iam vero minus requiritur ad annunciationem, quam ad repraesentationem alicuius rei. Dum igitur conficitur eucharistia per distinctam panis ac vini consecrationem, repraesentatur mors Christi cruenta; dum sumitur, annunciatur sive per alterutrius sive per utriusque sumptionem.

163. Ad 3. *D.* Et haec scribit apostolus in ordine ad probationem

(1) I Cor. XI, 26. (2) Loc. cit.

praemittendam sumptioni eucharistiae, *C.* in ordine ad utriusque symboli sumptionem, *N.* En contextum: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat.* Id est, excutiat prius conscientiam suam antequam accedat ad eucharistiam.

164. Ad 4. *N.* Catholici enim sub unaquaque specie integrum Christum, qui est obiectum haereditatis ac coenae porrigunt; dum protestantes lutherani Christi cadaver exhibent; calviniani autem totum Christum suffurantur, cum eius non dent nisi signum et figuram, ac pro coena dispensant vasa vacua.

165. II. Obi. 1. Patres ex praecepto divino derivant obligationem sanguinis Christi hauriendi; 2. s. Cyprianus in *epistola* LXIII *ad Caecilium*, eos redarguit, qui *in calice dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc faciunt, quod Iesus Christus Dominus et Deus noster sacrificii huius auctor et doctor fecit et docuit.* 3. Arnoldus abbas Bonae Vallis in *Serm. de coena Domini: Lex*, inquit, *esum sanguinis prohibet, evangelium praecipit ut bibatur*, prout longe ante pariter scripsit s. Augustinus (1). Quod ut fieret 4. Gelasius papa decrevit, ut omnes *aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur; quia divisio unius eiusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire.* Ergo.

166. Resp. Ad 1. *D.* Late sumpto, *C.* proprie dicto, *N.* Haec enim scribebant patres cohaerenter ad vigentem tunc temporis disciplinam, a qua privatis recedere nefas erat. Nec tamen ea ita obtinuit, ut plures non admitteret exceptiones, prout ostendimus, ipsis probantibus patribus. Accedit quod eiusmodi frequentes obiurgationes evincant communionem sub unica specie passim obtinuisse, alioquin inutiles illae fuissent.

167. Ad 2. *D.* Quoad conficientes, *C.*; quoad communicantes, *N.* Argumentum totius epistolae est de hydroparastatis sive aquariis, qui ex quadam ignavia sacrificium offerebant in panis et aquae consecratione.

168. Ad 3. *D.* Sub alterutra specie, *C.* sub specie vini, *subd.* praecepto late sumpto, *C.* rigoroso, *N.* Responsio patet ex dictis.

169. Ad 4. *D.* Ita ut decretum gelasianum manichaeos directe attigerit, indirecte vero fideles ad illos detegendos, *C.* ex necessitate sumptionis utriusque speciei, *N.* Renovavit scilicet decretum Leonis M. eamdem ob causam. Sane novimus sub Gelasio plures combustos manichaeorum libros fuisse ante basilicam liberianam.

Propositio V. *Non errat ecclesia, dum iustis causis et rationibus adducta iubet laicos atque clericos non conficientes sub una tantum specie communicare.*

170. De fide et haec propositio est ex can. II, sess. XXI concilii tridentini: *Si quis dixerit, sanctam ecclesiam catholicam non iustis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos, atque etiam clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse; anathema sit.*

171. Sequitur autem haec propositio ex praecedenti; si enim nec ullo divino praecepto, neque necessitate salutis adiguntur fideles ad eucharistiam sub utraque specie suscipiendam, legitime infertur, modum statuere quo fideles communicare debeant, rem esse disciplinarem, cuius moderatio ad ecclesiam spectat. Idque declaravit tridentina synodus, sess. XXI, c. 2, dum ait, *hanc potestatem perpetuo in ecclesia*

(1) *Quaest.* LVII, *in Levit.* n. 4.

fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire iudicaret. Iam vero ecclesia in conc. constantiensi primum, deinde in tridentino prohibuit iustis de causis fidelibus et clericis non conficientibus usum calicis, seu potius lege lata confirmavit inolitam iamdiu consuetudinem communicandi sub altera tantum specie.

DIFFICULTATES

172. Obi. 1. Quaecumque sint causae, quibus permoveri ecclesia potuit ad calicis usum fidelibus adimendum, numquam praevalere possunt possessioni, in qua illi erant per XII ad minus saecula. 2. Haec enim originem habet ab exemplo et institutione Christi. 3. Praesertim cum eiusmodi subtractio attingat ipsam sacramenti substantiam eiusque integritatem. 4. Per eam insuper tollitur significatio tum separationis sanguinis a corpore, tum pleni convivii quod in cibo et potu instruitur; 5. privantur fideles ea *consolationis* parte, eaque *gratia*, quae alteri huic symbolo respondet. 6. Non pauci proinde, iique docti et pii catholici restitutionem calicis efflagitarunt tum in concilio constantiensi, tum in conc. tridentino. 7. Nec dimittendum, aliud esse peculiares ob causas aliquam regulae exceptionem pati, aliud vero exceptionem ipsam uti legem statuere. Ergo.

173. Resp. Ad 1. *D.* Si privatorum iudicio id esset decernendum, *Tr.* si iudicio ecclesiae, *N.* Porro ecclesiae suppetere potuerunt motiva ad ita statuendam, quae privatos laterent. Haec noluit nobis ecclesia patefacere; sed plura eaque gravissima certe fuerunt, coniicere tamen possumus quae illa fuerint ex actis conc. tridentini; ac 1° periculum effusionis in magna praesertim populi frequentia; 2° nausea et repugnantia quam haud pauci experiuntur in labiis admovendis ad eumdem calicem, aut instrumentum suctorium; 3° maxima difficultas in servanda vini specie in non paucis regionibus; 4° vini inopia pluribus in locis, ad quae facilis non patet accessus; 5° multitudo abstemiorum; 6° spontanea fidelium desuetudo fere universalis saec. XII et XIII; 7° haereticorum audacia, qui ecclesiam accusare ausi sunt, ac si ipsa legem a Christo latam ignoraverit aut contempserit.

174. Ad 2. *D.* Disciplinari tamen ac libera, sub ecclesiae dispositione, *C.* praeceptiva ac de necessitate salutis, *N.* Exemplum ac institutio a mandato sunt secernenda.

175. Ad 3. *Neg.* Substantia enim sacramenti eucharistici consistit in reali totius Christi, seu corporis et sanguinis eius participatione sub alterutra specie. Adeoque nulla fit eiusdem mutilatio per subtractionem alterutrius symboli.

176. Ad 4. *D.* Si ageretur de sacrificio, *C.* si de sacramento, *subd.* non habetur adeo expressa in unico symbolo, *C.* non habetur sufficiens, *N.* Eadem ratione ac baptismus collatus per infusionem non adeo expressam habet significationem dominicae sepulturae ac haberet administratus per immersionem. Idem dic de convivio.

177. Ad 5. *D.* Quae accidentalis est, cuique obedientia et maiori fervore suppleri potest, *Tr.* necessaria atque essentialis, *N.* Concilium enim tridentinum declaravit, sess. XXI, cap. 3: *Fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque*

sacramentum sumi ; ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia, necessaria ad salutem, eos defraudari qui unam speciem solam accipiunt. Disceptant praeterea inter se theologi, utrum fructus etiam accidentalis proveniat ex alterius speciei sumptione. Certe qui confert gratiam, est Christus sub symbolo contentus, non symbolum per se.

178. Ad 6. *D.* Optima intentione ducti et fallaci spe, *Tr.* vel *C.* solido fundamento, *N.* Adblandiebantur catholici hi viri spe de faciliori reditu haereticorum ad ecclesiam; at eventus non respondit, ut patet ex concessione interdum facta, uti adnotavit Benedictus XIV *De sacrificio missae*, lib. II, cap. 23, n. 7, seqq.

179. Ad 7. *D.* Si nulla rationabili causa id fiat nec a legitima auctoritate, *C.* secus, *N.* Semel constituto principio quod de re disciplinari agatur, iam subest ecclesiae regimini, cuius est iudicare, quando expediat quidpiam concedere vel negare, uti etiam patet quoad collationem baptismi sive per immersionem sive per infusionem.

CAPUT IV.

DE EUCHARISTIAE NECESSITATE, DISPOSITIONIBUS ET EFFECTIBUS

180. Iamdiu obsoleta est sententia de absoluta eucharistiae necessitate; prout pariter obsolevit vel apud protestantes ipsos error, qui tamen connectitur cum protestantismi principio de sola fide iustificante, optimam dispositionem ad eucharistiam rite suscipiendam gravem esse peccatorum sarcinam; item doctrina, quod primarius huius sacramenti effectus sit peccatorum remissio. Adeoque levi calamo haec attingemus.

Propositio I. *Nemini actualis eucharistiae perceptio necessaria est necessitate medii, sed solis adultis necessitate praecepti.*

181. Utraque propositionis pars de fide est; etenim tridentinum, sess. XXI, can. IV, statuit: *Si quis dixerit parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse eucharistiae communionem; anathema sit;* et sess. XIII, can. IX: *Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in paschate ad communicandum, iuxta praeceptum sanctae matris ecclesiae ; anathema sit.*

182. Constat autem de prioris partis veritate ex ecclesiae sensu traditionali. Ecclesia namque semper sensit ac docuit per baptismum infantes emaculari originali noxa; qua sublata, nihil amplius eos impediat, si ex hac vita discesserint, ab aeternae beatitudinis consecutione. Item sensit ac docuit rite in infirmitate tinctos, quin ipsis administrari potuerit eucharistia, adultos salutem adipisci. Cumque in nonnullis particularibus ecclesiis disciplina obtinuerit ab antiquis temporibus, ut denegaretur eucharistica communio ob quaedam atrocia delicta, numquam dubium excitatum est de illorum salute, qui rite fuerint poenitentia functi. Sensit igitur ecclesia necessariam haud esse necessitate medii actualem eucharistiae perceptionem.

183. Veritas posterioris partis quoad praeceptum divinum patet ex Christi verbis Ioann. VI, 54 : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quoad praeceptum ecclesiasticum liquet ex cap. *Omnes utriusque sexus* conc. lateranensis IV, et can. allegato conc. tridentini.

DIFFICULTATES

184. Obi. 1. Christus eadem ratione locutus est de necessitate eucharistiae, Ioann. VI, ac de necessitate baptismi, Ioann. III, dicens: *Nisi quis renatus fuerit* etc., et de necessitate poenitentiae, Luc. XIII, 3: *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Iam vero necessitas baptismi et poenitentiae, saltem quoad adultos, est absoluta. 2. Recepta exinde est in tota antiquitate consuetudo porrigendi eucharistiam una cum baptismo. 3. Hanc proinde praxim urgent s. Innocentius I et s. Augustinus adversus pelagianos, distinguentes inter regnum coelorum ac vitam aeternam, ut evincerent haud posse vitam aeternam obtineri sine actuali eucharistiae perceptione. Ergo.

185. Resp. Ad 1. *Neg.* Formula enim, qua usus est Christus, Ioann. III, in persona tertia est ac indefinita: *nisi quis*, nullamque exceptionem patitur; formula vero qua usus est loquens de eucharistiae et poenitentiae necessitate est in persona secunda: *nisi manducaveritis; nisi poenitentiam habueritis,* adeoque solos complectitur adultos praecepti capaces. Diversa proinde ratione ecclesia Christi verba intellexit.

186. Ad 2. *D.* Ad perficiendum eucharistia, immo et confirmatione, quod baptismate inchoatum est, *C.* de necessitate salutis, *N.* uti constat ex dictis. Hinc optime tridentini patres, sess. XXI, cap. 4: *Parvulos,* inquiunt, *usu rationis carentes, nulla obligari necessitate ad sacramentalem eucharistiae communionem; siquidem per baptismi lavacrum regenerati et Christo incorporati adeptam iam filiorum Dei gratiam in illa aetate amittere non possunt. Neque ideo damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit. Ut enim sanctissimi illi patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est.*

187. Ad 3. *D.* Arguendo *ad hominem* contra pelagianos invehentes distinctionem inter *regnum coelorum et vitam aeternam*, *C.* ex propria sententia, *N.* Alioquin tum s. Innocentius, tum s. Augustinus, ac deinceps Gelasius pontifex, sibi turpiter contradixissent. Pro rato enim habebant praeter baptismum nil aliud in infantibus requiri, ut aeternam adipiscerentur salutem. Idque apertissime constat ex iis, quae s. Augustinus, in lib. II *Contra duas epistolas pelagianor.* disputat de eo infante qui, ita Deo disponente, suscepto baptismo, defunctus est, ac de eo qui festinantibus parentibus ac ministris, nequivit baptizari.

Propositio II. *Peccatorum remissio neque est praecipuus neque unicus sanctissimae eucharistiae effectus; nec sola fides est sufficiens praeparatio ad sumendum ss. eucharistiae sacramentum.*

188. Ambae pariter huius propositionis partes de fide sunt, decernente tridentino, sess. XIII, can. V: *Si quis dixerit, vel praecipuum fructum ss. eucharistiae esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus provenire; anathema sit.* Et can. XI: *Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem praeparationem ad sumendum ss. eucharistiae sacramentum; anathema sit.*

189. Utraque autem propositionis pars evincitur ex apostolo, scribente (1): *Probet autem seipsum homo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini.* Porro probationem hanc non in sola fide consistere, sed in conscientiae

(1) I Cor. XI, 28.

puritate et caritate habituali praefigurata in veste nuptiali (1), ex universa constat traditione ac perpetuo ecclesiae sensu. Primis enim ecclesiae saeculis tum catechumeni tum poenitentes vel ab ipso eucharistiae arcebantur aspectu. Concilia omnia, ut illiberitanum, can. LXXVII et LXXIX; ancyranum, can. IV, V et VII, ac nicaenum, can. XI vetant eucharistiam dari peccatoribus et poenitentibus nondum reconciliatis.

190. Post haec superfluum vix non videretur ad hoc conficiendum patrum auctoritatem afferre, qui unanimes plane sunt in inculcanda necessitate conscientiae puritatis ad se angelico pane recreandum, atque in exaggeranda sacrilegii immanitate quo se deturpant, qui cum peccati conscientia ad eucharistiam accedunt. S. Cyprianus eos Christi tortoribus comparat, peioresque illis pronunciat (2); s. Io. Chrisostomus comparat Iudae, scribit enim (3): *Nullus ergo Iudas assistat, nullus avarus.* S. Augustinus (4), *Innocentiam*, inquit, *ad altare apportare. Peccata, etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera.*

191. Sane cum hoc sacramentum ad modum cibi et alimenti institutum sit, evidens est non posse nisi viventes reficere, prout demum vel ipsi protestantes agnoscere visi sunt.

192. Et haec adversus haereticos. Quoad catholicos circa frequentiam communionis dispositionesque ad eam necessarias, nonnulli in extreme oppositas sententias dilapsi sunt. Alii enim per defectum, alii per excessum a vero abluserunt. Siquidem aliqui, toti occupati in utilitate ex huius perceptione sacramenti proveniente, visi sunt oblivisci dispositionum quae ad eam requiruntur; hinc damnata est ab Innocentio XI propositio: *Frequens confessio et communio, etiam in his qui gentiliter vivunt, est nota praedestinationis.* Aliqui ex adverso unice intenti in extollenda huius sacramenti sanctitate, tales inculcant ad illud suscipiendum dispositiones, quae vix inter homines reperiri possunt; exinde pariter ab Alexandro VIII duae nimis rigidae propositiones proscriptae sunt, quarum altera ita se habet: *Sacrilegi sunt iudicandi, qui ius ad communionem percipiendam praetendunt, antequam condignam de delictis suis poenitentiam egerint;* altera vero: *Similiter arcendi sunt a sacra communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers.*

193. Duo hic rata habenda sunt: 1° optasse semper ecclesiam, ut saepe fideles ad tam salutare convivium accederent; 2° numquam illud subtraxisse iis, qui animum afferrent a contagione peccati purgatum, quoad humana infirmitas patitur. Caeterum quod attinet ad maiorem minoremque frequentiam ex Innocentio XI in decreto *Cum ad aures*, res tota in prudentia ministrorum posita semper fuit.

DIFFICULTATES

194. Obi. Ecclesia ipsa in sua liturgia peccatorum remissionem esse praecipuum eucharistiae effectum supponit; rogat enim: *Haec nos communio purget a crimine... sit ablutio scelerum.* Hinc s. Ioann. Chrysostomus (5): *Hoc*, inquit, *remedio* (sacramento) *omnis morbus extinguitur;* s. Ambrosius (6): *Accedite*, scribit, *et absolvimini, quia remissio peccatorum est.* Quae doctrina verbis Christi innititur (7): *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro mul-*

(1) Matth. XXII. (2) L. *De lapsis.*
(3) *Hom.* LXXXII, *in Matth.*
(4) *Tract.* XXVI, *in Ioann.* n. 11.
(5) *Hom.* IV, *in Matth.* n. 9.
(6) *Serm.* XVIII, *in Psal.* CXVIII, n. 28.
(7) Matth. XXVI, 28.

tis effundetur in remissionem peccatorum; et Ioann. VI, 52: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Ergo.

195. Resp. *N. A.* Quae porro allata documenta sunt, aut de peccatorum venialium remissione sunt intelligenda; aut, si de peccatorum lethalium accipiantur, non attingunt nisi eucharistiam prout sacrificium est propitiatorium, quod remissionem affert peccatorum *mediate*, ut aiunt, quatenus nobis gratias communicat ac dispositiones ad eorum remissionem in sacramento poenitentiae obtinendam, uti paulo post ostendemus; aut denique remissionem poenae temporalis peccatis quoad culpam remissis adhuc debitae, prout sacrificium est expiatorium. Quapropter, *ne tantum sacramentum indigne, atque adeo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta synodus* (tridentina) *illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium dicere, praedicare vel pertinaciter asserere, aut etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.* Sess. XIII, can. XI.

Hactenus de eucharistia prout sacramentum est.

PARS II.

DE SACRIFICIO

196. Sacrificii vox proprie ac improprie sumi potest. Improprie seu latiori significatione ea usurpatur ad denotandum quemvis sive interiorem sive exteriorem religionis actum; quo sensu in sacris litteris invenimus commemoratum sacrificium laudis, sacrificium spiritus contribulati, recensitas spirituales hostias, etc. Proprie, seu pressa significatione, sacrificium definiri solet: *Oblatio rei sensibilis soli Deo facta per legitimum ministrum ad recognoscendum supremum eius in res omnes dominatum, quae ritu mystico consecratur et immutatur;* quibus postremis verbis discrimen constituitur inter simplicem oblationem, quae nullam mutationem exigit, et sacrificium, quod rei, quae offertur, mutationem necessario exposcit, e. gr. effusionem sanguinis, si res animata fuerit, vel partium divisionem, vel destructionem, si fuerit inanimata.

197. Non tamen omnibus eiusmodi sacrificii definitio probatur, utpote quae in nonnullis abundare in aliis deficere videatur. Sane, aiunt isti, in thurificatione Deo exhibita verificatur illa definitio, quin tamen ea uti verum sacrificium habeatur. Adiiciunt difficile omnino esse reperire in sacrificio missae immolationem seu immutationem rei, quae tamen discriminat sacrificium ab oblatione.

198. His perpensis, Vasquez aliam subiecit definitionem (1), quae tum difficultates illas declinaret, tum faciliorem redderet viam ad tuendam veritatem sacrificii eucharistici adversus protestantes. Generatim primo observat rationem formalem sacrificii positam esse in significatione omnipotentiae Dei auctoris vitae et mortis; ex quo infert immolationem non esse de ratione formali sacrificii. Quapropter sic ipse illud definit: *Sacrificium est nota existens in re, qua profitemur Deum auctorem vitae et mortis.*

199. Hoc praeiacto fundamento, duplex ipse distinguit sacrificium, scilicet *absolutum* et *relativum* seu *commemorativum*. Absolutum illud dicitur, quod tale per se est sine ulla

(1) *In III part. s. Thom. disp.* 220, c. 5.

ad alterum relatione, uti mactatio pecudis, aut alterius rei consumptio; relativum seu commemorativum illud vocatur, quod tale tantum est ob relationem quam habet ad alterum, cuius commemorationem seu repraesentationem continet; eiusmodi est sacrificium missae, quod refertur ad sacrificium crucis, cuius commemorationem immo et repraesentationem prae se fert per panis ac vini consecrationem, seu mysticam immolationem.

200. Iam vero, pergit ipse, in sacrificio absoluto realis quidem in materia immolatio seu immutatio necessario requiritur, non item in sacrificio relativo et commemorativo, in quo sufficit illa quae praecessit in absoluto, quod exhibetur et commemoratur. Nam si ratio formalis sacrificii in nota illa reali consistit, qua significamus Deum auctorem vitae et mortis, cumque haec reperiatur in sacrificio relativo et commemorativo, iam sequitur ipsum verum ac proprium sacrificium esse, quamvis nulla actualis habeatur immolatio realis aut immutatio, quae iam praecessit in sacrificio absoluto. Hinc in missa, cum Christus per utrinsque symboli distinctam consecrationem praesens sistatur in statu victimae oblatae in cruce, verum habetur sacrificium absque nova immolatione et immutatione reali. Etenim per hanc victimae veluti immolatae praesentiam Deus ut auctor vitae et mortis colitur, et per mysticam immolationem Christus illud idem exhibet sacrificium, quod reali sanguinis effusione in cruce consummavit.

201. Haud sufficit huic sacrificio relativo constituendo, ut idem auctor scite animadvertit, nudum signum rei oblatae; sed res ipsa requiritur, alioquin non haberetur veri sacrificii nisi umbra et imago. Adeoque in sacramentariorum hypothesi numquam veri sacrificii ratio reperiri potest, cum negent realem Christi praesentiam in eucharistia.

202. Quamvis fateamur hanc unicam viam haud esse ad veritatem sacrificii nostri adstruendam, negari tamen nequit eam longe faciliorem reddere huius articuli intelligentiam, eiusque propugnationem, ita ut vix habeant protestantes, qui adhuc admittunt realem Christi praesentiam, quod opponant. Haec porro est ratio, quam non pauci tridentini patres adduxerunt in congregationibus praeparatoriis ad conciliandam in eucharistia veritatem sacramenti et sacrificii, ut refert card. Pallavicini (1).

203. Atque haec quoad notionem sacrificii, respectu eius divisionis, multiplex est; ac 1° ratione temporis, alia dicta sunt *legis naturae*, alia *legis scriptae*; 2° ratione materiae alia dicta sunt *hostiae* aut *victimae;* alia *immolationes*, alia *libamina;* 3° ratione modi quo offerebantur, aut *holocausta* aut *hostiae pacificae;* aut *hostiae pro peccato* nuncupata sunt; 4° ratione finis, nonnulla vocata fuere *latreutica* ad protestandum erga Deum propriam dependentiam ac servitutem; alia *eucharistica*, quae in gratiarum actionem pro acceptis beneficiis offerebantur; alia *impetratoria* ad nova obtinenda beneficia; alia denique *propitiatoria* quae ad Deum offensum placandum peragebantur. Has omnes proprietates et hos fines in se uno complectitur sacrificium novae legis, de quo agere coepimus.

CAPUT I.

DE VERITATE SACRIFICII EUCHARISTICI EIUSQUE NATURA

204. Lutherus a diabolo edoctus, ut ipse fatetur, veritatem sacrificii eucharistici negavit, immo et *abominationis* nomine insignivit; prote-

(1) *Hist. conc. trident.* l. XVIII, c. 2.

stantium sectae omnes, ne degeneres a tanto magistro viderentur, aversionem a missae sacrificio profitentur. Earum communem errorem anathemate perculit tridentinum, et catholicum dogma asseruit, sess. XXII, his quatuor editis canonibus; can. I: *Si quis dixerit, in missa non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerre non sit aliud quam nobis Christum ad manducandum dari; anathema sit.* Can. II: *Si quis dixerit illis verbis: Hoc facite in meam commemorationem, Christum non instituisse apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum; anathema sit.* Can. III: *Si quis dixerit, missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere; anathema sit.* Can. IV: *Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in cruce peracto per missae sacrificium, aut illi per hoc derogari; anathema sit.* Atque haec doctrina est quam propugnandam aggredimur.

Propositio I. *In missa offertur Deo verum et proprium sacrificium.*

205. De fide est propositio ex allegato can. I concilii tridentini. Eius veritas tum ex scripturis, tum ex traditione evincitur, atque ex ipsa theologica ratione.

206. Ac primo ex scripturis: Christus in coenae seu in eucharistiae institutione verum ac proprium Deo obtulit sacrificium; atqui illud ipsum quod Christus fecit, iussit fieri ab apostolis eorumque in sacerdotio successoribus illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Ergo in missa, in qua fit, quod Christus fecit, verum ac proprium Deo sacrificium offertur.

207. Maior propositi argumenti sic ostenditur: iuxta praemissa de ratione formali sacrificii, ad sacrificium commemorativum seu relativum, cuiusmodi est illud, quod a Christo in coena oblatum est, et offertur in missa, duo requiruntur et sufficiunt, tum scilicet realis Christi praesentia in eucharistia, tum repraesentatio mortis Christi per mysticam immolationem. Iam vero realem Christi praesentiam in eucharistia in priore tractatus parte vindicavimus; repraesentationem autem violentae Christi mortis in cruce haberi in distincta utriusque symboli, seu panis ac vini consecratione, qua corpus verborum vi separatum a sanguine Christi constituitur, ultro nobis concedunt adversarii immo contendunt. Ergo in coena, ac proinde in missa, verum ac proprium sacrificium oblatum est et offertur.

208. Hoc ipsum confirmatur ex ritu agni paschalis, quem Christus servavit eique novum pascha substituit in oblatione suimetipsius in institutione eucharistiae, in qua praeterea figuram adimplevit sacrificii a Melchisedech oblati in pane et vino. Ad hanc oblationem, quae renovatur in eucharistiae celebratione, alludens apostolus, scribit (1): *Videte Israël secundum carnem, nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris... Sed quae immolant gentes, daemoniis immolant, et non Deo. Nolo vos socios fieri daemoniorum; non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum. Non potestis mensae Domini participes esse et mensae daemoniorum.* Ubi apertam apostolus antithesin instituit inter mensam et mensam, seu altare et altare, inter participationem sacrificiorum, seu immolatorum daemoni-

(1) 1 Cor. X, 18 seqq.

bus, et participationem sacrificii Deo in nostris altaribus oblati; pro certo igitur assumit in eucharistiae celebratione verum Deo sacrificium offerri super mensa et altari Deo dicato.

209. Demum caeteris omissis, in eucharistia verum Deo offerri sacrificium ex celebri patet Malachiae oraculo, c. I, 10: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Ubi tria enunciantur: 1° abrogatio sacrificiorum legalium, et 2° substitutio novi sacrifieii sanctiorisque illis, 3° eiusdem per universum orbem oblatio; haec tria porro non concurrunt nisi in eucharistia; aut igitur adimpletum non est vaticinium, aut eucharistia est verum ac proprium sacrificium.

210. In subsidium eiusdem veritatis venit secundo loco traditio eaque constans, publica, universalis. Eius testes sunt omnes liturgici libri ecclesiae universae; testes sunt sectae omnes, mille et amplius annos ab ecclesia divisae antequam Luthero a diabolo persuaderetur sacrificium hoc abrogandum, quae constanter oblationem huius sacrificii retinuerunt; testes sunt patres ad unum omnes, qui locuti sunt de eucharistia, memineruntque *oblationis, victimae, hostiae, sacrificii* etc.; testes sunt altaria omnia ubique terrarum erecta vel in ipsis cryptis, coemeteriis, catacumbis; testes sunt nomina *sacerdotum* et *pontificum* presbyteris et episcopis tributa; testes denique sunt luculentae confessiones hostium ipsorum ecclesiae romanae.

211. Inter hos eminet Io. Ernestus Grabius editor operum s. Irenaei; cum enim sanctus hic lib. IV *Contra haeres.* cap. 17, docuisset Christum instituisse novam oblationem, atque hanc eamdem esse quam praenunciaverat Malachias, hanc notam apposuit Grabius: *Certum est s. Irenaeum aliosque patres, quorum scripta habemus, tam eos qui viderunt apostolos, quam eos qui immediate ipsis successerunt, spectasse eucharistiam velut sacrificium novae legis, et obtulisse Deo Patri super altare panem et vinum, veluti dona sacra offerentes ante consecrationem.... et post consecrationem velut corpus et sanguinem mysticum* (hoc *mysticum* sacramentarius homo de suo addidit)... *Haec doctrina non est doctrina unius ecclesiae vel peculiaris doctoris, sed erat doctrina et praxis ecclesiae universalis; ecclesia enim acceperat ab apostolis, apostoli a Christo.* Concludit vero adhortando suos ut contra *errorem Lutheri et Calvini* restituant hoc sacrificium ad colendum Deum. Atque hoc reipsa nunc efficere adnituntur oxonienses puseystae, pluresque recentiores protestantes deceptum a diabolo fuisse Lutherum palam profitentur.

212. Ratio demum theologica id ipsum suadet. Siquidem sacrificium ritus ille est, quo Deum supremum rerum omnium dominum profitemur, adeoque actus est religionis totius praecipuus. Quemadmodum igitur nulla umquam religio extitit sine sacrificio, ita et religio christiana suum habeat necesse est; alioquin destitueretur actu, omnium consensu ad Deum honorandum aptissimo. Iam vero in christiana religione praeter eucharisticum nullum aliud umquam fuit aut est; dicendum ergo in eius celebratione verum Deo offerri sacrificium.

DIFFICULTATES

213. I. Obi. 1. Ne verbum quidem occurrit in institutione eucharistiae, quod insinuet oblatum a Christo esse sacrificium; 2. occurrunt e converso, quae illud excludunt, cuiusmodi est institutio sacramenti et testamenti: siquidem sacramento et testamento aliquid nobis datur, contra vero per sacrificium aliquod nos Deo damus; item promissio fide apprehenditur, sacrificium ex fide offertur. Ergo.

214. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut occurrat res, *C.* verbum *Tr.* Res, uti ostendimus, consistit in reali praesentia ac in mystica separatione corporis a sanguine ordinata ad repraesentandam cruentam Christi necem, seu sacrificium absolutum ab eodem Christo oblatum in cruce. Cum vero haec necessario insint eucharisticae institutioni, nullo alio indigemus. Caeterum nec in Christi morte ullum occurrit verbum ad denotandam oblationem sacrificii, quin tamen propterea illam negent protestantes.

215. Ad 2. *D.* Sub uno eodemque respectu non possunt simul consistere ratio sacramenti ac testamenti cum sacrificii oblatione, *C.* sub diverso respectu, *N.* Porro ratio sacrificii in ritu ipso consecrationis consistit; ratio vero sacramenti et testamenti in re iam oblata, prout rationem habebant sacramenti carnes iam mactatae in sacrificiis v. testamenti. Idem dic de fide qua apprehendimus promissionem, ac de fide qua Deo sacrificium offertur. Hinc per sacrificium Deo aliquid offerimus, per sacramentum ac testamentum aliquid accipimus a Deo. Sicque omnia apprime componuntur.

216. II. Obi. Apostolus in epistola ad hebraeos duo constituit, quae cum doctrina catholica de sacrificio componi nullatenus possunt, unicum scilicet sacrificium a Christo in cruce oblatum, ac unicum eius sacerdotium ad cuiusvis alterius exclusionem. Sane 1. Hebr. IX, 12, de Christo ait: *Per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa;* v. 28: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata;* item ibid. cap. X, 10: *In qua voluntate Dei sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel;* ac v. 14: *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* Cumque haec scripserit Paulus ad excludendam sacrificiorum multiplicem oblationem, concludit, v. 18: *Ubi autem horum* (peccatorum) *remissio, iam non est oblatio pro peccatis.* 2. Alterum vero docet apostolus, dum cap. VII, 28 scribit: *Alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hic autem, eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium... qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes... hostias offerre. Hoc enim fecit semel seipsum offerendo.* Quod si Christus nullum habet in sacerdotio successorem in terris, nec alia adsunt in terra sacrificia, quae sacrificio illius succedere possint. Atqui catholici utrumque admittunt, sacerdotes scilicet et sacrificia. Ergo adversantur apostoli docrinae.

217. Resp. *D. A.* quoad 1. partem: Unicum apostolus constituit sacrificium ut causam meritoriam nostrae redemptionis, *C.* ut medium applicationis eorumdem meritorum, *N.* Christus sacrificio mortis suae nos redemit ab omnibus peccatis, ea tamen lege ut nobis non prodesset eiusmodi universalis redemptio, nisi per applicationem meritorum suorum fide, sacramentis, sacrificio incruento, bonis operibus unicuique in particulari. Alioquin nemo iam

damnaretur. Neque hoc diffiteri possunt protestantes ipsi, qui requirunt fidem et sacramenta ad imputationem, ut ipsi autumant, meritorum Christi. Si vero media reliqua non detrahunt sacrificio crucis, immo illud commendant, quomodo detraheret sacrificium incruentum, quod rationem habet medii ad applicanda nobis merita per sacrificium crucis parta? Exinde patet responsio ad singula obiecta ex apostolo testimonia, quae unice attingunt causam meritoriam redemptionis.

218. Ad 2. seu ad alteram partem, *D.* Unicum constituit sacerdotium ad offerendum sacrificium meritorium redemptionis, *C.* ad offerendum sacrificium quo applicentur redemptionis merita, *N.* Sacerdotium illud proprium unius Christi est, alterum vero quod est ministeriale, voluit Christus ipse ut esset proprium apostolorum, eorumque in sacerdotio successorum, qui ut ministri Christi offerunt sacrificium incruentum et commemorativum, ut illius cruenti nobis fructus seu merita applicentur, ut dictum est. Apostoli autem ac reliqui sacerdotes non succedunt Christo in sacerdotio, sed tantum eius vice funguntur eique praebent ministerium suum. Et hac ratione exponenda loca sunt ex apostolo obiecta.

219. III. Obi. Sacrificio missae desunt sacrificii veri ac realis conditiones. Etenim 1. ad verum sacrificium requiritur mactatio aut immutatio rei oblatae; iam vero in Christum neutra cadere potest; 2. nuda igitur in missa habetur passionis Christi commemoratio; 3. sane si nonnisi mystica immolatio victimae, quae est Christus, in missa fit, sequitur nonnisi mysticum esse sacrificium, quod in ea offertur, non autem verum ac reale. Ergo.

220. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Ad sacrificium absolutum, *C.* ad sacrificium relativum et commemorativum, *N.* Ad hoc enim non requiritur nisi realis praesentia victimae ac repraesentatio sacrificii absoluti, sive cruenti per mysticam mactationem. Tale porro est sacrificium missae.

221. Ad 2. *Neg.* Cum non habeatur nudum signum, sed victima realiter praesens ac mystice immolata, quae repraesentat Christi mortem, cum qua necessariam relationem habet, verum ac reale offertur sacrificium.

222. Ad 3. *Neg.* Utrumque enim habetur in missa, sacrificium videlicet *verum* ac reale in realitate victimae, et mysticum quoad modum quo victima ipsa offertur.

223. IV. Obi. Saltem non constat sacrificii veritas ex traditione. Siquidem 1. Patres unice commendant oblationem repraesentativam et commemorativam sacrificii crucis; 2. sacrificium crucis unicum novae legis sacrificium appellant. 3. Quod si interdum eucharistiam sacrificium nominant, ideo est aut quia in eius celebratione preces funduntur, aut quia panis ac vinum a fidelibus offerebantur ad eius celebrationem, aut quia fiebat in ea commemoratio sacrificii crucis, aut quia denique oblatio eucharistiae sacra est iuxta *sacrificii* etymologiam; 4. liturgiae autem humanam tantum habent institutionem, nihil proinde ex illis confici potest. Ergo.

224. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* In ordine ad sacrificium absolutum, nempe crucis, *C.* in se quasi nuda esset repraesentatio et commemoratio sine realitate victimae, *N.* Ut suo loco ostendimus, patres omnes realem Christi praesentiam professi sunt in eucharistia; cumque huic accedat ex doctrina patrum repraesentatio sacrificii absoluti sive cruenti in cruce, hoc ipso veram ac realem sacri-

ficii rationem agnoverunt in celebratione eucharistiae. Atque hinc factum est, ut numquam meram seu nudam commemorationem aut repraesentationem sacrificii patres eucharistiam dixerint.

225. Ad 2. *D.* Unicum dixerunt sacrificium cruentum in nova lege per oppositionem ad multiplicitatem sacrificiorum in lege veteri, *C.* ad exclusionem sacrificii eucharistici, quod illud perpetuo refert, *N.*

226. Ad 3. *Neg.* Omnia enim quae recensita a Chemnitio sunt, ad sacrificia spectant late sumpta; nos vero loquimur de vero ac proprio sacrificio, quale ab ecclesiae patribus sacrificium eucharisticum constanter habitum est. Quod manifeste evincunt voces, quibus usi sunt de hoc sacrificio disserentes; vocant enim *sacrificium summum, verissimum et singulare corporis et sanguinis Domini.* Affirmant a solis sacerdotibus offerri posse, aliaque eiusmodi habent, quae nonnisi vero ac reali sacrificio competere queunt.

227. Ad 4. *D.* Quae tamen continent quod a Christo institutum est ac ab apostolis traditum, *C.* doctrinam mere humanam, *N.* sunt liturgiae documenta ineluctabilia doctrinae et praxis universae ecclesiae, adeoque divinae traditionis testimonium locupletissimum.

Propositio II. *Sacrificium missae est etiam propitiatorium pro vivis atque defunctis.*

228. De fide hanc pariter esse propositionem habetur ex can. III concilii tridentini superius recitato. Ad pleniorem eiusdem intelligentiam nonnulla praemittenda sunt.

229. Ac I. Notandum est non eadem ratione dici propitiatorium sacrificium missae ac sacrificium crucis; sacrificium enim crucis fuit *meritorium* redemptionis, seu remissionis peccatorum, gratiarum omnium, in eoque meritum Christi Domini consummatum est. Sacrificium autem missae dicitur propitiatorium, quatenus *medium* et *instrumentum* est quo merita in cruce parta nobis applicantur, prout applicantur per sacramenta, pia opera etc., licet diversa ratione.

230. II. Notandum sacrificium missae non esse nobis propitiatorium nisi *mediate*, quatenus, ut loquitur Vasquez (1): *Vim habet impetrandi gratiae auxilium, quo et a mortalibus et a venialibus peccatis iustificari, et in iustificatione sua homo crescere possit*, seu *per impetrationem;* non autem *immediate*, ut sacramenta baptismi et poenitentiae; idem dic de bonis temporalibus.

231. III. Animadvertendum doctrinam quidem certam theologorum esse hoc sacrificio proxime et immediate remitti semper ac certo poenam temporalem viventium pro uniuscuiusque dispositione (quo sensu *propitiatorium* dicitur pro vivis atque defunctis); de fide tamen non esse *certo semper*, seu *certa lege* poenam eiusmodi temporalem remitti.

232. IV. Animadvertendum neque de fide esse praedictos effectus tam pro vivis quam pro defunctis sacrificium missae producere *ex opere operato.* Certum quin immo est defunctis non remitti per hoc sacrificium nisi poenam temporalem, et quidem per modum suffragii iis prodesse, prout nempe Deo illud acceptare pro iis placuerit. Ex quo infertur effectum huius sacrificii non ita certum esse erga defunctos, quam erga viventes.

233. V. Notandum denique huius sacrificii valorem quoad nos sive extensive, aut ut alii loquuntur, quoad effectum, infinitum non esse; quod clarius ex dicendis constabit.

234. His praemissis, sic luculenter catholicam doctrinam exponit

(1) *In part. III, s. Thom* disp. 228, c. 1 et 2

tridentina synodus, sess. XXII, cap. II: *Docet sancta synodus, sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut si cum vero corde et recta fide, cum metu et reverentia, contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Huius quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit; una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cuius quidem oblationis cruentae, inquam, fructus per hanc uberrime percipiuntur, tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur.*

235. Ita porro veritatem catholicam adstruimus: ex apostolo, Hebr. V, 1: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* iam vero apostoli eorumque in sacerdotio successores iuxta demonstrata in praecedenti propositione nullum aliud habent quod offerant sacrificium pro peccatis nisi eucharisticum; ergo sacrificium eucharisticum pro peccatis offertur adeoque propitiatorium est, in sensu quo exposuimus. Rursum: adversariis ipsis fatentibus, sacrificia veteris legis, quatenus ex fide in Christum offerebantur, erant vere propitiatoria, quin propterea quidpiam detraherent sacrificio crucis, ex quo vim propitiandi derivabant, multo igitur magis propitiatorium est sacrificium missae, in quo modo incruento eadem offertur victima, quae oblata est in cruce, quin pariter ullo modo detrahat efficaciae sacrificii crucis, cuius nobis fructus applicatur ac meritum.

(1) *Catech. mystagogic.* V.

236. Talis proinde fuit sensus totius antiquitatis, ut patet 1° ex liturgiis omnibus, quae in hoc consentiunt; satis hic sit in exemplum adducere verba liturgiae s. Iacobi omnium orientalium antiquissimae: *Offerimus*, in ea dicitur, *tibi incruentum sacrificium pro peccatis nostris et ignorantiis populi.* Patet 2° ex patribus, qui pariter uno ore dogma nostrum profitentur, ex quibus, speciminis causa, unum laudamus Cyrillum hierosolymitanum (1), qui vocat eucharistiam *hostiam propitiationis*, et deinceps, n. 4, scribit: *Christum mactatum pro peccatis nostris offerimus, clementem Deum cum pro illis* (defunctis) *tum pro nobis demereri et propitiare satagentes.* Patet 3° ex antiquissima universalique praxi offerendi sacrificium pro defunctis, de qua loquitur Tertullianus (2), nec non s. Cyprianus (3), et concilia carthagin. III, bracarense I, cabillonense, aliaque non pauca apud Bellarminum, lib. V, c. 7. Porro sacrificium pro defunctis offerri nequit nisi ad poenarum expiationem, spectatum igitur semper fuit uti propitiatorium sacrificium nostrum.

237. Exinde colligimus 1° sacrificium missae offerri posse tam pro vivis quam pro defunctis.

238. Colligimus 2° offerri non posse pro sanctis cum Deo in coelo regnantibus, cum nihil ipsis expiandum sit, sed Deo in sanctorum honorem, prout *eucharisticum* est, offerendum esse, *ut orent ipsi pro nobis*, ut loquitur s. Augustinus (4). Quare concilium trid., sess. XXII, cap. 3: *Quamvis*, inquit, *in honorem et memoriam sanctorum nonnullas interdum missas ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium*

(2) L. *De corona*, et in l. II, *Ad uxorem.*
(3) *Ep.* IX.
(4) *Tract.* LXXXIV, *in Ioann.* n. 4.

offerri docet; sed Deo soli... de illorum victoriis gratias agens (sacerdos), *eorum patrocinium implorat;* et can. V: *Si quis dixerit, iniuriosum esse Deo missas celebrare in honorem sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut ecclesia intendit; anathema sit.*

239. Colligimus 3° non solum *propitiatorium* et *eucharisticum*, verum etiam *impetratorium* esse sacrificium missae, quatenus per illud bona tum pro praesenti tempore, tum pro aeterna vita obtinere a Deo vi illius possumus, si fide, spe ac pietate inflammati ad ipsum accedamus.

240. Si quis vero quaerat, in quanam peculiari actione essentia sacrificii constituenda sit, nobis verisimilior illorum videtur sententia, quae iam communis effecta est, qui eam agnoscunt in sola consecratione. Siquidem in actione illa essentia sacrificii nostri constituenda est, in qua sacerdos agit nomine Christi, et vi cuius victima in altari praesens sistitur et offertur veluti immolata in honorem Dei auctoris vitae et mortis; talis autem est consecratio. Adeoque oblatio, fractio, communio uti partes integrales sacrificii habendae sunt.

DIFFICULTATES

241. Obi. 1. Sacrificium propitiatorium ex mosaica lege eiusmodi erat, ut tota victima combureretur; ast de sacrificio missae participant sacerdos et populus. 2. Apostoli certa sententia est, Hebr. IX, 22: *Sine sanguinis effusione non fit remissio*, iam vero nulla in missa sanguinis effusio fit. 3. Missae sacrificium non est propitiatorium ex se, ut patet; sed neque tale esse potest virtute sacrificii crucis, alioquin insufficiens istud fuisset ad Deum nobis propitiandum. 4. Omnia nobis peccata dimissa sunt beneficio crucis Christi. Ergo.

242. Resp. Ad 1. *D.* Aliquando ac in peculiaribus nonnullis sacrificiis, *C.* semper et in omnibus, *N.* Siquidem deut. capp. IV et VII praescribitur, ut soli masculi vescantur victimis oblatis pro peccatis. Praeterea sacrificium missae est etiam eucharisticum et impetratorium.

243. Ad 2. *D. Sine sanguinis effusione non fit remissio*, *C. non fit remissionis applicatio*, prout etiam fit per baptismum, absolutionem, ieiunium, aliaque pia opera, *N.*

244. Ad 3. Resp. Sacrificium missae propitiatorium esse virtute sacrificii crucis, nec tamen sequitur quod adversarii autumant, istud fore insufficiens; nam Christi mors meruit remissionem peccatorum, sacrificium missae uti instrumentum et medium applicat unicuique in particulari meritum partum in cruce, prout applicant fides, baptismus, aliaque recensita media. Pulcra similitudine rem hanc illustrat pius et doctus card. Hosius in *Confessione fidei cathol. in synodo petrocoriensi*, cap. XLI deducta ex publico fonte, qui licet exsiliat in communem omnium utilitatem, nisi tamen quisque accedat ad aquam inde hauriendam idoneo instrumento, sitim explere nequit. Eiusmodi fons est sacrificium crucis, instrumentum ad aquas seu fructus derivandos est sacrificium missae, sunt sacramenta, sunt alia quae enumeravimus; nisi igitur his utamur, peccata nobis in particulari non remittuntur.

245. Ad 4. *D.* Quoad pretium redemptionis, *C.* quoad applicationem pretii, *N.* Responsio patet ex dictis.

CAPUT II.

DE MISSA PRIVATA

246. Improprie missa *privata* dicitur, quatenus ad discrimen so-

lemnis, aut in privato loco, aut non in die festo celebratur, nec parochialis, ut aiunt, seu conventualis est, nec quispiam in ea saltem sacramentaliter communicat. Caeterum quaevis missa semper publica est, cum in ea offeratur sacrificium in gratiarum actionem pro beneficio publico, cuiusmodi est mors Christi, a publico ecclesiae ministro, pro publica ecclesiae seu fidelium omnium utilitate.

247. Lutherus ratus eucharistiae non inesse rationem sacrificii in lib. *De abroganda missa privata*, in missas invehitur, in quibus solus sacerdos communicat, easque *solitarias*, *singulares*, *angulares* per contemptum nominat.

248. Synodus pistoriensis, cum constituisset *victimae participationem esse partem sacrificio essentialem*, adiicit prop. XXVIII: *Non tamen se damnare ut illicitas missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non communicant, ideo quia isti participant, licet minus perfecte de ipsa victima, spiritu illam recipiendo.* Quae propositio, *quatenus insinuat, ad sacrificii essentiam deesse aliquid in eo sacrificio, quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus, qui nec sacramentaliter nec spiritualiter de victima participant, et quasi damnandae essent ut illicitae missae illae, in quibus solo sacerdote communicante, nemo adsit qui sive sacramentaliter sive spiritualiter communicet*, a Pio VI *in const. auctorem fidei* damnata est ut *falsa, erronea, de haeresi suspecta*, *eamque sapiens*. Synodo pistoriensi praeiverunt in hac erronea doctrina tuenda Nannaronius, qui tamen postea eamdem eiuravit, can. Guerrerius, nonnullique alii.

249. Concilii tridentini doctrina, sess. XXII, c. 6 haec est: *Optaret quidem sacrosancta synodus, ut in singulis missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberior proveniret; nec tamen si id non semper fiat, propterea missas illas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat atque adeo commendat; siquidem illae quoque missae vere communes censeri debent, partim quod in eis populus spiritualiter communicet; partim vero quod a publico ecclesiae ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.* Hanc porro doctrinam sancivit can. VIII: *Si quis dixerit, missas in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideoque abrogandas; anathema sit.*

Propositio I. *Missae, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitae non sunt, neque propterea abrogandae.*

250. De fide est ex adducto canone. Eius veritatem sic evincimus: missae illae illicitae non sunt adeoque neque abrogandae, in quibus finis praecipuus ad quem institutae sunt, obtinetur, quae in antiquitate fundamentum habent, nec ulli Christi praecepto adversantur: tales vero sunt missae, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat.

251. Etenim I. finis praecipuus sacrificii est Deo supremam exhibere adorationem, eumque nobis propitiare, bonaque omnia fidelibus vivis atque defunctis obtinere, ac pro collatis beneficiis Deo gratias agere. Iam vero finis hic est independens a populi communione.

252. II. Fundamentum has missas praeterea habere in antiquitate haud pauca ecclesiastica documenta ostendunt, ex quibus novimus celebratas in privatis aedibus missas

fuisse a ss. Marcello, Gregorio nazianzeno seniore, Ambrosio, Paulino nolano aliisque, uti ostendunt card. Bona (1), cum adnotationibus Roberti Sala, et Pellicia (2), qui ea exempla collegerunt. Hoc ipsum ostendunt testimonia patrum, ex quibus s. Ioann. Chrysostomus sic increpabat fideles, qui non communicabant nisi in quadragesima (3): *Frustra est quotidianum sacrificium, frustra adstamus altari; nemo est qui participet*, quin tamen cessandum inferret a quotidiano sacrificio; s. Ambrosius licet populum adhortetur, ut quotidie missae intersit, attamen ut in quadragesima, die saltem dominico, offerat et communicet tantum admonet; eadem ratione se gessit s. Augustinus, apud Bellarminum (4). His congruunt complura statuta conciliorum, quae licet iubeant fideles omnibus diebus festis missae interesse, non adigunt tamen ad sacram synaxim nisi bis vel ter in anno.

253. III. Nulli denique Christi praecepto missas has adversari ex eo liquet, quod protestantes numquam illud invenire potuerint. Nec enim sufficit verba afferre, quibus Christus potestatem fecit apostolis conficiendi, sed opus praeterea esset aliquid adducere, quo ne id fiat prohibeatur. Atque hinc factum est, ut protestantes a doctore suo hac in parte recesserint, testibus Molano (5), nec non Doederlein (6).

DIFFICULTATES

254. Obi. 1. Christus in confectione eucharistiae eam distribuit; 2. ut idem facerent apostoli praecepit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*. 3. Apostolus, I. Cor. X, eucharistiam vocat *participationem* seu *communicationem* corporis et sanguinis Domini. 4. Fractio ipsa panis consecrati, quae in coena fit, ex qua Act. apost. cap. II, 42 et alibi, eucharistia denominationem accepit, patefacit eam ad communionem adstantium ordinatam esse. 5. Quare apostolus scribit (7): *Convenientibus vobis in unum, iam non est dominicam coenam manducare; unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum;* quibus verbis ita opponit coenam privatam coenae publicae, ut illa in comparatione istius nec coenae nomine digna sit, privatam itaque sacerdotum communionem ut illicitam reprehendit. 6. Huc spectant orationes quae in liturgiis omnibus orientalibus et occidentalibus fundebantur communi nomine, quibus evincitur, nisi nugatorias eas esse velimus, plures saltem cum sacerdote participare. 7. Canones pariter huc antiquissimi referuntur praecipientes fidelibus adstantibus sacrificio communionem, et arcentes eos ab ecclesiae liminibus, qui non obtemperaverint. 8. Hinc graeci numquam missam sine communicantibus celebrant. Ergo.

255. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut exemplum Christi eucharistiam distribuentis praeceptivum non sit, *C.* ut sit praeceptivum, *subd.* affirmativum et conditionatum, *C.* negativum et absolutum, *N.* Nempe Christi exemplum *primo,* obligationem ac praeceptum per se non semper importat, ipsis adversariis fatentibus, alioquin in absurda incideremus; *secundo,* hoc etiam dato, praeceptum Christi non est nisi affirmativum et conditionatum, si nimirum sint qui legitime petant, non autem negativum ita ut absolute vetitum sit celebrare nisi sint qui commu-

(1) *Rer. liturgic.* l. 1, c. 15.
(2) *De polit. ecclesiae,* l. II, c. 10.
(3) *Hom.* III, *in Epist. ad Ephes.* n. 4.
(4) L. VI, c. 9, n. 24 et seqq.
(5) *Cogitation. privat.* p. II.
(6) *Instit. theol. christ.* t. II, p. 789.
(7) I Cor. XI, 20.

nicare velint, ac legitime petant, quasi aliquid essentiae sacrificii deesset aut eius integritati, ita ut invalida aut illicita sacrificia eiusmodi sint censenda.

256. Ad 2. *N.* Allegata enim verba facultatem exprimunt, datam apostolis eucharistiam conficiendi et sacrificium proinde offerendi. Quod si velint adversarii eadem ad distributionem quoque extendere, intelligi ea debent in sensu exposito.

257. Ad 3 et 4. *D.* In sensu positivo, praesentibus legitime petentibus, et communicantibus, *Tr.* vel *C.* in sensu negativo, ita ut, nisi sint qui communicent, offerri sacrificium non possit, *N.* Hoc praecise est, quod ostendi ab adversariis deberet, nec tamen umquam conficiunt. Fractio praeterea mysticam habet significationem, ac sine fidelium communione consistere potest.

258. Ad 5. *D.* Ita ut apostolus *dominica coena* agapas significet, quas celebrabant fideles ante vel post communionem eucharisticam, *C.* communionem ipsam, *N.* Ita verba apostoli exponunt Chrysostomus, Augustinus et Oecumenius, quam expositionem exigit series ipsa orationis, qua apostolus invehitur in duritiem divitum, et concludit: *Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum, aut ecclesiam Dei contemnitis et confunditis eos qui non habent?*

259. Ad 6. *D.* Quatenus ecclesia supponit adesse communicantes, qui si voluerint riteque dispositi sint, possunt participare, *C.* quatenus necessario esse hi debeant, *N.* Tantum abest, ut arceat ecclesia communicare volentes in missa cui intersunt, ut id fieri optet; sed si nemo sit qui participare velit, debebitne orationes liturgicas immutare, aut a sacrificio Deo offerendo abstinere? Absit. Igitur eiusmodi preces ex communiter contingentibus, praesertim primis saeculis, institutae sunt.

260. Ad 7. *Neg.* Ut enim observat ipse Gerardus Vossius in *Adnot. ad can. X apostolic.* non praecipiunt veteres canones, ut quisquis quoties adest communicet, sed ne quis nondum peracta communione discedat.

261. Ad 8. *Neg. Missas absque communicantibus non celebrare* (graecos) *falsum est*, scribit Allatius (1), *qui non credit, adeat ipsas graecorum ecclesias ubicumque terrarum constitutas; in omnibus sacerdotes, ut plurimum, nulla interveniente communione, tum privatim tum publice celebrant.*

PROPOSITIO II. *Neque realis neque spiritualis victimae participatio ex parte populi est pars essentialis sacrificii; neque ullo sive divino sive ecclesiastico praecepto tenentur laici ad communionem liturgicam; non sunt proinde ut invalidae aut illicitae damnandae missae illae, in quibus nemo sit, qui sive sacramentaliter sive spiritualiter communicet.*

262. Haec propositio, quae certa et fidei proxima est, ut patet ex censura doctrinae synodi pistoriensis, adstruitur non modo iisdem argumentis quibus superiorem vindicavimus, sed praeterea cum sit directe adversus illos, qui se catholicos profitentur, argumentis deductis ex ecclesiae auctoritate et praxi.

263. Etenim victimae participatio seu populi communio non pertinet ad sacrificii essentiam, nec ullo divino aut ecclesiastico praecepto necessaria est, si tridentinum non solum validas sed insuper licitas missas illas declaravit et sanxit, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat. Atqui ita se gessit tridentinum concilium, uti ex doctrina et canone paulo ante descriptis pa-

(1) *De eccles. occid. et orient. consensu*, lib. III, c. 13, n. 3.

tet. Ergo. Quod si nec ad essentiam sacrificii pertinet sacramentalis populi communio liturgica, nec ullo divino aut ecclesiastico praecepto est necessaria, multo vero minus censenda erit necessaria communio spiritualis, quae nuspiam praecipitur, ac interior est, quaeque a synodo non est adiecta nisi ad anathema tridentinum eludendum.

264. Ex his ita constitutis pronum est inferre, 1° communionem liturgicam aut aliturgicam, seu intra aut extra missam, rem esse plane disciplinarem cuius moderatio ad ecclesiam spectat; adeoque 2° iure merito Benedictum XIV in encyclica *Certiores effecti* data ann. 1742 ad sopiendas controversias Cremae exortas, constituisse, laudabilem quidem esse atque exemplo Christi consentaneam communionem quae ab adstantibus missae fiat, attamen non propterea turbas esse excitandas, si ob peculiaria motiva aliter fuerit ab episcopo ordinatum.

DIFFICULTATES

265. Obi. 1. Ideo validitati sacrificii non obstat defectus communionis adstantium, quia tunc communio populi a sacerdote suppletur. 2. Fideles ius habent ad sacramenta, quae a Christo ad ipsorum utilitatem instituta sunt. 3. Qui extra missam communicat, privatur effectu orationum quae a sacerdote pro communicantibus funduntur. 4. Dominica institutio, liturgiae, ecclesiae praxis, veteris ecclesiae disciplina, collectae ac preces, quae in missa recitantur, communionem liturgicam suadent. Ergo.

266. Resp. Ad 1. *Neg*. Si enim communio liturgica necessaria est ex parte populi, ea profecto suppleri nequit a sola communione sacerdotis. Quod si ita esset, ut adversarii autumant, inutilis plane foret controversia ab ipsis excitata.

267. Ad 2. *D*. Cum subiectione ecclesiae quoad modum ea percipiendi, *C*. sine illa, *N*. Si propterea ecclesia iustis causis adducta interdum magis expedire iudicaverit, ut tribuatur eucharistia extra missam, ei parendum est.

268. Ad 3. *D*. Accidentali, cui suppleri potest obedientiae merito maiorique fervore, *Tr*. essentiali et cui suppleri nequeat, *N*. Transmisimus primum distinctionis membrum, cum fructum percipiat eius missae, in qua confecta eucharistia est, etiam ille qui aliturgice communicat. Deinde accidentalis hic fructus negligendus est, si ecclesia aliter statuerit, prout fit circa communionem sub utraque specie, etsi theologi disceptent inter se, num maior fructus accidentalis ex alterius etiam symboli perceptione proveniat.

269. Ad 4. *D*. *Suadent* ut magis congruentem, *C*. inducunt necessitatem aut praeceptum, *N*. Quod nobis satis est; caetera ordinare ad ecclesiam spectat.

CAPUT III.

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO SACRIFICII EUCHARISTICI

270. Eadem materia et forma est eucharistiae tum prout est sacramentum, tum prout est sacrificium. De forma vix controversia alicuius momenti est; omnes enim in eo consentiunt eucharistiam verbis Christi confici: *Hoc est corpus meum; Hic est sanguis meus*, seu *calix sanguinis mei*. Quidquid nonnulli contenderint, nunc exploratum est, orationem qua invocatur Spiritus sanctus, ut vi sua immutet oblata dona in corpus et sanguinem Domini, non pertinere ad essentiam, ut graeci professi sunt in concilio florentino. Reliquae si quae sint quaestiones inter scholasticos olim agitatae nunc

quiescunt, nec operis pretium est eas a somno suo excitare.

271. Materiam panem esse triticeum et vinum de vite fatentur omnes. Perinde esse ad valorem eucharistiae eam conficere sive in pane azymo sive in pane fermentato admittunt latini, contra vero graeci schismatici solum panem fermentatum idoneam esse huius sacramenti ac sacrificii materiam contendunt, ita ut invalidam habeant consecrationem latinorum, qui in pane azymo conficere consueverunt, ac *azymitas* per contemptum graeculi latinos vocant. Nullam litem nobis protestantes intentant circa vinum de vite, bene vero circa aquae admixtionem in calice offerendo. Utrique iam sive graeci sive protestantes nunc meliora de nobis sentire videntur, ita ut fere sopitae habeantur controversiae istae tanto olim animorum aestu agitatae.

272. Circa ministrum protestantes contendunt fideles omnes vi baptismi totidem sacerdotes effectos esse, iure adeoque pollere consecrandi. Ast hunc errorem refellemus, cum de ordine sermo erit. Hic potius perstringimus iansenianos ac proinde synodum pistoriensem nonnullosque illis adhaerentes, qui autumarunt fideles omnes adstantes sacrificio, non secus ac sacerdotes, vere et proprie dictos ac immediatos offerentes esse, immolatores et sacrificatores, nec differre a sacerdote nisi sola consecrandi potestate, quae eis non competit. Synodus praeterea pistoriensis insurgit adversus specialem missae applicationem pro singularibus individuis. Contra quos omnes sit

PROPOSITIO I. *Panis triticeus, sive azymus sit sive fermentatus, est materia valida sacramenti et sacrificii eucharistici.*

273. De fide est propositio, ut constat ex concilii florentini decreto, in quo utriusque ecclesiae patres: *Definimus item*, inquiunt, *in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici.*

274. Iam vero validam esse eucharistiae materiam panem azymum, de quo solo est quaestio, evincit I exemplum Christi, qui, uti nunc omnes consentiunt, celebrato paschate legali, instituit eucharistiam in pane, qui tunc temporis ex legis praescripto ei praesto erat, nempe azymo. Tres enim evangelistae, Matthaeus XXVI, 17; Marcus XIV, 22; Lucas XXII, 7 uno consensu scribunt Christum *prima die azymorum* tum pascha celebrasse tum instituisse eucharistiam; ergo nonnisi in pane azymo illam confecit.

275. Evincunt II patres omnes, qui in eo consentiunt Christum instituisse sacramentum et sacrificium eucharisticum in azymis, adeoque pro certo habuerunt, azymum panem idoneam esse eiusdem sacramenti et sacrificii materiam.

276. Evincit III usus antiquissimus in ecclesia saltem occidentali adhibendi panem azymum in eucharistiae confectione. Siquidem, praetermissa etiam quaestione critica inter eruditos agitata, utrum novem prioribus saeculis praxis obtinuerit etiam in ecclesia latina consecrandi in fermentato, ut contendit Sirmondus in *Disquisitione de azymo;* an vero in solo azymo, ut vult Ciampinus, *De perpetuo azymorum usu in ecclesia latina;* an vero, uti verisimilius censet card. Bona (1), cum *Propylaeo* Roberti Sala, promiscue tum in pane azymo tum in pane fermentato; illud exploratum est a pluribus saeculis consuevisse ecclesiam occidentalem in pane azymo consecrare. Etenim in missa ambrosiana, quam Pamelius cum melioris notae codice contulit et vulgavit, hic titu-

(1) *Rerum liturgic.* lib. I, c. 23.

lus legitur: *Oblatio panis azymi cum patena facienda;* missam hanc anteriorem esse ipso s. Ambrosio ostendit cl. Mazzuchelli. Ostendit praeterea Mabillonius, in *Diss. de pane eucharistico azymo et fermentato*, de pane azymo in confectione eucharistiae iam synodum toletanam XV quae ann. 693 celebrata est, can. VI locutam esse veluti de re in communi usu posita; idque confirmat testimonio s. Udalrici, qui disserit de oblatis ad usum eucharistiae *in ferramento characterato* coctis; nec non Alcuini saec. IX scriptoris celebratissimi.

277. Cum igitur pro consuetudine ecclesiae latinae stent exemplum Christi, auctoritas patrum omnium, usus ab immemorabili, ecquis in dubium revocare poterit panem azymum idoneam materiam esse sacramenti et sacrificii eucharistici? Immo cum hoc spectet ad disciplinam, omnes tenentur, ut in concilio florentino statutum est, eucharistiam conficere iuxta illam consuetudinem, quae in propria ecclesia obtinet, quin aut graeci latinis, aut latini graecis succensere valeant.

DIFFICULTATES

278. I. Obi. Longe probabilius Christus pascha legale non celebravit, uti non obscure ex evangelio Ioannis colligitur. Nam c. XIII, 1 seqq. legitur: *Ante diem festum Paschae sciens Iesus, quia venit hora eius... coena facta*, etc.; cap. vero XVIII, 28 refert idem evangelista, iudaeos non introivisse in praetorium *ne contaminarentur, sed ut manducarent pascha;* et cap. XIX, 14 subdit: *Erat autem parasceve paschae*, cum Pilatus Christum morti addixit; et v. 31: *Iudaei ergo, quoniam parasceve erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogarerunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura et tollerentur*. Si igitur tempus, quo Christus coenam celebravit, erat ante diem festum, erat parasceve paschae; si in vigilia paschae crucifixus et depositus est, iure infertur aut Christum eo anno pascha legale haud celebrasse, aut ante diem a lege praestitutum, cum panis fermentatus nondum sublatus erat, in eoque eucharistiam celebrasse. Sane cum Christus, Ioann. XIII, 27 dixisset Iudae: *Quod facis, fac citius*, apostoli haec verba ita intellexerunt, perinde ac si Iudae dixisset, ut emeret, quae *opus erant ad diem festum*, adeoque dies paschatis nondum incoeperat. Alioquin, si pridie mortis suae Christus comedisset pascha, cruci affixus fuisset et ab ea depositus ipso die festo, quod non fecissent iudaei iuxta legis praescriptum. Ergo.

279. Resp. *N. A.* Ad probb. autem adductas ex evangelio Ioannis, licet in diversas abeant interpretes ac theologi sententias, si tamen paucos excipias, qui notam temeritatis non effugerunt, omnes consentiunt, Christum pascha legale celebrasse, adeoque pane azymo ad conficiendam eucharistiam usum esse; quod nobis satis est. Alii igitur componunt s. Ioannem cum reliquis evangelistis, exponentes illud *parasceve paschae* de sabbato, in quod eo anno dies solemnis paschae incidebat, prout insinuat ipse Ioannes, XIX, 31, quo sensu pariter reliqua exponunt, quae afferuntur ex eodem Ioanne, quod iudaei non introierunt in praetorium Pilati *ne contaminarentur, sed ut manducarent pascha*, nempe sacrificia, quae die solemni paschae immolabantur. Negant praeterea ex lege vetitum esse exsequi mortis sententiam, eo magis quod milites romani sententiam in Christum latam exsequi deberent, prout reipsa factum est. Atque haec est commu-

nior sententia. Alii vero, ut Paulus burgensis, Iansenius gandavensis, Maldonatus, Petavius, Natal. Alexander cum aliis pluribus, censent Christum pridie eius diei, quo iudaei, celebrasse pascha, estque haec sententia satis communis. Alii existimant Christum in primis vesperis diei azymorum, prout consuetudo ferebat, post oblatum sacrificium vespertinum, pascha manducasse. In quacumque hypothesi Christus pascha legale celebrasset, et in azymis eucharistiam confecisset.

280. II. Obi. 1. Panis, quo usus est Christus, in evangelio dicitur ἄρτος seu *elevatus*, ope scilicet fermenti, alioquin non esset panis, sed aridum lutum ex farina. 2. Etsi vero Christus pane azymo usus esset, non sequitur licite a nobis eum adhiberi, cum legalia morte Christi abolita fuerint, prout non licet nobis circumcidi, quamvis Christus fuerit circumcisus. 3. Hinc nonnisi iudaizantes nazaraei et ebionitae consueverunt in azymis consecrare, a quibus ut recederet ecclesia, adscivit panem fermentatum ad conficiendam eucharistiam. 4. Sane fideles panem et vinum ad usum sacrificii offerebant, adeoque panem communem et fermentatum, qui ipsis praesto erat. 5. Reipsa patres panem eucharisticum *communem* et *usitatum* passim vocant. 6. Concilium trullanum, can. XI vetat *ne clerici vel laici comedant azyma iudaeorum*. 7. Azyma sunt signa doloris, eucharistia autem laetitiae. Ergo.

281. Resp. Ad 1. *D.* Spectata vocis etymologia, *C.* communi loquendi usu, *N.* Nam promiscue ἄρτος vocabatur panis sive azymus sive fermentatus. Cuius rei locupletissimum exemplum suppetit, Luc. XXIV, 30—36 ubi panis, quem Christus fregit, vocatur ἄρτος. etsi azymus fuerit; cum id acciderit diebus azymorum, et cum praeterea expresse dicatur *panis*, concidit animadversio graecorum, quod azymum sit aridum lutum ex farina.

282. Ad 2. *D.* Legalia, quae cum professione christiana componi non possunt, abolita fuerunt, *C.* alia quae ex se sunt indifferentia, *N.* Componi autem non possunt cum professione christiana ritus illi, qui Christum praefigurabant et connexa sunt cum professione iudaismi, cuiusmodi est circumcisio. Caeteri ritus, qui indifferentes sunt, partim retenti fuerunt, ut abstinentia a sanguine et suffocato quae ex decreto apostolico, Act. XV per plura saecula in ecclesia viguit, partim in desuetudinem ex se abierunt. Ad hos porro indifferentes ritus pertinet usus azymorum.

283. Ad 3 *D.* Ex animo iudaizandi, *C.* ut magis se conformarent exemplo Christi, ut praestitit ecclesia, *N.* Cum enim ex dictis, hi ritus indifferentes sint, bonus vel malus eorum usus ex intentione agentis pendet. Cum igitur haeretici illi ex animo iudaizandi una cum reliquis legalibus azyma adsciverint, damnati sunt; ecclesia vero cum ex desiderio imitationis Christi azyma adhibuerit ad conficiendam eucharistiam, laudabilis est.

284. Ad 4 et 5. Esto; neque enim contendimus numquam panem fermentatum adhibitum in ecclesia fuisse, immo diximus verisimilius utrumque panem promiscue obtinuisse in celebratione eucharistiae, adeoque nihil contra nos.

285. Ad 6. *D.* Ad vitandam iudaeorum familiaritatem, *C.* in ordine ad eucharistiam, *N.* ut patet ex ipsis canonis verbis quibus praecipitur, ut *nemo iudaeorum azyma comedat vel ullam cum eis familiaritatem ineat, vel in morbis accersat*, etc.

286. Ad 7. *D*. Sub aliquo respectu, *C*. sub omni respectu, *N*. Alioquin non scripsisset apostolus, I. Cor. V, 8: *Epulemur in azymis sinceritatis et veritatis.*

PROPOSITIO II. *Solum vinum de vite est materia idonea sacramenti et sacrificii eucharistici.*

287. Ad fidem pertinet propositio, ut ex sensu ecclesiae constat atque ex decreto Eugenii IV pro armenis: *Tertium est eucharistiae sacramentum, cuius materia est panis triticeus et vinum de vite.* Omissis porro antiquis ebionitis et encratitis, qui sobrietatis obtentu aquam vino suffecerunt ad eucharistiam conficiendam, nec non hydroparastatis seu aquariis qui aqua in sacrificio utebantur, ne deprehenderentur ex vini odore a paganis, nemo exstitit, qui contrarium senserit circa vini necessitatem. Haeretici recentiores, auctore Calvino, autumarunt aptam materiam ad eucharistiam esse posse quidquid vini loco bibere homines solent. Et hi sunt, qui purum verbum Dei credendorum et agendorum regulam praedicant!

288. Attamen Matth. XXVI, 29; ac Luc. XXII, 18 vinum, quo usus est Christus ad eucharistiam conficiendam, *generatio*, seu *genimen vitis* expresse vocatur, nec inficiantur adversarii. Praxis ecclesiae idipsum praeterea confirmat, quae numquam ad sacrificium adhibuit nisi vinum de vite; immo in conc. carthaginiensi IV sancitum est, can. XXIV: *Ut nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis et vinum aqua mixtum;* et ante hoc concilium id ipsum s. Iustinus (1), et s. Cyprianus (2) scripserant; adeo ut vere affirmarit s. Augustinus de aquariis: *Aquam offerunt in poculo sacramenti, non illud quod omnis ecclesia.*

289. Inepte prorsus haereticorum more, qui ex privato sensu scripturam interpretantur, ad errorem suum cohonestandum afferebant aquarii illud Christi, Ioann. VII, 37: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae;* inepte, inquam, siquidem ibid. evangelista subdit: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

290. Nec melius protestantes in subsidium suum afferebant decretum Innocentii VIII tribuentis norvegis facultatem sacrificium offerendi sine calice. Subdititium enim est decretum istud a Dominico viterbiensi, et Franc. Maldente obtrusum, qui propterea capitis damnati sunt.

PROPOSITIO III. *Aqua miscenda est vino in calice offerendo.*

291. De fide est ex can. IX, sess. XXII concilii tridentini: *Si quis dixerit... aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem; anathema sit.*

292. Impetit autem directe antiquiores protestantes, qui eiusmodi admixtionem humanis figmentis accensebant ac saltem liberam propugnabant; recentiores enim, inter quos Kuinoel, nobis iam dant hunc usum a Christo provenire. Eam porro admixtionem non adstruimus ut necessariam necessitate sacramenti, ita ut sine ea invalida sit consecratio; contrarium enim docet *Catechismus romanus* (3), neque de praecepto divino, de quo non constat, sed de praecepto ecclesiastico proveniente ab exemplo Christi et traditione apostolica, quam iugiter ecclesia servavit.

293. Etenim huius traditionis testes sunt 1° Patres antiquissimi, uti

(1) *Apolog.* I, n. 65.

(2) *Epist.* XXII, *ad Caecilium.*

(3) Part. II, c. 4, n. 12.

s. Irenaeus, qui memorat *temperamentum calicis* (1); nec non s. Iustinus (2) et s. Cyprianus, qui: *Quando in calice*, inquit (3), *vino aqua miscetur, Christo populus adunatur;* eadem habet s. Cyrillus hierosolymitanus aliique passim apud Bellarminum (4). Testes 2° sunt vetustissimae liturgiae ss. Iacobi, Marci, Basilii, Cyrilli, aliaeque orientales omnes apud Renaudotium, qui de hac mixtione disserens ait: *Quam omnes ecclesiasticae orientalium leges praescribunt*, perinde ac occidentales apud Le Brun, Muratorium, Mabillonium et Assemanum iuniorem. 3° Testes sunt concilia carthaginiense III, bracarense, trullanum, ac wormatiense apud Bellarminum.

294. Huius ritus tres a conc. tridentino, Sess. XXII, c. 7 assignantur rationes his verbis: *Monet s. synodus, praeceptum esse ab ecclesia sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent: tum quod Christus Dominus ita fecisse credatur; tum etiam quia a latere eius aqua simul cum sanguine exivit, quod sacramentum hac mixtione recolitur; et, cum aquae in Apocalypsi b. Ioannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur.*

295. Quae a protestantibus olim adversus hunc usum obiiciebantur, adeo frigida sunt, ut vix commemorari digna sint; quod nempe ex scripturis non constet Christum aquam vino permiscuisse; nam, ut videmus, nunc iam nobis id concedunt, et praeterea de hoc constare potest ex traditione; sic etiam quod addebant per aquam et sanguinem iuxta patres duo praecipua significari sacramenta, baptismum et eucharistiam, refellitur ex eo quod altera significatio per alteram non excludatur; tum cum addunt symbolicam esse aquarum significationem; nec enim hoc negatur, sed mystica non desinit esse ratio a tridentino allata. Quod demum adiiciebatur ex conc. aurelianensi, can. IV quasi praescripserit ut *nullus praesumat vinum aqua mixtum offerre*, exploratum nunc est corruptam fuisse eiusmodi lectionem, genuinam autem hanc esse: *Nullus in oblatione sacra calicis, nisi quod ex fructu vineae speratur, et hoc aqua mixtum, offerre praesumat.*

PROPOSITIO IV. *Solus sacerdos conficiens est immediatus et proprius offerens et minister sacrificii eucharistici, fideles autem adstantes nonnisi mediati et improprie dicti offerentes et celebrantes sunt.*

296. Certa ac proxima fidei est propositio, uti ex dicendis patebit. Sermo hic vero non est de offerente primario, qui est solus Christus, sed de secundario. Impetit vero propositio neotericos illos, qui autumant fideles immediatos ac proprie dictos offerentes ac sacrificantes esse eadem ratione qua est sacerdos, quia essentia sacrificii ex ipsorum sententia unice reponenda est in consummatione. Consecratio enim iuxta eorumdem doctrinam se habet tantum uti conditio, et hanc solam tribuunt sacerdoti. Caeterum cum communio seu participatio victimae aeque competat populo ac sacerdoti, inferunt utriusque esse sacrificium offerre eadem prorsus ratione. Doctrina vero catholica est fideles non esse nisi offerentes secundarios et mediatos, quatenus 1° communi nomine sacerdos offert; 2° quatenus spiritu coniunguntur sacerdoti offerenti; 3° quatenus oblationibus et eleemosynis concurrunt ad sacrificium offerendum.

297. Iam vero adversariorum doctrina dubiis aut falsis nititur principiis, et contraria est concilio tri-

(1) L. IV, *Contra haeres.* c. 33, n. 2.

(2) *Apolog.* I.

(3) *Epist.* LXIII.

(4) L. IV, c. 10.

dentino. Duo enim principia sunt, quibus adstruunt neoterici doctrinam suam; ac 1° quod essentia sacrificii in sola communione tota consistat; porro haec sententia ad minus dubia est, cum ea nonnisi paucorum sit, qui insuper docent essentiam in consecratione etiam agnoscendam esse. 2° Alterum principium est, quod communio ex parte populi spectet ad essentiam sacrificii; hoc autem falsum est, immo et erroneum, ut patet ex iis quae superius constituimus adversus lutheranos et pistorienses. Contrariam insuper eamdem doctrinam esse concilio tridentino facile ostenditur. Nam tridentinum, Sess. XXII, cap. 2: *Una est hostia,* inquit, *idem nunc offerens Christus Iesus sacerdotum ministerio;* in hypothesi autem adversariorum debuisset dicere: *Fidelium adstantium et sacerdotum ministerio.* Hinc ecclesia catholica nullos alios umquam agnovit *offerentes* proprie dictos praeter sacerdotes conficientes: iuxta doctrinam apostoli Hebr. V, quod omnis pontifex seu sacerdos a Deo constituatur, ut *offerat dona et sacrificia pro peccatis.*

DIFFICULTATES

298. Obi. 1. Liturgiae exhibent oblationem sacrificii communem populo et sacerdoti: *Offerimus,* dicitur in liturgia romana..... *Sacrificium quod tibi offerimus, vel quod tibi offerunt,* aliaque eiusmodi. 2. Patres interdum memorant *sacerdotium laici,* ut Hieronymus; *ordinem sacerdotalem iustorum,* ut Irenaeus. 3. Nec desunt monumenta ecclesiastica, in quibus perhibentur laici sacrificasse, seu obtulisse cum sacerdote, ut de Saturnino legitur, de Simeone Stylita, aliisque non paucis. Ergo.

299. Resp. Ad 1. *D.* Liturgiae exhibent oblationem communem sacerdoti et populo, sed diversa ratione, *C.* eadem ratione, *N.* Scilicet sacerdotis proprium est offerre per actionem suam, populi autem triplici ex causa quam paulo ante commemoravimus. Adeoque fideles cum iungantur spiritu cum sacerdote, cum concurrant suis oblationibus, cum eorum nomine sacerdos uti minister publicus offerat, ideo et ipsi *suo modo* offerre dicuntur: sacrificium dicitur tum sacerdotis tum populi, non autem quatenus ipsi quidpiam praestent ad actionem sacerdotalem. Atque ita explanantur, quae ex liturgiis opponunt adversarii.

300. Ad 2. *D.* Patres memorant sacerdotalem iustorum ordinem, aut *sacerdotium laici* in sensu mystico et late sumpto, *C.* in proprio ac rigoroso sensu, *N.*

301. Ad 3. *D.* Exhibent monumenta ecclesiastica laicos interdum offerentes cum sacerdote, id est, mediante cui offerenti assistebant, *C.* per simultaneum concursum ad actionem ipsam, *N.* Nam non alium sensum patiuntur quae de Saturnino, Simeone, aliisque leguntur.

PROPOSITIO V. *Specialis sacrificii applicatio pro aliquibus personis a sacerdote fieri potest, qua fit ut specialis fructus iis, pro quibus applicatur, caeteris paribus, proveniat.*

302. Fidei proxima et haec propositio est, ac impetit synodum pistoriensem, quae prop. XXX quamvis admittat specialem in missa fieri posse aliquorum commemorationem, ita tamen admittit, ut *applicare fructus sacrificii cui vult, non sit in arbitrio sacerdotis,* idque tamquam *errorem magnopere laedentem iura Dei damnat;* adeoque uti *falsam traducit opinionem in populum invectam, quod illi, qui eleemosynam subministrant sacerdoti sub conditione, quod celebret unam missam, specialem fructum ex ea percipiant.* Haec porro propositio damnatur a Pio VI in *Const. Auctorem fidei,* ut *falsa, temeraria,*

perniciosa, ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wicleffo.

303. Iam vero doctrina synodi adversatur ecclesiae catholicae doctrinae et praxi totius antiquitatis innixae scripturarum auctoritati. Etenim conc. tridentinum, sess. XXIII, c. 1 *de Reform.* haec habet: ***Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre;*** ex quo infert Benedictus XIV in *Encyclica Cum semper*: ***Eos, quibus animarum cura demandata est, non modo sacrificium offerre, sed illius etiam fructum medium pro populo sibi commisso applicare debere, nec illum pro aliis applicare posse.*** Supponit ergo ecclesia posse sacerdotem specialem fructum pro aliquibus applicare sacrificii quod offert.

304. Specialem insuper dari hunc fructum provenientem ex missa, quae pro aliquibus applicatur, patet ex errore in Wicleffo damnato a conc. constantiensi: *Speciales orationes applicatae uni personae per praelatos vel religiosos non plus prosunt eisdem quam generales.* Quamvis porro Wicleffus nonnisi de speciali orationis applicatione expressam mentionem faciat, ex paritate tamen materiae idem dici debet de missa, cuius applicatio, uti ostendit Drouvenius, lib. V, qu. VII, c. 3, ad genus orationis pertinet.

305. Inniti porro eiusmodi ecclesiae doctrinam et praxim scripturarum auctoritati, constat ex eo quod legitur in V. T. de applicatione sacrificiorum leviticorum, quae pro singularibus personis et negotiis offerebantur.

306. Atque exinde factum est, ut a remotissima antiquitate sacrificium eucharisticum oblatum fuerit pro personis singulis; cuius usus meminit Tertullianus (1); Cyprianus dum in *Epist. ad clerum et plebem Furnitan.* prohibuit, ne sacrificium offerretur pro anima defuncti Victoris; nec non Eusebius in *Vita Constantini* (2); s. Augustinus, qui refert oblatum *sacrificium pretii nostri* pro s. Monica, atque Possidius pro eodem sancto in eius biographia factum id esse refert (3). Plura item exempla harum missarum, praeter liturgiographos Renaudotium, Assemanum et Mabillonium, collegit Thomassinus, *De Beneficiis* (4), quae saec. VI et VII passim offerebantur pro singularibus personis aut negotiis. Res proinde haec est exploratissima in ecclesia, adeo ut ex hac praxi s. Thomas eos refellerit (5), qui autumabant perinde esse missam pro uno aut pro pluribus offerre.

DIFFICULTATES

307. Obi. 1. Sacrificium missae infiniti est valoris, aeque igitur prodest sive pro uno sive pro pluribus offeratur; 2. pro *omnibus* semper sive vivis sive defunctis in qualibet missa orat sacerdos. 3. Si tribuatur proinde eleemosyna ad sacrum faciendum, meritum eiusdem eleemosynae obtinebitur; 4. nisi potius praestet eleemosynas eiusmodi abolere ad tot scandala praecavenda, quae inde proveniunt. 5. Poterit proinde sacerdos specialem alicuius in missa commemorationem facere, non autem missam applicare, quod esset laedere iura Dei. Ergo.

308. Resp. Ad 1. *D.* In se seu ratione sui, *C.* quoad effectus, *N.* Nam neque sacrificium crucis infinitum fuit quoad effectum. Christus enim noluit ut prodesset diabolo et angelis eius. Si igitur quoad effectum sacrificium missae finitum est, patet

(1) *De exhortat. castitatis*, c. 11, et alibi.
(2) L. IV, c. 21.
(3) *Confess.* l. IX.
(4) Part. I, lib. II, c. 73.
(5) *Suppl.* q. 71, a. 13.

illud, caeteris paribus, magis prodesse illi pro quo offertur seu applicatur quam caeteris. Sane ecclesia consuevit plures missas pro uno eodemque defuncto offerre.

309. Ad 2. *D.* Spectato fructu *generali*, *C.* fructu *medio*, ut vocant, *N.* Fructus *generalis* ille est, qui provenit universae ecclesiae cuius nomine sacerdos ut minister publicus sacrificium offert; fructus *specialis* seu *specialissimus* est, qui provenit ipsi sacerdoti offerenti. Fructus inter hos *medius* ille est, qui a voluntate sacerdotis pendet, ut illum applicet cui libuerit. Cum igitur de missae applicatione disseritur, de hoc fructu medio sermo est, qui sine aliorum fructuum detrimento in bonum cedit illius, sive vivi sive defuncti, pro quo speciali ratione sacrificium offertur.

310. Ad 3. *D.* Praeter fructum medium provenientem ex missae applicatione, *C.* solum, *N.*

311. Ad 4. *D.* Si scandala et abusus intrinseci seu inhaerentes essent ipsi eleemosynae, *C.* si corrigi possunt ac dispesci, *N.* Iam vero numquam non advigilarunt summi pontifices, si quando irrepserunt nonnulli abusus, ut tollerentur. Plura ad hoc decreta data sunt. Aliunde qui servit altari, vivendi de altari ius habet.

312. Ad 5. vel *N.* vel *D.* Si a Deo ipso sacerdos facultatem non haberet fructum medium sacrificii, de quo loquimur, alicui applicandi, *C.* si habeat, *N.* Sane numquid laederet iura principis minister ille, qui facultate ab eo accepta, favorem aliquem dispensaret? Hac porro facultate instructum a Deo esse sacerdotem in sacrificio offerendo, patet ex constanti ecclesiae praxi, quae iugiter consuevit, uti ostendimus, de aliquibus in particulari non solum commemorationem facere, sed praeterea pro ipsis sacrificium offerre.

CAPUT IV.

DE IDIOMATE, VOCE AC CAEREMONIIS, QUIBUS MISSA CELEBRANDA EST

313. Vindicanda supersunt, quae circa aptam missae celebrationem, adeoque eidem extrinseca, fuerunt ab ecclesia constituta: siquidem ecclesiam novatores incusant, tum quod sive ignota lingua, sive submissa voce missam celebrare consueverit, tum quod illam ludicris ac theatralibus caeremoniis stipaverit. Synodus pistoriensis sub specioso praetextu collapsam disciplinam instaurandi illorum in ecclesiam conviciis haud parum favit. Contra hos igitur omnes sit

PROPOSITIO I. *Nec licet nec expedit lingua tantum vulgari missam celebrare.*

314. Certa est haec propositio, atque ex ea parte, quae afficit ecclesiae potestatem aliquid circa disciplinam constituendi, est de fide; concilium enim tridentinum, sess. XXII, can. IX, decernit: *Si quis dixerit... lingua tantum vulgari missam celebrari debere; anathema sit.* Clemens vero XI in *Const. Unigenitus* proscripsit propositionem LXXXVI Quesnelli: *Eripere simplici populo hoc solatium iungendi vocem suam voci totius ecclesiae, est usus contrarius praxi apostolicae et intentioni Dei;* ac a Pio VI in *Const. Auctorem fidei*, proscripta est *propositio synodi, qua cupere se ostendit, ut causae tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad liturgiae ordinem spectantium, revocando illam ad maiorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo et alta voce proferendo.* Prop. XXXIII.

315. Tria vero sunt, quibus ostendimus nec licere nec expedire missam lingua vulgari celebrare, ac I, non licere constat ex ecclesiae legibus quibus id vetitum est, quasque attulimus tum ex tridentino, tum ex

constitutionibus pontificiis; II, non expedire constat praeterea ex antiqua et ubique recepta ecclesiae praxi; siquidem in ecclesiis occidentalibus usus perpetuus viguit, ut nonnisi latina lingua celebraretur, in ecclesiis autem orientalibus adhuc celebratur vel lingua graeca antiqua, vel antiqua syriaca, coptica, armena etc.; quamvis, uti ostendit Renaudotius, omnes linguae istae a pluribus saeculis vulgares esse desierint, nec quispiam reclamavit praeter novatores adversus hunc usum, a quo proinde recedere nemini fas est. III. Demum id ipsum evincitur ex incommodis ac periculis quae exinde orirentur, ac 1° quia detrimentum pateretur unitas illa quae exsurgit ex nexu communicationis, quo ecclesiae pastores in divinis rebus sociari debent; 2° ex iugi mutabilitate linguarum vulgarium, dum veteres iamdiu firmiter constitutae sunt; 3° ex contemptu in quem venirent sacra, si fierent antiquata lingua vulgari, nisi identidem magno dispendio et periculo novae semper adornarentur versiones, uti patet ex versionibus biblicis haereticorum in quas ipsi errores suos obtruserunt et obtrudunt; 4° ex eo quod vix ulla lingua vulgaris sit communis omnibus villis et pagis ubi incolae propria eaque corruptissima dialecto utuntur; deberent proinde tot versiones fieri liturgiae quot sunt eiusmodi dialecti, quae et ipsae mutabiles sunt: quod factu fortasse impossibile est.

316. Ad haec, defervescente priori aestu, attendentes protestantes, atque experientia edocti, a proposito haud parum recedere visi sunt. Sane oxonienses conquesti *de Reformatione* sunt, quod ob utilitates imaginarias derelicta fuerit idea cultus uniti, vi cuius identitas temporum et linguae apud diversas nationes conservata fuerat.

DIFFICULTATES

317. Obi. 1. Haec disciplina adversatur apostolo scribenti, I Cor. XIV, 13 seqq.: *Qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Nam si orem lingua* (peregrina) *spiritus meus orat, meus autem mea sine fructu est.... Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotae, quomodo dicet: Amen super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas, nescit. Nam tu quidem gratias agis: sed alter non aedificatur.* 2. Neglectis igitur versionibus missae vernaculis, negligitur utilitas ac devotio fidelium circa missae sacrificium. 3. Romani proinde pontifices Adrianus II, Ioannes VIII, Innocentius IV, illyricis indulserunt, ut lingua vernacula in sacris uterentur, prout Paulus V id ipsum concessit sinensibus. Quomodo vero haec componi possunt cum tridentino decreto, cum quo adducti pontifices aperte pugnant? Ergo.

318. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem nihil commune habet, quod hic obiicitur ex apostolo cum celebratione sacri in lingua vulgari. Loquitur enim s. Paulus de dono linguarum, quo qui instructi erant, lingua reipsa ignota ac peregrina sermones promebant quos nemo intelligeret, et magna exinde in coetu fidelium oriebatur perturbatio et confusio. Iam vero lingua, in qua missa celebratur, non ita ignota populo dici potest, ut nemo eam intelligat. Ex praescripto praeterea tridentini explanare debent pastores, quae in missa peraguntur. Non desunt magna quantitate libri, in quibus haec ipsa vulgari lingua exponuntur, adeo ut, vel ipso Leibnitzio teste, nihil hac in parte desiderari possit.

319. Ad 2. *Neg.* Ut patet ex modo dictis; nec ulla ratione pietas seu devotio ac utilitas populi negligitur, cum tot mediis abunde illi provisum sit ac provideatur.

320. Ad 3. *D.* Ita poscentibus peculiaribus rerum adiunctis, *C.* secus, *N.* Nam cum agatur de re disciplinari adeoque ecclesiae obnoxia potestati, optime sese gesserunt romani pontifices, dum iustis de causis indulserunt fieri quod generatim fieri non expedit. Nulla proinde intervenit pugna inter id quod permiserunt rom. pontifices in casibus particularibus, et id quod ne generatim fieret constituit tridentinum. Praesertim cum multum interponatur discrimen inter eos apud quos primum religio christiana propagatur, et illos apud quos haec a pluribus saeculis obtinet ac lingua liturgica iam firmata est.

Propositio II. *Non omnia in missa alta voce sunt recitanda.*

321. Eiusdem certitudinis est haec propositio ac praecedens. Concilium tridentinum, sess. XXII, cap. 5, haec habet: *Cum natura hominum ea sit, ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem attolli; propterea pia mater ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore, in missa pronunciarentur, instituit.* Deinde hunc can. VI edidit: *Si quis dixerit, ecclesiae romanae ritum, quo submissa voce pars canonis et verba consecrationis proferuntur, damnandum esse...; anathema sit.* Iure merito proinde propositionem qua synodus pistoriensis optare se dicit ut liturgia *alta voce* proferatur, Pius VI damnavit uti *temerariam, in ecclesiam contumeliosam, faventem haereticorum in eam conviciis.*

322. Innititur autem decretum tridentinum 1° exemplo veteris legis in qua, Deo ipso praecipiente, plura a sacerdotibus submissa voce, immo nec populo conspiciente recitabantur; 2° antiquae institutioni, cuius plura suppetunt documenta in liturgiis omnibus vetustissimis in quibus, uti ostendit Le Brun, *Diss.* XV plura semper submissa voce recitari a sacerdote praescribuntur; 3° maiori venerationi, quae per silentium promovetur tum in sacerdote, tum in adstantibus, et quo fit ut attentius, quae peraguntur, meditari possint.

DIFFICULTATES

323. Obi. 1. Incertum saltem est antiquas liturgias favere tridentini concilii decreto, cum vox *secreta*, quae in illis offenditur, tantumdem valeat ac *separatim*, cum sit a *secerno*, scilicet a catechumenis; 2. cum *submissa voce* significet *sine cantu*, unde illae phrases proveniunt quae in nonnullis rubricis leguntur: *canere in silentio, cantus in silentio.* 3. Sane olim populus post verba consecrationis consueverat respondere: *Amen.* 4. Iustinianus constituerat, ne canon secreto recitaretur, cui orientales ecclesiae paruerunt. Ergo.

324. Resp. Ad 1. *Neg.* Etsi enim daremus *secretae* etymologiam a *secerno* esse, ex usu tamen et sensu ecclesiae certum est *secretam* vel *secretum* dici, quod submisso vocis sono recitabatur. Sic eam vocem interpretati sunt saec. IX Amalarius, ac Rhemigius saec. X exponentes canonem. Immo in Sacramentario *Ms.* ecclesiae turonensis orationes *secretae* dicuntur *arcanae.*

325. Ad 2. *Neg.* Ut enim ostendit Mabillonius in *Disquisitione de cursu gallicano,* pluribus adductis exemplis ex antiquis auctoribus, voces *cantare, canere, cantus* sumebantur in sensu *recitandi*, ita ut perinde sit dicere *sine cantu,* ac *submissa voce.* Hinc Rhemigius antissiodorensis apud eumdem auctorem scripsit: *Idcirco venit consuetudo, ut tacite ipsa obsecratio atque consecratio a sacerdote cantetur, ne verba tam sacra vilescerent.* Nullum igitur de horum verborum significatione dubium su-

peresse potest. Qui praeterea contendunt, a conc. tridentino verba *submissa voce* pro *sine cantu* exponenda esse, ii vere desipere dicendi sunt, quasi nempe missae omnes aetate tridentini cum cantu celebrarentur.

326. Ad 3. *D.* In nonnullis ecclesiis particularibus orientalibus, et quidem ad tempus, *Tr.* in ecclesia universali, ac praesertim in ecclesia latina, *N.* Id, allatis in medium documentis, luculenter ostendit Le Brun, in cit. *Dissert.* ubi evincit ritum illum, quo populus respondebat *Amen* post consecrationem, in aliquot tantum ecclesiis orientalibus viguisse usque ad IV saeculum, quo desiit, nec umquam obtinuisse in ecclesia latina.

327. Ad 4. *D.* Adeoque contraria consuetudo viguerat, *C.* secus, *N.* Nam hoc ipso quod hic imperator constituit ut totus canon alta voce recitaretur, constat usque ad id temporis nonnisi submissa voce ac secreto recitari consuevisse. Accedit, quod praeter paucos assentatores, nullos habuerit adstipulatores; hinc tum sub ipso imperatore tum potissimum post eius obitum antiquus usus perseveravit, prout adhuc in ecclesia graeca perseverat.

Propositio III. ***Nihil est in missae caeremoniis, quibus utitur ecclesia catholica, quod non sit sanctum et pium.***

328. De fide est iuxta can. VII, sess. XXII concilii tridentini: *Si quis dixerit, caeremonias, vestes et externa signa, quibus in missarum celebratione ecclesia catholica utitur, irritabula impietatis esse magis, quam officia pietatis; anathema sit.* Impetit autem propositio directe novatores antiquiores, siquidem recentiores iam aliter sentire coeperunt; ac indirecte synodum pistoriensem, quae de more protestantium ac iansenistarum vestigiis insistens, novitates suas et hic obtrusit.

329. Profitemur autem 1° nos haud agere de caeremoniis singillatim, quod alienum esset a scopo nostro; 2° nos loqui de ritibus qui in universa romana ecclesia recepti sunt.

330. Sic porro directe adversus novatores insurgimus; caeremoniae quibus ecclesia catholica utitur in missae celebratione, ex traditione apostolica descendunt; maiestas tanti sacrificii per eas commendatur; fidelium mentes ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitant; nihil igitur in illis est quod non sit sanctum et pium.

331. Iam vero ex apostolica traditione ac disciplina caeremonias, quibus ecclesia catholica utitur, manare evincunt liturgiae omnes orientales et occidentales, quae adhuc supersunt. Siquidem liturgiographi, quos saepe recensuimus, ostendunt in praecipuis ritibus ac caeremoniis quoad substantiam plane convenire cum illis quae adhuc servantur. Has autem liturgias ea continere quae viva voce ab apostolis tradita sunt, ostendimus cum ageremus *de sacramentis in genere*, cap. ult., idque nobis praestantiores dant protestantes. Quod quidem confirmatur ex patribus antiquissimis Iustino, Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, Cyrillo hierosolymitano, Basilio, Hieronymo, Augustino, qui modo unum, modo alterum ritum memorant.

332. Commendari autem his caeremoniis tanti sacrificii maiestatem ostendunt illa omnia, quae Deus ipse ad legalia sacrificia rite offerenda praescripsit; si enim illa ad exteriorem cultum commendandum adeo conferebant, quare non conferent, quae ecclesia Dei spiritu ducta in-

stituit ad commendationem sacrificii nostri quod longe illis praestantius est?

333. Fidelium denique mentes per externa haec pietatis signa attolli ad latentium in hoc sacrificio mysteriorum contemplationem ex ipsa humanae naturae indole ac natura patet, quae ita constituta est, ut illis mirabili prorsus ratione afficiatur. Multo vero magis id obtinetur per expositiones, quas pii auctores harum caeremoniarum suppeditarunt.

334. Quod vero nunc attinet ad synodum pistoriensem, eiusdem insequentes propositiones censura notatae sunt a Pio VI in *Constitut. auctorem fidei*, scilicet XXXI: *Propositio synodi enuncians, conveniens esse pro divinorum officiorum ordine et antiqua consuetudine, ut in unoquoque templo unum tantum sit altare, sibique adeo placere morem illum restituere*; et XXXII: *Item praescriptio vetans, ne super altaria sacrarum reliquiarum thecae floresque apponantur.*

335. Porro non semper in antiquitate nec ubique servatam esse disciplinam de unico altari in singulis templis innumera pene documenta ostendunt. Satis hic sit commemorare sacella quae adhuc in catacumbis romanis subsistunt, in quibus duo, tria, novem quandoque altaria in eodem cubiculo reperiuntur; ut omittam ecclesiam s. sepulcri a Constantino extructam in qua tria erecta sunt altaria, Basilicam ostiensem, aliasque non paucas in quibus plura recensebantur altaria; perperam igitur ad antiquitatem confugit synodus ad novitates suas cohonestandas.

336. Consuetudinem pariter antiquitus viguisse, ut super altaribus collocarentur capsae et sanctorum reliquiae testis est s. Gregorius turonensis, in *Historia Francor.* lib. IX, cap. 6, ubi refert se respondisse: *Requiescant beatae reliquiae super altaria, donec mane procedamus ad occursum earum*; ac testis praeterea est Leo IV, qui obiit ann. 847, decrevitque: *Super altare nihil ponatur, nisi capsae cum reliquiis sanctorum, aut forte quatuor evangelia, aut pyxis cum corpore Domini* (1). Eadem ferme leguntur in *Synodica* Ratherii veronensis, n. 6.

337. Flores naturales a vetustioribus saeculis, immo et corollas ex illis affabre contextas super altare ad eius ornatum christiani apponere solebant; quod constat ex s. Augustino, Venantio Fortunato, aliisque bene multis, quorum testimonia collegit ac protulit card. Bona (2), quibus plura alia adiecit Rob. Sala in adnotationibus in hunc locum.

338. Temporis tractu fabrefacti naturalibus flores suffecti sunt, isque usus deinceps retentus est.

339. Quae cum ita se habeant, patet non antiquitatis amore, sed novitatis libidine pseudo-synodum permotam esse ad illos usus carpendos, quos a pluribus saeculis ecclesia universa probavit; cuius est quae spectant ad disciplinam pro diversis temporum ac locorum adiunctis moderari.

DIFFICULTATES

340. I. Obi. 1. Nec Christus in eucharistiae institutione caeremonias adhibuit; 2. neque apostoli instituerunt. 3. Non debent igitur catholici in his missae *nervos* constituere.

341. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut facultatem ecclesiae suae tribuerit eas instituendi, *C.* secus, *N.* Idcirco enim Christus apostolos eorumque successores pastores con-

(1) Apud Labbaeum, t. VIII, col. 34.

(2) *Rerum liturgicarum*, l. I, c. 25, § 13.

stituit, ut ea statuerent, quae ad ecclesiae utilitatem conferrent, ut patet ex I Cor. XI, 34.

342. Ad 2. *Neg.* Contrarium enim constat ex liturgiis antiquis omnibus, quarum origo, quoad rei substantiam, ab apostolis unice repeti potest, ut ostendimus. Apostolus in I Cor. XII nobis solum referre sibi proposuit, *quod accepit a Domino.*

343. Ad 3. *Neg.* Numquam enim catholici in ritibus his sive essentiam, sive *nervos* missae collocarunt. Haec est haereticorum calumnia.

344. II. Obi. 1. Unitas altaris est symbolum unius Christi. 2. Patres antiquissimi Ignatius, Cyprianus, Optatus unius altaris in locis sacris meminerunt. 3. Ex Apocalypsi sanctorum reliquiae sub altari delitescere debent, non autem super altare, prout etiam nos docet veneranda antiquitas. 4. Si excipias crucifixi imaginem et candelabra, ab altaribus caetera omnia ornamenta, flores praecipue, exulare debent, quorum usus a superstitione paganorum dimanavit. Ergo.

345. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut hoc symbolum in quolibet altari seorsum sumpto servetur, *C.* ut per plura altaria in eodem templo destruatur, *N.* Alioquin omnia templa ab eadem urbe tollenda essent, ut servaretur symbolum unius Christi in unico templo, quod esset absurdum.

346. Ad 2. *D.* In ipsorum provinciis, *Tr.* in omnibus seu ubique terrarum, *N.* Siquidem, adductis documentis, nos alibi contrariam consuetudinem viguisse ostendimus.

347. Ad 3. *Neg.* Nec enim Apocalypis exhibet corpora, sed *animas interfectorum* sub altari in coelo constitutas. Quin contrarium potius in Apocalypsi insinuatur, cap. III, 21, illis Christi verbis: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Usus in antiquitate, ut vidimus, varius exstitit. Agitur enim de re indifferenti.

348. Ad 4. *Neg.* Hoc enim determinare non ad privatos sed ad ecclesiam spectat. Iam vero in *Caeremoniali episcoporum*, cap. 12, *de ornatis*, legitur: *Sed ipsum ciborium floribus frondibusque ornari poterit.* Non est igitur hac de causa a factiosis pax turbanda.

TRACTATUS
DE POENITENTIA

PROOEMIUM

1. Bifariam spectari poenitentia potest, prout est virtus, ac prout est sacramentum. Quatenus virtus poenitentia est, quovis tempore necessaria fuit ad hominem Deo reconciliandum. Definiri autem solet: *Virtus supernaturalis, qua homo movetur ad detestationem peccati sui, ad firmum melioris vitae propositum, et ad sui vindictam in compensationem iniuriae Deo per peccatum illatae.* Lutherus cum suis virtutem poenitentiae in sola *novitate vitae* vel *resipiscentia* atque consilii mutatione consistére autumat, quin odio opus sit praeteritae vitae, aut animi dolore de male gestis concepto. In quo ipse vel a communi hominum sensu recedit, ethnicis ipsis non exceptis, qui in anteactae vitae detestatione constanter poenitentiam constituerunt. Quatenus vero poenitentia sacramentum est, definitur: *Sacramentum a Christo Domino institutum, quo per iuridicam sacerdotis absolutionem homini contrito et confesso remittuntur peccata post baptismum commissa.* Ex qua definitione dum catholicae doctrinae circa hoc sacramentum summa eruitur, sic praebetur summa tractatus nostri. Siquidem de veritate sacramenti primum nobis agere propositum est, deinde vero de eius partibus, contritione videlicet, confessione et satisfactione; de materia denique, forma ac ministro.

CAPUT I.

DE VERITATE SACRAMENTI POENITENTIAE

2. Poenitentia, iuxta protestantes, qui omnium primi illam e sacramentorum albo expunxerunt, nihil aliud est quam recordatio baptismi. Doctrina haec fluit ex adoptato principio de sola fide iustificante, quae dum per sacramenta excitatur, vim habet ut non imputentur ea peccata, quibus homo inquinatus est. Cum propterea vi fidei excitatae ope baptismi non imputetur ad poenam originale peccatum, eiusdem vi fit ut non imputentur eiusdem peccati *parentis*, ut vocant, manifestationes, seu peccata actualia. Contra vero ecclesia catholica constanter tenuit ac docuit peccata vere remitti per sacramentum baptismi vi gratiae sanctificantis, ita tamen ut adepta gratia et iustificatio denuo amitti possint per novum peccatum, quod si patretur, non remanet ad eius deletionem nisi secunda post naufragium tabula, seu sacramentum poenitentiae, quod est a sacramento baptismi plane distinctum. Duo igitur hic a nobis praestanda sunt; tum scilicet est veritas huius sacramenti vindicanda, tum ostendendum illud a sacramento baptismi prorsus esse distinctum.

Propositio. ***Poenitentia est vere et proprie novae legis sacramentum a Christo institutum ad delenda peccata post baptismum commissa, a sacramento baptismi distinctum.***

3. Utraque propositionis pars de fide est sancita a tridentino sess. XIV, can. I: *Si quis dixerit, in catholica ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo D. N. institutum; anathema sit.* Et can. II: *Si quis sacramenta confundens, ipsum baptismum poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari; anathema sit.* Ex eodem concilio, ibid. cap. I, tum praecipue Christus hoc sacramentum instituit, *cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.*

4. Reipsa in adductis verbis tres conditiones illae habentur, quae adversariis fatentibus ad sacramentum constituendum requiruntur et sufficiunt; divina videlicet institutio, ut per se patet; gratiae promissio, sine hac enim peccata non remittuntur; ritus denique externus, qui in eiusdem potestatis exercitio apparet. Scite porro patres tridentini docuere *tum praecipue* hoc sacramentum a Christo redivivo institutum esse, cum protulit allegata verba; iam enim quasi inchoate hoc sacramentum instituerat iuxta communem patrum ac doctorum consensum, cum Matth. XVI, 19 dixit Petro: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis;* et cum ibid. XVIII, 18 sic apostolos omnes effatus est: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.*

5. Constantis autem traditionis circa hunc articulum 1° testes sunt patres omnes, qui adversus montanistas et novatianos propugnarunt illimitatam a Christo concessam esse ecclesiae potestatem dimittendi peccata post baptismum admissa, illis verbis: *Quorum remiseritis* etc., et *quaecumque solveritis* etc.; nec non ii omnes, qui extollunt hac de causa sacerdotalem potestatem, inter quos eminet s. Ambrosius, qui comparans poenitentiam cum baptismo (1): *Quid interest*, inquit, *utrum per poenitentiam an per lavacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque mysterium est;* et s. Io. Chrysostomus (2): *Iis*, inquit, *datum est, ut potestatem habeant, quam Deus optimus neque angelis neque archangelis datam esse voluit; neque enim illis dictum est: Quaecumque alligaveritis*, etc. Ii demum patres, qui confessionis necessitatem inculcant, quos paulo post afferemus. 2° Testes eiusdem traditionis sunt omnes rituales libri utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis, in quibus ratio traditur administrationis huius sacramenti. 3° Testis est doctrina de septenario sacramentorum numero, inter quae poenitentia semper recensita est, de qua doctrina universali ac perpetua in *Tract. de sacram. in genere* egimus.

6. Ex his vero non solum confecimus quod primo loco constituimus, nempe poenitentiam vere et proprie sacramentum esse, sed et illud, quod secundo loco proposuimus, nempe poenitentiam sacramen-

(1) *De poenitentia*, l. I, c. 8, n. 36.

(2) *De sacerdot.* lib. III.

tum esse a baptismo plane distinctum. Utrumque enim evincunt allata documenta tum ex scriptura, tum ex traditione et ecclesiae praxi. Exinde enim factum est, ut patres passim poenitentiam appellare consueverint *laboriosum quemdam baptismum*, aut *secundam post naufragium tabulam*, uti Tertullianus, Ambrosius ac Hieronymus.

DIFFICULTATES

7. I. Obi. 1. Christus, Ioann. XX, solam apostolis missionem contulit praedicandi evangelium; verbis enim adductis, *Quorum* etc., praemiserat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. 2. Quod magis patet ex collatione Ioann. XX cum Luc. XXIV, 47, qui sic Christum loquentem inducit: *Et praedicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes*, quae si crediderint, poenitentiam et peccatorum remissionem obtinebunt, sin vero incredulae fuerint, promeritas poenas sustinebunt. 3. Quapropter s. Augustinus utrumque textum Ioannis et Lucae coniungens adnotat (1), ea fuisse a s. Luca adiecta, quae praetermisit Ioannes. 4. S. Cyrillus alex. (2) vero Christi verba, Ioann. XX, de peccatorum remissione exponit, quae datur per baptisma. 5. Quae porro leguntur Matth. XVIII de mutua solum privatarum iniuriarum condonatione esse intelligenda tum orationis series ostendit, tum patrum auctoritas, inter quos s. Augustinus ita exponit (3): *Coepisti habere fratrem tuum tamquam publicanum? Ligas eum in terra... Cum autem correxeris et concordaveris cum fratre tuo, solvisti illum in terra, solutus erit et in coelo;* sic etiam s. Hieronymus, qui docet (4), apostolos solvisse peccatorum funes et vincula iuxta id quod dictum est: *Quaecumque solveritis*, etc. *Sermone Dei et testimoniis scripturarum et exhortatione virtutum*. 6. Sane si Christus in adductis testimoniis sacramentum instituisset, sequeretur, sacramentum confici, nedum quando sacerdos absolvit, verum etiam quando ligat, seu peccata retinet, quod nemo dicet. Ergo.

8. Resp. Ad 1. *Neg.* Tum quia ecclesia de potestate sibi a Christo collata peccata remittendi et retinendi Christi verba semper intellexit; hinc conc. tridentinum, sess. XIV, hunc canonem, qui tertius est, statuit: *Si quis dixerit verba illa Domini salvatoris: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt, non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento poenitentiae, sicut ecclesia catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem, contra institutionem huius sacramenti ad auctoritatem praedicandi evangelium; anathema sit*. Tum quia missio, de qua immediate ante locutus est Christus, non solum munus doctoris, sed etiam munus reconciliatoris complectitur, quod expletur a sacerdotibus per remissionem peccatorum, quam tribuunt per sacramentum poenitentiae.

9. Ad 2. *Neg.* Etenim quae refert s. Lucas, dicta sunt a Christo *undecim* apostolis: quae refert Ioannes, dicta sunt *decem;* siquidem, ut legitur ibid. IV, 24: *Thomas autem unus ex duodecim... non erat cum eis, quando venit Iesus*. Adeoque diversa fuit apparitio ac diversum argumentum, seu obiectum missionis in utroque loco. Hinc evanescit glossa adversariorum.

10. Ad 3. *D.* Coordinando quae apud Lucam et apud Ioannem le-

(1) L. III, *De consensu evang.* c. 25, n. 74.

(2) L. XII, c. 1. (3) *Serm.* III.

(4) *In Isai.* l. VI, c. 14.

guntur, ut fit in concordantia evangeliorum, *C.* duplicem confundendo apparitionem, *N.* Immo s. doctor alteram ab altera omnino distinguit, ac proinde potestatem, quae a Christo discipulis in utroque loco data est.

11. Ad 4. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Nam ibidem s. Cyrillus exponit duobus modis a sacerdotibus remitti aut retineri peccata et per baptismum, et *cum filios ecclesiae peccantes accipiunt vel poenitentibus ignoscunt.*

12. Ad 5. *Neg.* Siquidem tres ibidem aperte distinguuntur, qui iniuriam passus est, testes, et ecclesia, ac soli ecclesiae Christus tribuit potestatem ligandi atque solvendi, dicens: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Hic proinde horum verborum sensus est: si ecclesiae liganti non obtemperaverit qui iniuriam intulit, sit tibi, contra quem peccavit, quique eum detulisti, tamquam ethnicus et publicanus. Alius est ergo, qui iniuriam accipit, alius qui ligat et solvit; idcirco Christus adiecit: *Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis,* etc.

13. Quod si nonnulli patres Christi verba per quamdam, ut vocant, extensionem, atque in sensu mystico ac minus proprio iniuriarum mutuae condonationi applicarunt, non idcirco iudiciariam potestatem a Salvatore apostolis collatam, atque adeo sensum litteralem ac proprium excludere voluerunt. Iidem enim, qui nobis obiiciuntur patres, alibi sensum hunc litteralem aperte constituunt; sic s. Augustinus affirmat Christi verba: *Quaecumque* etc., intelligi *de praepositis, per quos ecclesia gubernatur* (1); quod saepe alibi inculcat. Ita etiam s. Hieronymus eadem verba apostolis dicta adstruit (2); atque ita pariter Theophylactus, qui obiici solet.

14. Ad 6. *D.* Si sacerdos actu positivo ac directe ligaret, *C.* si negative ac indirecte, *N.* Ligat porro sacerdos quando non absolvit vi potestatis iudiciariae quam exercet in administratione huius sacramenti; accedit, quod sacerdos etiam liget, quum opera satisfactionis iniungit.

15. II. Obi. Adversus alteram partem: 1. Scriptura constanter poenitentiam cum baptismo coniungit, e. gr. Act. II, 38 dicitur: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum... in remissionem peccatorum:* et alibi saepe. 2. Quapropter patres omnium prorsus peccatorum remissionem baptismo tribuunt, uti Augustinus, qui scribit (3): *Quidquid ab eis, qui post acceptum baptismum hic vivunt, infirmitate humana contrahitur quarumcumque culparum, propter ipsum lavacrum dimittitur;* et clarius adhuc apostoli dictum explanans: *Christus dilexit ecclesiam... mundans lavacro;* subdit (4): *Ut eodem lavacro regenerationis et verbo sanctificationis omnia prorsus mala hominum regeneratorum mundentur atque sanentur non solum peccata, quae omnia nunc remittuntur in baptismo, sed etiam quae posterius... contrahuntur: non ut baptisma, quoties peccatur, toties repetatur: sed quia ipso, quod semel datur, fit, ut non solum antea, verum etiam postea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* Et s. Fulgentius vocat baptismum *sacramentum fidei et poenitentiae* (5). Ergo.

16. Resp. Ad 1. *D.* Scriptura poenitentiam prout virtus est in adultis cum baptismo coniungit, *C.* prout

(1) *De civit. Dei*, l. XX, c. 9, n. 1.
(2) *Comment. in cap.* XVIII *s. Matth.*
(3) *Ep.* CLXXXV, *ad*
(4) L. I, *De nuptiis*, c. 33.
(5) *De fide ad Petrum*, c. [illegible]

sacramentum est, *N.* Scilicet ut baptismus cum fructu ab adultis suscipiatur necesse est ut cum poenitentia, seu detestatione anteactorum peccatorum coniungatur; alioquin peccata non remittuntur. Quoad peccata autem, quae post lavacrum patrantur, non baptismus sed poenitentia delet, ut patet ex Simone mago, Act. VIII, 22, et incestuoso corinthio, de quo I Cor. V, coll. II, Cor. II, qui non ad memoriam accepti baptismi, sed ad poenitentiam revocantur.

17. Ad 2. *D.* Tribuunt patres remissionem omnium peccatorum baptismo ut causae remotae, et conditioni praerequisitae, ut sacramenta ac caetera salutis subsidia vim suam exerant, *C.* ut causae proximae et formali, *N.* Sane s. Augustinus in obiectis ipsis locis mentem suam luculentissime aperit; siquidem in *Epist. ad Bonifac.* ibid. prosequitur: *Neque enim aliquid prodest non baptizato dicere: dimitte nobis debita nostra:* et in lib. *De nuptiis*, pariter ibid. subdit: *Quid enim prodesset vel ante baptismum poenitentia, nisi baptismus sequeretur, vel postea nisi praecederet?* Comparat enim s. doctor sacramentum regenerationis generationi carnali; quoniam vero ex hac tum vita tum sanitas tum medicinalis virtus ad recuperandam valetudinem pendent; sic ex generatione spirituali vita, eiusque perfectio, nutritio, amissaeque valetudinis recuperatio, quae per confirmationem, eucharistiam ac poenitentiam habentur, omnino dependent.

18. Sic etiam s. Fulgentius exponit, quo sensu vocaverit lavacrum *sacramentum fidei et poenitentiae*, quatenus poenitentia necessaria est adultis ad baptismum accedentibus, non item vero infantibus.

CAPUT II.

DE CONTRITIONE

19. Tres partes esse poenitentiae, cuius veritatem adstruximus, definivit conc. tridentinum, contritionem videlicet, confessionem et satisfactionem, hoc can. IV: *Si quis negaverit ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente, quasi materiam sacramenti poenitentiae, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quae tres poenitentiae partes dicuntur, aut dixerit duas tantum esse poenitentiae partes, terrores scilicet incussos conscientiae, cognito peccato, et fidem conceptam ex evangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata; anathema sit.* De tribus his proinde partibus singillatim nobis agendum est.

20. Iam vero ut a contritione exordiamur, ea ab eadem synodo, sess. XIV, cap. 4, definitur: *Animi dolor et detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de caetero.* Hic autem dolor, *si cum fiducia divinae misericordiae et voto praestandi reliqua coniunctus sit, quae ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur*, ut prosequitur synodus, hominem post baptismum lapsum *ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit.*

21. Ast hic plura sese offerunt discutienda, quorum alia de fide sunt, alia sunt proxima fidei, alia denique libere in scholis catholicis agitantur.

22. Ac I de fide est ex tridentino, loc. cit.: *Contritionem illam imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniae, non solum non facere*

hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed solum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat; tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi ninivitae ad Ionae praedicationem plenam terroribus poenitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt. Quam doctrinam synodus, canone V quem paulo post subiiciemus, anathemate sanxit.

23. II. Fidei proximum est, *contritionem, quam aliquando caritate perfectam esse contingit, hominem Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur*, ut ibid. prosequitur tridentinum; quod praeterea docet, *ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam.* Quod confirmant propositiones in Baio damnatae.

24. III. Ad fidem proinde proxime accedit, saltem post conc. tridentinum, ad poenitentiae sacramentum rite suscipiendum minime requiri contritionem caritate perfectam, ut contendunt iansenistae, qui *dominantem caritatem* postulant in peccatore ad poenitentiae sacramentum accedente.

25. IV. In scholis autem catholicis controvertitur 1° utrum ad iustificationem poenitentiae sacramento obtinendam, praeter attritionem, quae oritur ex consideratione gehennae et poenarum, opus sit aliquo amore initiali. 2° Utrum hic amor initialis consistat in solo amore spei, seu, ut loquuntur, *concupiscentiae*, quatenus nempe Deus diligitur prout est bonus nobis ac finis noster, an vero in *amore amicitiae* seu *benevolentiae*, quo Deus diligitur propter se, seu quatenus est bonus in se, atque infinitis pollet perfectionibus. Qui adstruunt amorem concupiscentiae, censent, caritatem distingui in perfectam et in imperfectam specie, seu specifico motivo, ita ut amor concupiscentiae sit caritas imperfecta, quae specie differt a caritate perfecta, quae ex ipsis in amore benevolentiae consistit. Qui vero pugnant pro solo amore benevolentiae, docent, caritatem perfectam ab imperfecta distingui, non specie, sed intensitate gradus, ita ut iuxta ipsos amor initialis, quem requirunt ad iustificationem in sacramento, sit quidem *appretiative* summus, non autem *intensive*. Huc spectat propositio XXXVI synodi pistoriensis proscripta a Pio VI, uti falsa, qua traditur, quod *fervor caritatis dominantis, et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus probatus, generaliter et absolute requiratur, ut homo ad sacramenta, et speciatim poenitentes ad absolutionis beneficium admittantur.* 3° Iuxta alios, caritas theologica et proprie dicta, quaeque ad iustificationem requiritur, in solo amore concupiscentiae nuncupato consistit, non autem in amore amicitiae ac benevolentiae. Hi caritatem perfectam ab imperfecta distinguunt ex motivis; si enim Deus solum diligatur quia bonus nobis est, habebitur caritas perfecta; si vero diligatur cum aliquo extrinseco ei superaddito, vel cum admixtione timoris, erit imperfecta. 4° Demum disceptant theologi, utrum attritio, quae concipitur ex timore illo, qui oritur ex metu supernaturali poenarum temporalium sufficiat ad iustificationem in sacramento, an vero praeterea necesse sit, ut concipia-

tur ex metu poenarum aeternarum.

26. Nos itaque primo fidei dogma propugnabimus adversus protestantes; deinde catholicae ecclesiae doctrinam adversus iansenistas adstruemus.

Propositio I. *Contritio illa, quae concipitur ex peccatorum gravitate, multitudine, foeditate, amissione aeternae beatitudinis, et aeternae damnationis incursu, cum proposito melioris vitae, est verus et utilis dolor, ac praeparat ad gratiam, non vero facit hominem magis hypocritam ac magis peccatorem; neque est dolor coactus, sed liber ac voluntarius.*

27. De fide propositio est ex can. V concilii tridentini: *Si quis dixerit eam contritionem, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, et aeternae damnationis incursum, cum proposito melioris vitae, non esse verum et utilem dolorem, nec praeparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem; demum illum esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium; anathema sit.*

28. Status quaestionis inter catholicos et novatores versatur circa timorem *servilem* nuncupatum, siquidem omissis timore mundano, qui vitiosus est, et naturali, de quo in praesentia non agitur, timor supernaturalis distinguitur in timorem *servilem filialem* seu *castum*, et in timorem *serviliter servilem*, quem omnes uti vitiosum reiiciunt, utpote qui animum seu voluntatem non avertat a peccato. Iam vero timorem filialem et castum, quo aliquis timet culpam, omnes commendant, prout commendant timorem mixtum, quo aliquis timet culpam et poenam. Restat igitur timor simpliciter servilis, de quo disceptatur utrum bonus an malus sit. Servilis porro censetur timor, cum quis gehennae ac poenarum metu legem divinam exsequitur, ac de eius transgressione dolet, seu is est, qui non solum manum sed et voluntatem cohibet a peccato. Lutherus hunc timorem utpote malum reiicit, eiusque vestigiis insistit Quesnellus; concilium tridentinum e converso declarat eumdem timorem, quatenus voluntatem a peccato retrahit, donum Dei esse, proindeque bonum ac utilem, ac disponere ad iustificationem eum, qui de peccatis suis dolet, statuitque non peccare de caetero ad vitanda aeterna supplicia, caeteraque mala, quae peccatum consequuntur.

29. Iam vero timorem hunc scriptura, patres et ecclesia universa uti donum Dei ac idoneum medium proponunt tum ad fugienda tum ad detestanda peccata, tum ad salutarem poenitentiam disponens; ergo bonus et utilis est.

30. Sane peremptoria sunt verba Christi, Luc. XII, 5: *Timete eum, qui postquam occiderit* (corpus), *habet potestatem mittere in gehennam, ita dico vobis, hunc timete.* Donum vero Dei hunc timorem esse docet apostolus, Rom. VIII, 15, ubi de christianis ad discrimen iudaeorum in veteri lege scribit: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore.* Hunc timorem a Deo efflagitabat David, Ps. CXVIII, dicens: *Confige timore tuo carnes meas; a iudiciis enim tuis timui.* Prophetae omnes constanter hunc timorem iudaico populo ingerebant, ac Ionas eo ninivitas concussit per comminationem illam: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur.*

31. Ex prope innumeris patrum hanc in rem testimoniis, unum urgemus s. Augustinum, quem suum novatores ac iansenistae faciunt. I-

pse igitur, *Ille timor*, inquit (1), *nondum castus praesentiam* (Domini) *et poenas timet. Timore facit, quidquid boni facit; non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi; sed timet, ne mittatur in gehennam. Bonus est et iste timor, utilis est.* Supervacaneum esset alia testimonia post haec verba clarissima ex eodem promere.

32. De ecclesiae doctrina constat tum ex verbis tridentini allegatis, tum ex damnatione insequentium propositionum Quesnelli in constit. dogmatica *Unigenitus* a Clemente XI facta, sunt autem: Prop. 60: *Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem.* Prop. 61: *Timor nonnisi manum cohibet; cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore iustitiae non ducitur.* Prop. 62: *Qui a malo non abstinet nisi timore poenae, illud committit in corde suo, et iam est reus coram Deo;* ut alias similes omittam. Cumque nonnulli hanc eamdem doctrinam instauraverint, Alexander VIII rursum has propositiones confixit, nempe prop. 15: *Timor gehennae non est supernaturalis;* et prop. 16: *Attritio, quae gehennae et poenarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiae propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.*

33. Priusquam difficultates dissolvamus ad praecavendas tricas adnotamus 1° timorem non posse malum dici per se, sed posse malum evadere pro mala dispositione eius, qui timore percellitur, seu subiective; 2° spectari item posse timorem aut absolute, aut respective; absolute seu in se, bonus est: respective ad caritatem, imperfectus, aut potius minus perfectus est, et latiori sensu interdum is malus dicitur, seu minus bonus; 3° timorem poenarum a Deo infligendarum esse *medium* seu rationem medii habere ad vitandam culpam, non autem habere rationem finis, neque interpretative; 4° timorem denique ortum ex ordinata erga nosmetipsos dilectione bonum esse ac honestum, cum Deus nos velit ordinate nosmetipsos amare dicens: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

DIFFICULTATES

34. I. Obi. Ioannes I Epist. IV, 18: *Timor*, inquit, *non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet. Qui autem timet, non est perfectus in caritate.* Paulus proinde christianos alloquens, Rom. VIII, 15 dicit: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Ergo 1. timor opponitur caritati; 2. habet malum pro obiecto; 3. adeoque nec Dei donum est; 4. qui cum eo operatur, male agit; 5. iuxta illud apostoli (2): *Si caritatem non habuero, nihil sum . . . nihil mihi prodest.*

35. Resp. Ad 1. *D.* Opponitur timor caritati improprie, ut medium fini, et via termino, aut tamquam minus perfectum magis perfecto, *C.* proprie seu contrarie, ut malum bono, *N.* Alioquin Christus timorem non inculcasset.

36. Ad 2. *D.* Id est, poenam immediate, *C.* mediate, *N.*

37. Ad 3. *Neg.* Contrarium enim ibid. docet apostolus; unde enim *acceperunt* iudaei *spiritum timoris* nisi a Deo?

38. Ad 4. *D.* Si timor ex perversa dispositione subiecti non excludat affectum a culpa, *C.* si excludat, *N.*

(1) *Enarr. in Ps.* CXXVII, n. 8.

(2) I Cor. XIII, 2.

39. Ad 5. *D.* Timor sine caritate nihil prodest ad meritum in ordine ad vitam aeternam, *C.* ad iustificationem uti dispositio, *N.*

40. II. Obi. Patres docent 1. timorem malum esse; 2. hoc constituunt discrimen inter veterem et novam legem, quod illa timorem iniiciens homines deterret ab opere externo, nova vero per amorem etiam cohibeat interiorem animi affectum a culpa. 3. S. Augustinus: *Inaniter putat*, scribit (1), *victorem se esse peccati, qui poenae timore non peccat: quia etsi non impletur foris negotium malae cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis*; et iterum (2): *Quando timore poenae*, inquit, *non amore iustitiae, fit bonum, nondum bene fit bonum; nec fit in corde, quod fieri videtur in opere*. Ex his igitur aliisque eiusmodi, quae facile afferri testimonia possent, constat s. Augustinum in ea fuisse sententia, timorem poenae hominem efficere hypocritam et magis peccatorem, nec quempiam posse ex puro timore unum effugere peccatum quin incurrat in aliud.

41. Resp. Ad 1. *D.* Timorem mundanum ac *serviliter servilem*, *C.* timorem Dei *simpliciter servilem*, *N.* Duas priores species timoris et nos reprobamus, ast timorem de quo disserimus, non solum nemo patrum condemnat, verum nemo est qui non commendet, et ipso non utatur ad retrahendos homines a peccato, ut patet tum ex apologetis religionis christianae, tum etiam ex ipsis martyrum actis.

42. Ad 2. *D.* Hoc constituunt discrimen uti notam characteristicam inter utramque legem, *C.* in sensu exclusivo, *N.* In utraque lege obtinent timor et amor, ita tamen ut in veteri praevaleret timor, praevaleat autem amor in nova. Hac de causa patres hanc characteristicam notam assignant inter utramque legem; uti expresse adnotat s. Augustinus (3). Quum vero patres interdum docent veterem legem manum tantum per timorem poenae cohibuisse, non cor, disserunt de poenis temporalibus ab hominibus infligendis, non autem de poenis aeternis aut de temporalibus prout infliguntur a Deo.

43. Ad 3. *D.* Cum loquitur de timore mundano, aut *serviliter servili*, *C.* cum loquitur de timore supernaturali, ac *simpliciter servili*, *N.* Nisi velimus Augustinum cum Augustino committere, nulla alia ratio suppetit quam recensitas species timoris distinguere. Quod vel ipse s. Augustinus effecit, dum graphice characterem timoris *serviliter servilis*, depingit similitudine latronis furari volentis, ac lupi cupientis deripere, qui impediti nequiverunt explere quod sibi proposuerant, et alter latro, alter lupus permanserunt (4). Timorem vero simpliciter servilem non modo *bonum* ac *utilem*, ut vidimus, declarat, sed sic auditores suos adhortatur (5): *Fac, fac timore poenae, si nondum potes amore iustitiae*.

44. III. Obi. 1. Timor poenarum oritur ex amore *proprio* seu suimetipsius, ergo quo magis quis poenas timet, eo magis se ipsum amare convincitur. Iam vero haec dispositio pessima est, et peccati amorem arguit. 2. Hinc Augustinus: *Qui gehennam metuit*, inquit (6), *non peccare metuit, sed ardere*. Ergo.

45. Resp. Ad 1. *D.* Timor poenarum oritur ex amore sui ipsius *ordinato*, *C.* inordinato, saltem in

(1) *Epist.* CLIV.
(2) *Contra duas epistol. Pelagianorum*, lib. II, c. 9, n. 40.
(3) *De moribus eccles.* lib. I, c. 28, n. 56.
(4) *Serm.* LXXVIII, *de verb. Apostoli*, n. 10.
(5) *Serm.* CLXVI, n. 14.
(6) *Epist.* CXLV, n. 5.

casu nostro, *N*. Deus ipse est, qui amorem in nos ipsos ingessit, adeoque si ordinatus sit, bonus est; qui igitur ex amore quo quis semetipsum prosequitur, ne aeternam beatitudinem amittat, aut aeternam incurrat damnationem, timet culpam, bene se gerit, et hac de causa Christus timorem inculcat, ac Deus poenas comminatur. Timor proinde est medium, quo homo utitur ad voluntatem avertendam a peccato, aut ad detestandum commissum. Negamus idcirco pessimam eiusmodi esse dispositionem, uti adversarii autumant. Si quis vero seipsum ut finem ultimum etiam interpretative constituat, malus hic affectus non ex timore in se spectato, sed ex perversa timentis dispositione nascitur, qua fit ut habeatur timor *serviliter servilis*, qui manum cohibet, non cor, de quo hic non disserimus.

46. Ad 2. *D*. Loquens de timore *serviliter servili*, *C*. de timore *simpliciter servili*, *N*. Responsio patet ex dictis.

Propositio II. ***Contritio caritate perfecta hominem Deo reconciliat, priusquam sacramentum poenitentiae actu suscipiatur, non tamen sine sacramenti voto, quod in illa includitur.***

47. Haec propositio fidei proxima est, iuxta ea, quae ex conc. tridentino praemisimus. Perstringit autem non modo iansenistas, qui proscriptam Baii doctrinam tuentur, verum etiam nonnullos theologos illius principiis plus aequo inhaerentes. Talis est anonymus, quem Bellarminus impugnat (1), qui contendebat perfecte contritis et caritate flagrantibus non remitti culpam et poenam aeternam sine actuali baptismi aut poenitentiae susceptione, *nisi forte in articulo mortis;* nec non Estius, qui autumat eas non remitti nisi *raro*, in casu scilicet necessitatis (2), ac demum Aurel. Piette, qui existimat (3), non omnem Dei amorem *super omnia ex certa lege* hominem iustificare.

48. Ast perperam. Siquidem doctrina illa fidei proxima censenda est, atque ab omni catholico theologo tenenda, quae expresse traditur ab oecumenica synodo, et rom. pontificibus, quaeque luculentissime scripturarum ac patrum innititur auctoritati. Talis porro est doctrina quam enunciavimus.

49. Iam vero a concilio tridentino expresse tradi doctrinam nostram patet ex eius verbis superius recitatis; quod vero ad rom. pontifices attinet, patet ex prop. XXXI, XXXII, LXX et LXXI Baii damnatis a s. Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII. Caeteris autem omissis, quae sunt de caritate perfecta, prop. LXXI ita se habet: *Per contritionem, etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam, non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti.* Contradictoria igitur propositio vera et catholica est.

50. Scripturarum vero auctoritati doctrinam hanc inniti ostendunt omnia testimonia, quae per veram conversionem peccata dimitti docent; ut Ezech. XXXIII, 12: *Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua;* nec non testimonia illa, quae perhibent peccatum cum caritate consistere haud posse, uti Prov. VIII, 17: *Ego diligentes me diligo;* I Petr. IV, 8: *Caritas operit multitudinem peccatorum;* Luc. VII, 47: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam di-*

(1) *De poenit.* lib. II, c. 13.
(2) *Sentent.* IV, dist. XVII, § 2 et seqq.
(3) *Elucidat. difficiliorum theologiae quaestionum*, p. IV, qu. 7.

lexit multum. Caritas autem est individua comes contritionis.

51. Ex tot patribus, quos collegit Bellarminus, loc. cit., nos unum aut alterum seligemus. S. Io. Chrysostomus (1): *Ubi*, inquit, *caritas est, omnia sublata sunt mala*. S. Augustinus (2): *Sola caritas extinguit delicta*. S. Leo M. (3): *Nullas patitur veniae moras vera conversio*. Sanctus Petrus Chrysologus (4): *Absolvi vis? Ama. Caritas operit multitudinem peccatorum*. His adiicimus s. Thomam, qui scribit (5): *Quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet*. Ergo.

DIFFICULTATES

52. I. Obi. Scriptura ipsa insinuat non semper peccata remitti etiam flagrantibus caritate perfecta. Nam 1. Luc. VII dicit Christus de muliere poenitente in praesenti: *Remittuntur ei peccata multa*, quamvis dilectio praecesserit: *Quoniam dilexit multum*. Prout 2. adnotant ss. Augustinus, Gregorius M. et s. Bernardus, qui uno consensu docent mulierem illam accessisse *aegram, immundam, illotam, ut sanaretur, mundaretur, lavaretur*. 3. Hinc Paulo, iam vasi electionis, dixit Ananias (6): *Exsurge et baptizare et ablue peccata tua*. 4. S. Augustinus proinde scribit (7): *Quantumcumque catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suae portat; non illi dimittitur, nisi cum venerit ad baptismum;* quod exemplo sui ipsius confirmat (8). Eidem 5. assentitur s. Leo M. qui scribit (9): *Sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri*. 6. Demum ipsum conc. tridentinum, sess. XIII, can. XI, excepto necessitatis casu, et confessarii defectu, omnibus utcumque contritis, confessionem iniungit antequam ad eucharistiam accedant. Ergo.

53. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Externa manifestatione coram hominibus, *C.* coram Deo, *N.* Alioquin cum haec eadem verba iterum ibid. pronunciasset Christus dicens: *Remittuntur tibi peccata tua*, bis eamdem absolvisset. Porro verba illa: *quoniam dilexit multum*, iuxta Bellarminum, significant magnam dilectionem causam fuisse magnae indulgentiae.

54. Ad 2. *D.* In aestimatione hominum, *C.* in se, *subd.* cum accessit, cucurrit, procubuit necdum perfecta caritate flagrans, *Tr.* cum dilexit caritate perfecta, *N.* Quod expressit s. Bernardus, dicens (10): *Errabat* (pharisaeus), *qui tamquam peccatricem horrebat, quae divinis inhaerens vestigiis*, etc.

55. Ad 3. *D.* Adimplendo conditionem a Christo praescriptam, vel ad habendum gratiae signum, *C.* quasi adhuc peccatis sordesceret, *N.* Prout contigit Cornelio centurioni cum domo sua, ipso adnotante Augustino (11).

56. Ad 4. *D.* Quoad catechumenos, qui sine legitima causa differebant susceptionem baptismi ac interea sibi adblandiebantur de dimissis peccatis, *C.* in se, *N.* Nec enim contritio peccata delet sine voto, quod in illa includitur, aut baptismi aut poenitentiae.

57. Ad 5. *D.* Vel in re vel in voto, *C.* in re tantum, *N.* S. Leo hic sibi proposuit peccatores retrahere a procrastinanda poenitentia.

58. Ad 6. *D.* Ob deceptionis pe-

(1) *Homil.* VII, *in I ad Timoth.*
(2) *Tract.* I *in I Epist Ioann.* n. 6.
(3) *Epist.* CVIII. (4 *Serm.* CLXXIV.
(5) *Sent.* IV, dist. 17, q. 2, a. 5.
(6) Act. XXII, 16.
(7) *De baptismo*, l. IV, c. 22; et *Tract.* XIII, *in Ioann.* (8) *Confess.* l. IX, c. 4.
(9) *Epist.* CVIII, c. 2.
(10) *Serm.* IV, *de dedicat. eccl.*
(11) Quaest. 33, *in Numer.* n. 9.

riculum et facilitatem in re tam gravi, *C.* in se, *N.* Aliud est loqui de principio in abstracto, aliud vero de eius applicatione in concreto. Principium verissimum est ex tridentino, at quoad applicationem unusquisque de se timere debet, ne forte se decipiat, dum putat illa se contritione aut caritate pollere quam reipsa non habet.

59. II. Obi. Si vera haec doctrina esset, iam sequeretur 1. inutilem fore realem eorumdem sacramentorum susceptionem; 2. falsam evadere baptismi et poenitentiae formam; 3. contritionem et caritatem praecedere debere remissionem peccatorum. Quae absurda et erronea sunt. Ergo.

60. Resp. *Neg.* 1. sequelam, quia contritio non remittit peccata nisi virtute sacramenti, quod operatur vel *in voto existens*, ut loquitur s. Thomas (1), vel *in actu se exercens.* Adeoque si ex culpa omittatur actualis sacramenti susceptio, iustificatio adepta non prodest.

61. *Neg.* alteram sequelam. Quia sacramenta haec operantur, ut diximus, tum actu, tum voto; quia insuper verba absolutionis et lavacri significant tam primam, quam secundam, ulterioremque iustificationem; demum quia ex s. Thoma perinde valent haec verba: *Ego te absolvo*, ac *sacramentum absolutionis tibi impendo*, seu exteriori signo significant quod interius Deus operatus est aut operatur (2).

62. Ad 3. *D.* Debet contritio praecedere prioritate causae et naturae remissionem peccatorum, *C.* prioritate temporis, *N.*

Propositio III. ***Ad sacramentum poenitentiae rite suscipiendum non est necessaria contritio caritate perfecta.***

63. Et haec propositio proxima fidei est ex concilio tridentino, cum non sit nisi necessarium corollarium praecedentis propositionis. Quamvis autem penes antiquos scholasticos saltem ad tempus obtinuerit doctrina ista, obsoleta est post concilium tridentinum, quod serio in illam inquisivit, ob affinitatem quam habet cum errore protestantium.

64. Ita porro eius veritatem adstruimus: ex tridentino, sess. XIV, cap. 4, duplex distinguitur contritio; altera, quae *aliquando* caritate perfecta est, hominemque cum Deo reconciliat, priusquam actu sacramentum suscipiatur, altera imperfecta, quae sine sacramento non iustificat, disponit tamen ad Dei gratiam in sacramento impetrandam. Pro certo igitur sumit concilium 1° non esse necessariam contritionem perfectam ad sacramentum rite suscipiendum, alioquin non solum *aliquando*, sed *semper* peccator iustificaretur priusquam ad sacramentum accederet; 2° peccatorem passim et communiter ad iustificationem perduci in sacramento poenitentiae per solam contritionem imperfectam, seu per attritionem; prout apertius etiam declarat catechismus romanus (3).

65. Huc pariter spectat damnatio propositionis LVIII Baii ita se habentis: *Peccator poenitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui poenitentiam suggerens et inspirans, vivificat eum et resuscitat; ministerio autem sacerdotis solum reatus tollitur.* Ast si necessaria esset ad sacramentum poenitentiae rite suscipiendum contritio caritate perfecta, reipsa *numquam* ministerio sacerdotis absolventis, sed *semper* a solo Deo peccator vivificaretur. Atque in hac hypothesi hoc sibi proprium vindicaret hoc sacramentum, ut *in re* numquam produceret effectum quem si-

(1) *Suppl.* q. 18, a. 1.

(2) Part. III, q. 84, a. 3 ad 3.
(3) Part. II, c. 5, n 38.

gnificat, produceret autem *semper in voto*, quod absonum est.

DIFFICULTATES

66. Obi. 1. Doctrina haec a tridentino damnata non fuit. 2. Eam tribus continentibus saeculis propugnavere uno ore scholastici; immo, teste Pallavicino (1), nec defuere qui in ipso concilio illam propugnaverint, et post concilium plures adhuc eidem firmiter adhaeserunt; 3. innixi patrum auctoritati, Augustini praesertim et Gregorii M., qui aperte tradiderunt vivum esse oportere qui peccata confitetur, nec quemquam esse absolvendum nisi quem sacerdos cognoverit vivificatum; idque declarant exemplo Christi, qui leprosum mundatum misit ad sacerdotes, ut eius mundities declararetur; quique praecepit apostolis ut Lazarum excitatum ab exterioribus vinculis solverent. 4. Hinc s. Thomas scribit (2), quod *ordinatur confessio directe ad dimissionem poenae*. 5. Nec obstant incommoda, quae allata sunt in contraria sententia; siquidem ex ipso conc. tridentino contritio perfecta non iustificat nisi dependenter a sacramenti voto, et adversarii ipsi adstruunt verificari formulam absolutionis etiam in iis, qui vivificati ad sacramentum accedunt. Ergo.

67. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut eam reiecerit ac improbaverit, *C.* secus, *N.* Ideo vero nullam specialem notam illi sententiae concilium inussit, quod noluerit scholasticos, qui innoxie illam tenuerant nota suggillare.

68. Ad 2. *D.* Antequam doctrina illa reprobaretur ab ecclesia, *Tr.* postquam ab ecclesia reprobata est, *subd.* a iansenistis aut eorum symmystis, *C.* a cordatis theologis, *N.* Horum munus est ecclesiae doctrinam tueri.

69. Ad 3. *Neg.* Immo patres contraria adeo principia posuerunt, ut cum illis adversariorum sententia consistere nequeat. Talia sunt, sacerdotes vere a peccatis mundare, non autem mundatos peccatores declarare; nonnisi ad preces sacerdotum indulgentiam peccatoribus a Deo concedi; peccatores ad vitam excitari solemni absolutionis ritu, et alia eiusmodi. Quod si interdum docent a Deo vivificari, intelligendi sunt, ut exponit catechismus romanus, de causa efficiente, cuius sacerdotes sunt causa instrumentalis; aut praeveniri a Deo poenitentes gratia actuali qua ad compunctionem excitantur; quo referuntur exempla leprosi a Christo mundati, ac Lazari a mortuis excitati. Sic enim s. Gregorius M. se ipsum explicat dicens (3): *Ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat.* Eodem sensu loquitur s. Augustinus, dicens (4): *Resurrexerunt isti, revixerunt, quibus displicet quod fuerunt, sed reviviscentes ambulare non possunt. Haec sunt vincula ipsius reatus. Opus est ergo, ut, qui revixit, solvatur et ire permittatur. Hoc officium discipulis dedit, quibus ait: Quae solveritis*, etc.

70. Ad 4. *D.* In *Comment.* citato, *C.* cit. in *Summa*, in qua si quid minus caute antea scripserat, emendavit, *N.* Iam vero in part. III, qu. 84, art. 2 et 3, aperte docet vere per absolutionem remitti peccata, quia forma sacramentorum id efficit quod significat.

71. Ad 5. *Neg.* Nam ex doctrina tridentini id unum eruitur, actualem confessionem necessariam esse, quia non sine eius voto contritio perfecta iustificat, prout ipsum con-

(1) L. XII, c. 12, n. 2 seqq.
(2) *Sent.* IV, dist. 21, a. 2.
(3) *Hom.* XXVI.
(4) *Serm.* XCVIII, *de verbis Dom.* c. 6.

cilium docet. Quo sensu etiam verificatur formula absolutionis.

CAPUT III.

DE CONFESSIONE

72. Confessio definiri solet: *Accusatio peccatorum, quae quis post baptismum commisit, legitimo sacerdoti facta ad illorum absolutionem obtinendam.* Wicleffus inutilem declaravit confessionem plene contritis. Novatores saeculi XVI modo utilem praedicarunt confessionem, modo uti carnificinam animarum ac tormentum innocentianum exsecrati sunt, aut saltem liberam eam dixerunt. Increduli eadem sese gerunt ratione. Veteres novatiani ac montanistae coarctarunt ecclesiae potestatem in peccatis absolvendis. Iansenistae improbant usum confessionis peccatorum venialium. Hi proinde errores omnes sunt refellendi.

Propositio I. *Confessio sacramentalis omnium et singulorum peccatorum mortalium, quae post baptismum commissa sunt, divinae institutionis est et necessaria ad salutem, quod primo ex sacris litteris evincitur.*

73. De fide propositio est, quam tridentinum, sess. XIV, his canonibus sancivit: can. VI: *Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse iure divino; aut dixerit, modum secreto confitendi soli sacerdoti, quem ecclesia catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum; anathema sit.* Can. VII: *Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta, et circumstantias, quae peccati speciem mutant...... anathema sit.* Can. VIII: *Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem ecclesia servat, esse impossibilem et traditionem humanam, a piis abolendam.... anathema sit.*

74. Ex Christi verbis paulo ante allegatis et expensis: *Quaecumque alligaveritis*, etc. *Quorum remiseritis*, etc. sic veritatem propositionis adstruimus: his verbis Christus sacerdotes vere iudices instituit peccatorum solvendorum aut alligandorum, remittendorum aut retinendorum; atqui, inquit tridentinum, cap. 5, *constat sacerdotes iudicium hoc, incognita causa, exercere non potuisse, neque aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac singillatim sua ipsi peccata declarassent.* Quod vel exemplo ipso societatis patet, in qua iudices praevaricationis iniquae rei fierent, nisi prius causa apprime discussa sententiam proferrent.

75. Huc accedit sensus traditionalis totius antiquitatis; quae non alia ratione verba Christi intellexit, prout efficiemus in insequenti propositione. Hic id unum animadvertimus haud esse permiscendam necessitatem confessionis cum *modo* confessionis faciendae sive publice sive secreto, primum enim attingit dogma, alterum vero disciplinam.

DIFFICULTATES

76. I. Obi. 1. Dato etiam quod sacerdotes iudices constituti sint, peccata tamen remittere ac poenas eis debitas decernere non est iudicis, sed principis. 2. Princeps praeterea iudices constituendo non prohibet, quominus subditi possint immediate ad se confugere, quare possunt peccatores immediate sine confessione confugere ad Christum ad remissionem obtinendam, adeoque li-

bera est confessio. 3. Sane absolutio est alieni beneficii executio, non autem iudicium; 4. Christus enim mandatum quidem dedit remittendi peccata, non autem peccata cognoscendi; 5. quod patet ex baptismo, quo licet remittantur peccata, non idcirco ulla exsurgit necessitas peccata pandendi. Ergo.

77. Resp. Ad 1. *D.* Non est iudicis peccata ac poenas remittere nomine et auctoritate propria, *C.* nomine et auctoritate principis, atque in casu nostro, nomine et auctoritate Christi, *N.*

78. Ad 2. *D.* Si Christus aliter non constituerit, *C.* si ita voluit, ut nemini dimitterentur peccata nisi virtute clavium quas ipse sacerdotibus contulit, *N.* Iam vero ipsa clavium metaphora id suadet; quorsum enim consignare alicui claves ad claudendum aut aperiendum, si domus aditus omnibus pateret?

79. Ad 3. *D.* Conferendi per actum iudicialem, *C.* conferendi quacumque ratione, *N.*

80. Ad 4. *Neg.* Nam hoc ipso, quod Christus dederit potestatem peccata remittendi aut retinendi, mandavit patefactionem et cognitionem peccatorum, sine qua illa potestas exerceri iuxta aequitatem nequit.

81. Ad 6. *Nego* paritatem. Siquidem iudicium et sententia non possunt nisi in subditos institui et proferri. Fiunt autem subditi infideles per baptismum, qui est ecclesiae ianua. Potest autem ecclesia catechumenorum dispositionem cognoscere per plura experimenta, quibus reipsa eos subiicit.

82. II. Obi. 1. Nuspiam legimus apostolos fideles ad peccatorum confessionem faciendam compulisse. 2. Immo vero s. Paulus, I Cor. XI, 28, fideles remittit ad propriae conscientiae discussionem, dicens: *Probet autem se ipsum homo.* 3. Christus, Matth. VI, nos docet a Deo immediate veniam petere illis verbis: *Dimitte nobis*, et Apocalyps. II et III, episcopis delinquentibus non confessionem, sed poenitentiam iniungit. 4. Sane verisimile non est Christum voluisse in lege gratiae durissimum iugum imponere, cui Deus in lege timoris nec subiecit populum suum. Ergo.

83. Resp. Ad 1. *Tr.* Si quidem plures iique gravissimi auctores, innixi potissimum patrum graecorum auctoritati, contendunt de confessione intelligenda esse quae scribit s. Iacobus, cap. V, 16: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra*, praesertim cum haec connectantur cum sacramento olei sancti de quo ante locutus apostolus fuerat. Sed hoc misso, *D.* Non legimus compulisse, *C.* non compulerunt, *N.* Sane nec legimus apostolos infantes tinxisse. Apostoli ea praedicarunt, quae Christus instituit et docuit; cum igitur constet de Christi institutione, inferendum est, fidelibus hanc confessionem iniunxisse, cum ea opus haberent.

84. Ad 2. *D.* Ad normam a Christo datam exigendam, *C.* probationem, quae in nuda conscientiae discussione consisteret, *N.*

85. Ad 3. Christus non docuit veniam a Patre petere ac obtinere per media idonea, *C.* his neglectis, *N.* Sed neque obest, quod Christus in Apocalypsi episcopis illis poenitentiam tantum iniunxerit, nam in hac caetera includebantur, quae ipsi praestare debebant.

86. Ad 4. Resp. I. hic agi de *facto*, cum proinde de eo constiterit, non est ulterius quaerendum. Resp. II. leve hoc iugum esse, si ratio habeatur tot sacrificiorum, lustrationum, poenarum etiam corporalium, quibus hebraei subiiciebantur; ube-

riori praeterea nos gratia donari ad hoc praestandum, quod demum cedit in commodum ac solatium nostrum, ac proprium est legis amoris.

87. III. Obi. 1. Distincta peccatorum confessio interdum impossibilis est aut defectu memoriae, aut cognitionis in discriminandis culpis gravibus a levibus. 2. Perniciosa insuper est, dum ex facilitate veniae causa sumitur relabendi. 3. Periculum exinde oritur tum quoad societatem, quae timere potest ne praetextu confessionis machinationes instruantur; tum etiam quoad confessarios, qui turpibus narrationibus infici possunt; tum denique quoad poenitentes, ne dum memoria foeda recolunt, iis alliciantur. Ergo.

88. Resp. I. generatim, *Neg.* cum fieri nequeat ut quod divinitus institutum est incommoda, quae obiiciuntur, ex se pariat. Distingui debet in omnibus legitimus usus ab abusu rei; primus bonus est, alter ex sola hominum malitia provenit.

89. Resp. II. Ad 1. *D.* Prout ab adversariis concipitur, *C.* prout docet ecclesia catholica, *N.* Nam iuxta huius doctrinam non tenemur, nisi ad confitenda peccata quae post diligens examen conscientia suggerit, et iuxta gravitatem quam in eis deprehendimus. Si quod dubium praeterea supersit, confessarii ope excutitur.

90. Ad 2. *D.* Ex malitia et abusu, *Tr.* ex vi confessionis, *N.* Nam si illae afferantur dispositiones quae ad rite suscipiendum sacramentum hoc requiruntur, certe id non sequitur.

91. Ad 3. *D.* Ex abusu, *Tr.* ex usu legitimo, *N.* Ac 1° non solum nihil habet ex confessione pertimescendum societas, sed plura bona sunt quae sibi polliceri potest, cum homines reddantur meliores, cum ad restitutionem laesi honoris aut ad reparationem damni illati poenitentes adigantur, ad machinationes potius detegendas obligentur, et ab iis moliendis retrahantur. 2° Confessarii sibi prospicere possunt oratione, et sanctitate huius ministerii propria, atque ex consideratione iudicii subeundi. Si qui aliter se gerunt, ipsi viderint. Interim rom. pontifices salutaribus constitutionibus huic periculo prospexerunt. 3° Poenitentes, si ea qua par est verecundia, et in amaritudine cordis sui proprias noxas patefaciant, a quovis et ipsi periculo longe absunt.

PROPOSITIO II. *Eadem veritas ostenditur ex traditione.*

92. Protestantes primum affirmabant recentem esse confessionis usum et praxim; deinde veritatis luce compulsi, licet antiquum hunc usum fassi sint, saltem recentem esse illius obligationem et ab Innocentio III inductam saec. XIII in concilio lateran. IV nunc communiter autumant. Utrumque erroneum ac falsum esse nobis ostendendum est.

93. Itaque primo necessitatem confessionis adstruunt omnes patres illi, qui eam repetunt ab institutione Christi, ita ut non aliter quam per sacerdotes, quibus patefacta crimina fuerint, venia illorum obtineri possit. Porro tales sunt ex latinis ss. Cyprianus, Ambrosius, Innocentius I, Leo M., Augustinus, Gregorius M. Hic brevitatis gratia unius Cypriani verba describimus ex lib. *De lapsis*, ubi cum multa de necessitate confessionis etiam occultorum peccatorum, quamvis solius cogitationis, disseruisset, concludit: *Confiteantur singuli delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest; dum satisfactio et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est.* Reliqua testimonia per saecula singula digesta recoli possunt apud

Muzzarellium in *Opusc.* XIII. Ex graecis autem Origenes, s. Basilius, et s. Ioann. Chrysostomus, inter quos Origenes haec scribit (1): *Est adhuc et septima licet dura ac laboriosa per poenitentiam remissio peccatorum... cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et quaerere medicinam secundum eum, qui ait: Dixi, pronunciabo adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei.*

94. Ad alterum vero quod attinet, scilicet ad usum et praxim confessionis, ut omittam documenta, quae se protendunt a saec. XII, nempe ante Innocentium III usque ad saec. VI, ex quibus patet luculentissime exstitisse confessarios principum virorum, imperatorum, militum, fidelium in genere, infirmorum, confessionum formulas; contenti erimus ea urgere quae a saeculo V de hoc usu occurrunt usque ad saec. II inclusive. Itaque saeculo V s. Augustinus, ut fideles inducat ad tempestivam poenitentiam, sic eos alloquitur (2): *Quia si ad ultimum vitae steterit, nescit, si ipsam poenitentiam accipere, ac Deo et sacerdoti peccata sua confiteri poterit.* Saec. IV s. Ambrosius, ut refert eius biographus Paulinus, n. 39, *quotiescumque illi aliquis ob percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut et illum flere compelleret.* Saec. III Origenes scribit (3): *Dura et laboriosa poenitentia... cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum et quaerere medicinam.* Saec. II labente refert s. Irenaeus de mulieribus a Marco praestigiatore seductis, quod *postea ad Dei ecclesiam reversae cum reliquo suo errore hoc quoque confessae sunt;* aliae autem hoc crimen confiteri veritae *a vita Dei desperaverunt* (4). Non desperassent profecto, si liberum usum confessionis mulieres istae credidissent. Tertullianus *eos* damnat qui *publicationem sui suffugere aut de die in diem differre praesumunt, pudoris magis memores quam salutis* (5). Quum vero hi patres uno ore a Christi institutione confessionem hanc repetant, evidens est saec. I eamdem viguisse doctrinam.

95. Huc accedunt sectae omnes quae longe ante Innocentium ab ecclesia catholica divisae sunt, ut graeci, armeni, aethiopes, aut nestoriana haeresi aut monophysitica infecti, aut schismate, apud quos eadem doctrina et praxis adhuc viget. Adeoque, quod consequens est, non ab Innocentio III, sed ab ecclesia catholica, quae a Christo hanc doctrinam habuisse semper professa est, eam receperunt.

DIFFICULTATES

96. I. Obi. Allata documenta non agunt nisi de confessione soli Deo facienda; 2. aut de confessione quadam generica peccatorum publicorum; 3. aut libera devotionis causa suscepta, qualis apud monachos viguit. 4. Alioquin reddi non posset ratio silentii, quod apud sanctorum biographos invenitur, qui numquam exomologesim fecisse ante obitum perhibentur; 5. nec non silentii circa confessarios institutos sive in nosocomiis, sive in exercitibus. 6. Sane nonnisi recentiore aetate tot erupérunt *summae* ac *summulae*, *instructiones* confessariorum. Ergo.

97. Resp. Ad 1. *Neg.* Etenim adducti patres loquuntur de confessione *Deo* et *sacerdoti* facienda, uti s. Augustinus; aut Deo *per sacerdotem*, ut Anastasius sinaita (6), alioquin

(1) *Hom.* II, *in Levit.* n. 4.
(2) *Serm.* CCCXCIII.
(3) *Hom.* II, *in Levit.* n. 4.
(4) L. I, *Cont. haeres.* c. 4 et 13.
(5) L. *De poenitent.* c. 8.
(6) *De sacra synaxi*, n. 5.

absurdum foret disserere de pudore propter quem haud pauci retrahebantur a confessione, uti testantur Tertullianus et Cyprianus cum aliis.

98. Ad 2. *Neg.* Nam Origenes scribit (1): *Si quid in occulto gerimus; si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitationem secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri.* Eadem habet s. Cyprianus.

99. Ad 3. *Neg.* Alioquin mulieres, de quibus scribit s. Irenaeus, a vita Dei non desperassent, quae profecto non erant sanctimoniales.

100. Ad 4. Resp. Immo multiplicem rationem eiusmodi silentii reddi; ac 1° quia plures martyrio naevos suos abluebant; 2° quia plerique nonnisi levioribus se maculis inquinabant, quibus tollendis confessio necessaria non est; 3° quia etsi eam fecerint, biographi antiqui minuta haec persequi non consueverunt, ut patet etiam ex eo quod plerumque omittant quoque mentionem facere de percepta a sanctis, instante morte, eucharistia. 4° His addimus argumentum negativum esse, quod eliditur per positiva documenta quae attulimus, nec esse generale. Siquidem de s. Eligio legimus in eius vita ipsum totius anteactae vitae maculas ante obitum per confessionem eluisse.

101. Ad 5. *D.* Id est, non legitur praefectos sacerdotes fuisse excipiendis confessionibus in nosocomiis, in exercitu etc., *Tr.* praefecti reipsa non fuerunt, *N.* Nam alterum ex altero non sequitur, alioquin nimis probaretur, cum pariter non legamus eucharistiae infirmis aut militibus dispensandae praefectos sacerdotes fuisse.

102. Ad 6. *D.* Si *summae*, *summulae*, *manipula*, *medullae* etc. ad essentiam confessionis spectarent, *C.* secus *N.* Longe olim maiori simplicitate antiqui hac in parte se gerebant, scripturam, canones, sanctiones pro norma habebant casibus solvendis. Et quemadmodum theologia theoretica seu speculativa nonnisi sequioribus saeculis scientifica methodo tradi coepit, ita et moralis disciplina.

103. II. Obi. Omnes catholicorum coniecturas evertit celebre Nectarii factum quod ann. 390 contigit. Cum enim nobilis quaedam mulier, ut refert Socrates (2), patefecisset in confessione se turpem cum diacono consuetudinem habuisse, et *cum eam ob causam ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudaemon quidam ecclesiae presbyter, Alexandria oriundus, episcopo Nectario suasit, ut poenitentiarium quidem presbyterum expungeret, unumquemque vero pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere.* Iam vero si confessio auricularis aboleri potuit, iure infertur eam non divinae, sed ecclesiasticae institutionis esse. Ergo.

104. Resp. *Neg. min.* quae supponit vere abolitam confessionem esse, cum abolitum tantum fuerit poenitentiarii munus, quod, eodem ibid. referente Socrate, sub Decio institutum fuerat. Porro hoc munus complectebatur mixtum tribunal et excipiendi confessiones, et adigendi in nonnullis casibus poenitentes ad denunciandum complicem, ut procedi in eum in foro exteriori posset. Duplicem haec mulier confessionem fecerat, primam totius anteactae vitae, et alteram fecit *progressu temporis*, in qua patratum cum diacono stuprum confessa est. Post hanc secundam confessionem a presbytero poenitentiario compulsa mulier est ad denunciandum diaconum, qui propterea eiectus est, atque exinde

(1) *Hom.* III, *in Lev.* n. 4.

(2) *Hist. eccl.* l. V, c. 19.

orta in clerum dicteria. Ob haec munus presbyteri poenitentiarii ad tempus saltem Constantinopoli abrogatum est, et confessio ad pristinam simplicitatem revocata. Quod etiam constat ex Sozomeno (1), qui agnoscit *necessitatem* auricularis confessionis, scribens: *Cum in petenda venia peccatorum necessario confiteri oporteat*, nec non ex s. Ioanne Chrysostomo, Nectarii successore, qui in synodo ad Quercum ab aemulis suis accusatus est de nimia facilitate in absolvendis poenitentibus, quorum confessiones excipiebat, ut refert Socrates (2), et ex actis conciliorum constat apud Harduinum (3). Ex his patet ars critica Calvini, Chemnitii, Dallaei caeterorumque haereticorum, qui hoc factum adhuc obtrudunt, ex quo magis elucet tum necessitas tum praxis confessionis sacramentalis saec. IV.

105. III. Obi. Non defuerunt sive ante sive post conc. lateranense IV, qui negarent necessitatem auricularis confessionis. Ante quidem Gratianus qui in suo *Decreto dist.* 1, *de poenitentia* commemorat sapientes ac religiosos viros docentes *sola cordis contritione et secreta satisfactione absque oris confessione quemquam posse Deo reconciliari*, quin tamen sic sentientes fuerint aut a conc. cabillonensi, aut a Petro Lombardo censura notati. Post concilium vero Ioannes Semeca Gratiani glossator, qui eamdem oralis confessionis necessitatem reiicit, prout etiam docuit Petrus de Osma nuncupatus. Ergo.

106. Resp. *D. A.* Nonnulli obscuri canonistae, *Tr.* plures iique alicuius nominis, *N.* Quoad Gratianum non desunt, qui dubitent distinctionem de poenitentia illius esse; verum et hoc praetermisso, intelligi potest eius doctrina de iustificatione, quam quis obtinet contritione caritate perfecta cum confessionis voto, si confessarii desint, prout etiam nunc temporis catholici sentiunt. Exploratum enim est doctores Gratiano coaevos necessitatem confessionis ut dogma admisisse. Quod si reipsa aut Gratianus aut Ioannes Semeca, aut nonnulli alii contrarium senserunt, turpiter errarunt, et ex sola ignorantia traditionis excusari possunt; qua de causa tum a conc. cabillonensi, tum a magistro sententiarum censura notati non sunt. Petrus autem de Osma ut haereticus damnatus est a Sixto IV eiusque cathedra combusta.

PROPOSITIO III. *Nullum est peccatum, quod rite dispositis ab ecclesia virtute clavium remitti non possit.*

107. Propositio est de fide, ut patet ex montanistis et novatianis, qui hac de causa uti *haeretici* ab ecclesia damnati sunt. Montanistae tria peccata subtrahebant potestati clavium, idololatriam, homicidium, moechiam. Novatianus et Novatus schismatis auctores subtraxerunt lapsum in idololatriam, ipsorum asseclae ulterius progressi negarunt prius posse ab ecclesia graviora crimina remitti, deinde omnia lethalia peccata post baptismum admissa. Sociniani aliqua saltem ex parte immiti huic doctrinae adhaesere.

108. Sic autem propositionis nostrae veritatem evincimus: si quae peccata essent, quae virtute clavium ab ecclesia remitti non possent, ideo foret, aut quia Christi verba, Matth. XVIII: *Quaecumque solveritis* etc., et Ioann. XX: *Quorum remiseritis* etc., intelligi deberent de baptismo; aut quia Christus ipse aliquam exceptionem fecisset; aut quia denique ad solos apostolos personaliter dicta sunt. Atqui nihil horum admitti potest.

109. Etenim de solo baptismate

(1) L. VII, c. 16.
(2) L. VI, c. 21.
(3) Tom. I, col. 1042.

adducta verba intelligi non posse, paulo ante confecimus. Exceptionem porro quamlibet generalissima Christi verba non patiuntur; ut enim optime scribebat s. Pacianus (1): *Quaecumque solveritis, inquit* (Christus). *Omnino nihil excepit: quaecumque inquit vel magna vel modica;* et s. Ambrosius (2): *Deus*, inquit, *distinctionem non fecit, qui misericordiam suam promisit omnibus, et relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit.* Quod confirmat exemplo incestuosi corinthii, et Simonis magi haereticorum omnium parentis, quorum alteri venia data est, alteri poenitentia indicta. Tertium denique admitti nequit, quin et baptismi caeterorumque conferendorum sacramentorum facultas desiisse cum apostolis dicatur, quod est absurdum, cum Christus in bonum ecclesiae perduraturae usque ad consummationem saeculi eiusmodi facultatem concesserit.

110. Quapropter vix montanistae ac novatiani novam hanc doctrinam invexere, quum uno animo patres in illam, tamquam in *immanissimam* haeresim insurrexerint, eamque damnaverint.

DIFFICULTATES

111. I. Obi. 1. Christus, Matth. XII, 31, coarctavit potestatem datam absolvendi illis verbis: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro.* Apud Ioannem proinde dicitur (3): *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis.* Et Paulus scribit (4): *Impossibile est, eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste... et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam;* et ibid. X, 25: *Voluntarie enim nobis peccantibus post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia;* quod cap. XII confirmat 2 exemplo Esau, *qui non invenit poenitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisivisset eam.* Ergo.

112. Resp. Ad 1. *D.* Et haec aliaque eiusmodi testimonia arguunt difficultatem remissionis ratione habita pessimae dispositionis in subiecto, seu in eiusmodi peccatoribus, *C.* arguunt potestatis limitationem in ecclesia quoad rite dispositos, *N.* Siquidem nec unum ex his testimoniis afficit ecclesiae facultatem, sed omnia vel Deum immediate, vel peccatores attingunt; adeoque plus probarent, quam adversarii vellent, nec Deum scilicet, cuius misericordiae eiusmodi peccatores remittebant, posse illis peccata remittere. Haec difficultas igitur oritur solum ex pessima delinquentium istorum dispositione, sive eiusmodi peccata consistant in voluntaria apostasia, sive in aperta cognitae veritatis impugnatione, sive in alio eiusmodi, ut interpretes varie exponunt, nec vacat hic diutius inquirere.

113. Ad 2. *D.* Non invenit Esau locum poenitentiae in patre, qui ratam habuit benedictionem collatam Iacob, *C.* de peccatis suis, *N.* Nec enim de his sermo est.

114. II. Obi. Patres hanc agnoverunt exceptionem. 1. Hermas enim *Pastor* de scelestis hominibus scribit (5): *Huiusmodi homines morti sunt destinati;* et auctor *Constit. apost.* de eo, *qui velut acie rebelli tentat Deum*, affirmat (6), quod *venia carebit.* 2. Origenes et Theogno-

(1) *Epistola* IV, *ad Sympronianum.*
(2) *De poenit.* l. I, c. 3, n. 10.

(3) Epist. I, c. 5, 16. (4) Hebr. VI; 4.
(5) L. III, *Simil.* IV. n. 2. (6) L. II, c. 23.

stus apud s. Athanasium (1), allegata apostoli verba de relabentibus in peccata post baptismum intellexere, quos propterea docent *misericordiam non consecuturos*. 3. Ss. Cyprianus et Ambrosius tradunt nonnullorum peccatorum nonnisi Deum misereri posse; et ss. Athanasius et Hieronymus peccatum in Spiritum s. vocant *irremissibile, inveniabile, indeprecabile*. 4. Sane ecclesia interdum quorumdam criminum reos a reconciliatione arcebat vel in ipso mortis articulo. Ergo.

115. Resp. *N. A*. Ad 1. prob. *N.* Neque enim hi auctores de facultate ecclesiae loquuntur, sed de prava illorum peccatorum dispositione, uti exposuimus.

116. Ad 2. *D.* Qui proinde errarunt, adeoque refellendi sunt, prout eos confutat ibid. s. Athanasius, *C.* recte senserunt, N.

117. Ad 3. *Neg.* Etenim s. Cyprianus loquitur de lapsis recusantibus satisfactionem confisis martyrum precibus, statuitque Dei solius esse ita peccata remittere, ut nullam satisfactionem exigat. Tantum vero abest, ut s. Ambrosius irremissibilia peccata doceat, ut contrarium expresse adstruat contra novatianos, et virginem lapsam ad poenitentiam admiserit. Dum vero s. Athanasius et s. Hieronymus *irremissibile* peccatum in Spiritum s. praedicant, nonnisi de prava subiecti dispositione loquuntur.

118. Ad 4. *D.* In nonnullis ecclesiis particularibus et quidem ad tempus, *Tr.* in ecclesia universali, *N.* Incertum primo est, utrum reipsa documenta, quae pro hac sententia afferuntur, de totali ac perpetua negatione absolutionis loquantur; sed et hoc dato, hic usus contrarius fuit praxi universalis ecclesiae, neque provenit ex eo quod putaverint ecclesiae illae sibi coarctatam a Christo esse facultatem absolvendi, quod nobis satis est, quidquid de critica hac quaestione sentiendum sit.

Propositio IV. *Recta ac utilis est peccatorum venialium frequens confessio, et piorum usui consentanea.*

119. Haec propositio, quae iansenistas impetit ac synodum pistoriensem, certa est. Etenim a Pio VI in *Const. Auctorem fidei, declaratio synodi de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur eiusmodi confessiones*, damnata est uti *temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi, a s. conc. tridentino probatae, contraria*.

120. Sane conc. tridentinum, sess. XIV, cap. 5 haec docet; *Nam venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, et in quae frequentius labimur, quamquam recte et utiliter citraque omnem praesumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat; taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt.* Huius propterea *rectae* et *utilis* confessionis piorumque hominum usui consentaneae frequentiam, valde commendat s. Franciscus Salesius in sua *Philothea* (2).

121. Hinc videmus hunc usum apud veteres obtinuisse. Siquidem Tertullianus plura venialia peccata inter remissibilia virtute clavium recenset (3). S. Cyprianus, lib. *De lapsis* refert de fidelibus aetatis suae, quod *salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus a sacerdotibus per exomologesim requirerent.* S. Basilius, in *regulis brevius tractatis, interrog.* IV hanc praxim apud sanctimoniales obtinuisse testatur. S. Augustinus: *Semper confite-*

(1) *Ep.* IV, *ad Serapion.* n. 9.

(2) Part. II, c. 19 (3) *De pudicitia*, c. 19.

re, inquit (1), *semper habes quid confitearis.* Mabillonius, in *praef. ad acta sanctorum benedictinorum*, saec. III, pluribus adductis documentis, ostendit praxim frequentis confessionis venialium tum apud monachos, tum apud pios laicos viguisse. Alia plura adiiciunt Morinus (2) Martenius (3), Renaudotius (4), et Chardonius (5). Ergo.

DIFFICULTATES

122. Obi. 1. Hic usus in antiquitate non obtinuit; 2. experientia docet confessionem vilescere ex nimia eiusmodi frequentia; 3. peccatores, pro quibus ecclesia orare consuevit, non amplius agnoscerentur. Ergo.

123. Resp. Ad 1. *Neg.* Contrarium enim ostendunt documenta, quae attulimus.

124. Ad 2. *Neg.* Quin immo experientia evincit longe melioribus dispositionibus praeditos ad confessionem accedere, qui frequenter leves noxas suas diluunt, quam qui semel in anno ad idem tribunal accedunt. Si abusus nonnulli irrepunt, hi corrigendi sunt, non usus tollendus ex quo tot bona proveniunt, inter quae non infimum locum tenet maior animi tranquillitas, cum saepe accidat conscientiam angi in dubio utrum culpa gravis an levis fuerit, quod apprime discutere difficillimum esse s. Augustinus fassus est (6).

125. Ad 3. *N.* Ecclesia enim orat pro omnibus; quod si praxis obtineret, ut nonnisi graves peccatores ad confessionem accederent, plures se ab ipsa retraherent, ne proderent conscientiae statum, gravesque saltem suspiciones de se excitarent. Hic porro scopus iansenistarum est in hac doctrina.

(1) *Enarr. in Ps.* XCIX, n. 6.
(2) *De poenit.* l. V, c. 3, 5 et 32.
(3) *De antiq. eccles. ritib.* l. 1, p. II, c. 5, a. 5.
(4) *De perpet. fidei*, t. V, l. III, c. 6.
(5) *Hist. Sacram.* t. II, c. 6.

CAPUT IV.

DE SATISFACTIONE

126. Satisfactio, quae, quoad executionem saltem, pars integralis est sacramenti poenitentiae, definiri solet: *Compensatio iniuriae Deo nostris peccatis illatae.* Duplex enim in peccato reatus invenitur, *culpae* et *poenae.* Reatus poenae aeternae semper remittitur una cum culpa: ut plurimum tamen illo dimisso, remanet reatus poenae temporalis adhuc subeundae vel in hac vel in altera vita. Tolli autem et hic potest, ut docet tridentinum, sess. VI, cap. XIV, per eleemosynas, orationes et ieiunia, aliave pia opera aut poenas sive sponte susceptas sive patienter toleratas sive a sacerdote iniunctas. Protestantes sub ecclesiae reformandae praetextu commodiorem viam invexerunt ad se liberandos a poenis temporalibus consectandis et a satisfactione Deo praestanda, autumantes hoc esse iniuriosum Christo, cum Deus nobis eius merita per fidem imputet. Contra quos sit

PROPOSITIO I. *Non tota simul poena cum culpa semper remittitur a Deo, sed plerumque, poena aeterna virtute clavium sublata, poena temporalis manet exsolvenda.*

127. Propositio de fide est ex can. XII, sess. XIV concilii tridentini: *Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo... anathema sit.*

128. Ex sacris litteris propositionis veritatem evincunt notissima exempla Adae, Moysis, Aaron, David praesertim, quibus quamvis Deus culpam dimiserit, deque eius remissione certior David factus fuerit, gravissimis tamen poenis temporalibus mulctati sunt.

129. Patres uno consensu neces-

(6) *De civit. Dei*, l. XXI, c. ult.

sitatem satisfactionis praedicasse post culpas dimissas fatetur ipse Calvinus, qui scribit (1): *Dicam simpliciter, omnes fere patres, quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos esse aut nimis aspere et dure locutos.* Non est igitur quod solliciti simus in eorum testimoniis colligendis. Speciminis gratia sit s. Cyprianus, qui: *Dominus*, inquit (2), *orandus est, Dominus nostra satisfactione placandus.* Cuius rei hanc reddit rationem s. Augustinus, dicens (3): *Ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et poena.*

130. Quapropter tridentinum, sess. cit. cap. 8, haec praeclare habet: *Sane et divinae iustitiae ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero, qui semel a peccati, et daemonis servitute liberati, et accepto Spiritus sancti dono, scientes templum Dei violare, et Spiritum s. contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, velut iniurii et contumeliosi Spiritui sancto, in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die irae.*

DIFFICULTATES

131. I. Obi. 1. Deus passim protestatur se plene peccata dimittere, dicens Is. XLII, 25: *Peccatorum tuorum non recordabor;* et Ezech. XXXVIII, 12: *Impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.* 2. Christus superabundanter satisfecit pro peccatis nostris non solum quoad culpam et poenam aeternam, sed etiam quoad poenas temporales. 3. Hinc nuspiam legimus in N. T. pro dimissis peccatis iniunctam esse poenitentiam, nec publicano, nec mulieri poenitenti, nec servo cui dimissum est omne debitum, nec Petro, aut alii cuiquam. Ergo.

132. Resp. Ad 1. *D.* Quoad culpam et poenam aeternam, *C.* quoad poenam temporalem, *N.* Alioquin neque ab Adam, neque a David, neque a caeteris quos enumeravimus poenitentibus poenas temporales poposcisset.

133. Ad 2. *D.* Ita tamen ut satisfactionibus nostris applicemus nobis satisfactionem Christi, *C.* secus, *N.* Non aliter nobis prosunt merita et satisfactio Christi quam per eorum applicationem, ut suo loco ostendimus.

134. Ad 3. *D.* Ob causas peculiares, *C.* ad exclusionem satisfactionis in N. T., *N.* Nam 1° Christus utpote supremus Dominus potuit omnem etiam satisfactionem remittere, quod nequeunt eius administri; 2° perfecta etiam contritione et caritate potuerunt illi praediti esse, cuius Christus utpote cordium scrutator, inspector erat. Nunc vero addimus Petrum culpam suam toto vitae tempore flevisse, et crucis patibulo expiasse. De caeteris scriptura silet, nescimus proinde an non etiam poenis temporalibus illi suas culpas diluerint. Certe Paulus corinthio incestuoso poenam satis gravem imposuit.

135. II. Obi. 1. Satisfactio ex indebitis fieri debet, nihil autem nos habemus quod Deo titulo creationis, redemptionis et sanctificationis non debeamus. 2. Deinde ratio clamat, quod sublata causa, scilicet culpa, tolli debeat effectus, nempe poena. Ergo.

136. Resp. Ad 1. *D.* Nisi Deus voluerit id quod possumus, et ea qua valemus ratione offerre, gratuito acceptare, *Tr.* vel *C.* secus, *N.* Porro hoc ipso quod Deus poenas

(1) *Inst.* l. III, c. 4, § 38. (2) L. *De lapsis.*

(3) *Tract.* CXXIV, *in Ioann.* n. 5.

seu satisfactiones a nobis poscat, declarat se eas acceptare.

137. Ad 2. *D.* Si effectus a causa pendeat, ut sit et conservetur, *C.* Si pendeat a causa, ut producatur in esse permanente, *N.* Alioquin sublato gladio cessaret vulnus et dolor, sublato artifice cessaret opus ab eo confectum, et ita porro.

PROPOSITIO II. *Possunt et debent ministri poenitentiae salutares et convenientes satisfactiones poenitentibus iniungere.*

138. De fide propositio est a tridentino, sess. XIV, sancita hoc can. XV: *Si quis dixerit, claves ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium et contra institutionem Christi... anathema sit.*

139. Profluit porro haec doctrina ex constitutis in propositione praecedenti. Evincitur autem ex continenti ecclesiae traditione. Etenim patres omnes quovis tempore docuerunt claves a Christo ecclesiae concessas non solum ad solvendum, verum etiam ad ligandum salutaribus et convenientibus satisfactionibus. Caeteris omissis documentis paulo ante adductis, hic adiicimus verba Innocentii I, qui scribit(1): *De pondere aestimando delictorum sacerdotum est iudicare, ut attendat ad confessionem poenitentis... ac tum iubere dimitti* (poenitentem) *cum viderit congruam satisfactionem suam.* Tot praeterea testes habentur ecclesiae fidei ac praxeos, quot supersunt canones ac libri poenitentiales, qui regulas huius iniungendae satisfactionis tradunt.

140. Et haec quidem adversus protestantes. Nunc aliquid adiiciendum contra iansenistas, qui contendunt satisfactionem necessario praemittendam absolutioni esse. Licet vero antiqua disciplina ferret, ut satisfactio reconciliationem praecederet, non ita tamen servata haec consuetudo est, ut nullam pateretur exceptionem. Etenim ex Cypriano novimus constitutum in conc. carthaginiensi III fuisse, ut instante persecutione, omnibus absolutio et eucharistia daretur, qui apte fuissent dispositi, adeoque nedum completa, sed neque incoepta satisfactione, quod pluribus aliis exemplis fieri consuevisse ostendit Morinus (2), et cum eo Natalis Alex. (3). Viguit praeterea a duodecim et amplius saeculis in utraque ecclesia praxis tribuendi absolutionem et admittendi ad sacram synaxim poenitentes ante completam iniunctam satisfactionem. Nequit igitur sine ingenti temeritate accusari ecclesia ob disciplinam quam hodiedum servat, quin in crimen vocetur universa antiquitas.

141. Cum proinde Petrus de Osma docuisset: *Non peracta poenitentia, confitentes absolvi non debere;* a Sixto IV haec propositio in *Const.* data ann. 1479 haeretica nota confixa est. Sic etiam Alexander VIII hanc proscripsit propositionem, n. 15: *Ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio ecclesiae, sed ipsa Christi lex et praescriptio, natura rei id quodam modo dictante.* Clemens vero XI, proposit. LXXXVII Quesnelli pariter damnavit: *Modus plenus sapientia, lumine et caritate est dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentiae et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere iustitiae Dei antequam reconcilientur.* Cumque eamdem doctrinam instaurasset synodus pistoriensis, proposit. XXXV, eam Pius VI in cit. *Constit.* reiecit uti *falsam,*

(1) *Epist. ad Decent.* (2) *De poenitent.* l. X.

(2) *Diss.* IX, in saec. III, prop. 2.

temerariam, communi praxi ecclesiae iniuriosam, inducentem in errorem, haereticali nota in Petro de Osma confixam.

DIFFICULTATES

142. Obi. 1. Apostolus, Rom. VIII, 1: *Nihil*, inquit, *damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu.* Si *nihil*, ergo tum quoad culpam tum quoad poenam. 2. Ad Ephesios vero, c. IV, 28, a conversis unice exigit, ut *qui furabatur, iam non furetur.* 3. Exponens s. Io. Chrysostomus apostoli mentem, haec scribit (1): *Non inquit* apostolus *si puniamus, si supplicium de nobis sumamus; sed si diiudicaremus, hoc est, si nostra tantum voluerimus peccata cognoscere, si nos ipsos condemnare, liberaremur ab huius et futuri saeculi suppliciis.* 4. Sane nulla est ratio, cur imponendae sint in sacramento poenitentiae satisfactiones, cum nullae in baptismo iniungantur. 5. Quod si vetus ecclesia consuevit iniungere satisfactiones poenitentibus, non ad vindictam, sed ad certamina et exercitationes novae vitae, et ad aliorum aedificationem ita se gessit. Ergo.

143. Resp. Ad 1. *D.* Renatis per baptismum, *C.* poenitentibus post baptismum, *subd.* quoad reatum culpae et poenae aeternae, *C.* quoad reatum poenae temporalis, saltem de via ordinaria, *N.*

144. Ad 2. *D.* Praecipue, et quidem quoad renatos ex baptismo, *C.* solum et quoad lapsos post baptismum, *N.*

145. Ad 3. *D.* In ordine ad supplicia a Deo immissa aut immittenda in hac vel in altera vita, *C.* ad exclusionem satisfactionum sacramentalium, *N.* En quomodo de his s. Io Chrysostomus, eadem apostoli verba expendens, loquatur (2): *Audi Paulum dicentem: Quoniam si nos iudicaremus... Et quomodo, inquies, de nobis iudicabimus et a nobis rationes expetemus? Luge, acerbe ingemisce, te ipsum humilia et afflige*, etc.

146. Ad 4. *Neg.* Sed hanc assignat tridentinum rationem, sess. XIV, c. II, quia per baptismum nova efficimur creatura, adeoque plenam et integram peccatorum omnium remissionem assequimur, *ad quam novitatem et integritatem per sacramentum poenitentiae sine magnis nostris fletibus et laboribus, divina id exigente iustitia, pervenire nequaquam possumus.*

147. Ad 5. *Neg.* Etenim ecclesia non solum ob recensitas causas, verum etiam ad satisfaciendum Deo pro admissis peccatis satisfactiones iniunxit, ut constat ex apertissimis patrum testimoniis, quae attulimus.

148. Dices cum iansenianis: Patres satisfactionem *pretium*, absolutionem *mercedem* vocarunt. Ergo illa semper absolutioni praemitti debet.

149. Resp. *D.* Ita vocarunt patres satisfactionem et absolutionem, ut rationem afferrent disciplinae, quae tunc temporis passim obtinebat, *C.* ut significarent, ut autumant ianseniani, ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni ex Christi institutione, ac natura sacramenti servandum, *N.* Quod patet ex exceptionibus satis frequentibus, quibus ipsimet hunc ordinem inverterunt.

CAPUT V.

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO SACRAMENTI POENITENTIAE

150. Duplex materia distinguitur: *remota* et *proxima*. Remota rursum aut *necessaria* est aut *libera*. Necessaria sunt omnia lethalia peccata post baptismum commissa; libera peccata

(1) *Homil.* XXVIII, *in Ep.* I, *ad Cor.*

(2) *Homil.* XIV, *in Matth.*

venialia, aut etiam lethalia alias rite confessa. Materia haec remota sive necessaria sive libera ea est, ut loquuntur scholae, *circa quam* versatur sacramentum. In hoc conveniunt omnes. At circa materiam proximam, seu *ex qua*, ut aiunt, sacramentum conficitur, controversia viguit inter thomistas et scotistas. Utrique fatentur *contritionem*, *confessionem* et *satisfactionem* partes esse poenitentiae, quas aliis verbis vocant *actus* poenitentis, easque tridentinum dixit *quasi materiam* huius sacramenti; quia, ut exponit Estius (1), materia poenitentiae non est aliquid physicum uti elementa, e. gr. aqua, oleum, panis etc., sed sunt actiones, quae idcirco non ita *proprie* materia vocari possunt. Itaque thomistae contendunt recensitos actus veram materiam proximam huius sacramenti constituere; scotistae vero censent eiusdem materiam proximam esse absolutionem a sacerdote poenitenti impertitam, quatenus est ritus sensibilis, et habere rationem formae, quatenus significat effectum sacramenti. Maldonatus sententiam thomistarum vocat *communem*, scotistarum autem *veriorem* (2). Fundamenta utriusque sententiae expendi possunt apud respectivae scholae theologos.

151. Sed iam de forma. Protestantes contendunt absolutionem non esse nisi declarativam remissionis peccatorum, non autem eiusdem effectivam; quem errorem mox refellemus. Interim theologi omnes consentiunt eam consistere in verbis illis: *Ego te absolvo a peccatis tuis*. Perinde autem videtur, seposito ecclesiae praecepto, quoad rei substantiam, sive ea modo *indicativo*, sive modo *deprecativo* pronuncientur. Exploratum enim est ex certissimis documentis non aliam viguisse usque ad saec. XII in ecclesia occidentali huius sacramenti formam praeter deprecativam, uti, praeter Morinum (3), ostendit Martenius (4); in ecclesia autem graeca adhuc vigere eamdem deprecativam formulam ex eius euchologiis constat apud Goarium et Arcudium. Quae *facta* nullis concutiuntur ratiocinationibus sive Suarezii sive Simonneti.

152. Circa ministrum desipuere tum protestantes autumantes quemlibet fidelem clavium potestatem a Christo accepisse; tum waldenses, wicleffitae et hussitae, qui potestatem absolvendi tribuerunt laicis probis, denegarunt sacerdotibus pravis. Sic etiam desipuerunt nonnulli ecclesiae perturbatores sub finem elapsi saeculi, dum affirmarunt approbationem episcopalem ad excipiendas confessiones non esse collationem iurisdictionis seu facultatis absolvendi, sed merum idoneitatis testimonium, cum sacerdotes omnes vi ordinationis accipiant eam facultatem; tum etiam ex eodem principio intulerunt sin minus licite, saltem valide posse omnes absolvere a casibus reservatis. Hanc doctrinam suam fecit synodus pistoriensis. Contra hos omnes sit

PROPOSITIO I. *Absolutio sacramentalis sacerdotis est actus iudicialis, et non nudum ministerium pronunciandi et declarandi remissa esse peccata confitenti.*

153. De fide est; hunc enim can. IX, sess. cit. tridentinum edidit: *Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronunciandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum..... anathema sit.*

154. Ostenditur autem eiusdem

(1) *Sent.* IV, dist. 15, § 2.
(2) *Tract. de poenit.* part. III, *thes.* VII.
(3) *De poenit.* l. VIII, c. 8 seqq.
(4) *De antiq. eccl. ritibus*, l. 1, part. II, c. 6, a. 5, § 12, et a. 7.

veritas illis ipsis scripturarum et traditionis testimoniis, quibus veritatem huius sacramenti adstruximus. Etenim Christus, Ioann. XX, apostolis dixit: *Quorum remiseritis peccata*, non autem *quorum declaraveritis remissa peccata esse*. Rursum idem Christus, Matth. XVI et XVIII, dixit: *Quodcumque ligaveris... quodcumque solveris;* vel: *Quaecumque alligaveritis... et quaecumque solveritis*. Quae certe veram solutionem important, non vero nudam solutionis declarationem. Hoc vero magis patefit ex metaphora clavium, qua usus est Christus; claves enim vere traduntur ad claudendum aut aperiendum domus ostium, non autem ad declarandum apertum vel clausum ostium esse. Nisi igitur vim inferamus scripturae verbis, fatendum est actum, quo sacerdotes absolvunt, actum esse vere iudicialem, et non nudum ministerium declaratorium.

155. Id ipsum conficitur ex allegatis patrum testimoniis, ex quibus discimus, 1° Christum delere peccata sacerdotum ministerio; 2° sacerdotes sedere iudices in tribunali poenitentiae; 3° illorum sententiam ratam in coelis esse; 4° sacerdotes hac potestate praestare angelis et archangelis ipsis. Controversia ipsa, quae saec. II et III excitata est a montanistis et novatianis adversus catholicos quoad potestatem clavium, hanc eamdem veritatem luculenter ostendit, quae ridicula plane fuisset, si unice fuisset versata circa meram declarationem remissionis peccatorum. Ergo.

DIFFICULTATES

156. Obi. 1. Verbum *remittere* interdum in sensu *declarandi* usurpari constat ex Luc. VII, 48, cum Christus mulieri poenitenti dixit: *Remittuntur tibi peccata tua*, cum iamdiu eidem peccata fuissent remissa. 2. Hunc autem sensum subesse huic verbo, Ioann. XX patet ex voce *retinere;* nec enim retinent sacerdotes peccata, nisi quatenus declarant esse retenta, seu non dimissa. 3. Quod confirmat officium iudicis, cuius est tantum declarare aliquem reum aut innocentem esse respectu legis. 4. Praesertim cum Christus proprie non constituerit sacerdotes iudices peccatorum, sed personarum, utrum dispositae rite sint nec ne, dicens: *Quorum remiseritis peccata..... quorum retinueritis;* 5. prout reipsa nonnulli scholastici docuerunt. Ergo.

157. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem Christus, loc. cit. tum v. 47, tum v. 48, in eodem sensu *remissionis* dixit: *Remittuntur peccata;* in praecedenti quidem versiculo dum pharisaeo patefacit remitti peccata mulieri; in insequenti vero dum hoc ipsum peccatrici confirmat.

158. Ad 2. *Neg.* Nam prout peccata subiiciuntur per confessionem clavibus, sacerdotes eodem actu iudiciali eadem aut retinent aut remittunt.

159. Ad 3. *D.* Si iudices fuerint *meri* seu exsecutores, *C.* si sint *mixti* seu auctoritate suprema praediti, *N.* Tales porro sunt sacerdotes ex tridentino, quos Christus *suos vicarios tamquam iudices* et *praesides* constituit.

160. Ad 4. *D.* Christus constituit sacerdotes iudices personarum in ordine ad peccata iuxta diversas dispositiones remittenda aut retinenda, *C.* secus, *N.* Ideo enim sacerdotes expendunt dispositiones poenitentium, ut eos a peccatis solvant, aut non solvant. Deinde omne dubium tollitur ex Matth. XVIII, ubi Christus in recto dixit: *Quaecumque alligaveritis, quaecumque solveritis.*

161. Ad 5. *D.* Iique pauci, qui statim confutati sunt, *C.* plures et innoxie, *N.* Eos enim refellit Richardus a s. Victore, qui illorum senten-

tiam profert apud Morinum, op. cit. lib. VIII, cap. 2, n. 8.

Propositio II. *Soli sacerdotes sunt sacramenti poenitentiae ministri.*

162. De fide pariter propositio haec est iuxta can. X concilii tridentini, sess. cit.: *Si quis dixerit, non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum: Quaecumque ligaveritis* etc. *Quorum remiseritis* etc., *quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam confessionem; anathema sit.*

163. Iam vero allegata Christi verba, quibus innititur facultas absolvendi, ad solos apostolos eorumque in sacerdotio successores pertinere universa antiquitas uno consensu semper agnovit. Huius rei testes sunt omnes latinorum rituales libri. Graecorum et orientalium omnium euchologia, quae eruditi viri Martenius, Renaudotius, Morinus, Assemanus, collegerunt; nec non patres omnes utriusque ecclesiae. De Origene, Tertulliano et Cypriano constat ex superius adductis eorum testimoniis; quibus nunc addimus ex graecis s. Basilium, qui scribit (1): *Peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita est dispensatio;* ex latinis s. Ambrosium, qui: *Ius hoc*, inquit (2), *solis permissum sacerdotibus est*. Et haec speciminis gratia.

164. Pravitatem porro sacerdotum non officere quominus ipsi valide absolvant, constat ex iis, quae disputavimus in *Tract. de sacr. in genere;* definivitque iterum tridentina synodus in can. cit. cuius prior pars haec est: *Si quis dixerit sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere....... anathema sit.*

DIFFICULTATES

165. Obi. 1. S. Iacobus, in Epist. sua, cap. V, 16, indiscriminatim omnibus scribit: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra.* 2. Ad quae verba alludens s. Augustinus: *In omnibus*, inquit (3), *scripturis divinis utiliter ac salubriter admonemur ut peccata nostra debeamus iugiter et humiliter, non solum Deo, sed etiam sanctis et Deum timentibus confiteri. Sic enim per Iacobum apostolum*, etc. 3. Nec desunt certissima documenta, ex quibus constat in necessitatis casu etiam diaconis tributam facultatem esse excipiendi delicti exomologesim, ut ait s. Cyprianus (4), manum imponendi ad poenitentiam, et dandi pacem; prout pariter faciendum esse statuerunt concilia illiberitanum ac triburiense in Hispania; eboracense et londinense in Anglia; Odo episcopus parisiensis in Gallia; Petrus Cantor insuper et subdiaconos docet posse *ligare auctoritate papae, non sua;* apud Morinum (5). Quod confirmatur ex iure canonico, cap. *Fures extra, de furtis*. Innumera pariter suppetunt apud Martenium et Mabillonium documenta de confessione non solum diaconis, sed etiam inferioribus clericis, immo et laicis facta, quandoque etiam abbatissis a respectivis subditis. 4. Sane in necessitatis casu omnes tingere possunt, ergo et absolvere.

166. Resp. Ad 1. *Neg.* Aut enim Iacobi textus accipitur de confessione sacramentali cum plerisque patribus, et in hoc sensu cum iisdem patribus coarctari debet ad solos presbyteros ecclesiae, quos in vers. immediate praecedente advocandos dicit ad inungendos infirmos; aut cum aliis de humili confessione qua quis

(1) *Regul. brev. interrog.* CCLXXXVIII.
(2) *De poenit.* l. I, c. 2, n. 7.

(3) *Hom.* XII. (4) *Epist.* XII.
(5) Op. cit. l. VIII, c. 23.

se peccatorem profitetur, et in hoc sensu non est ad rem.

167. Ad 2. *Neg.* Sermo siquidem adductus Augustini foetus non est; agitur praeterea in eo de confessione caeremoniali.

168. Ad 3. *D.* Quae tamen documenta non attingunt nisi exomologesin caeremonialem, et relaxationem poenitentiae canonicae in foro externo, *C.* exomologesin sacramentalem, et absolutionem in foro interno, *N.* Hoc sensu exponit haec ipsa documenta Morinus in *recognitione operis sui de poenitentia*, in quo illa congesserat. Et hoc quidem respectu diaconorum; relate vero ad subdiaconos aliosque inferiores clericos et laicos, quae de auditis ab his referuntur confessionibus, intelligi debent de confessionibus, quas, absente sacerdote, faciebant poenitentes humilitatis ergo tum ad excitandos se ad contritionem, tum ad implorandas ecclesiae preces. Quas quidem confessiones *quodam modo sacramentales* vocat s. Thomas (1), qui illis tribuebat analogice quamdam vim ex opere operantis gratiam producendi. Hic usus perduravit fere usque ad saec. XVI, deinceps vero penitus obsolevit. Exinde rite explicari possunt quae ex conciliis, iure canonico, et Petro Cantore obiecta sunt. Quoad abbatissas vero, illae confessiones non consistebant nisi in quadam conscientiae ratione, quam subditae tamquam matri reddebant, prout adhuc fit in nonnullis religiosis institutis. Si quis obrepsit abusus, illico sublatus est.

169. Ad 4. *Nego* paritatem, quia Christus diversa ratione statuit, quae spectant ad horum sacramentorum administrationem.

(1) *Supplem.* q. 8, a. 2 ad 1.

Propositio III. ***Ad valide absolvendum in sacramento poenitentiae, praeter potestatem ordinis requiritur potestas iurisdictionis.***

170. Certa ac fidei proxima propositio est, ut constat ex nota inusta propositioni XXXVII synodi pistoriensis a Pio VI in *Const. Auctorem fidei*, quae *sic intellecta quod ad validum usum huius potestatis* (absolvendi) *non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa iurisdictio, sine qua tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam*, damnatur ut *falsa*, *temeraria*, *erronea*, *et concilio tridentino contraria*.

171. Verba concilii tridentini, sess. XIV, cap. 7, ad quae alludit summus pontifex, haec sunt: *Quoniam natura et ratio illud exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat feratur, persuasum semper in ecclesia Dei fuit, et verissimum esse synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem.* Haec porro verba nihil aliud significare possunt, quam iurisdictionis supervenientis ordini necessitatem ad valide absolvendum, alioquin absurda evaderent.

172. Quod magis adhuc patet ex rom. pontificibus, qui saepius declararunt nullam ac irritam illius sacerdotis absolutionem esse, qui destitutus alterutra iurisdictione sit. Sane Benedictus XIV in *Constit. Sacramentum poenitentiae*, his verbis confessario omnem facultatem ademit absolvendi complicem in peccato turpi: *Sublata propterea illi* (confessario) *ipso iure quacumque auctoritate et iurisdictione ad qualemcumque personam ab huiusmodi culpa absolvendam; adeo quidem, ut absolutio, si quam impertierit, nulla atque irrita omnino sit, tamquam impertita*

a sacerdote, qui iurisdictione ac facultate ad valide absolvendum necessaria privatus existit, quam ei per praesentes has nostras adimere intendimus. Hoc ipsum analogia confirmat deducta a tribunali civili, in quo irritam pronunciarent sententiam iudices iurisdictione destituti.

173. Posset praeterea, nisi ageretur cum catholicis, haec doctrina evinci ex sensu totius antiquitatis, ex cuius documentis constat ab initio solos episcopos absolvisse, nec nisi processu temporis adscitos ab iisdem fuisse monachos ad hoc munus, crescente poenitentium multitudine, nec umquam alios sacerdotes hanc sibi facultatem arrogasse, uti ostendit Christianus Lupus (1), nec non Martenius (2).

174. Ex his infertur 1° episcopalem approbationem ad excipiendas confessiones, non esse merum *idoneitatis* testimonium, sed veram potestatis et iurisdictionis collationem, 2° sine antistitum approbatione, et iurisdictionis potestate, non solum *illicite*, sed prorsus *invalide* administrari sacramentum poenitentiae.

DIFFICULTATES

175. Obi. 1. Sacerdotibus omnibus vi propriae ordinationis, ut cum conc. tridentino docet catechismus romanus, duplex competit potestas, altera in corpus Christi *reale*, altera in corpus Christi *mysticum*, seu in fideles omnes, qui hoc ipso subditi sacerdotum evadunt, quin alia iurisdictione opus sit. 2. Alioquin sequeretur, ad valide absolvendum, praeter potestatem divinam, requiri potestatem humanam, et illam ab hac pendere, absolutionem proinde non iam conferri in nomine I. C. sed in nomine episcopi. 3. Nec obstat debere sententiam in subditos ferri, siquidem cum fidelis coram sacerdote se sistit, hoc ipso se eius subditum constituit; 4. eo vel magis, quod administratio sacramenti poenitentiae constituta sit ad instar *compromissi* inter poenitentem et confessarium; sacerdos enim est iudex *compromissarius* a Christo institutus inter Deum offensum et peccatorem, a quo laesa divina iustitia est; peccator propterea fit subditus voluntarius illius sacerdotis, ad quem confitendus accedit. Ergo.

176. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen, ut quoad exercitium altera pendeat a materia idonea, altera vero a subditis assignandis, *C.* secus, *N.* Profecto ex ordinatione sacerdotali facultas absolvendi provenit, quod nemo inficiatur; at exerceri facultas haec non potest nisi in subditos, qui non habentur sine potestate ordinaria aut subdelegata, uti ex dictis patet.

177. Ad 2. *Neg.* Siquidem iurisdictio tantum se habet ut conditio, qua potestas absolvendi, in ordinatione a Deo collata, in praxim seu in actum deducatur. Per eam enim subditi assignantur, in quos possint sacerdotes ministerium suum exercere.

178. Ad 3. *D.* Si in arbitrio cuiusvis fidelis esset sibi iudices eligere, *C.* si hoc pendeat a legitima auctoritate, *N.* Alioquin etiam in causis civilibus possent cives sibi iudices constituere, quod nemo dicet. Possunt igitur fideles quemcumque sacerdotem eligere ex approbatis.

179. Ad 4. *Nego*, tum quia novum hoc paradoxum *compromissi* pugnat cum doctrina tridentini, sess. XIV, cap. 5, declarantis, *Christum... sacerdotes sui ipsius vicarios reliquisse tamquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur*, adeoque independenter a fi-

(1) *Dissert. de peccator. ac satisfaction. indulgentiis*, c. 2.

(2) Op. cit. l. I, part. II, c. 6, a. 6, § 2.

delium electione; tum quia in iudicio *compromissario* nulla requiritur iurisdictio, ex eodem tamen concilio nisi sacerdotes ordinaria aut subdelegata *iurisdictione* praediti sint, absolutio nulla est.

Propositio IV. *Episcopi ius habent reservandi sibi casus etiam in foro interno coram Deo; ideoque sacerdotes, qui extra mortis articulum nihil possunt in casibus reservatis, invalide prorsus ab iis poenitentes absolvunt.*

180. De fide propositio est ex tridentino, sess. cit. can. XI, definiente: *Si quis dixerit, episcopos non habere ius reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque adeo casuum reservationem non prohibere quominus sacerdos a reservatis vere absolvat; anathema sit.* Cohaeret autem haec definitio cum eiusdem concilii doctrina tradita ibid. cap. 7, ubi dicitur: *Hanc autem delictorum reservationem* (quam rom. pontifex quoad universam ecclesiam, episcopi autem in suis dioecesibus faciunt) *consonum est divinae auctoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere... Extra articulum mortis, sacerdotes, cum nihil possint in casibus reservatis, id unum poenitentibus persuadere nitantur, ut ad superiores et legitimos iudices pro beneficio absolutionis accedant.*

181. Iure proinde merito Pius VI binas propositiones synodi pistoriensis proscripsit, nempe XLIV asserentem: *Reservationem casuum nunc temporis aliud non esse quam improvidum ligamen pro inferioribus sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro poenitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem;* quae propositio declaratur *falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, concilio tridentino contraria, superioris hierarchicae potestatis laesiva;* et XLV in qua synodus spem patefacit, reformatum iri rituale una cum ordine poenitentiae, quae eisdem fere censuris notatur.

182. Iam vero ius penes summum pontificem, ac respectivos praesules esse reservandi sibi nonnullos casus etiam in foro interno coram Deo, quoad eos qui se catholicos profitentur, satis ostendunt allegatae auctoritates; quoad protestantes vero lutheranos, quos directe ferit canon tridentinus, evincitur tum ex natura huius sacramenti, tum ex antiquae ecclesiae sensu et praxi. Ac primo ex natura huius sacramenti, quod ex dictis institutum a Christo est ad modum forensis iudicii; nemo autem inficiatur in civili foro non paucas causas superiori tribunali, quandoque vero ipsi principi reservatas esse. Quod vero spectat ad antiquitatis sensum et praxim, exinde patet, quod antiquitus soli episcopi a peccatis absolvere consueverint, et si quando ministerium hoc sacerdotibus demandarunt, sibi atrociorum criminum absolutionem reservaverint. Exemplo sint tria delicta canonica nuncupata, idololatria, homicidium et moechia, a quibus simplices sacerdotes reos absolvere nequibant; interdum soli rom. pontifici reservatum erat homicidium, ut constat ex actis s. Redonis. Episcopus Synesius saec. IV ad Theophilum patriarcham alexandrinum absolvendum remisit Lampronianum presbyterum, ut habetur ex eiusdem Synesii *Epistola* LXVII ad eumdem Theophilum. Plura praeterea huius rei documenta suppetunt apud Martenium, Morinum et Chardonium, qui in opp. citt. ea collegerunt. Ex quibus etiam ianseniani arguuntur, qui toties provocant ad *venerandam antiquitatem.*

DIFFICULTATES

183. Obi. 1. Christus illimitatam contulit sacerdotibus absolvendi facultatem illis verbis: *Quorum remi-*

seritis etc. *Quaecumque solveritis* etc. nulla igitur reservatio fieri peccatorum potest. 2. Tridentinum eamdem in sacerdotibus potestatem agnoscit in corpus Christi reale, ac in eius corpus mysticum; porro illa ita suspendi nequit, ut invalide consecrent, ergo neque haec ita coarctari, ut invalide absolvant. 3. Quod potissimum valet respectu episcoporum et parochorum, qui cum auctoritate polleant ordinaria, nequit ipsis iurisdictio coarctari quin ab officio removeantur. Ergo.

184. Resp. Ad 1. *D.* Quae tamen quoad exercitium limitari possit, *C.* quae limitari nequeat, *N.* Constituto semel principio, quod aliud sit facultas, aliud facultatis exercitium, reliqua sequuntur. Etenim quoad personas ad hoc exercitium necesse est ut subditi designentur; quoad causas ut ab eo, in quo residet suprema potestas, illae non subtrahantur, ut fit etiam in foro civili. Suprema autem haec potestas quoad episcopos residet in rom. pontifice; quoad sacerdotes residet praeterea in respectivae dioeceseos episcopo.

185. Ad 2. *Nego* paritatem. Facultas enim consecrandi unice pendet a potestate ordinis a qua dispesci nequit; facultas vero absolvendi quoad exercitium pendet praeterea a potestate iurisdictionis, quae si desit, ut idem concilium, cap. 7, declaravit, *nullius momenti* erit absolutio collata a sacerdote, excepto mortis articulo, in quo nulla est reservatio.

186. Ad 3. *Neg.* Quamvis enim episcopi et parochi praediti sint potestate ordinaria, haec tamen *subordinata* est potestati supremae, a qua proinde in aedificationem coarctari potest tum quoad subditos, ut diximus, tum quoad causas.

187. Et haec de sacramento poenitentiae, ad quod rite administrandum magna opus est caritate et prudentia, praeter scientiae apparatum et sanctitatis ornamentum. Quae paucis complexus est s. Gregorius M. in *Reg. pastorali*, part. II, cap. 6, scribens: *Sit itaque amor, sed non emolliens; sit vigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate saeviens; sit pietas, sed non plusquam expediat, parcens.* Quas dotes aetate hac nostra prae se tulit s. Alphonsus Maria de Liguori, cuius doctrina saepe adeo ab apostolica sede commendata est.

TRACTATUS
DE INDULGENTIIS

PROOEMIUM

1. Divina dispositione constitutum est, ut dimissa culpa ac poena aeterna, persolvendae remaneant, uti ostendimus in superiore tractatu, poenae temporales vel in hac vel in altera vita, si casnm excipias perfectae caritatis. Huic fundamento inniluntur satisfactiones, quas poenitentibus confessarii iniungunt. Verum sacramentales eiusmodi satisfactiones longe absunt ab adaequanda gravitate culparum nostrarum. Ut huic defectui occurri posset, misericors Deus dedit ecclesiae suae facultatem has ipsas, quae persolvendae adhuc satisfactiones supersunt, vel ex toto vel ex parte relaxandi vi clavium, quas ei commisit. Hae porro relaxationes sunt, quae indulgentiarum nomine veniunt.

2. Est igitur indulgentia *Remissio poenae temporalis adhuc post remissam culpam et poenam aeternam peccatis debitae, in foro interno coram Deo valida, facta per applicationem thesauri a superiore legitimo.* Ex qua definitione pronum est colligere 1° obiectum huius remissionis sive indulgentiae esse poenas temporales, quae subeundae essent post culpae et poenae aeternae condonationem; 2° subiectum esse fideles adultos rite dispositos; ministrum superiorem legitimum, seu pro universa ecclesia rom. pontificem, ac episcopos in propria dioecesi intra limites sibi constitutos; 3° eiusmodi remissionem, quamvis detur in foro externo, seu extra sacramentum ab iis qui iurisdictione gaudent, valere tamen in foro interno seu coram Deo; 4° adeoque per modum suffragii extendi eam posse etiam ad animas in purgatorio degentes; 5° remissionem demum hanc dari virtute clavinm, quibus applicantur satisfactiones Christi, nec non sanctorum omnium, quae constituunt ecclesiae thesaurum nuncupatum.

3. Adversus indulgentias insurrexerunt ab initio fere rei christianae montanistae; deinde vero waldenses et wicleffitae; demum Lutherus, qui exinde occasionem sumpsit perduellionis vexillum erigendi contra ecclesiam Dei, et Calvinus, qui virus, quo plenus erat, hac ipsa de causa in ecclesiam evomuit. Sectae omnes ex his progenitae nescio quae monstra in indulgentiis finxerunt, lepidasque fabulas invexere. Doctrinam ecclesiae catholicae circa indulgentias ianseniani eorumque asseclae saltem temerare aggressi sunt, autumantes eas non esse nisi relaxationes poenitentiae canonicae in foro ecclesiastico solum validas; thesaurum vero ecclesiae commentum esse a scholasticis excogitatum.

4. Vindicias catholicae doctrinae de indulgentiis acturi adversus hos omnes, accurate secernere debemus ea, quae de fide sunt, ab iis, quae sunt fidei tantum proxima, atque ab iis, quae libere in schôlis agitantur.

5. Duo de fide sunt, 1° esse in ecclesia potestatem divinitus traditam concedendi indulgentias; 2° indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem esse.

6. Sunt autem proxima fidei 1° indulgentias valere in foro interno

coram Deo; 2° has ipsas indulgentias applicari posse animabus in purgatorio detentis per modum suffragii; 3° dari denique in ecclesia thesaurum, seu collectionem satisfactionum Christi, sanctorum et electorum omnium, cuius dispensatio spectet ad rom. pontificem, et ad episcopos intra praescriptionem canonum.

7. Quaestiones vero domesticae versantur circa dispositiones, conditiones, indulgentiarum fructum, aliaque eiusmodi, quae, vindicatis aut ad fidem, aut ad sinceram catholicam doctrinam spectantibus, exponemus.

PROPOSITIO I. *Est in ecclesia potestas a Christo concessa conferendi indulgentias, earumque usus est christiano populo maxime salutaris.*

8. Dogmatica seu de fide propositio est quoad ambas suas partes. Haec enim habet tridentinum, sess. XXV, in decreto de indulgentiis: *Cum potestas conferendi indulgentias a Christo ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate, divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta synodus indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem, et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in ecclesia potestatem esse negant.* Exinde in fidei professione a Pio IV edita, quisque profiteri debet, *indulgentiarum potestatem a Christo in ecclesia relictam esse, illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse.*

9. Priorem autem partem evincimus tum ex scriptura tum ex traditione, atque ecclesiae antiquae praxi. Etenim Christus ait Petro (1): *Tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis;* et iterum omnibus apostolis (2): *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Iam vero si haec verba in amplissima sua ac nativa significatione accipiantur, non modo includunt remissionem seu solutionem a reatu culpae et poenae aeternae, verum etiam solutionem a reatu poenae temporalis. Porro eorumdem coarctandam significationem esse numquam adversarii evincent, cum eiusmodi limitationem nuspiam scripturae insinuent, excludantque interpretationis regulae, sensus ac praxis constans ecclesiae, ut mox ostendemus. Ergo per ea Christus ecclesiae potestatem fecit poenas etiam temporales relaxandi peccatis debitas, seu concedendi indulgentias.

10. Haec confirmantur ex metaphora clavium, qua in hac conferenda potestate usus est Christus. Qui enim alteri domus claves confert, non solum facultatem communicat eam claudendi et aperiendi, sed insuper id efficiendi citius aut serius removendo obstacula, si quae sint, ad aditum patefaciendum. Cum igitur Christus regni coelorum claves ecclesiae suae tradiderit, hoc ipso eidem contulit potestatem citius in illud filios suos introducendi per remotionem reatus poenae temporalis, qui illius ingressum impediret. Eo vel magis, quod in allegatis verbis tam late pateat vox *solvendi*, ac vox *ligandi;* sed haec, ex alibi demonstratis, se extendit ad iniungendas poenas temporales, ergo et illa se protendit ad harum poenarum relaxationem.

11. Hac usus est potestate apo-

(1) Matth. XVI, 19.

(2) Ibid. XVIII, 18

stolus (1), dum incestuosum corinthium iudicavit *cum virtute Domini nostri Iesu tradere satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die D. N. I. C.*, eumdem, anno vix expleto, ab iniuncta poenitentia solvit, rescribens (2): *Sufficit illi obiurgatio haec, quae fit a pluribus, ita ut e contrario magis donetis. . . Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* De poenitentiae sane condonatione locum hunc intellexere s. Io. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et Oecumenius ex graecis in hunc locum, nec non s. Ambrosius et s. Pacianus ex latinis.

12. Eodem quo exposuimus sensu ecclesiam Christi verba intellexisse constat 1. ex usu qui per decem plus minus saecula perduravit, ut feria V in coena Domini ab episcopis absolverentur ab omni ulteriori poena, qui in capite quadragesimae confessi fuerant peccata sua. Cuius praxis meminerunt s. Ambrosius (3), s. Leo M. (4), concilium carthaginiense IV, can. VIII, et agathense, can. XV, et ordo romanus (5), praeter alia documenta quae magno numero collegit Eusebius Amort (6).

13. Constat 2° ex relaxatione, quam episcopi indulserunt lapsis ulterioris poenitentiae ad preces martyrum, quam coram Deo validam esse testatur Tertullianus adhuc catholicus (7), ac s. Cyprianus tum in lib. *De lapsis*, tum in pluribus epistolis, in quibus interdum invehitur in nimiam eiusmodi condonationis facilitatem.

14. Constat 3° ex can. XII conc. nicaeni I, qui est huiusmodi: *Licebit episcopo de his* (poenitentibus) *aliquid humanius cogitare;* seu prout prudentia dictaverit, vel ex toto vel ex parte poenitentium poenam relaxare. Idipsum iam constituerat concilium ancyranum, canone V, ac deinceps laodicenum confirmavit canone II, ut praeteream monumenta insequentis aetatis, in qua ipsi adversarii fatentur doctrinam et praxim hanc largiendi indulgentias obtinuisse.

15. Quod vero spectat ad alteram propositionis partem, qua asserimus utiles ac maxime salutares eiusmodi relaxationes seu indulgentias esse, facile eius veritas ex dictis colligitur. Si enim Christus ecclesiae suae potestatem contulit has poenas remittendi; si ecclesia pro tradita sibi facultate quovis tempore ea usa est has poenas condonando, evidens est indulgentiarum usum et utilem et maxime salutarem esse populo christiano. Sane cum hae nonnisi rite dispositis ac poenitentibus, nec nisi sub conditionibus quae pietatem foveant ac poenitentiae spiritum, concedantur, pronum est inferre, earum largitionem fidei, spei, caritatis, devotionis, pietatisque augmentum promovere, prout reipsa experientia quotidiana patefacit, nec adversarii ipsi diffitentur.

DIFFICULTATES

16. I. Obi. adversus primam partem: 1. Christi verba: *Quodcumque solveris, Quaecumque solveritis*, ad poenitentiae sacramentum referuntur, quo solo perinde ac sacramentis reliquis ex catholicorum doctrina gratia confertur, trahi igitur nequeunt ad potestatem largiendi indulgentiam. 2. Neque id melius conficitur ex facto incestuosi corinthii, quem cum apostolus prius excommunicasset, postea in communionem recepit. 3. Nemo profecto potest ab eo dispensare, quod iuris divini est,

(1) I Cor. V, 4.
(2) II Cor. II, 6.
(3) *De poenit.* lib. I, c. 15.
(4) *Serm.* II, *de quadragesima*, c. 4; et *Serm.* VI, c. 4.
(5) *Biblioth. maxima patrum*, Lugd. t. XIII.
(6) *Diss. praelim. apologetica pro indulgentiis*, § 2.
(7) Lib. *Ad martyres*, c. 2.

cuiusmodi satisfactio censetur pro culpis admissis, ut patet ex Deut. XXV, 2: *Pro mensura peccati erit et plagarum modus.* 4. Sane sive rom. pontifex, sive episcopi nequeunt per indulgentias relaxare eas poenas, quas sacerdos iure divino, in quo nullum agnoscit superiorem, iniunxerit. Ergo.

17. Resp. Ad 1. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Potestas enim clavium ad utrumque forum se extendit, ac in utroque ecclesia reipsa eam semper exercuit, tum scilicet in sacramento ligando et solvendo a peccatis; tum extra sacramentum ligando poenis et censuris, atque ab eis solvendo. Cum vero indulgentiae tribuantur in foro externo poenas relaxando temporales, opus non est gratiae collatione, quae unice necessaria est ad remittendas culpas in sacramento.

18. Ad 2. *Neg.* Non solum enim apostolus incestuosum corinthium excommunicavit, sed praeterea poenis eum subiecit, ut patet ex iis, quae habet I Cor. V, 14; scribit enim se tradidisse eum satanae *in interitum carnis*, quae profecto non minima poena est. Adeoque una cum excommunicatione poenas temporales ei inflixit, et cum eum in communionem recepit, condonavit reliquam peragendam poenitentiae partem, et quidem *ex persona Christi*.

19. Ad 3. *D.* Nisi id fiat potestate a Deo seu a Christo accepta, *C.* hac obtenta, *N.* Alioquin multo minus possent sacerdotes culpas ipsas remittere. Quod adiicitur ex Deuteronomio, non respicit nisi forum politicum, seu civile, in quo etiam a suprema potestate possunt plagae remitti.

20. Ad 4. *D.* Si rom. pontifex aut episcopi concedendo indulgentias relaxarent satisfactionem sacramentalem a sacerdote iniunctam, *Tr.* si solum satisfactiones aliunde debitas, *N.* Transmisimus prius distinctionis membrum, cum in illa hypothesi, quae nunc temporis locum non habet, sin minus *directe* irritando sententiam sacerdotis, saltem indirecte id efficere possent tollendo poenae reatum.

21. II. Obi. adversus alteram partem. 1. Nequeunt non esse perniciosae indulgentiae, cum per eas fideles exonerentur satisfactionibus, quibus erga divinam iustitiam adstricti sunt; 2. desides fiant in operibus bonis consectandis, unice solliciti de alienis satisfactionibus sibi comparandis; 3. imminuatur proinde in ipsis horror peccati, quod tanta facilitate expiari potest; 4. etiamsi nunc temporis indulgentiae minus abusivae sint, quam olim fuerint, tamen negari non potest conciliari eas minime videri cum principiis moralitatis, dum levissimis actibus exterioribus, e. gr. osculo cruci impresso, possit aliquis solvi a gravissimis debitis quibus erga Deum detinetur; 5. multo vero minus conciliari possunt cum divina misericordia et iustitia quoad eos, qui ratione temporis, loci etc., nequeunt illa opera adimplere, quibus indulgentiae adnexae sunt, ut contingit extra Urbem aut Italiam degentibus, qui proinde acerbissimis suppliciis destinantur. 6. Verum rem conficit insolubile dilemma a graeco-moscovita non ita pridem theologis occidentalibus propositum: vel indulgentiae, quae nonnullis in casibus dispensantur christianis, non dantur absolute, sed peculiarem poenitentiam et absolutionem supponunt, et sunt inutiles; vel indulgentiae applicant merita Christi peccatoribus vi apostolicae potestatis, absolute, independenter a qualibet poenitentia, et sunt noxiae. Ergo.

22. Resp. Ad 1. *Neg.* tum quia indulgentiae superveniunt satisfa-

ctioni sacramentali; tum quia requirunt spiritum contritionis et poenitentiae, a quo inseparabilis est voluntas satisfaciendi insuper quantum in se est laesae divinae iustitiae; tum quia incerti semper fideles sunt num indulgentiam praesertim plenariam consecuti fuerint, adeoque prudentia in his suggerit ut meliori quo possunt modo sibi prospiciant. Sane experientia ostendit longe magis addictos poenitentiae operibus eos esse, qui adnituntur indulgentias lucrari, quam qui eas negligunt.

23. Ad 2. *Neg.* Ut patet ex modo dictis in resp. ad 1.

24. Ad 3. *Neg.* Siquidem nemo potest indulgentias lucrari, quin prius sincero dolore deleverit labes quibus se commaculavit, ac proposito non peccandi de caetero. Si eiusmodi dispositionibus praediti sunt, qui indulgentias quaerunt vereque a peccato horrore percellantur, nihil impedit quominus facilibus eiusmodi mediis exterioribus alliciantur ad sibi illas dispositiones comparandas, et hac ratione indulgentias lucrentur, ac meliores fiant. Demum experientia semper praesto est, quae in praxi ostendit quinam praestantiores fideles sint. Possemus provocare protestantes an cum dogmate quod ipsi profitentur de sola fide iustificante, quin ulla opera bona et satisfactoria penitus requirantur, peccati horror melius concipiatur.

25. Ad 4. *D.* Si actus exteriores materialiter in se spectantur, *Tr.* si una cum praeviis dispositionibus, quae nullo non tempore necessario praerequisitae sunt ac praerequiruntur ad quamlibet lucrandam indulgentiam, *N.* Has porro dispositiones recensuimus; et sic optime concilientur indulgentiae cum principiis omnibus moralitatis.

26. Ad 5. *D.* Nisi alia ratione supplere possent hi, qui in iisdem adiunctis non versantur, *Tr.* si possint supplere, *N.* Ac primo animadvertimus multiplicata adeo media esse ad indulgentias lucrandas, ut vix aliquis reperiri possit, qui his non abundet. Deinde Deus ipse defectibus his exterioribus supplere potest quoad eos, qui bono animo sunt per uberiores gratias interiores, et fideles ipsi per fideliorem cooperationem. Deus enim res ita constituit, ut defectui interiorum dispositionum in adultis numquam suppleri posset, semper vero posset defectui mediorum exteriorum. Satis est cum Deo sincero corde procedere.

27. Ad 6. Resp. Indulgentias dari post poenitentiam seu satisfactionem sacramentalem, quae pars integralis sacramenti est, seu in supplementum sacramentalis satisfactionis, quae longe abest, ordinarie saltem, ab adaequanda poena ob culpas promerita, adeoque indulgentiae quaecumque demum sint sive plenariae sive partiales nec inutiles neque noxiae sunt. Insolubile proinde dilemma supinam ignorantiam evincit graeco-russi, seu barbari scythae, qui illud proposuit circa doctrinam et praxim ecclesiae catholicae, et a quo theologi occidentales se expediunt negando falsum suppositum.

PROPOSITIO II. *Indulgentiae hominem liberant a poenae reatu non solum coram ecclesia, sed etiam coram Deo.*

28. Propositio fidei proxima est, ut constat ex pluribus propositionibus censura notatis: ac 1° Leo X confixit art. 19 Lutheri: *Indulgentiae, his qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam;* 2° Pius VI proposition. XL synodi pistoriensis asserentem: *Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones sta-*

tuta erant peccanti; quae propositio sic intellecta: *quasi indulgentia, praeter nudam remissionem poenae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam,* in *Const. Auctorem fidei,* declaratur et proscribitur ut *falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa, ac dudum in art.* 19 *Lutheri damnata.*

29. Duo porro sunt quae evincunt indulgentias valere etiam coram Deo, facultas scilicet a Christo ecclesiae collata indulgentias faciendi, et perpetuus ecclesiae sensus in illis dispensandis.

30. Ad primum quod spectat, ecclesia virtute clavium, quas ei Christus contulit, ligat aut solvit tum quoad culpas, tum quoad poenas aeternas ac temporales, ut constat ex superiore propositiono, utrumque autem coram Deo. Dum igitur a poenis temporalibus per indulgentias solvit, coram Deo solvit, ac removet impedimenta ab ingressu regni coelorum. Hinc apostolus quemadmodum ligaverat corinthium *in nomine D. N. I. C.*, sic eum solvit *in persona Christi,* seu Christi nomine et auctoritate, *ut spiritus salvus sit in die D. N. I. C.* Aut igitur neganda potestas dandi indulgentias, aut fatendum eas validas etiam esse coram Deo.

31. Ad ecclesiae vero sensum quod attinet, is patefit 1° ex formula, qua feria V in coena Domini poenitentes ab ulterioribus satisfactionibus absolvebantur, quamque exhibet adhuc ordo romanus, in qua dicebatur: *Deus... agnosce oves tuae redemptionis, constrictas vinculis peccatorum, ecclesiae tuae precibus exoratus absolve.* 2° Ex iis, quae scribit Tertullianus, iam montanista, ubi catholicos vellicat quod ad preces martyrum veniam moechis tribuerint (1): *At tu,* inquit, *iam et in martyres tuos effundis hanc potestatem. Quis permittit homini donare, quae Deo reservanda sunt? Sufficiat martyri propria delicta purgasse... Quis alienam mortem solvit, nisi solus Filius Dei?* Quae certo de sola remissione poenarum ecclesiasticarum intelligi non possunt. 3° Ex persuasione totius populi carthaginiensis, quod obtenta a martyribus pax valeret *in coelis,* teste clero romano (2), nec non ex eodem s. Cypriano, qui scribebat (3): *Occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a martyribus acceperunt, et praerogativa eorum apud* Deum *iuvari possunt.* Et alibi passim.

32. Ad haec accedit ineluctabile s. Thomae argumentum (4), quod si vera esset adversariorum sententia, *ecclesia, huiusmodi indulgentias faciens, magis damnificaret quam adiuvaret: quia remitteret ad graviores poenas, scilicet purgatorii, absolvendo a poenitentiis iniunctis;* cum tamen tridentinum definierit *indulgentiarum usum esse christiano populo maxime salutarem.*

DIFFICULTATES

33. Obi. 1. Indulgentiae hodiernae substitutae sunt antiquis relaxationibus poenitentiae canonicae. Atqui relaxatio poenitentiae canonicae erat solum pro foro externo coram ecclesia; ergo et indulgentiae hodiernae non valent nisi pro foro externo coram ecclesia. 2. Quod magis elucet ex conc. trident. declarante ecclesiam *antiquissimis temporibus* consuevisse indulgentias dare; sed antiquissimis temporibus non dabatur indulgentia nisi do poenis canonicis; ergo non alia datur etiam nunc temporis, cum poenitentiae canonicae

(1) Lib. *De pudicitia,* c. ult.

(2) *Ep.* XXX, *ad Cyprianum.*

(3) *Ep.* XII.

(4) *Suppl.* q. 25, a. 1.

numquam fuerint abrogatae. 3. Sane quo referuntur nisi ad canonicas poenitentias formulae, quibus non ita pridem concedebantur indulgentiae de *poenis iniunctis?* Quibus item dantur adhuc indulgentiae *septem annorum et totidem quadragenarum?* 4. Quorsum conc. tridentinum ne nimia sit facilitas largiendi indulgentias, rationem adducit, *ne enervetur disciplina*, si indulgentiae non remitterent poenitentias canonicas? Ergo.

34. Resp. Ad 1. *Tr. mai. Neg. min.* Transmisimus *maiorem*, quia ex apostolo constat datam indulgentiam antequam instituerentur poenitentiae canonicae, prout pariter ex aliis documentis patet historiae ecclesiasticae. Verum, hoc omisso, negavimus *minorem*, quum poenitentiae canonicae non solum institutae fuerint ad satisfaciendum ecclesiae ratione scandali, sed etiam immo potissime ad satisfaciendum Deo, cum hoc de natura poenitentiae sit, ut ea poena coram Deo expietur pro culpis admissis. Sane poenitentiae illae constituebant partem integralem sacramenti, saltem per applicationem clavium, ac ipsis iansenianis contendentibus, praemittebantur ut *pretium*, illisque ut *merces* impendebatur absolutio.

35. Ad 2. *D. Antiquissimis temporibus* non erant indulgentiae nisi relaxationes poenitentiae canonicae, validae tamen coram Deo, uti exposuimus, *Tr.* validae tantum coram ecclesia, *N.* ut patet ex dictis. Falsum autem est adhuc vigere poenitentias canonicas, quae quinque ad minus saeculis ante concilium tridentinum per non usum cessaverant, quamvis nullo positivo decreto abolitae fuerint. Contrarium asserere vere est ridiculum se praebere.

36. Ad 3. Resp. eiusmodi formulas reipsa alludere ad antiquum usum, et, quamvis poenitentiae canonicae cessaverint, formulae tamen conservatae sunt. Siquidem in antiquis poenitentialibus unicuique peccato determinata erat poena sua, et iuxta has regulas poenitentes expiare tenebantur propria crimina coram Deo. De his itaque *poenis iniunctis* vel absolute, vel quae responderent *septem annis et totidem quadragenis* dabatur indulgentia, et adhuc datur, quae tali expiationi respondeat, etiamsi regulae illae non amplius vigeant.

37. Ad 4. Resp. rationem illam conc. tridentinum adduxisse, ne ex nimia facilitate indulgentiae vilescerent, sicque fervor intepesceret, negligerenturque opera illa quae praescribi solent ad lucrandas indulgentias, atque extingueretur studium poenitentiae. Nullo vero modo illis verbis alludere potuit tridentinum ad enervationem disciplinae, quae exsurgeret ex neglectu poenitentiarum canonicarum, quae ubique, uti diximus, a pluribus saeculis disparuerant.

38. Inst. 1. Martyres antistites rogabant ut lapsis aliquid de rigore remitterent poenitentiae canonicae; 2. antistites vero in danda indulgentia rationem fervoris habebant, quo praesumebant eos plene iam Deo satisfecisse, adeoque non remittebant nisi superstitem poenitentiam agendam in foro ecclesiae. Ergo.

39. Resp. Ad 1. *D.* Qua Deo etiam, immo praecipue satisfaciebant, *C.* soli ecclesiae, *N.* Responsio patet ex dictis.

40. Ad 2. *Neg.* Alioquin minime patres dixissent, prout saepe in eorum scriptis reperitur, se vere coram Deo aliquam satisfactionis partem remisisse, aut etiam universam ad preces martyrum, ingruentibus praesertim persecutionibus.

Propositio III. ***Datur in ecclesia indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et sanctorum.***

41. Et haec propositio certa est doctrinamque catholicam exhibet, uti ostendunt propositiones a romanis pontificibus damnatae. Etenim Pius VI in toties laudata *Constit.* propositionem XLI synodi pistoriensis proscripsit, quae asserit: *Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et sanctorum et clarae notioni absolutionis a poenis canonicis substituisse confusam et falsam applicationis meritorum. Quasi thesauri ecclesiae, unde papa dat indulgentias, non sint merita Christi et sanctorum: falsa, temeraria, Christi et sanctorum meritis iniuriosa, dudum in art.* 17 *Lutheri damnata.* Praeiverant huic pontifici praeter Leonem X, s. Pius V et Gregorius XIII, qui XI Baii propositionem confixerant: *Per passiones sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur;* cui affinis est altera eiusdem Baii propositio, nempe LIX.

42. Ne in re quam tanto furore impetunt Lutherus, Calvinus, immo et neoterici catholici, obscuritas habeatur, praenotamus: I. Nos *meritorum* Christi et sanctorum nomine significare non merita in rigoroso sensu, quibus aliquis *sibi* meretur; sed quatenus haec *satisfactoria* sunt, quibus quispiam aut pro se, aut pro se et aliis, aut pro aliis tantum divinae iustitiae laesae satisfacit; sic Christus pro nobis tantum satisfactoria haec merita posuit, sancti vero satisfecerunt pro se et pro aliis; dum itaque dicimus thesaurum ecclesiae constare ex meritis Christi et sanctorum, significamus constare tum ex meritis satisfactoriis Christi, tum ex meritis satisfactoriis, aut etiam, ut nonnullis placet, *impetratoriis*, quae praestiterunt sancti pro se, et si superabundent, etiam pro aliis. Adeoque improprie *meriti* nomen usurpatur.

43. Praemittimus II ad essentiam indulgentiae, et proinde ad applicationem thesauri non requiri sanctorum merita, quae solum adiiciuntur ad instar cuiusdam *adminiculi aut cumuli*, ut loquitur Clemens VI, ut inde maior meritis Christi honor accedat et gloria, quae eam vim communicarunt meritis sanctorum, et ne otiosae istorum satisfactiones permaneant.

44. Praenotamus III thesaurum hunc conflari ex meritis sanctorum tum in coelo regnantium, tum in terris degentium, quos certum est posse tum pro se tum pro aliis satisfacere, ex Christi meritis, ut dictum est, ac docet catechismus romanus (1).

45. Praemittimus IV applicari nobis sanctorum merita ab ecclesia per indulgentias ad eum modum quo extra sacramenta applicantur nobis merita Christi, qui dignitatem communicat sanctorum meritis per gratiam sanctificantem, quo fit ut Deus meritorum Christi et sanctorum intuitu, mediante ecclesiae ministerio et conditionibus ab ea appositis, remittat nobis poenas temporales ob peccata debitas.

46. Iam vero dari satisfactoria Christi et sanctorum merita (ex quibus ecclesiae thesaurus constituitur iuxta dicta) quorum applicatio ecclesiae ministerio et auctoritati commissa sit, sic facile adstruimus.

47. De Christi meritis satisfactoriis superabundantibus nemo est qui

(1) Part. II, c. 5, n. 61.

dubitet, immo adversarii adeo admittunt, ut veluti Christo iniuriosas reiiciant omnes satisfactiones nostras. Pars igitur essentialis thesauri in tuto est. Dari praeterea satisfactoria et quidem superabundantia ac impetratoria sanctorum merita nemo sanus inficias ibit, qui secum animo reputet quanta ss. Virgo perpessa sit, quot sustinuerint martyres, nec non viri sanctitate conspicui, qui in ecclesia quovis tempore floruerunt. Certe s. Ambrosius (1) et s. Io. Chrysostomus, quem paulo post afferemus, non solum merita haec superabundantia agnoscunt, sed extollunt illorum vim ad peccatorum nostrorum poenas expungendas.

48. Unum igitur superest ut evincamus, eiusmodi scilicet thesauri applicationem ecclesiae ministerio et auctoritati commissam esse. Id autem constat ex apostoli verbis (2): *Dedit* (Deus) *nobis ministerium reconciliationis*, nempe tum quoad culpam et poenam aeternam per sacramenta, tum quoad poenam temporalem etiam extra sacramenta. Siquidem generalissima sunt ac modum omnem reconciliationis includunt. Ac reipsa utraque ratione ecclesia ministerium istud semper implevit.

49. His pondus adiicit dogma de communione sanctorum, cui innixus apostolus sic divites corinthios ad pauperum hierosolymitanorum inopiam sublevandam excitabat (3): *In praesenti tempore vestra abundantia eorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, et fiat aequalitas.* Haec autem aequalitas seu *aequatio* nonnisi in satisfactionibus fieri potest, siquidem merita personalia sunt, nec alteri communicari possunt.

DIFFICULTATES

50. Obi. 1. Quidquid de Christo sit, certum est sanctos abundantem operum suorum mercedem retulisse; 2. numquam in animo habuisse praeter propria etiam aliena solvere debita. 3. Cum Christus praeterea abunde pro debitis nostris sub quovis respectu satisfecerit, non possunt sanctorum satisfactiones non esse Christo *iniuriosae*, aut saltem *superfluae* in commentitio thesauro *barbaris temporibus excogitato*. 4. Praeclare proinde s. Leo M. scribebat (4): *Quamvis multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas... nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit.* 5. Hinc sine blasphemia admitti nequit *cumulus* aut *adminiculum* ex sanctorum meritis exsurgens, quodque adiiciatur meritis Christi, et illorum sanguinis cum Christi sanguine profana permixtio. Ergo.

51. Resp. Ad 1. *D.* Prout opera meritoria fuerunt, *C.* prout fuerunt satisfactoria, *N.* Merces enim sequitur meritum, satisfactio debitum.

52. Ad 2. *D.* Expresse, seu intentione explicita, *Tr.* implicita aut virtuali, *N.* Cum enim sancti caritate flagrent, ita sunt comparati, ut velint meliori qua possunt ratione caeteros iuvare; eo vel magis quod subsint ecclesiae, cuius voluntati ac intentioni se et opera sua committunt.

53. Ad 3. *Nego* quoad omnes partes. Nam satisfactiones sanctorum non sunt *iniuriosae* satisfactioni Christi, eadem ratione ac non sunt iniuriosae Christo interpellationes sanctorum, saltem viventium, quas ipsi adversarii admittunt. Siquidem

(1) L. I, *De poenitentia*, c. 15, n. 59 seqq.

(2) II Cor. V, 18.

(3) Ibid. VIII, 4.

(4) *Epist.* CXXIV, *ad Palaestinos.*

non adiiciuntur satisfactioni Christi sanctorum satisfactiones ad *augendum* illius *valorem*; quod esset absurdum, sed ut nobis applicetur satisfactio Christi uberius, prout opera et satisfactiones iustorum media sunt ad illius applicationem. In radice omnia pendent a satisfactione Christi, quae, si abesset, nullius valoris essent sive nostrae, sive satisfactiones sanctorum. Ergo quin satisfactiones sanctorum iniuriosae sint satisfactioni Christi, eam summopere commendant. Non sunt *inutiles*, quemadmodum non sunt inutiles satisfactiones nostrae, quia quamvis satisfactio Christi sit infinita, nobis tamen non applicatur nisi modo finito, et pro ratione satisfactionum nostrarum, et satisfactionum sanctorum. Non est demum novitium inventum thesaurus ecclesiae, neque in se, neque quoad nomen ipsum. Utrumque enim invenimus apud patres, inter quos s. Io. Chrysostomus ita scribit (1): *Eiusmodi est thesaurus ecclesiae, novas et veteres habet margaritas, sed una omnium est pulcritudo... Temporis diuturnitate opes, quae ad corpora spectant, facile intereunt... at non sic se res habet in spiritualibus thesauris.*

54. Ad 4. *D.* Loquens de redemptione ac satisfactione *de condigno*, *C.* secus, *N.* Nil aliud significat s. Leo in obiecto loco, quam soli Christo nos in acceptis referre debere redemptionem nostram et satisfactionem de condigno pro peccatis nostris; quod nemo catholicorum in dubium revocavit. Verum haec satisfactio non excludit satisfactiones, quas *de congruo*, et quidem ex Christi meritis, Deo offerunt iusti viventes pro aliis satisfactiones, et satisfactiones sanctorum pro nobis. Ergo extra rem nobis a Calvino obiiciuntur s. Leonis verba.

(1) *Homil. in SS. MM Iuventinum et Maximinum.*

55. Ad 5. *D.* In sensu exposito ad modum *cumuli* seu *adminiculi* adiiciuntur satisfactiones sanctorum satisfactioni Christi, ut scilicet haec nobis uberius applicetur, *C.* ad conflandum thesaurum ut inde augeatur illius valor, *N.* Itaque nulla fit sanguinis cum sanguine permixtio, uti adversarii comminiscuntur; neque adduntur satisfactiones sanctorum satisfactioni Christi, ut exurgat ulterior valor, sed uti media ponuntur ad applicationem satisfactionis Christi, et hoc etiam *de congruo*, non *de condigno*, uti pro se hanc rationem habent merita et satisfactiones iustorum, prout exposuimus; quae praeterea vim habent ex Christi meritis solutionis et satisfactionis sive pro nobis, sive pro aliis, cum interposito autem memorato discrimine. Exinde patet difficultates oriri ex perperam exposita doctrina catholica.

PROPOSITIO IV. *Indulgentiae applicari etiam possunt per modum suffragii animabus in purgatorio degentibus.*

56. Certa haec propositio est, eiusque contradictoria est temeraria. Etenim Pius VI in sua *Const. Auctorem fidei* has synodi pistoriensis propositiones proscripsit, nempe XXIV: *Item in eo quod superaddit* (synodus), *luctuosius adhuc esse, quod chimaerica isthaec applicatio transferri volita sit in defunctos;* quae declaratur *falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in rom. pontifices et in praxim et sensum universalis ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haeretícali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in art. 22 Lutheri;* et XLIII: *In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegiata*, etc., *temeraria*, etc.

57. Diximus *per modum suffragii*, quia cum iurisdictionem ecclesia non habeat in purgantes animas, ideo indulgentiae quae in earum solamen ab ecclesia conceduntur, non babent nisi vim impetrationis una cum solutione pretii, seu satisfactionum, quas ecclesia ex thesauro suo auctoritate, qua pollet, Deo offert, ut ipse pro sua misericordia dignetur illarum intuitu vel totam vel partem illius poenae luendae ad integram satisfactionem condonare.

58. Quo sensu nihil habet enunciata propositio, quod cordato viro non probetur. Etenim eius veritatem evincunt 1° argumenta omnia, quibus catholici ostendunt viventium suffragia defunctis prodesse; 2° dogma *de Communione sanctorum*: *Neque enim*, inquit s. Augustinus (1), *piorum animae mortuorum separantur ab ecclesia... Cur enim fiunt ista, nisi quia fideles etiam defuncti membra eius sunt?* Hinc s. Thomas scribit (2): *Non est aliqua ratio, quare ecclesia transferre possit communia merita, quibus indulgentiae innituntur, in vivos et non in mortuos;* 3° evincit rom. pontificum auctoritas et agendi ratio. Etenim Ioannes VIII, ann. 878, et Ioannes IX, ann. 900, indulgentias in defunctorum suffragium concesserunt apud Mabillonium (3). Sixtus IV, in *Const. Licet ea*, Petri de Osma propositionem banc confixit: *Romanus pontifex purgatorii poenam remittere non potest;* et Leo X art. 22 Lutheri: *Indulgentiae nec sunt necessariae nec utiles mortuis.* 4°. Eam demum evincit universalis ecclesiae sensus et praxis, quae ab immemorabili consuevit indulgentias in suffragium defunctorum largiri. Iam vero iuxta celebrem s. Augustini regulam: *Si quid universa per orbem frequentat ecclesia, quin ita faciendum sit disputare, insolentissimae insaniae est.* Ergo.

(1) *De civit. Dei*, l. XI, c. 9, n. 1.
(2) *Suppl.* q. 71, a. 10.
(3) *Praef. ad saec. III Benedictin.*

DIFFICULTATES

59. Obi. 1. Conc. tridentinum Leonis X censuram latam in art. 22 Lutheri non confirmavit. 2. Sane non apparet in quo differat indulgentia per modum suffragii concessa a quavis oratione, quae fiat pro defunctis. 3. Praesertim cum incertum sit, utrum Deus acceptet eiusmodi indulgentias in favorem defunctorum oblatas. 4. Mirum proinde est dari a rom. pontificibus indulgentias plenarias, ita ut si in altari privilegiato sacrum fiat, possit alicuius anima a lustrico carcere liberari. Ergo.

60. Resp. ad 1. *D.* Expresse, *Tr.* tacite et aequivalenter, *N.* Etenim concilium usum qui obtinebat concedendi indulgentias retinendum esse declarat, et populo christiano eum maxime salutarem esse sub anathemate constituit. Porro notus erat concilio in universa ecclesia et in propriis tridentinorum patrum dioecesibus usus receptus concessionis indulgentiarum pro defunctis; nota praeterea eidem concilio erant antiqua Ioannis VIII et Paschalis I exempla, ac recentiora Clementis VII et Iulii III, sub quo concilium celebrabatur, earumdem indulgentiarum; comperta eidem erat censura Sixti IV propositionis Petri de Osma. Cum igitur iuxta vigentem usum concilium probaverit indulgentias easque maxime salutares declaraverit, in suo decreto etiam complexum est et confirmavit censuram a Leone X latam in art. 22 Lutheri.

61. Ad 2. Resp. Magnum interesse discrimen inter nudam orationem pro defunctis et indulgentias in eorum suffragium concessas; nam qui orat non offert solutionem debiti, contra vero per indulgentias

praeter impetrationem offertur et quidem ex officio ab ecclesia quantum opus est ad debiti solutionem ex satisfactionibus Christi et sanctorum.

62. Ad 3. *D.* Incertum est in particulari, *Tr.* in genere, *N.* Nam Deus profecto ratum habet quod ab ecclesia eius nomine et auctoritate fit. Hinc si nihil obstat, caeteris paribus, magis prodest indulgentia illi, pro quo conceditur, quam aliis.

63. Ad 4. *D.* Si perperam intelligatur, *C.* si rite, *N.* *Hoc fundamento*, inquit Benedictus XIV in sua *Instit.* XVI, n. 15, *innititur summus pontifex, cum privilegiatas aras declarat, ac pro missae celebratione, quae in illis indicitur ad expiandam defuncti alicuius animam, thesauri ecclesiastici eam partem tribuit per modum suffragii, quae satis est, ut eadem anima, si Deo placitum sit, a purgatorii cruciatibus expietur, uti Gregorius* XIII *explicat, cum privilegiatum altare metropolitanae bononiensi largitus est*. De Berlendis antiqua ac recentia monumenta exhibet eiusmodi altarium, quae privilegiata nuncupantur (1).

IN INDULGENTIARUM DOCTRINAM SCHOLIA

64. Nonnulla hic breviter complectemur, quae ad indulgentias ipsas spectant, ad earum ministrum et subiectum.

SCHOLION I.

65. Inquiri solet utrum indulgentia *solutio* potius quam *absolutio* dicenda sit. Si sermo sit de indulgentiis, quae viventibus conceduntur, rationem habent absolutionis et solutionis: absolutionis respectu dantis, solutionis respectu recipientis; si vero agatur de indulgentiis, quae pro defunctis dantur, solutiones tantum censendae sunt.

66. Indulgentia alia est *plenaria*, alia *partialis*. Plenaria ea est, qua tota illa satisfactio persolvenda remittitur, quae vi clavium remitti potest. Ad indulgentiam plenariam refertur *Iubilaeum*, quod integrae poenarum remissioni adiicit nonnullas peculiares facultates absolvendi, e. gr. a casibus reservatis, a censuris, commutandi aut relaxandi vota, etc. Primus, qui iubilaeum instituisse censetur, est Bonifacius VIII, ann. 1300; alii a Silvestro II, ann. 1000, illud repetendum existimant; immo nonnulli illius vestigia deprehendere visi sunt initio saec. III apud Eusebium in *Chronico* ad ann. 204 et 206; ast labile nimis videtur hoc fundamentum. Itaque Bonifacius VIII constituit, ut quolibet anno centesimo redeunte iubilaeum celebraretur; Clemens VI reduxit hunc cyclum ad ann. 50, Gregorius XI ad ann. 33, donec tandem Paulus III et Sixtus IV eum revocaverunt ad ann. 25, qui mos adhuc perseverat.

67. Indulgentia partialis ea est, qua pars tantum subeundae temporalis poenae relaxatur; e. gr. tot annorum, quadragenarum, aut dierum. Quae ratio indulgentiae concedendae alludit, ut innuimus, ad formulas illas, quibus poenitentiae canonicae pars, quae ad normam canonum aut poenitentialium pro singulis peccatis constituta erat, remitti solebat. Huc etiam spectant *carenae*, quae a carendo dictae sunt, eo quod illi qui huic poenitentiae subiiciebantur omnibus, praeter panem et aquam, carere deberent.

SCHOLION II.

68. Quoad indulgentiae ministrum, ratum apud omnes est rom. ponti-

(1) *De oblationibus ad altare*, part. II, § 10, n. 4.

ficem, utpote supremum ecclesiae caput, posse Christi fidelibus omnibus plenariam indulgentiam concedere. Proinde Martinus V in conc. constantiensi constituit, ut wicleffitae atque hussitae redeuntes ad ecclesiae unitatem interrogarentur, utrum crederent, *quod papa omnibus christianis vere contritis et confessis ex causa pia et iusta possit concedere indulgentias;* item, *utrum credant, quod singuli episcopi suis subditis secundum limitationem canonum huiusmodi indulgentias concedere possint.* Haec autem limitatio facta est in conc. lateranensi IV, ut scilicet in dedicatione ecclesiae non extendatur episcopi indulgentia ultra annum, et ultra 40 dies in aliis casibus. Quo decreto, ait Pius VI in brevi *super soliditate*, refutatur *error Eybel, dum perperam disserens de indulgentiis, scribere ausus est, quemlibet episcopum pari modo atque papam posse indulgentias concedere.* Eamdem erroneam consecutionem ex falsis principiis pariter nonnulli alii neoterici deduxerunt.

SCHOLION III.

69. Sed iam de subiecto deque conditionibus, quae ad lucrandas indulgentias requiruntur, pauca subiicienda sunt. Tam viventes quam defunctos subiecta capacia indulgentiarum esse ex iis, quae disseruimus, abunde liquet. Hoc tamen inter utrosque interponitur discrimen, quod respectu viventium infallibilis sit indulgentiae effectus si nihil obstet aut ex parte dantis, aut ex parte recipientis, aut ex parte causae, cum illa vera sit absolutio ac solutio quae ex vi clavium divinitus ecclesiae collatarum provenit. Ast non ita certus est hic effectus respectu defunctorum, cum non iuridice istis concedatur indulgentia, qui subditi ecclesiae iam esse desierunt, adeoque per modum suffragii ipsis conferatur ut mera debiti solutio. Item viventibus *primario* et *directe* conceditur indulgentia eo quod ipsi ea praestare possint, quorum causa indulgentia tribuitur, secus ac contingat defunctis, quibus propterea nonnisi *secundario* et *indirecte* indulgentia conceditur.

70. *Indulgentiae*, inquit s. Thomas (1), *tantum valent*, *quantum praedicantur ; dummodo ex parte dantis sit auctoritas, et ex parte suscipientis caritas, et ex parte causae pietas, quae comprehendit honorem Dei et proximi utilitatem.*

71. De auctoritate in dante satis diximus; quoad suscipientes duae exiguntur conditiones ad indulgentias lucrandas; quarum prior est status gratiae, cum nemo possit a poena temporali absolvi, qui poena aeterna adhuc illigatus est. Sic immunes suscipientes esse debent etiam a culpa levi, quoad remissionem illius poenae, quae eidem respondet; ad hoc autem, nisi aliud praescribatur, sufficit contritio. Solent idcirco pontifices indulgentias elargiri *vere poenitentibus et contritis.* Posterior conditio est positio operum, quae a largiente indulgentias assignantur. Nonnulli praeter duas has conditiones requirunt a suscipiente *caritatem eximiam;* ast si ita esset, cum eiusmodi caritas omnia deleat, ad nihil prorsus indulgentia daretur; intendunt tamen magnum aliquid dare per indulgentias ecclesiae pastores, quod non a caritate, sed *a potestate clavium* pendeat.

72. Exposci demum ad indulgentiae valorem causam aliquam ex conc. lateranensi IV colligitur, dum ait: *Per indiscretas et superfluas indulgentias claves ecclesiae contemnuntur, et poenitentialis satisfactio enervatur;* nec non ex s. Cypriano, a quo in lib. *de lapsis* eiusmodi inconsul-

(1) *Suppl.* q. 25, a. 2.

ta indulgentiae largitio dicitur *irrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura.* Non est tamen a suscipientibus iudicium ferendum, utrum intervenerit iusta haec causa, dum indulgentia tribuitur, sed ipsorum tantum est grati animi sensu beneficia, quae a superioribus legitimis conferuntur, exosculari.

Ac de indulgentiis hactenus.

TRACTATUS

DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

PROOEMIUM

1. Sacramentum extremae unctionis non modo poenitentiae, sed etiam totius christianae vitae, quae, ut conc. tridentinum loquitur, perpetua poenitentia esse debet, a patribus consummativum existimatum est. Variis nominibus insignitum fuit tum a graecis tum a latinis, aut ratione materiae aut formae, aut subiecti hoc sacramentum. Nam vel *oleum sanctum*, vel *oratio olei*, seu *oratio cum unctione coniuncta*, vel *oleum infirmorum* passim nuncupatum est. Demum ratione temporis quo administratur, saec. XII, uti observat Mabillonius, *praef. in saec. I Benedictinor.* n. 98, sacramentum *extremae unctionis*, aut *sacramentum exeuntium* vocari coepit. Definiri autem solet: *Sacramentum novae legis a Christo Domino institutum, quo per unctionem olei benedicti et orationem seu formam praescriptam, sacerdotum ministerio baptizatis graviter aegrotantibus gratia confertur, qua peccata et eorum reliquiae absterguntur, vires augentur ad daemonis insidias superandas, atque ad morbi incommoda patienter ferenda, et, si animae saluti expediverit, valetudo corporis restituitur.*

2. Haec definitio praeter sacramenti veritatem, eiusdem complectitur partes omnes, subiectum scilicet, materiam, formam et effectum; quae omnia his canonibus singillatim a conc. tridentino, sess. XIV, sancita sunt. Can. I: *Si quis dixerit, extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum et a b. Iacobo apostolo promulgatum, sed ritum tantum receptum a patribus, aut figmentum humanum; anathema sit.* Can. II: *Si quis dixerit, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos; sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum; anathema sit.* Can. III: *Si quis dixerit, extremae unctionis ritum et usum, quem observat sancta romana ecclesia, repugnare sententiae b. Iacobi apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a christianis absque peccato contemni; anathema sit.* Can. IV: *Si quis dixerit, presbyteros ecclesiae, quos b. Iacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdo-*

tes ab episcopo ordinatos, sed aetate seniores, ob idque proprium extremae unctionis ministrum non esse solum sacerdotem; anathema sit.

3. Cum autem ex constituta vindicataque sacramenti veritate caetera fluant, propositum propterea nobis est prius illud praestare, deinde vero reliqua appositis scholiis illustrare.

CAPUT I.

DE VERITATE SACRAMENTI EXTREMAE UNCTIONIS

4. Non satis constat antiquiores haereticos veritatem huius sacramenti inficiatos esse. Lutherus proinde atque Calvinus primi iure censentur, qui cum suis asseclis, ac progenitis deinde sectis e sacramentorum albo extremam unctionem expunxerint; iuxta Lutherum enim ea est *deliramentum*, iuxta Calvinum *histrionica hypocrisis*. Contra quos omnes sit

PROPOSITIO. *Extrema unctio est vere et proprie sacramentum a Christo D. N. institutum, et a b. Iacobo apostolo promulgatum.*

5. De fide esse hanc propositionem constat ex adducto can. I. conc. tridentini. Ex utroque revelationis fonte, scriptura et traditione eius evincitur veritas. Etenim s. Iacobus apostolus in epist. cap. V haec scribit: *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei.* Iam vero in his verbis tria illa, quae omnium consensu requiruntur ac sufficiunt ad sacramentum constituendum inveniuntur; nempe ritus sensibilis in olei unctione eique adnexa oratione seu forma; gratiae promissio tum in alleviatione tum in peccatorum remissione; ac proinde divina institutio, ex qua sola potest gratia derivari una cum recensitis aliis a s. Iacobo effectibus. Agnoscenda igitur est in hac unctione sacramenti dignitas.

6. De traditione testes locupletissimi patres sunt, et ecclesiae praxis. Loquens Origenes de poenitentia, cuius perfectio, ut diximus, extrema unctio spectata est, scribit (1): *In quo impletur et illud, quod Iacobus apostolus dixit: Si quis autem infirmatur, vocet presbyteros*, etc. Sic etiam Victor antiochenus IV saeculi scriptor in *comment. in Marcum*, in quo collegit quidquid antiquiores interpretes et patres in Marcum ante ipsum scripserunt, haec habet ad cap. 6 eiusdem evangelii: *Interim, quae apostolus Iacobus in sua canonica narrat, ab his non dissentiunt; scribit enim: infirmatur quis in vobis*, etc. Et s. Io. Chrysostomus, loquens de potestate qua sacerdotes divinitus pollent remittendorum peccatorum, ait (2): *Neque enim tantum cum nos regenerant, sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam infirmatur*, *inquit* apostolus, *quis in vobis? advocet presbyteros*, etc. Omissis porro magno numero insequentibus patribus sive graecis sive latinis, qui afferri possent, res plane conficitur ex Innocentio I, qui scribit (3): *Non est dubium* (verba Iacobi) *de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab episcopo confecto, non solum sacerdotibus sed et omnibus uti christianis licet, in sua aut suorum necessitate inungendo. . . poenitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi?*

(1) *Hom.* II, *in Levitic.*

(2) Lib. III, *De sacerdot.*

(3) *Epist. ad Decentium*, c. 8.

Ex quibus verbis manifeste constat agi de re notissima, ac de vero et proprio sacramento, cum non alia de causa negandum hanc unctionem poenitentibus affirmet, nisi quia sacramentum est.

7. De utriusque vero ecclesiae orientalis et occidentalis praxi tot documenta sunt, quot supersunt orientalium euchologia a Renaudotio collecta, et sacramentaria ac ritualia occidentalium incipiendo a s. Gregorio M. usque ad postrema haec tempora collecta a Martenio. Hinc sectae omnes antiquae sacramentum istud adhuc et agnoscunt et servant. Hac luce perculsi non pauci demum recentiores protestantes non modo ritum hunc summis laudibus extollunt, sed nec abnuunt inter sacramenta recensere, uti Leibnitius, Ammon, Augusti, aliique passim.

DIFFICULTATES

8. I. Obi. 1. Ex catholicis ipsis non defuere, qui negaverint iacobaeam unctionem ad sacramentum transferri posse, uti card. Caietanus, in *Comm.* in hunc loc. 2. Sane de eadem unctione loquitur Iacobus, de qua scribit Marcus, c. VI, 13: *Ungebant* apostoli *multos aegros et sanabant*, quae certo non erat nisi gratia curationum. 3. Iacobus praeterea huius unctionis effectus enumerans, prius recenset illos, qui ad corpus: *alleviabit eum Dominus*; deinde 4. et quidem hypothetice illos, qui ad animam spectant: *et si in peccatis sit, remittentur ei.* 5. Si tamen de effectu spirituali hic sermo sit, ac non potius de morbis ipsis, qui spectabantur velut peccatorum effectus, hinc morbo curato, peccatum remissum dicebatur. Ergo.

9. Resp. Ad 1. *D.* Quin negaverint huius sacramenti veritatem, *Tr.* vel *C.* eam negando, *N.* Itaque solus card. Caietanus ex catholicis est, qui contra sensum totius antiquitatis, omnesque sanae exegeseos regulas inficiatus fuerit Iacobum locutum esse de sacramentali unctione, et quidem ante conc. tridentinum. Haec proinde expositio, ut alia non pauca, in nova operum huius cardinalis editione romana iussu s. Pii V expuncta est; nec ullum habuit hac in re sectatorem. Eius commentaria pedibus pavonicis comparata sunt. Nec umquam Caietanus inficiatus est veritatem sacramenti extremae unctionis.

10. Ad 2. *D.* Loquitur Iacobus de eadem unctione materiali de qua Marcus, *C.* de eadem formali, *N.* Unctio enim, de qua Marcus, habuit diversum plane ministrum, ac subiectum, atque diversos effectus. Cum tamen illa figura fuerit huius sacramenti, ideo hoc per illam *insinuatum* docet tridentinum.

11. Ad 3. *D.* Ita poscente orationis serie, et quia notior est eiusmodi effectus, *C.* ad insinuandum corporis salutem *primarium* esse huius sacramenti effectum, *N.* Postquam enim Iacobus locutus est de infirmitate, orationis series quodammodo poscebat, ut immediate de restitutione salutis dissereret, eo vel magis quod hic effectus notior sit utpote sensibilis. Caeterum non desunt in scripturis exempla, in quibus prius effectus minus principalis commemoretur quam potior et primarius, sic e. gr. Matth. XIX, 29 legitur: *Centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit.*

12. Ad 4. vel *N.* Cum pluribus exemplis biblicis constet particulam *si* haud significare conditionem, sed rei certae confirmationem, uti patet ex eodem Iacobo I, 5: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo;* vel *D.* Ex parte suscipientis, *C.* ex parte sacramenti, *N.* Nam etsi nulla infirmus remittenda peccata haberet, sacramentum tamen non ca-

reret effectu suo, qui est gratia, ac per eam animi alleviatio et erectio, patientia in tolerandis corporis morbis, fortitudo in superandis daemonis insidiis.

13. Ad 5. *Neg.* Si enim per synecdochen, *morbi peccata* vocarentur a Iacobo, hic absurdus sensus exurgeret ex Iacobi verbis: *Infirmatur quis in vobis?... et si in peccatis sit, remittentur ei;* nempe: *Est aliquis vestrum in morbis?... Si in morbis sit, remittentur ei.* Quod nemo sanus admittet.

14. Inst. Fieri nequit ut in unctione iacobaea agnoscatur extrema unctio ecclesiae romanae. Etenim 1. ex apostolo infirmi omnes indiscriminatim ungi possunt, in romana ecclesia non inunguntur nisi extremo morbo laborantes. 2. Adiumentum sanitatis a Iacobo exhibetur ab ecclesia praesidium et adiumentum pacatius moriendi. 3. Illa a pluribus presbyteris facienda erat, haec ab unico fit. 4. Illa depellebat morbos, haec nullo modo depellit. 5. Iacobus effectus unctionis tribuit vi orationis, dicens: *Et oratio fidei salvabit infirmum;* ac proinde omnes adhortatur ad orationem frequentandam, cuius efficaciam commendat, adiiciens: *Et orate pro invicem ut salvemini; multum enim valet deprecatio iusti assidua;* ex ecclesiae autem doctrina, sacramentum effectum producit *ex opere operato*. Ergo.

15. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* ut patet tum ex vi graecorum verborum, quibus apostolus usus est, quibusque significantur aegroti viribus et robore destituti, ac valde seu graviter morbo laborantes; tum ex eo quod agat de infirmis, ad quos advocandi sunt presbyteri, alioquin se ad presbyteros conferre possent.

16. Ad 2. *Neg.* Sed utrumque adiumentum ad salutem animae et corporis exhibetur ab apostolo dicente: *Alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei.*

17. Ad 3. *D.* Si apostolus *numerum* vocandorum significare voluisset, *Tr.* si *qualitatem*, *N.* Tantumdem enim valet haec locutio: *Inducat presbyteros ecclesiae*, ac inducat aliquem de ecclesiae presbyteris; uti nos dicimus: Qui infirmus est, accersat medicos. Quo sensu ait Christus leprosis, Luc. XVII, 14: *Ostendite vos sacerdotibus*, cum tamen ex Levit. XIV, 2 satis esset ut uni sacerdotum se ostenderent. Caeterum optandum esset ut plures huius sacramenti administrationi assisterent, et orarent. Ast id fieri saepe nequit in villis et pagis, ubi plures difficile est sacerdotes reperiri.

18. Ad 4. *D.* Non semper hoc sacramentum morbos depellit, *C.* nunquam, *N.* Identidem enim infirmi post unctionem convalescunt. Deinde hic effectus subordinatus est animae saluti. Neque constat omnes convaluisse, qui aetate s. Iacobi inungebantur.

19. Ad 5. *D.* Iacobus unctionis effectus tribuit *orationi fidei* tamquam huius sacramenti formae, *C.* tamquam nudae orationi, *N.* Sic enim verba apostoli intellexit ecclesia, quae unctionem illam deduxit in praxim. Ideo vero *fidei oratio* dicitur, quia fidem excitat in suscipiente; quia fidem exigit, ut cum fructu suscipiatur hoc sacramentum, et quia innititur ecclesiae fidei. Nec obstat Iacobum in vers. insequenti orationem commendare; nam hoc ipso quod mentionem orationis iniecerat, occasionem sumpsit novae exhortationis faciendae, ut solet, et fatentur ipsi interpretes protestantes apud Pott, in comment. in hunc loc.

20. II. Obi. 1. Apud patres quatuor priorum saeculorum nulla occurrit extremae unctionis mentio, prout de percepto a sanctis hoc sa-

cramento nullam mentionem faciunt biographi a saec. V ad saec. IX. 2. Quae ex Origene adduci solent, ad poenitentiam referuntur, non autem ad extremam unctionem. 3. Immo Irenaeus eam tribuit valentinianis (1). Epiphanius vero (2) et Augustinus (3) eamdem adscribunt heracleonitis; Theodoretus vero eam recenset inter errores archonticorum (4). 4. Sane Decentius episcopus eugubinus de hoc sacramento dubitavit, ad quod dubium excutiendum consuluit Innocentium. Ergo.

21. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem ex saec. III adduximus Origenem; ex IV et V Victorem antiochenum, Chrysostomum, Innocentium, quibus addere possumus Cyrillum alex. (5), Possidium (6), Gregorium M. (7) aliosque non paucos, qui de extrema unctione tamquam de re notissima loquuntur. Sic etiam falsum est biographos a V ad IX saeculum de administrato hoc sacramento siluisse. Etenim de Nepotiano refert Gregosius turonensis (8), extrema unctione eum ab Artemio arvernorum episcopo saec. V labente linitum esse; sic etiam de s. Eugendo abbate, ann. 510, legimus in eius biographia inunctum fuisse; prout *inuncta est a sacerdotibus oleo sancto* s. Chlotildes regina, ut in eius vita scribitur, ut plura alia praeteream exempla eorum, qui ante saec. IX inuncti sancto oleo sunt ante obitum, collecta a Chardon (9). Quod si minus frequens anterioribus saeculis de collata extrema unctione mentio occurrit, plures causae assignari possunt, petitae sive ex disciplina arcani, sive ex baptismi dilatione usque ad mortem, sive ex plurimorum martyrio, sive denique ex eo quod ab ea exscluderentur qui publicae poenitentiae addicti erant, aut vitam innocentem transegissent, ut constat ex vita s. Adelhardi.

22. Ad 2. *Neg.* Siquidem Origenes duplici ratione hoc sacramentum a poenitentia distinguit, tum scilicet quod olei unctione et quidem solis infirmis administraretur, tum quod per poenitentiam graviora, per extremam unctionem leviora peccata remitterentur.

23. Ad 3. *D.* Tribuerunt obiecti scriptores haereticis unctionem superstitiosam, *C.* qualem ecclesia adhibet, *N.* Haeretici illi, qui deseruerant veritatem, eam saltem, ut fit, imitari voluerunt, sed haereticorum more, qui temerant ea etiam quae sanctissima sunt. Adeoque oleum aqua permixtum usurpabant, verbis barbaris et ignotis in unctionis ritu utebantur, ne vita functi a principatibus et potestatibus superioribus detineri possent, uti inter caeteros refert s. Irenaeus, loc. cit. Nihil porro haec agendi ratio commune habet cum extrema unctione, quae in ecclesia obtinebat; nisi autem in ecclesia catholica hoc sacramentum obtinuisset, numquam haeretici illi impiam eiusmodi imitationem excogitassent.

24. Ad 4. *Neg.* Dubitatio enim Decentii non versabatur circa huius sacramenti veritatem, sed, ut liquet ex responsione s. Innocentii, unice versabatur circa ministrum et subiectum.

25. Inst. Theologi disceptant circa extremae unctionis institutionem, materiam, formam, ministrum, subiectum et effectus. Ergo.

26. Resp. *D.* Salva sacramenti veritate, *C.* huius detrimento, *N.* Illam nobis dent adversarii, quoad reliqua libere poterunt et ipsi disce-

(1) *Cont. haeres.* lib. I, c. 21, n. 3.
(2) *Haeres.* XXXVI, n. 2.
(3) *De haeresib.* n. 16.
(4) Lib. I, *Haeretic. fabul.* n. 11.
(5) L. VI, *De adorat. in spiritu et veritate.*
(6) *Vita s. Augustini*, c. 27. (7) *Sacramentar.*
(8) *Hist. Eccles. Francor.* l. I, c. 41.
(9) *Hist. sacram. extremae unct.*

ptare, prout faciunt etiam cum agitur de iis, quae ipsi uti vera ac certa admittunt. Quid autem verisimilius de singulis propositis articulis censendum sit, iam patefacimus.

CAPUT II.

IN SINGULAS SACRAMENTI EXTREMAE UNCTIONIS PARTES SCHOLIA

SCHOLION I.

27. De institutione huius sacramenti inquiri solet, num repeti ea immediate debeat a Christo, an vero ab apostolo Iacobo, accepta ad id a Christo auctoritate, aut interiori Spiritus sancti illustratione. Quamvis a scholasticis in utramque partem res agitata fuerit, nunc vix est, qui post tridentinum non teneat a Christo immediate hoc sacramentum institutum et ab apostolo promulgatum. Adeoque nullus amplius superest ambigendi locus.

SCHOLION II.

28. Circa materiam remotam ex Iacobi verbis eam aliam non esse, quam oleum ex olivis expressum, aperte colligitur, nec non ex ecclesiae praxi, et patrum doctrina. Nec obest *chrismatis* vocem interdum reperiri, cum agitur de hoc sacramento; siquidem ea adhibetur ad significandam *unctionem* ipsam, quae graece *chrisma* dicitur; vel etiam, ut nonnullis placet, quod interdum parva balsami quantitas oleo admixta fuerit, uti ex aliquot documentis colligi posse videtur; postea vero plane eiusmodi admixtio desiit. Utrum vero de necessitate sacramenti oleum debeat esse benedictum, res incerta est, patres tridentini, sess. XIV, *de extrema unctione*, cap. 1, haec habent: *Ex apostolica traditione per manus accepta.... intellexit ecclesia, materiam esse oleum ab episcopo benedictum*. Reipsa huius benedictionis iamdiu meminit s. Innocentius. Attamen ex his nondum apparet utrum haec benedictio provenerit ex praecepto divino an vero solum ex praecepto ecclesiastico. Hinc non pauci, nec ignobiles theologi, censent eam ex sola institutione ecclesiastica repetendam esse, adeoque minime ad sacramenti essentiam pertinere. Verum consuli de hoc potest Benedictus XIV (1). In praxi tutior pars est tenenda. Ex eodem Benedicto XIV certum est oleum infirmorum ex summi pontificis expressa aut tacita concessione posse presbyteros conficere, seu illi conferre benedictionem, prout adhuc fit a presbyteris orientalibus, quin umquam hac de causa obiurgati fuerint.

SCHOLION III.

29. Quoad materiam proximam seu ad partes corporis inungendas mira semper viguit in ecclesia varietas. Alicubi enim plures, alicubi vero pauciores inungebantur, atque adhuc inunguntur corporis partes, uti ostendit documentis Martenius (2). Interdum nonnisi unica pars inuncta fuit, ut patet ex vita s. Eugendi, cuius tantum pectus linitum est. In ipsa rom. ecclesia unica pars inungitur sub generali formula, si instet mortis periculum.

SCHOLION IV.

30. Eadem ferme varietas viguit circa formam, quae ad longum tempus in ecclesia latina indicativa fuit. In ecclesia enim mediolanensi ex ritu ambrosiano, aetate s. Bonaventurae haec servabatur: *Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris...ut, more militis uncti praeparatus ad certamen, aëreas possis superare potestates*. Sic in *sacramentario gregoriano* a Menardo edito haec pariter forma legitur: *Ungo te de oleo sancto*, etc. Martenius plures eosque antiquissimos codices profert, in quibus non alia exhibetur forma quam indica-

(1) *De Synodo*, l. VIII, c. 7, § 4.

(2) Op. et loc. cit. § 8.

tiva: *Ungo te de oleo sanctificato, ungo oculos, ungo pedes*, etc. Ex his formis pronum est inferre formam deprecativam, quidquid nonnulli scholastici et in his Simonet censuerint, non pertinere ad huius sacramenti essentiam ; neque necesse esse , ut effectus omnes per formam significentur, et quemadmodum antiquitus nulla fiebat mentio remissionis peccatorum , sic nulla nunc mentio fit roboris ac fortitudinis, quae per hoc sacramentum tribuitur ad superandas diaboli tentationes et insidias. Haec enim his verbis exprimitur: *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum, etc. deliquisti.*

SCHOLION V.

31. De ministro certum est solos sacerdotes idoneos esse ad hoc sacramentum conferendum , uti definitum est a tridentino innixo verbis Iacobi, et universae traditioni atque ecclesiae praxi. Perperam Basnagius, in suis *Annalibus*, ad ann. 58, n. 10, et Launoius, in *explicata traditione de extr. unct.* etc., contenderunt administratam interdum fuisse sacramentalem hanc unctionem a diaconis, immo et ab ipsis laicis in necessitatis casu. Praecipuum huius sententiae fundamentum in verbis s. Innocentii *ad Decentium* consistit: *Sancto oleo chrismatis ab episcopo confecto non solum sacerdotibus, sed et omnibus christianis uti licet in sua, aut suorum necessitate inungendo.* Iam vero hic non loquitur summus pontifex de unctione *activa*, sed de *passiva;* alioquin illud absurdum sequeretur quempiam posse sibi hoc sacramentum administrare. Grammatici vero docent, gerundium hic adhibitum *ungendo* ab aureae latinitatis scriptoribus in sensu passivo interdum usurpari. Nec firmius est alterum fundamentum cui innituntur illi auctores, scilicet auctoritas Bedae, qui in cap. 5 Epist. s. Iacobi infirmos adhortatur, ut ad seniores potius quam ad iuniores minusve doctos imbecillitatis suae causas deferant; siquidem Beda in sensu mystico verba Iacobi exponit de infirmitate spirituali , cui alleviandae praeferendi sunt seniores et experientia exercitati sacerdotes, si doctrina et prudentia iunioribus praestent. Exempla demum, quae adducunt, non de sacramentali, sed de caeremoniali unctione intelligi debent.

32. Iam innuimus perinde esse ad valorem sacramenti sive ab uno, sive a pluribus sacerdotibus unctio haec fiat. Antiquitus passim a pluribus, septem scilicet aut quinque, administrari consueverat, prout adhuc servatur hic mos apud graecos et orientales. Attamen non desunt exempla ex antiquitate de unico sacerdote, ut patet ex Nepotiano inuncto a s. Artemio, atque ex s. Eugendo ab uno inuncto sacerdote. Gravibus de causis sancitum est in ecclesia latina, ut a solo parocho hoc administraretur sacramentum. Eas expendit Benedictus XIV (1).

SCHOLION VI.

33. Subiectum extremae unctionis sunt soli baptizati gravique morbo laborantes. Perperam Dallaeus autumat etiam infantes et optima valetudine utentes olim inungi solitos. Etenim praeterquam quod verba apostoli contrarium omnino suadent, accedit constans ecclesiae praxis, cui patres omnes adstipulantur ac rituales libri. Si quae occurrunt singularia exempla diversae praxeos, ea vel ex speciali divino instinctu repeti debent, ut legitur in Odilia factum esse, quae cum bene valens inuncta esset, paulo post mortua est; vel ex ignorantia, vel demum ex eodem

(1) *De Synodo*, l. VIII, c. 4, § 6.

principio, quo senes interdum inungi consueverunt. Quod de praxi graecorum et orientalium legitur, qui sanos et bene valentes inungere solent, Renaudotius ostendit eiusmodi unctiones non esse sacramentales, sed devotionis causa frequentatas.

34. Quamvis nonnisi graviter aegrotantes ungi debeant, non tamen usque eo differenda unctio est, donec in extremis, ut aiunt, infirmus reperiatur. Alia enim ecclesiae mens est; idque adversaretur secundario huius sacramenti effectui, qui est sanitatis restitutio, si animae saluti expedierit; cum enim non per modum miraculi hunc effectum unctio producat, non eo est protrahenda, ut miraculum sit necessarium. Ex hoc praeterea abusu fit, ut interdum sine adeo salutari sacramento aegroti ex hac vita decedant, aut minori cum fructu suscipiant, cum usu sensuum sunt destituti, et ansa praebetur haereticis calumniandi ecclesiam, quod pinguedine sua semicadavera inficiat, ut ait Calvinus.

35. Olim plerumque ante viaticum unctio administrabatur. Nunc vero iustissimas ob causas fit, ut post viaticum conferatur.

(1) Part. II, c. 6, n. 14.

SCHOLION VII.

36. Effectus denique sacramenti extremae unctionis ex tridentino, sess. cit. cap. II est gratia Spiritus sancti, *cuius unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit; et aegroti animum alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando; qua infirmus sublevatur, et morbi incommoda ac labores levius fert; et tentationibus daemonis calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur.*

37. Exinde concludunt theologi extremam unctionem ordinatam per se esse ad delenda peccata venialia, indirecte autem ac per accidens peccata etiam mortifera, ut etiam docet catechismus romanus (1). Nec desunt, qui contendant etiam ordinatam directe ad delenda lethalia peccata, quorum poenitens conscientiam non habet, quo fit ut interdum huius sacramenti ope salventur, qui alioquin damnandi forent. *Reliquiarum* autem nomine significatur languor ille, quem relinquunt peccata post se, qualem etiam infirmitas corporalis producere solet etiam post curatam valetudinem.

TRACTATUS

DE ORDINE

1. Si qua tractatio est, cui animum impendere omni studio debemus, profecto haec quae de ordine inscribitur, id maxime exposcit a nobis, qui in sortem Domini vocati sumus.

2. Ordinis nomen tum de inaugurationis ritu, tum de ecclesiae ministrorum gradu ac dispositione a patribus ac theologis accipitur. Priori sensu proprie a latinis *ordinatio*, seu *sacra ordinatio* vocatur; a graecis χειροτονία seu *manuum extensio* aut *porrectio*, interdum vero χειροθεσία seu *manuum impositio* nuncupatur.

3. De ordine hoc sensu accepto nobis disserendum est. Quo fit, ut ordo, quatenus sacram inaugurationem significat, nos ducat tum ad sacramenti veritatem propugnandam, tum ad investigandum, quibus potissimum ritibus et gradibus sacramentalis haec dignitas competat; et quaenam essentialis censeri debeat materia, forma, minister uniuscuiusque gradus. His adiiciemus vindicias praecipui ordinis nostri decoris, continentiae scilicet, qua altaris ministri obstringuntur.

CAPUT I.

DE SACRAMENTI ORDINIS VERITATE

4. Ordo seu sacra ordinatio definiri solet: *Ritus sacer seu sacramentum novae legis a Christo institutum, quo spiritualis potestas confertur sacramenta conficiendi et ministrandi caeteraque ecclesiastica munia pro iure obeundi.* Quatenus dicitur *ritus sacer*, omnes omnino gradus complectitur seu ordines, eos etiam, quibus ex plurimorum sententia sacramenti ratio non convenit; quatenus vero dicitur *sacramentum*, ordinis vox ad eos gradus coarctatur, in quibus sacramenti dignitas reperitur.

5. Qui primum veritatem huius sacramenti adorti sunt, censentur novatores saec. XVI. Caeremonia, qua ipsi suos ministros instituunt, ei similis est, qua delecti magistratus in augurari solent. Si proinde anglicanos excipias, reliquae sectae omnes neque collationem gratiae, neque characteris indelebilitatem, neque nativam potestatem conficiendi et conferendi sacramenta in ritu illo agnoscunt, sed muneris tantum liberam collationem, qualis stipendio conductis assignatur. Contra quos sit

PROPOSITIO. *Ordo seu sacra ordinatio est vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum.*

6. De fide propositio est a concilio tridentino, sess. XXIII, can. III definita: *Si quis dixerit, ordinem seu sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum; anathema sit.*

7. Evincitur autem haec veritas tum ex verbo Dei scripto, tum ex verbo Dei tradito. Nam apostolus, I ad Tim. IV, 14 agens de ipsius Timothei ordinatione: *Noli*, inquit, *negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii;* et II

Tim. I, 6 scribit: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum.* Exponens vero cuiusmodi haec gratia sit, pergit ibid.: *Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.* Unde cum tria, fatentibus adversariis ipsis, ad vere et proprie sacramentum constituendum requirantur et sufficiant, ritus nempe externus, gratiae promissio, ac divina institutio; ex adductis apostoli verbis tria haec in ordinatione reperiuntur, ritus sensibilis in manuum impositione, gratiae promissio, ut per se patet, adeoque et divina institutio, cum gratiam ritui externo alligare non hominis, sed Dei solius sit.

8. Quod attinet ad verbum Dei traditum, luculentissime constat I ex patribus, quorum alii conceptis verbis ordinationem *sacramentum* appellant, ut s. Leo M. (1), et s. Gregorius M. (2); alii docent *invisibilem gratiam* a Deo in hoc sacramento tribui, ut s. Ambrosius (3), et s. Gregorius nyssenus (4); alii denique ordinationem ita cum baptismo conferunt, ut eadem utriusqne sacramenti ratio sit; ita s. Hieronymus, qui luciferianos sic perstringit (5): *Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potest, et in fide sua sacerdotem constitutum constituens non inquinavit;* et s. Augustinus: *Nulla*, inquit (6), *ostenditur causa, cur ille, qui ipsum baptismum amittere non potest, ius dandi amittere possit. Utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur; illud cum baptizatur, istud cum ordinatur.*

9. Constat II ex synodis oecumenicis chalcedonensi, c. III et nicaena II, can. V; nec non ex particularibus constantinopolitana, ann. 459 a Gennadio coacta; bracharensi I, can. III et toletana VIII, can. III quae omnes in ordinatione gratiam conferri agnoscunt; sic inter caeteras chalcedonensis, can. cit. loquitur: *Si quis episcopus propter pecuniam ordinationem fecerit, et non venalem gratiam vendiderit... de proprio gradu in periculum veniat.*

10. Constat III ex sectis omnibus antiquissimis, quas omnes septenario sacramentorum numero ordinationem accensere adductis innumeris prope documentis ostendunt Morinus, *De sacris ordinationibus*, et Renaudotius, tom. V *Perpetuit. fidei*, quibus accedit Ioseph Simon Assemanus, in *Biblioth. orient.* tom. III, p. I. Recentiores porro sectas, quae proxime protestantes praecesserunt, hoc sacramentum retinuisse ostendit Bossuetius, in *Hist. variation.*

11. Cum igitur universa traditio, sectarum omnium conspiratio in admittenda huius sacramenti veritate consentiant, a fide pristina recesserunt, qui eam inficiati sunt, ac tum contra verbum Dei scriptum tum contra verbum Dei traditum luculenter pugnant.

DIFFICULTATES

12. Obi. 1. Christus cum apostolos sacerdotes instituit, nullam adhibuit manuum impositionem. 2. Gratia vero, de qua loquitur apostolus, non est gratia sanctificans, sed gratia gratis data, quam propterea vocat *charisma*, dum gratiam sanctificantem vocat χάριν. 3. Hoc confirmatur ex eo quod affirmet gratiam fuisse Timotheo datam *per prophetiam*, quae est donum gratis datum. 4. Hinc patres utrumque Pauli testimonium de gratia miraculorum, vel prophetiae, vel de facultate docendi expo-

(1) *Epist.* XII, *ad episc. provinc. Mauritaniae*, c. 3. (2) *In 1 Regum*, l. IV, c. 5, n. 1.
(3) *De Spiritu s.* l. I, c. 5, n. 7 et alibi.
(4) *Orat. in baptism. Christi.*
(5) *Dial. advers. Luciferianos*, n. 11.
(6) *Contr. Epist. Parmeniani*, l. II, n. 28.

suerunt. 5. Fieri praeterea nequit, ut de ordinatione loquatur in adductis testimoniis apostolus, cum vocet eam impositionem manuum *presbyterii*, ratum enim penes catholicos est a solo episcopo posse ordinationem conferri. 6. Demum sacramenta debent esse omnibus communia; talis porro ordinatio non est. Ergo.

13. Resp. Ad 1. *Tr.* Nec enim omnia quae Christus gessit, scripta sunt. Cumque praeterea ipse *potestate excellentiae*, ut vocant, praeditus esset, potuit sine ritu exteriori gratiam ordinationis conferre. Dummodo constet ipsum instituisse ordinationis sacramentum, satis est; id autem novimus fecisse tum auctoritate Pauli, tum universa traditione.

14. Ad 2. *Neg.* Est enim gratia *virtutis* et *dilectionis*, ut ipsemet Paulus declarat. Philologica autem observatio de vocibus *charisma* et *χάρις* nullius est momenti; nam promiscue apostolus has voces usurpat, ut patet ex Rom. V, 15, ubi gratiam sanctificantem *charisma* vocavit, dicens: *Non sicut delictum, ita et donum.* Sane graeci patres Clemens alex., Gregorius nazianz., ac Theodoretus vocarunt *charisma* gratiam, qua filii Dei nominamur et sumus. Ideo vero *charisma* potius quam *χάριν* gratiam Timotheo collatam vocavit apostolus, quia qui ordinatur praeter gratiam sanctificantem, pluribus donis ad aliorum utilitatem instruitur. Utrumque coniunxit s. Io. Chrysostomus enarrans apostoli verba (1): *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, hoc est gratiam Spiritus, quam accepisti, ut praesis ecclesiae, ut signa edas et cultum omnem exhibeas. Penes nos enim est illam vel extinguere vel incendere.* Hac ratione reliqua ss. patrum testimonia apprime etiam inter se componuntur; nec ipsi recentiores ab eiusdem expositione abnuunt.

15. Ad 3. *D.* De futura videlicet Timothei evectione, *C.* per donum prophetiae, *N.* Scilicet, ut exponit vel ipse Calvinus (2), Paulus interiore Spiritus s. inspiratione, aut revelatione inductus est ad cooptandum Timotheum in ordinem pastorum. Cohaerent autem huic interpretationi quae idem apostolus in I ad eumdem Timotheum, I, 18, scripserat: *Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes in te prophetias.*

16. Ad 4. *D.* Praeter gratiam sanctificantem, *C.* ad huius exclusionem, *N.* Responsio patet ex dictis.

17. Ad 5. *D.* Id est, episcopi, *C.* simplicis presbyteri, *N.* Tum quia ab initio voces *presbyteri* aut *presbyterii* atque *episcopi* promiscue usurpabantur; tum quia veteres de episcopis apostoli verba exponunt, inter quos s. Io. Chrysostomus haec habet (3): *Non de presbyteris hic loquitur* (Paulus) *sed de episcopis; neque enim presbyteri episcopum ordinabant;* tum quia veteres versiones, uti aethiopica, sic referunt apostoli verba: *Per impositionem manuum episcopi.* Denique omne dubium tollit apostolus ipse in II ad Tim. Epist. scribens: *Per impositionem manuum mearum.* Si tamen non magis arrideat illorum expositio, qui obiecta verba non de ministro, sed de subiecto ordinationis intelligunt, ita ut sensus sit: *Per impositionem manuum, qua creatus es presbyter*, quem sensum pariter ipse Calvinus probavit.

18. Ad 6. *D.* Quoad utilitatem, *Tr.* vel *C.* quoad susceptionem, *N.*

(1) *Hom.* I *in* II *ad Tim.* c. I, n. 2.

(2) *Comment. in* I *ad Tim.* IV, 14.

(3) *Homil.* XIII, *in* II *ad Tim.* n. 1.

CAPUT II.

DE MULTIPLICI ORDINUM NUMERO ET DIGNITATE

19. Tridentinum, sess. XXIII, cap. 2, haec de sacris ordinibus habet: *Cum divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et maiori cum veneratione exerceri posset, ut in ecclesiae ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut, qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis sacrae litterae apertam mentionem faciunt, et quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent, et ab ipso ecclesiae initio sequentium ordinum nomina, atque uniuscuiusque eorum propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolythi, exorcistae, lectoris, et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad maiores ordines a patribus et sacris conciliis refertur, in quibus et de aliis frequentissime legimus.* Can. autem 2 sic eamdem doctrinam sanxit: *Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in ecclesia catholica alios ordines et maiores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur; anathema sit.*

20. Ex his pronum est inferre de fide esse, praeter sacerdotium esse alios ordines maiores et minores; minime vero 1° quot et quinam sint; 2° utrum omnes et singuli divinitus instituti sint; 3° adeoque utrum omnibus ac singulis dignitas competat sacramenti, et characterem imprimant; 4° an iidem semper viguerint, nec alii praeterea.

21. Exploratum est enim graecos nonnisi quatuor ordines agnoscere, sacerdotium, diaconatum, hypodiaconatum, lectoratum; immo et hypodiaconatum inter minores ordines recensere. Contra vero apud latinos ratum est septem ordines ad minimum numerari, sacerdotium videlicet, diaconatum, subdiaconatum, acolythatum, exorcistatum, lectoratum et ostiariatum; ex his vero subdiaconatum a pluribus saeculis inter maiores ordines accensitum esse.

22. Quod vero attinet ad reliqua, magna viget seu viguit controversia inter canonistas et theologos, atque inter theologos ad invicem. Quid nobis verisimilius videatur, aperiemus, postquam quae fidei sunt et certa apud omnes constituta vindicaverimus.

PROPOSITIO I. *Est in novo testamento sacerdotium visibile et externum a Christo Domino institutum, quod non est omnibus fidelibus commune, sed apostolorum proprium, externo ritu in ecclesia propagandum, cui competit veri sacramenti ratio.*

23. Quatuor sunt propositionis partes: 1° nempe sacerdotium visibile et externum fuisse a Christo institutum; 2° hoc ipsum sacerdotium non esse christianis omnibus commune; 3° idem esse externo ritu in ecclesia propagandum; 4° eidem denique veri sacramenti dignitatem competere.

24. Ex his prima pars de fide est a tridentino, sess. XXIII, can. I, sancita: *Si quis dixerit non esse in novo testamento sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum et nudum ministerium praedicandi evangelium, vel eos qui non praedicant, prorsus non esse sacerdotes; anathema sit.* Tres partes reliquae ad fidem pertinent veluti totidem corollaria, quae arcto nexu cum prima connectuntur et ex ea profluunt.

25. Sic igitur primam partem evincimus verbis ipsis tridentini, sess. cit cap. 1: *Sacrificium et sacerdotium sic Dei ordinatione coniuncta sunt, ut utrumque in omni lege exstiterit. . . Hoc autem ab eodem divino salvatore nostro institutum esse, atque apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem eius, nec non et peccata dimittendi et retinendi sacrae litterae ostendunt, et catholicae ecclesiae traditio semper docuit.* Unde sic: Christus visibile et externum instituit sacerdotium, si visibile et externum instituit sacrificium; atqui ex demonstratis in *Tract. de euchar.* part. II, Christus visibile et externum instituit sacrificium; ergo visibile instituit et externum sacerdotium.

26. Maior huius argumenti ex intima patet inter sacrificium et sacerdotium relatione; adeo ut apostolus, Hebr. V, 1, instar principii eam assumat dicens: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Sane sui fuerunt in ipsa naturae lege sacerdotes ad sacrificium offerendum: in lege autem mosaica sacrificiis offerendis institutum est sacerdotium in familia Aaron; cum igitur in nova lege Christus verum instituerit sacrificium, verum instituere debuit sacerdotium.

27. Hoc porro novum sacerdotium a Christo institutum, prout in secunda parte propositionis asseruimus, non esse christianis omnibus commune, uti Lutherus asseruit, vi baptismi, sed apostolorum proprium, ita ostendimus: Christus illis tantum sacerdotium contulit, quibus sacrificium a se institutum offerendum commisit illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Atqui haec verba solis apostolis dixit, prout tres evangelistae uno consensu scribunt, Matth. XXVI, Marc. XIV, et Luc. XXII. Ergo solos apostolos Christus sacerdotes instituit. Quod et analogia confirmat quae inter vetus et novum testamentum intercedit; si enim ad imperfecta et egena elementa, seu sacrificia veteris legis, quae umbra et figura futurorum fuerunt, offerenda sacerdotium peculiare in aaronica familia a Deo ipso institutum est, quanto magis id exposcebat sacrificiorum omnium sanctissimum corporis et sanguinis Domini, quod illis succedere debebat in nova lege, ut scilicet non promiscue sed a peculiari delectoque divinitus coetu offerretur? Quod pariter conficitur ex altera potestate, qua Christus communire voluit novum sacerdotium remittendi aut retinendi peccata; eam enim nonnisi apostolis contulit, Ioann. XX, ut suo loco ostendimus.

28. Praeterea omnem dubitationem tollit perpetuus et constans ecclesiae sensus, cum nulli quavis aetate sacerdotes in ecclesia habiti fuerint, qui ab apostolis peculiari ritu initiati non essent eorumque successoribus, ut patres omnes omniaque documenta ecclesiastica testantur. Exinde mira illa praeconia, quibus iidem patres, in primis vero Chrysostomus, dignitatem hanc sacerdotalem ita extollunt, ut non modo principibus ac imperatoribus, verum etiam angelis ipsis eos praeferant, qui illa insigniti sunt.

29. Quod vero in tertia parte enunciatum est, de sacerdotii nimirum per exteriorem ritum propagatione, facile evincitur ex utroque munere, quo christianum sacerdotium pollet oblationis sacrificii, remissionisque peccatorum. Si enim utrumque hoc munus, quamdiu homines erunt, perdurare debet, sequitur profecto usque ad saeculi fi-

nem sacerdotium esse propagandum. Sane apostoli id facto suo ostenderunt; legimus quippe, Act. XIII, 2, iussu Spiritus sancti segregatos fuisse Saulum et Barnabam in opus ministerii, et *manuum impositione et oratione* fuisse inauguratos. Eodem sacro ritu, ibid. c. XIV, legimus per civitates presbyteros constitutos a Paulo et Barnaba. Idem Paulus, in epistolis ad Timotheum et ad Titum datis, regulas iis praefixit quas servare deberent in presbyteris eligendis et ordinandis. Exinde successio illa sacerdotum, quae ab apostolis coepta ad nos usque continenter dimanavit eodem ritu, prout in omnibus occidentalium ritualibus et orientalium euchologiis reperitur, quin ulla exceptio fieri possit.

30. Quibus constitutis, quarta iam pars propositionis nostrae colligitur, de dignitate videlicet sacramenti, quae sacrae sacerdotii ordinationi competit, prout tridentinum docet in eadem sess. can. IV: *Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum; aut per eam non imprimi characterem, vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse; anathema sit*. Ac reipsa si de fide est aliquam ordinationem sacramentum esse, aut fatendum est sacramenti rationem inesse ritui, quo sacerdotes inaugurantur, aut nutare hoc fidei nostrae dogma, cum sacerdotium sit ordinum omnium sublimissimum, ad quod velut ad centrum reliqui ordines referuntur. Atque hinc factum est, ut nulla umquam hac de re disceptatio orta fuerit non solum inter catholicos, sed neque cum haereticis, qui aut negant ordinationem esse sacramentum, aut si eam admittunt, sacerdotio eamdem inesse fatentur.

31. Sacerdotium proinde recte definies: *Ordo sacer et sacramentum divinitus institutum, quo tribuitur potestas consecrandi corpus et sanguinem Domini, nec non remittendi et retinendi peccata.*

DIFFICULTATES

32. I. Obi. Adversus 1. partem: 1. Nuspiam in N. T. sacerdotii proprie dicti, aut sacerdotis nomen occurrit. Immo apostolus, Hebr. VII, 24, praeter Christum omnem alium sacerdotem excludit dicens: *Eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium.* 3. Reipsa ex catholicis sacrificium et sacerdotium relativa sunt; ergo cum nonnisi mysticum et repraesentativum sit sacrificium, sequitur mysticum et repraesentativum tantum esse sacerdotium; nec enim in eucharistiae consecratione realiter sanguis a corpore Christi separatur, sed mystice. Ergo.

33. Resp. Ad 1. *D.* Sacerdotii aut sacerdotum vox in N. T. nuspiam occurrit, *C.* res per eam vocem significata, *N.* Si de hac constet, non est quod de voce litem moveas, prout in pluribus aliis fidei nostrae dogmatibus accidit. Porro de re apertissime in N. T. constare patet ex utraque potestate, qua Christus apostolos insignivit, conficiendi eucharistiam, et remittendi peccata. Ratio vero cur altaris ministri ab initio sacerdotes nuncupati non fuerint, est, uti observat card. Roffensis, ne confunderentur cum sacerdotibus mosaicis. Hac proinde causa cessante, a viris apostolicis iidem *sacerdotes* vocati sunt.

34. Ad 2. *D.* Qui Christo succederet, *C.* qui eius vices gereret in offerendo sacrificio per proprium ministerium, *N.*

35. Ad 3. *D.* Sacrificium eucharisticum mysticum est ratione *modi*, quo offertur, *C.* ratione *rei*, quae offertur, *N.* Offertur enim **verum ac**,

reale Christi corpus in altari, adeoque verum ac reale est sacrificium, ac non mysticum tantum ac repraesentativum, ut suo loco ostendimus.

36. II. Obi. Adversus 2. partem. 1. Scriptura omnes promiscue fideles sacerdotes exhibet; sic Petrus, I Ep. II, 5, eos generatim vocat *sacerdotium sanctum;* et v. 9, *regale sacerdotium;* Ioannes vero, Apoc. I, 5 et 6, de Christo scribit: *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo.* 2. Quod viderunt et ipsi patres; inter quos s. Hieronymus memorat *sacerdotium laici* (1); 3. praecipue vero Tertullianus, qui scribit (2): *Vani erimus, si putaverimus, quod sacerdotibus non licet* (iterare nuptias), *laicis licere. Nonne et laici sacerdotes sumus? Scriptum est: Regnum quoque nos et sacerdotes Deo et Patri suo fecit. Differentiam inter ordinem et plebem constituit ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus a Deo. Ubi ecclesiastici ordinis non est consessus, et offers et tinguis et sacerdos es tibi solus. . . Igitur, si habes ius sacerdotis in temetipso . . . digamus tinguis, digamus offers?* 4. Nec desunt exempla in historia ecclesiastica laicorum, qui sacerdotalia munia obierint. Teste enim Theodoreto (3), Frumentius indis, quos converterat, auctor fuit, ut romanorum more *sacra celebrarent*, cum tamen nullus apud eos sacerdos fuerit. Ergo.

37. Resp. Ad 1. *D.* Internum, mysticum ac improprie dictum, *C.* externum, reale ac proprie dictum, *N.* Per quamdam similitudinem Petrus et Ioannes extendunt ad christianos omnes sacerdotium, quatenus ipsi *membra sunt unius sacerdotis*, ut ait s. Augustinus (4), et quatenus in altari mentis suae Deo offerunt *spirituales hostias*, ut ibid. inquit s. Petrus, seu *hostiam laudis Deo*, ut ait Paulus (5), alludentes ad illud Exod. XIX, 6, ubi de omnibus israëlitis dicitur: *Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta.* Numquam vero tribuunt potestatem eucharisticum sacrificium offerendi, aut remittendi ac retinendi peccata, in quibus sacerdotium, de quo agimus, consistit.

38. Ad 2. *Neg.* Numquam enim patres fidelibus omnibus sacerdotium externum et proprie dictum commune fuisse docuerunt. *Sacerdotium laici*, de quo loquitur Hieronymus, illud est, quod vi baptismi fideles obtinent, mysticum nempe, ut diximus, ac spirituale.

39. Ad 3. *Neg.* Tertulliani enim mens aperte liquet tum ex lib. *Praescript.* cap. 41, ubi irridet haereticos, apud quos *hodie est presbyter, qui cras laicus:* tum praesertim ex lib. *De monogamia*, cap. 4, cum de laicis haec scribit: *Quum extollimur et inflamur adversus clerum, tunc unum omnes sumus, tunc omnes sacerdotes, quia sacerdotes Deo et Patri fecit; quum ad peraequationem disciplinae sacerdotalis provocamur, deponimus infulas et impares sumus;* scilicet alios laicos, alios sacerdotes esse palam confitemur. De solo igitur sacerdotio interno ac mystico loquitur Tertullianus in obiecto loco, ac de nonnullis muniis, quae laici obibant, deficiente clero, seu in necessitatis casu, cuiusmodi erat collatio baptismi et oblatio eucharistiae iam confectae in domibus privatis, ubi nonnullas preces fundebant ad imitationem sacrae liturgiae. Ex his sophistice argumentabatur Tertullianus, ut suaderet laicis monogamiam, cui adstricti erant sacerdotes, omnia

(1) *Dial. adv. Luciferian.* n. 4.
(2) *De exhortat. castitatis*, c. 7.
(3) *Hist. eccl.* lib. I, c. 23.
(4) *De civ. Dei*, l. XX, c. 10.
(5) Hebr. XIII, 15.

miscens atque confundens. Ex exteriori enim differentia, iuxta quam in conventibus clerus sedebat, stabant vero laici, transit ad internam, quae ex vi ordinationis pendet; ex eo quod in necessitatis casu a laicis praestabatur, ad ea transit, quae ex officio sacerdotes faciunt, et ita porro, ut finem suum obtineret.

40. Ad 4. *Neg.* Theodoretus autem, ut clarius patet ex Ruffino (1), ex quo ille historiam hanc suam desumpsit, nonnisi de orationibus loquitur, quas indi seu aethiopes a Frumentio conversi in coetibus suis fundere debebant, ad imitationem eorum, quae gerebantur in conventibus christianorum in imperio romano. Largo autem et improprio sensu pias illas preces vocavit *liturgiam*, prout in sensu improprio interdum *synaxis* vox usurpatur, uti ostendit Petavius (2).

41. III. Obi. adversus 3. partem. 1. Nuspiam legimus in scripturis Christum ritum externum instituisse ad propagandum sacerdotium. 2. Scribit praeterea apostolus, Hebr. V, 4: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron.* Iam vero, inquit Calvinus (3), neminem eorum, qui apud nos sacerdotes sunt, Deus vocavit. Ergo.

42. Resp. Ad 1. Expresse, *Tr.* tacite seu implicite, *N.* Cum enim ex apostolo ad Timoth. per manuum impositionem conferatur gratia, exinde necessario colligimus Christum ritum hunc instituisse, cum unius Dei sit ritui externo vim conferendi gratiam tribuere. Necesse porro non est ut adiuncta nos assignemus, in quibus Christus hoc instituerit, cum non omnia quae dixit aut fecit, litteris consignata sint.

43. Ad 2. *D. min.* Neminem Deus vocavit tamquam Aaron immediate, *Tr.* vel *C.* mediate, *N.* Nam hoc ipso quod Christus instituerit sacerdotium in apostolis iusseritque ipsum externo ritu propagari in perpetuum, vocavit immediate tamquam Aaron apostolos, et per eos, seu mediate, vocat eos omnes, qui legitime initiantur. Nam Deus ipse immediate non vocavit ad sacerdotium filios Aaron, sed mediante legitima generatione.

PROPOSITIO II. *Praeter sacerdotium sunt in ecclesia catholica alii ordines et maiores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tenditur.*

44. De fide propositio est ex adducto can. II concilii tridentini. Ad mentem eiusdem concilii duo hic nobis demonstranda sunt, ac 1° de diaconatu praeter traditionem sacras litteras mentionem facere; 2° de reliquis inferioribus ordinibus veluti de totidem ad sacerdotium gradibus antiquissima exstare documenta. Cum de facto agatur, utrumque facillimae probationis est.

45. Ac primo scripturas de diaconatu tamquam ordine sacro mentionem facere tum Actus apostolici, tum Pauli epistolae aperte testantur. Etenim Act. VI, 1 seqq. legimus sic apostolos allocutos multitudinem fidelium: *Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus... Et elegerunt Stephanum virum plenum fide et Spiritu sancto, et Philippum.... Hos statuerunt ante conspectum apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus.* Hic tria a nobis expendi debent, scilicet 1° inaugurationis ritus, qui idem est ac ille quo episcopi et sacerdotes ordinantur, manuum impositio una cum

(1) *Hist. eccl.* lib. I, c. 9.
(2) *Diatriba de potestate consecrandi*, c. 5.
(3) *Inst.* l. IV, c. 18, § 9.

oratione; 2° virtutes, quibus fulgere debuerunt diaconi, sanctitas et sapientia; 3° munus eisdem commissum, administratio mensarum, quae tunc temporis etiam sacrae erant, eo quod in ipsis eucharistia dispensaretur. Quae profecto nonnisi ordini sacro competere possunt. Haec autem magis confirmantur tum ex officiis, quae diaconi statim post ordinationem obiverunt, praedicandi scilicet et baptizandi, ut legitur ibid. cap. 7 et 8 de Stephano et Philippo; tum ex apostolo, qui in Ep. I ad Tim. III easdem ferme virtutes in diaconis ac in episcopis aut presbyteris requirit, et ex Ep. ad Philipp. I, 1, ubi diaconos cum episcopis coniungit.

46. Universa proinde antiquitas diaconos ut ministros sacros spectavit; patres apostolici, Clemens romanus, I *ad Cor.* c. XLII; Polycarpus, in *Ep.* sua, c. III; s. Ignatius M., in omnibus fere suis *epistolis* ita de diaconis loquuntur, ut ex Christi ordinatione eos institutos assumant. Satis nobis erit hic verba describere s. Ignatii ex eius *Epist. ad smyrnaeos*, c. VIII: *Omnes episcopum sequimini, ut Iesus Christus Patrem, et presbyterium ut apostolos; diaconos autem revereamini ut Dei mandatum.* Passim autem a patribus et conciliis diaconi oculi, aures, manus, pedes episcoporum vocantur. Adeo ut doctiores ipsi protestantes, Grotius, Beveregius, Pearsonius aliique non solum id fateantur, sed etiam propugnent.

47. Ad alterum vero quod attinet, de aliis inferioribus ordinibus uti gradibus ad sacerdotium antiquissima documenta mentionem facere, locupletissimus testis est s. Cornelius papa, qui in *Epist. ad Fabium antiochenum* ita de Novatiano scribebat ann. 252: *Ergo ille evangelii vindex ignorabat unum episcopum esse oportere in ecclesia catholica, in qua tamen sciebat presbyteros esse quatuor et quadraginta, septem autem diaconos totidemque subdiaconos, acolythos duos et quadraginta, exorcistas, lectores cum ostiariis quinquaginta duos?* Cautum praeterea refert Anastasius bibliothecarius a Caio rom. pontifice ann. 283 ne quis constitueretur episcopus, qui prius non fuerit *ostiarius, lector, exorcista, sequens* (acolythus), *subdiaconus, diaconus, presbyter.* De iisdem praeterea ordinibus saepissime in scriptis suis loquuntur Tertullianus, Cyprianus, Firmilianus, Hieronymus, Augustinus, ita ut res notissima sit; concilium vero carthaginiense IV uniuscuiusque ordinis ritus apprime describit, qui adhuc servantur.

48. Cum igitur in adductis documentis de his ordinibus sermo occurrat tamquam de re iam usu recepta, quin apprime origo illorum institutionis assignari possit, non immerito ab apostolis eos institutos theologi colligunt. Ut autem innuimus, in ecclesia graeca duo tantum praeter diaconatum recensentur ordines, hypodiaconatus et lectoratus; ut patet etiam ex conc. VIII oecumenico adversus Photium celebrato, quod can. V constituit neminem posse ad episcopatum ascendere, quin prius aliis ordinibus fuerit initiatus; hos vero recensens, quatuor nominat, lectoratum, hypodiaconatum, diaconatum et sacerdotium. Orientales reliquos hac in parte cum graecis consentire ostendit Renaudotius, op. cit.

DIFFICULTATES

49. I. Obi. 1. Diaconatus ordo sacer dici nequit, cum diaconi ad profanum opus, mensarum videlicet viduarumque ministerium instituti fuerint, ut ex ipsis Actis apostolicis liquet; et 2. prout eis exprobrat s. Hieronymus, in *Epist. ad Evangelum*,

ubi eos vocat *mensarum viduarumque ministros;* 3. ab eo vero non dissentiunt Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius in hunc *Act. apostolorum* locum. 4. Quapropter conc. trullanum, can. XV, de profano ministerio exponit, quod commissum primis diaconis est. Ergo.

50. Resp. Ad 1. *Neg.* 1° quia alia est occasio, ob quam primi diaconi instituti sunt, aliud vero diaconatus in se spectatus. S. Lucas hanc occasionem ortam refert ex murmure graecorum adversus hebraeos in ministerio quotidiano; hoc permoti apostoli diaconatus ordinem ex Christi mandato instituerunt; 2° quia, ut diximus, ministerium mensarum tunc etiam sacrum erat; 3° quia officia a diaconis obita, epistolae Pauli et traditio apostolica istorum ordinem sacrum esse nos docent.

51. Ad 2. *D.* Ratione occasionis, qua diaconi instituti sunt, *C.* in se, *N.* Cum s. Hieronymus sibi arrogantiam nonnullorum tumidorum diaconorum, qui se presbyteris praeferebant, compescendam assumpserit, eos revocat ad primaevae institutionis recordationem, quin ordini ipsi quidpiam detrahere voluerit. Sane, in *Epist. ad Heliodorum*, s. doctor diaconatum *tertium sacerdotii ordinem* appellat.

52. Ad 3. *Neg.* Mens enim s. Io. Chrysostomi, cuius Theophylactus et Oecumenius epitomatores sunt, ut ex orationis serie patet, est *nomen* diaconorum, perinde ac presbyterorum et episcoporum serius usurpari in ecclesia coepisse, licet prius *fuerint ordinati*, ut ipse ibid. loquitur (1).

53. Ad 4. *D.* Quin tamen diaconos excluderet ad sacra ministeria constitutos, *C.* secus. *N.* Singularis fuit istius concilii sententia antiquitati contraria, adeoque commentitia, primos septem diaconos ad profana tantum munia institutos, quibus deinceps alii adiecti sunt ad ministeria sacra, ac de hisce locutum apostolum in Epist. ad Timotheum. Hoc tamen nobis satis est.

54. II. Obi. 1. Subdiaconatus caeterique minores, quos vocant, ordines, prorsus incogniti primitivae ecclesiae fuerunt; 2. nec nisi officia ab initio erant, quae delectis hominibus ab episcopo, aut sacerdotibus committebantur, ut de cantoribus, seu psalmistis, ac fossariis novimus, et ad nutum ab illis officiis revocabantur. 3. Id aperte constat ex s. Ambrosio, qui scribit (2): *Alius distinguendae lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis, qui malo laborant spiritu sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Haec omnia spectet sacerdos, et quid cuique congruit, id officii deputet.* 4. Quum vero recens disciplina haec non amplius ferat, iure synodus pistoriensis, prop. LV: *Vehementer optare se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri* (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) *a cathedralibus et collegiatis submovendi, providendo aliter, nempe per probos et provectioris aetatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inserviendi missis et aliis officiis velut acolythi* etc., *ut olim fieri solebat, quando eius generis officia non ad meram speciem pro maioribus ordinibus suscipiendis reducta erant.* Ergo.

55. Resp. Ad 1. *D.* Si primitivae ecclesiae nomen coarctetur ad apostolorum aetatem, *Tr.* si complectatur trium saltem priorum saeculorum aetatem, *N.* Certe ex sacris litteris minime novimus horum ordinum institutionem ab apostolis factam: cum tamen patres vetustis-

(1) *Homil.* XIV, *in Acta apost.* n. 3.

(2) L. I, *De officiis*, c. 44.

simi Tertullianus, Cyprianus, Cornelius, aliique hosce ipsos ordines commemorent uti iam ubique notissimos, merito inferimus aut ab apostolis aut ab ecclesia, primo ipso aut secundo saeculo institutos uti gradus ad sacerdotium, ne qui ad statum ecclesiasticum evehendi erant repente sine idonea institutione in clericali palaestra promoverentur.

56. Ad 2. *D.* Una cum ordinatione commissa, *C.* nuda officia, *N.* Etenim recensiti ordines a Cornelio et Caio pontificibus veluti totidem gradus exhibentur, per quos ascendebatur ad sacerdotium. Concilium carthaginiense, ann. 398 celebratum, ritus describit eorumdem tradendorum ac munia declarat; omnium praeterea collationem episcopo tribuit. Si igitur ordinis nomine venit ritus sacer, quo spiritualis potestas confertur ad ecclesiastica munia obeunda, sequitur a veteribus ordines istos non ut mera officia spectata fuisse, sed ut veros ordines et gradus habitos esse ad sacerdotium. De psalmistis et fossariis paulo post agemus.

57. Ad 3. *D.* Constat ex s. Ambrosio officia, de quibus loquitur, distributa fuisse inter clericos ordinibus initiatos, *C.* promiscue, *N.* S. Ambrosius episcopum instruit, qua ratione apte varia officia pro uniuscuiusque idoneitate inter *clericos* distribuat. Cum proinde hos *clericos* vocet, patet agi a s. doctore de iis, qui iam ordinibus initiati sunt.

58. Ad 4. *Neg.* Siquidem etiam recens disciplina exigit ut clerici pro officio in missa solemni aliisque ecclesiasticis publicis functionibus iuxta proprium gradum inserviant, ministeriumque suum exhibeant; tum etiam exigit, ne quis statim e laicali statu ad maiores ordines promoveatur, prout etiam sancitum est a tridentina synodo; proinde propositio, qua Calvini in hos ordines convicia renovantur, iure merito a Pio VI in laudata saepe Const. *Auctorem fidei* proscripta est tamquam *suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ordinis perturbativa, servandae, quoad fieri potest, in celebrandis mysteriis decentiae imminutiva, in minorum ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per canones et speciatim per tridentinum probatam iniuriosa, favens haereticorum in eam conviciis et calumniis.*

IN DOCTRINAM CAPITIS SUPERIORIS SCHOLIA

59. Tria sunt circa quae scholia haec nostra versantur, eo quod de his non minima viguerit inter theologos disceptatio. Sunt autem 1° sacramentalis dignitas, quatenus nempe et quibus ex recensitis ordinibus competat; 2° ordinum numerus, institutio, munia; 3° gradus, varietas, vicissitudo. Quid verisimilius nobis de singulis his sentiendum videatur, omni deposita contentione aperiemus.

SCHOLION I.

60. Circa dignitatem sacramentalem, inquiri solet utrum episcopatus, prout a presbyteratu distinguitur, haberi debeat ut ordo et sacramentum. Equidem si ordinis nomine veniat *gradus*, nulli controversiae locus esse potest, cum de fide sit dari *in ecclesia catholica hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris*, iuxta definitionem tridentini, sess. XXIII, can. VI. Prout vero ordine ritus consecrationis significatur, communis scholasticorum, praeeuntibus magistro sententiarum, ss. Thoma et Bonaventura, in *Sentent.* IV, dist. 24, qui expressis verbis scribunt: *Episcopatus non*

est ordo, doctrina fuit, episcopatum non esse nisi *officium*, et solam extensionem presbyteratus, seu, ut alii loquuntur, simplicem deputationem extrinsecam ad aliquas functiones seu ministeria, quibus peragendis non erat idoneus presbyter. Card. Capisucchius ord. praed. in *controvers. theologicis selectis* Romae editis ann. 1670, *Controv.* XXVIII *de episcopatu*, § 2, recenset 83 auctores pro hac sententia. Adeoque ex istorum placito episcopatus nec ordo nec sacramentum est. Nunc tamen opposita sententia praevaluit, iamque communis est, episcopatum tum ordinem peculiarem tum sacramentum esse. Haec sententia, cui adhaerendum omnino videtur, innititur scripturae, ac ratio ei suffragatur. Etenim apostolus, in adductis testimoniis ex utraque ad Timotheum epistola, in quibus agit de huius discipuli ordinatione, tria illa commemorat, quae sacramenti ostendunt veritatem, ritum sensibilem, gratiae collationem, divinamque idcirco institutionem. Ratio theologica praeterea huic sententiae suffragatur, quatenus ritus, quo consecratur episcopus, distinctum habet ministrum, peculiarem formam, novamque tribuit potestatem qua antea simplex sacerdos carebat, tum nempe ordinandi, tum confirmandi. Quae cum ita sint, rite definitur episcopatus: *Ordo sacer et sacramentum, quo presbytero potestas tribuitur conferendi sacramenta confirmationis et ordinis, regendique ecclesiam sibi commissam.* Presbyteratus est fundamentum episcopatus, qui illius apex et fastigium est, et ab illo specie distinguitur.

61. De chorespiscopatu pariter controversia orta est, num fuerit ordo, an nudum officium. Hoc posterius certum videtur. Siquidem chorepiscopi seu episcopi agrorum, seu, ut etiam dicebantur, *vicani* aut *villani* praeficiebantur pagis aut villis, uti nunc vicarii foranei cum potestate regendi plebem sibi commissam et conferendi minores ordines. Horum institutio antiquissima est; in oriente horum meminere synodi neocaesariensis, can. XIII, et ancyrana, can. XII, quae eodem anno 314 celebratae sunt. In occidente saec. V prima eorum mentio invenitur in conc. rhegiensi in Galliis ann. 439. Horum plerique nonnisi sacerdotali gradu erant insigniti; nonnulli tamen pollebant praeterea dignitate episcopali. Saec. IX aut X in utraque ecclesia chorepiscopi desierunt.

62. Diaconatus ex communi ac certa theologorum sententia sacramentum est. In diaconorum enim inauguratione episcopus dicit: *Accipe Spiritum sanctum;* quod non frustra proferri definivit tridentinum, can. IV. Eisdem manus imponitur, cum ordinantur, ac de divina diaconatus institutione in allegato can. VI idem concilium loquitur; nullum propterea de istius ordinis sacramentali dignitate dubium superest. Definiri idcirco diaconatus potest: *Ordo sacer et sacramentum, quo potestas tribuitur proxime inserviendi presbytero rem sacram facienti.*

63. Verum quid dicendum de diaconissis? Certum est 1° eas ipsa aetate apostolica exstitisse, ut patet ex Epist. ad Rom. XVI, 1; et ex I ad Tim. V, 9; illarum etiam meminit Plinius in celebri *ad Traianum epistola*. Certum est 2° illas inauguratas pene iisdem ritibus, quibus inaugurabantur diaconi; certum est 3° unice caeremonialem fuisse hanc inaugurationem, qua foeminis varia committebantur officia, quae longum esset recensere, nec ulla ratione ordinem esse, qui gradum dicat ad sacerdotium, cuius foeminae inca-

paces sunt, uti paulo post ostendemus. Quoniam vero potissimum earum officium erat assistere foeminarum baptismo, qui per immersionem conferebatur, cum passim hoc sacramentum conferri coeperit per infusionem, hinc diaconissae ita desiere, ut saec. X vix earum reperiatur vestigium.

64. Competere tum subdiaconatui tum minoribus ordinibus sacramenti dignitatem plerique scholastici, quibus non pauci recentiores theologi adstipulati sunt, docuere. Nunc vero contraria sententia praevaluit, cui nos assentimur, eo quod desit ipsis divina institutio, uti constat 1° ex antiquorum testimoniis, qui expresse affirmant, crescente fidelium multitudine, ab ecclesia praefatos ordines pro opportunitate institutos esse; 2° ex istiusmodi ordinum modo unius, modo alterius, aut etiam plurium cessatione, additione, imminutione, abrogatione et instauratione, quae certe in rem divinitus institutam cadere nequeunt; 3° ex neglecta quandoque horum ordinum collatione ante promotionem ad altiores ordines respective, ita ut e. gr. lectores creati fuerint, quin prius fuerint ostiarii; acolythi, qui numquam fuerant ostiarii, lectores, exorcistae; diaconi, quin antea subdiaconi creati fuerint; ex fine, quem iuxta rom. pontificum et conciliorum testimonia sibi potissimum ecclesia praestituit in his ordinibus instituendis et conferendis, ne scilicet neophyti sacrorum rudes et tirones illico presbyterio inaugurarentur, priusquam fidei dogmata et sacramentorum caeremonias didicissent. Horum quatuor, quae vix innuimus, si quis documenta quaerat, reperiet apud Morinum (1). Iam vero si his ordinibus divina deest institutio, sequitur eos nec sacramenta esse, neque characterem imprimere.

SCHOLION II.

65. Quoad ordinum numerum, diversus hic viget in ecclesia graeca et in ecclesia latina. Etenim in ecclesia graeca, ut iam diximus, quatuor tantum numerantur, sacerdotium, diaconatus, hypodiaconatus et lectoratus; septem vero in ecclesia latina recensentur, nempe praeter tres priores quatuor minores, ostiariatus, lectoratus, exorcistatus et acolythatus. Hi quidem omnes in ecclesia romana semper constantes fuerunt; non item vero in ecclesiis aliis particularibus sive orientalibus sive occidentalibus. Nam iuxta Morinum (2) et Assemanum (3), apud syros et maronitas viget etiam *cantoratus* seu *psalmistatus* tamquam gradus ad lectoratum, immo apud syros viguit insuper ordo *fossariorum*, qui ab ipsis *laborantes* dicebantur, et alicubi *copiatae*. Sic etiam *psalmistatus* in ecclesia carthaginiensi viguisse videtur ex act. conc. carthag. III, prout *fossariorum* ordo pariter in Galliis receptus aliquando videtur, ut patet ex *Epist.* sub Hieronymi nomine vulgata ad *Rusticum narbonensem*, in qua legitur: *Primus in clericis fossariorum ordo est*; in recensione autem caeterorum ordinum omittuntur exorcistatus et acolythatus.

66. Cum instituti nostri non sit singulorum ordinum munia describere, quae praecipua sint, ex singulorum definitione facile agnosci poterunt.

67. Subdiaconatus ex dictis definiri potest: *Ordo seu ritus sacer quo potestas tribuitur ministrandi diacono et sacerdoti in missae sacrificio.* In ecclesia graeca confertur manuum

(1) Op. cit. *De sacr. ordination. exercitat.* XI, capp. 1, 2 et 3.

(2) Op. et loc. cit.

(3) *Bibl. orient.* t. III, part. I, p. 575.

impositione extra sanctuarium; in ecclesia latina traditione calicis vacui cum patena vacua superposita, et forma adnexa.

68. Acolythatus est: *Ordo quo traditur potestas ministrandi subdiacono et diacono in missae sacrificio.* Confertur porro per traditionem ceroferarii cum cereo ac urceoli vacui cum respectiva forma.

69. Exorcistatus est: *Ordo quo potestas traditur nomen Domini invocandi super eos, qui ab immundis spiritibus obsessi, energumeni seu arreptitii vocantur.* In huius ordinis administratione liber porrigitur exorcismorum, aut missale vel pontificale iis verbis, quae huius potestatis collationem significent.

70. Lectoratus est: *Ordo quo confertur potestas divinos utriusque foederis libros et sanctorum patrum scripta publice in ecclesia legendi.* Apud graecos manuum impositione et adiuncta prece; apud latinos sacri codicis traditione et respectiva forma confertur.

71. Ostiariatus demum est: *Ordo quo clericus templo praeficitur tum ut illud sacrasque res asservet, tum ut divinis mysteriis, quae in eo peraguntur, reverentiam conciliet.* Eius materia est traditio clavium; forma sunt verba quae eam comitantur.

72. Ideo vero in ostiariatus definitione verba adiecimus *quo clericus*, quia ecclesia non consuevit ordines conferre nisi clericali militiae adscriptis per tonsuram, quae definiri solet: *Caeremonia ab ecclesia instituta, qua laicus baptizatus et sacramento confirmationis consignatus sacro ritu in clerum cooptatur. Caeremoniam* vocavimus tonsuram clericalem, quia iamdiu obsoleta est nonnullorum scholasticorum et canonistarum sententia, quod tonsura et ordo et sacramentum sit, quamque frustra viginti duobus argumentis Prosper Fagnanus fulcire adnisus est in *Comment. in secund. partem primi libri Decretalium, tit. de Aetate et Qualit.* cap. *Cum quicumque.*

73. Perperam vero Calvinus in clericalem tonsuram tamquam in ritum vanum ac superstitiosum invehitur. Certum enim est ex indubiis documentis eam antiquissimam esse in ecclesia. Siquidem auctor dialogi inscripti *Philopatris*, Lucianus creditus, christianorum irrisor, clericum describit e montibus ad ecclesiam *detonsa coma* venientem. Ammianus Marcellinus refert (1), Diodorum quemdam ab ethnicis alexandrinis sub Iuliano apostata neci datum, quod puerulos tondens clericatui illos initiaret. Prudentis attonsionem s. Cypriani in clericum his verbis describit (2): *Deflua caesaries compescitur ad breves capillos.* Et haec sufficiant, ut praeteream concilia carthag. IV, et toletanum II, aliaque monumenta, quae antiquitatem ritus huius testantur. Eam propterea Calvinus superstitionis damnare non potuit, quin hac labe primitivam ecclesiam adspergeret. Quod attinet ad varias tonsurae formas quae diversis temporibus, diversisque in ecclesiis obtinuere, consuli potest, praeter Martenium et Morinum, opp. citt. Pellicia (3).

SCHOLION III.

74. Circa ordinum demum gradum, subdiaconatus apud graecos inter minores ordines recensetur; apud latinos pariter usque ad saec. XII minoribus ordinibus adscriptus fuit, ut constat ex synodo beneventana, sub Urbano II celebrata an. 1091, quae can. I constituit, ut nemo ad episcopatum promoveretur, qui prius in *sacris ordinibus* religiose vivens non

(1) L. XXII, c. 11.
(2) *Hymn.* XIII, *Peristephan.*

(3) *De Christ. eccles. primae, mediae et novissimae disciplina*, l. VI.

fuerit inventus: *Sacros autem ordines dicimus diaconatum et presbyteratum; hos siquidem solos primitiva legitur ecclesia habuisse.* De episcopatus gradu relate ad presbyteratum quid tenendum sit, ex insequenti capite patebit.

CAPUT III.

DE EPISCOPORUM PRAESTANTIA SUPRA PRESBYTEROS

75. Omnimodam episcoporum et presbyterorum aequalitatem Aërius, saec. IV haereticus, propugnavit, quem deinceps waldenses ac wicleffitae secuti sunt, demum presbyteriani de calviniano grege. Duplici porro ratione ex doctrina catholica praestant episcopi presbyteris, tum scilicet potestate ordinis, tum potestate iurisdictionis. Cum vero de illa postea dicturi simus, hic de altera tantum agemus, ostendentes episcopos presbyteris praecellere dignitate, gradu, potestate, quae iurisdictionis nomine designamus.

PROPOSITIO. *Episcopi sunt presbyteris superiores iure divino.*

76. Prior propositionis pars de fide est ex can. VII, sess. XXIII, concilii tridentini: *Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores .... anathema sit.* Pars vero posterior licet certa, de fide non est, cum concilium expresse *de iure divino* episcopos presbyteris superiores esse non definierit. Cum tamen eadem argumenta, qui praecellentiam episcoporum evincunt, eam a divino iure repetendam esse ostendant, ideo per modum unius utriusque veritatem complectimur.

77. Sic igitur Blondellum, Salmasium ac presbyterianos reliquos adorimur: non solum scriptura sed universa traditio hanc episcoporum praecellentiam agnovit usque ad Aërium, qui primus, teste s. Epiphanio (1), *dogma supra hominis captum furiosum* invexit illis verbis: *Quanam in re presbyteros episcopus antecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo et idem honor et dignitas.*

78. Etenim primo scriptura nobis perhibet Christum apostolos in supremo gradu constituisse supra septuaginta duos discipulos; communis autem patrum omnium sententia est apostolos episcoporum, discipulos presbyterorum figuram gessisse.

79. Inter patres I et II saeculi eminent Clemens rom. et Ignatius M. Porro s. Clemens: *Summo quoque sacerdoti*, inquit (2), *sua munia tributa sunt; et sacerdotibus locus proprius assignatus est, et levitis sua munia incumbunt.* S. Ignatius, tum alibi, tum in *Epist. ad magnesianos*, tres et ipse hierarchiae gradus distinguit, supremumque tribuit episcopo scribens (3): *Hortor vos, ut hoc sit vestrum studium, in Dei concordia omnia agere, episcopo praesidente Dei loco, et presbyteris loco senatus apostolici, et diaconis mihi suavissimis.*

80. Ex III saec. hunc ipsum supremum gradum in episcopis agnoscunt Clemens alex. et Origenes ex graecis; Tertullianus et Cyprianus ex latinis. *In ecclesia*, inquit Clemens (4), *sunt progressiones episcoporum, presbyterorum et diaconorum.* Caeteris omissis, ne longiores simus, s. Cyprianus, *Ecclesia*, scribit (5), *super episcopos constituitur, et omnis actus ecclesiae per eosdem praepositos gubernatur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit*, etc.

81. Atque exinde factum est, ut veteres summa diligentia ad nos successiones episcoporum transmi-

(1) *Haeres.* LXXV, c. 3.
(2) *Epist. I ad Corinth.* c. 8.
(3) Cap. 6.
(4) *Strom.* lib. VI.
(5) *Epist.* XXVI.

serint ab apostolis usque ad aetatem suam. Ita Hegesippus, Irenaeus, Tertullianus, Eusebius praestitere, adeo ut primus uniuscuiusque successionis vel apostolus sit, ut in ecclesia romana et hierosolymitana, vel aliquis ab apostolis institutus. Ad has autem successiones patres omnes provocant haereticos, uti tesseram catholicae seu orthodoxae doctrinae adversus istorum novitates.

82. Demum huc spectant utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis antiquissimi libri rituales a Martenio (1), a Goario (2), et ab Assemano (3) prolati, in quibus constanter inter episcopos et presbyteros distinctio, illorumque praecellentia exhibetur, et ad *auctorem Christum* refertur; prout pariter efficiunt constitutiones apostolicae (4).

83. Sane nulla epocha praeter apostolicam assignari potest tum istius distinctionis, tum istius praecellentiae; cumque Blondellus ac Salmasius eius originem post medium saec. II assignaverint, illico convicti sunt ex testimoniis Clementis romani, Ignatii, Polycarpi, Hermae, qui omnes longe ante ann. 136 floruerunt. Ergo.

DIFFICULTATES

84. I. Obi. Scriptura eosdem docet episcopos ac presbyteros fuisse. Etenim 1. Apostolus, ad Tit. I, 6, cum praemisisset: *Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros*, v. 6 et 7, pergit exponere, quibusnam virtutibus eiusmodi presbyteri praediti esse debeant, et describit episcopum dicens: *Oportet enim episcopum sine crimine esse*, etc. 2. Luculentius vero, Act. XX, 17, legitur: *Paulus a Mileto mittens Ephesum, vocavit maiores natu* (scr. *presbyteros*) *ecclesiae, qui cum venissent ad eum, et simul essent, dixit eis... Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei*. 3. Hac de causa in epistola ad Philipp. I, 1 idem apostolus salutem dicit *episcopis cum diaconibus*, presbyteris praetermissis; et I Tim. III virtutes exponit, quibus episcopi et diaconi debent esse instructi, nulla presbyterorum iniecta mentione, non alia profecto de causa, quam quod iidem essent episcopi et presbyteri. Ergo.

85. Resp. *D. A.* Scriptura eosdem docet fuisse episcopos et presbyteros quoad nomen, *C.* gradu et potestate, *subd.* relate ad personas utroque gradu ut plurimum aetate illa insignitas, *C.* relate ad gradum in se spectatum episcopatus et presbyteratus, *N.* S. Io. Chrys. censuit (5), episcopi et presbyteri nomen aetate apostolica primi ac secundi ordinis sacerdotibus commune fuisse. Petavius, tum in op. *De ecclesiast. hierarchia*, lib. I, c. 4, tum praesertim in lib. *Dissertation. eccles.* c. 1 et 2, existimat primaeva illa aetate, quae quoad disciplinae formam veluti infantia ecclesiae spectari potest, presbyteros vel omnes, vel eorum plerosque, sic ordinatos esse, ut episcopi et presbyteri gradum obtinerent; id quodammodo exposcentibus illius aetatis adiunctis ad maius religionis incrementum. Sic plures episcopi in una eademque civitate seu ecclesia communi consilio res ecclesiasticas administrabant, apostolis tamquam maioris gradus pontificibus obsequentes. Resque ita steterunt, donec refrigescente pristina illa caritate et humilitate ac modestia, ad tollendas simultates, et *in schismatis remedium*, ut loquitur Hieronymus, unum aliquem e presbyterorum turba eligi placuit, qui

(1) Op. et loc. cit. art. 11.
(2) *Euchol.* p. 307 seqq.
(3) *Biblioth.* cit.
(4) L. VIII, c. 4 et 5.
(5) *Hom.* I *in Ep. ad Philipp.* n. 1.

praeponeretur caeteris. Ita desiere pari non solum dignitate, sed etiam ordine et potestate plures creari, translata in unum tam honoris quam iurisdictionis praerogativa, et episcoporum successio coepit. Hac ratione, ut patet, obiecta omnia scripturarum testimonia rite explicantur, difficultatesque omnes facile diluuntur.

86. II. Obi. 1. Patres antiquissimi quandoque in duas classes clerum distribuunt, in episcopos videlicet et diaconos, omissis presbyteris, aut in presbyteros et diaconos omissis episcopis, ut Clemens romanus (1), Polycarpus (2), Iustinus (3), Clemens alexandrinus (4), Cyprianus (5), Hilarius (6). Quandoque 2. presbyteros vocant apostolorum *successores*, ut Clemens romanus (7), Papias, apud Eusebium; Irenaeus (8) ac episcopi presbyteros vocant passim *collegas*, *compresbyteros*, *fratres suos*. Verum his omissis, 3. prae caeteris s. Hieronymus utrorumque aequalitatem luculenter adstruit, scribens (9): *Idem est presbyter qui et episcopus... communi presbyterorum consilio* (ab initio) *ecclesiae gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur caeteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur*. Admonet deinde episcopos, ut *noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate presbyteris esse superiores, et in communi debere ecclesiam regere*. Quae gravioribus verbis confirmat in *Epist. ad Evangelum*, rem declarans exemplo ecclesiae alexandrinae, in qua a Marco evangelista usque ad Heraclam et Dionysium, presbyteri unum ex se electum *excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant*, uti exercitus imperatorem sibi constituit, et diaconi archidiaconum. Ergo.

87. Resp. Ad 1. *D.* Inadaequate ob peculiares illius aetatis causas, *C.* adaequate ad identitatem utriusque ordinis significandam, *N.* Id enim ab ipsis fieri potuit vel ob unitatem sacerdotii, vel ob communionem nominis, aliasve eiusmodi peculiares causas; non autem ob utriusque gradus unitatem. Nam iidem qui nobis obiiciuntur patres ibid. in tres gradus et ordines clerum distribuunt, episcopum, presbyteros et diaconos, ut Clemens rom. et Ignatius; alii vero, ut Clemens alex., Cyprianus et Hilarius ea floruerunt aetate in qua, adversariis fatentibus, iam inducta erat inter episcopos et presbyteros distinctio, nempe post ann. 136.

88. Ad 2. *D.* Vocant presbyteros apostolorum *successores* aut *collegas*, *compresbyteros* etc. episcopos, *C.* presbyteros, *subd.* ob unitatem sacerdotii, *C.* eiusdem gradus et ordinis, *N.* Multiplici enim de causa, uti ex dictis patet, potuerunt presbyteri dici apostolorum successores, collegae etc., etiamsi hoc nomine daremus significatos simplices sacerdotes et non potius episcopos, quibus vidimus ab initio nomen presbyteri fuisse commune.

89. Ad 3. *Neg.* Quatuor enim docet s. Hieronymus, quae cum eiusmodi aequalitate consistere nequeunt; 1° episcopos successores esse apostolorum, presbyteros vero LXX discipulorum; 2° illos naufragium facere in portu, qui dicunt nullum inter episcopum et presbyterum esse

(1) *Epist. I ad Corinth.* n. 42.
(2) *Epist. ad Philipp.*
(3) *Apol.* I.
(4) *Strom.* I, 7.
(5) *Ep.* LXII.
(6) *In Ps.* CXXIV.
(7) *Ep. cit.* c. 1.
(8) Lib. III, c. 2.
(9) *Comment. in Epist. ad Tit.*

discrimen; 3° uni episcopo potestatem ordinationis tribuit; 4° docet ita episcopum praecellere presbyteris, uti Aaron filiis suis, immo uti Moyses populo Israël; quae quidem omnia reperiuntur in eiusdem *epistolis* LXXVIII, CXLVI, nec non in lib. *Adversus Ioannem hierosolym.*, ac simul omnia in eadem, quae obiicitur *ad Evangelum epistola.* Ad haec igitur certissima s. doctoris principia revocari debent, sive quae in *comment. in epist. ad Titum*, sive quae in cit. *epistola ad Evangelum*, ab illis dissentire videntur. Componuntur autem si dicatur s. doctorem allusisse ad primam illam aetatem, in qua non solum episcopi et presbyteri nomen utriusque gradus sacerdotibus commune erat, verum ettiam utraque potestas in eadem capita passim collata erat; donec, ut idem s. Hieronymus scribit, ad tollenda schismatum semina toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur caeteris, distinctique proinde sunt gradus episcopatus et presbyteratus ab invicem. Id autem contigit ann. 55, id est, longe ante epocham a Blondello assignatam huic distinctioni, nempe ann. 136.

90. Quod speciatim attinet ad usum ecclesiae alexandrinae, nonnulli censent presbyteros illos, ex quibus collegium constituebatur, dignitate praeterea episcopali fuisse insignitos, adeoque non alio indiguisse, qui ad ecclesiae regimen vocabatur, quam electione. Alii autem existimant s. Hieronymum locutum tantum esse de electione, qua semel facta, delectus statim potiebatur iurisdictione necessaria ad ecclesiam regendam, deinceps vero statuto tempore consecrabatur, prout pluribus documentis Witasse ostendit(1), nec non Natalis Alexander(2). Atque huc referunt etiam similitudines a s. Hieronymo petitas tum ab electione imperatoris, tum ab electione archidiaconi.

91. Caeterum nihil illustrius ad s. Hieronymi germanam mentem afferri potest verbis, quibus ipse epistolam suam *ad Evangelum* concludit: *Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de vet. testamento; quod Aaron et filii eius atque levitae in templo fuerunt, hoc sibi episcopi et presbyteri et diaconi vindicent in ecclesia.* Aaron porro divino iure praecellebat sacerdotibus reliquis, idem igitur iuxta Hieronymum de episcopis relate ad presbyteros sentiendum est.

CAPUT IV.

DE SACRAE ORDINATIONIS MATERIA, FORMA, SUBIECTO ET MINISTRO

92. Circa singulos hosce articulos nonnulla sunt certa apud omnes, nonnulla vero in quaestionem veniunt. Alia proinde ab aliis sunt accurate secernenda.

93. I. Quoad materiam aliter disseri debet de ordinibus hierarchicis, aliter de non hierarchicis. Exploratum enim est penes theologos omnes subdiaconatus ac minorum ordinum materiam in ecclesia latina esse instrumentorum porrectionem; in ecclesia graeca manuum impositionem extra sanctuarium collatam; formam vero, verba quae utrumque respective ritum comitantur.

94. Dissentiunt autem theologi in assignanda materia essentiali et adaequata ordinum hierarchicorum. Scholastici veteres fere omnes, quibus non pauci recentiores theologi assentiuntur, censuerunt eam pariter consistere in instrumentorum traditione. Communior vero nunc evasit illorum opinio, qui eam constituunt in sola manuum impositione.

(1) *Tract. de ordine.* part. II, q. 2, *ad inst.* 5.

(2) *Diss.* XLIV, *in saec.* IV, § 24.

95. Posterior haec sententia, quae nobis etiam magis arridet, innititur 1° auctoritati scripturarum, quae solam manuum impositionem memorant; 2° Ritualibus omnibus et sacramentariis ante nongentos ad minus annos conscriptis, collectisque a Menardo, Martenio et Marino. 3° Constitutionibus apostolicis, lib. VIII, c. 16, conc. carthaginiensi IV, can. III, aliisque conciliis non paucis, in quibus nulla prorsus instrumentorum porrectionis in collatione horum ordinum mentio occurrit; immo conc. carthaginiense, can. V, in eo constituit discrimen inter subdiaconatum et hierarchicos ordines, quod ille instrumentorum traditione, isti manuum impositione conferrentur. 4° Patribus omnibus, immo et liturgiographis saec. VII, VIII et IX, qui de ritibus agentes, quibus singuli conferebantur ordines, isti de instrumentis alte silent. 5° Graecorum, caeterarumque ecclesiarum omnium orientalium consuetudini constanti, quaeque adhuc perdurat, sola manuum impositione eosdem ordines conferendi. Solidis igitur adeo fundamentis sententia haec fulcitur, ut concuti non posse videatur.

Cum vero tres adhibeantur in presbyterorum ordinatione manuum impositiones, quaeritur quaenam ex illis essentialis habenda sit. Communis responsio est hanc esse secundam tantum; nam in prima nulla recitatur forma; tertia vero, praeterquam quod super eos fiat, qui cum episcopo eucharistiam iam consecrarunt, apud graecos et orientales in usu numquam fuit, nec apud latinos ante saec. XIII, ut ex vetustis documentis evincunt Martenius (1) et Morinus (2). Exinde sequitur antiquitus non adhibitam esse formulam illam: *Accipe Spiritum sanctum*, qua passim scholastici et cum iis non pauci recentiores adhuc theologi docent conferri potestatem in corpus Christi mysticum, seu potestatem remittendi peccata.

96. Qui igitur sentiunt materiam essentialem et adaequatam ordinum hierarchicorum in sola manuum impositione consistere, adiectam aiunt tractu temporis in ecclesia latina instrumentorum traditionem ad maiorem declarationem eorum quae conferuntur per impositionem manuum.

97. Praecipuum adversae partis opinionis fundamentum est decretum Eugenii IV pro armenis: *Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud per cuius traditionem confertur ordo: sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem.* Ast nisi velimus pontificem sibi contradixisse dum episcopos, presbyteros et diaconos ecclesiae graecae rite ordinatos habuit sola manuum impositione, Bellarmini responsio adoptari necessario debet, qui scopum Eugenii fuisse dicit armenos inducere ad ritum ecclesiae romanae adoptandum, seu potius superaddendum.

98. Caeterum in praxi utraque materia adhibenda est, ita ut si forte alterutra omissa fuisset, universa iteranda esset ordinatio, prout a sacr. congregatione sancitum est apud Benedictum XIV (3). In sacramentorum enim administratione tutior semper pars est eligenda.

99. II. Sed iam de subiecto; de quo duo certa penes omnes sunt: 1° solum masculinum sexum idoneum esse ordinationi. Nam ecclesia semper abhorruit a marcosianis, montanistis et collyridianis, ordinationem mulieribus conferentibus. Ne-

(1) *De antiq. eccles. ritib.* lib. 1, part. II, c. 8, a. 9. (2) *Exercit.* VIII. c. 5.

(3) *De Synodo*, l. VIII, c. 10, § 13

que in lege naturae, neque in lege scripta aliquando mulieres admissae ad sacerdotium sunt. Christus et apostoli ne ipsi quidem b. Virgini umquam sacerdotium contulerunt. Paulus praecipit mulieribus in ecclesiis tacere (1); nec eis docere permittit. Quod si interdum in monumentis ecclesiasticis episcopae, vel presbyterae memoratae inveniuntur, istae non fuerunt nisi uxores quas episcopi aut presbyteri ante ordinationem duxerant. De diaconissis satis diximus.

100. Certum 2° est subiectum capax ordinationis esse hominem baptizatum, cum baptisma omnium sacramentorum ianua sit. Quod si de adultis agatur, nulla ac irrita prorsus habetur ordinatio quae invito ac reluctanti tribueretur. Quae ex historia ecclesiastica afferri solent exempla contraria, intelligi debent non de omnimoda et absoluta, sed de aliquali animi reluctantia, seu repugnantia. De iis praeterea, quae requiruntur ut ordinatio non solum valida sed legitima seu licita sit, agunt theologiae moralis institutores.

101. III. Superest ut de ordinationis ministro pauca subiiciamus: controversia agitari potest 1° de ministro ordinario, atque extraordinario; 2° de ministro legitimo et illegitimo.

102. Iam vero fatentur omnes solum episcopum totius ordinationis ministrum ordinarium esse ac proprium, prout fides docet, ac nos peculiari propositione adstruemus.

103. Quatenus ordinatio complectitur subdiaconatum et quatuor minores ordines, nunc inter omnes convenit posse presbyterum ex delegatione rom. pontificis esse ministrum extraordinarium. Ast non ita se res habet quoad collationem ordinum hierarchicorum: ut omittam veterum nonnullorum canonistarum obsoletam sententiam, posse delegari presbyterum ad conferendum presbyteratum, potior quaestio olim agitata versabatur circa diaconatum. Etenim nonnulli senserunt esse in rom. pontificis potestate delegare simplicem sacerdotem ad huius ordinis collationem. Innitebantur autem ad hoc asserendum hi auctores privilegio concesso ab Innocentio VIII abbatibus cisterciensibus ann. 1489, quo his tribuebatur potestas conferendi subdiaconatum et diaconatum subditis suis. Verum a plerisque uti spurium pontificium hoc diploma reiicitur, aut saltem ut interpolatum. Cum autem unicum hoc fundamentum sit huius sententiae, patet eam nimium labili fundamento inniti, ut prudens quis possit eidem adstipulari.

104. Quoad ministrum legitimum haud exigua viguit contentio. *Legitimus* ille minister dicitur, qui non solum catholicus est ac canonice electus et proprius episcopus, sed cuius praeterea ordinatio omnibus ecclesiae legibus plane consentit; *illegitimus* vero censetur ille, qui ex alterutro capite deficiat. Nemo umquam catholicorum dubitavit illicitas esse ordinationes, quae ab illegitimo ministro conferrentur.

105. Sed utrum praeterea invalidae haberi debeant, adeo olim implicata quaestio fuit, ut magister sententiarum scripserit (2): *Hanc quaestionem perplexam ac plane insolubilem faciunt doctorum verba, quae plurimum dissentire videntur.* Prolatisque quatuor sententiis, nulli adhaesit. Sane non pauca documenta pro utraque sententia sive affirmante valorem huiusmodi ordinationum, sive negante, proferri solent, re nondum eliquata. A pluribus iam saeculis viget doctrina s. Thomae, cui

(1) I Cor. XIV, 34. (2) L. IV, dist. 25.

accessit ecclesiae universae suffragium, ordinationes ab haereticis, schismaticis ac simoniacis validas omnino esse habendas. Irrito conatu Morinus primum, deinde vero Hyacinthus Sbaralea contrariam sententiam instaurare tentarunt: ille in op. cit., hic vero in diss. *De sacris pravorum ordinationibus.*

106. Ordinationes anglicanae nullae ac irritae censentur, non ex eo quod ab haereticis et schismaticis fiant, sed tum ob successionis interruptam seriem episcoporum in secta illa, tum ob vitiatam essentialiter formam. Sed iam ad catholicum dogma vindicandum accedamus.

PROPOSITIO. *Episcopi habent potestatem ordinandi, quae non est illis cum presbyteris communis.*

107. De fide est enunciata propositio ex can. VII cit. sess. concilii tridentini: *Si quis dixerit, episcopos.... non habere potestatem.... ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem; anathema sit.* Ambas propositionis partes de potestate ordinandi qua pollent episcopi, quae illis cum presbyteris communis non sit, simul vindicamus, cum probationes utrique suffragentur.

108. Etenim scriptura, traditio, ecclesiae praxis, simul conspirant ad asserendam uni episcopo ordinandi potestatem. Siquidem Christus sacerdos summus apostolos sacerdotes primum constituit; hi deinceps per manuum impositionem diaconos instituerunt, Act. VI. Saulus et Barnabas, ibid. cap. XIV, eadem ratione presbyteros per ecclesias constituunt. Idem Paulus, I Tim. IV; et II ad eumdem Timotheum I, testatur per manuum suarum impositionem inaugurasse hunc discipulum suum; eidem denique, I Tim. III; et Tit. I, 5, mandat, quibus debeant imponere manus seu ordines conferre.

109. Traditionis quoad hanc rem testes sunt *constitutiones apostolicae* nuncupatae, quae praecipiunt (1), ut episcopus a duobus vel tribus ordinetur episcopis, presbyteri vero et diaconi ab uno tantum episcopo. S. Athanasius ideo evincit Ischyram non fuisse sacerdotem, quod a simplici sacerdote Collutho fuerit ordinatus (2). Novatianus, Eusebio teste (3), sollicitus erat de inveniendis aliquot episcopis a quibus consecraretur, ut sic romanam sedem invaderet; ergo vel ipsis haereticis persuasum erat, nullam fore ordinationem quae ab aliis quam ab episcopis conferretur. Optime proinde Epiphanius adversus Aërium scribebat (4): *Ordo siquidem episcoporum ad gignendos patres praecipue pertinet; huius enim est patrum in ecclesia propagatio: alter* (presbyterorum), *cum patres non possit, filios ecclesiae lotionis regeneratione producit.* Hinc celebre illud, quod attulimus Hieronymi effatum: *Quid facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? Sola namque ordinatione*, inquit s. Io. Chrysostomus (5), *superiores* (episcopi) *sunt, atque hinc tantum videntur presbyteris praestare.*

110. Ecclesiae praxis melius deprehendi nequit quam in libris ritualibus graecorum et latinorum, in quibus constanter solus episcopus sacrae ordinationis exhibetur minister apud Renaudotium et Martenium, opp. citt. Sane vel dira vigente persecutione, numquam nisi ab episcopo presbyterorum aut diaconorum ordinatio habita est. Sectas omnes orientales antiquissimas hac

(1) L. VIII, c. 16 seqq.
(2) *Apologia contra Arian.* n. 12.
(3) *Hist. eccl.* l. VI, c. 43.
(4) *Haeres.* LXXV.
(5) *Hom.* XI, *in* I, *ad Tim.* n. 1.

in parte consentire, res facti est exploratissima. Ergo.

DIFFICULTATES

111. Obi. Non desunt exempla ordinationis a presbyteris peractae. Etenim 1. conc. ancyranum ann. 314 celebratum, can. XIII constituit: *Vicariis episcoporum, quos graeci chorepiscopos vocant, non licere vel presbyteros vel diaconos ordinare..... sine praecepto episcopi.* Eadem habent conc. antiochenum coactum ann. 541 can. X, ac meldense anno 845 can. LXIV, confirmatque s. Isidorus (1); apertissime vero summus pontifex Zacharias his verbis (2): *Chorepiscopi ordinent etiam lectores, et subdiaconos atque exorcistas, quibus promotiones istae sufficiant. Nec presbyterum vero nec diaconum audeant ordinare praeter civitatis episcopum, cui ipse cum possessione subiectus est.* Iam vero chorepiscopi simplices erant sacerdotes. 2. A conc. nicaeno facta est potestas presbyteris catholicis *manus imponendi, et proponendi nomina eorum, qui in clerum eligi meruerint*, testibus Theodoreto et Socrate (3). Ergo.

112. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* A chorepiscopis episcopali dignitate praeditis, *C.* hac destitutis, *N.* Quamvis chorepiscopi ut plurimum non essent nisi presbyteri, uti ostendit Nat. Alexander (4), nunc vero apud criticos omnes exploratum est, plures tamen fuisse praeterea episcopos. Idque evincimus illis ipsis documentis quae nobis obiiciuntur. Sane conc. ancyranum, can. XVII, statuit: *Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias et vim praesulibus earum inferre..... eos abiici placuit. Quod si voluerint in presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut presbyteri residere, non abiiciantur propria dignitate;* concilium vero antiochenum, cuius verba urget Zacharias, ut evincat non posse chorepiscopos sine facultate episcopi presbyteros et diaconos ordinare, haec habet: *Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint, et ut episcopi consecrati sint, tamen s. synodo placuit, ut modum proprium recognoscant... Nec presbyterum vero nec diaconum audeant ordinare praeter civitatis episcopum.* Alioquin si receptum esset, ut chorepiscopi non episcopali dignitate praediti, passim, saltem de licentia episcopi civitatis, tum presbyteros tum diaconos ordinarent, neque s. Epiphanius, neque s. Io. Chrysostomus aut s. Hieronymus quibus hoc notissimum erat, tanta fiducia asserere potuissent in hoc tantum episcopos a presbyteris differre, quod illi possent ordinare, isti non possent; neque Aërius contrariam praxim urgere destitisset, si viguisset alicubi, quod tamen numquam fecit.

113. Ad 2. *D.* Facta est a conc. nicaeno presbyteris catholicis potestas *manus imponendi*, id est, *eligendi*, *C.* ordinandi, *N.* Sic enim textum Theodoreti vertit ac vertendum ostendit Valesius in not. ad cap. 9, libri I. Socratis, ubi pluribus exemplis adductis evincit προχειρίζεσθαι idem esse ac nomina proponere ordinandorum.

CAPUT V.

DE CAELIBATU ECCLESIASTICO SEU DE CONTINENTIAE LEGE SACRIS MINISTRIS IMPOSITA

114. Continentiae virtus solius verae religionis dos est, nec uspiam

(1) *De officiis ecclesiasticis*, l. II, c. 6.
(2) *Epist.* VII, *ad Pipinum*, c. 1.
(3) *Hist. eccl.* lib. I, c. 9.
(4) *Diss.* XLV, *in saec.* IV.

proinde nisi in religione catholica eius professio invenitur. Protestantismus, qui sin minus originem, incrementum saltem suum coenosis hominibus, clericis videlicet et monachis caelibatus pertaesis debet, iugiter ab eiusmodi hominibus adhuc alitur, alioquin uti lampas sine oleo extingueretur. Dumque catholica ecclesia viros probitate, ac doctrina praestantiores ex protestantismo ad unitatem se recipientes in sinum suum complectitur; protestantismus ad probrosam conditionem redactus est libidine infames monachos aut clericos apostatas colligendi, ut non ita pridem, ann. 1844, unus ex illis ingenue publice fassus est. Quocirca quid mirum, si protestantes et increduli adeo vehementer insurgant adversus ecclesiasticum caelibatum? Nostrarum igitur partium est eius vindicias suscipere, eius nimirum decoris et ornamenti praecipui, quo altaris ministri fulgere debent.

Propositio. *Continentiae lex sacris ministris imposita in antiquissima traditione fundamentum habet, eorumque statui convenientissima est.*

115. Duas partes complectitur propositio, quarum altera *factum*, altera vero *ius* enunciat.

116. Ut a facto incipiamus; de eo profecto constat ex iis omnibus documentis, quibus evincitur continentiae legem vel consuetudine primum ab aetate apostolica inducta inniti vel apostolica institutione. Iam vero si sermo sit de ecclesia orientali, quamvis nulla peculiari lege in ea clerici ab initio ad continentiam adigerentur, tamen eorum plerique exemplo et exhortatione apostolorum permoti eam profitebantur. Huius consuetudinis testes sunt Origenes (1), s. Hieronymus (2), Eusebius (3), s. Epiphanius (4), qui ab aevo apostolico et instituto illius originem repetit.

117. In ecclesia vero occidentali severior semper hac in parte disciplina viguit, quum Petrus apostolus non solum episcopos, verum etiam presbyteros et diaconos eius legi subiecerit, prout solidis fundamentis innixi eruditi viri contendunt. Sane Tertullianus loquens de africano clero (5): *Quanti*, inquit, *in ecclesiasticis ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerunt, qui carnis suae honorem* (in primaevi paradisi statum) *restituerunt, quique se iam illius aevi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, et totum illud, quod intra paradisum non potuit admitti?* Verbum porro *dicaverunt* votum ac professionem denotat; hinc in lib. *De veland. virginibus*, cap. 10, clericos vocat *viros virgines ac voluntarios spadones;* cumque ipse in clerum maiorem ecclesiae carthaginiensis cooptatus esset, se a coniuge separavit. Volens proinde Aurelius carthaginiensis antistes episcopos, presbyteros et diaconos ad severiorem pristinam disciplinam revocare, in secundo conc. carthagin. dixit: *Quod apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Notum porro est ecclesiam africanam uti caeteras occidentales ecclesias a Petro vel ab eius successoribus romanis pontificibus institutas fuisse.

118. Quapropter Siricius papa, ann. 385, eius legis meminit tamquam ab apostolo Petro institutae, eiusque urget observationem (6). Eamdem legem supponunt Innocentius I (7) et Leo M. (8). Eadem ratione sese gesserunt plura concilia

(1) *Homil.* XXIII, *in Num.* n. 5, et alibi.
(2) *Cont. Vigilant.* n. 2.
(3) *Demonstr. evang.* lib. I, c. 9.
(4) *Exposit. fidei*, n. 21.
(5) L. *De exhortat. castit.* c. 11.
(6) *Epist.* I *ad Himerium episc. tarracon.* n. 10.
(7) *Epist.* II, *ad Victricium*, c. 9.
(8) *Epist.* CLXVII, *ad Rusticum Narbon.*

saec. III, IV et V celebrata, illiberitanum, taurinense, carthaginiense II et V, toletanum I, aliaque non pauca, quorum decreta profert Thomassinus (1). Hinc nullum proferri potest ex ecclesia latina exemplum de episcopo, presbytero aut diacono impune legem continentiae transgrediente, prout in ecclesiis orientalibus invenimus.

119. Ex ecclesia romana lex haec in caeteras pervenit ad patriarchatum occidentalem spectantes, nempe in Achaiam, Thessalonicam et Macedoniam. Constat praeterea s. Marcum legem hanc Alexandriae veluti haereditariam successoribus suis reliquisse; eamdemque viguisse in patriarchatu antiocheno, atque aetate s. Epiphanii universam Cyprum eam amplexam esse, ut ipse scribit (2). Tractu tamen temporis in illis regionibus clerus a primaeva institutione descivit, ac soli episcopi caelibes perseverarunt, tributa facultate clericis inferioribus retinendi uxores quas ante ordinationem duxerant, ex sanctione concilii trullani. Quoad ordines diaconatu inferiores, in ecclesia latina varia viguit disciplina, donec subdiaconi continentiae lege obligati sunt.

120. Et haec de facto; circa *ius* seu circa huiusce legis convenientiam, eam clero peropportunam maxime esse facile evincit continentiae praestantia quam Christus et apostoli factis et verbis adeo commendarunt. Ut enim Hieronymus loquitur (3): ***Christus virgo, virgo Maria, utriusque sexus virginitatis dedicavere principia; apostoli vel virgines vel post nuptias continentes.*** Ad eam Christus adhortatus est (4). Paulus pariter ad eam exhortatus est et exemplo suo confirmavit (5). Conveniens igitur fuit ut hoc institutum sectarentur, qui ad sacrum ministerium vocati sunt, Deoque proxime serviunt.

121. Talia sane sunt munia, quae reipsa ministerium illud complectitur, ut coeleste vitae genus quodammodo poscant. Praecipua enim sunt sacrificium offerre, orare, praeesse, docere, sacramenta administrare, infirmorum et pauperum curam gerere, aliaque id genus multa, quae non patiuntur hominem negotiis saecularibus, et obligationibus coniugalibus distractum. Quod loc. cit. declarat apostolus, scribens: ***Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est;*** seu hic status efficit, ut quis ***non sit Dei in solidum***, ut exponit vel ipse Calvinus, ***Comment.*** in hunc loc. Quod et experientia ipsa quotidiana demonstrat tum apud graecos presbyteros, tum apud anglicanos et protestantes ministros, qui vix dominica die ministerio incumbunt, dum reliquam hebdomadis partem negotiis impendunt et familiae. Toti sunt uxori et filiis alendis, instituendis ac ditandis. Proventus non in pauperes sed in rem domesticam convertunt. Si lues aut contagiosus morbus grassetur, fugiunt. Si apud exteras regiones missiones suscipiunt, mercatores agunt, ac stipendia ingentia a biblica societate uti mercenarii percipiunt, ac interea, si molestias excipias, quas operariis catholicis creant, otio diffluunt, contemptumque sibi conciliant.

122. Continentiae praeterea professio liberiores altaris ministros efficit, ita ut ad veritatem tuendam neque exilia, neque carceres aliasve insectationes timeant, subireque re-

(1) *De vet. et nova disciplina*, part. I, lib. II, c. 60, 61.
(2) *Haeres.* LIX, c. 4.
(3) *Apologetic. pro libro cont. Iovinian.* n. 21.
(4) Matth. XIV, 11.
(5) I Cor. VII.

cusent, secus ac illis contingat, qui familiae cura detinentur; prout rursum experientia evincit, qua novimus ut plurimum protestantes ministros ac *popos* russicos servilem animum gerere, ac se ultro principum ac magistratuum arbitrio subiicere ab eorumque nutu in omnibus pendere.

123. Demum continentiae professio, ob praeclaram de illa in omnium animis velut insitam opinionem sacerdotes reddit populis venerabiles. Hinc eos honore prosequuntur, summam in eis fiduciam collocant, filios instituendos libenter iisdem committunt; quae nonnisi aegre coniugatis clericis impenderent.

124. Quae cum ita se habeant, pronum est inferre, prout ostendendum assumpsimus, continentiae legem tum solidum in antiquitate fundamentum habere, tum clericali statui convenientissimam esse.

DIFFICULTATES

125. I. Obi. 1. Apostolorum exemplum continentiae instituto minime suffragatur, cum ex apostolo constet, eos et uxorem habuisse ac secum circumduxisse (1): *Numquid*, inquit, *non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et caeteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas?* Prout et de ipso Paulo testatur Clemens alex., apud Eusebium (2), quem uxorem compellasse scribit (3). Nec magis solidum suppeditat antiquitas pro hac lege fundamentum. Etenim 2. cum ageretur in conc. nicaeno de *nova lege* inducenda, ut qui essent *sacris initiati, non uterentur uxoribus legitime sibi ante ordinationem consociatis*, Paphnutius episcopus aegyptius vehementer vociferatus est, ne grave hoc iugum clericis imponeretur, sed satis esse ut vetus ecclesiae servaretur traditio, de non ducenda uxore post ordinationem, ut referunt Socrates (4) et Sozomenus (5), qui addunt reipsa *permissum cuique pro arbitrio ab uxorum consuetudine abstinendi*. 3. Hinc tot exempla eorum, qui in episcopatu, presbyteratu et diaconatu ex legitimo coniugio liberos susceperunt.

126. Resp. Ad 1. *Neg.* Paulus enim in obiecto loquitur de piis foeminis, quae hebraeorum more apostolos comitabantur, ut illis ministrarent, prout eas Christum secutas legimus (6), sed ut vel ipse Clemens alex. exponit (7), *non ut uxores, sed ut sorores circumducebant mulieres, quae una ministraturae essent apud mulieres, quae domos custodiebant: per quas etiam in gynaecaeum, absque ulla reprehensione malave suspicione, ingredi posset verbum Dei.*

127. Sic etiam inficiamur apostolum Paulum aut uxorem habuisse, aut eam compellasse in Ep. ad Philipp. Quominus enim id admittamus obstat auctoritas Tertulliani, Ambrosii, Hieronymi, Epiphanii, Teodoreti et aliorum, qui id expresse negant; sed potissimum obstat auctoritas ipsius Pauli, qui scribit (8): *Volo enim omnes vos esse sicut meipsum... Dico non nuptis et viduis, bonum est illis, ut sic permaneant sicut et ego.* Deceptus porro est Clemens aequivocatione, quae latet in voce σύζυγος, qua usus est Paulus, quae tam de coniuge quam de sodali intelligi potest; hic autem ad socium seu sodalem significandum adhibitam esse non solum antiquae versiones omnes consentiunt, sed nobis dant etiam recentiores interpretes protestantes, ac nominatim Rosenmüller.

128. Ad 2. *D.* Actum est in con-

(1) I Cor. IX, 5. (2) *Hist. eccl.* l. III, c. 30. (3) Philipp. IV, 3. (4) L. I, c. 9.

(5) L. I, c. 23. (6) Matth. XXVII, 55; Marc. XV, 41; Luc. VIII, 2. (7) *Strom.* l. III. (8) I Cor. VII et VIII.

cilio nicaeno de *nova lege* quoad eos, qui coniugio irretiti ordinationem acceperant, *Tr.* quoad ordinandos, *N.* Transmisimus primum membrum, eo quod eruditis non paucis haec historia aut falsa aut suspecta sit. Verum, ea admissa, nihil exinde contra thesim; siquidem *antiqua traditio* sancita est, ut sacris ordinibus initiatis nullae permitterentur nuptiae, secus ac dictis et factis teneant protestantes. Cum vero in orientalibus ecclesiis presbyteri et diaconi, qui ante ordinationem coniugio erant obstricti, uxores ex consuetudine retinerent, nihil concilium de his statuere voluit. Plerique tamen episcopi ad sedes suas reduces legem plenae continentiae dioecesibus ac provinciis suis imposuerunt, ut constat de s. Eustathio quoad patriarchatum antiochenum, et de s. Alexandro quoad patriarchatum alexandrinum. In ecclesia autem latina antiqua lex de perfecta continentia semper servata est.

129. Ad 3. In ecclesia orientali, *Tr.* in ecclesia latina seu occidentali, *N.* Nos ipsi iam animadvertimus non eodem rigore legem hanc in orientalibus quibusdam ecclesiis obtinuisse, quamquam et in illis nonnisi paucorum exempla suppetant clericorum coniugatorum, praesertim episcoporum. De ecclesia occidentali nulla est controversia.

130. II. Obi. 1. Iniquum est illud interdicere, quod Deus liberum esse voluit, cuiusmodi est coniugium. 2. Eo vel magis quod nemo sibi polliceri possit observationem continentiae, quae donum Dei est, ac nulli se illud singillatim daturum promisit. 3. Atque exinde tot illa prodierunt mala et scandala, quibus per honestum coniugium provisum esset. 4. Optime autem cum ministeriis sacris coniugalis status conciliari potest, ut patet ex primis christianis, qui, quamvis coniugati, quotidie tamen communicabant, orabant, Deo vacabant. 5. Idem dic de pauperum cura, ut ostendunt exempla Iob et Tobiae, qui quamvis uxorem haberent, alter tamen erat pater pauperum, alter vero et quod poterat indigentibus tribuebat. Ergo.

131. Resp. Ad 1. Nulla iusta interveniente causa, *C.* secus, *N.* Alioquin innumera prope essent aptissime constituta, quae sub hoc praetextu ut iniqua traduci deberent sive in politico sive in ecclesiastico regimine. Deinde *Neg.* ulli interdici coniugium. Ecclesia neminem cogit ad caelibatum, sed eam conditionem constituit, ut qui velit sacris ordinibus initiari, continentiae observationi se subiiciat; cum eiusmodi conditio ipsi bene perspecta sit, unusquisque ultro coniugio se abdicat, seque hac lege obligat.

132. Ad 2. *D.* Nemo sibi continentiae observationem polliceri potest propriis viribus confisus, *C.* divinae gratiae auxilio, quod nulli petenti deest, *N.* *Quodcumque petieritis*, ait Christus, *credite quia accipietis;* adeoque et continentiae donum. Absonum, immo et blasphemum est asserere impossibilem esse continentiam, quam Christus adeo commendavit atque suasit, prout pariter praestitit apostolus. Alioquin novae nuptiae illis omnibus concedendae essent, qui absente vel diuturno morbo laborante uxore uti non possent. Quis porro hoc dicet?

133. Ad 3. *D.* Ex hominum malitia causisque extrinsecis, *Tr.* ex vitio legis, *N.* Adversarii sibi placent in amplificandis eiusmodi scandalis, quae tot non sunt, quot ipsi exaggerant. Ast his etiam admissis, negligi debent ratione habita tot emolumentorum, quae ex caelibatus professione et in clerum, et in ecclesiam, immo et in societatem i-

psam universam proveniunt. Scandala illa ex vocationis defectu, orationis neglectu et abnegationis sui, aliisque causis oriuntur, quibus neque per coniugium absolute remedium afferretur, ut liquet ex tot etiam in ipso coniugio abusibus ac thalami violata fide.

134. Ad 4. *D.* Absolute, *C.* ea qua par est perfectione, *N.* Neque enim contendimus haud posse absolute consociari officia coniugalia cum ministerio sacro; sed illud verissime dicimus longe melius ob rationes adductas, quibus plures aliae adiici possent, munia sacerdotalia adimpleri a caelibe quam a coniugato. Nec valet exemplum obiectum primorum fidelium, tum quia ignoramus, utrum ipsi ea non praestiterint quae Paulus insinuat (1), tum quia magnum intercedit discrimen inter fidelium et ecclesiae ministrorum obligationes et munia.

135. Ad 5. Eadem esto distinctio; fieri utique absolute potest ut clerici coniugati curam pauperum gerant; verum si ex ideali ad concretum quaestionem revocemus, difficile admodum est, ut qui vix familiae alendae sufficiunt, velint aut possint aliis indigentibus tribuere. Quid si agatur de parochiis adeo tenuibus ut vix ali parochus valeat? Anglicani praesules et ministri facto ipso ostendunt clericos coniugatos nec totidem Iob nec Tobias esse.

136. III. Obi. 1. Deus omnibus indiscriminatim praecepit coniugium, dicens (2): *Crescite et multiplicamini;* 2. apostolus spiritui erroris tribuit nuptiarum prohibitionem (3): *Discedent quidam a fide; attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemoniorum... prohibentium nubere.* 3. Hinc generatim ait (4): *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat;* adiiciens, v. 9: *Melius est enim nubere quam uri.* 4. Sane natura ipsa hominem ad matrimonium inclinat, et in eum finem sexuum diversitas ab eadem ordinata est. 5. Atque, ut docet physiologia, instinctus quo a natura in coniugium ferimur, est *prorsus irresistibilis;* 6. ex eius autem cohibitione caelibes innumeris prope morbis obnoxii sunt. 7. Demum ex caelibatu damna ingentia in societatem proveniunt. Ergo.

137. Resp. Ad 1. *Neg.* Obiecta enim verba benedictionem ac foecunditatem significant, non imperium nubendi, alioquin hoc imperium seu praeceptum impositum pariter fuisset animantibus brutis, quibus ibid. v. 22 Deus dixit: *Crescite et multiplicamini et replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram.* Quod si quis contendat illis verbis praeceptum contineri, reponimus afficere illud humanam speciem generaliter non autem individua eiusdem singula, nisi forte ad tempus, seu usque ad sufficientem propagationem, ut illa verba insinuant, quae adiecta sunt: *et replete terram;* alioquin in absurda incideremus.

138. Ad 2. *D.* Tribuit apostolus spiritui erroris nuptiarum prohibitionem, quasi hae in se malae essent, *C.* secus, *N.* Praenunciat fore haereticos, qui damnaturi erant nuptias ut in se malas et a diabolo invectas, cuiusmodi reipsa fuerunt simoniani, saturniani, ebionitae, marcionitae, encratitae, manichaei. Ast ecclesia nuptias in se bonas tuetur, immo et ad sacramenti dignitatem a Christo elevatas; illis vero praefert caelibatum non ut bonum malo, sed ut melius bono, eo quod caelibatus professio sacro ministerio mancipatis magis conveniens sit, quam status coniugalis. Immo unicuique liberum relinquit sive inire coniu-

(1) I Cor. VII. (2) Genes. I, 28. (3) I Tim. IV, 1. (4) I Cor. VII, 2.

gium sive suscipere in se conditionem caelibatus per susceptionem sacrorum ordinum. Haec obiicere, vere est abuti scripturis.

139. Ad 3. *D.* Iis, qui iam matrimonio copulati sunt, *C.* caeteris, *N.* Quin potius apostolus in hoc capite totus in eo est, ut continentiam ac virginitatem suadeat. Dum vero subdit Paulus: *Melius est nubere quam uri*, de iis loquitur, qui liberi sunt, quibus certe melius est nubere quam fornicari; dico *fornicari*, quia ille profecto non uritur, qui pulsatus tentatione eidem viriliter resistit, immo potius coronatur; prout non uritur, qui tantum calefit. Illi vero qui lege vel voto ad continentiam obstricti sunt, ut tentationes vincant, non ad coniugium, sed ad orationem, ieiunium, sensuum custodiam, carnis macerationem confugere debent. Ab his vero abhorrent protestantes ne Christum iniuria afficiant!

140. Ad 4. *D.* Per inclinationem vagam et non obligatoriam, *C.* quae unicuique obligationem imponat, *N.* Eiusmodi inclinatione sapienter humanae speciei propagationi prospexit Deus; alioquin vix esset, qui, spectatis coniugii oneribus, vellet sese eidem subiicere. Non ideo propterea inferri potest, exsurgere obligationem, quae omnia et singula speciei individua afficiat. Sexuum autem diversitas idoneitatem denotat ad eum statum, ita ut omnes *possint*, si velint, coniugium inire, non autem necessitatem, ita ut omnes et singuli *debeant* statum illum amplecti, nisi velimus in absurda incidere.

141. Ad 5. *Neg.* Etenim vera scientia numquam religioni adversatur, Christus hortatus est ad continentiam: innumera utriusque sexus individua eam professa sunt, ac Dei ope freti adhuc profitentur, attamen post haec carnales ac increduli homines sub falsi nominis scientia vellent nobis obtrudere *instinctum invincibilem*, seu, ut profani isti loquuntur, *irresistibilem*. Iuxta hos omnis licentia iis tribuenda esset, qui matrimonium contrahere nequeunt, aut contracto legitime uti non possunt. En quo ferant eiusmodi theoriae!

142. Ad 6. vel *Neg.* vel *D.* Qui tamen cuivis alii conditioni communes sunt, *Tr.* proprii caelibum tantum, *N.* Itaque primo generica adversariorum assertio tuto negari potest, cum experientia eidem contradicat. Plures enim quotidie caelibes ad decrepitam usque senectutem perveniunt bene valentes; recensiones *statisticae* nuncupatae exhibent longaevitatem praevalere in monialibus ac religiosis seu in caelibibus; idque confiteri vel invite debuerunt ipsi caelibatus adversarii, inter quos infimum non tenet locum Mahon (1). Huius porro phaenomeni a Zachia *Medicinae legalis* parente plures causae assignantur; quod demum rursum praestitit cl. prof. Ermenegildus Maria Pistelli in *Commentario* iterum Florentiae 1844 recuso novisque adnotationibus aucto *De caelibatu physice spectato*, in quo egregie argumentum istud evolvit.

143. Verum et hoc transmisso, ecquis ignorat omnes prorsus hominum conditiones suis propriis pulsari morbis? Exinde tractatus prodiere *De morbis litteratorum*, *De morbis artificum*, *De morbis togatorum*, *De morbis militum*, *De morbis medicorum*, *De morbis coniugatorum*, ac denique tractatus inscriptus ab Haller: *Vita humana morbus continuus*, seu *Tractatus de morbis aetatum*. Attamen liberiores medici nonnisi de morbis caelibum solliciti

(1) *Medicina legal. ac politia medica*, edit. tert. t. IV, p. 261.

sunt. Debitas gratias sibi habeant.

144. Ad 7. *D.* Qualia sibi fingunt pseudo-politici, *C.* vera et realia, *N.* Praecipuum damnum, quod non ita pridem angustae mentis politici urgebant, desumebatur ex infrequentia civium; nunc vero experientia docuit politicos sollicitos potius esse debere de contrahendo quam de amplificando incolarum numero. Reipsa annuae emigrationes ex Europa in Americam aliasque orbis nuper detecti partes luculenter, quod dicimus, evincunt. Id ipsum evincit *pauperismus*, quem vocant, qui ex nimia propagatione infimae classis oritur, qua fit ut societas sub eius, ut ita dicam, pondere opprimatur. Plures provinciae sunt suis incolis alendis impares. Tot machinae sunt inventae, ut vix quinta aut sexta pars impendatur hominum ad illos labores explendos, quibus olim impendebantur; exinde novus pauperismi fons; ut alia silentio praetereamus, quibus oeconomiae publicae scriptores et politici permoventur ad quaerenda media cohibendi nimiam propagationem.

145. Caelibes virtutis ac religionis causa emolumento potius maximo sunt societati universae. Ipsi iuventutem instituunt; infirmis inserviunt; orphanis praeficiuntur; studiis vacant; populos instruunt; ad dissitas silvestresque tribus evangelium deferunt civilemque cultum; eleemosynis, consilio, exemplo omnibus prosunt. Soli libertini nunc sunt, qui in religiosum caelibatum insurgant.

TRACTATUS

DE MATRIMONIO

PROOEMIUM

1. A matre ideo matrimonium nomen habet, quia prolem concipere, edere, educare matris munus est. Aliis praeterea matrimonium nominibus vocari consuevit, scilicet *coniugii, connubii, nuptiarum*, de quibus s. Thomas agit (1). Definiri autem solet: *Viri ac mulieris maritalis coniunctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens.* Haec definitio matrimonio competit prout naturae officium est; prout vero est sacramentum addi praeterea illi definitioni debet: *Et a Christo ad dignitatem sacramenti elevata.* Aliis placet his verbis matrimonium definire seu potius describere: *Sacramentum novae legis, quo significatur coniunctio Christi cum ecclesia, et gratia confertur ad sanctificandam viri et mulieris legitimam coniunctionem, ad uniendos arctius coniugum animos, atque ad prolem pie sancteque in virtutis officiis et fide christiana instituendam.*

2. Utraque definitio tria complectitur, matrimonii *essentiam*, *proprietates*, et *conditiones*. Essentia, quae in *vinculo* seu nexu consistit,

(1) In IV dist. 27, q. 1, a. 1.

significatur per voces *coniunctio maritalis*, quae exsurgit ex mutuo consensu de praesenti, quo contrahentes dominium corporum suorum invicem tradunt. Proprietates, unitas scilicet et indissolubilitas, significantur verbis illis: *Inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens;* seu etiam: *Viri et mulieris legitimam coniunctionem.* Conditiones denique, sub quibus tantum iniri coniugium potest, exprimuntur per verba illa: *Legitimas personas*, aut *legitimam coniunctionem.* Atque haec tria sunt capita, circa quae versabitur tractatio nostra, in quorum primo agemus de matrimonio in se spectato, et quatenus sacramentum est; in altero de proprietatibus eius; in tertio de impedimentis deque potestate illa apponendi. Ilis vero subnectemus, quae spectant ad matrimonia *mixta* nuncupata.

CAPUT I.

DE MATRIMONIO IN SE SPECTATO

3. Bifariam matrimonium spectari potest, vel prout officium naturae est, vel prout est sacramentum, quod officio naturae addit ex Christi institutione gratiam sanctificantem seu sacramentalem.

4. Matrimonium, prout officium naturae est, bonum ac honestum in se esse nemo iam est qui in controversiam vocet. Siquidem obsoletae nunc haereses sunt gnosticorum, saturnianorum, manichaeorum, encratitarum, aliorumque nebulonum, qui nuptias damnabant tamquam malas aut a principio malo et a diabolo invectas. Haeretici aetatis nostrae hac in parte excessu potius peccant quam defectu. Esset igitur tempus inutiliter terere hanc agitare controversiam.

5. Sane natura, etiam secluso peccato, hominem ad prolis generationem inclinat, atque in hunc finem sexuum diversitas ordinata est. Eadem natura dictante, proles ad perfectionem adduci debet tum physicam tum moralem. Id autem sine certis parentibus vinculo inter se colligatis obtineri non posset. Iam vero in hoc mutuo vinculo, ut diximus, essentia matrimonii constituta est.

6. Quapropter ipsius naturae auctor, Deus, in paradiso voluptatis matrimonium instituit ac benedixit, foecunditatemque tribuit. Vix enim mulier condita est, seu *aedificata* ex viri dormientis costa, et Adae est oblata, hic statim in illa verba erupit, quae tamquam a Deo ipso prolata Christus, Matth. IX, 5, laudavit: *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea... Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.* Quibus verbis indissolubilis ac perpetuus coniugii nexus, adnotante tridentino, sess. XXIV, cap. unico *de matrim.* significatur. Reipsa Christus loc. cit. hoc intulit dicens: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Apostolus vero, I Timoth. IV, 4, futuros matrimonii accusatores vocat homines *attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum.* Ecclesia recensitos haereticos anathemate perculit.

7. Quae cum ita sint, inique prorsus Barbeyrachius, *De morali patrum doctrina*, ac Gibbonius, in op. *De casu imperii romani*, succensent ecclesiae catholicae ac sanctis patribus, quasi docuerint matrimonium etiam legitimum aliquid impuri redolere, eo quod eidem praetulerint virginitatem, viduitatem, continentiam. Siquidem aliud est aurum argento praeferre, aliud argentum reprobare.

8. Tres recensentur matrimonii fines, quorum primarius est prolis

procreatio eiusque complementum, quod in susceptae prolis sustentatione ac liberali ad virtutem institutione consistit; alter constituitur ex mutuo adiutorio, seu communi vitae societate, officiis, ac ope quam sibi coniuges invicem praestant in re domestica administranda; tertius finis, quem saltem sibi contrahentes proponere possunt, est sedandae concupiscentiae propositum. Matrimonium enim quod ante peccatum fuisset merum naturae officium, post peccatum aegrotis remedium effectum est.

9. Hoc porro naturae officium seu naturalem contractum Christus ad dignitatem sacramentalem evexit, ei adiiciendo gratiam. Protestantes ad unum omnes id inficiantur; quamvis enim matrimonii sanctitatem ac divinam institutionem agnoscant, vehementer tamen negant illud a Christo ad sacramenti dignitatem evectum fuisse. Atque haec proinde veritas est quam nos vindicandam suscipimus. Qua constituta, expendemus varias theologorum sententias circa eiusdem sacramenti materiam, formam ac ministrum.

Propositio. *Matrimonium est vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum.*

10. De fide propositio est a tridentino, sess. XXIV, can. I sancita: *Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus inventum, neque gratiam conferre; anathema sit.* Quam quidem veritatem scripturae aperte innuunt, traditio docet, perpetua ecclesiae praxis confirmat.

11. Ac primo scripturas veritatem sacramenti matrimonii *innuere*, ut loquitur tridentinum, patet ex apostoli verbis (1): *Viri, diligite uxores vestras sicut et Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea... Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in ecclesia.* Exhibet enim apostolus matrimonium ut sacramentum seu signum ac repraesentationem unionis Christi cum ecclesia, atque officia praeterea complectitur, quibus coniuges vi coniugalis unionis adstringuntur, dilectionem praecipue supernaturalem. Ad eam autem, perinde ac ad reliqua christiani coniugii officia rite explenda opus esse gratia Salvatoris, eaque iugi, qualis ex sacramento provenit, nemo negaverit, cum agatur de statu permanente sanctificando, eiusque fine obtinendo. Hinc non solum insignes theologi, verum etiam catechismus romanus hoc paulino commate ad evincendam ex sacris litteris huius sacramenti veritatem utuntur.

12. Verum quod scripturae saltem innuunt, traditio citra ullum dubium ostendit. Sane utriusque ecclesiae patres docent, 1° matrimonium christianorum inter res sacras et ad religionem pertinentes adnumerandum esse ac certo ritu ab ecclesiae ministris celebrandum; tales sunt inter graecos s. Ignatius M. (2), Clemens alex. (3), s. Basilius (4); inter latinos vero Tertullianus (5), s. Ambrosius (6), s. Siricius papa (7). Docent 2° Christum, dum nuptiis interfuit, eisdem benedictionem, sanctificationem et gratiam, qua antea carebant, adiunxisse atque indicasse; cuiusmodi ex graecis sunt Cyrillus alex. (8), Epiphanius (9); ex latinis Ambrosius (10), Augustinus (11). Demum 3° conceptis verbis *sacra-*

(1) Ephes. V, 25. (2) *Epist. ad Polycarp.* c. 5.
(3) *Strom.* lib. III. (4) *Hexaem. hom.* VII.
(5) L. II, *Ad uxorem*, c. 8.
(6) *Epist.* XIX, *ad Vigil.* n. 7.
(7) *Epist. ad Himerium tarrac.* c. 4.
(8) L. II, *in Ioann.*
(9) *Haeres.* LI, quae est *Alogorum*, c. 30.
(10) *Epist.* XLII, *ad Siricium*, n. 2.
(11) *Tract.* IX, *in Ioann.*, n. 2.

mentum appellant, ut Tertullianus (1), Ambrosius (2), Chrysostomus (3), Augustinus passim, praecipue vero in lib. *De bono coniugali*, cap. 18, n. 21, ubi scribit: *In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam foecunditas uteri;* et cap. 24, n. 32: *Bonum igitur nuptiarum*, scribit, *per omnes gentes atque homines in causa generandi est et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est, etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir eius vivit.* Sacramenti autem vocem in pressa significatione hic a s. doctore usurpari patet ex comparatione quam ibid. instituit inter eum, qui sacramento ordinis instructus eiusdem officia non exercet, et eum qui matrimonii vinculo indissolubili illigatus permanet, quamvis nulli ab eo filii procreentur.

Huius sanctorum patrum unanimis doctrinae testes sunt scholastici, qui illis immediate successerunt, eorumque doctrinam ad novam formam seu methodum redegerunt. Siquidem ad unum omnes matrimonium inter septem novae legis sacramenta recensuerunt. Huius consensionis nulla alia ratio praeberi potest praeter traditionem, quae ex patribus ad ipsos pleno alveo profluxit, prout a nobis ostensum est in op. *De matrimonio christiano*, lib. I, cap. 1, art. 2.

13. Ad haec postremo loco accedit utriusque ecclesiae constans et perpetua consensio et praxis. De ecclesia occidentali ante conc. tridentinum huius rei fidem faciunt Eugenius IV in *Decr. seu instruct. pro armenis*, et ante Eugenium conc. constantiense, ante constantiense Lucius III in *Decr. cont. haeret.*, ante Lucium Gregorius papa, ut fatetur ipse Calvinus (4), ante Gregorium sacramentalia et rituales libri ante VII saec. exarati, qui inter VII sacramenta nuptias recensent, quosque exhibet Martenius (5). De ecclesia graeca testis est Hieremias patriarcha in *Confessionis augustanae censura* data sub fine saec. XVI, ubi ex nomine totius ecclesiae graecae profitetur septem esse in ecclesia sacramenta a Christo instituta, ac de sacramento matrimonii disserens, ait: *Divinum sacramentum esse, atque unum ex illis septem, quae Christus et apostoli ecclesiae tradiderunt;* id ipsum profitentur varia concilia celebrata adversus Cyrillum Lucarim nova dogmata fabricantem; antea vero conc. florentinum in *Decret. union.* hoc ipsum constituerat, prout iamdiu septenarium hunc sacramentorum numerum Simeon thessalonicensis nobilis inter graecos theologus adstruxerat. His omnibus praeiverant libri symbolici et euchologia apud Goarium, in quibus ritus describitur celebrationis nuptiarum et gratia quae per ipsas tribuitur expresse commemoratur. Coptos, iacobitas, armenos, syros, nestorianos uno consensu inter septem sacramenta matrimonium recensere, documentis adductis, ostendunt Renaudotius (6), et Assemanus in sua *Bibliotheca orientali*.

14. Igitur scriptura vere insinuat, traditio aperte docet, ecclesiae autem consensio constans et publica praxis confirmat, ac sectae omnes a pluribus saeculis ab ecclesiae unitate divisae profitentur matrimonium verum ac proprium sacramentum esse a Christo Domino institutum.

(1) *De exhortat. castitat.* c. 5.
(2) *De Abraham*, lib. I, c. 7.
(3) *Hom.* XX, *in Epist. ad Ephes.* n. 4.

(4) *Inst.* l. IV, c. 19, § 34.
(5) *De antiquis eccl. ritib.* l. I, part. II, c. IX, 3.
(6) Tom. V, *Perp. fidei.*

DIFFICULTATES

15. I Obi. 1. Patrum locutiones ita vagae sunt, ut ex illis inferri non possit eos uti verum et proprium sacramentum habuisse matrimonium. 2. Constat enim eosdem passim latiori sensu vocem *sacramenti* usurpasse cum agerent de matrimonio, cohaerenter scilicet ad verba apostoli, Ephes. IV, 32: *Sacramentum hoc magnum est;* ubi tamen est sermo de coniugio Adae cum Heva, quod profecto verum ac proprium sacramentum non fuit, prout non fuere coniugia hebraeorum, quae tamen a patribus sacramenti nomine donantur. 3. Sane si patres in hac fuissent sententia, nullum aptius argumentum urgere potuissent adversus encratitas aliosque nuptiarum impugnatores quam sacramenti dignitatem, ad quam a Christo evectae nuptiae sunt, attamen illud numquam attingunt, prout nec attigit Iovinianus, licet totus esset in nuptiis efferendis super virginitatem. Ergo.

16. Resp. Ad 1. *N.* Nam patres disserebant de matrimonio cohaerenter ad ecclesiae sensum et praxim. Iam vero cum ecclesia semper habuerit christianorum coniugium uti sacramentum vere et proprie, ut patet ex ritualibus et euchologiis antiquissimis superius citatis, ideo patres non alio sensu matrimonium rem sacram aut sacramentum appellant, gratia a Christo auctum dicunt, aliaque eiusmodi de eo praedicant. Certe ex verbis adductis ex s. Augustino patet coniugium ab eo conferri cum ordine et baptismo, qui vera sunt sacramenta. Nihil illustrius de matrimonio scribere poterat Tertullianus iis, quae habet lib. II, *Ad uxor.* cap. 8: *Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, angeli renunciant, Pater ratum habet?* Sic etiam s. Leo M. scribit de coniugio (1), *quod primitus divina gratia fundatum erat;* et ita porro.

17. Ad 2. *D.* Patres interdum vocem *sacramenti* latiori sensu usurpant, *C.* semper et in eo de quo agimus argumento, *N.* Responsio patet ex modo dictis. Quod si hac voce alludunt ad paulinum textum, ideo est quia coniugium Adae cum Heva reipsa fuit figura et signum coniunctionis futurae Christi cum ecclesia, quae figura cum in omnibus coniugiis reperiatur, ideo etiam eam in matrimoniis hebraeorum praedicarunt, quo sensu illorum coniugia *sacramentum* seu *signum* vocarunt; verum cum in nuptiis christianis non simplicem typum et figuram, sed significationem viderint unionis Christi cum ecclesia iam perfectae una cum gratia, quae eam sanctificaret, patet christianorum coniugium eos appellasse sacramentum sensu ab eo longe diverso, quo vocarunt coniugia hebraeorum.

18. Ad 3. *D.* Si nuptiarum osores sacramenti rationem in nuptiis admisissent, *C.* secus, *N.* Iam vero haeretici illi contra apertissima sacrorum eloquiorum oracula nuptias uti malas reiiciebant, quanto magis inficiabantur vim illis inesse gratiam conferendi? Inutile proinde fuisset patribus hoc argumentum adversus illos urgere, qui vel ipsum fundamentum subruebant. Iovinianus autem non de ipso matrimonii ritu, sed de *statu* coniugii relate ad *statum* virginitatis et continentiae disputabat; hinc nulla ei erat ratio, quare confugeret ad sacramenti adiectionem coniugio christianorum factam.

19. II. Obi. 1. Constans non fuit in ecclesia traditio de hoc sacramento, cum non pauci scholastici et

(1) *Epist.* XXXVI, *ad Probum.*

canonistae negaverint per matrimonium gratiam conferri. 2. Ritus praeterea, seu signum efficax gratiae in matrimonio ut in caeteris sacramentis, nullum habetur. 3. Si vere sacramentum ecclesia matrimonium habuisset, eidem non praetulisset virginitatem ac caelibatum. Ergo.

20. Resp. Ad 1 *Neg.* Etenim sive scholastici sive canonistae constanter septem cum universa ecclesia sacramenta professi sunt, inter quae matrimonium adnumerarunt. Illorum disceptationes versabantur circa naturam gratiae huius sacramenti propriae, quam dicebant conferri *in remedium concupiscentiae;* et circa modum quo conciliari possent pactiones et dotes, quae in nuptiis celebrandis constitui solent. Quidquid vero sit de illis quaestionibus, nobis satis est quod veritatem huius admiserint sacramenti. Sane cum Durandus visus esset de hoc dubitare, omnes statim in illum insurrexerunt, adeo ut debuerit suam retractare sententiam.

21. Ad 2. *Neg.* Hic enim ritus, seu signum efficax gratiae est ipse contractus de praesenti verbis expressus; quem contractum cum Christus elevaverit ad dignitatem sacramenti seu eidem gratiam adiecerit, hoc ipso eum in signum elegit tum gratiae, tum unionis suae cum ecclesia.

22. Ad 3. *D.* Si ecclesia virginitatem vel continentiam praetulisset matrimonio prout sacramentum est, *C.* si praetulit prout *statum* significat, *N.* Numquam ecclesia docuit virginitatem aut continentiam praestare matrimonio, prout hoc est sacramentum, sed unice *statui coniugali* praetulit et praefert statum sive virginitatis sive continentiae iuxta apostoli verba, I Cor. VII: *Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, qui non iungit melius facit.*

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO SACRAMENTI MATRIMONII

23. Priusquam de materia et forma sacramenti matrimonii quidpiam constituamus, opus est ea praemittere, quae eiusdem sacramenti ministrum afficiunt; ex huius enim determinatione illae pendent.

24. Duplex porro viget sententia circa ministrum sacramenti matrimonii. Altera eorum est, qui cum Melchiore Cano censent non alium illum esse praeter sacerdotem; altera vero ante Canum universalissima, immo quae unice dominabatur, eorum est, qui tuentur huius sacramenti ministros ipsos esse contrahentes.

25. Equidem si ageretur de controversia mere speculativa, quaeque nullas practicas consecutiones induceret, posset facile praetermitti; ast graves adeo exinde consecutiones pendent, ut nullatenus negligi debeat. Nos proinde utriusque placiti praecipua momenta expendemus, conferemus ad invicem, ut deinde quae verisimilior videatur, colligi queat.

26. Qui itaque cum Cano sentiunt, I. urgent sanctorum patrum auctoritatem, qui docent benedictione sacerdotali nuptias *sanctificari, conciliari, obsignari*, adeo ut conc. carth. IV statuerit, can. XIII, ut sponsi, *cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant.* Cum vero haec praecipua argumenta sint, quibus veritas sacramenti adstruitur, nisi admittatur sacerdotem vere ministrum esse, vix aut nullatenus illa defendi posse videtur.

27. II. Urgent quod a tridentino, sess. XXIV, praescriptum est, ut sacerdos in iungendis nuptiis dicat: *Ego vos in matrimonium coniungo,*

eadem ratione ac tingendo dicit: *Ego te baptizo;* aut *Ego te absolvo* in sacramento poenitentiae, quae nemo negaverit esse formas sacramentales a ministro prolatas; et idcirco etiam illa.

28. III. Urgent analogiam caeterorum sacramentorum, quorum omnium minister sacerdos est, dicente apostolo: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.* Quare igitur, inquiunt, solius matrimonii minister non erit sacerdos? His adiiciunt plures synodos quae sacerdotem ministrum sacramenti matrimonii vocant; profanitatem coniugiorum, dempta sacerdotali benedictione; sententiarum varietatem quoad materiam et formam in contraria opinione.

29. Propugnatores antiquae sententiae ita cum Bellarmino decertant: I. Eugenius IV in *Instruct. pro armenis,* haec habet: *Septimum est sacramentum matrimonii... causa efficiens matrimonii, regulariter loquendo, est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.* Congruit tridentinum, quod docet Christum gratiam promeruisse, quae naturalem coniugum amorem perficeret, eaque gratia christianorum coniugium praestare connubiis in veteri lege celebratis: seu elevasse contractum naturalem ad dignitatem sacramenti per adiectionem gratiae, quin aliquid in illo immutaverit. Iam vero contractus naturalis solo perficitur consensu a contrahentibus.

30. II. Ex conc. tridentino in decr. *de Reform.* cap. 1, matrimonia clandestina solo libero contrahentium consensu facta *vera et rata* sub anathemate declarata fuerunt, donec *irrita* ecclesia ea non fecerit; noluit tamen ut haec irritatio vigorem haberet nisi post triginta dies a publicatione decreti. Iam vero, ex Innoc. III, in cap. *Quando de divortiis,* et ex communi loquendi usu aetate praesertim tridentini recepto per matrimonia *vera et rata* significabantur vere et proprie sacramenta, non autem meri naturales aut civiles contractus; ergo pro certo habuit tridentinum solos contrahentes esse ministros sacramenti matrimonii. Hoc ineluctabile argumentum robur adhuc accipit tum ex matrimoniis initis coram parocho reluctante; tum ex iis quae celebrantur coram parocho non sacerdote, aut vicario generali aut cardinalibus non sacerdotibus; tum denique ex coniugiis dispensatione pontificia initis sine sacerdotis alicuius praesentia, sive apud haereticos, sive apud infideles; quae tamen omnia *vera et rata* seu sacramenta censentur.

31. III. Indissolubilitas matrimonii christiani est sacramenti effectus; hoc enim dempto, reliqua matrimonia dissolubilia sunt, ut patet ex coniugiis infidelium, si coniux alteruter ad christianam religionem convertitur, ut paulo post ostendemus; aliisque in casibus. Porro talia etiam sunt matrimonia clandestina in regionibus in quibus decretum tridentinum non est publicatum, aut quae ex dispensatione sine praesentia parochi contrahuntur. Ergo uti vera sacramenta haberi debent.

32. His constitutis, pergunt ad dissolvenda adversariorum argumenta, quae speciosa potius quam solida videntur. Sane, inquiunt, auctoritas patrum non evincit assumptum, cum nuspiam patres benedictioni tribuant vim conferendi gratiam, nuspiam vocent sacerdotes huius sacramenti ministros. Quin potius ex agendi ratione patrum contrarium evincitur; siquidem constanter patres hanc benedictionem denegarunt secundis et tertiis nu-

ptiis, ut ostendit Martenius (1). Nec tamen dubitandi sunt voluisse denegare sacramentum his repetitis nuptiis successivis. Conc. vero carthagin. IV continentiam prima nuptiarum nocte praescripsit ad imitationem iuvenis Tobiae; qui mos varie servabatur in diversis ecclesiis. Multo vero minus quidpiam conficitur ex conc. tridentino, ex cuius historia novimus patres, si paucos omnino excipias, ad Cani sententiam attendere noluisse. Noluisse autem concilium per illa verba, quae pronunciari iussit a sacerdote: *Ego vos coniungo* insinuare huius sacramenti formam, constat ex iis quae adiecit: *Vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum*. Scimus autem ex Martenio (2), in nullis antiquis ritualibus libris verba illa reperiri; et alicubi receptum adhuc esse, ut sacerdos tantum dicat: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. Nec melius rem conficiunt adversarii, dum provocant ad analogiam caeterorum sacramentorum, cum quodlibet sacramentum aliquid vindicet sibi proprium. Quod si nonnullae synodi particulares vocant sacerdotes ministros matrimonii, vel latiori sensu locutae sunt, vel, ut adnotat Bened. XIV (3), incaute etiam. Si qua vero profanatio inest celebrationi matrimonii, haec unice ex contrahentium dispositione repeti debet.

33. Demum insurgunt adversus novitatem huius sententiae, cuius primus auctor fuit Canus, ante quem illa prorsus in ecclesia inaudita erat. Nec non in consectaria, quae ex illa promanant, inter quae non infimum locum tenet distinctio inter contractum naturalem seu civilem, et sacramentum in coniugiis christianorum, foecunda parens tot opinionum, immo et gravissimorum errorum, qui exinde profluxerunt, quos inter eminet inaudita hactenus inter christianos doctrina de matrimonio mere civili, quae illi opinioni unice innititur, ut videre est in cit. op. *de matrimonio christiano* tota sect. II libri I.

34. Ita quidem assertores antiquae sententiae, quae nunc certa ac unice vera effecta est post damnationem operum Nuytz factam a Pio IX, qui omnem vel extrinsecam probabilitatem, qua tantum fruebatur iuxta Benedictum XIV, ademit. Ex hac deprehendimus materiam matrimonii, circa quam sacramentum versatur, esse corpora contrahentium, formam vero esse verba vel signa, quibus mutuus consensus respective exprimitur et acceptatur illa corporum traditio.

CAPUT II.

DE MATRIMONII PROPRIETATIBUS

35. Duae proprietates matrimonii recensentur, *unitas* et *indissolubilitas*. Unitati adversantur *polyandria* seu pluralitas maritorum, et *polygamia* seu pluralitas uxorum; utraque potest esse aut simultanea, aut successiva. Simultaneam plurium maritorum polyandriam nemo umquam in christiana religione licitam esse propugnavit, cum sit turpitudo naturae ipsi adversans, prout vel ipsi ethnici agnoverunt. Successivam autem sive polyandriam sive polygamiam licitam esse nemo iam est, qui ambigat. Quod si graeci ulteriores nuptias iniri vetant, ut ostendit Arcudius (4), profitentur ita se gerere ex solo iure ecclesiastico.

36. Itaque unica quaestio agitari potest de polygamia simultanea. Usque ad *reformatores* saec. XVI uno ore christiani omnes eam adversari

(1) Op. cit. lib. I, part. II, c. 9, a. 3, § 6.
(2) Loc. cit. (3) *De Synodo*, l. VII, c. 27.

(4) *De concordia ecclesiae occidentalis et orientalis*, l. VII, c. 27 et seqq.

saltem iuri divino professi sunt, donec *sanioris moralis* sectatores Lutherus, Melanchthon, Bucerus, caeterique socii ex occasione qua permiserunt Philippo Hassiae landgravio, ut, vivente priore adhuc coniuge, aliam superinduceret, coeperunt pedetentim hoc facinus cohonestare, ac deinceps resumptis viribus propugnare non ita a Christo et ab apostolo constitutam unitatem matrimonii, ut saltem in necessitatis casu dispensationem non admittat, cum nimirum uxor quacumque demum ex causa debitum coniugale reddere nequeat. Immo Lyserus in pluribus opusculis hac de re editis, contendit polygamiam iuri divino non adversari, ac solo humano iure vetari. Ita hi strenui evangelii vindices! a quibus veluti haereditario iure aetate hac nostra mormones tum theoretice tum practice acceperunt, adeo ut longe superent islamitas in uxorum numero consectando. Secta haec mirifice inter protestantes exclusive propagatur.

37. Quod vero spectat ad indissolubilitatem, variae excitantur quaestiones pro diversa ratione, qua coniugium considerari potest. Etenim coniugium est aut *verum*, aut *ratum*, aut *consummatum*. *Verum* dicitur matrimonium infidelium; *ratum* praeterea quod inter christianos legitime contrahitur; *consummatum* denique, quod, usu interveniente, completum est.

38. Matrimonium in infidelitate initum dissolvi posse quoad vinculum inter catholicos convenit, si paucos excipias, quos paulo post refellemus. Matrimonium *ratum* inter fideles initum pariter dissolvi posse per sanctioris vitae in ordine religioso approbato professionem ecclesia catholica docet: aut etiam per pontificiam dispensationem ex legitima causa. Si matrimonium vero fuerit *consummatum*, nullo umquam in casu quoad vinculum dissolvi potest ex catholica doctrina adversus novatores contendentes pluribus ex causis dissolvi posse, praesertim propter adulterium.

39. Dixi quoad *vinculum;* nam quoad *thorum* et *habitationem* ex eiusdem ecclesiae catholicae doctrina dissolvi coniugium posse ob multiplicem causam, ex dicendis adversus protestantes patebit.

40. Haec igitur sunt doctrinae catholicae capita, quae circa matrimonii proprietates adstruenda suscipimus insequentibus propositionibus.

PROPOSITIO I. *Non licet christianis plures simul habere uxores, cum hoc sit lege divina prohibitum.*

41. De fide propositio est iuxta concilium trident. sess. XXIV, can. II: *Si quis dixerit, licere christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum; anathema sit.*

42. Scriptura et traditio conspirant in hac adstruenda veritate. Siquidem Christus, Matth. XIX, 4 et seqq. sciscitantibus pharisaeis, utrum liceret dimittere uxorem quacumque ex causa, respondit: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et foeminam fecit eos, et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Instantibus porro pharisaeis: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere?* Respondit Christus, v. 8 et seqq.: *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit,*

moechatur. Si igitur ex Christo moechus ille est, qui ab alio dimissam duxerit, perseverat prius matrimonium. Si praeterea moechatur, qui priori uxore dimissa aliam ducit, multo magis moechabitur, qui aliam duxerit, priore uxore retenta.

43. Ad Christi sensum scribit apostolus, I Cor. VII, 10, 11: *His qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*. Sic Rom. VII, 2: *Quae sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*. Cum vero ex eodem apostolo, I Cor. VII, 4, pares in matrimonii iuribus sint vir et uxor, patet, quemadmodum non licet foeminae, primo coniugio perseverante, alterum superinducere maritum, sic nec licere viro, eodem manente coniugio, alteram superinducere uxorem.

44. Traditio pariter non aliud docuit, ut constat ex patribus utriusque ecclesiae. Chrysostomus enim affirmat (1), Christum omnem illam veterem polygamiae consuetudinem abolevisse. S. Ambrosius docet (2), lege evangelii reum adulterii esse, qui aliam uxorem quaerit, quum habet suam; eadem habet s. Augustinus (3). Conc. milevitanum II, cap. 17, polygamiae abrogationem repetit ab *evangelica et apostolica disciplina*. Atque omisso Innocentio I (4), Nicolaus I *ad Consulta Bulgaror*. cap. 51: *Duas*, inquit, *tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex christianorum ulla permittit*. Adeo vero receptum hoc erat in ecclesia catholica cum novatores exorti sunt, ut universus christianus orbis facultatem ab ipsis datam Philippo Hassiae aliam superinducendi uxorem, priori vivente, exhorruerit, et iidem lutherani factum hoc omni modo occultare sategerint.

DIFFICULTATES

45. Obi. 1. Apostolus, I Tim. III, 2, statuit episcopum oportere *unius uxoris virum* esse, caeteris ergo licet plures uxores ducere. 2. Valentinianus I, teste Socrate (5), legem tulit, ut *cuivis liceret duas simul habere uxores legitimas*: quod facto suo confirmavit, ducta Iustina, cum adhuc viveret Severa. 3. Id ipsum fecisse perhibetur Lotharius imperator. 4. Immo Gregorius II in *Ep. ad Bonifacium* cuidam indulsit, ut propter uxoris suae infirmitatem, alteram duceret. 5. Sane polygamia legi naturali non adversatur, alioquin Deus antiquis patriarchis eam minime indulsisset. Ergo.

46. Resp. Ad 1. *D*. Ad exclusionem polygamiae successivae, *C*. polygamiae simultaneae, *N*. Hinc factum est ut bigami in ecclesia semper ut irregulares habiti fuerint. Cum proinde Theodoretus, ut a se amoveret infracti canonis apostolici accusationem, eo quod promovisset Irenaeum comitem bigamum ad episcopatum Tyrium, verba apostoli, in *Epist. ad Domnum* intellexisset *de bigamo simultaneo*, ut infractor canonis nihilominus habitus est, et expositionis singularis auctor contra universae ecclesiae sensum. Caeterum apostolus explicat sua dicta, dum ibid. v. 9 disserens de diaconissa praescribit, ut non eligatur, nisi *quae fuerit unius viri uxor*.

47. Ad 2. *Neg*. Tum quia nuspiam eiusmodi lex Valentiniani apparet; tum quia praemortua Severa, impe-

(1) *Hom.* LXVI, *in Genes.* n. 3.
(2) *De Abraham*, l. I, c. 7 et alibi.
(3) *De nuptiis*, lib. I, c. 10.
(4) *Epist.* VI, *ad Exsuperium*, c. 8.
(5) Lib. IV, c. 31.

rator Iustinam duxit, uti post Baronium ostendit Valesius, in notis ad loc. cit. *Historiae eccles.* Socratis; tum quia denique ab ipso ethnico Ammiano Marcellino (1) Valentinianus commendatur summopere ob castitatis professionem.

48. Ad 3. *D.* Contra legem Christi, *C.* legitime, *N.* De hac enim Lotharii polygamia haec in *Epistola* ad eumdem data scribebat Nicolaus I: *Annon districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech imitatus esse dignosceris?*

49. Ad 4. *D.* Indulsit Gregorius II ut nova duceretur uxor, priore impotentia laborante, et ab eo ducta ante conversionem ad christianam religionem, *Tr.* ob simplicem infirmitatem, *N.* Itaque 1° haec *Epistola* eruditis non paucis suspecta est; 2° verum, hoc praetermisso, non immerito Berardus in suo *Gratiano* animadvertit, hic agi de homine prius infideli, ac deinceps ad christianam religionem converso, cuius uxor impotentia laborabat; cum vero longe minorem firmitatem habeat coniugium in infidelitate contractum, quam coniugium christianum, ideo censuit posse cum illo dispensari.

50. Ad 5. *D.* Polygamia non adversatur legi naturali rigorose, seu stricte sumptae, prout non adversatur primario matrimonii fini, *C.* ei est plene conformis et secundariis saltem coniugii finibus, *N.* Peculiares ob causas, eo ipso quod polygamia iuri naturae rigoroso non adversetur, nec primario connubii fini, Deus patriarchis eam indulsit, secus ac senserit Calvinus. Caeterum Christus illam in nova lege abolevit et abstulit, quod christiano homini satis esse debet; et hoc est, quod definivit tridentinum.

(1) Lib. XXX, c. 9.

Propositio II. ***Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si, alterutro coniuge ad fidem converso, nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris.***

51. Propositio certa est; enunciata enim doctrina communis, immo et unanimi consensione admissa in ecclesia catholica est, ac saepius in praxim deducta, donec in finem vergente saec. elapso primum in Galliis, deinde in Germania a nonnullis neotericis impugnata fuit, quos deinde alii editis libellis secuti sunt.

52. Ita vero eius veritatem adstruimus: Doctrina quam enunciavimus scripturae auctoritate fulcitur, communi patrum sensu; rom. pontificum decretis, constantique ecclesiae praxi et communi theologorum et canonistarum suffragio gaudet; ergo certa omnino censenda est.

53. Sane primo scripturae inniti constat ex apostolo, I Cor. VII, 10 seqq. scribente: *Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam caeteris ego dico, non Dominus, si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum... Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace enim vocavit nos Deus.* Tria porro sunt quae evincunt hic apostolum loqui de dissolutione coniugii in infidelitate contracti quoad vinculum: 1° antithesis quam instituit inter coniugium fidelium, et coniugium in infidelitate initum, quod prius sit prorsus indissolubile, alterum vero non item; 2° libertas quam tribuit parti fideli, quum discesserit

pars infidelis, dicens: *non enim servituti* etc., iam vero haec nulla esset, si permaneret vinculum coniugale; 3° ratio quam reddit huius libertatis, quod *servituti subiectus non sit frater, aut soror in huiusmodi*; haec enim *servitus* alia non est praeter vinculum, quo fit ut frater aut soror deberet aut caelebs vivere, aut alteri parti reconciliari, de quo locutus fuerat agens de matrimonio fidelium. Hoc ipsum vinculum illud est, quod paulo post, scilicet v. 39, vocat apostolus *ligamen*, eiusque solutionem *liberationem*.

54. Communi patrum sensui hanc ipsam doctrinam inniti patet ex s. Ambrosio, qui scribit (1): *Si omne coniugium a Deo est, omne coniugium non licet solvi: et quomodo apostolus dixit: Quod si infidelis discedit, discedat? In quo et mirabiliter noluit apud christianos causam residere divortii, et ostendit non a Deo* (esse) *omne coniugium*: quae verba expositionem datam textui apostoli apprime confirmant. Sic etiam Ambrosiaster, seu antiquus auctor *Commentarior. in Epist. s. Pauli*, s. Ambrosio coaevus, his verbis communem doctrinam, explanans adductum apostoli locum, expressit: *Si infidelis odio Dei discedit, fidelis reus non erit dissoluti matrimonii.... ac per hoc non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se iunxerit.* Nec aliter intellexit apostolum s. Io. Chrysostomus, scribens (2): *Melius est ut divellatur matrimonium quam pietas*; nec non Chrysostomi epitomatores Theophylactus et Oecumenius.

55. Romanos porro pontifices eamdem tenuisse doctrinam, fidem facit Innocentius III qui in decreto *Quanto*, de divortiis haec statuit: *Si alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus, quod ait apostolus: Si infidelis discedit, discedat... Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non est tamen ratum.* Hinc Bened. XIV. *De synodo*, lib. VI, cap. 4, *infidelium coniugium ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso et ab apostolo promulgato dissolvi*, pronunciat *certum esse*. Ibid. vero, lib. XIII, cap. 21, § 2 seqq. plures recenset casus excussos ac resolutos a summis pontificibus s. Pio V, Gregorio XIII, et Paulo V. His adiici possunt responsa a sacra congregatione concilii hac de re edita, nec non rituales libri ecclesiarum suessionensis, metensis, bononniensis in Britannia minori, ebroicensis, aliarumque id ipsum confirmantes; item usus ab immemorabili receptus haec coniugia dissolvendi in Italia, Galliis, Germania. Nisi proinde dicere velimus, rom. pontifices, immo et universam ecclesiam in re tam gravi, quae morum honestatem afficit, turpiter errasse, fatendum veram esse doctrinam quam propugnamus.

56. Nil mirum igitur si theologi omnes, si unum fortasse Caietanum excipias, qui tamen fatetur nostram paulini textus expositionem communem in ecclesia esse, hanc doctrinam professi fuerint una cum canonistis omnibus ad haec usque tempora. Nequit proinde a temeritatis nota excusari, qui secus teneat.

DIFFICULTATES

57. I. Obi. 1. Matrimonium infidelium iure naturae ac divino positivo indissolubile est repraesentans et ipsum suo modo indissolubilem Christi cum ecclesia coniunctionem. 2.

(1) L. VIII, *in Luc.* n. 2.

(2) *Hom.* XXI, *in c.* 7 *Ep.* I *ad Cor.* n. 3.

Doctrina Christi et apostoli de absoluta quorumcumque connubiorum indissolubilitate nullam exceptionem patitur. Adeoque insolubilia etiam sunt infidelium coniugia.

58. Resp. ad 1. *D*. Per se, *Tr*. vel *C*. Dei accedente dispensatione, *N*. Sane etiam coniugia hebraeorum firma ac indissolubilia per se erant, peculiarique ratione referebant unionem Christi cum ecclesia; attamen, Deo auctore, per libellum repudii dissolvi poterant. Ex quo discimus dissolubilitatem coniugii adversari quidem secundario naturae iuri, non autem primario, alioquin Deus nunquam eius dissolutionem permisisset.

59. Ad 2. *D*. Quae fiat auctoritate humana, *C*. auctoritate divina, *N*. Alioquin nec dissolvi possent coniugia rata et non consummata fidelium, quod tamen nemo catholicorum dicet. Quemadmodum igitur haec, sic infidelium coniugia divina auctoritate solvuntur; ut enim ex Benedicto XIV vidimus, Christus ipse est, qui *talem exceptionem in favorem fidei apposuit*.

60. II. Obi. 1. Verba apostoli: *Si infidelis discedit* etc., adeo vaga et obscura sunt, ut exinde exceptionem extundere non valeamus. 2. Ex altera vero parte apostolus iam constituerat diversitate religiosae confessionis non solvi coniugium; cum proinde sibi proposuisset casum de infideli ultro discedente a coniugio, respondet nos christianos impedire id non posse, ac satius esse amittere coniugem quam fidem. 3. Nullum igitur privilegium concedit apostolus fideli ob discessum partis infidelis, prout nullum eiusmodi privilegium exoritur ex alterius coniugis fornicatione, ut loquitur Chrysostomus. 4. *Servitus* autem de qua ibid. disserit apostolus, nonnisi servitus *peccati* est, ita ut fides omnibus praeferenda sit, nec debeat uxor ob coniugium peccato inservire ac se ipsam perdere. 5. Prout liquet ex vocibus *vir et mulier*, quibus hic utitur apostolus ad significandum coniugium integrum permanere. 6. Eo vel magis, quod a parte fideli speranda semper sit conversio partis infidelis, eiusque ad pristinum coniugium regressus. Ergo.

61. Resp. Ad 1. *D*. Ideoque interpretatio privata subiicienda est interpretationi ecclesiae, *C*. praeferri huic debet, *N*. Nam hoc ipso quod obscurus sit paulinus textus iuxta adversarios, debet omnis sincerus catholicus communem receptamque in ecclesia interpretationem sectari, neque potest suam peculiarem obtrudere. Caeterum Cornelius a Lapide, ipsoque non abnuente Caietano, ostendit communem ecclesiae huius loci expositionem conformem plane esse menti apostoli tum ex contextu, tum ex communi interpretum graecorum et latinorum huius loci explanatione.

62. Ad 2. *D*. Id constituit apostolus in duobus prioribus casibus, quos proposuit, scilicet coniugii fidelium, et coniugii in infidelitate initi, dum infidelis pacifice cum fideli vivere consentit, *C*. in tertio casu, de quo agimus, dum infidelis discedit seu solvit coniugium, *N*. Etenim adversarii concedunt infidelem per discessionem suam iuxta leges romanas vere solvere coniugium quoad vinculum, quod apostolus expressit per verbum *discedit*; ergo dum addit, *discedat*, uti disruptum hoc vinculum habet, ita ut coniux fidelis liber omnino ab eodem vinculo sit. Infidelis quidem sic agendo iniuste se gerit, sed facto semel posito, solutio vinculi exsurgit etiam pro coniuge fideli ex privilegio a Christo concesso in favorem fidei.

63. Ad 3. *D.* Nullum concedit privilegium proveniens ex solo infidelis discessu, *C.* proveniens ex divina dispositione in favorem fidei, ut toties diximus, *N.* Certe nullum eiusmodi privilegium ex sola iniusta infidelis agendi ratione exsurgit, neque nos id contendimus, sed hoc privilegium provenit ex Dei ordinatione ab apostolo promulgata, et hinc ruit observatio ex Chrysostomo petita.

64. Ad 4. *Neg.* Siquidem apostolus de peccato nec verbum hic habet, sed cum dixisset: *Quod si infidelis discedit, discedat*, continenter subdit: ***Non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi.*** Evidens igitur est ipsum loqui de servitute coniugio inhaerente, quae improprie quidem servitus est, attamen talis est respectu iugi seu vinculi, quo obstricti coniuges sunt, quamdiu matrimonium viget.

65. Ad 5. *D.* Si obiectae voces promiscue non usurparentur in scripturis tum de nuptis, tum de innuptis, *Tr.* si promiscue sumantur, uti certum est, *N.* Dixi: *Transeat;* nam tamdiu vocat ***virum*** τὸν ἄνδρα, et ***mulierem*** τὴν γυναῖκα, quamdiu subsistit coniugium.

66. Ad 6. Esto; exinde unum sequitur, nempe propositum sanctioris vitae optimum esse consilium, non autem esse obligationem, ita ut teneatur fidelis ab aliis ineundis nuptiis abstinere, dum potest sua uti libertate.

67. III. Obi. Saltem traditio huic expositioni non favet. Nam 1. antiquiores patres de hac quaestione alte silent. 2. S. Augustinus vero eidem prorsus refragatur in duobus ad Pollentium libris *De coniugiis adulterinis* ubi eam discutit. Generale enim principium Augustini est (1): ***Nullius viri posterioris mulier uxor*** *esse incipit, nisi prioris esse desierit; esse autem desinit uxor prioris, si moriatur vir eius.* Et lib. I, c. 18, ubi ad quaestionem nostram propius accedit, ideo non expedire affirmat, ut coniuges fideles dimittant infideles, *quia in alia coniugia cum ceciderint, viventibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati difficillime resolvuntur.* Iam vero *adulterini nexus* non essent, sed *legitimi*, si ob infidelitatem dissolveretur coniugium. Eadem repetit cap. 25 scribens: *Propter quodlibet fornicationis genus, sive carnis sive spiritus, ubi et infidelitas intelligitur, et dimisso viro non licet alteri nubere, et dimissa uxore non licet alteram ducere; quoniam Dominus, nulla exceptione facta, dicit: Si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur; et omnis, qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, moechatur.* Nulla igitur ex Augustino quocumque in casu datur coniugii dissolutio. 3. Nec obest contraria Innocentii III, Gratiani ac deinde theologorum et canonistarum turbae expositio; hi enim omnes decepti sunt ex canone *Si infidelis*, qui falso putabatur Gregorii M. sententia, cum nunc exploratum sit eam esse Ambrosiastri, diaconi scilicet Hilarii, viri obscuri et schismatici luciferiani. 4. Nullum proinde exemplum solutionis eiusmodi coniugiorum ante saec. X exhiberi potest. Ergo.

(1) Lib. II, c. 4.

68. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Nulla sibi oblata occasione de ea disserendi, *Tr.* vel *C.* quasi contrarium senserint, *N.* Contrarium enim ostendimus tum ex s. Ambrosio, tum ex s. Io. Chrysostomo, Ambrosiastro aliisque.

69. Ad 2. *Neg.* Etenim s. Augustinus in cit. libris nec ulla ratione praesentem quaestionem discutit, **neque eidem refragatur.**

70. In primo igitur textu ex lib. II obiecto: *Nullius viri* etc. id unum affirmat contra Pollentium, non solvi scilicet matrimonium ob adulterium, adeoque subdit: *Non, si fornicetur;* eo quod Pollentius aequiparaverit adulterium morti.

71. In altero textu exponit s. doctor apostoli verba: *Caeteris ego dico*, *non Dominus* etc., de consilio dato ab apostolo non dimittendi coniugem infidelem, cum hic consentit pacifice cum altero vivere, non autem de praecepto, ut contendebat Pollentius.

72. In tertio demum textu propositionem generalem: *Propter quodlibet* etc., profert s. Augustinus cohaerenter ad apostoli consilium de non discedendo a coniuge infideli et fornicario; ad alteram vero textus paulini partem: *Quod si infidelis discedit* etc., nunquam pervenit s. doctor. Adeoque unice loquitur de coniugiis christianorum, ac de casu in quo infidelis consentiat pacifice vivere cum coniuge fideli. Exinde patet propositiones generales s. Augustini coarctandas esse ad subiectam materiam.

73. Ad 3. Resp. Esto canonem *Si infidelis* non esse s. Gregorii M. sententiam, est tamen scriptoris saec. IV, qui hac in parte secutus est communem aetate sua sentiendi rationem, ut constat ex s. Ambrosio, aliisque a nobis allatis patribus. Cum vero Innocentius III suam fecerit, et sanxerit, satis est ad faciendam auctoritatem, praesertim cum eamdem in praxi doctrinam secuti fuerint insequentes rom. pontifices, immo ecclesia saltem occidentalis universa. Dum igitur catholici theologi et canonistae eam amplexi sunt, gravi non fuerunt fundamento destituti.

74. Ad 4. *D.* Id est, documenta saec. X anteriora de eiusmodi solutionibus non suppetunt, *C.* nullae factae sunt, aut saltem fieri non potuerunt, *N.* Eo ipso quod haec doctrina saeculis anterioribus obtinuerit, sequitur aut factas has solutiones esse, aut fieri potuisse, etsi documenta ad nos minime pervenerint. Accedit quod interdum adiuncta peculiaria et prudentia aliter postulent, cum non omnia quae licent semper expediant.

75. IV. Obi. 1. Matrimonium non solvitur propter haeresim, ergo neque solvi potest per infidelitatem, eadem enim ratio pro utroque viget. 2. Non dissolvitur per adulterium, quod magis directe adversatur matrimonii naturae quam infidelitas. 3. Ignoratur quando huiusmodi dissolutio fiat, num ante novum coniugium, num in actu quo aliud initur, an post. 4. Cum agitur de sacramentis, tutior pars est eligenda, nemo autem non videt longe tutius esse continentiam profiteri, quam sese exponere per novum coniugium polygamiae simultaneae periculo. Ergo.

76. Resp. Ad 1 et 2. *Nego* paritatem. Etenim in his duobus casibus agitur de matrimoniis *veris* et *ratis* inter christianos, seu sacramentis, quae, cum consummata fuerint, in nullo umquam casu dissolvi possunt; matrimonia vero in infidelitate contracta *vera* tantum sunt, non autem *rata*, adeoque eamdem firmitatem non habent, ac connubia christianorum.

77. Ad 3. Resp. dissolvi in actu quo novum contrahitur.

78. Ad 4. *Nego*, tutius esse continentiam profiteri ad mentem adversariorum, qui in hac difficultate supponunt propriam sententiam aliquam saltem probabilitatem habere, cum tamen nullam habeat, et sit aperte *falsa* utpote contraria doctrinae et praxi ecclesiae, uti ostendimus.

PROPOSITIO III. *Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius coniugum dirimitur.*

79. De fide propositio est, definita a tridentino, sess. cit. can. VI: *Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius coniugum, non dirimi; anathema sit.* Ita vero eius veritatem evincimus: ecclesia, auctoritate sibi divinitus tradita, ut paulo post ostendemus, potuit nonnullas matrimonio contrahendo conditiones apponere, ut, si desint, illegitime ac invalide ineatur; ergo eadem auctoritate potuit tales apponere conditiones, ut initum dissolvi queat.

80. Iam vero nulla est ratio, quare ecclesia divina auctoritate possit apponere impedimenta, antequam ineatur a christianis coniugium, quae irritum illud faciant; nequeat autem apponere conditionem suspensivam, ut ita dicam, qua fiat ut alter contrahentium, antequam initum coniugium consummet, resilire possit ad perfectius vitae genus per solemnem professionem religiosam instituendum consectandumque. Sane hac potestate ecclesiam praeditam esse patet ex facto ipso. Innocentius III in cap. *Ex parte de conversione coniugatorum;* et ante ipsum Alexander III in conc. lateranensi III, ann. 1179, cap. *Verum*, et cap. *Ex publico* sub eodem titulo, non modo declararunt licite id fieri posse, sed praeterea exemplo sanctorum id confirmarunt; et verba Christi: *Non licet viro uxorem suam, nisi fornicationis causa, dimittere*, exposuerunt de matrimonio consummato; ac ita debere intelligi docuerunt. Plura exempla a Bellarmino aliisque collecta sanctorum, qui initas nuptias sanctioris vitae causa dissolverunt, sin minus apodictice rem conficiant, saltem ostendunt ecclesiae spiritum, et germina traditionis, quae postea evoluta est. Porro iuxta regulam ab Augustino traditam (1): *Quod tota per orbem frequentat ecclesia, quia ita faciendum sit, disputare, insolentissimae insaniae est*, recte concluditur iure merito tridentinum definivisse rata eiusmodi coniugia per solemnem religionis professionem dirimi.

DIFFICULTATES

81. Obi. 1. Naturali ac divino iure semel legitime contracta matrimonia indissolubilia sunt, dicente Christo: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* 2. Ecclesia nihil potest in iis, quae ad substantiam sacramentorum spectant, ut in casu nostro. 3. Nullum saec. XIII anterius exemplum allegari potest huius dissolutionis. 4. Exempla sanctorum multiplici ex capite nutant, cum incertum sit utrum in iis agatur de nuptiis an de sponsalibus, et utrum dissolutae nuptiae fuerint etiam quoad vinculum, ac demum utrum rite id sancti fecerint. 5. Adde solemnitatem votorum nonnisi de iure ecclesiastico esse, quae proinde irritum efficere non potest, quod ratum est iure divino. Ergo.

82. Resp. Ad 1. *D.* Utroque iure matrimonia *absolute* contracta indissolubilia sunt, *C.* contracta *conditionate* iuxta ecclesiae dispositionem, *N.* Siquidem omnia fidelium coniugia ex ecclesiae dispositione hanc implicite conditionem continent: *Nisi ante matrimonii consummationem velim perfectiorem vitam iuxta ecclesiae doctrinam profiteri.* Cum vero divina ad id accepta auctoritate hoc ecclesia statuerit, sequitur non humana sed divina auctoritate illa coniugia solvi, et Christi oraculum de matrimonio consummato intelligendum esse, prout intelligit ecclesia.

83. Ad 2. *D.* Nihil ecclesia potest

(1) *Epist.* LV, *ad Ianuar.* c. 19, n. 18.

circa sacramenti substantiam *directe*, *C.* *indirecte*, *N.* Huius rei exempla habemus luculentissima in potestate statuendi impedimenta dirimentia matrimonium, qua ecclesia divinitus pollet, prout paulo post luculenter ostendemus.

84. Ad 3. *D.* Quatenus ecclesia hac sua potestate ante saec. XIII usa non sit, *Tr.* uti non potuerit, *N.* Cum constet de iure, parum refert quod facta anteriora non habeantur. Caeterum iam saec. ecclesiae VI luculentum huius dissolutionis exemplum suppetit ex facto Eegfridi regis Angliae, qui, ut referunt Beda (1), et Thomas Eliensis (2), post ingressum in monasterium professionemque religiosam s. Edildridae eius uxoris, adhuc virginis, nemine reclamante, Ermemburgem sibi matrimonio copulavit. Animadvertendum insuper est rom. pontifices, quos adduximus, in suis decretis non loqui de iure novo ac nova praxi, sed de solutione horum coniugiorum agere tamquam de re iamdiu in usu posita.

85. Ad 4. *D.* Exempla sanctorum per se rem non conficiunt, *C.* saltem non patefaciunt ecclesiae spiritum, *N.* Hoc porro nobis satis est.

86. Ad 5. *D.* Solemnitas votorum, *C.* substantia, *N.* Haec enim proveniunt ex doctrina evangelica, quae omnibus perfectionis consilia suadet.

Propositio IV. *Propter haeresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a coniuge dissolvi non potest matrimonii vinculum.*

87. De fide est ex can. V, cit. sess. concilii tridentini: *Si quis dixerit, propter haeresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam, a coniuge dissolvi posse matrimonii vinculum; anathema sit.*

88. Innititur haec veritas verbo Dei scripto et tradito. Etenim Christus, Matth. XIX, 9, omnes prorsus dissolvendi matrimonii causas exclusit dicens: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur.* Adeoque apostolus, I Cor. VII, 10, omni exceptione exclusa, pronunciat: *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat.*

89. Verbum porro Dei traditum recensitas omnes exceptiones aperte excludit; patres enim 1° uno ore docent adulteram eam esse, quae, vivente viro, fuerit cum alio viro, cohaerenter ad apostoli dictum, Rom. VII, 2, inter caeteros s. Hieronymus (3), et s. Augustinus, qui scribit (4): *Huius procul dubio sacramenti res est, ut mas et foemina connubio copulati quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent.* 2° Uno consensu reiiciunt leges ab imperatoribus latas, quibus divortium permittebatur; sic e. gr. Io. Chrysostomus haec scribit (5): *Ne mihi legas ab exteris conditas leges, praecipientes dari libellum repudii et divelli. Neque enim iuxta illas iudicaturus est te Deus in die illa, sed secundum eas, quas ipse statuit:* et Hieronymus (6): *Aliae*, inquit, *sunt leges caesarum, aliae Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster praecipit;* eadem habet Ambrosius (7) et Augustinus (8).

90. Iam vero hae solae leges a

(1) *Hist. Angl.* l. IV, c. 19.
(2) Apud Warthonum *Anglia sacra*, Par. I, p. 599.
(3) *Epist.* LV, *ad Amandum*, n. 3.
(4) *De Nuptiis*, lib. I, c. 10.
(5) *Hom. de libello repud.* quae est in I *ad Corinth.* VII, 39, n. 1.
(6) *Epist.* LXXIX, *ad Oceanum*.
(7) L. VIII, *in cap.* 16 *Luc.* n. 5.
(8) Loco citato et alibi.

patribus et ab ecclesia reiectae sunt, quae nobis a protestantibus in suae doctrinae subsidium obiiciuntur, ab illis proinde afferendis supersedemus, quae commodius disiicientur paulo post.

PROPOSITIO V. *Non errat ecclesia, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimonii vinculum non posse dissolvi.*

91. De fide et haec propositio est, ex can. VII concilii tridentini his verbis concepto: *Si quis dixerit, ecclesiam errare cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moecharique eum qui, dimissa adultera, aliam duxerit, et eam quae, dimisso adultero, alii nupserit; anathema sit.*

92. Hoc canone directe concilium lutheranos et calvinistas impetit, ecclesiam erroris incusantes, quod doceret coniugium per adulterium non posse dissolvi quoad vinculum, non autem graecos, qui adhuc tenent quidem posse connubium hoc in casu dissolvi, quin tamen in ecclesiam latinam ob diversam doctrinam et praxim querelam moveant. Dogmaticum porro hunc canonem esse, secus ac effutierit Launoius, patet ex eo, quod in eo agatur de re, quae *ad evangelicam et apostolicam doctrinam* spectat.

93. Quibus animadversis, sic ad propositam veritatem vindicandam accedimus: ex praecedente propositione ex verbo Dei scripto et tradito omnimoda coniugiorum christianorum indissolubilitas praedicatur. Ergo etiam cum adulterium intervenit. Sane si alicubi casus adulterii exciperetur, esset profecto Matth. V, 32, ubi Christus ait: *Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari; et qui dimissam duxerit, adulterat;* et ibid. c. XIX, 9: *Quicumque dimiserit uxorem suam*, etc. Haec enim sola loca sunt, ad quae appellant novatores. Atqui exceptio haec illis in textibus non continetur. Etenim si Christus hic de dissolutione matrimonii quoad vinculum propter adulterium loqueretur, moechiae reum non traduxisset eum, qui, uxore dimissa, aliam duceret, aut eum, qui dimissam ab alio sibi in matrimonium coniungeret. Iam vero, ut patet ex ipsis recitatis verbis, Christus ita pronunciat. Ergo. Et haec confirmantur ex locis parallelis duorum evangelistarum Marci et Lucae, in quibus, nulla clausula adiecta, adulterii reus absolute a Christo dicitur, tum qui alteram, priore repudiata uxore, ducit; tum qui se cum repudiata coniungit; nec non ex apostolo, Rom. VII, et I Cor. VII, Christi mentem exponente. De sola igitur dimissione quoad thorum in adductis locis sermo est.

94. Hanc porro verborum Christi intelligentiam patres tenuisse, non solum testis est Augustinus, qui ex professo eam tuetur in duobus ad Pollentium libris *De adulterinis coniugiis*, et adversarii ultro nobis dant; verum etiam patres alii sive Augustino anteriores sive suppares. Etenim conc. illiberitanum, ann. 313, can. IX, statuit: *Fidelis foemina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is, quem reliquit, de saeculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.* S. Hieronymus, in cit. *Epist. ad Amandum: Quamdiu*, inquit, vi-

vit vir, licet adulter sit, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter haec scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Qui deinde in *Epist. ad Oceanum*, Fabiolae matronae romanae, quae, iuxta imperiales leges, marito adultero dimisso, licitum sibi censuit alteri nubere, publicam poenitentiam, toto spectante clero et populo, ab ea factam describit. Ratum igitur firmumque erat in ecclesia romana ea aetate per adulterium matrimonii vinculum minime solvi. Alios magno numero patres, quos nos brevitatis causa omittimus, proferunt Bellarminus et Tournelyus de hac agentes quaestione : quibus nos haud paucos adiecimus, ac singillatim excussimus in op. cit. *De matrimonio christiano* lib. III, sect. 2, cap. 3.

95. Hic adiici debent haud levia incommoda, quae ex adversariorum doctrina dimanant, facillima in primis coniugiorum ac frequens solutio; etenim, uti passim obtinet apud heterodoxos, coniuges vel sibi permittunt adulteria ut matrimonium solvant, vel omnes arripiunt occasiones ad hoc sibi crimen ex levibus coniecturis impingendi, adeo ut frequentissima apud illos divortia fiant ; sane in Borussia a tribunalibus, ann. 1837, signata sunt 2391 divortia. Ecclesia graeca proprie dicta anno 1845 amare queritur de sorore sua petropolitana, quod huius *sancta synodus* quotannis signet plus minus 200 divortia provocata a corruptione. Postquam vero sub finem an. 1857 in Anglia data est lex de facultate dissolvendi coniugii ob adulterium, adeo multiplicata sunt divortia, ut an. insequenti, nempe 1858, novem divortia una die hac de causa sancita fuerint. Hoc ipsum in his diversis communionibus deplorant prudentiores viri, qui commendant ecclesiam catholicam ob contrariam doctrinam et praxim.

DIFFICULTATES

96. I. Obi. 1. Christus verbis illis, Matth. V, 32 : *Nisi ob fornicationem*, vel ibid. XIX, 9, *excepta fornicationis causa*, ab omnimoda indissolubilitatis coniugii lege excipit adulterii casum. 2. Alioquin Christus adulterium veluti unicam divortii causam quoad thorum assignasset, quum tamen ecclesia plures alias recenseat ; neque respondisset pharisaeorum interpellationi de causa absoluti divortii quoad vinculum, si locutus esset de sola solutione quoad thorum. 3. Sensus igitur sententiae Christi est : Moechatur, qui solvit pristinum coniugium, praeterquam ob adulterii causam, ut aliud ineat, prout moechatur ille, qui dimissam duxerit praeterquam ob crimen adulterii. 4. Marcus et Lucas suppleri debent per Matthaeum. 5. Paulus intelligi debet de communiter contingentibus. Ergo.

97. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem omnia huic intelligentiae obstant, quae retulimus. Igitur vel clausula haec coniungi debet cum priori sententiae parte, et sensus erit : Numquam licet dissolvere coniugium, excepto casu adulterii, coniuge autem adultero sive retento sive dimisso, nefas est alterum ducere. Quae communis interpretatio est, et sic cessat difficultas. Vel exponenda sunt verba Christi *negative*, quasi dixerit : Non licet dimittere uxorem, excepto casu fornicationis. Num vero ea dimissa, fas esset necne aliam ducere, hic Christus non dixit, ne pharisaeos offenderet ; quod tamen hic prudenter tacuit, postea cum domi hac ipsa de re interrogatus esset a discipulis, ut refert Marcus, X, 11, omnimodam indissolubilitatem constituit. Vel etiam, ut aliis placet, Chri-

stus hic respondit pharisaeis ad normam mosaicae legis, quae cum, Deut. XXIV, 1, permitteret hebraeis dare libellum repudii uxori, in qua *foeditatem aliquam* invenissent, doctores illius aetatis ita extenderant libertatem hanc, ut ob levissimas causas uxores dimitterentur, seu *quacumque ex causa*. Christus hanc causam ad solum casum fornicationis coarctavit, nihil adiiciens de omnimoda indissolubilitate, quam ipse postea pro lege evangelica constituit. Quaevis harum interpretationum admittatur, difficultas tollitur; nec cogimur admittere Christum, qui legem non venit solvere sed adimplere, adeo latam portam aperuisse ad coniugiorum dissolutionem tot criminum fecundam parentem.

98. Et haec quidem de sententiis inter catholicos hactenus receptis. Verum quid sentiendum de novissima alia interpretatione, qua contenditur Christi clausulas: *Nisi ob fornicationem.... Excepta fornicationis causa*, de pellice esse intelligendas? Unde Christi sententia in hoc tota esset: coniugium viri et mulieris dissolvi numquam posse, nisi si *fornicarium* sit, quod dicitur concubinatus; eo quod vox πορνεία, *fornicatio*, qua hic usus est Christus, non possit significare flagitium illud, quod patrant, qui legitimo coniugio coniuncti sunt, quodque μοιχεία, *adulterium* vocatur, sed illud solum, quo se maculare possunt, qui illegitima coniunctione copulantur. Respondemus eiusmodi interpretationem omnino profligari: 1° Quia supponeret, quod absonum est, dubium aliquando suboriri umquam potuisse, liceret ne pellicem seu concubinam dimittere aut retinere. 2° Quia pervulgatum est vocem πορνείαν omnis generis impudicitiam significare quocumque modo se exserat, *incestum*, *adulterium*, perinde ac vocem זָנָה, *scortatus est*, quae de muliere usurpatur sive nupta sive non nupta; adeoque Christum, iuxta communem loquendi usum, eam hic accepisse constat in latissima sua significatione, prout postulat substrata materia. 3° Quia demum adversatur totius sensui antiquitatis, omniumque patrum, qui Christi dictum, quod expendimus, de coniugio copulatis intellexerunt; immo et sensui adversatur et interpretationi universae ecclesiae, quae huic Christi sententiae innixa constanter docuit, propter adulterium alterius coniugum solvi in perpetuum posse coniugium quoad thorum seu cohabitationem. Deficeret porro hoc fundamentum in eiusmodi expositione, quae praeterea abhorret a contextu.

99. Ad 2. *D*. Intrinsecam atque perpetuam, *C*. extrinsecam et temporariam, *N*. Etenim reipsa solum adulterium est, quod causam intrinsecam et perpetuam tribuat divortium faciendi, ita ut quamvis adulterum poeniteat criminis sui, innocens numquam teneatur illum recipere. Caeterae causae extrinsecae sunt ac temporariae. Cum igitur Christus respondit ad interpellationem pharisaeorum, qui duas ei proposuerant quaestiones: 1° utrum liceret uxorem dimittere *quacumque ex causa;* 2° utrum *quacumque ex causa*, coniuge dimisso, liceret aliam ducere; ad priorem respondit, id non licere nisi interveniente adulterio, ut causa scilicet intrinseca et perpetua; ad posteriorem vero reposuit negative absolute, seu numquam licere. Quod cum durum discipulis videretur, dixerunt ei: *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere;* quin vero Christus emolliret sententiam suam eos remittendo ad uxorem fideliorem, occasionem nactus est omnes adhortandi ad continentiam.

100. Ad 3. *Neg*. Cum eiusmodi

interpretatio sit plane contraria, ut vidimus, Christi menti expositae ab aliis evangelistis, ab apostolo Paulo, et a doctrina et praxi universae ecclesiae.

101. Ad 4. *D.* In assignanda causa divortii quoad thorum et habitationem, *C.* quoad vinculum, *N.* Haec unica ratio suppetit tres evangelistas inter se componendi; alioquin sententiae apud Marcum et Lucam absolutae, seu sine illa clausula, quae iuxta adversarios apud Matthaeum afficeret vinculum, falsae essent, uti animadvertit Bellarminus.

102. Ad 5. *Neg.* Etenim verba apostoli, I Cor. VII, 10: *His, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo reconciliari*, absoluta sunt pro quovis casu; quae repetit ibid. v. 39 dicens: *Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit, quod si dormierit* (non *si fornicatus fuerit*) *vir eius, liberata est: cui vult, nubat.* Adde casum adulterii non adeo insolitum esse, ut dici possit extraordinarius.

103. II. Obi. 1. Haud pauci patres, apud Launoium (1), docuerunt solvi quoad vinculum coniugium adulterii causa; 2. nec non plura concilia, ut arelatense I, ann. 314, venetum in Britannia minori, ann. 456, deinde vero vermeriense et compediense, quibus consonat poenitentiale romanum, tribuens coniugi innocenti facultatem novas ineundi nuptias ac denegans reo. 3. Idque iuxta leges imperiales, ne pars innocens cogeretur ad perpetuam continentiam ob alterius crimen. 4. Caietanus proinde, Catharinus, Erasmus, Launoius in hanc concessere sententiam. 5. Praesertim cum agatur de re disciplinari ac libera, ut patet ex agendi ratione quam tenuit tridentinum erga graecos, quibus liberum est in casu, de quo agimus, ad nova transire vota; nisi proinde dicamus alterutram errare ecclesiam, fatendum est non agi de dogmatica doctrina in hoc articulo. Ergo.

104. Resp. Ad 1. *D.* Unus vel alter, et quidem dubius, *C.* plures, seu quot Launoius contendit et profert, *N.* Sane ex his nonnulli eidem plane adversantur, ut Hieronymus, Ambrosius, Innocentius I et Gregorius M. Aliorum vero ipse textus corrupit, ut Ioannis VIII, qui in textu genuino contrarium constituit; aliquos ad suam sententiam trahit ob vagas affirmationes, quibus, prolata Christi sententia, dicunt non licere propriam uxorem dimittere, excepta fornicationis causa, et aliam ducere, quae exponi commode possunt de sola dimissione quoad thorum et habitationem, cuiusmodi sunt Origenes, Tertullianus, Hilarius pictaviensis et Isidorus; alii plus probant quam ipse contendat, nempe non ob solum adulterium, sed alias etiam ob causas divelli coniugium ad normam legum imperialium, uti Basilius et Epiphanius, qui tamen ad normam legis evangelicae disserentes, aperte constituunt fas omnino non esse dimittere ob adulterium uxorem in ordine ad aliam ducendam. Hos singulorum qui obiiciuntur patrum testimonia pro hac doctrina expendimus in op. cit. *De matrim. christ.*, ostendimusque ne unum quidem launoianae sententiae favere.

105. Ad 2. *D.* Ita constituunt concilia obiecta et poenitentiale rom. post obitum coniugis adulteri, *C.* eo adhuc vivente, *N.* Ex conc. enim foroiuliensi et triburiensi novimus perinde ac ex *epist.* s. Leonis *ad Itu-*

(1) *De regia in matrimon. potestate*, part. III, a. 1, c. 3.

sticum narbonensem, receptam per ea tempora disciplinam, ut adulterii reis novae nuptiae in perpetuum interdicerentur, permitterentur vero parti innocenti post adulteri obitum. Cohaerenter ad eiusmodi disciplinam loquuntur tum poenitentiale rom. tum allegata concilia. Si quae autem concilia sint, quae omnibus indiscriminatim in praesenti casu nuptias concedant, pugnant cum evangelica et apostolica doctrina, adeoque nulla est illorum auctoritas. Certe nec pauci nec leviores abusus in nonnullis provinciis medio praesertim aevo invaluerant.

106. Ad 3. *D.* Quae proinde leges, utpote evangelicae doctrinae contrariae, a patribus et ab ecclesia improbatae sunt, *C.* legitimum valent reddere coniugium, *N.* Paulo ante patrum testimonia, quae his legibus refragantur, attulimus. Si nolit pars innocens se perpetuae continentiae addicere, poterit cum nocente conciliari. Eidem continentiae interdum subiici debent coniuges, uti animadvertit s. Augustinus, ob infirmitatem vel absentiam alterius coniugis.

107. Ad 4. *D.* Quorum tres priores aliqua venia digni sunt, quia ante tridentinum concilium floruere, Launoius vero, utpote temerarius, est deserendus et impugnandus, *C.* secus, *N.* Sane Caietanus et Catharinus sententias suas ecclesiae subiecerunt. Erasmus, quamvis plurium errorum, quos deinceps novatores adoptarunt, praeformator fuerit, post latas in hanc doctrinam suam a facultate parisiensi censuras, eius poenituit. Ast Launoius sciens ac volens catholicam doctrinam impugnavit, adeoque temerarii notam incurrit.

108. Ad 5. *Neg.* Siquidem agitur de doctrina *evangelica et apostolica*, adeoque dogmatica. Prudenter porro conc. tridentinum ad rogatum oratorum venetorum ita temperavit canonem suum, ut directe protestantes feriret ecclesiae detractores, ac simul veram doctrinam adstrueret adversus graecos. Errant proinde graeci in doctrina et praxi, quam consectantur, nec sine peccato coniugia ob adulterium solvunt, quum tamen ecclesiae latinae hac de causa molestiam non intulerint, ideo anathemati subiecti non sunt. Quoad graecos sub latinorum ditione versantes, ipsis novae nuptiae non permittuntur; quoad alios, qui de facto eas nuptias ineunt, tolerantur, prout tot aliorum tolerantur peccata, quin probentur. Exploratum porro est non aliunde repetendam esse graecorum praxim de solvendis coniugiis in causa adulterii, quam ex legibus civilibus, praesertim Iustiniani, quas Photius per summum nefas suo nomocanoni inseruit. Indidem factum est, ut pedetentim pravus hic abusus inoleverit, qui extirpari vix aut nullatenus potest.

Propositio VI. *Non errat ecclesia, cum ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum seu quoad habitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit.*

109. De fide est ex can. VIII eiusdem sess. tridentini: *Si quis dixerit, ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum seu quoad habitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anathema sit.*

110. Quatuor potissimum causae recensentur, propter quas legitime fit eiusmodi separatio. Prima ac praecipua est adulterium alterius coniugis iuxta Christi sententiam locis adductis ex Matthaeo, quae cum intelligi nequeant de separatione quoad vinculum, sequitur ut intelligantur de separatione quoad thorum seu habitationem, et quidem in perpetuum. Altera est coniugis apostasia

aut haeresis cum periculo perversionis alterius iuxta illud apostoli ad Tit. III, 10: *Haereticum hominem devita;* et illud Christi, Matth. V, 29: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te.* Tertia est, si alter coniugum alterum impellat ad peccatum. Quarta denique mutuus est coniugum consensus ad religiosum aliquod institutum profitendum, vel si de marito agatur, ad suscipiendos sacros ordines, quo refertur Christi sententia, Matth. XIX, 29: *Omnis qui reliquerit uxorem... propter me, centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit.* In quo posteriori casu, si uxor iunior sit, religionem aliquam profiteatur necesse est; si vero provectioris fuerit aetatis, votum emittat coram episcopo perpetuae continentiae, prout constitutum est in iure canonico *De convers. coniugat.*

111. Cum obsoleverit protestantium error a tridentino proscriptus, ab ipsorum difficultatibus afferendis, quas discutit Bellarminus, *De matrimon.* cap. 14, supersedemus. Quoad praxim in causis, quas recensuimus, consulendi sunt theologiae moralis institutores et canonistae.

CAPUT III.

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII EORUMQUE STATUENDORUM FACULTATE

112. *Impedimenta* ea vocantur, quae aut irritum matrimonium reddunt, aut saltem illegitimum. Hinc partitio in impedimenta *dirimentia* et *impedientia*. Nonnullis minus propria videtur eiusmodi denominatio. Esto, ne tamen confusionem linguarum introducamus, cum illa loquendi ratio vulgaris iam sit communique usu trita, ab ea recedendum non est.

113. Impedimenta dirimentia quindecim recensentur, his versibus expressa:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus, disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Amens, affinis, si clandestinus, et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

Impedientia quatuor haec sunt:

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt iuncta tenere.

Horum vim et explanationem sibi vindicant canonistae ac theologiae moralis institutores. Theologi dogmatici munus est potestatem ecclesiae legislativam vindicare in impedimentis constituendis. Cum vero controversia potissimum vigeat circa impedimenta dirimentia, tum 1° inter catholicos et protestantes; tum, 2° inter *regalistas* nuncupatos, sincerosque catholicos, nos sub duplici hoc respectu eam agitabimus.

114. Waldenses omnium primi impedimenta dirimentia adorti sunt; Lutherus et Calvinus cum matrimonium e sacramentorum albo sustulerint, non alia admiserunt impedimenta praeter illa, quae in Levitico, cap. XVIII, recensentur, ita tamen ut in potestate civilis reipublicae sit alia constituere circa matrimonium, quod ad eiusdem bonum conferre videretur.

115. Horum vestigiis insistens Marcus Antonius de Dominis, prius archiepiscopus spalatensis, deinde apostata, in op. *De republica ecclesiastica*, lib. V, cap. 11, adnisus est evincere causas matrimoniales ad solos principes spectare, dato etiam quod matrimonium sacramentum sit. Marcum Ant. de Dominis secutus est immo magna ex parte expilavit Launoius constantiensis in op. *De regia in matrimonium potestate*, edito anno 1672. Is, constitute principio, quod facultas impedimenta dirimentia apponendi coniugio, nativo iure ad saeculares principes spectet, infert ecclesiam aut usurpatione, aut principum indulgentia et concessione, sibi illam tribuisse. Cum vero

tridentinum, sess. XXIV, can. IV, definierit eam potestatem ad ecclesiam pertinere, contendit hic doctor concilium *ecclesiae* nomine, reges et principes significasse.

116. Launoii paradoxum ac erroneam doctrinam, cum primum apparuit, christianus orbis exhorruit et refellit. Verum, ut fit, pedetentim, si inauditam tridentini canonis interpretationem excipias, Launoii systema nonnullos sectatores nactum est, ac superiori saeculo praesertim plures adstipulatores habuit inter aulicos theologos et canonistas; inter quos in Germania excelluit Bened. Oberhauser, haereseos propterea accusatus.

117. Sub horum canonistarum ac theologorum auspiciis constitutio Iosephi II prodiit ann. 1783, qua causarum matrimonialium cognitio imperii civilis iudicio committitur. Summum huius legislationis matrimonialis principium in eo constituitur, quod *matrimonium sit civilis contractus, ac ut talis à paritate aliorum contractuum et pactorum a civili foro regi debeat, ideoque solum imperium civile vera, id est dirimentia, ut dicunt, matrimonii impedimenta statuere et in iis dispensare possit.* Ecclesiae autem tributa est potestas *praecepta quaedam prohibitiva* constituendi, quae religionem et mores ad conservandam sacramenti matrimonii dignitatem promoveant. Iosephi II edictum plures invexit perturbationes, diuturnum excitavit certamen, et paucorum annorum spatio systema *dispensationum* matrimonialium pluries immutatum est.

118. Huius austriacae legislationis principia haud pauci canonum professores, theologique iansenianae factionis adstruenda sibi sumpserunt. Eminent in Belgio Le Plat, in Italia Aloysius Litta, Petrus Tamburini, et Thomas Nestius, in Brisgovia Iac. Ant. Petzek. Adoptavit porro suaque fecit pseudosynodus pistoriensis. Huius pseudosynodi doctrinam pene obsoletam aetate hac nostra instaurare adnisus est Io. Nepomucenus Nuytz non ita pridem iuris canonici professor in athenaeo taurinensi in suis *In ius canonicum universum tractationibus:* ubi de matrimonio; quod opus apposito Brevi damnavit Pius IX ann. 1851.

119. Legislatio matrimonialis Galliarum, quae post rebelles civiles motus ann. 1792 prodiit, non modo causas omnes matrimoniales politico gubernio vindicavit, sed eo progressa est ut sanctitatem omnem ac firmitatem matrimonio abstulerit. Superveniente Napoleone, legislatio illa in pluribus emendata est, attamen in novo codice omnis sublata est ecclesiae potestas circa causas matrimoniales, quae non secus ac coniugium ipsum civili magistratui addictae fuerunt. Ad coniugium ineundum satis erat consensus mutuus coram testibus et magistratu.

120. Defervescente in dies hostili studio in ecclesiam, paulatim ab his principiis recessum est, pluresque theologi praesertim Galliae eo se receperunt, ut adstruerent potestatem saltem *ex aequo* tum principibus, tum ecclesiae competere circa impedimenta dirimentia. In hac sententia, quam novissime adstruxit D. Carrière in *Praelectionibus maioribus sancti Sulpitii habitis de matrimonio*, Paris 1837, eadem ratione, qua ecclesia, regimen etiam politicum potest irritum reddere quoad vinculum coniugium per impedimenta a se constituta. Quamvis porro hic auctor in nonnullis doctrinam suam in opere posterius edito emolliverit, quoad punctum praecipuum, de quo agitur, integram adhuc retinuit. Verumtamen universam hanc

doctrinam cl. auctor demum abiecit, seque laudabiliter ad ecclesiae romanae placita omnino conformavit.

121. Ut nobis via pateat ad sinceram catholicam doctrinam tuendam, praemittimus canones a tridentino editos, sess. XXIV, can. III: *Si quis dixerit, eos tantum consanguineitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant et dirimant; anathema sit.* Can. IV: *Si quis dixerit, ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; anathema sit.* Can. XII: *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos; anathema sit.*

122. Ad horum canonum vim eludendam a personatis catholicis plura excogitata sunt, ac 1° *ecclesiae* nomine ibi reges et principes designari; 2° canones hos non esse dogmaticos, sed disciplinares; 3° non definivisse tridentinum utrum possit ecclesia statuere impedimenta matrimonium dirimentia ex proprio et originario iure, an vero ex tacito solum aut expresso principum consensu; 4° nec definivisse *solam* ecclesiam posse statuere impedimenta dirimentia ad principum exclusionem; 5° nec decrevisse *omnes* causas matrimoniales ad *solos* iudices ecclesiasticos pertinere. Nos igitur eiusmodi exceptionibus totidem contradictorias opponemus propositiones. Interim sit

PROPOSITIO I. *Potest ecclesia constituere impedimenta matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit.*

123. Propositio haec fundamentalis adversus protestantes de fide est, ut patet ex can. III et IV nuper adductis. Sic vero eius veritatem evincimus. Ideo iuxta protestantes nequit ecclesia eiusmodi impedimenta constituere, quia matrimonium non est sacramentum, sed merus naturalis, politicus ac civilis contractus. Atqui ex demonstratis, cap. I, prop. I, matrimonium est vere et proprie sacramentum; ergo potest ecclesia impedimenta constituere.

124. Hanc conclusionem vidit ipse Calvinus, qui haec habet (1): *Ubi enim semel obtinuere* (catholici) *matrimonium esse sacramentum, coniugalium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda.* Iam vero Christus, Matth. XIX, Marc. X, et Luc. XVI, impedimentum *ligaminis* constituit, eamque facultatem ecclesiae suae contulit, dum ei sacramentorum commisit administrationem, adeoque et potestatem dedit statuendi quaenam sit legitima eorumdem sacramentorum materia.

125. Qua potestate ecclesia quovis tempore usa est, sive cum irrita declaravit coniugia aliquot legibus imperialibus probata, sive cum probavit nonnulla matrimonia, quae eisdem legibus vetabantur. S. Ignatius in universum pronunciat (2): *Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, quo nuptiae sint secundum Dominum.* S. Iustinus (3) et Athenagoras (4), veluti adulterina improbata testantur coniugia, quae *humana lege* permittebantur. Tertullianus: *Coronant*, inquit (5), *et nuptiae sponsos. Ideo non nubamus ethnicis ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiae incipiunt;* si-

(1) *Instit.* l. IV, c. 19, § 37.

(2) *Epist. ad Philipp.* c. V.
(3) *Apolog.* I, n. 15.
(4) *Legat. pro christianis*, n. 32, 33.
(5) *De corona milit.* c. 13.

gnificans passim improbari coniugia quae cum infidelibus contrahebantur, ob cultus disparitatem, quae deinceps consuetudo impedimentum dirimens constituit. Concilium illiberitanum, can. LXI, irritum habet coniugium initum cum sorore defunctae uxoris, prout pariter concilium neocaesariense, celebratum ann. 314, idem statuit quoad eam, quae duxerit duos fratres, qui tamen gradus affinitatis a legibus non prohibebatur. Ex his porro aliisque non paucis documentis, quae paulo post copiosius afferemus, constat ecclesiam tradita sibi a Christo facultate circa impedimenta usam esse; prout nobis probandum propositum erat. Cum vero protestantium difficultates collineent cum illis, quas urgent neoterici, eas afferemus et dissolvemus in insequentibus propositionibus.

PROPOSITIO II. *Ecclesiae nomine a tridentinis canonibus III et IV non reges et saeculi principes, sed ecclesiasticus ordo et hierarchia designatur.*

126. Propositio certa est ac fidei proxima, eiusque contradictoria, falsa et proxima haeresi, utpote proveniens ex haereticali principio de iure proprio et originario principum statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, ut ex dicendis patebit.

127. Porro *ecclesiae* nomen hic a tridentino non latiori sensu pro fidelium coetu aut aliqua eius parte usurpari, sed *contracte sumi*, ut loquitur Gersonius (1): *Pro illis videlicet, qui speciali quodam signaculo dedicati sunt ad divinum servitium*, seu ut idem loquitur (2): *Quos duces in ecclesia, custodes et speculatores summus paterfamilias instituit*, patet ex duplici argumento.

128. Primo quidem, quia in adductis canonibus agitur de iurisdictione, et de doctrina; declaratur enim in his ecclesiam *posse dispensare, posse constituere impedimenta, neque in his constituendis errasse.* Nemo autem est, qui dubitet, cum agitur de iurisdictione et doctrina, ecclesiae vocem ad ecclesiam imperantem et docentem, seu ad ecclesiasticum coetum et hierarchiam coarctari, prout ipsi adversarii coarctant cum docent ecclesiam esse magistram, interpretem scripturarum, traditionis custodem, controversiarum iudicem adversus novatores.

129. Altero vero, quia iidem tridentini patres in eadem constanter significatione *ecclesiae* nomen usurpant, cum de iurisdictione et doctrina loquuntur. Ita sess. XIII, can. IX, sess. XIV, can. XV, sess. XXI, can. II, sess. XXII, can. V et VII, demum hac ipsa sess. XXIV, can. VII, VIII et IX. Cum igitur in nostris canonibus de vindicanda doctrina adversus novatores agatur, qui non principibus, sed ecclesiae presso sensu acceptae denegabant potestatem statuendi impedimenta dirimentia; cumque agatur de hac ipsa potestate et iurisdictione, evidens est in eodem sensu ac significatione tridentinos ecclesiae nomen sumpsisse.

DIFFICULTATES

130. Obi. 1. Nisi *ecclesiae* nomen coarctetur, universum fidelium coetum significat; iam vero tridentinum in controversis canonibus in amplissima sua significatione ecclesiae vocem adhibuisse constat ex sess. ipsa XXIV *de reform.* cap. 1, dum sancit matrimonium celebrandum esse *in facie ecclesiae*. Nulla igitur ratio apparet, cur voluerit eius sensum coarctare in his canonibus. Sane sibi proposuit concilium lutheranorum errorem refellere, qui conten-

(1) *Tract. de potestate ecclesiastic.* consid. I.

(2) *Serm. in Domin.* XIX, *post pentec.* consid. III.

debant non posse *ab hominum legibus* statui impedimenta, retinendaque esse ea sola, quae Deus in Levitico constituit; atqui ad hunc errorem proscribendum satis erat definire posse humana potestate sive ecclesiastica sive regia impedimenta constitui. 3. Substrata denique materia, quae civilis et politica est, nempe contractus matrimonialis, aperte ostendit ecclesiae nomine non ecclesiae pastores, sed coetum fidelium, seu praecipuam eius partem, nempe principes significari. Ergo.

131. Resp. Ad 1. *Neg. min.* Siquidem ex eodem concilio ideo coniugium celebrandum est in *facie ecclesiae*, quia coram parocho dandus consensus est; et ita ut, si coram universa societate praeberetur consensus hic, absente parocho, matrimonium invalidum foret. Quod si adversarii contendant designari communitatem fidelium a tridentinis in obiecto loco, reponimus id non obesse thesi nostrae, cum agatur de publicitate actus, ut aiunt, non autem de actu iurisdictionis et magisterii, ut in canonibus, de quibus est quaestio; adeoque diversum sensum ex se patefieri.

132. Ad 2. *D.* Ita tamen ut per *leges hominum aut leges humanas* significarent leges ecclesiasticas et pontificias, *C.* leges civiles, *N.* Hic valde laborandum nobis non est, ut evincamus Lutherum per leges *humanas* significasse leges ecclesiasticas et pontificias, cum id declaraverit Lutherus ipse. Cum enim inter caeteros articulos excerptos ex eius libro *De captivit. babylonica* nostri et hunc ei obiecissent: *Christianis nihil ullo iure imponi posse legum sive ab homine sive ab angelis, nisi quantum volunt;* respondit Lutherus: *Hoc non de civilibus, sed de ecclesiasticis dixi.* Rursum cum nostri et hunc articulum notassent: *Nullo impedimento prohiberi matrimonium aut contractum dissolvi praeter primum affinitatis gradum*, Lutherus reposuit: *Hoc dixi iuxta praeceptum Dei, licet papa aliud ordinet.* His positis, en quomodo instauremus argumentum: iuxta adversarios in allegatis canonibus tridentinum sibi proposuit damnare errorem haereticorum, praesertim vero Lutheri; atqui Luthero ipso interprete, per *leges hominum aut leges humanas* non principes seu civiles leges, sed ecclesiam et ecclesiasticas leges designavit; ergo tridentinum in his canonibus non reges aut principes, sed vere ecclesiam seu ecclesiasticum coetum significavit.

133. Ad 3. *Neg.* Prout enim contractus matrimonialis materiam eamque proximam constituit sacramenti, spiritualis est et a sacramento inseparabilis. Quapropter unice ad ecclesiam pertinet eam determinare ut legitima sit; nec ulla civilis potestas ius habet sive directe sive indirecte in ea, quae *intrinseca* sacramento matrimonii sunt, uti ex dicendis clarius adhuc patebit.

Propositio III. *Recensiti canones tridentini dogmatici sunt et fidei regulam constituunt.*

134. Eadem certitudine gaudet haec propositio ac praecedens, ut constat ex censura lata in proposit. LX synodi pistoriensis, de qua postea.

135. In eo dogmatici canones a disciplinaribus distinguuntur, quod illi articulum seu doctrinam credendam, isti aliquid agendum contineant. Iam vero in recensitis canonibus III et IV tridentinis de doctrina credenda agi, evidens est primo ex ipso canonum tenore, in quibus dicitur: *Si quis dixerit, ecclesiam non posse, aut non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; anathema sit.* Obiectum igi-

tur horum canonum est potestas ecclesiae eiusque infallibilitas circa hanc potestatem, ita ut illorum vi fideles omnes credere teneantur ecclesiam hac potestate divinitus praeditam esse, seu agitur de re credenda, non autem de re facienda.

136. Insuper ex ipso titulo id constat praefixo sess. XXIV: *Doctrina de sacramento matrimonii*, et ex expressa tridentinorum declaratione praemissa canonibus: *Sancta et universalis synodus, cupiens occurrere* (impiorum hominum temeritati), *insigniores praedictorum schismaticorum haereses et errores, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos haereticos eorumque errores decernens anathematismos.* Qua declaratione praemissa, continenter canones subiecerunt patres, ergo propositum illis fuit per eos haereses et errores proscribere, et contradictoriam doctrinam uti dogmaticam definire.

137. Demum si qua adhuc superesset dubitatio, ex sensu totius ecclesiae plane tollitur, quae statim hos canones uti dogmaticos et fidei regulam suscepit ac venerata est, ita ut nemo umquam usque ad Launoium de hoc vel levem suspicionem ingesserit.

DIFFICULTATES

138. I. Obi. 1. Ex dictis regula ad secernendos canones dogmaticos a disciplinaribus desumi debet ab obiecto; atqui obiectum canonum, de quibus agitur, nullum dogma prae se fert. Ergo. 2. Scopus praecipuus concilii in his canonibus erat convellere Lutheri errorem denegantis auctoritati humanae ius circa matrimonium; iam vero dogmati constabiliendo quoad potestatem humanam in matrimonium, satis erat adstruere eam potestatem principibus, ergo verba, *ecclesiam potuisse ac posse* statuere impedimenta, praeter scopum praecipuum concilii posita sunt, neque in illa cadit obiectum canonum, qui proinde dogmatici hac de causa dici nequeunt. 3. Sane theologi omnes ideo docent non esse dogmaticam definitionem, quam dedit Nicolaus I in *Respons. ad consulta Bulgarorum*, valere baptismum in *nomine Christi* administratum, quia id per incidens dixit praeter eius scopum principalem; idem igitur dicendum est de *ecclesiae* nomine adhibito a tridentino in his canonibus, dum contra Lutherum adstruere sibi proposuit competere civili et politico regimini, quod haeresiarcha praefracte negabat. Ergo.

139. Resp. Ad 1. *Neg. min.* ut patet ex probationibus, cum agatur de profitenda potestate in ecclesia statuendi impedimenta, qua eadem ecclesia ab aetate apostolica, ut ostendimus in propos. I semper usa est, quamque denegare haereticum est. Quocirca vel ipse Van-Espen in *Iure ecclesiast.* nonnullis praemissis in hanc rem, concludit (1): *Igitur filum traditionis insecuta synodus tridentina recte anathema dixit in eum, qui dixerit ecclesiam non potuisse constituere impedimenta dirimentia, vel in iis constituendis errasse.*

140. Ad 2. Resp. I. Ergo scopus concilii non fuit rem disciplinarem decernere, sed errorem convellere Lutheri. Resp. II. *D.* Ita tamen ut Lutherus nomine potestatis humanae *ecclesiam* iuxta dicta significaret, *C.* potestatem civilem, *N.* Ad hoc magis confirmandum, adductis documentis adiicimus integrum eiusdem Lutheri textum, prout legitur in lib. *De captivit. babylonica: Dico*, scribit (2), *et quod in me est, facio, monens et rogans omnes sacerdotes et fratres, si viderint aliquod impedimentum, in*

(1) T. I, part. II, tit. 13, c. 1, § 20.

(2) Oper. edit. Ienens. 1557, t. II, f. 295, b.

quo papa potest dispensare, et quod non est in scriptura expressum, ut ea matrimonia confirment, quae contra ecclesiasticas, tyrannicas vel pontificias leges fuerint contracta... Coniunctio enim viri et mulieris est iuris divini, quae tenet, quocumque modo contra leges hominum contigerit, debentque leges hominum ei cedere.... sine ullo scrupulo. Cum igitur scopus praecipuus concilii, adversariis fatentibus, fuerit errorem Lutheri proscribere, qui negabat vere *ecclesiae* potestatem apponendi impedimenta, hoc ipso constat tridentinum ut fidei dogma definivisse ecclesiam hac pollere potestate, et dogmaticam hanc definitionem praecipuum scopum et finem fuisse concilii in his canonibus sanciendis.

141. Ad 3. *Nego* paritatem, quae unice innititur falso supposito, quod concilium incidenter tantum nomen *ecclesiae* his canonibus inseruerit.

142. II. Obi. 1. Obiectum dogmaticum est immutabile, talia vero non sunt impedimenta ab ecclesia statuta, quae tum in se variari possunt, tum saepe circa eadem conceditur dispensatio. 2. A tridentino definitum est *factum*, ecclesiam scilicet non errasse in constituendis impedimentis, non autem *ius*, porro dogma in ius solum cadere potest. 3. Ad summum actum est *de iure naturali*, de legitima nempe possessione ab ecclesia acquisita ex concessione principum, non autem de *iure revelato;* cum vero concessio illa semper retractabilis sit, non potest de ea dogma constitui. 4. Incertum praeterea est, num illi, qui suffragium pro his canonibus dederunt, fuerint ex illis, qui a Spiritu s. positi sunt ad regendam ecclesiam Dei, an vero ex illis, quibus ex dispositione humana ius suffragii ferendi concessum est, scilicet cardinalibus non episcopis, ordinum religiosorum abbatibus aut praepositis generalibus. 5. Cumque nondum definitum sit praefatos canones dogmaticos esse, de libera agitur opinione. 6. Demum hi canones eos tantum feriunt, qui in eum finem denegarunt potestatem ecclesiae constituendi impedimenta, ut viam sibi pararent ad negandam veritatem sacramenti matrimonii, hunc autem finem minime sibi praestituunt, qui eam denegant ecclesiae, ut tribuant principibus. Ergo ab anathemate hi liberi sunt.

143. Resp. Ad 1. *D.* Impedimenta mutari possunt, aut etiam ab iis dispensari, *C.* potestas impedimenta statuendi, *N.* Hanc porro ecclesiae competere definitum est a tridentino.

144. Ad 2. *D.* Definitum est factum cum iure coniunctum ab eoque dependens, *C.* merum factum, *N.* Ideo enim ecclesia impedimenta constituit, quia *potuit* et *potest* ea constituere.

145. Ad 3. *Neg.* Hoc enim argumentum innititur falso supposito, quod ecclesia ex concessione principum hac potestate fruatur, non autem iure proprio et originario. Hoc fundamento sublato, corruit superstructa argumentatio. Erroneum porro eiusmodi suppositum propositione insequenti evertemus.

146. Ad 4. *Neg.* Si qua vis inesset huic argumento, actum esset de omnibus fidei dogmatibus tum a tridentino tum ab aliis oecumenicis synodis definitis; immo actum esset de ecclesiae ipsius infallibilitate, quae hos canones uti dogmaticos semper agnovit.

147. Ad 5. *Neg.* Tum quia ecclesia uti dogmaticos habet, tum quia doctrina de originaria principum potestate in christianorum coniugio *haereticali* nota a Pio VI inusta est, uti mox dicemus.

148. Ad 6. *Neg.* Siquidem e con-

verso sese gesserunt haeretici; nam primo inficiati sunt matrimonium sacramentum esse, deinde uti corollarium deduxerunt ad principes exclusive potestatem, de qua agimus, spectare. Vanum proinde ac stultum eiusmodi adversariorum effugium est, ut se ab anathemate subtrahant.

PROPOSITIO IV. *Praefati tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso principum consensu, sed de intima, originaria, ac propria ecclesiae potestate loquuntur.*

149. De fide propositio est ex Const. dogmatica *Auctorem fidei*, qua *doctrina synodi* (pistoriensis), *asserens ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta eius generis, quae ipsum nullum reddant, dicunturque dirimentia; quod ius originarium praeterea dicitur cum iure dispensandi essentialiter connexum, subiungens, supposito assensu vel conniventia principum potuisse ecclesiam iure constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii. Quasi ecclesia non semper potuerit et possit in christianorum matrimoniis iure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediant, sed ut nullum reddant quoad vinculum, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in iisdemque dispensare.* Damnatur ut *canonum* III, IV, IX, XII, sess. XXIV, conc. tridentini *eversiva*, *haeretica* (prop. LIX). Cumque synodus, in prop. CX ad summum imperantem recurrerit ut nonnulla tolleret impedimenta, damnata ea est, ut *libertatis ac potestatis ecclesiae subversiva, tridentino contraria, ex haereticali supra damnato principio profecta.* Mirum proinde est Rechberger eamdem haereticalem doctrinam ausum esse adstruere (1).

150. Porro si ius principum in matrimonium esset originarium et proprium, id constare deberet vel ex verbo Dei scripto vel ex verbo Dei tradito; vel saltem constare deberet de expresso aut tacito consensu a principibus ecclesiae dato. Iam vero nullum horum habetur. Siquidem nullum ad haec asserenda proferri documentum ab adversariis potest.

151. Quin potius ex scriptura ac traditione novimus matrimonialem contractum a Christo evectum ad dignitatem fuisse sacramenti; quo factum est, ut si quam principes in hunc contractum potestatem habuissent, illis a Christo subtracta sit, dum huius perinde ac caeterorum sacramentorum moderationem ecclesiae suae tradidit.

152. Sane Christus, ut vidimus, secus ac ferrent leges iudaeorum ac ethnicorum, constituit impedimentum ligaminis; apostolus pariter facultatem fecit parti fideli novas ineundi nuptias, resistente parte infideli; ecclesia tribus prioribus saeculis varia impedimenta ob affinitatis gradus posuit, nullo profecto accedente Neronis, Caligulae, aliorumve imperatorum ethnicorum consensu. Si igitur originario ac proprio iure eiusmodi impedimenta constituendi sub infidelibus principibus ecclesia fruita est, quomodo illud amisit sub imperatoribus et principibus christianis?

153. Rursum: Concilio tridentino interfuere oratores sagacissimi christianorum principum: si hi reipsa tali originali ac propria pollebant potestate, qui fieri potuit, ut cum ageretur in concilio de canonibus sanciendis circa matrimonium, nemo reclamaverit, cum in hypothesi adversariorum adeo illis graviter laederentur principum nativa iura? Tantum vero abfuit, ut principes ius

(1) *Manual. iuris canonici austriaci* tom. II, § 159 seqq.

sacramentum, ad eum modum quo exsurgit sacramentum baptismi actu ipso ablutionis cum prolatione verborum, et eucharistiae ex ipsa consecratione. Quo fit ut sit inseparabilis in matrimonio ratio contractus a ratione sacramenti. Error adversariorum in eo versatur, quod spectent contractum matrimonialem in suo esse constitutum ut materiam sacramenti remotam, cuiusmodi est aqua respectu baptismi, panis respectu eucharistiae, et calix respectu supervenientis benedictionis. Hinc optime s. Thomas: *Sicut*, inquit (1), ***se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum*** (matrimonii).

158. Ad 3. *Nego* suppositum, principes videlicet ius aliquando habuisse in vinculum ipsum matrimonii; siquidem ius solum habuerunt aut habere possunt in id quod civile est, et confert ad bonum reipublicae et tranquillitatem familiarum, adeoque afficit effectus civiles et externos, quos utique possunt ipsi moderari. Hoc porro Christus iisdem non subtraxit, dum contractum naturalem matrimonii sacramentum effecit.

159. Ad 4. *D. Statuitur* iuxta s. Thomam etiam *lege civili* in ordine ad forum civile ac civiles effectus, *C.* in ordine ad vinculum ipsum coniugale ex quo conficitur sacramentum, *N.* Talem porro mentem esse angelici doctoris patet ex iis, quae scribit in eodem *Suppl.* qu. LVII, art. 2 ad 4: ***Prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret ecclesiae auctoritas, quae idem etiam interdicit***; et alibi passim id ipsum inculcat.

160. Ad 5. *D.* Quia id numquam fuerat in dubium revocatum, *C.* aequivalenter non definivit tridentinum ecclesiam iure proprio impedimenta constituere posse, *N.* Sensum conc. tridentini declaravit Pius VI in censura lata in proposit. LIX synodi pistoriensis. Negamus porro Van-Espenium aliquando docuisse vel insinuasse dubium esse, num tridentinum de iure proprio et originario locutum sit in suis decretis, an vero ex concessione principum, cum verba quae ex eo afferuntur, assuta ab aliena manu fuerint eius operi post auctoris obitum.

161. II. Obi. 1. Tantum abest ut ecclesia primitiva sibi arrogaverit potestatem constituendi impedimenta dirimentia, ut ius romanum circa matrimonia adoptaverit. 2. Etenim Athenagoras scribit (2): ***Unusquisque nostrum uxorem suam secundum leges a vobis positas ducit.*** 3. Honorius et Theodosius, lege Ravennae data ann. 409, statuunt quando, cum quibus et qua de causa in impedimentis dispensandum sit, et codex iustinianeus his legibus refertus est. 4. Quum proinde patres milevitani coniugii indissolubilitatem etiam in casu adulterii vellent constitui, dixerunt: ***In qua causa legem imperialem petendam promulgari.*** Cassiodorus refert Theodoricum gothorum regem veniam fecisse ut quis duceret consobrinam (3). Hortante pontifice, Luitprandus statuit ut nulla consobrino se matrimonio iungeret. 5. Si quae igitur antiquitus leges ab ecclesia circa coniugia latae sunt, aut dicendae sunt *prohibitivae*, non autem irritantes coniugia; aut fatendum ecclesiam ius indebitum sibi usurpasse, prout constat ex pseudo-isidorianis decretalibus. Ergo.

162. Resp. Ad 1. *D.* Adeoque suas fecit et valorem addidit in or-

(1) In lib. IV, *Sent.* dist. 27, q. 1 ad 1.

(2) *Legat. pro christ.* loc. cit

(3) *Variorum*, lib. III, n. 46.

dine ad sacramentum, *C.* obsecuta est, quasi ex se in ordine ad sacramentum vim leges illae haberent, *N.* Alioquin sequerentur absurda quae in probationibus prosecuti sumus, ut nempe materia et valor sacramenti penderet ab ethnicorum principum voluntate. Nihil ipsis accidisset optatius. Plures praeterea ex his legibus ecclesia aut reiecit aut correxit, teste ipso protestante Io. Frid. Bockelmann, in op. *De differentiis iuris civilis et canonici.*

163. Ad 2. *D.* Secundum leges ab ecclesia adoptatas, *C.* iuxta omnes indiscriminatim, N. Contrarium enim constat ex ipso Athenagora.

164. Ad 3. *D.* Ita ut allegati imperatores aliique in his legibus ferendis se praebuerint canonum patrocinatores, custodes ac vindices quoad executionem, *C.* ut illis intrinsecam tribuerent firmitatem, *N.* Sane imperator Iustinianus, in *Novella* CXXXVII qui sibi tribuerat in legibus civilibus *potestatem*, *circa canones et divinas leges* sibi solum tribuit *custodiam;* concluditque: *His igitur, quae sacris canonibus definita sunt*, *insistentes praesentem sancimus legem*. Quibus verbis illorum principum axioma imperator evertit, qui dicunt: *Canones legibus, non leges canonibus adiectas esse.* Sicque gesserunt se principes occidentales Childebertus, Chilpericus, Clotarius, Carolus M., qui protestantur se legibus suis canonum tantum executionem urgere.

165. Ad 4. *D.* Dixerunt patres milevitani petendam legem imperialem qua canon a se statutus executioni mandaretur, *C.* qua canon vim acciperet, *N.* Iam enim patres hunc canonem sanxerant *iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam*, adeoque ex se iam robur vimque legis habebat; ast quoniam homines magis poenas corporales quam spirituales timere consueverunt, ideo patres statuerunt ad canonis custodiam petere legem imperialem.

166. Theodoricus vero facultatem illam dedit pro foro civili et ad civiles effectus; siquidem eiusmodi coniugia consobrinorum ex legibus romanis iamdiu interdicta fuerant, et ad has leges refert se Theodoricus.

167. Ideo vero Ioannes pontifex hortatus est regem Luitprandum ut legem illam ferret, seu potius antiquam confirmaret, ne impune id christiani attentarent.

168. Ad 5. *Neg.* Etenim conc. neocaesariense et illiberitanum, dum constituunt impedimentum affinitatis, subiiciunt perpetuae poenitentiae transgressores nisi resipiscant, seu solvant contracta vincula. Dum Siricius statuit impedimentum *publicae honestatis* (1), ita inhibet coniugia absolute, ut sacrilegii instar esse pronunciet eiusmodi facinus. Coniugium initum cum impedimento *voti* conc. illiberitanum, can. XIII, carthaginiense IV, can. CIV, chalcedonense, can. XVI, Siricius item (2) et Innocentius (3) ita vetant, ut *nullum* prorsus declarent. Impedimentum *raptus* synodus ancyrana, can. XI, et chalcedonensis, can. XXVII, et Symmachus papa (4) ita constituerunt, ut nullius momenti asserant coniugium cum eo initum. Quamvis propterea nondum antiquitus receptae formulae illae fuerint, quae postea obtinuerunt, ut *irrita*, *dirempta* etc. connubia dicerentur, aequivalentibus verbis idem significatum fuit. Non igitur solum *prohibitivae*, sed prorsus *irritantes* fuerunt leges ab ecclesia latae adversus eiusmodi coniugia.

(1) *Epist. ad Himerium tarrac.* c. 4.
(2) *Epist* cit.
(3) *Epist. ad Victricium*, c. 21.
(4) *Epist. ad Caesarium arelatens.* c. 4.

169. Ex his autem documentis, aliisque magno numero, quae afferri possent, facile est colligere quid sentiendum sit de calumnia ecclesiae impacta ab apostata De Dominis et a non paucis personatis catholicis iterata de usurpatione iuris indebiti. Quasi nempe tot summi pontifices, sanctissimique praesules per plura saecula undique conspiraverint ad eiusmodi usurpationem, ac principes adeo stupidi omnes fuerint, ut nemo umquam hisceret.

170. Idem dic de pseudo-isidorianis, hae siquidem non prodierunt nisi saec. IX. Ast pleraque documenta, quae attulimus de potestate legislativa ecclesiae circa impedimenta et causas matrimoniales, hac epocha anteriora sunt. Fieri igitur nequit, ut ab isidorianis mercibus illa profluxerit. Sane Hincmarus rhemensis, qui omnium primus aliquam ingessit suspicionem de supposititiis isidorianis decretalibus, ne verbum quidem habet de potestate ab his ecclesiae tributa in matrimonium. Hoc effugium osoribus omnibus rom. ecclesiae commune vim omnem iam amisit.

Propositio V. *Ecclesia sola iure proprio et originario potest constituere impedimenta matrimonium quoad vinculum dirimentia.*

171. Propositio est certa, ut constat ex can. IV conc. tridentini, atque ex censura propos. LIX et LX synodi pistoriensis in Const. *Auctorem fidei.*

172. Loquimur, ut patet ex theseos nostrae enunciatione, de ipso *matrimonii vinculo*, in quo essentia sacramenti matrimonii consistit, non autem de iis quae eidem extrinseca sunt, quaeque ad coniugium pertinent, prout spectatur in societate in ordine ad effectus civiles. Hi enim ad principes spectant, cuiusmodi sunt dos, haereditas, successio, iura, hisque similia.

173. Impetit autem theologos et canonistas illos, qui sive in Galliis sive in Germania constituerunt potestatem statuendi impedimenta dirimentia aequo iure originario et proprio competere tum ecclesiae tum regimini politico. Ex horum placito potest regimen politicum irrita reddere coniugia per impedimenta, quae ipsum constituerit, etiamsi ecclesia illa rata ac firma habeat. Cum vero, uti praemisimus, D. Carrière istorum theologorum et canonistarum doctrinam propugnandam susceperit, eum proinde refellere cogimur. Iam praemonuimus cl. hunc auctorem ab ea doctrina iamdiu recessisse, omnium piorum catholicorum plausu et gratulatione.

174. Sic porro progredimur: Haec doctrina I adversatur naturae contractus naturalis a Christo elevati ad sacramenti dignitatem. Etenim ex hac elevatione fit ut contractus inseparabilis sit a sacramento, prout est materia proxima, ex qua sacramentum quodvis conficitur. Siquidem eo ipso instante et actu, quo per consensum partium fit contractus, eodem pariter et instante et actu fit sacramentum. Ratio contractus et ratio sacramenti non distinguuntur nisi mentis conceptu et operatione, sed re idem sunt. Iam vero materiam proximam moderari sacramentorum exclusive ad solam ecclesiam pertinet. Ergo ius originarium et proprium circa sacramentalem matrimonii contractum ad solam ecclesiam exclusive spectat.

175. II. Adversatur ecclesiae doctrinae et praxi. Nam conc. tridentinum, sess. XXIV, can. IV definivit ecclesiam potuisse et posse impedimenta dirimentia constituere, prout can. III, definivit ecclesiam posse dispensare a nonnullis consanguineitatis et affinitatis gradibus, qui in Levitico designati sunt, uti ma-

trimonium irritantes; et can. XII ad iudices ecclesiasticos causas matrimoniales pertinere; iam vero nemo sincerus catholicus negaverit in can. III nomen *ecclesiae*, et in can. XII verba *iudices ecclesiasticos* in sensu exclusivo a tridentino usurpari, cum igitur eadem ratione definierit *ecclesiam* posse impedimenta constituere, vocem ecclesiae pariter in sensu exclusivo concilium usurpavit, adeoque ecclesiae doctrinae adversantur, qui docent eamdem potestatem principibus competere. Rursum: ecclesia, uti ex dictis in praecedentibus patet, leges imperiales circa matrimonium aut acceptavit aut correxit, aut irritas habuit. Imperatores ipsi et reges cum voluerint aliquod impedimentum constitui in ipso conc. tridentino, ad ecclesiam se verterunt, ut constat ex rege Galliarum circa coniugium filiorum familias; stulta porro et inanis fuisset haec agendi ratio, si Carrierii sententia tunc temporis obtinuisset.

176. III. Adversatur tum notioni potestatis supremae et independentis, tum paci et tranquillitati status et ecclesiae, tum paci conscientiarum. Primo siquidem repugnat duplicem dari de eodem obiecto potestatem independentem ac supremam, invicem enim se colliderent, si contrarium ab unaquaque de eadem re statueretur, ut si in subiecta materia ecclesia irritum pronunciaret matrimonium e. gr. clericorum, et regimen civile validum ediceret. Secundo exinde sequitur necessario collisiones inter utramque potestatem orituras, dum altera destrueret quod altera aedificaret, esset concubinatus respectu unius quod legitimum coniugium foret respectu alterius. Adeoque tertio nulla ratione prospiceretur conscientiae fidelium tranquillitati, regimen enim politicum ipsis ediceret legitime eos posse cohabitare, ecclesia vero eos gravissimi criminis reos fieri. Huc accedit, quod numquam ecclesia uti ratum habuerit matrimonium, quod licet iuxta leges civiles contractum fuerit, attamen aliquo impedimento dirimente irretitum fuerit, et e converso uti verum ratumque tenuerit coniugium legitime coram se initum, quamvis contra leges civiles irritantes contractum.

177. Haec denique confirmantur ex constitutionibus et praxi rom. pontificum Bened. XIV (1), Pii VI (2), Pii VIII (3), Gregorii XVI (4), nec non congregationum rom. poenitentiariae, inquisitionis, et concilii tridentini.

DIFFICULTATES

178. Obi. 1. Auctoritas quidem magis favet contrariae sententiae, ast ratio magis nostrae suffragatur. 2. Nec obstant prolata argumenta; nam quamvis matrimonium ad sacramenti dignitatem evectum fuerit, non ideo desiit esse contractus naturalis et civilis, cum sacramentum non tollat rationem contractus, qui ad bonum societatis spectat, adeoque subiicitur principi. Quapropter materia sacramenti vere est contractus naturalis principi subiectus, qui quatenus inter cives initur, civilis efficitur ac subest principis auctoritati, qui eumdem contractum etiam quatenus naturalis est, potest irritare. Nec ideo princeps dicendus est attingere sacramentum, sed unice impedit quominus materia existat seu idonea sit; cum prius sit existere idoneam materiam quam sacramentum, hinc qui prius panem, vinum aut aquam corrumperet, impediret quominus ex illis baptismi aut eucharistiae sacramenta confi-

(1) *De Synodo*, lib. VIII, c. 12.
(2) *Litt. ad Episcop. Motulensem.*
(3) *Encyclica* 29 maii 1829.
(4) *Encyclica* 15 augusti 1832.

cerentur, quin tamen sacramenta haec attingeret, sic qui per leges suas irritum redderet contractum naturalem, nullum redderet sacramentum matrimonii, etsi sacramentum in se non attingeret. Immo non magis redderetur mutabilis materia, quae semper exsurgit ex contractu legitimo, prout mutabilis non efficitur eadem materia per tot diversas leges, quas ecclesia ipsa tulit circa matrimonium. 3. Alioquin principes per introductionem christianae religionis in propria regna iura amitterent, quibus antea pollebant, quod nimis odiosam eamdem redderet religionem. Ergo.

179. Resp. Ad 1. *Neg.* Alioquin inferri posset aut ecclesiam ecclesiaeque supremos moderatores minus validis permoveri rationum momentis cum aliquid docent aut decernunt, aut rationes has magis compertas privatis hominibus esse quam ecclesiae aut rom. pontificibus. Non puto adversarium quem impugnamus adeo alte de se, et abiecte adeo de ecclesia eiusque supremis moderatoribus sentire. Deinde, quaenam tandem sunt validiores eiusmodi rationes? Eaedem nempe, quas iamdiu attulerant M. Antonius De Dominis et Launoius, ac saepe adeo a sinceris catholicis protritae sunt; quae si quidpiam evincerent, plus probarent quam vellet adversarius, scilicet ad principes exclusive spectare potestatem originariam ac propriam statuendi impedimenta matrimonium dirimentia.

180. Ad 2. *D.* Matrimonium ad sacramenti dignitatem evectum non desiit esse contractus naturalis in suo conceptu formali, *C.* in concreto et prout cum sacramento identificatur, *N.* Siquidem cum iuxta dicta uno eodemque actu ac instanti quo contractus naturalis coniugii fit, fiat sacramentum, patet non amplius ipsum spectari posse sub ratione meri contractus, sed spectari omnino debere sub ratione sacramenti, seu uti sacramentum quale revera est. Atque exinde ratio formalis contractus nonnisi mentis conceptu apprehendi potest, non autem in se. Nullum idcirco instans concipi potest, quo possit princeps suam exercere potestatem in contractum coniugalem.

181. Ex his sequitur omnes corruere superstructas ratiocinationes, uti sublato fundamento concidit aedificium. Nec enim contractus naturalis aut civilis coniugii est materia *remota*, uti adversarii assumunt, sacramenti matrimonii, ut aqua respectu baptismi, et panis respectu eucharistiae, sed *proxima*, uti ablutio in baptismo et consecratio in eucharistia.

182. Ad 3. *Neg.* Haec calumnia relinquenda est apostatae De Dominis, Launoio, iansenianis et regalistis; siquidem principes nullo iure gaudent super contractum naturalem coniugalem, sed tantum super contractum civilem. Iam vero hoc ius intactum eis conservat christiana religio, ita ut quoad effectus externos et civiles possint principes connubium uti nullum coram lege spectare, non autem in foro conscientiae et coram Deo. Odiosa proinde ipsis fieri nequit christiana religio, uti cum suis autumat adversarius.

183. Inst. 1. Falsum est consistere simul non posse duplicem supremam ac independentem potestatem circa idem obiectum, dummodo unaquaeque illud attingat sub diverso respectu, ut patet relate ad festa, et bona ecclesiastica. 2. Falsum pariter est necessario oriri conflictationes inter utramque potestatem; nam si quae oriuntur, non ex legitimo usu, sed ex abusu potestatis proveniunt, tollique facile possunt,

3. Certe, si *facto* attendamus, constat, uti ostendunt theologi galli, principes per plura saecula supremam hanc potestatem constanter ac pacifice exercuisse tamquam sibi propriam et originariam, non modo non obsistente, sed probante ecclesia; si vero de saeculis posterioribus sermo sit, ecclesia quidem unice atque exclusive hac potestate usa est, sed ex tacito vel expresso principum consensu, qui pro sua erga ecclesiam pietate eidem curam hanc dimiserunt, retento tamen sibi iure inalienabili. 4. His permoti rationibus haud pauci theologi exteri, ut Petrus Soto, Sanchez, Salmanticenses, Pirching, Selvaggius, aliique eamdem sententiam amplexi sunt. Ergo.

184. Resp. Ad 1. *Neg.* Nam implicat posse unum idemque obiectum in solidum possideri a duplici suprema ac independente auctoritate, quamvis sub diverso respectu illud attingant. Si domum eamdem duo domini possiderent, neutrius illa esset; et si alter vellet eam in oratorium convertere, alter in theatrum, certe eam unusquisque sub diverso respectu ac fine attingeret, nihilominus neuter quod sibi proposuit, perficeret. Quod adiicitur de festis bonisque ecclesiasticis relinquendum est iansenianis ac synodo pistoriensi, cuius in hanc rem prop. LXXIV a Pio VI proscripta est.

185. Ad 2. *Neg.* Ac primo miramur quomodo excidere auctori catholico potuerit ecclesiam auctoritate sua posse quandoque abuti; deinde reponimus non ex abusu tantummodo, sed etiam legitimo usu propriae auctoritatis, si qua daretur ex parte principum, conflictationes oriri. Fac: Princeps ob pacem familiarum irritum quoad vinculum efficit coniugium filiorum familias, ecclesia ob conscientiae tranquillitatem ratum eiusmodi connubium habet. Utraque potestas legitime uteretur auctoritate sua, attamen conflictationes oriuntur. Idem dic de innumeris prope aliis similibus casibus. Facile autem eas tolli posse adversarius *theoretice* supponit, at certum est *practice* arduam hanc rem plane esse, immo spectatis adiunctis praesentibus, impossibilem. Profecto si expendamus varias rationes hactenus a patronis doctrinae quam impugnamus propositas ad dissidia inter utramque potestatem componenda, quae partim absurdae, partim ineptae, partim denique ecclesiae iniuriosae sunt, intelligimus haud ita facile negotium hoc esse, uti adversarius supponit.

186. Ad 3. vel *Neg.* vel *D.* Theologi galli, quorum agmen ducit Launoius, id asseruerunt, *C.* ostenderunt, *N.* Constat enim quovis tempore 1° principum leges circa coniugia christianorum nullam vim obtinuisse nisi quatenus ecclesia eas probavit suasque fecit; 2° ecclesiam saepe easdem leges aut reiecisse aut correxisse et emendasse, uti ostendit Benedictus XIV (1), pluribus adductis exemplis; 3° ecclesiam ab immemorabili solam, ad exclusionem principum, ipso adversario fatente, causas matrimoniales moderatam esse. Principes autem cessisse de iure suo pro sua in ecclesiam pietate, pia cogitatio est, quae nullo documento fulcitur aut fulciri potest, immo publicis documentis contrarium posset ostendi ex tot improborum principum agendi ratione, quibus si persuasum fuisset se talibus iuribus pollere, ea ad se revocassent; 4° demum certum esse, si principes inalienabilia eiusmodi iura habuissent, numquam fuisse passuros, ut tridentinum potestatem circa impedimenta soli ecclesiae tribueret, prout fecit

(1) *De Synodo*, l. IX, c. 11 et 12.

can. IV et can. XII circa causas matrimoniales, nec adeo enixe instituros fuisse penes concilium ut statueret impedimentum, quod ipsi per se iuxta Carrierium constituere potuissent.

187. Ad 4. *D.* Sub illis tamen coarctationibus seu limitibus, quos adversarius praetergressus est, nonnulli theologi exteri eam doctrinam adoptarunt et quidem immerito, *C.* absolute et iure merito, *N.* Siquidem 1° plerique theologi incaute huic doctrinae adstipulati sunt illa aetate in qua non praevidebantur collisiones illae, quae hac de re superiori saeculo excitatae sunt; 2° illis item limitibus sententiam suam circumscripserunt, ut nihil ex ea in praxi pertimescendum esset, dum docuere, principes haud posse sua uti potestate nisi cum subiectione ac dependentia ab ecclesia, uti Sanchez (1), Kugler (2), salmanticenses (3), aliique passim; 3° nonnulli inficiati sunt ius istud proprium ac originarium principum esse, sed adventitium ex ecclesiae concessione, uti Basil. Pontius (4), Bernard Bauer (5), Feier (6), Tournely (7), qui quamvis in concl. 1. vindicet ius innatum principibus, in hac tamen statuit a multis iam saeculis principes christianos aut nulla, aut saltem nonnisi approbante et concurrente ecclesia, statuisse impedimenta sacramentum matrimonii dirimentia, idque ad mentem Petri Soto (8), qui et ipse recurrit *ad pietatem* principum. 4° Hi omnes innitebantur falso principio, reiecto nunc ab ipso adversario, quod contractus *civilis* sit materia sacramenti matrimonii. Cum igitur neque has limitationes agnoscat Carrière, neque illorum admittat principium, sequitur et illos excessisse, et illorum suffragio minime se tutari posse.

(1) *De matrim.* l. VII, disl. 1, n. 14.
(2) N. 1040 et seqq.
(3) Cap. 11, n. 15.

PROPOSITIO VI. *Causae matrimoniales spectant ad iudices ecclesiasticos, et quidem causae omnes ad solos ecclesiasticos iudices spectant.*

188. Prior propositionis pars de fide est ex can. XII tridentini; posterior certa est, uti ex dicendis patebit. Et hic praemonemus nomine *causarum matrimonialium* nos eas solas complecti, quae relationem habent ad matrimonii vinculum seu ad sacramentum; quae enim extrinsecae eidem sunt, de ipsis principes iudicare poterunt. Hoc sensu statuimus causas *omnes* ad *solos* iudices ecclesiasticos ad mentem tridentini spectare; haec porro controversia est a praecedente de impedimentis dirimentibus plane distincta.

189. Sic vero adversus haereticos, contra quos tridentinum can. cit. statuit, priorem propositionis nostrae partem adstruimus. Matrimonium, ex demonstratis, sacramentum est, ita ut in christianorum coniugiis contractus a sacramento seiungi nequeat. Ergo ad ecclesiam spectat causas matrimoniales cognoscere et iudicare, perinde ac caeterorum sacramentorum.

190. Rursum: quamvis matrimonium sacramentum non esset, tamen ipsis fatentibus protestantibus, res sacra et conscientiae est a Deo ipso instituta atque a divinis legibus dependens; iam vero de his iudicare utrum legitima, licita et honesta sint atque ad normam divinae legis peracta aut peragenda, spiritualis est potestatis ad id a Deo constitutae, nempe ecclesiae, alioquin paci ac tranquillitati conscientiae haud prospiceretur.

191. Hoc ipsum demum confirmatur ex Christi ac apostoli agendi

(4) *De matrim.* l. VI, c. 11.
(5) *Theolog. univ. dogmat.* t. III, p. 2005.
(6) *Matrim. ex inst. Christi*, Pest. 1835.
(7) *De matrim.* q. 7, a. 2, concl. 2.
(8) Lect. IV, *De matrimonio.*

ratione, perpetuaque ecclesiae praxi. Etenim Christus, Matth. XIX, de repudio ac divortio iudicavit, secus ac fecerit respectu haereditatis, de qua interpellatus fuerat, eamque ad magistratum politicum remisit, Luc. XII, 14. Sic etiam apostolus, I Cor. VII, de diversis causis matrimonialibus iudicavit, de quibus eum corinthii consuluerant. De praxi vero ecclesiae tot documenta sunt, quot rom. pontificum existunt decreta canonumque sanctiones quovis saeculo editae in causis matrimonialibus. Quoties proinde quaestiones aliquae motae sunt aut dubia hac de re excitata, toties fideles ad ecclesiae pastores confugerunt ut dirimerentur, numquam vero ad causas has exutiendas principes aut saeculares magistratus iudices adsciverunt.

192. Quapropter vel ipsi lutherani recedentes paulatim a principio Lutheri, qui visus est causas matrimoniales civili magistratui adscribere, universum fere ius canonicum pontificium uti normam illarum iudicandarum adoptarunt, et ad forum ecclesiasticum eas revocarunt, ut constat de coetibus (ecclesias vocant) brunswicensi ac luneburgensi, aliisque passim. Hinc Böhmerus scribere haud dubitavit (1): *Adeo causae matrimoniales ad consistoria nostra spectant, ut doctrina iuris pontificii universa de hac materia fere recepta sit..... ut nequidem magistratus saecularis per modum praeventionis de iis cognoscere queat . . . . . Proinde quaestio principalis tamdiu suspendenda, donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum.* Eadem ratione se gerunt anglicani. Sane vel ipsi ethnici naturae lumine ducti matrimonium ut rem sacram habuerunt, et pontificibus ac sacerdotibus eam iudicandam dimiserunt, prout ostendit Cuiacius (2).

193. Quod vero attinet ad alteram propositionis partem, ea ex priore necessario fluit. Etenim si matrimoniales causae ideo ad ecclesiam spectant, quia matrimonium sacramentum est et res sacra, cum haec ratio universalis sit et pro omnibus illis valeat, sequitur profecto causas omnes eiusmodi ad solos iudices ecclesiasticos pertinere; hinc vel primum negandum, quod catholici profecto non faciunt, aut alterum concedendum.

194. Cum vero potissime catholici premantur auctoritate tridentini, quod anathema pronunciavit in eos, qui negarent causas matrimoniales ad iudices ecclesiasticos spectare, idcirco ut se ab anathemate subtraherent, eo se cum theologis aulicis supra refutatis receperunt, quod concilium non dixerit *omnes* causas ad *solos* iudices ecclesiasticos spectare. Ast Pius VI in *Epist.* quam sub forma brevis dedit ad episcopum motulensem eiusmodi effugium his verbis eripuit: *Ignotum nobis non est quosdam adesse, qui saecularium principum auctoritati plus nimio tribuentes et verba huius canonis* (XII) *captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam tridentini patres hac dicendi formula usi non fuerint: ad solos iudices ecclesiasticos, aut omnes causas matrimoniales, potestatem reliquerunt iudicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quae sunt meri facti. Sed scimus etiam hanc captiunculam, et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis ita generalia sunt, ut omnes causas comprehendant et complectantur ; spiritus vero sive ratio legis adeo patet, ut nullum exceptioni aut limitationi locum relinquat.* De-

(1) *Iur. ecclesiast. protestant.* tom. II, tit. 2, §§ 23 — 27.

(2) *Parat. in libros quinquaginta digestorum*, l. XXIII, tit. II, *de iure nuptiarum*.

inde pergit summus pontifex ostendere, ut nos effecimus, rationem sacramenti, ob quam causae matrimoniales ad ecclesiam spectant, pro causis omnibus aeque militare. Cum proinde synodus pistoriensis, prop. LVIII statuerit: *Sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praecepto subiacere; quasi actus disponens ad sacramentum, non subiaceant sub hac ratione iuri ecclesiae*, ab eodem Pio VI damnata est uti *falsa, iuris ecclesiae quoad effectus etiam a sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab ecclesia constitutae derogans*.

195. Cum vero fundamenta contrariae doctrinae nonnisi duo sint, 1° scilicet distinctio inter contractum civilem et sacramentum, ita ut contractus civilis etiam quoad vinculum principum auctoritati subiaceat; 2° *captiuncula* illa, quae fundamento omni destituta declaratur a Pio VI; ideo ab afferendis difficultatibus supersedemus, cum a nobis praeoccupatae fuerint in superioribus propositionibus dum ageremus adversus haereticos, apostatam De Dominis, launoianosque theologos. Nunc vero, si paucos excipias, theologi omnes recedentes ab impuro illo fonte, saniorem doctrinam adoptant circa ecclesiae potestatem in christianorum coniugia.

CAPUT IV.

DE MATRIMONIIS MIXTIS

196. Connubia mixta vocantur, quae inter catholicos et acatholicos contrahuntur. Acatholicos dicimus haereticos et schismaticos, qui ratione baptismi christianorum nomine censentur, quamvis extra unice veram catholicam ecclesiam inveniantur.

197. Eiusmodi coniugia valida esse iam nemo est qui ambigat; prout omnes consentiunt ea illicita per se esse, ita ut sine gravi peccato absque rom. pontificis dispensatione iniri nequeant.

198. Pontifices vero numquam eiusmodi tribuunt dispensationem nisi iis in adiunctis, iisque sub conditionibus, quibus consultum sit aeternae tum coniugum tum prolis saluti. Hae si fideliter serventur quin coniugia mixta officiant, non parum conferunt christianae seu catholicae religionis prosperitati et incremento. Huius rei haud pauca exempla suppetunt tum in Anglia, tum in provinciis foederatis Americae, ubi ex horum coniugiorum celebratione catholica fides haud parum profecit.

199. Si autem praescriptae conditiones aut omittantur aut negligantur, pernicies religioni catholicae creatur, ut pariter exemplo constat illarum regionum, in quibus aut praesulum ignavia aut illata vi non servantur. Acatholici in Germania et imperio russiaco id animadvertentes pro furore, quo aestuant in religionem catholicam, matrimonia mixta assumpserunt ut medium idoneum ad protestantismum aut schisma propagandum, profligandumque catholicismum. Hi maiori qua possunt arte coniugia mixta promovere adnituntur, impedientes tamen quominus conditiones constitutae apponantur aut impleantur. Prius clanculum machinationibus et artibus id effecerunt, quae cum detectae fuerint, aut apertis mendaciis et fraudibus, aut vi, saevitie, insectationibus adnisi sunt sacerdotes cogere ad iungendas benedicendasque has nuptias, omissis conditionibus. Haec nota sunt ex publicis documentis a sancta sede vulgatis.

200. Eo usque progressa gubernia acatholica sunt, ut iusserint e-

piscopos parochis sibi subiectis demandare, ut nulla interposita promissione de prole instituenda in religione catholica, aut de provehenda conversione coniugis haeretici, benedicerent nuptiis mixtis, nec ullo modo auderent denegare *absolutionem sacramentalem* parti catholicae, quae detrectaret se subiicere conditionibus a rom. pontificibus praescriptis. Quamvis autem Pius VIII in nonnullis derogaverit antiquae praxi, cum tamen tum in *brevi* tum in instructione illi adnexa substantiales conditiones retinuerit, declaratum est illas conditiones adversari legibus civilibus, nec servari posse. Nonnulli praesules in regno borussico ab initio partim animo fracti, partim fraudibus decepti, praesertim in clanculario conventu Berolini habito die 19 iunii 1834, ad tempus iniquis illis iussionibus obtemperarunt. Quatuor hi erant episcopi, quorum tres, scilicet trevirensis, monasteriensis, paderbornensis, palinodiam cecinerunt; quartus archiepiscopus nempe coloniensis comes de Spiegel velut instrumentum gubernio se praebuit ad iniquas illas molitiones perficiendas. Hoc vita functo, novus inauguratus archiepiscopus coloniensis Drost, et archiepiscopus posnaniensis Dunin nullis fracti difficultatibus aut fraudibus decepti sese opposuerunt murum aeneum pro domo Israël, sed ambo e sedibus suis depulsi sunt, prout contigit parochis, qui Deo magis quam hominibus obedire maluerunt. Hic perseveravit rerum status usque ad obitum Guillelmi III, neque res compositae fuerunt cum ecclesia romana nisi sub eius successore.

201. Ex compendiosa hac gestorum narratione intelligimus controversiam in eo versari; 1° utrum coniugia mixta licite absque rom. pontificis dispensatione iniri possint; 2° utrum licite catholici sacerdotes, neglectis conditionibus a s. sede praescriptis, possint benedictione aliove ritu cohonestare nuptias mixtas; 3° utrum possint acatholici principes cogere sacerdotes catholicos ad illas nuptias iungendas, non servatis eisdem conditionibus. Tria porro haec sunt, quae excutienda suscipimus.

Propositio I. *Coniugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt, utpote graviter improbata iure naturali et divino, atque iure ecclesiastico penitus interdicta.*

202. Propositio certa est et omnium doctorum calculo probata. Duo exclusimus per vocem *regulariter*, tum obsoletam illorum sententiam, qui contendebant eiusmodi coniugia esse prorsus invalida, tum illorum doctrinam, qui autumabant ita eadem illicita esse, ut nullo in casu legitime iniri possint.

203. Porro mixta haec connubia esse iure naturali *improbata*, plane evincitur ex perversionis periculo, quod instat coniugi et proli. Ac primo quidem coniugi catholico imminere perversionis periculum patefacit perversa in malum pronitas, qua fit ut longe facilius alliciatur ad blandam reformationem amplectendam, quae consistit in immunitate ab ecclesiae legibus, immo et a lege divina, cuius interpretatio subest uniuscuiusque spiritui privato, et in libertate fidei et morum, quam ipse ad religionem catholicam coniugem adducat. Cum enim reformatio opus hominum sit, hi talem excogitarunt, ut cum ea cupiditates omnes facile consistere possent. Patefacit praeterea odium, quo acatholici in catholicam religionem feruntur; iam enim soli fere in mundo sunt, penes quos persecutio ac saevitiae vigeant religionis causa, cum error nequeat pacifice veritatem pati. Patefacit in-

consultus, qui nunc penes acatholicos proselytismi fervor viget, non ad lucrandas Christo animas, sed ad eas perdendas, cum ex altera parte fateantur posse quempiam in catholica religione salvari. Patefacit multiplex ars seu machinatio, qua illi utuntur ad seductionem, quae complectatur omne medium, sive bonum sive malum sit, dummodo finis obtineatur seductionis.

204. Cum vero haereseos et schismatis eadem semper indoles fuerit, nil mirum si haec ipsa semper ecclesiae patres ad dissuadenda coniugia cum haereticis et schismaticis attulerint, quorum testimonia fuse profert Nic. Serarius in op. *De catholicorum cum haereticis matrimoniis*.

205. Sed instat praeterea perversionis periculum prolis ex conversatione et exemplo parentum, tum ex eorum insinuatione et minis, tum denique ex institutione domestica et publica, praesertim illis in regionibus, penes quas iniquae vigent leges ut omnes debeant usque ad ann. 14 sectari religionem patris, aut tradi debeant ludi magistris protestantibus, a quibus tenera illorum aetas inficitur.

206. Improbatas vero esse has mixtas nuptias a iure divino gravissimae illae prohibitiones suadent divinitus factae hebraeis de non iungendis nuptiis cum infidelibus, quia infidelis, ut legitur Deut. VII, 3, *Seducet filium tuum;* et ex monito apostoli, in Epist. ad Titum, III, 10: *Haereticum hominem devita*. Ratio porro seductionis eadem viget tum ex parte infidelium, tum ex parte haereticorum, et schismaticorum, et hac de causa vitandi sunt; si vitandi, quomodo misceri cum illis connubia poterunt? Atque hinc est, quod idem apostolus I Cor. VII, 39 constituit, scribens: *Cui vult, nubat, tantum in Domino*, scilicet in sola Christi ecclesia, quod certe non servat, qui cum acatholico nuptiali foedere iungitur.

207. Vetita haec demum coniugia iure ecclesiastico esse abunde constat ex unanimi utriusque ecclesiae patrum consensu et conciliorum sanctionibus. Ex his nobis satis sit canonem XIV adducere concilii oecumenici chalcedonensis: *Neque copulari debet nuptura haeretico aut iudaeo vel pagano, nisi forte promittat se ad orthodoxam fidem persona orthodoxae copulanda transferre*. Idem sanxerat conc. laodicenum, can. XIII, ac deinceps insequentia concilia. Has canonicas sanctiones confirmarunt rom. pontifices, et exsecutioni earum invigilarunt a Leone M. usque ad Pium IX. Nullum proinde dubium superest de veritate enunciatae propositionis quoad omnes suas partes.

DIFFICULTATES

208. Obi. 1. Quae ex iure naturali proferuntur, si presse nimium urgeantur, plus efficerent quam catholici contendunt, nempe mixta foedera nuptialia absolute ac in se illicita prorsus quocumque in casu esse. 2. Mala porro, quae ex illis oriri possent, uti experientia docet, vel non eveniunt, vel facile averti possunt. 3. Constat enim heterodoxos ut plurimum indifferentes esse in religionis negotio. 4. Quae vero ex iure divino allata sunt, sola connubia cum infidelibus afficiunt. 5. Sanctiones demum canonicae, praeterquam quod pleraeque particulares sunt et prohibentes nuptias cum infidelibus, mutationi obnoxiae sunt, et contraria consuetudine abrogatae. 6. Sane nunc rom. pontifices annuunt, ut praetermissa promissione ex parte acatholici de pro.tenda orthodoxa fide, iniri haec possint coniugia. Ergo.

209. Resp. Ad 1. *Neg.* Utrumque enim componi potest, tum periculum grave perversionis et aeterni interitus et remotio periculi cum quis, gravi interveniente causa ac legitima auctoritate, eiusmodi init nuptias. Si enim omnes cautelas adhibeat, quibus periculum ex proximo fiat remotum qui his coniugiis unitur, poterit felicem exitum praestolari, ut patet tum exemplo Esther, tum aliorum, qui in his casibus versati sunt; prout fieri posse in ipsis coniugiis fidelium cum infidelibus uterque apostolus Petrus et Paulus adnotarunt.

210. Ad 2. *D. Non semper, C. ut plurimum, N.* Profecto si semper eiusmodi reperiretur periculum, immo et perversio sequeretur, nemo inficias iret absolute vetita esse talia connubia; attamen et illud negari nequit ut plurimum illud inesse, nec paucas exinde oriri perversiones. Prudentis igitur consilii est adiuncta expendere omnia, ut quis illud vitet, ne se aeternum perdat. Firmum enim ratumque est fidei dogma: *Extra ecclesiam nulla salus.*

211. Ad 3. *D.* Acatholici indifferentes sunt in negotio *religionis, Tr.* vel *C.* circa propriam *sectam* in ordine ad religionem catholicam, *N.* Primum libenter damus, cum reipsa quicumque teneatur error, immo socinianismus, rationalismus, deismus, hegelismus, straussismus seu negatio ipsius Dei, perinde sit, nec quispiam hac de causa molestiam sustineat penes protestantes. Ast si quis fiat catholicus, vel in suspicionem veniat de conversione ad catholicam veritatem, indifferentia illa vertitur illico in furorem. Odio enim habent veritatem. Hinc spectaculum illud iugiter ob oculos nostros obversatur, ut dum protestantes indifferentes se ad omnes errores praebent, machinationes omnes moveant ad pervertendos catholicos, nec proselytismum dedignentur. Sunt itaque tolerantes erroris, intolerantes veritatis.

212. Ad 4. *D.* Aliquot, *C.* omnia, *N.* Quae enim attulimus ex apostolo, directe de haereticis agunt; quod si ea, quae ex V. T. adducta sunt, de infidelibus loquuntur, ob rationis paritatem ad rem nostram quoque spectant. Siquidem ratio illius prohibitionis est seductio partis fidelis, quae ei imminet ex coniunctione cum infideli; iam vero eadem seductio imminet catholico, qui iungitur connubio cum haeretico aut schismatico. Parum vero refert, immo nihil quod quis aeternum pereat sive ob infidelitatem, sive ob haeresim, sive ob schisma. Ad summum diversa eidem obtinget mansio apud inferos: siquidem et illic mansiones multae sunt.

213. Ad 5. *Neg.* quoad primam partem; quoad alteram, in qua dicitur leges ecclesiae obnoxias mutationi esse, *D.* interveniente auctoritate legitima, *C.* sine illa, *N.* Quamvis enim nonnullae sanctiones particulares sint, et afficiant coniugia cum infidelibus, plures tamen generales sunt ac haereticos et schismaticos attingunt, ut patet tum ex adducto canone chalcedonensi, tum ex innumeris prope rom. pontificum constitutionibus, quae vim habent pro universa ecclesia. Sic etiam patres de haereticis et schismaticis expresse loquuntur; satis hic sit verba describere s. Augustini, qui agens de coniugiis catholicorum cum donatistis haec habet (1): *Nonne ingemiscimus, quod vir et uxor, ut fideliter coniungant corpora sua, iurant sibi plerumque per Christum, et ipsius corpus Christi diversa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus,*

(1) *Epist.* XXIII, n. 5.

tanta pernicies animarum... si sublata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis, quam tibi palmam praeparet Dominus?

214. Verissimum autem est eiusmodi sanctiones interdum mutationibus subiici, sed interveniente tantum legitima auctoritate, alioquin ecquis dubitet totidem fore illarum violationes? Cum vero hic agatur de sanctionibus pro universa ecclesia constitutis, unica legitima auctoritas non est nisi romani pontificis. Frustra igitur gubernium borussicum non ita pridem obtendit nonnullorum sacerdotum aut ignorantiam aut ignaviam, ut nescio quam praescriptionem fundaret.

215. Quod si rom. pontifices ad amussim non urgent in praesentia in permittendis his mixtis nuptiis conditiones seu clausulas praescriptas, iniquitati temporum tribui id debet, nec nisi aegre maiorem indulgentiam exhibent. Testis horum sit Benedictus XIV, qui, cum asseruisset se nonnulla dissimulare circa dispensationes in matrimoniis mixtis, subdit: *Quod autem nunc facimus, attestamur tibi ad pedes crucifixi, id unice nos facere, ut sanctae religioni nostrae maiora damna evitentur.* Eadem verba usurpat Pius VI in *Rescripto* ad card. de Frankenberg.

Propositio II. *Nonnisi rom. pontificis dispensatione licite iniri possunt coniugia mixta; graviter proinde peccant sacerdotes catholici, qui absque pontificia dispensatione, nec servatis conditionibus ab eo praescriptis, eiusmodi coniugia praesentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestant.*

216. Propositio certa est perinde ac insequens, ut constat ex dictis. Tres complectitur partes: 1° illicitas esse has nuptias sine legitima dispensatione initas; 2° licite celebrari eas non posse sine dispensatione rom. pontificis, nec servatis conditionibus ab eo praescriptis; 3° adeoque reos fieri sacerdotes et parochos coram Deo, qui sine illis mixtas nuptias iungerent.

217. Sic porro primam partem adstruimus: ex praemissis ideo mixta connubia illicita sunt, quod utroque iure naturali et divino, ratione periculi perversionis improbentur, et iure ecclesiastico interdicantur. Si igitur per conditiones ab ecclesia praescriptas periculum illud amoveatur, supremusque ecclesiae pontifex a lege ecclesiastica dispenset, plane consequitur licite eadem coniugia celebrari posse.

218. Sane quamvis hebraeorum connubia cum infidelibus utroque iure improbata fuerint, attamen haud pauca reperiuntur exempla piorum virorum aut mulierum iungentium connubia sine reprehensione cum infidelibus, e. gr. Esther cum Assuero, Booz cum Ruth moabitide, Salomonis cum alienigenis, qui nisi passus esset seduci cor suum, in reprehensionem haud incurrisset. Sic nec desunt exempla de mixtis coniugiis in religione christiana catholicorum cum infidelibus aut haereticis, e. gr. s. Monicae cum Patritio ethnico, Ingundes catholicae cum Hermenegildo adhuc ariano; Hingundes pariter cum Reccaredo ariano; Sigeberti et Chilperici francorum regum, qui matrimonio copulati sunt cum Brunechilde et Galsuintha arianis. Nec semel romani pontifices in eiusmodi coniugiis dispensarunt gravibus permoti causis, uti Clemens VIII, Urbanus VIII, aliique passim in Germania, Anglia, Hollandia aut per se, aut facultate ad id specialiter episcopis attributa. Nec umquam quispiam aliquem ex tot pontificibus accusare ausus est, quasi fines potestatis suae excesserint.

219. Non posse autem, prout se-

cundo constituimus, absque praevia rom. pontificis dispensatione mixta celebrari connubia, obvium est. Canonicae siquidem sanctiones illa interdicentes vel ab oecumenicis conciliis, vel a rom. pontificibus, vel a synodis particularibus ab universa ecclesia probatis latae sunt; nulli igitur, qui suprema in universam ecclesiam potestate non gaudeat, licet ab illis dispensare. Nihil enim potest inferior in leges a superiore auctoritate constitutas, ut in ipso politico regimine contingit. Cum is vero non alius sit quam rom. pontifex, sequitur licite haud posse sine eius facultate in his coniugiis dispensari. Quod et factum ipsum confirmat. Nam quoties aut principes pro se, aut episcopi pro subditis suis eiusmodi dispensationem efflagitarunt, toties ad summum pontificem confugerunt.

220. Idem dic de servandis conditionibus a pontifice romano praescriptis ad licite haec coniugia celebranda. Etenim supremi ecclesiae capitis est spirituali filiorum suorum bono prospicere, cavere item ne ex ipsorum indulgentia detrimentum capiant, sibique extremam perniciem consciscant ex perversionis periculo; adeoque ne in destructionem utatur ea potestate, quae sibi in aedificationem tantum divinitus concessa est, debet illas conditiones dispensationi apponere, quibus amoliri periculum possit. Hae proinde nullo umquam in casu negligi possunt aut praetermitti.

221. Exinde profluit quod tertio loco positum est, gravissimi scilicet criminis eos reos fieri, qui sine praevia dispensatione, neglectisque conditionibus appositis, eiusmodi mixta connubia iungerent, benedicerent, praesentia sua, et aliquo sacro ritu ea cohonestarent. Transgrederentur enim in re gravi ecclesiae leges, rei gravissimi scandali efficerentur, cooperarentur spirituali animarum ruinae. Quae profecto absque gravi piaculo fieri nequeunt.

DIFFICULTATES

222. I. Obi. Adversus primam partem. 1. Nequit rom. pontifex dispensare in matrimoniis mixtis ob grave perversionis periculum illis inhaerens, prout experientia ipsa docet. 2. Hac de causa legimus, III Reg. XI, 12, deceptum cor Salomonis, ut sequeretur deos alienos; haec porro eadem ratio, immo maior viget in coniugiis cum haereticis. 3. Hoc ipsum adstruitur ex eo quod ibi agatur de lege morali, a qua nulla dari dispensatio potest; 4. agatur de profanatione sacramenti, cui cooperari nequit sive sacerdos in illorum sententia, quod ipse sit minister, neque possunt contrahentes in illorum sententia, quod ipsi ministri sacramenti sint; 5. agatur de communicatione in divinis cum excommunicatis. 6. Si proinde pontifices visi sunt dispensasse, reipsa dicendum potius est eos tolerasse, non autem probasse coniugia isthaec, a quibus semper abhorruerunt. Ergo.

223. Resp. Ad 1. *D.* Si ita inhaereat hoc periculum ut nulla ratione amoveri possit, *C.* si eiusmodi sit ut possit amoveri, *N.* Haud dissimulamus, immo fatemur et contendimus perversionis periculum in his coniugiis reperiri. Attamen et illud asserimus, adhibitis idoneis mediis, ipsum averti posse. Quoniam vero adversarii nos provocant ad experientiam, dicimus ex ea patere pios sanctosque viros ac mulieres, qui sive cum infidelibus sive cum acatholicis iuncti coniugio sunt, non solum ullum detrimentum passos non esse, sed lucratos Deo esse animas coniugum suorum. Qui proinde naufragium fecerunt, sibi imputare

debent, aut quia appositas conditiones non servaverunt, aut quia infirmi in fide fuerunt, nec solidae pietatis, aut quia pravo fine nuptias cum acatholicis inierunt, non autem ducti gloriae Dei, aut publicae utilitatis, ac pacis amore.

224. Ad 2. *D.* Ex propria ignavia, *C.* ex perversione inevitabili, *N.* Alioquin nemo eam effugisset, quod ex dictis falsum est. Si igitur Salomon ruinam passus est, haec ex nimia eius in uxores suas vitiosaque dilectione et conniventia repetenda est, qua factum est ut emollitum cor eius foeminae moderarentur.

225. Ad 3. *D.* Si lex moralis vetet aliquid intrinsece malum, *C.* si vetet quod absolute tale non sit, *N.* Eiusmodi porro sunt ex dictis mixta coniugia.

226. Ad 4. *Neg.* semper sacramenti profanationem in coniugiis mixtis intervenire, sive minister dicatur sacerdos, sive dicantur contrahentes. Etenim si sacerdos sit, poterit administrare sacramentum publice ac legitime petentibus, ut in casu nostro, obtenta dispensatione. Si contrahentes ministri sint, non peccat catholicus sive dando sive suscipiendo sacramentum; notum enim est, si iusta causa intercedat, fieri id licite posse, cum alterius peccatum non velit, sed patiatur, cum a sola haeretici malitia illud patretur.

227. Ad 5. *D.* Agitur de communicatione in divinis cum excommunicato cum legitima dispensatione, *C.* sine ea, *N.* Haec communicatio cum haereticis et excommunicatis lege tantum ecclesiastica vetita est; si proinde rom. pontifex dispenset circa coniugium, hoc ipso dispensat a lege de non communicando cum excommunicatis.

228. Ad 6. *Neg.* Nam cum rom. pontifices dispensant, coniugem catholicum tutum in conscientia coram Deo reddere intendunt, alioquin supervacanea foret dispensatio. Quamvis porro verissimum sit aegre illos id facere, et quoad possunt mixta coniugia impedire satagant, si tamen bonum religionis et animarum contrarium postulet, vere dispensant, ita ut innoxius sit, qui talia init coniugia.

229. II. Obi. Adversus reliquas partes. 1. Parochus prae episcopo ac rom. pontifice nosse potest quid in casibus particularibus tum contrahentium tum reipublicae bono melius conferat; 2. saltem poterunt episcopi hanc dispensationem, cum opus fuerit, tribuere; 3. eo magis quod olim ita obtinuerit; nec 4. contraria consuetudine abrogata censeri possit lex id fieri permittens, prout non pauci auctores docent; 5° si praesertim impediantur cum s. sede communicare.

230. Resp. Ad 1. *D.* Si praeter cognitionem opus non esset legitima auctoritate, *C.* si haec necessaria sit, *N.* Cum enim agatur de lege ab universali ecclesia constituta, non sufficit privata notitia rerum status, ut ei licite a quopiam derogari queat; sed insuper, uti ostendimus, requiritur legitima auctoritas qua id praestari possit, haec autem in solo rom. pontifice residet.

231. Ad 2. *Neg.* Ob modo adductam rationem.

232. Ad 3. *Neg. conseq.* Hic enim agitur de iure quod nunc obtinet, quodque hanc facultatem episcopis denegat. Hinc Pius VII ad episcopos gallos eam enixe petentes rescripsit: *Apostolica sedes aegre admodum multaque cum cautione ad praefatum periculum* (perversionis) *quoad fieri posset removendum, nec nisi gravi aliqua intercedente causa, eaque fere publica, licentiam hanc consuevit impertiri. Episcopis vero*

licet instantissime postulantibus, eamdem licentiam dare, in Europa praesertim, numquam concessit.

233. Ad 4. *Neg.* Duabus siquidem constitutionibus, quarum altera incipit: *Magnae Nobis;* altera: *Ad tuas manus*, Benedictus XIV doctrinam illam improbat, negatque eiusmodi consuetudinem viguisse. Priore constitutione summus pontifex rumorem quemdam per Poloniam grassantem, quod sedes apostolica coniugia mixta indulserit, acriter impugnat, ac *nonnisi per iniuriam et intolerabilem calumniam excogitatum atque disseminatum* affirmat. Testatur praeterea antiquam apostolicae sedis disciplinam ac regulam, qua talia coniugia semper reprobaverat, ad sua usque tempora constanter servatam, nunc quoque integram vigore et religiose custodiri. Altera vero constitutione declarat nullam ac irritam insuper esse dispensationem, si qua detur ab episcopis, super aliquo impedimento in his ipsis coniugiis antequam contrahantur.

234. Ad 5. *Neg.* Sed potius episcopus passive se habere debet, ne ansa tribuatur acatholicis magis ecclesiam opprimendi.

PROPOSITIO III. *Non possunt acatholici, quin omnia laedant aequitatis iura, cogere sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quae, neglectis canonicis sanctionibus, contrahantur.*

235. Quo clarior firmiorque evadat propositio, haec rata habenda sunt.

236. I. Firmissimum est religionis nostrae dogma culpabiliter extra ecclesiam catholicam degentibus nullam posse obtingere salutem.

237. II. Ecclesiae pastoribus id munus incumbit, ut satagant omnes sive infideles sive haereticos sive schismaticos ad unice veram ecclesiam catholicam adducere, et modis omnibus impedire quominus catholici ab ea abducantur, cum agatur de negotio omnium maximo.

238. III. Proditores ac aeternae animarum perditionis reos se constituunt ecclesiae praesides ac ministri, si duplex recensitum munus negligant quantum in se est.

239. IV. Canonicae leges, quae a remotissima antiquitate hac super re sancitae sunt, omnes ad duplicem illum finem obtinendum collineant.

240. V. Rom. pontifices utpote harum legum supremi custodes ac vindices nullo non tempore earum exsecutioni invigilarunt, ne cuiusquam aeterna salus in discrimen adduceretur, ita ut semper exhorruerint, immo vero damnaverint mixtas nuptias illas, in quibus canonicae sanctiones neglectae fuissent.

241. VI. In his Pius VIII etsi iniquis temporum conditionibus aliquantulum cedere visus sit, atque, ut loquitur Gregorius XVI in allocutione habita die 10 decembr. 1837: *Suam eo usque protulerit indulgentiam, ut ipsa verissime dici queat illos attigisse limites, quos praetergredi nefas omnino sit*, legibus tamen essentialibus prorsus inhaesit. Constituit videlicet 1° ut mulier catholica praesertim cum viro acatholico nuptura *diligenter* ab episcopo vel a parocho edoceatur, quae circa eiusmodi nuptias ecclesiasticorum canonum sententia sit, *serioque* iterum atque iterum admoneatur de gravi scelere, quod admittet, si eos violare praesumat; tum ut agnoscat sese in filios, quos a Deo exspectat, acturam crudeliter, si in iis, quas contrahit, nuptiis, illorum institutionem viri acatholici arbitrio esse permittendam intelligat. Ad haec 2° decrevit, quod si posthabitis hisce monitis, mulier illicitas nuptias inire velit, *abstinere debeat catholicus pastor* non solum a nuptiis, quae deinde fient, *sacro*

quocumque ritu honestandis, sed etiam a quovis actu, quo approbare illas videatur, atque adeo permittit eam assistentiam tantum, quam *passivam* vocat. Declarat demum ad querelis omnibus aditum praecludendum veras ac ratas, nempe validas, nuptias mixtas, quae a dato Brevi celebrari contigerit, non servata forma a tridentino praescripta, si nullum tamen dirimens impedimentum obstet, in dioecesibus coloniensi, trevirensi, paderbornensi et monasteriensi.

242. VII. Cum gubernium borussicum accepisset hoc Breve, quod per episcopos expetierat, prius per biennium occultavit, deinde secreta conventione Berolini habita, cautiones omnes a Pio VIII praestitutas eludere adnisum est; demum, deposita persona, episcopos et sacerdotes reluctantes omni saevitia adhibita, ut verificaret protestantes *tolerantes* esse, adegit ut coniugia mixta, posthabitis cautionibus illis, benedictione aliisque ritibus cohonestarent. Dira exinde orta persecutio in ecclesiam, quae usque ad obitum defuncti regis acrior in dies facta est spoliatione, exilio, carceribus, episcopos, parochos aliosve sacerdotes mulctans, qui Deo magis quam hominibus obedire voluerunt.

243. Quibus praemissis, sic iam evincimus veritatem assertae theseos. Iura omnia aequitatis postulant, ut nemo quavis ratione ea compellatur agere, quae fidei quam profitetur, quae conscientiae reluctantis sensui, quae iussis auctoritatis legitimae adversentur, quaeque hostibus ecclesiae subsidio essent ad eam penitus destruendam. Atqui ita se gerunt, qui cogere adnituntur pastores catholicos ad nuptias mixtas benedictione aliove ritu sacro, neglectis canonicis sanctionibus, cohonestandas. Ergo.

244. Maior huius argumenti propositio sua ipsa evidentia fulget. Nam haec ipsa enumerata motiva urgebant christianae religionis apologetae apud principes paganos, ut evincerent eos inique saevire in christianos, dum eos cogerent ad litandum falsis diis. Haec obtendebant, licet immerito, primi haeretici protestantes, dum principes catholici ad ecclesiae obedientiam eos revocare satagebant; haec denique ipsa urgerent haeretici protestantes hodierni, si quid eiusmodi adversus eos molirentur catholici principes.

245. Porro non minus luculenta est *minor* propositio quoad omnes suas partes. Etenim fides docet, extra ecclesiam nullam esse salutem: qui proinde coguntur mixta cohonestare coniugia sine conditionibus praescriptis, coguntur hoc ipso cooperari damnationi tum coniugum tum prolis, ecclesiae destructioni, haeresis amplificationi, quae infanda sunt omnia. Cumque id praestare nequeant catholici sacerdotes, nisi obluctante conscientia, patet eos cogi contra propriam conscientiam agere, peccato gravissimo se inquinare, adeoque se pariter aeternae damnationi committere. Idem dic de infractione legum a legitima auctoritate, ecclesia scilicet, constitutarum, quae id absolute prohibent sub interminatione peccati et quidem gravis. Demum eosdem sacerdotes cogi ut sint subsidio ecclesiae hostibus, haereticis nempe et schismaticis, ad ecclesiae destructionem, tum constat per se tum ex destinato eorumdem consilio in illis legibus condendis. Ecquis enim alius finis praestitutus est legibus illis iniquis, quibus iubetur natos omnes ex coniugiis mixtis institui debere in religione dominante, nisi ut tamquam ferus de silva depascatur vineam, quam Dei dextera plantavit? Nisi ut crescat et augeatur

satanae regnum, nempe acatholica secta? Hoc etiam clarius patefit ex legibus illis, quibus praescribitur, ut foeminae educentur in religione matris, masculi in religione patris; si enim veritatis amore et animarum salutis ducuntur in his legibus ferendis, qui eas condunt, cur se adeo crudeles exhibent circa foeminarum animas, ut eas patiantur extra veritatis ac salutis viam institui? Numquid aeque Deo et Christo Iesu pretiosae non sunt animae foeminarum ac virorum? Sed vera ratio est, quod nihili isti faciant sive religionem sive vitam aeternam, et solus politicus rerum status ipsis cordi sit, cui veritatem et aeternam subditorum salutem immolant. Luctuosa experientia eorum, quae apud acatholicos contingunt, quod hactenus diximus, mirifice confirmat. Siquidem omni vexatione catholicos torquent, templis spoliant, praemia et honores apostatis tribuunt. Et hi vellent ut suo huic perverso fini sacerdotes inservirent, et hi profitentur tolerantismum! Eiusmodi tolerantismum haereticis et schismaticis dimittimus; teterrimus eiusmodi tolerantismus iam a politioribus gentibus exulavit, nec persecutionis nomen insonat nisi apud barbaros, qui tamen plenis buccis suam efferunt civilem culturam. Constat igitur quod ostendendum proposuimus circa iniquam agendi rationem eorum, qui sacerdotes cogere conniluntur ad honestandas nuptias mixtas, neglectis immo proculcatis canonicis sanctionibus.

DIFFICULTATES

246. I. Obi. 1. Leges patriae ab omnibus servari debent, reusque efficitur qui eas violat; tales vero sunt, qui coniugia mixta, omissis cautionibus, honestare recusant. 2. Nulla exterior potestas, cuiusmodi est pontificia, ius habet se immiscendi sine *placito regio* in administratione cuiusvis regni. 3. Conditiones seu cautiones, quas catholici exigunt, adversantur *tolerantiae*, conscientiae libertati, regni quieti, paci familiarum; 4. iure propterea principes acatholici sub poenarum interminatione eas servari vetant insectanturque inobedientes; 5. siquidem illorum est publico bono prospicere. 6. Falsum autem omnino est principes acatholicos in his legibus constituendis odio permoveri catholicae religionis, cuius se potius protectores illi exhibent, aut sectae amplificandae causa, ut eos calumniantur catholici. Ergo.

247. Resp. Ad 1. *D.* Si iustae sint, *C.* si aperte iniquae, *N.* Tales porro sunt, uti ostendimus, leges ab acatholicis constitutae circa coniugia mixta, quippe quae adversentur religioni, legi divinae, naturali et ecclesiasticae. Eadem ratione potuissent imperatores ethnici, ariani, iconoclastae urgere christianos aut catholicos ad profitendum ethnicismum, arianismum, aut iconoclastismum sub praetextu legum patriarum. In his casibus respondendum est, quod post apostolos tot martyres responderunt: *Oportet obedire Deo magis quam hominibus.*

248. Ad 2. *D.* Si pontificia potestas externa dici aut esse posset respectu catholicorum, et sanctiones canonicae a solis rom. pontificibus constitutae essent, *C.* secus, *N.* Ecquis enim dicat supremum pastorem a Christo constitutum in universum gregem suam potestatem esse externam, dum prospicit spirituali animarum saluti? Nonne Christus Petro eiusque legitimis successoribus dixit: *Pasce agnos meos.... pasce oves meas*, ubicumque fuerint? Alioquin sine *placito imperiali* non potuissent anteactis saeculis pontifices religionem christianam disse-

minare. Novitium hoc est inventum a regalistis excogitatum. Caeterum sanctiones canonicae, de quibus agimus, a conciliis iisque oecumenicis constitutae sunt; quare rom. pontifices custodes et vindices earum se praebent.

249. Ad 3. *D.* Adversantur conditiones illae *tolerantiae religiosae*, seu professioni erroris et veritatis, falsae ac verae religionis, *C. tolerantiae politicae* seu *civili*, *N.* Tolerantia religiosa est negatio omnis religionis, Deo iniuriosa et absurda, quam possunt quidem, si velint, protestantes profiteri; ast nequeunt catholici, qui fide tenent ecclesiam catholicam unice veram religionem esse adeoque extra eam nullam dari salutem. Non adversantur autem tolerantiae politicae et civili, cum pacifice inter se vivere possint. Quod si hae conditiones illis non arrident, poterunt a mixtis nuptiis se abstinere; si igitur volentes scientesque se protestantes illis cautionibus subiiciunt, tenentur illas servare.

250. Ad 4. *Neg.* Sub quovis siquidem respectu reitas et perturbationis causa non in sacerdotes catholicos, parere detrectantes iniquis legibus, sed in principes acatholicos, qui eas tulerunt, refundi debebunt. Etenim ipsi cum primum provincias catholicorum occuparunt, solemni pacto immo et iureiurando se obstrinxerunt ad nihil innovandum circa religionem ac disciplinam quae prius obtinebant; deinde vero pacta omnia pessumdantes, coeperunt prius indirecte, postea vero directe ea tentare ac moliri, quae in perniciem eiusdem religionis cederent; leges, de quibus agimus, statuerunt, quibus salva conscientia sacerdotes catholici obtemperare non poterant. Executioni eas saevitiis omnimodis mandarunt.

251. Ad 5. *D.* Per media honesta, *C.* per media iniqua, *N.* His enim mediis non publico bono prospiciunt, sed publicum bonum perturbant. Subditi catholici iisdem coram lege iuribus frui debent, quibus fruuntur acatholici: iam vero isti non impediuntur ab exercitiis propriae sectae, prout ipsis lubet, consectandis, adeoque neque catholici impediri debent in exercitiis religionis quam profitentur.

252. Ad 6. *D.* Si verbis fides adhibeatur, *C.* si facta attendantur, *N.* Facta altius verbis clamant. Si igitur his constiterit propensio manifesta ad eversionem religionis catholicae; si haec iam ex parte, in pluribus scilicet regionibus, iam obtigerit; si necessario hic finis veluti consectarium ex praemissis descenderit, profecto protestationes omnes inanes apparent. Qui ita se gerunt, ita se exhibent catholicae ecclesiae protectores, uti lupi qui gregem protegunt.

253. II. Obi. Leges principum acatholicorum hac super re aequissimae sunt; siquidem 1. nituntur paritate perfecta, quae intercedere debet inter cuiusvis *confessionis* asseclas; alioquin potior conditio esset catholicorum, quam acatholicorum, qui eiusmodi *cautiones* in coniugiis mixtis non exigunt. 2. Innituntur patrocinio, quod acatholici *confessionis dominantis* suscipere debent; si enim permitterentur catholicis conditiones, quas exposcunt a contrahentibus de universa prole in catholica religione instituenda, pedetentim destrueretur *confessio acatholica*, cui abolendae reipsa catholici adlaborant per *tacitam* hanc, quam vocant, *reformationem*. 3. Innituntur ipsis catholicorum principiis; nam ideo contendunt catholici praeviam exigendam esse in coniugiis mixtis sponsionem de institutione sobolis totius in religione catholica,

ut Dei populus augeatur; iam vero hoc ipsum urgent ministri acatholici pro augmento religionis evangelicae. 4. Quapropter poterunt quidem catholici, prout leges permittunt, adhortari sponsos ut sobolem universam in religione catholica instituant, at nequeunt contra legum praescriptum eos cogere ad formalem, ut aiunt, sponsionem praebendam. 5. Secus agere esset abripi spiritu *intolerantiae* et *fanatismi* et superstitionis, quod scilicet *nequeat ecclesia impertiri benedictionem suam illi coniugio, cuius proles damnationi educaretur*; 6. Agitur de re disciplinari, quae attemperanda est praesenti rerum statui, prout se gerunt commendabili indulgentia ministri protestantes. Ergo.

254. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Si reipsa vigeret eiusmodi paritas inter sacerdotes catholicos et ministros acatholicos, *C.* si non vigeat, *N.* Ex multiplici porro capite disparitas eiusmodi exsurgit; ac 1° quia catholici ad exigendam pollicitationem, de qua est sermo, adstringuntur ecclesiae legibus quae sub gravi peccato obligant; 2° quia rei natura id exposcit, cum nequeant catholici sacerdotes honestare illorum coniugium, qui actu gravi se crimine polluunt, dum parati sunt permittere ut soboles instituatur in illa religione, quam fide tenent falsam esse cum aeternae salutis dispendio; 3° ex necessitate patefaciendi horrorem quem ecclesia profitetur circa eiusmodi mixta connubia. Iam vero his ministri acatholici non detinentur, tum quia 1° nullis legibus vinciuntur, quibus cogantur illam sponsionem exigere; tum quia 2° ipsi profitentur tolerantiam religiosam, iuxta quam potest quilibet in sua *confessione* salvari; tum quia 3° ipsi nullam in coniugio sacramenti dignitatem agnoscunt. His adiicimus sponsos renuentes sponsionem emittere, se convertere ad ministrum protestantem, qui benedictionem ultro eis impertitur.

255. Ad 2. *Neg.* Princeps enim, qui sincere velit cuicumque confessioni patrocinari, tenetur cuilibet iuxta fidem ac doctrinam quam profitetur suppetias ferre. Porro iuxta doctrinam catholicam nequit sacerdos tribuere benedictionem mixtis nuptiis sine legitima facultate ac sine conditionibus sibi praescriptis. Dum igitur sacerdotes catholicos cogit impertiri benedictionem, eos opprimit in exercitio suae religionis. Eo vel magis, quod ex declaratione Pii VIII, quoad peculiares provincias valeat coniugium, licet sine forma a tridentino praescripta celebretur. Adniti autem ecclesiam ut protestantismus evanescat, obiectum est suae missionis, quemadmodum enim ethnicos sic et haereticos ad unice veram religionem ex Christi mandato adducere tenetur. Caeterum his coniugiis mixtis ipsam in hunc finem non uti, patet ex eo quod non solum illa non promoveat, sed penitus exhorrescat, nec nisi necessitate compulsa ea permittat. Accedit, quod mali catholici minime deterreantur ex denegatione benedictionis a contrahendis nuptiis cum haereticis. Sane in Borussia, anno 1840, celebrata eiusmodi coniugia sunt 5545, ut silentio praeteream catholicos in Germania sub principibus acatholicis degentes opprimi sive directe sive indirecte, ut ipsi extenuentur, et quidem exclusive. Nam ut ex publicis documentis constat, Hamburgi, ann. 1843 coniugia passim celebrabantur inter lutheranos et iudaeos, soboles vero universa constanter instituebatur, prout adhuc instituitur, in religione iudaica.

256. Ad 3. *D.* Urgent protestantes, at immerito, *C.* iure merito, *N.*

Etenim ipsi corpus integrum non constituunt, sed ex fractionibus protestantismus coalescit, nullam habent fidei positivae confessionem omnibus communem; solus articulus communis protestantium sectis est negatio verae ecclesiae, scilicet catholicae; profitentur omnes proindeque et catholicos, in propria religione salutem posse aeternam obtinere. Principium igitur protestantium longe diversum est a principio catholicorum.

257. Ad 4. *Neg.* Eiusmodi enim adhortationes inutiles plane evaderent; sane si plures protestantes, uti ex publicis constat documentis, quamvis obligationem contraxerint, tamen postea renuunt illam adimplere, quomodo cederent adhortationibus? Qui enim Deo denegat fidem, quomodo poterit eam servare hominibus? Si nullam sponsionem emiserint, longe facilius id praestarent. Accedit, quod alicubi, ut in dioecesi limburgensi, politicum regimen sponsionem emissam a contrahentibus de educanda prole in religione catholica irritam faciat. Hinc emissum decretum a sacra congregatione inquisitionis romanae die 30 iun. 1842, quo prohibentur parochi illic degentes, ne impertiantur benedictionem coniugiis mixtis, quamvis sponsi promittant futuram prolem se instituturos in religione catholica. Quisque intelligit in his rerum adiunctis multo minus sufficere exhortationes parochorum.

258. Ad 5. *D.* Id est, regi principio inconcusso fidei catholicae, nullam dari extra ecclesiam salutem, *C.* *intolerantiae*, *superstitionis*, *fanatismi*, *N.* Parum nostra refert quodnam acatholici de illo articulo iudicium ferant, quove nomine illum designent. Nos ita credimus; si id ipsis non arridet, nos cohaerenter ad fidem, quam profitemur, agere debemus. Non sunt catholici, qui homines culpabiliter ex hac vita decedentes extra ecclesiam damnent, sed Christus est, qui Matth. XVIII, 17 ait: *Qui ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus;* haec autem non alia ecclesia est quam ea ipsa, quam salvator, ibid. XVI, aedificaturum se promittit supra Petrum.

259. Ad 6. *D.* Si haec disciplina arcte non connecteretur cum fidei articulo ex quo dependet, *C.* secus, *N.* Iam vero fidei articulus est, ut denegari debeant sacramenta indignis; tales porro sunt qui detrectant illam sponsionem facere, quam ecclesia pro eorum sobolisque salute postulat. Alioquin disciplina libera et mutabilis dicenda foret ea dispositio, qua denegatur absolutio non rite dispositis. Hinc Pius VIII potius derogavit decreto concilii oecumenici, quam permitteret ut parochi benedictione aliove ritu sacro cohonestent nuptias mixtas illis in provinciis, in quibus a potestate politica ad illam impertiendam benedictionem vi cogebantur.

260. III. Obi. 1. Si ageretur de disciplina immutabili, ecclesia numquam a principio suo recessisset, ut rata et valida haberet coniugia mixta, quae olim ut invalida habebantur. Admisso principio, nequit iam recusare eius consequentias. 2. In Germania prius consuetudine et usu receptum erat, deinde lege sancitum, ut haberetur tamquam *inadmissibile pactum* seu *sponsio* a contrahentibus facta ante coniugii celebrationem de prolis educatione. 3. In imperio austriaco sancitum lege est, nullam exigendam esse in coniugiis mixtis sponsionem ad impertiendam benedictionem; episcopi acquieverunt, et lex adhuc servatur. 4. Sane auctoritas et ius paternum, quod ex ea profluit, tantum oritur

post initum iam coniugium, susceptaque prole, ergo ante contractum coniugium nequit pater se obligare ad aliquam peculiarem prolis institutionem. 5. Non debet proinde ecclesia scrupulos ingerere conscientiis delicatis earum pacem perturbando. 6. Eo vel magis quod iam usus in non paucis dioecesibus inoleverit tribuendi benedictionem, quin ulla sponsio praecesserit. 7. Saltem connivere debet, ut sponsi inter se conveniant de masculis instituendis in religione patris, foeminis vero in religione matris. Ergo.

261. Resp. Ad 1. *Nego* suppositum, quod ecclesia aliquando uti invalida habuerit mixta coniugia, sed haec paucorum privatorum sententia fuit, quam illa numquam probavit. Eiusmodi coniugia ut illicita tantum ecclesia semper habuit, nec nisi data cautione de institutione prolis in catholica religione, ea uti legitima habuit.

262. Ad 2. *Neg.* Siquidem falsum est prius consuetudine receptum aliquando esse, multo vero minus lege cautum, ut *inadmissibile* haberetur *pactum* a sponsis initum ante coniugii celebrationem. Certum enim est ex publicis documentis tum in Bavaria, tum in electoratu palatino, nec non in magno ducatu Hassiae Darmstadiensi, atque in provinciis rhenanis non solum usu receptum, verum etiam solemnibus legibus sancitum, ut pacta *antenuptialia* circa institutionem sobolis sancte servarentur. Adeoque decipere voluit, qui haec obiecit.

263. Ad 3. *D.* Ita tamen ut iosephinae legislationi hac super re tum apostolica sedes, tum episcopi constanter sese opposuerint et reclamaverint, et in praxi ab ea recessum sit, *Tr.* secus, *N.* De oppositione ex parte apostolicae sedis testes sunt epistolae datae a Pio VI ad card. De Frankenberg et ad reliquos Belgii episcopos, ac novissime *Instructio* data ad archiepiscopos et episcopos austriacae ditionis in foederatis Germaniae partibus a Gregorio XVI die 22 maii ann. 1841; de oppositione pariter episcoporum constat ex iis, quae scribit Rost in sua *Expositione religiosa scientifica de matrimonio*, Viennae edita 1834. De praxi vero circa hos articulos iosephinae legislationis patet tum ex epistola data a piissimo imperatore Ferdinando ad quemdam episcopum, qua ratas declarat sponsiones a contrahentibus factas ante coniugii celebrationem, tum ex iis quae referunt *ephemerides catholicae tirolens.* in fascic. mensis octobris 1844, scilicet ex demandato imperatoris a cancellaria aulica reiectam esse postulationem factam a consistoriis confessionis augustanae et helveticae, ut possint a ministris protestantibus benedictione *supplementaria* cohonestari coniugia mixta, quibus parochus catholicus nonnisi passivam assistentiam praebuerat; atque graviter reprehensum quemdam Lumnitzer Moraviae et Silesiae superintendentem, eo quod in encyclicis a se datis ad suos protestantes super hac supplementaria benedictione ausus fuerit provocare ad iosephinum tolerantiae decretum. Transmisimus autem *antecedens*, quia magnum semper intercedit discrimen inter codicem iosephinum ac reliquas Germaniae principum leges, quia ille non est *coactivus* circa coniugia mixta, sed *facultativus*, ut vocant, ac *permissivus*, probanturque pacta quae sponsi ante coniugium inierint circa institutionem universae sobolis in religione catholica, dum alii principes irrita habent. Verum nunc post celebrem conventionem initam inter Pium IX ac imperatorem Franciscum Iosephum ann. 1855, omnis illa iose-

phina legislatio ecclesiae iuribus adeo adversans penitus sublata est.

264. Ad 4. *Neg.* Haec enim nova theoria est a protestantibus excogitata contra omnium gentium agendi rationem, quae rata iugiter habuerunt pacta a sponsis ante coniugium inita, quibus invicem se obligent, prouti valent pacta de successione, de haereditate, aliisque eiusmodi.

265. Ad 5. *D.* Si ecclesia ad mentem haereticorum protestantium se gereret, *C.* si iuxta opposita principia, *N.* Profecto protestantibus, qui parvi pendunt ecclesiae auctoritatem, reiiciuntque iam omnes pene fidei articulos, qui credunt prout volunt, et agunt pront credunt, quae ab ecclesia statuuntur meri *scrupuli* sunt. At longe aliter sentit ecclesia a Christo edocta.

266. Ad 6. *D.* Nonnullorum sacerdotum aut ignorantia aut ignavia alicubi ecclesiae lex violata fuit, *C.* legitime, *N.* Numquam lex, cuius urgetur observatio, legitime violari potest. Si proinde nonnulli aut ignorantia, aut honorum illecebris, aut suppliciorum metu legem de non impertienda benedictione mixtis nuptiis sine praevia formali sponsione de prole instituenda in catholica religione violarunt, gravis se criminis reos fecerunt. Horum agendi ratio numquam inducet praescriptionem, ecclesia ubique reclamante. Alioquin etiam induci posset praescriptio adversus leges civiles, immo et adversus legem divinam, cum illam plures ubique heu nimium transgrediantur. Quod certe protestantes non admittent.

267. Ad 7. *Neg.* Numquam enim ecclesia poterit iniquitati ac impietati connivere. Nulla maior iniquitas immo vero et impietas ea excogitari potest, ut sponsi inter se paciscantur de sobole, dividenda Deum inter et diabolum, veritatem et errorem, veram falsamque religionem. Si acatholicus sectam suam veram esse putat, quare permittit aut vero etiam paciscitur, ut filiorum pars falsam religionem profiteatur? Si falsam habet, cur sibi non prospicit et filiorum saluti? Idem dic de catholico. Numquid non omnium pariter filiorum parentes sunt? Qui igitur fieri poterit ut crudeliter in partem filiorum saeviant? Ex his apparet, quid de illorum principum legibus sentiendum sit, quibus statuitur ut filii patris, filiae matris religionem sectentur. Hoc vere alogismus est et iniquitas maxima. Numquam proinde ecclesia eiusmodi quam vellent adversarii practice increduli conniventiam probare poterit. Posteri certe eiusmodi alogicas, irreligiosas ac practicas aberrationes iudicabunt. Nec aliter sentiendum de legibus illis, quibus constituitur ut proles universa orta ex coniugiis mixtis institui debeat in religione *dominante*, quasi nempe conscientia principis regula esse posset conscientiae et religionis subditorum. Attamen haec fiunt, politicis plaudentibus saec. XIX, et hoc vocatur sapientiae apex. Vere *quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.*

INDEX

TRACTATUS DE INCARNATIONE

TRACTATUS DE CULTU SANCTORUM

TRACTATUS DE GRATIA

PARS PRIMA

DE GRATIA ACTUALI

PARS SECUNDA

DE GRATIA SANCTIFICANTE

PARS TERTIA

DE MERITO

TRACTATUS DE SACRAMENTIS IN GENERE

TRACTATUS DE BAPTISMO

TRACTATUS DE CONFIRMATIONE

TRACTATUS DE AUGUSTISSIMO EUCHARISTIAE SACRAMENTO

PARS SECUNDA

DE SACRIFICIO

TRACTATUS DE POENITENTIA

TRACTATUS DE INDULGENTIIS

TRACTATUS DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

TRACTATUS DE ORDINE

TRACTATUS DE MATRIMONIO

Cum approbatione ecclesiastica
